CAMIL PETRESCU

UN OM ÎNTRE OAMENI

Volumul 1

CARTEA ÎNTÂIA

Fuga din fața revoluției

Suntem în 1821 pe la începutul lui februarie. Iarna fusese destul de uşoară, căci după o zăpadă moale şi deasă, căzută cam după Sfântu Dumitru, vremea fusese mai mult uscată până la Bobotează, care trecuse cu zloată şi pâclă. Micii boieri de țară, de prin Argeş şi Olt, se tot întâlneau, vizitându-se speriați pe la conacele lor, întrebându-se ce e de făcut, dacă să fugă din calea pandurilor lui Tudor Vladimirescu sau să rămână locului, fie ce-o fi. Umbla zvonul pretutindeni că pandurii vin cu urgie asupra boierilor, că jefuiesc conacele şi îi supun la chinuri, ca să spună unde țin ascunşi banii, giuvaerele şi sculele de preț. Se ştia, e drept, că Tudor dăduse, nu demult, porunci straşnice şi că pedepsea cu mânie jafurile, ba pe unul dintre căpitani, pe Ioniță Răduțoiu, boier de la Steic din Mehedinți, pusese să-l bată la tălpi, cu nuiele, fiindcă doi oameni ai săi jefuiseră un conac pe lângă Severin.

Se vede că asta nu era de ajuns. Oamenii nu erau liniştiți. De la Bucureşti, mai toți marii boieri – în frunte cu banul Brâncoveanu şi Teodor Văcărescu, zis Furtună – fugiseră, ori erau pe cale să fugă la Braşov. Umblau tot felul de veşti, de se încrețea carnea pe om. Acuma, întreaga oaste a lui Tudor trecuse de Craiova şi se apropia, cu mult popor după ea, de Olt.

Când auziră boiernaşii de pe Topolog că fug cu spaimă chiar oamenii căimăcămiei[1], nu mai şovăiră nici ei. Căimăcămia ducea țara în locul lui Vodă Şuțu, otrăvit se pare de propriii lui fii, care-l rugaseră să facă parte din Eterie[2], iar el refuzase şi de aceea devenise primejdios, căci ar fi putut da pe față totul la Istambul, Devletului, prin oameni de taină. Cu toate că de câteva zile se pornise o viforniță ce împânzea întreaga zare, zguduia acoperişurile, uşile şi gardurile, troienind drumurile şi văile, oamenii, după ce-şi încheiaseră

CAMIL PETRESCU

UN OM ÎNTRE OAMENI

Volumul 1

CARTEA ÎNTÂIA

Fuga din faţa revoluţiei

Suntem în 1821 pe la începutul lui februarie. Iarna fusese destul de uşoară, căci după o zăpadă moale şi deasă, căzută cam după Sfântu Dumitru, vremea fusese mai mult uscată până la Bobotează, care trecuse cu zloată şi pâclă. Micii boieri de ţară, de prin Argeş şi Olt, se tot întâlneau, vizitându-se speriaţi pe la conacele lor, întrebându-se ce e de făcut, dacă să fugă din calea pandurilor lui Tudor Vladimirescu sau să rămână locului, fie ce-o fi. Umbla zvonul pretutindeni că pandurii vin cu urgie asupra boierilor, că jefuiesc conacele şi îi supun la chinuri, ca să spună unde ţin ascunşi banii, giuvaerele şi sculele de preţ. Se ştia, e drept, că Tudor dăduse, nu demult, porunci straşnice şi că pedepsea cu mânie jafurile, ba pe unul dintre căpitani, pe Ioniţă Răduţoiu, boier de la Steic din Mehedinţi, pusese să-l bată la tălpi, cu nuiele, fiindcă doi oameni ai săi jefuiseră un conac pe lângă Severin.

Se vede că asta nu era de ajuns. Oamenii nu erau liniştiţi. De la Bucureşti, mai toţi marii boieri – în frunte cu banul Brâncoveanu şi Teodor Văcărescu, zis Furtună – fugiseră, ori erau pe cale să fugă la Braşov. Umblau tot felul de veşti, de se încreţea carnea pe om. Acuma, întreaga oaste a

lui Tudor trecuse de Craiova şi se apropia, cu mult popor după ea, de Olt.

Când auziră boiernaşii de pe Topolog că fug cu spaimă chiar oamenii căimăcămiei[1], nu mai şovăiră nici ei. Căimăcămia ducea țara în locul lui Vodă Şuțu, otrăvit se pare de propriii lui fii, care-l rugaseră să facă parte din Eterie[2], iar el refuzase şi de aceea devenise primejdios, căci ar fi putut da pe față totul la Istambul, Devletului, prin oameni de taină. Cu toate că de câteva zile se pornise o viforniță ce împânzea întreaga zare, zguduia acoperişurile, uşile şi gardurile, troienind drumurile şi văile, oamenii, după ce-şi încheiaseră pregătirile începute cu o săptămână înainte, stăteau pe picior de plecare. Miercuri, către prânz, viscolul mai slăbise. Pitarul Barbu Petrescu se pomeni că vine spre conac în goana calului, prin fulgii rari şi grei de zăpadă, luptând cu nămeții, vecinul său, stolnicul[3] Gheorghe Bîscoveanu. Îl văzuse pe fereastră şi i-a ieşit înainte în cerdacul înzăpezit.

— Boierule, hai, că plecăm într-un ceas, îi strigă omul de pe cal, refuzând să mai între înăuntru.

— Într-un ceas? întrebă pitarul speriat.

— Nu întârzia... E primejdie mare... Au trecut chiar acum un ceas, spre Sălătruc, stolnicul Matei Lăcusteanu şi clucerul[4] Ghinescu, cei doi ispravnici ai districtului de la Slatina... Au fugit cum au putut în cinci sănii... Chiar căpitanul Farmachi i-a sfătuit să fugă şi le-a dat şi doisprezece arnăuți de pază până la Cîineni.

Pitarul îngălbeni. Îl ştia bine pe ispravnicul Matei Lăcusteanu, îl cunoscuse la botezul băiatului lui cel mare, Grigore, care acum avea aproape doisprezece ani şi trebuia să fie pe drum în chervan[5], speriat şi el de răsmeriță. Dacă şi ispravnicul Matei Lăcusteanu, care fusese cărvunar pe vremuri, a fugit, atunci nu mai e nimic de făcut. Se întoarse grabnic spre stolnic şi strigă parcă în fugă:

— Într-un ceas suntem gata şi noi. Ne întâlnim, aşa cum am vorbit, la mănăstirea Cotmeana, ca să călătorim toți în chervan.

Pe poarta deschisă, Bîscoveanu trecu în goană pe surul lui costeliv, dar vânos, şi se topi în ninsoarea care cădea moale.

La mănăstire, cei de la Bălceşti sosiră ultimii. După cum se vorbiseră din vreme, luaseră acelaşi calabalâc şi acelaşi număr de cai la fiece sanie, ca să nu rămâie vreunul mai în urmă şi să-i ție şi pe ceilalți în loc.

La început hotărâseră să se îndrepte spre Sălătruc, ca să iasă pe la Grebleşti spre Turnu Roşu, dar auzind că unele cete de panduri şi ajunseseră pe la Râmnic şi că urcau spre Lotru, ei trecură Bîscovul, şi apoi dealurile, cum putură, căutând drumul Câmpulungului, pentru ca pe la Rucăr, pe lângă muntele Ghimbavului, să treacă spre graniță, lăsând la stânga peştera Dâmbovicioarei, unde de altfel unii se cam gândeau să se ascundă. Aveau să aştepte apoi la Râşnov, ori şi mai bine la Braşov, până va trece urgia. Dar mai întâi, dacă treceau cu bine această goană de iarnă, urma să se facă un popas de câteva zile la Bran, unde să se înlocuiască pierderile de pe drum şi mai ales caii căzuți la suişuri grele, cu alți cai mari, săseşti. Deocamdată, de-a lungul văii largi, urcând mereu pe lângă râul Târgului, drumul e drept, dar când spulberat, când greu troienit. Acum s-au împotmolit de tot.

Boierii, călări, au alergat la sania din față, unde slugile tuturor, laolaltă, fac drum cu lopețile... Sunt toți acolo: căminarul{6} Băbeanu de la Vărzari, paharnicul{7} Petculescu de la Deduleşti, stolnicul Bîscoveanu de la Schitu şi pitarul{8} Barbu Petrescu de la Bălceşti. Sania celor de la Bălceşti e a treia din cap. E o sanie țărănească mare, acoperită cu un coviltir de rogojini, legate între ele cu şipci îndoite şi căptuşite pe dedesubt cu velințe{9} şi pânză groasă de cânepă. La fundul saniei au pus o ladă cu lucrurile de preț mai grele: sfeşnice, tăvi şi vase de argint, şalurile de India, blănurile de samur şi o parte din bani. Altă parte din bani, în aur, şi câteva giuvaere şi scule erau ascunse prin diferite încheieturi ale săniei şi prin căptuşelile hainelor. Peste ladă s-a pus fân din belşug, peste fân, covoare şi macaturi{10} aduse pe vremuri de unchiul mamei, hagiul Faca de la Istambul, iar peste acestea,

ascunzându-le, velințe mai de rând, perne multe, plăpumi groase.

De coviltir atârnau înăuntru, pe ici, pe colo, săculețe cu deale mâncării căci pitarul dăduse poruncă să se adune toate afumăturile din porcii tăiați la Crăciun – şunci, trandafiri[11] şi costițe – şi în grabă fuseseră fripte şi vreo zece găini, ținute ca să aibă copiii mâncare mai uşoară pe drum. Luaseră, de asemenea, pâine multă, cu cartofi, cum ştiau de la nemți, să țină vreme mai îndelungată, şi câțiva cozonaci, precum şi ouă şi brânză în coajă de brad, căci nu ştiau ce vor găsi pe drum, şi apoi fugarii înşişi erau mulți, că la treizeci de suflete cu slugi cu tot, şi greu ar fi fost să găsească, prin satele sărace, de pe acea vreme, cu ce să-i hrănească pe toți. E drept că, pentru slugi, puseseră de-a başca işimilâcul cuvenit, tot aşa cum, pe de altă parte, luaseră şi tainul de nutreț, socotit cu grijă, pentru cai. N-au uitat oamenii nici butoiaşul cu vin, nici bota cu țuică, aceasta, mai ales, dând omului iarna oleacă de inimă la drum, cu deosebire când e fiartă cu zahăr şi puțină scorțişoară. Alte lucruri de preț, pe care n-avuseseră chip să le ia, fuseseră ascunse la conac cum s-a putut, unele îngropate în beciuri, şi totul rămăsese în seama vătafului[12] Nistor şi a nevestei lui, jupâneasa Tuca.

În sanie, pităreasa Zinca e mânioasă pe împielițatul de băiat – Costache – care nu se mai astâmpără, bucuros de cele ce se întâmplă, căci mersul în sanie îi place – şi ce poate să ştie el la opt ani de spaimele şi necazurile celor mari?

Îmbrăcat cu cojocel, ca să nu tăvălească scurteicuța de pambriu[13] verde, şi încălțat cu opincuțe, ca să poată să i se puie trei perechi de ciorapi de lână, cu căciula țuguiată în cap, vrea acum, zor-nevoie, să coboare şi el, iar mamă-sa îl ține în loc, doar cu amenințările. Cel mai mic, Nicu, o mână de om, nu are decât doi ani şi stă culcat în poala ei. E cam slăbuț, tare negricios, cu ochi mari şi căpşorul lunguieț, seamănă cu maică-sa, femeie ca la treizeci de ani. Pităreasa a dat la o parte scurteică de pambriu verde, căptuşită cu vulpe roşcată, pe care a pus-o la drum lung, ca să şi-o cruțe pe cea de samur, şi ține strâns la piept trupşorul cald al copilaşului,

care încă nu vorbeşte decât cu greutate, dar pricepe orice. Pruncul acesta stă toată ziua tăcut şi parcă gânditor ca un filozof, are ochii negri cu albul catifelat. E îmbrăcat cu rochiță groasă, de fată.

Din sania din față a coborât bălaia şi tânăra nevastă a Petculescului. Până se deschide drumul, vrea să schimbe o vorbă, două, să se mai dezmorțească. Doreşte să afle de la pităreasă dacă vor ajunge până seara la Câmpulung, dacă la noapte va fi iar viscol, ori de se va însenina... Zinca de la Bălceşti le ştie pe toate: semnele vremii, cu ce se vindecă unele grele *boale* după naştere ale femeilor, cum se aleg ierburile pentru ceaiuri şi ceea ce a făcut să i se ducă vestea departe, dincolo de Bucureşti, în toată țara cum se vindecă albeața de pe ochii betegi.

Acum, întrebată, clătină din cap, cu nedumerire... Deşi cerul e acoperit şi e mult după chindie, nu e întuneric de tot, căci zăpada dă o lumină scăzută.

— De, ştiu eu, cuconiță dragă? Dar şi dacă n-om ajunge în faptul serii, înainte de cântatul cocoşilor tot ajungem... Viscol nu cred că are să mai fie, însă tocmai pentru că se înseninează vom avea la noapte un ger năprasnic, să crape pietrele...

Toate le ştia pităreasa Zinca Petrescu de la Bălceşti, numai una n-ar fi putut s-o ştie, căci nimeni n-ar fi putut bănui atunci asta, anume că însuşi băiețaşul acela negricios, micuț şi cu ochi gânditori în albul catifelat al scleroticii lor, pe care ea îl ține lipit de mijlocul ei, e cel care, peste douăzeci şi şapte de ani, va slăvi şi va duce mai departe, în fruntea poporului, tocmai revoluția lui Tudor Vladimirescu, de care ei fug acum cu toții înspăimântați.

Găman

Nu intrase în cârciumă la Nedelcu de mai bine de doi ani. Erau acum duşmani de moarte... Când avea chef de o stacană de vin, şi asta i se întâmpla cam des, Miai se ducea prin satele vecine, dincolo de gârlă, de unde începeau să crească dealurile, când împădurite, când cu râpi pline de lăstăriş şi

deseori cu petece mari de vie şi livezi de pruni. Nici acolo nu cumpăra de la vreo cârciumă. Avea mai în fiece sat câte o ibovnică de care se simțea mai legat şi care, de cum îl vedea trecând, cu pălăria lui lată pe o sprânceană, prefăcându-se după cum se vorbiseră că se duce într-aiurea, se pregătea cu puiul fript şi cu bărdacă de ruginiu, cum îi ştia ea poftele... Hei, dacă n-ar fi fost clăcaş, pe moşia postelnicului Medelioglu, şi-ar fi găsit oriunde în altă parte un culcuş pe pofta lui, unde să-şi dureze casă pentru copii... Pentru cei ştiuți, că altfel erau mulți. Pe vreo trei sate în jurul Zăvoiului, ca şi în Zăvoiu, de vreo şapte ani încoace se tot năşteau copii negricioşi, cu falca făcând colț rotund, coltuc în jos de ureche, cu nasul întors ca un plisc de uliu şi mic, cu umerii obrajilor traşi spre coada ochilor negri ca focul. Dar şi câte bătăi şi câte spargeri de case până să se ivească asemenea plozi...

Flăcăul tomnatic de acum mergea pe douăzeci şi opt de ani, Miai sân' Firu, cum îl scrisese pârcălabul{14} în condica lui, era vestit ca zurbagiu fără pereche... Vânos, de părea răsucit din fire de fier călit, era iute foc. Nu era înalt, dar era spătos şi – cam rar, e drept – straşnic la treabă... Când se apuca de muncă, sfârşea înaintea celorlalți, căci se grăbea din silă, ca să scape mai repede... I se întâmplaseră şi lucruri proaste... De vreo două, trei ori, în şapte ani, fusese adus mai mult mort decât viu, snopit în bătăi de bărbatul şi rudele câte unei ibovnice... Ce poți să faci când trei inşi te pândesc noaptea cu parul după poartă? Carte nu ştia şi era slab de tot şi în socoteli. Altfel se descurca uşor unde-l puneai. Pentru el lumea toată era Zăvoiu Dihorului şi satele în care împărățea, frângând ca un erete iubăreț, cu apucături de cuc, inimile muierilor. Una, de pe la Leordeni, îl înțolise binişor, că-i cumpărase şi iminei{15} groşi, cum purtau cei din Găeşti. Alta, o cârciumăreasă văduvă de pe Valea Glîmbocelului îi cumpărase un cal murg, pintenog de trei picioare, că, fiind clăcaş, umbla mai mult noaptea.

Cu vreo trei săptămâni înainte se întorsese beat în sat, dar nu cu scripcarii după el cântând şi chiuind, cum îi era obiceiul, de ieşeau muierile din bordeie şi se țineau copiii după

el ciurdă, ci văicărindu-se şi dând dreptate popii Gheorghe, care-l oprise în drum şi-l dăscălea, fără nădejde de altfel. Se ținea greu pe picioare şi tot căuta sprijin de umărul popii.

— A dracului să fie... dă viață... părinte... Că nimic nu s-a ales din mine... S-a dus tinerețea. S-a dus, mama ei dă tinerețe... Şi cu ce m-am ales? Alții au casa lor, muierea lor... copiii lor... Da' io? Pândesc pă lângă gard să mă strecor în aşternutul femeii şi fug ca un câine speriat pă din dos când se aude că trosneşte poarta. M-am săturat şi dă asta... Şi pă urmă tot sărac am rămas... Şi se scânci, sughițând, şi iar căută sprijin de umărul popii Gheorghe.

— Taci din gură, mă, porc dă câine, că şi taică-tu nu era mai breaz. Ai copii... că ai stricat atâtea fete... Dă ce nu te însori cu vreuna din ele? Uite, Petruța lui Nedelcu... Acum vă împlineşte plodu aproape doi ani... Dă ce n-o iei?

Flăcăul, înmuiat de băutură, ridică din umeri cu o privire a nisnai şi-şi ridică uşor, cu degetul, mustața mică, dar neagră ca pana de gaiță.

— Ştiu şi io... Am s-o iau... Să ştii c-am s-o iau... S-a isprăvit... M-am săturat dă muierile altora. Vreau o nevastă a mea... Vreau să mă culc cu muierea în aşternutul meu şi să mănânc mămăligă cu ceapă pă gârliciu bordeiului fără să tot pândesc uşile omeneşti.

— Du-te, mă, la Petruța... şi să veniți chiar înainte dă Sântu Dumitru la biserică... îi spuse mereu uimit şi acum grăbit popa Gheorghe, căci întâia dată îl auzea vorbind astfel. De obicei nici nu vrea să audă de însurătoare.

Se adunase lume în jurul lor ca de obicei când trecea prin sat beat, mai ales că femeile ieşiseră pe la porți, ca să deschidă vacilor, căci se întorcea cireada satului de la păşune, acoperind soarele care scăpăta roşu şi mare spre Găeşti în sus, cu un nor de praf până la văzduh... Când Maria lui Căciulămare, în dreptul casei căreia erau acum, auzi că Găman s-a săturat de burlăcie, izbucni cu un rânjet bălan şi strepezit.

— Ce, mă, ți s-a făcut dă însurătoare acum? Fi-ți-ar de cap să-ți fie.

Miai se uită la ea cu ochii împăienjeniți şi surâse icnind moale.

— Îhî!

Popa Gheorghe, care ştia că doi din cei cinci copii ai lui Căciulămare sunt ai lui Găman, se temu ca ea să nu-l facă să se răzgândească… îl trase după el din mijlocul drumului năpădit de vite şi trecu albia îngustă, ca un şanț, a gârliței, Gîrloagei cum i se spunea, acum secată. Deşi era gras şi cu o burtă de se speriau de el toți cei care-l vedeau întâia dată, popa era parcă mai sprinten decât orice bărbat de vârsta lui, din sat. Îl ajută deci el pe Găman să urce dâmbul din fața casei lui Căciulămare, că dacă i-ar fi dat drumul, beat mort cum era, s-ar fi rostogolit pe prundişul gârliței secate.

Erau la o răscruce, în mijlocul satului. O răscruce mare cât un maidan, strâmbă şi sucită. Îi mai ziceau şi poiana bisericii, ori poiana răscrucii… Locaşul de lemn al bisericii era ridicat deasupra răscrucii, ca pe un mal, pe o altă poiană de câțiva paşi, înverzită şi mărginită ca de un parmalâc de câțiva arțari… Urcai la ea pe drumul care pornea de aci din poiana răscrucii, rupt şi bolovănit de pietrele care se rupeau de la dezghețuri. Aşa cum era, o lua puțin spre dreapta, ca să urce râpa, apoi cotea scurt şi, după o sută de paşi, trecea prin spatele bisericii, aşezată cu altarul spre răsărit, deci spre drum, şi ieşea apoi pe o costişă lungă şi uşor înclinată, pe care la o zvârlitură de băț era curtea boierului… Era drumul conacului, mai mult decât al bisericii. Alt drumeag pornea din poiana răscrucii în jos spre eleşteu, mai întâi, şi după ce-l ocolea într-o parte, ieşea spre zăvoaiele Argeşului. Dar drumul adevărat care tăia poiana răscrucii era drumul cel mare, de țară, pe care alergau căruțele de poştă de la Piteşti, prin Găeşti şi Mărunțişu, spre Bucureşti…

Pe aci treceau rădvanele boiereşti şi tot pe aci coborau carele cu coviltire de rogojini ale oamenilor de la deal, când cu mere, când cu butoaie cu țuica, ori cu vin, ba şi cu păcură adesea, spre Ruşii de Vede, spre Zimnicea, ba chiar spre Giurgiu. Satului îi spunea Zăvoiu Dihorului şi era socotit sat mare, având ca la o sută douăzeci-o sută cincizeci de fumuri…

Mai mult de trei sferturi, bordeie văruite în față. Se întindea de-a lungul acestui drum de țară înghesuit între eleşteu şi deal, cum îi ziceau oamenii satului, dar nu era decât un mal ridicat al luncii Argeşului. Deasupra, podişul, împădurit puternic, era tăiat nu numai de albia îngustă a gârlei, ci şi de un alt drum de țară, mai scurt, dar mai greu, tot de la Bucureşti la Piteşti, care trecea însă pe la Titu. Era drumul Bucureştilor, zis de vară.

Popa Gheorghe îl aşează pe Găman cu un soi de gingăşie mătăhăloasă pe lavița de la poarta lui Căciulămare. În jurul lor se adună iar lumea, femei, fete şi copii... Dar era greu de vorbit, din pricina tălăngilor şi de mugetul vacilor care-şi cereau porțile deschise... Mai fiece gospodărie din cele ascunse printre duzi în jurul răscrucii, cele mai răsărite din sat, avea câte cinci-şase vaci... şi toată cireada satului trecea de cinci sute... într-o clipă toți fură acoperiți de norii de praf, care parcă sporeau înserarea.

O vecină mică şi uscată, Chiva lui Ristache, se uită cu un fel de milă la flăcăul oacheş care acum ofta amărât pe lavița de lemn, crăpată de ploi.

— Aoleu... ce-i cu tine, mă Miai...? Unde-ți sunt scripcarii cu care treceai fălos prin sat? Să ştii că ai intrat în anu morții...

Popa Gheorghe se mânie de i se zbârli barba roşie, mică şi rară, iar ochii înecați în grăsime i se făcură aspri...

— Fă, muiere, nu mai spune şi tu nerozii... Lasă-l în pace acum.

Maria lui Căciulămare deschise poarta, ca să dea drumul celor opt vaci care-şi sprijineau boturile, jilave de bale, de ulucile ascuțite şi care umpluseră de balegă poteca îngustă de deasupra Gîrloagei.

— Şi cu cine dracu vrei să te însori, mă neisprăvitule? întrebă ea înciudată. Auzi, cică ăsta-i om dă însurat? Bați-mă, părinte, omoară-mă, da' io nu-l văd pă diavolul ăsta cu un plod în brațe.

Popa Gheorghe văzu primejdia şi întoarse vorba pe drumul care i se părea cel mai bun.

— Cum, cu cine...? Cu Petruța lui Nedelcu... care stă să dea în oftică din pricina lui. Şi se întoarse apoi spre Găman. Vino, mă, cum ți-am spus, înainte dă Sântu Dumitru, să vă pun pirostriile pă cap.

Maria rânji şi clătină cu dezgust din fălci... Popa îi spuse apoi unui băiețandru lung şi deşirat, că de paisprezece ani, Ilie al lui Ristache:

— Du-l, mă, până acasă, vezi să nu cadă de-a berbeleacu în Gîrloagă, că s-a muiat dă tot... Apoi se lăsă uşor, cu burta lui ca nişte foale pline, în Gîrloagă, o trecu şi se îndreptă spre casă, care era peste drum de biserică.

Găman porni pe poteca îngustă de deasupra Gîrloagei, care îşi târa prundişul uscat şi prăfuit, în jos spre eleşteu... La vreo sută de paşi era, mică şi cam într-o rână, dar cu tindă şi odaie, cocioaba lui frate-său Ion, Ion sân' Firu, cum îl însemnase în catastişa{16} ludelor{17}, pentru bir, pârcălabul... Oamenii îi ziceau Ion al Firului, după tată-su. Erau trei frați de toți, feciorii lui Firu, acum mort, şi o fată... Cel de al treilea dintre ei, cel mai mic, Toma, se luase în mai după o ceată de panduri din oastea lui Tudor Vladimirescu şi, după spargerea taberei de la Goleşti, nu i se mai ştia de urmă... Nevasta acestuia, Stanca, rămasă cu un plod în burtă, îl născuse în urmă; era băiat. Îl aştepta mereu pe bărbatu-său, deşi i se spusese mereu că e mort.

Popa Gheorghe se mai opri o dată deasupra râpii, acum, când norul de praf se mai rărise, îşi şterse pleoapele cu basmaua, ca să vadă mai bine şi, când înțelese că Găman ajunsese aproape de casă, sări şi el pârleazul, cu toată suta de ocale pe care o trăgea, şi intră în grădină, fără să mai ocolească pe poarta de peste drum de biserică...

Când coti după puțul cu cumpănă şi socoti că nu-l mai vede popa, Găman se opri scurt, se ridică înfipt în picioare, îl înjură de mamă pe băiețandru, trimițându-l acasă, şi pe urmă scuipă şi se scărpină în cap mulțumit de el însuşi. Nu era beat...

Miai al Firului ar fi vrut şi mai mult totuşi să se însoare, dar nu cu Petruța lui Nedelcu, ci cu fata lui moş Truță cel fonf şi amărât. Era cu vreo patru ani înainte de răzmerița lui Tudor

Vladimirescu. Nica era pe atunci o codană care abia împlinise treisprezece arii, dar crescuse înaltă de părea de optsprezece. Era o frumusețe de se întreba lumea: de unde? Oacheşă şi sprâncenată, cu trup sprinten şi vânjos, mlădioasă, părea o şerpoaică neagră. Numai ce-şi petrecuse Găman mâna pe după gâtul ei, şi ea i se topise toată în brațe. Au fugit într-o seară amân-doi şi au rămas în pădure într-un bordei părăsit în sus, spre Vadu Rău, nemâncați, nu numai noaptea aia, ci şi a doua zi, şi încă noaptea următoare... El era mai mare decât ea cu unsprezece ani... şi, frântă de gâtul lui, îi spunea nea Miai... Cânta ca o căpiată cântece de dragoste, cu ochii în ochii lui. Niciuna în sat nu cânta ca ea. Când s-au întors, ca de pe altă lume, a aflat de la frate-său Ion că îl căutau în toate părțile oamenii boierului, căci îl socoteau fugit. Şi era mult dator la curte. Trimiseseră şi slujitori după el. Se sfârşise prăşila, că era mult după Sfinții împărați Constantin şi Elena, şi el trebuia să plece împreună cu alții din sat, în podvadă{18} cu carul cu boi, să ducă nişte grâu de an în saci, la schelă la Zimnicea... Acum ştia că, dacă pun mâna pe el, îl snopesc în bătăi.

Nu era chip să te opui. Oricine ai fi tu, gândeau oamenii zdrobiți în picioare, cu boierul şi cu stăpânirea nu te poți pune. Flăcăul ăsta, care împărățea peste cinci sate, era clăcaş, putea fi deci scuipat, plesnit cu harapnicul, călcat cu cizma, dar trebuia să rămâie mut ca un vierme. Când era vorba de boier şi de stăpânire, nu mai era nea Miai... Ce ar fi putut deci să facă? Să fugă din sat fără învoire? Pravila{19} neînduplecată îl aducea înapoi, legat, cu arnăuți, cu oasele frânte, mai mult neom. Îndatoririle către boier, fie şi silnice (şi aşa erau îndeobşte), priveau temeliile satului şi ale orânduirii lui. Ei între ei erau oameni feluriți unul de altul, cu dragostele lor, cu certurile lor, frumoşi sau sluți, deştepți sau nătângi, voinici sau slăbănogi, răi şi mândri, ori blânzi şi înțelepți; se

batjocoreau ori se cinsteau unul pe altul, îşi aveau părinții ori muierile lor, dar la curtea boierilor erau toți la fel, supuşi sudalmelor şi biciului, uneori mai puțin deosebiți ca vitele. Între Miai, Găman cum îl porecliseră satele, şi bâlbâitul aproape schilod, Dumitru al lui Ghițigan, era depărtare ca de la o gloabă la calul arăpesc, dar în fața boierului erau tot o apă, puşi la aceeaşi povară, ei şi toți clăcaşii, aşa cum boii din cireadă erau toți boi... Harapnicul logofătului[20] la fel îi îngenunchea şi la fel le cresta carnea... Rămânea să se facă haiduci... Dar atâta tărie Miai nu avea... Îi plăcea să trăiască mai bine în culcuş de muiere decât fugărit de poteră.

Dacă ar fi fost după el, ar fi trăit de pe urma femeilor din satele de moşneni, cu vii şi cu livezi, de la deal, dar nu numai că era clăcaş, dar avea, poate tocmai din această pricină, socoteli atât de încurcate cu stăpânul moşiei, datorii scrise la condică de logofeți, încât era legat de sat ca un cal priponit de un țăruş de fier. Nu numai el; aşa erau toți semenii lui. Şi erau datori nu numai la boieri, ci şi la stăpânire, care nici ea nu vrea să le piardă urma dacă plecau din sat cumva. Dăjdiile[21] de tot soiul, afurisite, de trei ori într-un veac, cu blestem bisericesc de către domnitori, de către mitropoliți şi boieri, dar de trei ori şi mai mult sporite apoi, îl frângeau şi îl îngenuncheau pe oricare dintre ei. Podvezile şi mai ales corvezile fără sfârşit pentru oştirile împărăteşti îl furau de la muncă şi îi răpeau timpul cel mai potrivit al anului, dar mai greu încă era că gelepii[22] Țarigradului[23] îi cumpărau, cu ajutorul zapciului, la prețuri hotărâte silnic (care nici alea nu se plăteau), toată bruma de bucate, care era rodul trudei lui, de trebuia apoi să vândă din vite, ca să împlinească ce era dator la sorocul dărilor. Trebuia să taie neapărat porci, ca să ducă muşchiul de Crăciun la cămara boierului, şi trebuia să aibă pui de Sâmpietru, căci asta era chiria bordeiului, chiar dacă nu fusese în stare să-şi facă un bordei al lui, cum se întâmpla acum cu Miai, care rămăsese în cocioaba durată de frate-său mai mic cu trei ani, Ion, pe locul socotit părintesc, dar care era al boierului, cu buruienile lui cu tot, căci erau toți ca într-o temniță, chipurile

largă cât o moşie de zece mii de pogoane, dar temniță. Puteau să se şi depărteze o zi, două, dar nu în vremea muncilor şi numai să nu fi fost nevoie de ei pentru cine ştie ce meremetisire la conac. Unii aveau noroc şi erau primiți slugi pe moşie. Ăştia robeau ca şi clăcaşii, dar cel puțin nu ştiau de pârcălabul stăpânirii şi de gelepii Țarigradului.

Sultana făcea şi ea clacă[24], în locul lui moş Truță, care nu era chiar atât de moş după ani, căci nu avea decât vreo patruzeci, dar era cu oasele uscate de muncă, vedea prost şi n-avea dinți, iar la vârsta asta încărunțise de tot. Pentru ea era şi mai rău, că era frumoasă şi poftită aprig de toți... De flăcăii şi bărbații din sat, de logofeți, de vătaf, de vechil[25]. Oricine avea în mână un harapnic şi o părticică de putere de la conac o îngenunchea, mai rău ca pe altele, ca s-o frângă şi să şi-o aducă la aşternut... Fără să izbutească, totuşi, deocamdată cel puțin.

Din pricina ei i se dăduse lui Moş Truță în anul ăla pogoanele cele mai proaste, cele de pe marginea eleşteului, cu pământ clisos, în care se târa greu plugul şi se făceau bucate rare, ca în sărătură. Pentru că era frumoasă, era chemată la toate corvezile, la meremetisirile de la conac, de era ori de nu era nevoie de ea, deşi nu împlinise încă paisprezece ani.

în aceeaşi noapte, în care, coborând în sat, a aflat de la frate-său Ion de înverşunarea cu care-l căutau logofeții şi slugile boierului Medelioglu, Găman s-a făcut din nou nevăzut. Ca să nu întâlnească pe nimeni, a luat-o la picior prin zăvoaiele Argeşului şi, după ce a trecut apa, a început să urce spre Piteşti prin partea cealaltă, de dincolo de gârlele împletite ale râului. După vreo trei zile a ajuns într-un sat din jos de Cotmeana, unde avea el o ibovnică pe care o vedea mai rar, că era prea departe... Când se ducea la ea, nu se mai îndura să plece, mai mult din pricina cântecelor... Nu mai era chiar tinerică, nici frumoasă nu era, dar era vânjoasă şi bună de tăvăleală în dragoste. Cânta cu foc, şi lui Găman îi plăcuse întotdeauna cântecul. Cânta şi el, cu patimă chiar, dar nu izbutea să cânte aşa cum se cânta pe aci pe Argeş, unde

veneau toate doinele olteneşti, ba unde, de când se făcuseră satele de mocani sub munții Vâlcei, se auzeau tot mai des şi doinele amare, şi mai domoale, din Ardeal... De obicei stătea la Zamfira, că aşa o chema, dar lumea îi zicea Fira, cam câte o săptămână, că altfel era văduvă şi mai mult săracă. Potrivea el de obicei să fie după ce se făcea țuica. Pe urmă cobora cu ceva bani în punguța atârnată de gât, pe sub cămaşă, până la Găeşti. Aci avea lăutarii lui. Îi lua după el. Trecea prin sate, aşa de-al dracului, cu lăutarii după el, chiuind ca să iasă femeile în pragul bordeielor, ori în poartă... îl priveau aţâţate de poftă şi mârâiau bărbații.

— Auzi, trece nebunu de Găman cu lăutarii după el. Lua-l-ar dracu să-l ia... Dă unde o fi având, soro, atâția bani?...

— Şi tu, Chivo, nu ştii că să ține cu una cu avere, o văduvă dă pă Glîmbocelu?

— Care, cârciumăreasa aia? Păi am auzit că aia e femeie bătrână, fă... Spun unii c-au văzut-o, că aia ar putea să-i fie mamă...

— Aş, fugi d-aci! Ce bătrână? Muiere dă seama noastră... Cică ea i-a dat murgu pă care umblă noaptea.

Când trecea prin sate cu cei doi lăutari după el, Găman îşi ducea murgul pintenog de dârlogi, ținut cu o mână... Cu cealaltă în şold, chiuia şi ofta când cobzarul lungea ofurile. Asta era de obicei duminică seara şi în zilele de sărbătoare, că-şi potrivea treaba la conac aşa ca să poată lipsi o zi, două... Mai munceau pentru el şi frații lui, Ion şi Toma, cărora le lăsa bruma de bucate care i se cuvenea.

De data asta nu avu curajul să se întoarcă nici după o săptămână, şi întârzia zi după zi, dar fiece zi de întârziere îi sporea teama de oamenii boierului.

Sultana se întorsese acasă cu ochii bătuți, în cearcăne tari, după cele trei zile şi trei nopți petrecute în pădure. Aşteptase, pitită în bordei, să vie noaptea Miai să doarmă la ea... Dar Miai nu veni. Nu veni nici a doua noapte... O gheară rece începu să-i strângă inima... Nu cumva şi-o fi bătut joc de ea? Nu-i venea să creadă. Era prea copil şi se ştia atât de frumoasă, că nu-şi închipuia că ar putea s-o lase un bărbat.

După trei zile începu să iasă din bordei. După felul cum o privea toată lumea înțelesese că tot satul numai despre fuga lor vorbea. De asta nu-i păsa. Miai avea să vie s-o ia de nevastă... Aşa au început mai toate... Numai dacă Miai a minţit-o şi şi-a bătut joc de ea, de a făcut-o de râsul satului, e rău... Atunci are să se arunce în fântână.

Aşteptă o săptămână... şi Miai tot nu veni... într-o dimineață, fata văzu peretele din față al bordeiului uns tot cu păcură, şi în vârful furcii o ulcică spartă... Acum înțelese că tot satul râde de ea. Într-o seară venea cu donița de apă de la puțul cu ciutură din poiana răscrucii. Se întâlni cu Maria lui Căciulămare, că puțul era chiar în dreptul casei acesteia... A vrut să treacă repede de ruşine.

— Ce, fă... Te-ai boierit dă când te-a împuns Miai dă nu mai dai bună seara la lume?

Sultana a iuțit pasul cu ochii în pământ: îi dădeau lacrimile... Smintita de Maria a strigat după ea:

— Fă, să nu omori copilu', că te duce la ocna părăsită, fă, cu obezile dă mâini.

A auzit în urma ei chicotele celorlalte muieri care veneau cu cobilițele{26} pe umeri.

I s-a chircit inima.

A început să iasă la muncă. Într-o zi logofătul Dobre – era la praşilă – o luă de guşă.

— Zi... d-astea mi-ai fost, fă, Nico...? Păi nu era mai bine să mergi tu cu neica în zăvoi...? Te-ai fi ales şi tu cu ceva acolo... că îți dădeam doi boi, să-i ai dă zestre... Parcă tu nu ştiai cine-i Miai? Acuma, că nu mai eşti fată, deh, nu mai e acelaşi lucru... O privea drept în ochii ei mari, tari ca pruna verde... O vedea negricioasă, dar şi albă ca varul de ruşine şi ciudă... Vino mâine, după ce apune luna, pă poteca dă lângă eleşteu ş-om vorbi...

Logofătul Dobre avea patruzeci şi cinci de ani, era însurat şi cu copii mari.

Acum flăcăii din sat nu o mai ajutau la muncă şuguind, ci o priveau chiorâş. Se socoteau parcă jefuiți de un drept al lor. Unii, mai puțin omenoşi ca logofătul, căutau s-o răstoarne

când o întâlneau pe haturi[27]. Şi pentru că nu se prindea, o înjurau de mamă şi o scuipau, încercând s-o plesnească cu dosul palmei.

Trei săptămâni a stat ascuns Miai la văduva lui de pe Argeş... După o săptămână însă simțea că nu mai poate să sufere femeia de lângă el... Dar de plăcut, îi plăcea când o auzea cântând. Îi plăcea fiindcă se gândea la Sultana şi potrivea tâlcul viersului după ea... Se uita la femeia de lângă el, o vedea arsă de focul dragostei, dar nu lua din ea decât suferința cântecului. Şi dulceața amară a glasului care se răsucea pierdut în el însuşi:

„Foaie verde iasomie... măi...
Leano, măi...
L-aştept pe neica să vie... măi...
Leano, măi...
Dă pă prispă mă tot uit... măi...
Leano, măi...
Că nu l-am văzut dă mult... măi...
Leano, măi...

Când te văd suind, călare,
Dă vii neică dumneata,
Sare-n mine inima,
Să aşterne drumului...
Subt copita calului...
Leano, măi...”

Nu vorbele însemnau mare lucru, ci mai cu seamă tot ceea ce aducea doina cu ea, zestrea ei amară, de păreau aceste vorbe uscate, prinse în răsucirile ei, în „Leano”, „Lino”, în „măi, măi”, în toate jumătățile de vorbă întoarse în lungi tărăgănări şi topite în amintire, ca nişte vietăți negre prinse în carnea străvezie, galbenă şi caldă a chihlimbarului. Fiecare rând de vorbe era pe deasupra zis de două ori în două răsuflări deosebite. Abia în unduirile grele, ca drojdia, vorbele

îşi căpătau tâlcul adevărat... Se frământa mocnit. Oare îl aştepta şi pe el, cu un cântec ca ăsta pe prispă, Nica?... învățase cântecul, nu cânta prea grozav, dar cât cânta îi ajungea lui însuşi. Îl cânta ceasuri întregi... Până când, înnebunit de dor, n-a mai putut... Şi-a spus că de omorât tot n-o să-l omoare... Boierul are drept să puie oamenii să-l bată, dar nu are drept să-l ucidă... Că dacă omoară un om, câtu-i boierul de boier, merge şi el la ocnă. Aşa-i pravila.

Sultana îl aştepta pe acoperişul bordeiului privind luna... Era lungită pe un țol şi cânta... Plângea şi cânta... Avea obiceiul să schimbe vorbele, uneori dinadins, alteori fiindcă nu le învăța ca lumea, dar le potrivea de la ea.

„Foaie verde dă sulfină... măi...
Şi-astă-seară-i luna plină... măi...
Da' neica tot nu mai vine... măi
Da' neica tot nu mai vine... măi...
Of, of... Leano... Lino...”

Dospea în ea drojdia amintirii, o sfâşiau ghimpii neînduplecați ai depărtării. Lungea şi tărăgăna amar şi gingaş câte un *i* ori câte un *a*, suindu-l până când îl pierdea uşor în volbura durerii. Luna de altădată a dragostei din pădure îi stâlcea inima.

„Unde e, nu o mai vede...? Lino, măi...
I-au luat ochii alte fete... ? Lino, măi...
Nu vede câtu-i de rece? Leano, măi...
Dă când nu ne mai petrece ? Leano, măi...
Of, of, Leano... Lino..."

Îl vedea aievea venind pe Gîrloagă, dar se risipea numai-decât ca o nălucire şi rămânea însetată de făptura lui.

„Unde pune neica mâna... Lino, măi...
Simți că te dogoare luna... Lino, măi...
Unde pune neica mâna... Leano, Lino...

Când te ține neica-n brață... Lino, măi...
Nu mai vezi că-i dimineață... Lino, măi..."

Nu venise călare. Lăsase murgul în spume la bordei... la Ion. S-a lungit tăcut lângă ea... Ea a înghețat ca lângă un strigoi. Pe urmă s-a dezlegat... „Unde pune neica mâna, simți că te dogoare luna“... Neica i-a vârât mâna în sân. O dată cu țâțişoara stângă i-a prins şi inima.

Pe Miai l-au bătut la curte de l-au snopit. Atâta şi-a ferit, ochii şi dinții. Când îl croiau cu gârbaciul[28] simțea arsura, simțea sângele curgându-i pe coapse, dar ca să poată îndura, se gândea la altceva... Se gândea la Nica... Până la urmă a avut dreptate, n-a murit. L-au oblojit vecinele... i-a cântat Nica... şi-ntr-o lună au trecut şi astea. Omul sărac dacă iubeşte trebuie să ştie să îndure, că atâta i-a mai rămas, se gândea Miai. Şi ceilalți din sat, la fel cu el.

Ce a urmat apoi a fost de mirare pentru tot satul... Miai s-a mutat la moş Truță în bordei – dinspre partea eleşteului – şi a ieşit în rând cu oamenii la muncă. După vreo săptămână nu mai era în rând, ci în frunte... A fost o vară secetoasă şi dogorâtoare...

Grâu se făcuse puțin, dar, oricât de puțin, secerişul fusese tot atât de greu ca şi mai înainte... Ba şi mai greu, că trebuia să se aplece şi mai mult şi să se chinuie să prindă cât mai multe fire, că erau rare.

Au ieşit mai întâi pe lanurile boiereşti. Trei săptămâni au avut de trudit pe ele... îi erau picioarele şi inimile însângerate ca şi ale celorlalți, îi ardeau ochii de năduşeala care i se scurgea printre pleoape, îl năucea soarele în ceafă, îi ardea gura de sete şi-i crăpaseră buzele ca la toți ceilalți, dar el se gândea la altceva şi parcă nu mai simțea nimic... Se gândea că o să-şi facă în toamnă o căsuță a lui şi că după Crăciun face nunta cu Nica... Ceea ce îndura greu de tot era să stea cocoşat, ca să taie grâul de la rădăcină... Din zori şi până seara, căci soarele apunea târziu. După un timp simțea şalele doar înțepenite... Se îndrepta, se răsucea şi iar se

apleca… Pe urmă începea o durere de parcă-i strângea cineva în cleşte şira spinării în dreptul buricului… Spre seară rămânea încocârjat şi-l durea şi mai rău, când încerca să se îndrepte din şale.

Greu a fost şi la treieratul cu caii. Îi venea să-şi scuipe bojocii în care simțea usturimea prafului şi a cojilor spulberate… Era o zăpuşeală ca un viscol fierbinte care-i tăia răsuflarea. În jurul pleoapelor, năduşeala şi praful făceau un fel de noroi care-l orbea. O vedea lângă el pe Nica cu ochii lipiți ca la soboli, cu părul cărunt sub cârpa de pe cap, cu buzele arse… Ridica grâul cu lopata şi ea. Şi nu se mai sfârşea… Când lăsau lucrul pe lanurile boiereşti, oamenii trudiți cădeau ca dobitoacele vlăguite.

— Unde vă mai duceți, mă? Nu vedeți că să înnoptează, se minuna Vasile al lui Mînjoc, care parcă avea oasele frânte… Aşterneți țolu şi hai să ne odihnim o țâră, că dă cu noapte iar începem.

Oamenii se minunau când vedeau că Miai, Sultana, Ion şi Maria lui, Toma, fratele ăl mai mic, care împlinise de curând şaptesprezece ani, nu se odihneau… Porneau năuci peste gârlă, în jos de pădure, unde-şi aveau pogoanele luate pe seama lor. Miai îi înnebunise pe toți. Abia se țineau de el.

An greu, n-au ieşit decât trei-patru saci de pogon. N-au putut duce acasă decât un sac de fiecare bordei… Luaseră în iarnă de la boier cu împrumut, şi acum datoria trebuia întoarsă. Şi ei încă tot s-au ales cu ceva, dar cei care n-au muncit şi noaptea, au pierdut tot, că a început o săptămână de ploi mari şi s-a scuturat grâul pe câmp şi mai ales a mucegăit.

După ce au dus grânele la Zimnicea, oamenii au mai putut să răsufle aşteptând încă o praşilă a porumbului, dacă va fi nevoie, adică ar fi putut să răsufle, dar au fost chemați la curte la podvadă, că boierul vrea să-şi ridice lângă conac, în curtea din spate, un pătul nou. O parte din ei trebuiau să meargă la pădure să taie arini drepți, alții îi cărau cu carele… Ceilalți munceau alături de dulgheri, sub porunca lor… Oamenii cuprinşi de deznădejde şi de furie scrâşneau din

dinți... Dar ce puteau să facă?... Podvada era podvada... Meremetul era meremet.

— Pravila nu cere să facem din nou, a strigat cu ochii însângerați Miai către logofăt... Pravila cere numai să meremetisim[29] pă cele care au nevoie...

Logofătul Beaşcă fu gata să-l plesnească peste față.

— Iotă-te la el!... Ai citit tu pravila, mă, Dumnezeu mătii...? Hai? îl înveți tu pă boier ce e pravila, mă?

Miai nu se mai putu stăpâni.

— Io plec acasă... Fie ce-o fi... M-am săturat... Nu mai pot. Şi porni năuc. Sultănica alergă după el şi-l întoarse din drum.

— Neică, trece şi asta...

— Încep să cred că nu mai trece, mă, fata... Şi dete cu pălăria, soioasă acum, de pământ.

A mai fost bătut o dată. Beaşcă, lung şi deşirat, o tot trimitea pe Sultana să aducă saci dintr-o magazie dosnică. Pe urmă se îndreptă şi el într-acolo, cu gârbaciu de gât... Miai aşteptă puțin şi se luă după el. Îl găsi încercând să-i răstoarne fata pe un morman de saci goi... I-a înfipt mâna în gât, cu toate că Beaşcă îi arsese fața cu gârbaciu.

Au sosit oamenii să-l împiedice să facă moarte de om... Sultana cu ochii scoşi din cap de spaimă s-a agățat de brațele lui.

— Ne pierdem cu toții, nea Miai... Ne nenorocim...

Şi-a desfăcut brațele de pe grumazul logofătului speriat, care a înțeles să tacă şi să aştepte altă zi ca să se răzbune.

I-a venit vremea răzbunării după culesul porumbului.

Era după Ziua Crucii, începuse culesul viilor. Boierul avea şi el o vie de aproape şaizeci de pogoane[30], chiar peste drum de conac, în spatele bisericii, pe costişa dulce a dealului, cu fața cam spre miazăzi. Cum am zis, nu era chiar un deal, căci nicăieri ridicătura de pământ nu trecea de înălțimea unui copac mare, dar lung era, că se topea încet, încet, în jos, după un sfert de poştă[31], spre câmpie. Dinspre sat, aşa cum era el aşezat pe drumul de țară, părea însă deal şi din pricină că marginea viei, deasupra satului, era străjuită de un şir de nuci mari, rotați, care astfel mai înălțau încă o dată râpa. Aşa

cum era însă acel deal, care nu era decât malul ridicat al luncii Argeşului, ale cărei ape le desparte de şuvoiul gârlei, adăpostea satul dinspre miazănoapte-răsărit. Tocmai pe partea dinspre gârlă se plimba, în după-amiaza asta de toamnă însorită, postelnicul Medelioglu, lucru cu totul neobişnuit în acea vreme, când boierilor le era frică să meargă pe jos, fie şi câțiva paşi, ca să treacă ulița. De altfel nici nu prea avea cum, căci nici nu aveau încălțăminte potrivită pentru asta. Meşii[32] lor atârnați de tuzluci[33], ori cizmele uşoare de saftian[34] roşu nu erau de purtat decât prin casă. Dar boierul Medelioglu era un boier înaintat, care ştia carte multă. Purta anteriu de suvai[35] de culoarea vinului, peste care era încins cu şal persan, iar pe deasupra îmbrăca fermeneaua de pambriu verde. În cap purta un cauc roşu de Tunis, dar de la tuzluci în jos avea un fel de iminei de piele de viței, pe care-i purta doar la moşie. Aci, în marginea viei dinspre gârlă, îşi făcuse el un fel de chioşc, unde, aşezat turceşte pe covoare şi perine, citea cu picioarele îndoite subt el. Învățase la Sf. Sava, la Academia grecească, şi fusese în slujba lui Caragea înainte de a-şi cumpăra moşia. *Delphine* de M-me de Staël[36] şi mai ales *Atala* a lui Chateaubriand[37], pe care o recitea chiar acum, îi dăduseră gustul pentru frumusețea naturii. Ar fi putut să contemple acest măreț şi molcom apus de soare, întins ca o imensă coadă de păun peste pădurile care începeau să ruginească, de sus din foişorul conacului. Aci în vie se simțea însă, sub nucul copleşitor, el însuşi în sânul naturii, se înfrățea cu natura, aşa ca în descripțiile pe care le citea. Era un visător de felul lui, cu idei liberale, membru al Eteriei. Fugise dezgustat de la curte, după ce făcuse avere. La Bucureşti, la unele conace se întâlnea ades şi cu unii boieri, la fel de înaintați ca el, cu care ar fi vrut să înceapă o mişcare de cărvunari şi în Țara Românească, aşa cum se lucra de zor, în taină, în Moldova. Altfel era un ins mic de statură, firav ca înfățişare, negru-gălbui la chip, cu fața scăzută, delicată şi osoasă în acelaşi timp. Ras la tâmple şi la ceafă, purta o mustață neagră şi întoarsă, ca o lipitoare, în jurul gurii mari cu buze subțiri.

Soarele îşi strânsese snopul nemăsurat de raze şi căzuse de câteva clipe ca o tipsie roşiatică în ceața de dincolo de dealurile şi muscelele care creşteau spre Câmpulung. Mai aproape, altă ceață uşoară, mai mult simțită decât văzută, se ridica încet, ca o respirație, de peste păduri, de peste ape... N-ai fi putut să spui unde e anume, căci avea în liniştea pulberii ei reci ceva din însăşi înserarea pe care o vestea, aşa cum vestea în acelaşi timp şi începutul toamnei. Medelioglu mergea cu pas uşor, cu făptura lui, spre conac, şi tocmai deschisese din nou cartea cu coperta mătăsoasă, ca să verifice nişte pasaje pe care le spunea în gând, pe dinafară, şi nu era sigur de un cuvânt... Tresări, căci lângă el, la câțiva paşi, se oprise, gâfâind, fiindcă venise se vede în fugă, cu pălăria ruptă în mină, Toma, fratele lui Găman.

— Boierule, măria-ta, unde e crama...?

Postelnicul îl privi mirat, cu ochii mari şi lăcrămoşi ațintiți asupra lui, şi îl întrebă moale:

— Pe mine mă întrebi?

Băiețandrul, căci nu avea decât şaptesprezece ani, răspunse amărât:

— M-a trimis logofătul Beaşcă să aduc trei coşuri goale de la cramă şi m-am rătăcit pă potecile astea, din vie, că toate-s ia fel...

Postelnicul murmură şi mai moale, pentru el însuşi parcă:

— Şi mă întrebi pe mine...?

— M-a trimis logofătul Beaşcă şi nu am întâlnit pă nimeni... nu ştiu seama în vie, măria-ta, spuse Toma, cu ochii încălziți şi râzând fericit că boierul îi vorbeşte atât de frumos...

— Aşteaptă...

Postelnicul vârî cartea la brâu şi lovi din palmele lui negricioase, mici şi subțiri.

Apăru un om cu cămaşa udă de scursoare din coşul cu struguri, cu chica înăclăită de sudoare.

— Cheamă dumneata aici pe Beaşcă... Medelioglu spunea dumneata chiar şi sătenilor.

Logofătul veni în fugă şi se opri speriat lângă boier.

— Am venit, măria-ta, dar în clipa aceea îngheță pe loc, mai speriat încă, fiindcă văzu buzele moarte ale boierului frământându-se uşor şi ochii ieşiți încă mai în afară din orbite decât de obicei. Îl ştia şi înțelese că s-a întâmplat o nenorocire.

— Dumneata l-ai trimis să mă întrebe pe mine unde e crama?... întrebă postelnicul cu miere pe buze.

Logofătul începu să tremure.

— Măria-ta, nu l-am... Nu sfârşi vorbă şi se năpusti turbat, cu pumnii, asupra lui Toma, care, luat repede, încercă să se dea înapoi şi se împiedică de o joardă de viță... Născătoarea cui te-a făcut... Paştele şi grijania... Pe măria-sa ți-ai găsit tu să-l întrebi? Mă... io te omor.

L-a lăsat jos căzut, năuc, şi s-a întors către boier.

— Măria-ta, ăştia din neamul lui Firu sunt nişte blestemați dă-ți vine să le crăpi Capu.

Boierul rămăsese tot timpul nemişcat, numai buzele i se strângeau într-una... îl privi cu ochii lăcrămoşi pe logofăt şi-i spuse subțire:

— Să-ți iei catrafusele şi să te muți în sat...

Beaşcă încremeni, de parcă ar fi fost lovit în moalele capului. Îl cunoştea prea bine pe boier şi ştia că nu-l va scoate din pâine, să-l trimită la bordei... Pricepu că vrea să spuie cu asta doar că nu e mulțumit de bătaia pe care i-a tras-o lui Toma... Se năpusti deci iar asupra flăcăului, care abia se ridicase de jos şi tot nu pricepea ce se întâmplă cu el, nu înțelegea de ce e bătut. Îl prinse cu amândouă mâinile de cămaşă ca şi când l-ar fi strâns de gât, şi, smucindu-l spre el, îl trânti iar jos. Urla, înjurându-l, lovindu-l. Îl călca acum în picioare, când începu să se adune lumea care era la cules şi care auzise urletele logofătului. Vasile al lui Dedu pescarul, prieten de-al lui Toma, tot în anii lui, alergă la Găman.

— Nea Miai, hai repede că-l omoară Beaşcă pă Toma...

Miai lăsă jos coşul cu struguri pe care îl ducea la cramă şi, di şiroaie de zeamă curgându-i pe gât, alergă spre nucul unde vedea că se duc şi ceilalți. Îşi făcu loc într-un suflet şi, îmbrâncindu-l pe Beaşcă, îl luă pe umăr, îndoit de mijloc,

pe Toma, care era moale şi mereu năuc. Beaşcă îl lovi în ceafă şi pe Miai…

— Hristosu mă-tii şi al lui tat-tu, acolo în groapă unde sunt amândoi, că nu v-au învățat cuviința şi cum să vorbeşte cu boierul… Şi iar alerga, îl ajunse pe Miai, şi-i mai trânti un pumn în ceafă.

Alergă şi Ion, care-l văzu doar din spate pe Miai coborând cu Toma atârnat pe umărul lui. Întrebă în jurul lui nedumerit:

— Vere, ce să întâmplă…? Ce fuse?

Vasile al lui Mînjoc, un bărbat bine legat, cu fața uscată, om cam de vreo patruzeci de ani, îi răspunse uitându-se mereu după Miai:

— Nărodu' dă Toma a făcut-o dă oaie… Şi începu să râdă… Auzi… l-a întrebat pă boier unde e crama… A luat oleacă dă bătaie.

Întâmplarea li se păru oamenilor atât de năzdrăvană, că începură să râdă acum când aflară despre ce e vorba.

Ion se cruci…

— L-a întrebat chiar pă boier…? Tocma pă boier? Se vede că i-a luat Dumnezeu mințile. Şi alergă după cei doi.

Oamenii se adunau acum în fața cramei, minunându-se de nerozia lui Toma.

Duță Căciulămare, un vlăjgan, altfel om în toată firea, cam borțos, se scărpină în cap…

— Mă, prostu tot prost… Acu, Toma ăsta, deh… ştie să citească… Aşa spune popa Gheorghe, că zice că l-a învățat el buchile. Da' mai bine îl învăța cum să vorbeşte cu boieru…

Dacă unii găseau întâmplarea glumeață, alții erau de-a dreptul întărâtați. Găseau o necuviință supărătoare în felul cum se purtase Toma… Cum să se poată uita flăcăul până într-atâta?

Postelnicul Medelioglu porni încet pe tăpşanul din marginea viei spre conac… Nu se vedea asta sub anteriu şi fermenea, dar făptura lui mică tremura de supărare… I se păru nemaipomenit ca un țăran de pe moşia lui să-şi îngăduie

obrăznicia să-l întrebe pe el unde e crama... Cu cât se gândea mai mult, cu atât vedea în această întrebare un înțeles mai supărător. Vasăzică ăştia erau țăranii de pe moşia lui...? Medelioglu era şi el de aceeaşi părere, ca mai toți boierii, că țăranul trebuie să fie pătruns până în adâncul ființei lui de teamă față de stăpânul moşiei... Să devie, când era vorba de boier, o unealtă necugetătoare... care să primească orice măsură fără să crâcnească, să îndeplinească orice poruncă fără să se mai gândească, dintr-o dată, ca de spaima morții... Țăranul trebuia să fie crescut nu ca un om, ci ca o specie aparte, căruia respectul față de boier trebuia să-i între în sânge din tată în fiu şi din generație în generație. Această impunere a „semnelor exterioare" nu era o toană individuală, ci o străveche politică de castă. Trebuia ca supunerea, cu toate reflexele ei, să devie la sătean, la cei de jos, o a doua natură... Nu să-i facă lui plăcere, ci fiindcă era pătruns de adevărul că numai aşa se putea întări o clasă, aleasă cum se socotea ea, dar atât de puțin numeroasă, care stăpânea totul şi ținea un popor întreg în robie.

De altfel acelaşi lucru era valabil la altă scară şi în sânul societății alese, de cine o fi fost aleasă, însăşi. În aparență faptul petrecut nu avea nicio însemnătate. A întrebat, altfel cuviincios, un țăran pe boier unde e crama... Dar boierii erau pătrunşi de sensul pe care-l aveau şi în societatea lor, în această vreme, semnele exterioare ale respectului, ca şi în genere orice chestiune de „preseanță", cum spunea marele logofăt Costache Cantacuzino. Ştiau bine de ce aveau aceste semne exterioare o tărie de fetiş. Dacă singur nu-ți păstrezi, clipită cu clipită, rangul şi laşi pe altul să-ți treacă înainte, apoi lucrul acesta se află numaidecât, că lumea-i mică, şi toți cei din urma ta cred că a sosit timpul să-ți treacă şi ei înainte. Nu putea fi altfel în societatea în care meritul personal nu juca aproape niciun rol, ci se prețuiau numai formele lui corcite. Pentru „păstrarea rangului" se dădea o luptă în felul ei necruțătoare, şi fiecare înțelegea de altfel „drama" celui ce nu mai poate trăi după rangul său... (Cu condiția să nu fie în conflict cu el, cu acest fiecare, căci atunci fiecare era fiară.)

Boierul nu mergea pe jos şi nu intra în genere într-o curte străină (de boier superior lui în rang), pe jos, tocmai pentru ca să nu se întâmple vreo confuzie supărătoare... Să nu-l oprească în cale vreun mojic cumva ca să-l întrebe cât e vremea – tocmai pe el – sau să nu-l privească de sus slugile în casa în care intra şi să-l îndrepte pe uşa din dos... O astfel de întrebare aflată numaidecât se comenta cu răutate, şi personajul devenea ridicol, adică începea să se descompună social (când nu avea alte mijloace, de pildă, puterea de slugă de casă domnească, ori bani mulți, ca să repare răul). Armele care se încrucişau acum în lupta pentru slujbe nu mai erau spadele, ci intriga, dar mai ales ridiculizarea. Ridicolul ucide, s-a spus, dar ucide numai pe cei care depind de alții într-un fel ori altul, pe subalterni ori pe snobi care vor să pară, măcar, dacă nu pot să fie, ceea ce nu sunt. Neavând ce face, boierii stăteau la taifas şi ascultau, înveselindu-se, fel de fel de întâmplări cu semeni de ai lor ridiculizați.

L-au oblojit şi pe Toma vreo două săptămâni până l-au pus iar pe picioare... Dar abia l-au pus pe picioare şi iar l-au chemat la curte, pe el şi pe Miai... Fusese găsit într-o luni de dimineață Beaşcă lungit pe marginea drumului, cu un sac în cap... I se sfărâmaseră toți dinții şi avea chica năclăită de sânge închegat...

— Ăştia ai Firului nu să mai astâmpără, rosti dezgustat logofătul Dobre... Trebuie să facem ceva să le intre minții în cap.

De altfel tot satul fu de părere că isprava nu putea fi decât a lui Miai şi a lui Toma... La curte se ştia însă că de trei zile Miai era la podvadă în sus de Stâlpeni, ca să aducă lemne pentru conac. Nu era singur. Erau cu ei şi alți săteni, ca şi celălalt logofăt, Core. Aşa că bănuiala căzu numai asupra lui Toma... îl bătură bine, dar de data asta mai cu socoteală. Nu numai că oamenii curții se bucurau de pățania lui Beaşcă, dar istoria asta le făcuse oarecare plăcere şi celorlalți, care nu-l puteau suferi... Cum cel bătut, logofătul, avu o săptămână capul ca o baniță, căci era legat cu trei ştergare şi urla

noaptea de durere, deoarece îi mai rămăsese nescoşi colți de măsele sfărâmate, cercetarea a trebuit s-o facă Țurloaie, al treilea logofăt. Acesta lovi mai cu inimă şi-l lăsă pe Toma să lămurească în aşa fel lucrurile, că nu ieşi nici el vinovat… Vreo zece zile stătu băiatul culcat cu fața în jos. Trecu şi asta.

Mai prost fu însă că în toamnă, după ce se trudiră greu la culesul porumbului, întâi pe tarlalele boiereşti, apoi pe ale lor, în burniță, cu fețele scrijelite de foile înalte şi uscate, căci pentru porumb fusese un an bun, ai Firului aşteptaseră zadarnic aproape două săptămâni să vie logofătul Beaşcă să ridice partea cuvenită boierului, două din cinci, în loc una din zece, cum s-ar fi cuvenit, căci doar făceau şi clacă pentru aceste pogoane. Nu s-au ales deci cu nimic nici din porumb… Când peste câteva zile a fost să se împartă iar pogoanele, pentru anul viitor, pentru cei care întârziaseră ori îi întârziaseră logofeții să-i frece, lui Găman i se dădură nişte râpe pietroase, iar pe Ion îl trecură cu cele cinci pogoane pe marginea eleşteului, lângă moş Truță, unde era pământul clisos.

Cei trei se întrebau dacă nu e mai bine să-şi ia lumea în cap şi să plece în codru… Era pe atunci unu, Radu al lui Anghel, care dijmuia ciocoimea pe trei județe. Toma, cel puțin, spuse că el nu mai vede cum ar mai putea să mai rămână pe moşie, în duşmănie cu boierul şi cu logofeții lui. Într-un fel ori într-altul, ăştia voiau să-i împingă ori la omor, ori să-i ducă de vii în mormânt. La drept vorbind puteau să facă şi una, şi alta. Ion îl privi cu ochii săi cenuşii în fața tăiată parcă în lemn. Era însurat de doi ani şi i se născuse o fetiță, Lisaveta, chiar în vară.

— Unde să mă duc io cu nevasta şi copilu…? Aci, în satu ăsta, sunt rădăcinile mele, aci rămân… Buruienile că sunt buruieni şi cad lângă rădăcinile lor. O să mă petrec şi io ca ăi dinaintea mea, dă nu să poate altfel… O să cad pă loc, acolo unde îmi sunt rădăcinile.

Nici Miai nu voia să audă de haiducie. Ceea ce voia el acum era să aibă o cocioabă a lui. Să ia de nevastă pe Sultana, să muncească alături de ea şi să doarmă nopțile acasă, în pat cu nevasta lui.

Se îndârji şi mai mult în încercarea de a se face, cu orice preț, om în rândul lumii, cum ziceau bărbații din sat... începu să-şi care şi pentru el cărăci lungi şi bârne, ca să înceapă la primăvară căsuța. Cu o singură odaie deocamdată... Munceau din zori şi până în noapte, şi el, şi ea, de se speteau.

Vara, Miai şi Sultănica adormeau frânți de oboseală, căzuți pe unde găseau, nu le mai ardea nici de dragoste, nici de nimic, dar se simțeau bine unul lângă altul... Simțea o dulceață în munca femeii alături de el, deşi n-ar fi vrut s-o vadă trudind atâta, că se urâțea din zi în zi, dar muncea şi el cât cinci, munceau amândoi, ca să se ție împreună. Şi când oboseau erau alături, împreună şi în oboseală. Fu mai greu după ce căzuse bruma... Se înghesuiau în bordeiul lui moş Truță, toți trei, că la Ion în tindă dormea Toma şi n-ar fi putut să-şi ducă femeia acolo... Dar era greu de tot. Îl trăsnea duhoarea de cojoc vechi şi prost argăsit, de obiele şi opinci murdare, de găinaț de pasăre, de porc țigănesc, căci îl țineau şi pe el în bordei, mirosul greu noaptea de oameni hrăniți cu mămăligă şi ceapă, ori cu fasole, murături şi varză acră... Murgul şi-l ținea sub o apucătură pe care o făcuse el dintr-o leasă de crengi uscate. Îl ferea dintr-o parte cu coceni cam mucegăiți de ploaie, pe care până la urmă îi aduseseră de pe câmp... Lui Miai îi venea uneori să-şi ia câmpii, dar îşi zicea mereu că e doar un hop greu de trecut şi că pe urmă, când vor avea odăița lor, va merge mai uşor. Era în el o sete neostoită acum să-şi aibă şi el casa lui, vita lui, muierea şi copiii lui... îşi căuta casa ca un câine culcuşul. Adunau din greu, dintr-un drum sau două pe care le făcea el, cu carul lui Ion, să-şi poată cumpăra Sultana, de nuntă, opinci noi, bine argăsite, de la Piteşti, poate şi vreo ie de mătase cu in, ori un mintean.

Într-o zi, Ignat Secu vru să cumpere de la Bucureşti o icoana pentru care se tocmise mult în primăvară, dar se

scumpise la trei lei şi n-o luase. O icoană muscălească[38], cu raiul şi iadul în culori vii, zugrăvite pe sticlă. Acum îi părea rău, căci visase de curând că îl certa muierea că de ce n-a cumpărat icoana... Ca d-aia s-a îmbolnăvit fecioru-su, Drăgan, de lingoare, de zace năuc ridicându-se în picioare de fierbințeală şi vorbind ca neoamenii. Îi dădu lămuriri despre prăvălie şi socoti că e destul de deştept ca s-o nimerească. Fu un adevărat chilipir pentru Miai, căci, la întoarcere, Ignat Secu, mulțumit, îi dădu doisprezece lei. Cam atâta ar fi plătit şi drumul cu căruța poştii, luată de la Mărunțişu. Fu lucru potrivit şi pentru murgul lui Miai, care stătuse prea mult şi tânjea nerăbdător după drum. La Bucureşti mai câştigase un leu şi mâncarea, că ajutase la descărcatul unor butoaie cu vin... Pe drum, cu leul câştigat, cumpărase un purcel de lapte să-l aibă de Crăciun, până la nuntă, când avea să taie porcul cel mare... Până la Crăciun, cu ce s-o găsi pe ici, pe colo, îl fac de douăzeci de ocale, se gândea omul. A fost mare veselie în bordei când s-a întors. Miai începu să guste şi mai mult bucuria de a fi Ta casa lui, de a fi aşteptat şi el să vie şi pentru altceva decât pentru aşternut. Dar lipsurile erau tot mai grele. De la o vreme, mâncau dintr-o mămăligă două zile, iar fasole n-aveau decât o dată pe săptămână. Mai mult zeamă goală, mulțumeau şi cu două-trei cepe zdrobite cu pumnul.

Toma era însă din ce în ce mai otrăvit. Nu mai vorbea decât de plecarea din sat. Într-o zi îl întâlni pe Beaşcă tocmai când urca pe Gîrloagă spre bordeiul Stanchii, cu care vorbea de astă-vară, de la o furcărie[39]. Vru să treacă mai repede, să-l ascundă clinul văii, dar Beaşcă opri calul cam înspre el. Avea două pistoale la brâu.

— Ia stai, mă... Unde dumnezeu mă-tii fugi?

Toma se opri locului cu sprâncenele uşor ridicate a nedumerire... Beaşcă, de la bătaia pe care o mâncase, vorbea fonf[40] şi abia se înțelegea ce spune. O clipă se gândi să-i sfărâme şi fălcile, dar văzu pistoalele şi se stăpâni. Ascultă, frământând cu piciorul gol clisa văii.

— Aud că ai gânduri dă plecare...? Tu nu ştii că eşti omul boierului?

— Păi... cum asta?

— Păi, ai împlinit optsprezece ani, nu?

— Ei şi...

— Apăi ce pâine ai mâncat pân' la vârsta asta? N-ai mâncat pâinea boierului? Eşti dară omul lui...

— Da' dă ce sunt omul lui?

— Mă, tu eşti prost, ori te prefaci? N-auzi...? Oricine să naşte şi creşte pă moşia boierului şi mănâncă pâinea lui e omul lui. Să vii mâine să-ți dau două pogoane pentru la primăvară, să le pui cu porumb şi orz... Dumnezeu mamii tale, credeai că ai scăpat dă mine...? Până nu-ți frâng oasele nu mă las.

Dacă i s-ar fi pus obezi la mâini şi butuc cu lanț de picioare, Toma nu s-ar fi simțit mai legat.

S-a dus a doua zi... Ce era să facă? Şi i-a dat şi lui vreo două pogoane pe râpa gârlei, dar nu lângă Miai, ci mai departe. Pentru ele avea să facă zile de clacă, douăsprezece pe hârtie, peste şaizeci de fapt, cele mai bune de muncă din puținele zile bune ale anului, avea să ajute la meremetisirea pătulelor şi grajdurilor conacului, avea să care saci în spinare. Podvezi mi făcea, căci deocamdată nu avea boi şi car.

În decembrie, Miai şi Sultana nu mai avură niciun găvan de mălai în casă... Fură nevoiți să vândă purcelul pe mai puțin de o baniță de gnu... Jumătate din făina, făcură socoteala s-o păstreze până la nuntă... Făcură Crăciunul cu Ion şi nevastă-sa, care era însărcinată din nou... Acesta tăiase un porc, mai mult godinac, care nu se îngrăşase, dar trebui să dea muşchiul şi două pulpe la conac, aşa cum era pravila, partea lui şi partea lui Miai şi, află acum. Cu spaimă, trebui să dea şi pentru Toma.

— Neică Beaşcă, fii omu lui Dumnezeu, nu rupe inima omului. Dăm la curte muşchiu dă Crăciun, drept chirie pentru locu' dă casă din vatra satului... Da' nici Miai, nici Toma n-au casă, n-au bordei. Atunci dă ce să plătească? Dreptu-i asta?... Stai şi dumneata şi judecă...

— Nu şi-au făcut bordei că sunt puturoşi... Ce, boieru e dă vină că nu şi-au făcut bordeiu? Ei, mama voastră dă porci dă câini, că nu mai ştiți ce să născociți.

Ion clătină din cap amant:

— Mm... da...

Dar Beaşcă se înfurie:

— Cum mda, mă?... Cum mda?... E drept ori nu e drept ca să plăteşti pentru locul dă casă?

Ion oftă:

— O fi drept...

Beaşcă se înfurie:

— Ce tot oftezi, mă, paştele mă-tii...? E drept ori nu e drept? Spune!

Ion privi, aşa în gol, şi nu mai oftă...

— E drept... e drept...

— Hai, cară-te în aia a mă-tii şi mâine să-mi vii cu porcii la curte.,

Tot satul înjura... că doar cu înjurătura, ziceau, îşi mai scoate omul din necaz. Dar aşa... mai cu socoteală. Despre Beaşcă toți ştiau că e gură spurcată. Ceea ce durea era că el înjura şi când nu trebuia. Înjura şi când înjurătura intra ca un cuțit în inima omului. Era din cale-afară de ticălos... soi porcesc.

Cam după Crăciun se opri în poiana răscrucii o sanie cu coviltir de rogojini. Sub coviltir erau câțiva saci cu prune afumate... La car erau înjugați doi boi, ici, colo negri, restul fumurii, cu oasele şoldurilor tare ieşite... Mina carul o fată cam de douăzeci de ani, iar sub coviltir, pe un cojoc mare. Dormea pare-se, un batrân. Opriseră lângă puțul cu cumpănă din care ieşeau aburi, căci era un ger cumplit. Copiii nu se sinchiseau de asta. Cu picioarele înfofolite în obiele mai mult decât în opinci parcă se dădeau pe derdeluş... Săniuțele lor coborau în chiote pe drumul de la biserică spre poiana răscrucii. Unii se urcau pe mal sus, şi până jos la puț nu se mai opreau... De răsturnat nu se puteau răsturna, căci tălpicile lor erau două bucăți de lemn, groase cât brațul şi

ascuțite. Încovoiate spre vârf... De-a latul, bătute în cuie ori numai legate cu curmei, alte lemne mai subțiri... Zăpada era bătută, şi ei alunecau straşnic. Oarecare primejdie era la cotul pe care îl făcea drumul la jumătatea râpei, când coborâşul se îndrepta spre apus. Tare primejdioasă era însă încercarea unora mai răsăriți de a coborî, de la biserică în jos, râpa de-a dreptul... Se năpusteau în jos, chiuind, cu astfel de iuțeală, că treceau peste răscruce, peste drumul de țară, până jos în Gîrloagă, în fața casei lui Duță Căciulămare, lângă puțul căptuşit cu gheață. Mai în mijlocul poienii, Toma şi ceilalți flăcăiandri se jucau de-a hererea cu codanele din sat. Toma era cloşca, de spatele lui se prindea Stanca, de Stanca se prindea Oagea, de Oagea, Rița şi aşa mai departe în şir, un flăcăiandru, o codană... Heretele era Vasile al lui Dedu pescarul, căruia avea să i se dea porecla Peştefript. Vasile, chiuind, se repezea să smulgă din şir pe cine-i plăcea lui, pe Safta lui Firica, dar cloşca, Toma adică, îşi apăra puii cu îndirjire:

„Hu... hererea...
Hu... hererea...
Lasă-mi puii,
Că mă-nfurii..."

Vasile se repezea spre şir:

„Hu, pă ăsta o să-l iau,
Şi-napoi nu ți-l mai dau... Hu. "

Încerca să prindă fata.

Toma se răsucea în loc, şirul tot se răsucea. Uneori se țineau strânşi unul de altul, băieții ținând fetele de sub sâni, ca uliul să nu poată smulge pe nimeni. Alteori răsucirea era aşa de repezită, că şirul se rupea, şi mai ales cei din coadă erau zvârliți departe de-a berbeleacul în zăpadă. Dacă Vasile prindea un băiat, îi trăgea un ghiont prin mintean,

dacă prindea o fată, o pupa hoțeşte pe obrajii rumeniți de ger, pe gura roşie şi caldă care aburea.

Safta bălana, care vrea cu dinadins să He sărutată de Vasile, cam înşela la joc şi-şi dădea drumul de flăcăul din fața ei. Şirul se rupea, şi Vasile drept în ea se înfigea ca un uliu flămând, dindu-i afurisit minteanul la o parte. Multe fete ar fi vrut ca Toma, care era tot atât de înalt ca Vasile, dar mai frumos, să fie şi el uliu. Dar Toma era mai sfios ca o fată mare, când era vorba de dragoste.

Când au văzut că sania de lângă puț, cu boii jumătate negri şi jumătate fumurii, nu mai pleacă, flăcăiandrii s-au apropiat de fata care adăpase boii... Veneau dinspre Curtea-de-Argeş, mergeau la un conac spre Bucureşti, ca să ducă încărcătura asta de prune boiereşti. Dar bătrânul se îmbolnăvise pe drum şi gândeau să mâie în sat, că începuse să se însereze şi se vestea o noapte geroasă. Nu ştiau unde... că pentru han n-aveau bani... S-au gândit toți cum să facă, unde să-i ducă. Era greu... Oamenii aveau, cei mai mulți, o singură odaie pentru toți ai casei, ori numai un bordei. I-ar fi dus la Ignat Secu, dar Drăgan, flăcăul lui, încă nu se făcuse bine. Tocmai se frământau ce să facă şi cum să ajute pe bietul om, când văzură coborându-şi la vale nemaipomenita lui burtă, cu spaimă să nu dea vreo săniuță peste el, pe popa Gheorghe. Când veni lângă ei, întrebă, cu barba roşie încărcată de promoroacă, despre ce este vorba. Aflând, le spuse să urce lângă biserică, dacă pot, să dejuge boii în curte la el, ş-or să doarmă în bordeiul țârcovnicului, care va dormi într-o odaie din margine, a popii, unde-şi ține el acum nişte cartofi, ca să nu înghețe. Popa Gheorghe avea o preoteasă hapsână, apoi o fată de optsprezece ani, Tudora, de curând măritată, în satul vecin, o altă fată, Lenuța, de doisprezece ani, care era tartora derdeluşului, şi un băiat, Mitică, de vreo unsprezece ani, care se certa şi se bătea cu ceilalți copii, că nu aştepta să-i vină rândul sa se dea cu săniuța.

Seara a fost claca la Duță Căciulămare ca să curețe porumb de pe ştiuleți. Bătrânul a rămas în odaia

țârcovnicului, la un foc bun de paie, iar fata, care se împrietenise cu ceilalți, a venit şi ea la clacă, l-a minunat pe toți, căci şi-a adus cu ea şi cavalul... Nu mai văzuseră iată să cânte din caval... Şi aşa cânta, de n-au mai ascultat în seara aia flăcăii şi fetele pe nimeni altul... Cânta din caval, se oprea, îi zicea din gură şi apoi iar din caval... Mai târziu a cântat şi cântece haiduceşti. Era o fată cu fața aspră, cam urâtă, tare barbară. Nici când a venit căldarea cu porumb fiert în trei ape, până înflorise tot, nu s-au îndurat s-o lase în pace... Toma asculta năuc...

După un timp a început să cânte şi el după ea.

— Hai, Toma, învață-le şi tu cântecele astea, îl îndemnau flăcăii...

Mai ales când era câte-o doină de dragoste, ei ar fi vrut să nu o uite, ca să rămână în sat...

Două fete care aveau glas, Lica lui Dugau şi Rița, sora lui Vasile, nu erau încă destul de coapte pentru astfel de cântece... Toma cântă de cinci-şase ori cu sârguință, după fata aia, câte o doină răscolitoare, cu chiuituri prelungi, întoarse din cap în piept:

„Dă când mama m-a făcut...
Tot în codru am crescut...
Nimenea nu m-a văzut...
Făr' luna şi soarele...
Şi cu căprioarele..."

Glasul fetei, cam aspru, gâlgâia cu patima, lungind în unele locuri viersul şi răsucindu-l apoi cu mânie:

„Căprioare,
Surioare,
Roadeți poala codrului,
Să-mi văd matca Oltului,
Unde Oltul ocoleşte.
Badea calu-şi potcoveşte;
Cu potcoave dă aramă,

Ca să nu plătească vamă…
Şi cu cuie dă argint,
Sa n-atingă dă pământ…"

Toma cântă şi el după ea.

— Dumneata ai viers frumos, îi spuse fata după ce-l ascultă cu ochii ei şterşi ca oţelul, şi-i păcat să nu le cânţi cântecele astea ale noastre. Pari şi voinic şi văz ce sărăcie mare e în Satu ăsta al dumneavoastră. Vă usucă, blestematu' dă boier… N-ar trebui să răbdaţi atât. La noi, flăcăii iau calea codrului… Sunt mai iuţi dă mână şi mai sprinteni dă picior… Hei, să fiu şi io flăcău…

Era numai pe jumătate. Avea un păr ca paiele, obrajii supţi, ochii fără gene, era urî tă, e drept, nu era flăcău… N-a învăţat toate cântecele ei, în seara aia, Toma, dar vreo cinci-şase a prins şi le cânta destul de bine… Fata a stat în sat ca la două săptămâni. Bătrânul nu s-a mai înzdrăvenit. Nimic nu i-a fost de ajutor. Căpătase aprindere la bojoci din pricina gerului, când adormise în carul cu coviltir. L-au îngropat în cimitir în marginea viei boiereşti, cam spre han. Apoi fata a plecat cu sania încărcată cu saci de prune afumate, boiereşti, la vale.

Cam după Sânt Ion, oamenii s-au pomenit în sat cu pârcălabul cu căruţa, însoţit de cinci slujitori ai zapciului, călări, luaţi dintre poteraşi. Au ridicat tot ce se cuvenea stăpânirii după socoteala lor… căci mai toţi oamenii din sat fură găsiţi că au datorii din anii trecuţi. Lui moş Truţă i-au luat porcul şi păsările. Miai a prins de veste din vreme şi a fugit cu calul în pădure, luându-şi tot ce era al lui cu el. Lui Ion, care avea doi boi şi trei vaci, i-au luat o vacă… Pârcălabul a văzut fetiţa golaşă pe vatră, a văzut femeia borţoasă şi s-a arătat mai cumsecade. S-a îndurat şi i-a luat vaca stearpă, lăsându-i-le pe cele două pline cu viţei.

— Acum vedeţi şi voi… Io nu dau vacile şi porcii voştri la Vistierie… Că acolo nu să primesc vaci şi porci… Nu-i aşa? Io trebuie să prefac vitele, pă care le primesc dă la voi, în bani, nu? Ei, credeţi că e aşa uşor? Trebuie să mă rog dă negustori

să le primească... Şi dă multe ori nu scot nici pă jumătate din cât am socotit. Uite, am scris aici în condică. Ion sân Firu douăzeci şi cinci dă lei. Ei, Dumnezeu ştie dacă scot pă vaca asta stearpă şi slabă, care va trebui nutrită până în primăvara, mai mult de cincisprezece... ăl mult douăzeci dă lei.

Aşa zicea el... Oamenii ce puteau să facă? îl ascultau tăcuți şi-l credeau.

— Da' bagă dă seamă, mă Ioane, că văd că mai ai un rest da patruzeci dă piaştri... Să nu-i uiți, că sunt scrişi aici. Vezi, după Paşte, când o creşte prețul la vite...

— Aşa o fi... dacă e scris... Şi Ion îşi lăsă capul gânditor pe umărul stâng.

Februarie a fost luna cea mai grea... Erau aproape amețiți de nemâncare toată ziua... Au încercat să-şi înşele foamea şi cu coceni de porumb, fierți.

Oamenii din sat, care trecuseră de mult de fundul saculuí, s-au împrumutat cât s-au împrumutat prin vecini, apoi s-au dus pe rând la curte.

I-au înjurat cât i-au înjurat logofeții, dar după ce i-au scris iar în catastife, măcar nu s-au întors cu mâna goală.

Nu numai lui moş Truță, dar nici lui Ion Firu n-au vrut să-i dea nimic. Toma se gălbejise la față şi părea buburos.

— Neică Ioane, neica Miai, ăştia vor să ne ducă dă vii în mormânt... Vedeți bine că sunt hotărâți să sfârşească cu noi... Dacă nu murim în primăvara asta, apăi ne prăpădim în primăvara viitoare.

Miai se săturase şi el de sărăcie... Sultana se urnise de tot... Era acum deşelată şi slabă, pământie la față, cu buzele crăpate... De nuntă din pricina sărăciei nu mai putea fi vorba acum când pârcălabul le luase porcul.

într-o zi, Ion se hotărî să vândă o vacă. Nu mai găsea nici coceni să-i fiarbă.

Cu vreo săptămână înainte, moş Truță se dusese la Ignat Secu şi-i ceruse un sac de mălai, cu împrumut.

— Cum împrumut, mă Truță? l-a întrebat acesta aspru.

Cum împrumut? Şi la vară dă unde ai să-mi dai? Că eşti vândut boierului pă cinci ani... Am făcut şi io ceva porumb, nu prea mult... ce să poate face pă cinci pogoane... Adică... ce mi-a mai rămas din ce mi-a luat boieru. Nu mi-a ajuns. Am vândut doi boi, ca să cumpăr porumb. Dar pot să dau io câte un sac dă porumb fiecărui om nevoiaş din sat?... Ştii cât dă greu mi-a fost cu flăcău bolnav...

— Ne prăpădim cu toții, mă omule... ajută-ne!

— Nu pot... Uite, ca să nu zici că ai bătut la uşa mea şi ai plecat cu mâna goală, uite... să-ți dau un găvan, două de mălai, aşa dă la mine, cum am dat la ăilalți. Cu împrumut nu pot să dau...

Într-adevăr aşa făcuse cu cincizeci-şaizeci de familii.

Nu lăsase pe nimeni să plece cu mâna goală, dar fiecare înțelesese că încă o dată nu mai poate încerca.

Ion nu avusese curajul să încerce în niciun fel. Se pregătea să plece cu vaca la Găeşti, la târgul de săptămână, când fu chemat de Ignat la el. Casa acestuia, casă mărişoară, cu două odăi şi cu tindă, cu coşare în curte, căci omul avea opt boi zdraveni şi vreo zece vaci, mai avea şi oi destule, cu pătule, deşi grâne nu prea avea de unde să facă, fiindcă n-avea nici el pământ – era tot clăcaş, dar măcar vindea vite şi cumpăra. Cumpăra grâu, cumpăra porumb, cumpăra şi orz, că avea şi doi cai. La poartă făcuse o laviță, pe care acum îl scosese din casă pe Drăgan slăbit râu, înfăşurat în cergi mițoase. I se făcuse băiețandrului dor să vadă flăcăiandrii şi fetele cum se joacă în fața casei lor în poiana răscrucii.

împlinise şi el de curând cincisprezece ani.

— M-ai chemat, nea Ignate?... c-aşa-mi spuse Maria...

Ignat era acum om care se apropia de patruzeci de ani, era deci cu vreo şaptesprezece ani mai mare ca Ion, care încă nu împlinise douăzeci şi trei de ani, deşi după înfățişare i-ai fi dat cel puțin treizeci, că era îmbătrânit înainte de vreme.

— Mă Ioane, ia stai tu colea pă pat! Ce-am auzit io, că vrei să vinzi o vacă plină?

Ion îl privi mirat şi bucuros.

— Neică Ignate, dacă mi-o cumperi, mă scuteşti să mai bat drumul la Găeşti cu ea. Îți faci pomană cu mine.

Ignat tăcu îndelung, îşi suci mustața neagră, nu prea stufoasă, şi-i puse mâna lui păroasă pe umăr.

— Ioane, să nu faci asta, că dă vinzi acuma vaca plină, eşti un om mort... Nu mai e nicio nădejde să te ridici.

— Murim cu toți dă foame, nea Ignate... Boieru ne duce în mormânt... Ne vipie urechile dă foame la toți... Maria e borțoasă şa slăbit ca o altă aia... Ce să facem?

— Mă Ioane, tu nu eşti ca ăilalți...

Aci Ion simți că Ignat se gândeşte la Miai.

— Tu nu eşti ca ăilalți... Tu eşti un om muncitor... Trudeşti dă dimineață până seara... Ai ceva vite dă la taică-tu... Da' ți-a pus ghid rău... şi boieru, şi slugile lui...

— Nu sunt numai ale mele vitele... Sunt şi ale lui Toma, că Miai şi le-a mâncat...

— Ei, mă, acum e ceasul dă aman[41] pentru tine... Dă izbuteşti să prinzi cheag cu vitele... nu te mai poate strânge boieru în pumn cum vrea el.

— Şi ce să fac?

— Rabdă! mai rabdă şi primăvara asta... Muşcă usciorul uşii şi rabdă... răbdați ai toții... Dă ieşi în primăvară cu două vaci cu viței... eşti pă cale bună... prinzi cheag. Mai e încă greu, nu zic ba, da' eşti pă cale bună... încă o lună, n-o să muriți dă foame... Uite, vezi, în Sacu ăsta mai sunt vreo două-trei banițe dă mălai... Ia-le... caută să-o duci cu ele până în mai, că mai mult nu-ți pot da. Dă treci dă Paşte, încep să iasă urzicile, ştevia... Da' vaca acum să n-o vinzi, mă! Fără vacă nu poți să prinzi cheag, ca să lupți cu boieru. Se sculase şi se îndrepta spre uşă, arătând că atâtea avea de spus. Apoi tresari şi se întoarse. Vezi să nu uiți să-mi trimiți sacu!

Ion îl privi năuc. Gândul că se duce acasă cu două banițe de mălai îi înmuia picioarele. Pe urmă se încleştă în el însuşi şi ținu să-l întrebe în prag:

— Nea Ignare, nu te supăra că te întreb: dă ce-ai făcut asta? Dă ce mă ajuți?

Ignat Secu se opri, îşi frecă buzele albicioase cu arătătorul, gândindu-se, şi apoi îi spuse liniştit:

— Ai auzit dă moş Stoica Bălăţoiu?

— Pai… cum nu? L-am apucat şi io. Eram copil.

— Ascultă… Acum doisprezece ani, când Drăgan nu avea decât trei ani, şi nevastă-mea, Anica, Dumnezeu s-o ierte, era bolnavă… io eram la mare năcaz, şi moş Stoica a făcut pentru mine, atunci, tocmai ceea ce am făcut şi io azi pentru tine. Spune: „Să-i fie ţărâna uşoară lui moş Stoica Bălăţoiu "… şi fă cum ţi-am spus.

Ion se închină cucernic.

— Să-i fie ţărâna uşoară… în prag, şovăi din nou… Dar dă dumneata cum m-oi plăti, nea Ignate, c-o să-mi fie greu…

— Ai să faci şi tu. Ioane… pentru altu, care va trudi cândva, cum trudeşti tu azi, ceea ce am făcut io pentru tine acum… Dacă voi fi petrecut din viaţă la acea vreme, atunci să-mi spună omu acela: „Să-i fie ţărâna uşoară lui Ignat…"

Prin martie au fost iar chemaţi la conac. Miai a l ost trimis cu carul lui Ion în podvadă, să aducă două pluguri de fier de la Bucureşti, iar Ion, moş Truţă, Sultana şi Toma au început să pregătească la curte sămânţa de primăvară şi să meremetisească coşarele şi plugurile de lemn. Era un martie ploios şi trebuiau să înceapă arăturile de primăvară. Din nou, lui Beaşcă îi căşună împotriva lui Toma, pe care îl ţinu până seara târziu, stricându-i tot ce dresese şi înjurându-l necontenit… ameninţându-l cu gârbaciul.

Toma tremura tot. Îi spuse în şoaptă lui Ion:

— Dă-l omor, vino cu o traistă, cu lucruri de-ale mele, deasupra cimitirului, lângă nucu ăl mare dă lângă vie…

Ion gemu cu faţa lui tăiată în lemn:

— Toma, să nu faci asta, că s-a isprăvit cu noi. Rabdă…

— Şi răbdarea trebuie să aibă un rost, neicuţule. Trebuie să aştepţi ceva… Trebuie să crezi că vine ori nu vine ceva… Da' io nu văz ce s-ar mai putea întâmpla, ca să fie altfel dă cum e…

Era sâmbătă seara, A doua zi fură chemaţi la Vasile Mânjoc, care tăia moţul lui Fănică, băieţaşul născut după şapte

ani de aşteptare, după cele două fete mari. A fost mâncare bună pentru douăzeci de inşi, căci omul înstărit încă mai avea ciolane de porc afumat, de astă-iarnă, şi costiță. Le-a gătit cu fasole. A fost şi vin, destul... S-a vorbit despre toate... Şi-au vărsat oamenii năduful, să-l înece în vin. Mînjoc era printre fruntaşii satului şi era însurat cu Neaga, vară cu ai Firului... Toma le-a spus la toți în gura mare că în primăvara asta el pleacă... Şi le-a cântat cu foc doine haiduceşti.

— Iau pistoalele lui nea Miai, că tot nu are ce face cu ele. Şi-ntr-o noapte, p-aci mi-e drumu... Aci îmi ard tălpile şi mi se topeşte carnea pă mine... Am să iau şi calu... îi aduc altu, cu dobândă... El tot vrea să să facă haiduc.

„Frunză verde dă susai,
Hai, murgule, hai...
Du-mă, murgule-n colnic,
Să port haine dă voinic.
Du-mă, murgule-n păduri,
Să port haine dă panduri..."

Era o doină scurtată mult, cu viers tărăgănat şi repezit, ca o depănare pripită şi apoi răsucită într-un chiot.

„Foicica câmpului,
Greu e drumul codrului,
Dar mai grea e sărăcia,
Duce-mi-s-ar la pustia,
Hai, murgule, hai tare...
Du-mă colo-n codru mare,
Să mănânc frunză dă fag,
Să iubesc ce mi-o fi drag..“

Stanca îi dete peste gură.

— Aşa e cântecu, femeie...

Dar în seara asta toți mâncau şi beau bine. Uitaseră de sărăcie şi de angarale{42}. Toma era beat de cântec... de vin abia se atinsese.

Peste două zile s-au trezit la ale lor. Miai a început să fie tot mai posomorit, nu-i mai intra nimeni în voie. Sultana era atât de amărâtă de ce se întâmpla cu tată-său, cu ea, cu Miai, că-i venea şi ei să-şi ia lumea în cap. De la o vreme, Găman începu să plece cu calul spre deal. Nu întârzia deocamdată nopțile, dar Sultana înțelese. Când se întorcea, el nu mai venea la ea, ci se culca cu Toma în tindă la Ion.

Veneau după Mucenici amândoi, pe drumul conacului, prin mocirlă, căci plouase, o ploaie rece şi pătrunzătoare. Sultana îl îndemnă să intre în biserică să se mai roage lui Dumnezeu. În-cercând să urce malul pe care era biserica, nu mai înalt de un stat de om, Sultana alunecă pe cărarea noroioasă şi căzu din nou în drum. O ridică el murdară toată de noroi, cu piciorul stâng însângerat, căci se lovise de o cracă ruptă şi căzută. Începu să plângă şi nu mai vru să intre în biserică.

— Ş-a întors şi Dumnezeu fața dă la noi, omule. Ăsta e semn rău.

Mergeau iar prin mocirlă pe drum la vale spre poiana răscrucii, ea şchiopătând uşor, amestecându-şi firul de sânge cu apa din băltoace.

— Hai să fugim… hai să fugim la noapte, Sultănico…

— Şi tăicuțu? E dator boierului pă cinci ani d-aci-ncolo. Şi aşa în doi, tot ne-o găsi boieru.

Miai îşi aplecă fruntea spre pământ.

Într-o zi îşi vărsă focul şi-l ocărî că-şi face de cap. El asculta tăcut, cu căciula fumurie trasă pe frunte, cu coatele sprijinite pe genunchi. Într-un târziu a oftat şi apoi a vorbit domol, cu un glas de om miruit, de om care nu mai are nicio nădejde:

— Nico, vezi şi tu bine că nu să poate… Ce-am vrut noi nu să poate… N-am putut face nunta, n-am putut să ne facem măcar o odaie cu acoperiş. Ne secăm oasele muncind şi crăpăm dă foame unu lângă altu… Vezi şi tu… că ce vrem noi nu să poate… Aşa-i orânduită lumea asta, ca omu sărac nu poate să ia ce-i e drag.

Sultana a tăcut; înțelesese şi ea de mult că ceea ce voiau ei nu era cu putință. Era peste puterile lor să iasă împreună din

bordeiul lui moş Truță. Dacă ea ar fi fost mai urâtă şi nu ar fi stârnit atâtea pofte în jurul ei, dacă el s-ar fi pocăit mai devreme şi s-ar fi mulțumit cu viața pe care o duceau ceilalți, viața pe care, de pildă, o dusese moş Truță cu nevasta lui, negreşit că ar fi putut, mai închizând ochii şi mai întinzând spinarea, să ducă şi ei viața de osândiți la muncă silnică şi sărăcie, pe care o duceau în Țara Românească – fără să mai vorbim de Moldova – cele mai multe din cele peste două sute de mii de familii de clăcaşi, umblând în zdrențe, dormind cu găinile şi porcii la un loc, în duhoarea bordeiului fără ferestre,

— Apăi... dă ți s-a făcut dă ducă, du-te, omule, cu Dumnezeu, că n-o fi cu supărare... Cu burta la gură nu mă laşi, şi dă ajutorat oi găsi io cum să mă ajutorez.

Şi-a tras căciula şi mai mult pe ochi şi a ieşit fără să spună o vorbă.

Adevărul este că erau amândoi ambițioşi, că se ştiau mai altfel decât ceilalți şi socoteau că au dreptul să fie ambițioşi. Voiau să şi trăiască bine, nu numai să se iubească. Adesea, lihnit de foame, el se gândea la nopțile cu pui fripți, şi vin rece, la ibovnicele din deal. Ea aflase, printr-o bătrână limbută, că Ichim al lui Nedelcu, ăl care-i mâzgălise bordeiul cu păcură şi-i pusese ulcica spartă în furca bordeiului, ar lua-o şi aşa stricată de Miai, ba că ar putea avea şi ea, la gât, ca Petruța, sora lui, salbă de taleri şi icusari de aur pe trei rânduri, aşa până peste piept.

Ichim s-a ținut de cuvânt. Când Sultana s-a măritat în toamnă cu el, nu numai că i-a dat o salbă de aur pe trei rânduri, dar a oprit-o să şi muncească. A tocmit oameni să facă ei dacă în locul lui moş Truța. De unde ochii i se duseseră în fundul capului, de-i ieşea uneori pometii obrajilor şi avea buzele crăpate, acum fața ei înflorise din nou. Obrajii îşi subțiaseră pielița, avea acum gura mereu moale şi caldă. E drept că se cam lățise, deşelata de muncă. Aci nu mai era îndreptare. Dar picioarele, care de trudă pe mirişte şi prin noroi, goale, începuseră să prindă parcă solzi ca ale găinilor şi

îi crăpaseră la călcâie, erau acum ținute în cizmulițe cumpărate de la Piteşti şi se făcuseră iar dulci la pipăit. Nu se mai puteau pune însă la loc nici câteva măsele căzute de nehrană şi istovire, aşa că avea acum, într-o parte şi alta a nasului, două cute care mergeau spre colțul gurii mari şi cărnoase.

De când se măritase, femeile din sat o urau şi mai mult. În schimb o iubea cumnată-sa, Petruța, fată voinică şi urâtă, puțin saşie, care era mai mare decât ea cu vreo patru ani şi o ținea ca pe palme, îi plăcea acestei cumnate să facă pe sora mai mare, s-o certe, s-o învețe, dar o răsfăța, făcându-i toate voile. Căci toate voile i se făceau în casa hangiului, care mai clădise o odaie, în şir cu celelalte, pentru cei căsătoriți. De trai bun crescuse iar, dar nu în înălțime. Prinsese să se împlinească binişor. Capul oacheş, cu ochii mari şi verzi ca prunele, i se rotunjise parcă, aşa că sprâncenele mari şi îmbinate nu mai speriau pe nimeni. Îi ziceau acuma Nița, de la Sultănița... dar era o adevărată sultană în casă de oameni cu avere, cum era aceasta a Nedelcilor.

Încă înainte ca Sultana să se mărite, Mia! începuse să ia din nou drumul satelor de la deal. Murgul îi ieşise aproape prăpădit din iarnă: slab de i se vedeau şoldurile şi coastele, păros de părea lățos şi parcă gălbui. Îl țeselă cu grijă, îl perie acum în fiecare zi cu şomoiag de paie. După ce îl scoase la iarba, şi cum îl aştepta, pe unde bătea Găman drumurile, cu traista de ovăz în cap, căci îl iubeau toate ibovnicele, se făcu din nou plin ca un pepene şi lucios ca mătasea. Numai cu ajutorul lui putea împăca Miai, mai mult ori mai puțin, îndatoririle de clăcaş cu cele de vântură-țară iubeț. De câteva ori îl luase cu el şi pe Toma.

— Ai, mă, să mai uiți şi tu...

La început acesta încercase, dar nu-i plăcu.

— Nea Miai, mie nu-mi place să-mi dea muierile dă mâncare.

— Atunci... paştele şi dumnezeul tău, crăpi dă foame în bordeiul lui frati-tu...

Nu numai că nu înțelegea să fie hrănit de femei, dar, deşi toate fetele din sat nu aveau ochi decât pentru el (ca şi pentru Vasile Peştefript, e drept), până la urmă Toma -se lăsă iubit de Stanca lui Chibițe, cea mai săracă fată din sat. Cânta inimos, şi asta îl zăpăcise cu totul.

Într-una din serile de mai, în anul care a urmat, pe când se întorcea în sat, beat ca mai înainte, cu calul de dârlogi, chiuind înaintea celor doi lăutari, cobzarul Păcălete şi scripcarul Iliuță, de scosese iar lumea pe la porți ori în drum, mângâind glumeț fetele şi copiii, Miai întâlni pe Petruța. Venea de la biserică, dar nu luase drumul drept pe sus, pe deal, pe subt nuci, căci îi era teamă seara… O speria cimitirul. Coborâse drumul ocolit care tăia râpa, drumul conacului… şi când să treacă prin poiana răscrucii a văzut alaiul de bețiv al lui Miai. A pufnit-o râsul. El a văzut-o şi a înțeles că râsul ei nu era batjocură, ci poftă nemărturisită. Ştia să citească în ochii femeilor… Chiar când era mai mult ori mai puțin beat.

S-a întors şi a luat-o de umeri.

— Mergi cu mine, tu, fată?

Ea s-a smucit uşor, ca să scape, dar nu prea… A văzut în ochii femeilor ciuda că pe ea a cuprins-o Miai pe după umeri.

— Să te duc acasă, că-i seară şi poate ți-e frică.

— Oi merge şi io după dumneata… Şi iar s-a smucit din umeri, chipurile, ca să scape.

El, făcând şi mai pe beatul decât era, a prins-o în brațe şi a început s-o pupe.

— Of, dulce eşti la sărutat, fata neichii, şi aşa țâțe tari n-am mai pomenit.

Fata chicotea. Ştia că are sâni frumoşi, că deşi era urâtă, era bine făcută la trup şi o bucura să afle femeile asta din gura lui Miai.

Peste o săptămână a fugit cu ea în rariştea pădurii. Era lună plină şi cântau privighetorile. Ea a tremurat toată, amețită… El voise însă mai mult să se răzbune pe Ichim, care după ce îi unsese cu păcură bordeiul Sultănică!, acum i-o luase cu totul.

În februarie, în celălalt an, Petruța a născut pe Săftica,

Din clipă în care a aflat că Petruța e însărcinată, Miai n-a mai dat ochii cu ea. Îi plătise ce mai avea de plătit lui Ichim. Îşi făcea acum veacul, când scăpa de clacă şi podvezi, tot spre deal. Ai de la curte îl trimiteau pe el să facă podvezile pentru toți trei frații, fiindcă era mai dezghețat, cum spuneau eh Lămurea orice, deşi nu ştia carte, şi nimerea oriunde era trimis. Şi lui îi plăcea mai mult decât munca câmpului, că aşa se mai abătea de multe ori şi pe unde-l ademeneau ochii muierilor.

Din toamna lui douăzeci, Stanca, care se ținea scai de Toma, la toate furcăriile şi chiar la munca pe ogor, îi spuse într-o seară că e însărcinată. De vreo doi ani, focul de seară al furcăriilor se făcea în fața bordeiului lui Dedu pescarul, căci Rița era acum fără cea mai căutată din sat. Toma se apropie a doua zi de Ion, care începuse arătura de toamnă şi trudea crâncen, să pătrundă şi să împrăştie porumbiştea, ca să pună grâu… Şi boii suflau greu…

Nu se uită în ochii lui frate-său, care nu era mai mare decât cu patru ani decât el.

— Neică Ioane… io aş vrea să mă însor… Şi se roşi tot.

Ion se ridică din şale, cu greu, că parcă era frânt şi-i tremurau brațele de oboseală. Îl privi lung.

— Mă, nu-i prea dăvreme, mă Toma…? Nici nu ți-a crescut mustața ca lumea… N-ai dacit nişte fulgi dă cioară subt nas… Oftă… Ne mai ajutai şi tu… că e tare greu.

— Trebuie să mă însor. Am un copil cu Stanca…

Ion se scărpină în cap, îşi frământă cu stânga gura aspră, lemnoasă şi ridică din umeri.

— Asta-i altceva… Cu copiii nu e glumă… Numai că fata-i tare săracă, mă băiete… O să vă fie greu…

Văzu pe malul eleşteului acoperit cu pale de ceață şi pe Stanca, care nu avusese inimă să vie cu Toma.

Tinerii însurăței şi-au făcut un bordei, luând o bucată din aria lui Ion. Au sărit frații lui, au sărit fratele şi tatăl fetei, Spiridon Ciubuc. Acesta venise în sat adus de boier ca logofăt la curte, când Medelioglu cumpărase, cu vreo zece ani mai

înainte, moşia scoasă de către cămătarul Băltăreţu la sultan-mezat, împreună cu celelalte moşii ale marelui boier Dudescu.

Se supărase într-o zi boierul pe bietul Chibuc şi-l gonise de la curte, trimiţându-l să-şi facă bordei în sat. Şi el, şi Stanca, că nevasta-i murise, vorbeau un grai mai deosebit decât al zavoienilor. Dar băiatul Mitru, mai puţin. Râdea şi el când o auzea pe sora-sa spunând *chicerili*, am *mâncatără*, *copchil*.

Nunta, în noiembrie, a fost nunta de om sărac. Ion, care lupta cu deznădejde să nu se ducă la fund. Avea acum, peste cei doi boi şi cele două vaci, o pereche de bouleni, de doi ani, pe care îi dădu lui Toma. Le dădu şi o viţică, din anul ăsta. Viţelul i-l luase pârcălabul pentru bir, rest din iarnă.

Cu cei de la curte o duceau iară tot greu. Pe râpa nisipoasă unde i se dăduseră lui Toma două pogoane, dincolo de ale lui Miai, nici nu se putea ara. Erau date în bătaie de joc. De altfel, nici Miai, nici Toma nu le arară măcar. Însă claca şi corvezile pentru ele trebuiau să le facă. Şi n-a fost numai atât. În toamnă, Beaşcă i-a chemat pe amândoi la conac şi le-a cerut să dea şi dijma cuvenită pentru ele.

— Cum dijmă{43}, cum vine asta? întrebă Miai, crucindu-se.

— Ce mai întrebi, ca prostu? E dă vină boieru că voi nu v-aţi lucrat pământul pă care vi l-a dat? Dacă erau alţii mai cu tragere dă inimă la muncă, nu s-ar fi muncit pâmântul? Nu ar fi fost rod? Ar fi fost.

— Acolo, în râpa aia? se cruci iar Miai.

— Râpă, nerâpă… asta e. Să daţi dijmă. O s-o socotim după cât au dat şi alţii pentru două pogoane, şi o să daţi.

O clipă, cei doi au fost cuprinşi de un soi de nebunie.

Totuşi s-au stăpânit. Ce puteau să facă? S-au sfătuit între ei şi până la urmă au dat, împrumutând de la popa Gheorghe, căci altfel fusese un an bun.

La început se gândeau să sfârşească într-un fel. Miai se hotărâse să nu mai vină în sat, fie ce-o li; Toma spuse din nou că îl împuşcă pe Beaşcă, aşa ca să scape lumea de el, şi pe urmă se duce în ceata lui Radu. Ion, vânăt de amărăciune, ca otrăvit, izbuti până la urmă să-l domolească.

— Şi dacă-l omori pe Beaşcă, ce-ai făcut? Are boieru alții destui ca el. Trebuie să muşcăm din țărână şi să ne plecam capu. La boier e pâinea şi cuțitu şi nu putem face nimic... Hei, d-am avea pământ!...

Ofta atât de adânc, de parcă sufereau în el rădăcinile.

Anul acesta însă aleşii satului, în frunte cu logofătul Dobre şi Ignat Secu, se duseră la curte să vorbească cu vechilul, căci boierul plecase la Bucureşti. Pe vechil îl chema Panaioti, era din altă parte şi mai vedea şi de alte averi ale lui Medelioglu. Cu sprâncenele groase încruntate, logofătul Dobre îi arătă vechilului că aşa nu mai merge şi că-l roagă, acum când Toma s-a însurat şi a intrat în rânclul oamenilor, când aşteaptă un copil... că e păcat de Dumnezeu să i se mai dea şi anul acesta pământ în râpă. Ignat Secu arătă şi el că în niciun fel nu se poate ara pe râpa. Aşa incit, anul ăsta li se dădură şi lui Toma, şi lui Mi ai pogoane lângă eleşteu, lângă ale lui Ion. Nu fu însă fără oarecare supărare. Asta se văzu peste o săptămână, când Ignat Secu fu chemat anume la curte, ca să i se spună din partea vechilului că, deoarece vitele lui pasc păşunea cea mai bună în poiana rariştei, din sus de Vadu Râu, i se ridică darea de păşunat la cinci lei de vită mare şi la trei de oaie. Ignat Secu scrâşni din dinți, îşi făcu socoteala în gând să vadă dacă asta îl doboară ori nu, apoi plecă, fără să dea bună ziua. Două vaci mai mult peste ce plătea. Se gândi că trebuie să găsească leac şi la asta.

La începutul lui douăzeci şi unu, prin februarie, începu să umble vorba prin sate că peste Olt s-ar fi ridicat în fruntea pandurilor şi a norodului vătaful de plai al Cloşanilor, de lângă mănăstirea Tismana, slugerul[44] Tudor, care luptase cu pandurii lui alături de ruşi la Cerneți şi în fața Vidinului, de-i făcuseră ei ofițer parucic[45]. Era de o săptămână o viforniță crâncenă, după o iarnă destul de uşoară, şi veştile treceau greu dintr-un sat într-altul. Nu mai mergeau nici cărucioarele poştei.

Prea lămurit nu se ştia nimic. Ba către sfârşitul lui februarie veni ştirea că marele logofăt Văcărescu, de-i

porecleau Cocoşatul, ar fi înfruntat pe panduri şi l-ar îi prins pe Tudor, pe care l-aducea în fiare. Dar ştirea nu se adeveri. Pe la începutul lui martie, când vremea se schimbă iar, veni, dimpotrivă, vestea adusă de nişte trăsuri boiereşti, care fugeau încărcate cu calabalâc spre Bucureşti, că acest sluger a cuprins Craiova şi că oamenii lui îşi împart averile boierilor. Pandurii primiseră învoire de la el să dobândească însă doar averile „rău agonisite“, dar acum era greu de lămurit care erau bine şi care erau rău agonisite. Unii volintiri se răzleţeau de oastea strânsă şi cercetau conacele şi mai ales mănăstirile, unde „se caciardiseră" boierii, căci găseau astfel familii întregi adunate, la un loc şi era dobândă mai multă. Cei atacaţi se apărau cât se apărau, dar pe urmă dădeau şi cămaşa de pe ei, bucuroşi ca sunt lăsaţi în viaţă. Nu se mai vorbea decât despre fuga boierilor de pe la conace şi cuvântul acesta „a se caciardisi“, a se ascunde, îl spuneau acum şi ţăranii care pândeau cărucioarele poştii. Era o mare zăpăceală, căci unii umblau să se „caciardisească“ în Bucureşti, încărcând briştile şi rădvanele cu ce puteau lua în fuga, cu copii şi bătrâni, trântiţi claie peste grămadă, cum se putuse, iar alţii, tocmai că fugeau din Bucureşti, ca „să se caciardisească“… nici ei nu mai ştiau pe unde, poate prin păduri. Boierii cei mari, banul Brâncoveanu, banul Grigore Ghica, banul Barbu Văcărescu, logofătul Ştefan Beliu, vistierul Manu şi mulţi alţii, ba chiar şi marii negustori fugiseră, călări, peste noapte, de la Comarnic spre Braşov. Cei din Zăvoiu Dihorului se frământau şi ei. Una ştiau însă, că sătul va merge întreg, ori aşa, ori aşa. Nu ştiau ce să facă. Se adunau în cârciuma lui Nedelcu şi vorbeau de dimineaţă până seara fără să poată lua vreo hotărâre. Cei tineri ar fi vrut, fireşte, să se ridice îndată tot satul şi să dea foc la conac. Aleşii, în frunte cu logofătul Dobre, Duţă Căciulămare, mai ales Nedelcii spuneau că asta e nebunie curată, căci oamenii stăpânirii vor împrăştia şi pe smintiţii de peste Olt, care s-au răzvrătit. Că au şi început să treacă de ieri cete de arnăuţi ai stăpânirii, călări, spre Slatina.

Ignat Secu fu de părere că ei nu pot să se mişte singuri, dar nici să rămână dacă s-au ridicat satele vecine. Nu se poate, să

se ridice un sat fără altul. Să trimită deci oameni spre Găeşti şi devale, în satele de peste Argeş, ca să vadă ce gândeşte lumea pe acolo.

A doua zi veniră de la Bucureşti, pe drumul cel mare, vreo două sute de arnăuți călări, înarmați până în dinți cu pistoale şi iatagane. Unii aveau şi flinte. Rămaseră noaptea împărțiți. Parte dintre ei, câți aveau loc, în grajduri la han. Plătiră tot ce luară, fie băutură, fie mâncare ori fân. De la ei aflară oamenii din sat că pe căpitani îi cheamă, pe unul Iordachi Olimpiotul, iar pe altul Farmachi.

Iordachi Olimpiotul şi jumătate din oamenii săi au dormit la conac, la boier, au mâncat şi au băut în seara aceea împreună, căci Postelnicu Medelioglu a sosit şi el, în după-amiaza aceea, la conac. Dimineața, căpitanul Iordachi şi-a adunat toți oamenii, vreo sută cincizeci, în poiana răscrucii, a făcut puțin şmotru cu ei, ca să vadă că îi ține în mână, şi pe urmă a pornit în sus, spre Găeşti. A plecat cu el şi Farmachi.

Peste un ceas a plecat şi postelnicul tot în sus spre Găeşti, cu rădvanul încărcat cu tot ce a avut mai de preț la conac; aur, argintărie şi covoare scumpe. Era păzit de doisprezece arnăuți, dintre cei care aveau şi flinte. Mai târziu au aflat oamenii că postelnicul s-a dus, cu paza lui de arnăuți, la Târgovişte.

În timpul acesta, Toma parcă înnebunise. Se urca deasupra râpei într-un nuc, cel mai mare, cel din dreptul bisericii, şi tot privea în zare, aşteptând să vadă focuri mai înspre Găeşti şi Piteşti, Dar nu vedea decât turlele bisericilor şi şuvoaiele înghețate ale luncii Argeşului, dintr-o zare într-altă, sclipind în soare, căci vremea se schimbase. La dreapta lui, lungul şir de nuci împânzeau cerul cu crăcile lor groase, strâmbe şi negre. Peste eleşteul înghețat, prin zăvoaiele cu desişuri acum negre şi ele treceau sănii cu boi, dintr-o parte într-altă, dar răzmerița nu se vedea.

Într-o zi, satul fu cât pe-aci să se hotărască. Se aflase că Tudor dăduse de ştire că a scăzut birul de la douăzeci şi cinci de piaştri la trei piaştri de lude[46]. E un început bun, gândeau toți. Dar se zvoni în acelaşi timp că turcii au ieşit din

raiale{47}, de la Giurgiu şi de la Turnu, şi merg spre Olt, pentru ca împreună cu paşa, care a trecut de la Vidin, să înconjoare pe răsculați. Miai, care uneori parcă se gândea că ar fi bine să se ridice satul, se potoli dintr-o dată, după ce făcuse un drum la Găeşti, Dumnezeu ştie de ce.

Noaptea, în bordei, Toma vorbea singur, striga, cânta, tremura de parcă avea lingoare, şi biata Stanca nu mai ştia ce să creadă. Era acum după Mucenici, zăpada se topise, dar încet, iar noroiul drumului era mereu amorțit. Era o vreme bună de pornit.

— Stanco... fă cum te-o lămuri Dumnezeu, că io nu mai pot. Trebuie să scăpăm odată dă clacă, fiindcă altfel murim ca nişte viermi zdrobiți cu sapa, cum ies zvârcolindu-se din tină. N-o să mori de foame. Ai juncanu. Ai pă taică-tu... O să te ajute şi nea Ion.

Ce era să facă femeia? Decât să-l mai vadă perpelindu-se atât, a pus într-un ştergar o mămăligă şi zece ouă, că începuse sa oua găinile, a pus ştergarul într-o traistă, a mai adăugat câteva cepe. I-a cârpit minteanul, în vreme ce el s-a dus la frate-său, Ion, să-i spună că pleacă, să-l roage să aibă grijă de Stanca şi să-i îngăduie să ia unul dintre pistoalele lui Miai, căci rămăsese unul acasă, acum când acesta era din nou plecat. A pornit de cum s-a crăpat de ziuă.

L-au văzut din nou peste patru zile. Oastea Vladimirescului se scurgea spre Bucureşti. Era un soare viu, sub care scânteia jilav pământul, cu petele de iarbă pe jumătate uscată, aşa cum apăruseră de sub zăpadă. Nu mai erau înghețate şi murdare decât pâraiele, prin fundul viroagelor ferite de lumină.

Satul întreg se strânsese în poiana răscrucii de o parte şi de alta a drumului de țară, ca să privească. Copiii se suiseră în copacii goi şi negri, ca sa vadă mai bine.

Trecură în frunte vreo patruzeci de arnăuți călări. Despre ceilalți oameni ai căpitanului Iordachi şi Farmachi aflară zăvoienii, peste câteva zile abia, că trecuseră în timpul nopții de la Găeşti spre Târgovişte şi puseseră în fiare pe zapcii, ridicaseră banii din Vistierie, prădând conacele şi multe

biserici. La moşia Şanțurile, arnăuții prădară pe clucerul Iordache Deşliu, luându-i argintărie, şaluri, cai, bani şi tot ce găsiră acolo. Deocamdată la Zăvoiu Dihorului nu se ştia despre asta.

După călăreții din frunte urmau pandurii pedeştri. Toți erau bine îmbrăcați, cu dulame{48} albe, găietănate{49} cu negru şi roşu, cu pistoale la brâu şi flinte pe umăr. Trecură ca la două mii, cu comandirii şi căpitanii Ior. Băteau tobele şi sunau lung goarnele, că erau de cele muscăleşti.

Pe la mijloc, când nu se mai auzeau tobele şi goarnele din frunte, zăvoienii auziră un cântec, cântat, după obiceiul învățat de panduri de când luptaseră alături de ruşi, de mai mulți inşi odată. Erau glasurile alături, ca piept lângă piept:

„Bate-i doamne pă ciocoi,
Cum ne bat şi ei pă noi..“

De la o vreme, cei de pe margine văzură venind un pâlc de călăreți, care aveau în mijlocul lor un voinic cu mustața ca vrabia, care ducea un mare steag albastru, cu ciucuri şi mai albaştri. Înapoia steagului venea singur, pe un roib, Tudor. Cei de pe margine înghețară... Nu se auzi nimic. Nu striga nimeni nimic... Oamenii credeau că visează. Purta în cap o căciulă neagră de miel creț, înaltă ca un işlic drept. Era îmbrăcat peste pieptarul care se vedea în parte cu o dulamă subțire de un verde aproape negru, iar peste dulamă, un fel de mintean scurt, roşu, îmblănit. În picioare, cizme negre, din care, aşa cum sta pe cal, i se vedeau cioarecii{50} găietănați şi ei. O sabie încovoiată, petrecută pe după gât cu găietane groase, îi atârna într-o parte. Din căciula înaltă, i se vedea la spate chica întoarsă ca la diaconi, pe ceafa rasă. Sprâncenele, lăsate pe ochii mari, îi dădeau feței smeade un ce încruntat, pe care îl îndulcea mult mustața de culoarea mătăsii porumbului, moale şi tunsă scurt. Bărbia rotundă îndulcea de asemenea tăria obrajilor şi dârzenia nasului, care avea pe partea stânga un mic neg. Nu se uita nici în dreapta,

nici în stânga. Părea că se gândeşte la ceva... privea parcă peste oameni.

Venea în urma lui numaidecât un căpitan tânăr şi, lângă el, tot călare, un preot cu crucea în mină, ridicată acum drept în față. Pe urmă, pe jos, veneau alți preoți, cu cruci în mâini...

După alte vreo două mii de pedestrime, tot atât de bine înarmată, venea o gloată numeroasă, îmbrăcată cum se întâmpla, care purta pe umeri mai multe topoare, furci şi lănci de lemn... Apoi, la urmă, cu căpitanii lor, vreo cinci sute de călăreți cu sumane{51} de aba albă, găietănate cu negru, bulgăreşti şi sârbeşti, bine înarmați.

După ce a trecut oştirea şi carele ei, Zăvoieni! au fost tare mirați când s-a oprit în loc o căruță mare braşovenească, la care erau înhămați şase cai. În căruță erau câțiva panduri, dintre care unul cât un munte de om, cu mustața plină şi obrajii ososi. Uimirea celor din Zăvoiul Dihorului fu şi mai mare când alături de acest uriaş, pe care îl chema, aflară pe urmă, căpitanul Crețescu, văzură şi pe Toma al lor.

Bătură doi inşi în tobele nu prea mari, şi cei din căruță făcură semne oamenilor să se apropie. Apoi dintr-o tolbă mare, ca de vânătoare, uriaşul acela scoase un sul de hârtie, pe care îl desfăşură. Când tot satul aproape fu strâns în jurul căruței, acel căpitan Crețescu făcu semn să tacă tobele şi rosti cu o voce care parcă se izbi de turla bisericii, aşa era de puternică:

— Oameni buni, ascultați acum chemarea cea mare pe care v-o face Adunarea Obştească a întregului norod, ridicat în frunte cu *comandirul* nostru cel mare, Tudor din Vladimireşti. Dar ca să înțelegeți mai bine, că noi rostim mai altfel, am să las să vi-o citească un flăcău de aci din satul vostru, care a venit întru întâmpinarea noastră... şi pe care negreşit că îl cunoaşteți.

Toți se dădură, în căruță, mai spre leagănul ei, iar Toma paşi singur, spre codârlă{52}, apoi citi cu setea cu care cânta doinele la furcării şi la şezători. Cei din Zăvoiu Dihorului îl ascultau împietriți, cum ascultau *Evanghelia* la biserică.

„Fraților, locuitori ai Țării Româneşti, veri de ce neam veți fi, nicio pravilă nu opreşte pe om de a întâmpina răul cu rău…“

„…Şarpele când îți iese înainte, dai cu ciomagul de-l loveşti, să-ți aperi viața, care de mai multe ori ni se primejduieşte din muşcarea lui. Dar pe balaurii care ne înghit de vii, căpeteniile noastre, zic, atât cele bisericeşti, cât şi cele politiceşti, până când să-i suferim a suge sângele din noi, până când sa le fim robi?“

Când sfârşi de citit, Toma se întoarse către uriaş şi-i dădu în mână sulul. Atunci acesta rosti, acum sfătos:

— Ați înțeles? Să veniți şi voi după noi, că vă aşteptăm… Rostuiți-vă ce aveți de rostuit şi apoi luați-vă furcile şi topoarele şi veniți la Bucureşti… Să ne vedem acolo… Şi fără să aştepte niciun cuvânt de răspuns, se întoarse către cel care mină caii: Zii, mă… dă-le drumul… că trebuie să mai citim şi în celelalte sate.

Toma sări din căruță, şi după el şi un alt voinic, cu față de copil, de parcă era spân. Erau prieteni în lege, nedespărțiți de patru zile, de când se cunoscuseră. Se şi cam potriveau. Toma avea ceva sfios în el, ca de fată, iar cel voinic chiar că era un copilandru, deşi părea atât de lat în umeri, căci nu avea decât vreo şaisprezece ani şi se luase şi el ca şi Toma după panduri. Se numea Radu Şapcă. I-au înconjurat flăcăii, le-au povestit, şi noaptea au petrecut-o în sat, căci ştiau că vor mai trece mereu şi alte căruțe ale oştirii…

A doua zi, Toma a plecat, către prânzul mic, cu tânărul său prieten Radu Şapcă. Satul a rămas totuşi nehotărât.

Oamenii vedeau că se joacă soarta lor, dar şovăiau. Voiau să mai chibzuiască. Aşteptau ştiri şi de la alte sate. Toți erau pentru oastea lui Tudor, dar fuseseră prea îngenuncheați în decurs de veacuri şi se ridicau greu în capul oaselor. Mai era nevoie de încă vreo câteva luni ca țara să se încălzească bine. Avea să înceapă să fiarbă cu întârziere, abia după uciderea lui Tudor. Iei căldarea de pe foc când a început să fiarbă… ea

mai fierbe câtva timp şi singură. Poate că moartea lui însuşi a zguduit-o. Dacă el nu s-a temut de moarte, de ce să se teamă ei? Trei luni de ridicare a poporului şi de drumuri lungi, îndrăznețe, aveau să facă țara să fiarbă scăzut treizeci de ani, până la 1848, şi apoi încă un veac..

Toma s-a mai întors în sat doar pentru o noapte, în ajunul Sfinților împărați Constantin şi Elena, când s-a tras, cu oastea lui, Tudor înapoi dinspre Bucureşti spre Goleşti. Stanca sta să nască... El a plecat înainte de a se crăpa de ziuă. Avea două pistoale şi era acum îmbrăcat ca pandurii.

Nu s-a mai ştiut după aceea ce s-a făcut Toma. Fusese în ceata căpitanului Oarcă şi spuneau unii că s-a iscat o încăierare între acest căpitan, care, împreună cu alții ca el, l-au trădat pe Tudor şi unii dintre pandurii lui. Se zice că o parte din ceată, mânioasă, n-a vrut să-l mai urmeze pe Oarcă şi că s-ar fi stârnit între ei o luptă în care ar fi căzut Toma... Alții spuneau că ar fi pierit într-o încăierare dintre pandurii aceştia credincioşi şi oamenii lui Ipsilante, care voiau să-i silească să lupte... Alții, în sfârşit, spuneau că, după bătălia de la Drăgăşani, în care puțina oaste de zavergii a luptat (dar eroic), şi în care pieri întregul batalion sacru – mavroforii{53} îmbrăcați în negru – ai studenților greci de la Măgureanu din Bucureşti, turcii au început o cumplită vânătoare după resturile împrăştiate ale oştilor lui Ipsilante şi ale lui Tudor. Prin sate, prin munți, prin mănăstiri. Luni de zile, tot anul. Pe de altă parte, oamenii stăpânirii îi urmăreau şi ei prin satele de baştină, se luau după pâri ticăloase. Foştii răzvrătiți se ascundeau cum puteau. Unii, ca să poată trăi prin munți, se făceau haiduci.

Taina de la han

Prefăcându-se beat, în acea zi de septembrie, Miai găsise cea mai bună cale ca să trimită vorbă pe ocolite Nedelcilor că ar vrea acum să se cunune cu Petruța. Întâlnindu-se într-o zi cu

Ichim, pe malul eleşteului, nu fu mirat de loc când acesta-i spuse cam în glumă. E drept că şi când glumea Ichim, care era puțin cam otova[54], părea încruntat, spătos, cu ceafă teşită şi capul ca o lubeniță, cu ochii mici lângă rădăcina nasului drept ca de lemn, avea un glas când aspru, când ieşit din nas.

— Ce te ții aşa măreț, mă, vericule, dă nu mai dai pă la noi, prin crâşmă. Hai?

— Da' ce, mă… cum vine asta? Adicătelea m-ați chemat voi şi n-am venit? Fu răspunsul. Ei, ducă-să naibii… Şi Miai scuipă prietenos într-o parte.

— Atunci să vii, mă; iaca, dacă vrei să fii chemat, te chemăm.

Şi s-a dus.

Era toamnă de-a binelea, ruginiseră pădurile şi burnița, dar în cârciuma hanului, deşi era duminică, nu era nimeni. Miai nu ştia dacă să se bucure ori ba. Se temuse întotdeauna să fie singur, față-n față, cu amândoi feciorii lui Nedelcu odată. Erau de felul lor înceți, dar voinici ca nişte boi. Ştia bine că popa Gheorghe le spusese de ce vine, iar după întâlnirea şi vorbele schimbate cu Ichim, cu trei săptămâni înainte, nu credea să aibă gânduri rele. Îşi pipăi în chimir cuțitul, căci purta chimir ca muntenii, dăruit de o muiere, şi-i simți mulțumit, cu buricul degetului, tăişul de brici. Era la locul ei şi măciuca de fier, pe care o purta mereu la el, de când fusese iar snopit în bătăi într-un sat din deal. Era bună, că nici nu se vedea din mâneca largă, atunci tind stai gata de lovit cu ea, se aşeza la o masă în colț, ca să fie cu spatele apărat şi mai lângă uşă. Oricum, era mai iute ca ei şi, la nevoie, mai hotărât. Aşteptă să vină cineva, să-l întrebe ce bea, dar nu veni nimeni. Crâşma era ca pustie.

El nu ştia că Ichim şi Restea, cei doi feciori ai lui Nedelcu, erau şi ei la curte unde fusese chemat tot satul. Curtea conacului era plină de oameni care aşteptau în ploaia măruntă şi deasă, cu zăbunele pe umeri şi căciulile îndesate pe cap. Din conac nu mai erau în picioare decât zidurile

înnegrite de fum. Fusese ars în vară de turcii care urmăreau pe eteriştii lui Ipsilante şi pe panduri. Postelnicul Medelioglu fusese pârât că a trimis grâne şi vite de tăiat, la Târgovişte, eteriştilor. A avut mare noroc că nu l-au găsit la conac şi pe el, că-i tăiau capul ca la atâția alții. Prevăzător, se ascunsese din vreme şi se ascunsese aşa de bine, că în afară de vechil nu mai ştia nimeni unde e, nici acum după mai bine de cinci luni. Îşi trimitea poruncile printr-un om de încredere în taină. De altfel, turcii arseseră conacul şi de furie că îl găsise fără nimic de preț, şi bun de luat, în el. Fusese jefuit cu două săptămâni înainte şi de pandurii căpitanului Urdăreanu din oastea lui Tudor, când trecu oştirea lui înapoi spre Găeşti, adică o dată cu hanul lui Nedelcu.

Satul fusese în drumul şi al unora, şi al altora, iar vitele oamenilor scăpaseră doar ascunse bine în pădurea Vlăsiei, încă de când se vestise că oastea eteriştilor s-a tras spre Târgovişte şi Câmpulung. Turcii veniți în urmă tăiaseră mânioşi pe moş Dumitru, tatăl lui Ristache, pe care-l găsiseră în sat, rămas singur dintre bărbați, şi-l luaseră să le arate în pădure ascunzişul vitelor. Bietul om nu putuse să le arate nimic, căci nici el nu ştia nimic. Aşa se hotărâse de către sat, să nu ştie nimeni afară de zece bărbați de încredere aleşi dintre fruntaşi; printre aceştia cu vin tul hotărâtor l-au avut logofătul Dobre şi Ignat.

În curtea conacului era acum o brişcă în care se găseau doi inşi, turci după înfățişare, şi lângă ei patru neferi[55] călări. În picioare lângă brişcă era pârcălabul. Logofătul Dobre, suit pe un morman de cărămizi şi moloz, cheflii oamenii să se apropie şi, de față cu vechilul care stătea mut cu giubeaua[56] pe el, alături de morman, le spuse despre ce e vorba.

Pentru îndestularea trupelor turceşti, care după ce au măcelărit pe eterişti la Drăgăşani, rămăseseră acum în țară până la desăvârşita potolire a duhului răzmeriței, noua stăpânire îndatorase satele să dea bucate şi vite, după socotelile făcute de Vornicie... atât dintr-unele, şi atât din altele, de fiece sat.

Când zăvoienii aflară ce au de dat, se cutremurară. Se încreți carnea pe ei. Trei sute de chile de orz şi patruzeci de chile de grâu, trei sute de oi şi patruzeci de vaci.

Se vedea limpede că logofătul Dobre era şi el amărât de această cumplită năpastă căzută asupra satului. Înalt, osos şi sprâncenat, veşnic înăcrit, acum vorbea în silă, cu mustața mare parcă zbârlită.

— Până în trei zile o sută dă care trebuie să facă câte două drumuri la Piteşti, ducând zahereaua{57} cerută. Oile şi vitele vor porni mâine la prânz, ca să fie poimâine în miez dă noapte cel mai târziu la Zalhanaua dă la Piteşti.

După ce vorbi, mai privi o dată peste lumea înmărmurită în ploaie şi scuipă cu silă.

Ignat Secu, smead, dar acum vânăt la față, cu mustața subțire şi bățoasă, singurul încălțat cu cizme dintre toți cei de față, în afară de vechil şi de logofăt, îmbrăcat cu o ipingea găietănată cu fir negru, care-şi petrecea singură colțurile peste cizme, izbucni, dar se stinse cu glas înecat, într-un soi de mirare:

— Trei sute dă chile dă orz?

Logofătul Dobre scuipă răspunsul printre dinți:

— Trei sute dă chile…

— Dă unde să luăm noi două mii dă saci dă orz?

Toți ştiau că, dacă s-ar fi adunat tot orzul din sat, tot nu s-ar fi împlinit trei sute de chile. Nenorocirea era că nici la conac, în hambarele ridicate din nou, nu se putea găsi mai mult de cincizeci-şaizeci de chile de orz. Oamenii ar fi împrumutat ca să împlinească porunca stăpânirii şi ar fi plătit când ar fi putut, în zile de muncă. La datoriile încâlcite ale trecutului, care erau ca nişte învălătuciri de lanțuri în jurul picioarelor lor, într-o robie fără nădejde de mântuire vreodată, s-ar fi adăugat una nouă. Şi aşa nu se mai descurca nimeni… şi într-o privință oamenii deveniseră nepăsători. Ştiau că proprietarul, oricum, nu putea să-i lase să moară de foame pe toți. N-ar fi avut cine să-i muncească moşia. Dar nenorocirea cea mare era ca acum, nefiind bucate la conac, nevoia trebuia împlinită din ce au ei acasă şi pe loc, fără

întârziere. Aceste neîncetate cereri de zaherea erau cea mai mare pacoste pe care o aducea asupra țării atârnarea ei de împărăția turcească. Haraciul{58} propriu-zis, pe care îl plăteau Principatele, Porții, deşi destul de ridicat, era nimica toată pe lângă îndatorirea de a aproviziona în vreme de război – sau chiar pentru deplasări obişnuite – oştile turceşti, şi această îndatorire era moştenită din veacuri, din clipa închinării acestor țări către împărăția otomană. Căzuseră multe capete de domni din pricina întârzierilor şi şovăielilor la îndeplinirea acestei îndatoriri. Aci sultanii şi vizirii erau neînduplecați. Niciodată nu era de ajuns, niciodată nu se ştia cât se cerea anume de către paşalele cele mari, nici dacă şi cât se plăteşte. Gelepii care le strângeau, oamenii stăpânirii care le hotărau pe sate îndoiau uneori şi întreiau, cu de la ei putere, cererile, oprind pe seama lor ceea ce luau pe deasupra. Nu scoteau tot ceea ce cereau, că de multe ori nici nu era cu putință. Luau ce luau cât găseau, cu japca mai mult. Transportul cu carele al acestei zaherele era moartea vitelor şi nenorocirea oamenilor. Se cereau uneori peste zece mii de care, din care multe nu se mai întorceau. Contribuțiile astea silnice, datorite mai ales războaielor, care de un veac şi mai bine se purtau pe teritoriul principatelor, între cele trei imperii vecine, cam din douăzeci în douăzeci de ani, aproape cu fiece generație, sleiseră cu totul țara şi împingeau oamenii la deznădejde. Erau fericiți numai aceia care erau slugile celor puternici, căci adăugau şi jaful lor la urgia căzută asupra țărănimii, pe umerii căreia apăsa tot greul. Astfel îşi adunau ei peste noapte averi nemaiauzite, dintre care unele, trecute din generație în generație, au durat până la jumătatea veacului, de-acum, uitându-şi obârşia. Ciliar dacă unii comandanți de oşti împărăteşti ar fi vrut să stârpească acest flagel al samsarilor „furnizori”, n-ar fi putut. Aceştia constituiau un fel de instituție pe jumătate liberă, care singură în acele vremuri – cu mijloacele ei – asigura aprovizionarea trupelor în campanie. Când fără cinci mii de chile de orz se putea pierde o bătălie, şi cu ea, războiul, ei nu puteau şovăi şi primeau de oriunde li se aducea, cu condiția să li se aducă mult şi cât mai repede. De altfel, erau unii care,

dimpotrivă, îşi făceau furnizori pe propriii lor oameni de paie. Acum însă porunca Isprăvnicie, ca Zăvoiu Bihorului, sat de mai puțin de o sută cincizeci de capi de familie, să împlinească în două zile trei sute de chile de orz şi patruzeci de grâu, era aut de nesocotită, atât de nesăbuită, încât nu mai încăpea îndoială că nici chiar Vornicia cea mare, oricât de lacomă, nu putea să ceară nici măcar ocolit o asemenea cantitate. Era neîndoios că ea fusese îndoită de gelepi – de aceşti „furnizori" – şi împătrită de oamenii ispravnicilor de județ. Cum asemenea cereri nesăbuite nu puteau fi împlinite, se lua cât se putea, cu amenințări aspre, cu bătăi şi cazne grele la nevoie.

Văzându-l atât de cătrănit pe Ignat Secu, un vecin mic şi îndesat şi cu o prună de şoric pe pielea obrazului drept vru să se arate nepăsător şi mai deştept în acelaşi timp şi strigă în gura mare:

— Hei… o să-mi ia ce-o să găsească. Uite… dintre trei, pă a mai lungă. Şi arătă degetul cel mare vârât printre alte două. Îl chema chiar Eftimie Şoricaie.

Niță al lui Predoiu, bondoc, cu mustața ciupită, spuse cătrănit:

— Hei… o să dăm cât o să putem. Doar n-o să ne omoare pă toți. O să ia dă la ăi care au, că dă la mine ştiu că n-au să scoată mai mult d-un sac, chiar dă m-ar pune cu picioarele goale pă jăratic.

Ochii lui Ignat Secu, care înțelese că în el bate Niță, se împânziră de sânge, şi gura cu buze tari şi subțiri se strâmbă într-un rânjet.

— Ai dreptate. Ai dreptate, mă sărăcilă. Dumnezeu mamii lui dă dobitoc ăluia care munceşte, ca să adune ceva în țara asta păcătoasă. Cum te-ai ridicat puțin dă jos, d-ai ajuns în genunchi, îți şi dă la cap. Ar fi trebuit să fac şi io ca voi. Să stau cu dosul pă vatră şi să clocesc. Ignat Secu nu era cel mai bogat om din sat, că avea înainte pe logofătul Dobre şi poate chiar pe Duță Căciulămare. Dar se ştia că are opt boi, doi cai, douăsprezece vaci, două sute de oi. Casa lui, din două odăi

sus şi cu gârlici dedesubt, era, pe drumul cel mare de țară, cea mai arătoasă.

Pârcălabul, namilă de rumân, burduhănoasă şi stacojie, cu cizme şi nădragi gălbui, cu cămaşă pusă pe dinafară şi în ilic de postav negru, care nu se sinchisea de ploaie şi mergea de colo până colo, în capul gol, tot şuşotind când la urechea logofătului, când lângă turcii, sau ce-or fi fost, din brişcă, se duse acum şi se sprijini de loitre ca să audă mai bine, căci i se părea că tot nu înțelege ce vrea unul dintre gelepi. După ce şuşotiră câtva timp, el îl striga pe logofăt. Îl vesti că cei patru neferi călări vor rămâne în sat, ca să însoțească a doua zi şirurile de care la Piteşti. Să li se găsească la han loc de dormit şi nutreț pentru cai.

După ce brişca ieşi din curte şi ocoli scârțâind pe drumul pietros, la stânga spre biserică, oamenii porniră şi ei spre poartă. Între timp vechilul, văzând că satul se împrăştie, îl strigă de la poartă pe logofăt:

— Piei, Dobre, acum spune-le şi porunca boierului, dă care ți-am vorbit. Tot sunt oamenii adunați.

Logofătul se strâmba de silă, dar se sui din nou pe mormanul de cărămidă şi de moloz şi le spuse tare, cu un glas îndepărtat parcă şi acru:

— Hei, mai… ia mai stați puțin. Ristache, nu fi aşa grăbit, că mai am una pentru voi.

Şi le spuse ce-a hotărât boierul Medelioglu. Anume că anul ăsta trebuie să se întovărăşească unii cu alții, ca să dea de Crăciun, pentru locul de casă, porci vii, la conac, nu numai muşchiulețul şi garful ca până acum. Avea socotelile lui. Vrea să vândă porcii vii, căci începuse să se dea preț bun pentru astfel de marfă în Austria. Oamenii, după ce gândiră o clipă, fură mai mulțumiți. O să guste şi ei de sfintele sărbători şi din partea bună a porcului. Când vătaful le spuse însă că tot la patru inşi vor trebui să dea un porc, atunci începură să se scarpine amărâți în cap.

— Dăm câte un sfert din porc? întrebă, rumegându-şi necazul, Firică, un bărbat voinic, îndesat, cu capul mare, cu bărbia lată. Un sfert din porc?

— Ce mai întrebi ca prostu, mă Firică?... Tot tu mai cu moț... A hotărât boieru, a hotărât... Ce-o să te întrebe pă tine? Ei, drăcia dracului... Hai, acu, cărați-vă acasă!

Oamenii plecară prin ploaia măruntă, învolburată, din când în când de palele de vânt.

Găman aştepta în cârciuma hanului de mai bine de un ceas şi nimeni nu veni să-l întrebe ce vrea. Bătrânul Nedelcu, înalt cât un mal, îşi lipăia prin prăvălie papucii de toval laţi, că avea talpa piciorului dreaptă ca o scândură; ieşise de vreo două ori din odaia din fund, dar fie că nu-l văzu, fie că se prefăcu că nu-l vede, îl lăsă mai departe singur. Acum ridicase chepengul de la pivniță şi nu mai ieşea de acolo. Lui Miai nu i se păru lucru curat şi iarăşi îşi pipăi cuțitul şi măciuca de fier.

Dormise noaptea într-o casă omenească la deal şi n-avea de unde să ştie că tot satul fusese chemat la conac. Era duminică şi socotea că n-are nimic de făcut. Se gătise cu straiele cele mai bune, îşi pusese imineii de piele de viței. Nu ştia că şi cei doi frați, Ichim şi Restea, sunt şi ei la conac.

Bătrânul se ivi din pivniță cu o căldare cu vin. Îl ținea mai de mult pe tejghea, în oale mari, dar fuseseră pe vremuri atâtea bătăi în crâşmă, că se spărseseră destule oale, şi omul socotise că e mai cuminte să țină vinul în căldări, iar rachiul în clondire mari, ferecate în nuiele. Ulcele de băut puteau să se spargă, oricâte. Orice bețiv putea să le plătească şi, totuşi, de când se făcuseră flăcăii lui mari, nu se mai pomeneau bătăi în crâşma lui Nedelcu. Voinici, ca el şi feciorii lui, căutau să fie de altfel toți cârciumarii din țară, ca să poată lua de ceafă şi zvârli în drum pe cei care, după ce se îmbătaseră, căutau harță. Cine nu era temut nu putea fi cârciumar, căci praful se alegea de prăvălia lui.

Boierii, care aveau singuri dreptul să facă rachiu şi să țină cârciume în satele de pe moşiile lor, îşi alegeau totdeauna de cârciumari pe oamenii cei mai spătoşi şi mai încercați în certuri şi bătăi... Mai ales când era vorba de un han, care

putea fi călcat noaptea de cete de tâlhari, apoi socoteala asta era, firește, şi mai potrivită.

De altfel, fusese de mirare când, acum vreo zece ani, pe vremea când moşia era încă a marelui boier Dudescu, se înfățişase vechilului său acest Nedelcu, venit se pare de prin părțile Zimnicii, şi ceruse învoirea să clădească un han pe moşie. Fusese de mirare, fiindcă el, după ce căpătase cuvenita învoire şi plătise ce avea de plătit, îşi clădise hanul nu în mijlocul satului, unde, oricât, ar fi fost mai la adăpost de multe primejdii, ci îşi ridicase cele patru odăi, pătulele şi grajdul cel mare departe de sat, la o bună postață de drum de ultima casă în sus, spre Găeşti, chiar în marginea pădurii. Oamenii se scărpinau în cap când vedeau ce loc şi-a ales „bulgarul“, cum îi ziceau la început, socotindu-l bulgar, ceea ce nu era adevărat. Toți aveau în minte multele povestiri care umblau despre cârciumarii schingiuiți şi ucişi de tâlhari. E drept că Nedelcu durase case de zid gros, iar tocul uşilor şi al ferestrelor era întărit cu fier. Gratiile erau cât degetul de groase şi dese. Obloanele se închideau cu lacăte pe dinăuntru. Era casă sănătoasă, dar oamenii din partea locului o găseau urâta. Era o casă de târg, de pe Dunăre. N-avea prispă, zidurile creşteau de-a dreptul din bătătură şi streaşină era abia de o palmă. Era boită cu galben şi odăile dau una într-altă ca nişte cutii. Din prăvălie dădeai într-o odaie mare, cu un pat aproape cât jumătate din ea pe stânga, şi altul la fel pe dreapta, aşternute cu rogojini. Călătorii care nu voiau să doarmă în car, sub şopron, dormeau pe aceste paturi de-a curmezişul, cu straiele pe ei, firește, şi cu mină pe chimir, ori pe punga legată la piept sub cămaşă. De trei părți ale hanului, care era încă la o zvârlitură de băț din drum, cu dosul intrat în pădure, cu bătătură mare în față, era un gard înalt de uluci cu vârfuri ascuțite.

Din pricina hanului, că începuse să fie căutat, se abătuse pe aci şi drumul de țara care ducea de la Târgovişte spre Ruşii de Vede.

Cei doi frați, mari ca nişte cai, intrară pe o altă uşa mică din fund, care dădea de-a dreptul în ogradă, căci cârciuma era cu un pas mai lată decât odăile. Veniseră de la conac, scurtând drumul pe poteca de după biserică, pe sub nuci, pe lângă cimitir şi apoi prin mestecănişul din marginea pădurii. În curte intraseră pe din dos, pe o portiță ştiuta numai de ai casei. Îşi scuturară căciulile de apă şi trecură la tejghea.

Miai îşi trudea posomorit mustăcioara, neştiind ce să mai facă, gătindu-se să plece, tocmai când Ichim se apropie de masa lui, cu două ulcele în mână, dar părând încruntat, aşa cum îi era felul. Se aşeză, îşi trecu încurcat buza de jos peste mustață şi după un timp mormăi colțuros:

— Şi zi, venişi?

Venii.

Ichim iar rămase încurcat pe gânduri.

— Vasăzică… venişi?

— Apoi iacă, venii…

— Atunci?… Şi nasul lemnos al feciorului de cârciumar făcu două încrețituri lângă nări.

— Păi atunci?… îşi strâmbă buzele, roşii ca de femeie, Miai.

Ichim se scărpină în cap.

— Atunci, bine… Să fie aşa.

— Să fie aşa. Şi Miai clătină din cap şi ridică din umeri.

Acum nu mai ştiau ce să spună. Peste cămaşa lungă, încrețită, căci la Zăvoiu Dihorului se țineau de portul vlăşcenilor, nu de al celor de la deal, Ichim avea un pieptar negru, din materie groasă, cumpărat de la târg. Nu avea cuțit la brâu, căci țineau sub tejghea două satire şi un topor. Era încins cu bete cu mărgele mici de tot, de sticlă, învârtite de cinci ori în jurul mijlocului, peste brâul roşu… aşa că atunci când îşi vârî mină în bete, Miai nu se sperie…

— Vasăzică, aşa să fie.

— Cum, vericule?

— Aşa cum ai zis.

Miai nu spusese nimic, dar ce era să facă?

— Aşa cum am zis, spuse el îngânat, dar gândindu-se la popa Gheorghe întrebă ca pentru el însuşi: Cine-a zis?

Ichim îşi propti nasul în ochii lui negri.

— Păi… tu zici că ai zis.

Miai clătină din cap, rămânând parcă atârnat în gol. Ichim, după ce mai tăcu un timp, îl îndemnă la băut, lovindu-şi cana de a lui:

— Bea.

— Roşu?

— Roşu, da' din ăla care-l bem noi.

Se auziră oameni tropăind sub umbrarul de scânduri, acoperit cu şindrilă, al cârciumii.

— Hai dincolo, să nu vadă oamenii ce bem.

Cănuțele fiind de pământ smălțuit nu se vedea ce e în ele, aşa că oamenii n-ar fi văzut, dar Miai fu bucuros, căci nu prea voia să dea ochi aci cu ăi din sat.

Intrară în odaia mare, cea cu un pat lat acoperit cu rogojină în dreapta şi altul la fel în stânga. În mijloc era o masă de brad. O fi fost vopsită cândva, dar acum se înnegrise pe ici, pe colo şi crăpase. I se vedeau toate fibrele murdare. Un scaun lung, ca o laviță, şi îngust, în dreapta, altul în stânga, fără rezemătoare.

Ichim ciocni cana de a lui Miai.

— Acum că venişi… se mai trudi el să găsească ceva.

— Aşa zic şi io, răspunse Miai, gustând şi lipăind din buze, ca un cunoscător al vinurilor.

Dincolo era o tindă, după ea încă o odaie. Acolo zăcea Petruța, bolnavă de când auzise că Miai e în cârciumă. Tocmai tăiase o găină ca s-o facă ciorbă pentru ai casei. Dar lăsase totul baltă, că i se înmuiaseră picioarele. Tăcea, parcă îndobitocită. Apoi se duse la icoana din colț, lângă care ardea candela:

— Sfântă… sfântă… Maica Domnului… fă aşa cum ştii tu, că io mi-am pierdut mințile. Şi îngenunche, începând să facă mătănii.

Petruța nu se măritase până la douăzeci de ani, fiindcă se socotea bogată şi aştepta s-o ceară vreun fecior de om bogat din satele vecine, poate de la Piteşti ori Găeşti. Dintre cei frumoşi, că era moartă după bărbați frumoşi. Numai că

bărbații frumoşi şi bogați nu se mulțumeau doar cu zestre... Mai voiau şi altceva. Se mai uitau şi la obrazul şi la boiul fetei. La boiu era ea cum era, că era bine legată, dar obrazu Petruței era negricios şi mereu cleios. Din când în când îi ieşeau bubulițe. Ochii mici şi apropiați îi stau de o parte şi de alta a nasului lung ca la cioară şi erau uneori saşii. Aşa că zadarnic a aşteptat vreo şase ani Petruța bogătani frumoşi. Pe urmă şi-a zis că are ea avere destulă pentru doi.. S-ar fi mulțumit de la o vreme şi cu Miai. Afurisitul ăsta parcă umbla cu farmece, că o femeie, pe care o strângea el în brațele lui vânjoase, nu-l mai putea uita niciodată. O frângea, o frământa de nu mai ştia pe ce lume e şi nici cum o mai cheamă. Petruța nu-şi mai dorea nimic decât să fugă trei săptămâni în lume, singură cu Miai, să se îngroape într-un bordei undeva, neştiuți în vreo pădure. Înnebunea la gândul că Miai ar putea să doarmă iar cu capul pe pieptul ei cu sânii ca merele. Luă în brațe fetița şi o privi năucă.

— Maica Domnului... e din carnea mea şi a lui Miai... nu mă lăsa... Nu mai ştiu ce să gândesc... M-am uscat gândindumă.

De Petruța se spunea că e deşteaptă foc, deşteptăciunea asta venind se vede din partea mamei, dar acum simțea cât de puțină însemnătate avea deşteptăciunea ei pe lângă lucrul acesta fără preț, care erau brațele fierbinți ale lui Miai. Îşi zise, fie ce-o fi, se închină, îşi luă fetița, care avea acum aproape doi ani, în brațe, îi puse o rochiță ca la târg şi vru să treacă şi ea în odaia de lângă prăvălie.

O opri Nedelcu, bătrânul, care o împinse înapoi.

— Stai tu, fă...

Se îndreptă hotărât spre odaia în care cei doi tăceau, nemaifiind ce să-şi spună, dar mai ales cum să-şi spună. Nedelcu, cu capul mare, teşit la spate şi în față, ca şi feciorii lui, dar cu nasul cărnos, avea o bună parte din obraji acoperită de mustața stufoasă şi căruntă. Peste cămaşa cu râuri de arnici, peste brâu purta un şerpar lat. Căci cam suferea de şale. Altfel, era parcă şi mai voinic decât feciorii lui.

Intră lipăindu-şi papucii şi spuse cu glas de buhai, fără să dea bună ziua:

— Ai venit, mă, să-ți iei nevasta?

— Apăi… io zic c-am venit.

— Da' să ştii că o iei numai cu cămaşa pă ea şi cu plodu în brâie. Auzi tu?

Miai îl privi lung şi răspunse cu întindere;

— Aşa o s-o iau.

Gei doi rămaseră uimiți, auzind răspunsul, dar Miai ştia că tot ce se spune acum n-avea nicio însemnătate, că st în aşa, vorbe de început. Vorba o spusese şi el, necrezând singur ce spune.

Nedelcu se scărpină în cap, fără să ştie ce să mai zică, apoi se aşeza la masă. Luă una din cele două căni. Era a lui Miai. Îşi netezi mustața cu vârful palmei apoi, hotărât, împinse cu cana lui cana cealaltă, care era a lui Ichim.

— Să fie cu noroc!

Miai luă cana. Tăcu şi el, ca să pară mai cu greutate şi pe urmă spuse cu glas aşezat:

— Noroc!

— Bate laba.

Miai întinse mină lui destul de mică în Hi de urs a lui Nedelcu, care i-o strânse, dar simți că mină flăcăului e tare ca de fier şi se bucură căci acum, ca rudă, putea fi de folos.

— Noroc!

— Atunci, mă, eşti d-ai noştri…

— Acum, io… aşa zic.

Petruța, pe care o ardeau parcă tălpile, nu se mai putu stăpâni şi intră cu fetița în brațe.

Se opri lângă uşă. Nu se uita nimeni la ea. Îi păru rău că Sultana nu e şi ea acasă, că e dusă la un unchi al lor lângă Piteşti, cu brişca. Ar mai fi fost o femeie şi ar fi fost altfel. Cu frații ei, dar nu cu bâtrânul, era de obicei înfiptă şi înțepată, dar acum îi era frică de privirea de stăpân a lui Miai. Rămase în picioare la uşă.

După ce mai tăcură un timp, bătrânul îl îndemnă sfătos pe Miai, făcându-i semn, cu mină lui ca o labă de urs.

— Ia-ți, mă, plodu-n brațe.

Miai nu ştiu ce să răspundă. Nu se gândise la plod.

— Io zic că l-oi lua…

Petruța îi puse fetița în brațe şi abia acum toți izbucniră în râs, biruiți de acest lucru neaşteptat: Miai cu un plod în brațe.

Uită s-o sărute… dar, oricum gheața se spărsese.,

Trecuseră dincolo de tindă, la capătul din fund al casei, în odaia Petruței, care mai tăiase două găini, ca să le facă fripte pe varză. Afară ploua mereu. În prăvălie, către seară, era mai tot satul. Nu toți beau, căci n-aveau de unde, dar priveau şi aşteptau, cine ştie, să facă vreunul cinste. Era o hărmălaie şi o putoare caldă, de oameni nespălați, înghesuiți, cu suflarea uneori grea.

Nedelcu şi Restea umblau prin crâşmă, ducând băutura cerută şi se amestecau şi în certurile dintre ei. Oamenii nu se certau cu adevărat, dar aşa erau ei la băutură, îşi spuneau ce aveau de spus cu glas tare, strigat, ca să se arate bărbătoşi. Eftimie Şoricaie, care vânduse un godânac unor călători, era mânios că el e azi cel ce cheltuieşte banii în crâşmă, dar că nu se bagă asta îndestul de seamă. Se zborşise la cei care făceau gălăgie. Era mai ales necăjit pe Niță a lui Predoiu, care nu plătea şi totuşi se înfigea să vorbească.

— Ştii tu că era cu adevărat Radu Căpitanu? Să-ți sară ochii din cap că l-ai văzut tu?

Niță al lui Predoiu, cu mustața roşcată ciupită şi obrajii osoşi, cu nări ca nişte găuri, scurt şi îndesat de statură, nu avea cuviința cerută şi-i strica cheful lui Eftimie. Povestea despre haiducul care zăpăcise țara, în sus de Piteşti.

— Acum, io spun ce-am văzut. Dă vrei să crezi, bine, dă nu, nu…

Dedu, pescarul eleşteului, care nu mai avea, la patruzeci şi şapte de ani, niciun dinte în gură, stărui nerăbdător, trăgându-l pe Niță de cămaşa murdară, deşi era duminică.

— Hai, mă, spune odată.

Eftimie înțelese că nu e nimic de făcut.

Poruncise o ulcică de rachiu degeaba.

Ca el erau toți. Oamenii nu beau atât pentru plăcerea de a bea, cât pentru plăcerea de a se simți şi ei măcar un ceas oameni, priviți şi ascultați ca atare, într-o viață de vite îngenuncheate... Se hotărî să-i plătească necuviința asta lui Niță şi-i căuta râcă. Mai ales că purcelul îl vânduse ca să plătească birul, nu ca să-l bea în crâşmă. Acum greşise, greşise, dar avea dreptul, atunci când plătea, ca să fie el cel care povesteşte şi e ascultat.

Către seară, Petruța îşi lepădase cămaşa şi fotele bătute cu fir, salba de aur pe trei rânduri de la gât, îşi puse pe ea o hanță şi se duse să frigă cele două găini. Nedelcu şi Restea erau în prăvălie; Miai şi Ichim beau straşnic, mai mult în doi... Miai, de bucurie că văzuse pe Petruța cu salba la gât. Aşa, cu salba la gât, ar fi luat-o şi doar cu cămaşa pe ea, căci o asemenea salbă, singură, prețuia o avere. Rămânea să ceară treptat şi restul. Ichim bea de bucurie că s-a împăcat cu Miai, care astfel nu se va mai gândi la nevasta lui.

Petruța se aplecă peste umărul lui Miai, să-l întrebe dacă îi place plăcinta cu brânză ori cu dovleac, ca să ştie cum s-o facă. Acesta asculta o istorie povestită de Ichim şi, fără să se gândească, fără să audă ce spune ea. Prinse gâtul femeii cu brațul. Petruța se lăsă mai aproape, şi mină lui începu să pipăie salba, fără ca el să-şi dea seama.

Ichim băgă de seamă şi-l pufni râsul.

— Ce credeai, mă Gămane, că-ți dă tata fata fără zestre? Pipăie mai bine salba, că-i a ta acum. Şi râse gros, scuturându-şi nasul lemnos, cu capul lui lung ca o lubeniță.

Miai se ruşină întâi, dar văzând voia bună a lui Ichim, mărturisi cam încurcat, ca o mironosiță:

— Mă, frate Ichime, m-am săturat de sărăcie...

Petruța simți un junghi în inimă. Dar e bine şi aşa, gândi ea. Să vie pentru averea ei, dar numai să vie înapoi, oricum o veni.

Se duse din nou în tindă, unde era plita, hotărâtă să facă plăcintă şi cu dovleac, că e mai dulce, şi cu brânză, că ațâță cerul gurii şi e bună la băutură. Îl întrebase numai aşa, ca să

arate că ține să-i facă lui pe voie. Dar el nici nu băgă de seamă.

După ce soră-sa ieşi pe uşă, Ichim îşi apropie nasul puternic, cu mustața galbenă, udă de vin, de obrazul lui Miai şi vorbi mai mult în şoaptă:

— Mă Miai, vrei să scapi dă sărăcie, ma?

Miai se scărpină uimit, ca şi când ar fi spus: auzi ce întrebare.

— Tu-i mama ei dă sărăcie, otrăveşte viața omului... şi-l face mai rău ca vita. Ce n-aş da, mă lehime, să fiu şi io cârciumar, of... of... să fiu şi io bogat ca voi... îşi turnă iar în cană... Mama ei dă sărăcie.

I se dezlegase limba. Ichim şovăi îndelung, înainte de a spune ceea ce avea în gând. Tată-său, Nedelcu, aruncase cândva o vorbă... „Mă, uite un om ca pezevenghiul ăsta de Miai ne-ar trebui nouă... Că e iute spirt când vrea." Ar fi spus mai nimerit Nedelcu, zicând că e spirt mai ales atunci când pofteşte, când doreşte ceva. Miai era tot numai pofte, iar când poftea, nu mai vedea nimic decât ceea ce îl aţâța. Ca să câştige timp, Ichim, care era aproape tot atât de greoi ca tată-său, şterse cu dosul palmei pânza pe care Petruța o pusese pe masă şi care se udase.

— Mă Miai, mă, tu crezi că din crâşmă suntem noi bogați, mă?

Miai rămase aşa, ca într-un picior, încurcat.

— Io aşa ziceam, mă... Toată ziua vine lume la cârciumă la han, iar sâmbăta şi duminica nu poți să răsufli. E omor dă lume.

— Ce vrei să facă oamenii, vor să mai uite şi ei... omul când bea, mă, să simte cum vrea el să fie.

Lui Miai, care aşteptă încleştat să vază ce va mai fi, îi fu teamă că Ichim se răzgândeşte. Mai ales că acesta îşi întoarse capul într-o parte, clătinându-l ca şi cum ar fi spus: Dacă ar fi să trăim din ce aduce cârciuma... Dar se vede că ținea totuşi să-i spună şi se mai întinse încă peste masă

— Bă Miai, d-ar fi să trăim numai din crâşmă, am trăi şi noi mai rău ca vitele... Că Medelioglu ăsta nu ne dă voie

să vindem decât băutură făcută dă el. O plătim ca ochii din cap. Şi barem d-ar da băutura curată, ne-am mai scoate şi noi paguba, botezând-o. Dar ne-o dă îndoită gata, cu apă, mă... poşircă goală... un ban nu câştigăm la băutură... ba ne mai cere şi patru porci îngrăşaţi pă an. Zice că ne scuteşte dă clacă şi podvadă. Anu trecut am avut un cârlan, un armăsar, dă soi bun. I-a plăcut. A făcut ce-a făcut şi ni l-a luat. Toată ziua ne cheamă la conac. Ne suduie vechilul şi ne beşteleşte mereu, ca să mai scoată ceva dă la noi.

— Mă Ichime, atunci dă ce ţineţi voi cârciuma, mă?

Ichim îşi încleşta fălcile, trase de mustaţa galbenă s-o rupă, apoi dădu hotărât cu pumnul în masă.

— Ascultă, bă, vrei să scapi dă sărăcie?

— Ei, asta-i, mama ei dă sărăcie... Cum dracu' să nu vreau?

— Atunci, faci tot ce ţi-oi spune io, mă, faci?

— Fac, mă... fac... Mă vând şi diavolului, numai să scap da gârbaciu plesnit pă spinare. Uite, vezi tu vânătaia asta? Şi arătă o dungă cam greu de lămurit pe obrazul lui negricios. M-a plesnit Beaşcă, vătafu, d-am crezut că mi-a sărit ochiu. Spune, mă, ce trebuie să fac? Fac tot ce spui.

Ichim înţelese că e omul care le trebuia.

— Bă, asculta, e aci în prăvălie, în colţ, lângă uşa din fund, un om cu desagii puşi alături, uscat la faţă şi cam bătrânicios. E omu lui Radu Căpitanu. Stă şi aşteaptă să plece lumea. P-urmă să duce în pădure, vine cu doi oameni, care aduc nişte cai dinspre Zimnicea.

— Dă furat? întrebă Miai, clătinându-se. Se simţi înmuiat de năduşeală.

Ichim se mânie, crezând că a scrântit-o.

— Dă-te-n mă-ta, văz că eşti muiere, nu eşti bărbat. Buruiană eşti, să să şteargă alţii la şezut cu tine! (El a spus altfel.) Dă unde crezi tu, bă, că să cumpără sălbi dă aur pă trei rânduri? Şi purcei fripţi? Şi iminei dă piele dă la Piteşti? Vrei mai bine să te ardă dă dimineaţă până seara logofătu cu gârbaciu?

Miai tresări de parcă i-ar fi vânt o sulă între spete.

— Spune, mă, ce trebuie să fac?

— Te duci în pădure cu el. Ieşiți pă portița dă după casă, la miezu nopții... Iei caii dă la ăia care vi-i aduc. Sunt patru cai buni dă călărie. Ăştia sunt luați dă la un arendaş turc. Dinspre Zimnicea. Mi-e teamă că l-au şi omorât...

— Şi unde-i duc?

— Stai, bă, să-ți spun. Nu te pripi. Nu te lasă nici ei să pleci cu una, cu două. Stai şi aştepți cu oamenii ăia, care or fi, până ce omu ăsta din prăvălie, care pleacă şi te lasă acolo, vine el cu alți patru cai, care sunt în pădurea noastră, spre gârlă. Sunt aduşi anume dă pă malul Dunării azi, că e duminică şi nu ies oamenii la câmp şi în pădure... Acu, sunt acolo cu trei oameni dă la Târgovişte, care i-au adus. Ai priceput, bă?

Miai se muie iarăşi.

— Mă, dacă ne prinde? Io nu ştiu să umblu la cai.

— N-are cum să te prindă. Tu nu intri în grajduri să scoți caii... Ți să dau d-a gata... Ăia se pricep... Au fel dă fel de chițibuşuri d-ale lor... Ştiu să desfacă lacătele... Amețesc caii, vârându-le în nas boabe dă mac... Apoi, cu alte doftorii care ustură, îi fac să alerge turbați... Tu n-avea grija asta. Tu numai să înveți locurile dă trecere prin pădurea Vlăsiei şi să cunoşti oamenii cu care lucrezi. Da' să-nveți tot, bă, ca să te descurci şi noaptea... Restu nu te priveşte... Restu îi priveşte pă alții.

Ichim nu-i spunea tot. Nu-i spunea că el era cel care făcea treaba asta până acum, dar de când se însurase cu Sultana vrea să se potolească, să-şi guste liniştit muierea pe care i-a dat-o norocul. Îşi făcuse omul suma şi vrea să se tragă spre ale lui. Avea să câştige şi de-acum încolo destul, nu-i vorbă, că legătura se chema că tot hanul o face. Dar nu mai era primejdie să fie împuşcat în pădure. Asta nu i-o spunea lui Miai. Fiindcă puteau întâlni acolo şi alți hoți de cai, mai hoți decât ei, care n-ar fi vrut să lase să le scape chilipirul.

Miai primi, şi în noaptea aceea ajută la schimbul celor opt cai. Dăduseră nişte cârlani durdulii ca pepenii, cu picior tare

de cal de munte şi luaseră în schimb patru cai înalți, de călărie, corcituri arăpeşti.

Aşa fu începutul...

Flăcăi şi fete la furcărie

Până înspre Sfântul Nicolae, Miai făcu vreo cinci drumuri de-a lungul Vlăsiei către Zimnicea. Noii lui tovarăşi erau mulțumiți de el. Era iute foc şi prindea uşor. Îl găsi Crăciunul cu o punguță cu galbeni pe care o purta, cu baierele petrecute pe după gât, la piele, pe sub cămaşă. De câte ori putea, se ascundea să-i vânture în palmă, să-i facă fişicuri, care-i mângâiau degetele. În ce priveşte zestrea, Nedelcii căutau să-l tragă în capcană, socotea el, silindu-l să se mute la han, în odaia în care dormea Petruța cu plodul ei. Dar el vrea casa lui. De asta făcea tot ce făcea acum. Vrea aşternutul lui, o căsuță a lui, cu lacăt, că văzuse şi asta la târg, să-l pună la uşă clacă vrea. De cum se desprimăvărase în martie, se puse pe lucru şi făcu câțiva pari pe care-i împlântă prin partea lui de loc, ca să se ştie că e locul lui. Avea de gând să facă mai târziu şi gard. În sat numai vreo treizeci de gospodari aveau gard. Gardul era întâiul pas spre îmbogățire. Cine avea gard avea curte, putea să țină vite, găini, purcel, putea să sădească pomi. Ce poți să ții în bordei? Iată, frate-său, mai mic cu trei ani ca el, avea o cocioabă cu prispă de două palme ridicată de la pământ, dar se chema că e căsuța lui. Avea şi tindă. Avea şi un gard de mărăciniş numai, căci luptă din greu cu oamenii boierului, trudea până la istovire pe câmp. Îşi ținea vitele, doi boi şi o vacă. Sub un fel de umbrar în spatele casei, iarna mereu cu frica să nu le afle dimineața sfâşiate de lupi. Porcul îl ținea în odaie cu el, cu nevasta şi copiii, cele patru, cinci găini şi un cocoş, care vara dormeau în corcoduşul sălbatic din bătătură, că le făcuse un fel de scăriță, ca să se poată urca, se vârau sub patul de scânduri, aşternut cu un țol, pe care dormeau de-a latul Miai şi Toma.

Acum Miai începu cu gardul. În primăvară, câțiva oameni de la deal începură să aducă în carele lor bârne groase şi pe

urmă nuiele lungi. Dădu să-i lucreze un dulgher tocuri pentru uşi şi ferestre. Cumpărase şi două stive de şindrilă. Nimeni nu se mira cum de poate face Miai atâta risipă de bani. Era ginerele lui Nedelcu. Toată ziua, căci pusese om în loc să-i facă toate podvezile, robotea între stivele de lemn. Muncea fără nicio socoteală pentru casa lui. Înspăimântat de atâta dârzenie, Nedelcu îi făgădui că, dacă el îşi face singur casa, îi dă zestre Petruții şase boi, doi cai, cincizeci de oi, o scroafa cu purcei şi două lăzi cu de-ale casei.

În april, când pădurea nu era încă înfrunzită, Miai făcu trei drumuri la Giurgiu. Aduse nu numai cai, în schimb, ci şi câte o traistă cu scule scumpe; de aceea partea lui era şi mai mare. Cunoştea acum temutul codru al Vlăsiei de la Zăvoiu Dihorului la Giurgiu şi de la Zimnicea la Ploieşti, cum cunoştea zăvoaiele de peste gârlă. Radu Căpitanu îl plăcea, dar nu vrea să se facă haiduc. Cerea numai plata cuvenită, aşa cum fusese înțelegerea Radului cu Nedelcu. Aci înşelăciune nu încăpea. Totul se făcea, e drept, cu ochii închişi, dar pe încredere. Între hoți lucrurile merg strună numai câtă vreme e încredere. Nu ai timp să cercetezi îndeaproape, iar multe nici nu le vezi. Dar şi când tovarăşii îl află pe unul de minciună, omul e pierdut şi, în orice caz, despre daraveli cu el nu mai poate fi vorba.

Tot ceea ce era furat din jos. Dinspre Dunăre, era trecut de oamenii lui Radu Căpitanu, care cunoşteau toate potecile munților, pe drumuri împădurite în oraşele şi târgurile de sub munte. Acolo se pierdea urma lucrurilor şi a animalelor. Radu Căpitanu era şi negustor în felul lui, şi după ce a făcut avere mare s-a predat, a făcut anii de închisoare, nu mulți, căci a plătit bine pe judecători, şi a fost singurul haiduc, alături de Jianu, care a murit de bătrânețe în patul lui.

În scurtă vreme, Miai avea să înceapă ridicarea căsuței şi se hotărî nunta pentru duminica de dinaintea Sfântului Constantin.

Sultana se întorsese şi ea de la Piteşti, unde-i plăcuse să stea mai mult decât a vrut Ichim. L-a văzut pe Mi ai cu ochi de rudă şi de prieten. Glumeau unul cu altul şi toți ai casei

făceau haz de veselia lor. Pe amândoi banii îi înviorașeră şi îi făcuseră parcă mai frumoşi. Petruța o mânca din ochi pe cumnată-sa şi, deşi era mai matură decât ea, îi asculta sfaturile acum când îşi pregătea găteala de nuntă. Ichim era tare mulțumit de cum se descurcaseră ițele. Avea nevasta pe care şi-o dorise, îşi măritase sora şi căpătase şi un om de ajutor.

Cu vreo două săptămâni mai înainte fuseseră între socru şi ginere oarecare neînțelegeri şi chiar certuri. Nedelcu ar fi vrut să facă o nuntă în toată legea ei, să se ducă pomina, dar Miai şi frate-său Ion ar fi vrut ca să se facă totul mai molcom, mai cu socoteală. De… mireasa are un plod de doi ani. Nu era însă chip de înțeles cu Nedelcu, care spunea că el plăteşte toată nunta… că dă oricât, dar să fie după obiceiul locului, cu tărăboi mare, cu colăcari, cu podoabe de fată mare, cu slujbă mare la biserică, cu căruțe împodobite cu brad, care să poarte nunta prin patru sate, cu lăutari care să cânte trei zile.

Ion aflase că satul se cam prăpădea de râs.

— Şi cu rachiu roşu, nu? întrebase mucalit logofătul Dobre pe Ignat Secu.

Şi povestea asta la toată lumea. Nu bănuia că o să fie tocmai el naş.

Un singur lucru vrea să facă Nedelcu după datina din părțile de jos. Masă cu dar. Oamenii fuseseră vestiți şi-şi arătau, scuipând cu silă, obrazul: bogătanul tot bogătan, tot cărpănos. De unde să aducă oamenii săraci daruri r v Fusese acoperit din nou umbrarul din curte, unde țineau vara vitele, cu frunziş proaspăt. Puseseră frunziş mult şi pe umbrarul din fața cârciumii, unde aduseră şi trei care cu nisip. De dimineață, când fu cu fedeleşul[59] – cu legătura – cântară scripcarii şi clarinetistul, adus de Nedelcu, la socru şi la mireasă, pe unde umbla plosca. Când vrură să cânte la fratele mirelui, la Ion, acesta îi goni. Ciudat om era de felul lui şi acest Ion! închis, tăcut, morocănos, avea nasul mare de parcă ar fi fost frate cu Ichim şi Restea şi era oarecum tot bălan sau, mai bine zis, fața lui ciupită adânc de vărsat părea leşioasă. N-avea buze parcă, ci numai o tăietură care când se deschidea

arăta dinți puternici. De altfel tot capul îi părea lucrat în inimă de stejar. Se bucura în sinea lui că, în sfârşit, Miai se cumințeşte şi ia o nevastă bogată, dar nu arăta. Nedelcu îi dădu lui Ichim în grijă anume, că Restea fiind flăcău vrea să joace cu fetele, să fie cu ochii în patru, să-şi aleagă oameni pe trei zile cu plată – fiindcă nu vruseseră să aleagă cotoier{60} dintre nuntaşi – să nu facă risipă cu vinul şi mâncarea.

Nedelcii nu erau de loc iubiți în sat. Firea lor era prea deosebită de a sătenilor din partea locului. După zece ani de viață laolaltă, erau socotiți tot străini de sat. Nu era iubit nici Miai, tocmai fiindcă se ținea prea mult de satele din deal şi fiindcă era din cale-afară de muieratic. Acum, în afară de doi-trei bărbați, ca alde Ion Firu şi alde Ignat Secu, nici ceilalți din sat nu erau uşă de biserică. Dar nici nu-şi făceau de cap ca Miai. Se mai fereau de lume... nu umblau după muieri cu scripcarii după ei. Nedelcu ştia toate astea şi se cam temea că n-o să vie lume la nuntă. Cât priveşte pe flăcăii satului, îl urau pe Miai cum urăsc cocoşii eretele. Fiecăruia îi era frică pentru puica lui. De aceea fură bucuroşi când Stanciu al lui Cluțu hotărî să se facă o furcărie anume, ca să se înțeleagă toți flăcăii şi fetele dacă să meargă la nuntă ori ba. Se zicea, se vede, furcărie, fiindcă mai demult, cândva, veneau femeile şi fetele cu furci de tors şi cu andrele pentru împletit.

De trei ani de când ieşise la horă fata lui Dedu pescaru, Rița, furcăriile se făceau numai în fața bordeiului lor, căci de când se măritase Sultana, ea rămăsese fata cea mai frumoasă din sat.

Era cam scundă, cam plinuță şi totuşi uşoară ca flacăra. Şi totul era rotund în ea, de parcă ar fi fost dată la strung; capul cu coade scurte şi grele, de păr bălai, fruntea, obrajii, umerii. Prin cămaşă, rotunzi, i se ghiceau şi sinii, care sâcâiau ochii flăcăilor, rotunde îi erau şi şoldurile împlinite sub catrință şi clinic. Şi toate pe fața ei păreau trase meşteşugit cu o pana uşoară: sprâncenele lungi, pleoapele, urechiuşele, gura mare. Ochii verzi-căprui îi jucau drăcoşi, iar buzele, cu înconjur limpede ca de floare, zâmbeau din te miri ce. Nu se hotărâse

încă şi nu se dădea pe față pentru niciun flăcău, deşi se părea că îi place Stanciu mai mult decât ceilalți. Când vorbea însă cu Drăgan al lui Ignat Secu, care se făcuse un flăcău voinic, dar cam tăcut, fata surâdea mereu, şi asta putea să fie un semn. Seara, când au văzut focul aprins de Stanciu şi Oagea în fața bordeiului de pe malul eleşteului, flăcăii şi fetele din sat au început să se adune. Obiceiul era ca fata, la poarta căreia se face furcăria, să iasă la foc cea din urmă… aşa că arseseră două târne de crăci uscate, când ieşi şi Rița din bordeiul de sub plop; căci bordeiul lui Dedu era sub un plop negru, mare şi rotat ca un stejar. Aci se povestea de obicei de câte au fost prin sat, că erau unii flăcăi şi fete care ştiau tot, iar cei care nu ştiau, aflau la furcărie tot ce era de aflat. Fetele şi nevestele tinere veneau acum mai puțin cu furci; coseau cămăşi, ori mai împleteau, că era, de la vâlvătaia focului, o lumină ca ziua. Se spuneau şi ghicitori şi se făceau glume uneori cam neobrăzate, cam de ruşine. După ce glumeau, lucrau sau povesteau, unii dintre ei îşi urcau fetele în plopul cu crăci groase şi se giugiuleau şi se pupau, ascultând cum cântă Rița ori Lica, sora lui Stanciu, sau privind pe băieții şi codanele care aci învățau să joace înainte de a ieşi la horă.

Flăcăii fură mai toți de părerea lui Stanciu că nimeni din sat – adică dintre ei, cei tineri – nu trebuie să meargă la nuntă… Că Miai s-a însurat prea târziu.

— Bia, bă, că dă ce vă e frică tot nu scăpați, râse, cu douăzeci şi patru de măsele, Safta lui Firică, voinică şi neruşinată ca o văduvă, deşi nu avea decât şaptesprezece ani. Ehei, când o intra dihoru aia în găinile voastre… o să fie vai şi vai…

Vasile, fratele Riței, Peştefript, cum îi spuneau de vreo doi ani, de când într-o seară le dăduse la furcărie câte un peştişor fript, că era după revărsarea Argeşului, şi cum i-a rămas numele. Apoi, care era în dragoste cu Safta, vru s-o plesnească peste obraz, dar nu o ajunse.

— Mamă… mamă… că tu atâta aştepți… să te întinzi cu el. Să ştii, fă, că mie nu mi-e frică dă pliscul lui… mor cu el dă gât şi pă tine te dau tocată la peşti.

Cât lumina focul, se văzu venind de-a lungul Gîrloagei Mitru, cumnatul lui Toma, care târa după el un copac, un copac fără frunze, ale cărui crăci negre ridicau praf în urma lui. Aducea din marginea pădurii un arțar uscat, să-l pună pe focul furcăriei. Chiuia ca un năzdrăvan, ținând toporul deasupra capului. Săriră flăcăii să taie crăcile, dar vlăjganul nu dădu toporul la nimeni.

— Fugiți, mă... nu-l dau, că-l pierz...

Şi-i amenința pe toți în glumă... Tăia singur crăcile, pe care fetele le aruncară pe foc, de unde țâşni o nouă vâlvătaie, care lumina şi o parte din apa eleşteului, până spre malul celălalt, unde se vedea neagră o luntre...

Cei de față îl văzură apoi pe Mitru, înalt şi cam subțire, căutând, cu privirea iscoditoare, printre umbrele culcate pe iarbă, mai pe lături, apoi pe bordei şi, când văzu că nu e cine vrea el să fie, se uită şi în plopul rotat ca un stejar care aproape acoperea bordeiul.

Ca să-l necăjească, Vasile, făcând semne celorlalți, îl îndemnă s-o caute în stufiş.

— Vezi, mă, că e cu Drăgan în luntre.

începură să râdă toți când văzură că Mitru încremeneşte în lumina flăcărilor, neştiind dacă e glumă ori e de-adevărat ce spune Vasile. Începu să râdă nătâng de bucurie când roaiba{61} şi bondoaca de Zamfira – cu care vorbea el – ieşi din bordei, unde se ascunsese dinadins, ca să vadă dacă-i pasă de ce face ea.

Se auzi de sub un arin lăturalnic glasul lui Drăgan:

— Ei, ce facem, mă, mergem ori nu mergem...?

Safta lui Firică, bălană şi zdravănă, care venise cu furcă, dar nu torcea, că nici n-o prea lăsa în pace Vasile, fu de părere că trebuie să meargă.

— Păi, mergem, dă ce să nu mergem?

Flăcăii cam mârâiau.

— Mă Vasile, fu de părere Oagea, astea din sat mor toate să meargă la nuntă...

— Parcă numai noi? Da' alea din alte sate n-ar vrea să vie...? Mi-a spus o nevastă dă un cântec care să cânta p-

acolo printr-un sat dă la deal, nu ştiu pă unde... Şi Rița începu cu glasul limpede, şireată ca o văduvă:

„Mama-mi zice, Radă, bia,
Ce tot ai cu albia?...
Deseară vreau să mă lai,
Că-i prin sat neica Miai“

Fetele râseră toate, dar se vedea limpede că în sinea lor înțelegeau zăpăceală şi graba fetelor din deal.

Vasile, cam acru puțin, fu de părere să-i facă şi ei un cântec lui Miai. Cel mai iscusit în asta era Mitru.

— Mă Mitrule, hai să-i scoatem şi noi un cântec lui Găman!

— Ce cântec?! întrebă mirată Safta, neîncrezătoare.

— Păi, uite, cam aşa...

Vasile se scărpină în cap, pe gânduri, şi pe urmă spuse cam încurcat, îngânând un viers prea săltăreț:

„Ți-a plăcut, mă neică, banu,
Şi te-ai însurat cu sluta...“

Safta plescăi disprețuitor din buze.

— Eah... nu merge.

Dar Mitru, care rămăsese cu ochii în Jeraticul care pâlpâia cu flăcări mici ca pe o vatră, țâşni:

— Stai... e mai "bine aşa... Iote:

„Ți-a plăcut mă neică, banu,
Ş-ai luat sluta cu toptanu...“

Astă le plăcu la toți. Flăcăii chiuiau de mulțumire. Se porniră pe cântat.

Mitru, care se lăsa de obicei rugat, se lăsă în cele din urmă înduplecat de Zamfira lui.

Era în sat de la vârsta de zece ori unsprezece ani, dar tot vorbea altfel decât zăvoienii aceştia dintre Argeş şi Sabar. De aceea mai şovăia uneori, căci pe urmă râdeau de el. Nu

spunea *ghine* şi *copchil* ca soră-sa Stanca, dar tot îşi mai da în petic.

Începu cu un glas cald şi pripit, parcă mai mult din cap, cântecul care le plăcea la toți:

„Oof… dodă… dodă şi iar dodă…
Cât e Argeşul dă mare,
Haz ca Săbărelu n-are;
Săbărelu mititel,
Să-nfundă dragostea-n el,
Săbărelu cu dulceață,
Trece iarna şi nu-ngheață.
Foaie verde didițel,
Ce cați lele-n corlățel?
Cat o vacă ş-un vițel,
Ş-un drac dă ibovnicel…
Şi mă uitai pă Sabar,
Văzui săbărencili,
Unde nălbesc pânzili,
Şi ridică fustili,
Dă le vezi picerili,
Albe ca fuioarili,
Că mă prinde frigurili.
Dă friguri cad şi mă scol,
Dă dragoste cad şi mor."

Ştiau că s-a sfârşit şi începură hohotele de râs; râdeau mai ales fetele.

— Iotă-te cum râd „fetili", făcu Drăgan cu ochiul şi râse cu un glas gros ca al lui tată-său.

Dar vlăjganul de Mitru, îndrăcit şi mânios, nu se opri de data asta şi făcu semn cu mâna că mai are de cântat; apoi, uitându-se lung la Zamfira roaibă şi țâțoasă, care-i plăcea lui atâta, începu iar:

„Dar-ar Dumnezeu o ploaie,
Să vie Sabaru mare,

Să-mi ia podu dă la vale,
Să rămâie numai parii,
Numai parii, părugenii,
Să să-nece săbărenii,
Să rămâie-o săbăreancă,
Una dă mi-e mie dragă..“

Se năpustiră toți asupra lui, ghiontindu-l. Rița, voinicoasă, fi puse mâna în piept, chipurile, să-l răstoarne. Safta strigă la ea:

— Fă, nu-ți pune mintea cu nărodu', că ăsta când te-o răsturna, te ară şi te seamănă.

Se potoli şi hârjoana…

Veni rândul Riței, care, până mai an codană, era acum limba satului. Ea scornea, cele mai multe cântece. Furcăria se făcea în fața bordeiului ei, nu numai fiindcă era fata cea mai frumoasă din sat, după ce se măritase Sultănică, dar şi fiindcă şi ea cânta tot atât de frumos ca şi fata lui moş Truță, Dar acum nu izbuti să găsească ceva pe seama lui Mitru, cu roaiba lui.

Stârnirâ apoi să cânte şi Maria lui Mînjoc. Deşi nu avea decât douăzeci şi doi de ani, Maria era văduvă de trei ani, că-i murise bărbatul de oftică. Era o femeie amărâtă, de părea mai bătrână decât era. O socoteau unii şi pe ea atinsă de boală… Tată-su era om cu stare şi-i dăduse zestre bunicică. Ar fi putut să se mărite iar, cu orice flăcău din sat, însă ea nu mai putea după Vasile, cu care fusese în dragoste cu vreo două veri mai înainte. Dar flăcăul pescarului, după câtă va vreme, când o văzu pe Safta înflorită ca un măr domnesc, nu se mai uita nicidecum la biata Maria, care tânjea de dorul lui. Era prea mândră şi nu vrea să arate tuturor că ea, fată de om cu stare, se prăpădeşte după Vasile al lui Dedu pescarul. Venea la furcărie, ca atâtea alte neveste şi văduve tinere, dar ea aducând totdeauna furca şi prefăcându-se că toarce, numai şi numai să fie lângă Vasile măcar o seară…

Se părea că au şi obosit toți de cântece glumețe pe seama celor din sat, mai cu seamă a logofeților de la curte, care-i

îndemnau la muncă, pocnind din gârbaci ca la vite, când se auzi glasul Mariei adânc şi uşor înlăcrimat, începând tărăgănarea altoită cu durere a doinei, cu un *o* lung, prelung, întors în inima ei ca un cuțit, răsucit apoi în vorbele pe care satul le şi uitase de anul trecut de când le cântase fata unchiaşului de pe Argeş, cel care murise în sat la ei. Zise de câte două ori fiece rând de vorbe. Spre mirarea tuturor, parcă nemaiputându-se stăpâni, înlocui pe „Ioane", cum era în cântec, cu „Vasile":

„O… foaie verde foi de cimbru…
Vasile, bătu-te-ar sfântu…
Ce te ții atât de mândru?
Că la tine nu mi-i gându…
Ooof, Leano… Lino…
Că gându dă l-aş avea,
Mai bine m-aş spânzura…
La marginea drumului,
Dă craca pelinului…
Ooof, Leano… Lino…
Cine-o trece să se mire,
Ce năcaz a fost pă mine,
Câte cazne şi amar,
Câtă dragoste-n zadar…"

Era în glasul acesta o durere altoită care depăşea făptura femeii. Venea dintr-o adâncime de început istoric fără îndoială, în care îşi avea înfipte rădăcinile. Fără acele tărăgănări prelungite, sprijinite pe unele jumătăți de cuvinte, fără acea zestre venită, din adânc de veacuri, pe care o aduc acele „foaie verde", „şi-am zis verde", ca şi alte „chemări", care îşi au noima lor, chiar când par fără nicio noimă, ca de pildă în „Foaie verde lemn uscat"; fără aceste „chemări", fără acel *o* prelungit din străfundul timpului, ca o chemare, fără tot ceea ce doina aduce ca o zestre a trecutului (deasupra căreia plutesc vorbele schimbătoare, ca valurile peste matcă), cântecul poporului nu mai este el însuşi, cum o tulpină retezată nu mai este copacul viu. În acest cântec omul este el, dar laolaltă cu tot ceea ce a

fost şi cu toți cei de azi asemeni lui. Din cântecul căptuşit cu tot trecutul, în vremuri de răstrişte, omul obidit şi neştiutor de carte îşi adună hrana pentru inima lui, îşi limpezeşte pentru el însuşi propria lui simțire, adâncind-o. Cântându-l îl încarcă cu întoarceri şi răsuciri ale viersului, iscate din simțirea lui, ca o lăută adăugitoare, şi uneori îl întoarce, acest viers, dintr-o unduire, dintr-o legănare de jale, într-un chiot prelung, prevestitor de răzmeriță{62}.

Se mai certară din nou, dacă să meargă ori nu la nunta lui Miai. Până la urmă cuvântul potrivit veni de la negricioasa şi sfioasa de Lica. Zâmbi cuminte cu fața ei lungă şi gălbicioasă.

— Mă, voi ar trebui să vă bucurați că acum îşi toarnă apă-n vin... că vrea să intre şi el în rândul oamenilor... O fi simțind şi el c-a îmbătrânit flăcău. Atunci, dă ce să nu mergeți?

Piuă la urmă fură de aceeaşi părere şi ceilalți. Flăcăii se legară să fie toți călări, să aşeze păturі pe cal şi să le lege cu chingile cu scări. Drăgan împrumută un cal de-al lor şi lui Peştefript, că Dedu n-avea decât o iapă bătrână cu care căra papură şi uneori peştele la curte. Hotărâră să vina toți eu brâne roşii şi opinci nepurtate. Fetele să se încingă cu bete roşii cu albastru.

Nunta de la han

Toată dimineața, mireasa şi cumnată-sa Nița, cum răsfățați acum Nedelcii, şi-o petrecură cu găteala, aşteptând să vie Miai cu colăcerii să ducă nunta la biserica. Pernița îşi adusese de la Piteşti încălțăminte nouă şi o marama spumoasă de borangic, cât un cearşaf... cumpărată de la nişte rucărence. Avea o cămaşă albă ca zăpada, de inişor cu miri de mătase albăstrie şi bete{63} cu mărgele de la Zimnicea, tar în față, pe poale, un vâlnic negru de lină, înflorat cu amici roşu şi verde. O piaptănase Nița, întinzându-i greu părul bățos ca nişte vițe de capră, să-l prindă apoi într-un conci{64} sus. Se încondeiase la sprâncene cu nucă arsă şi îşi dăduse nişte suliman pe față, adus cândva de Ichim de la Giurgiu. Sultana îşi adunase şi ea

părul la ceafă, dar nu-l strânsese în conci, ci îşi legase coadele groase una peste alta. Avea o ie de borangic galben, cu râuri de mătase, în culoarea mărului crud. În fața rotundă i se vedeau mai întâi sprâncenele groase, şi dedesubt, apele verzi ale ochilor mari. Trăsese ia în jos ca să apese puțin sânii plini, care se vedeau prin pânza mătăsii ca nişte gutui... Deşi se făcuse cam lată în şolduri, fotele{65} de lână, bătută cu fir auriu, îi cădeau bine, că era dreaptă în față, nu avea burtă de loc... Purta în picioare cizmulițe roşii, cum nu se mai văzuse pe la ei, aduse tot de Ichim de la Giurgiu.

Dinspre sat se văzu un nor de praf şi apoi se auziră lăutarii şi tropotele cailor. În frunte venea calare Miai pe un roib subțire şi înalt (era calul de ginere dăruit de Nedelcu), şi după el colăcerii, vreo douăzeci de flăcăi, care erau îmbrăcați cam la fel, în cămăşi albe de pânza, încrețite în ițari, opinci şi brâie roşii. Călăreau câte patru ca ostaşii. Stanciu şi Oagea căpătaseră de la Restea pistoale şi trăgeau focuri chiuind. În urmă, căruța cu lăutarii şi vreo două muieri, nuntaşe. Orațiile au fost spuse de Peştefript, că-l învățase soră-sa Rița, De la han, mireasa şi toți nuntaşii s-au urcat în cele opt căruțe împodobite cu verdeață, caii având ca şi ai călăreților, legate de căpestre, ştergare de borangic. Au ocolit prin trei sate până la Puțu cu Salcia, trecând cu chiote şi cântece de lăutari şi s-au întors la biserică.

După ce Miai a luat în brațe mireasa şi a dat-o jos, ajutând-o să urce şi cei câțiva paşi, în drum până pe dâmbul înverzit pe care era biserica, au coborât şi nuntaşii. Căruțele şi caii au fost duşi în jos în poiana răscrucii.

Nuni fură logofătul Dobre şi nevastă-sa, Lisaveta. În vreme ce erau în biserică, tot satul s-a înghesuit, de se strivea lumea, ca s-o vadă pe Petruța mireasă şi pe Găman cu pirostriile pe cap. Dar cei mai mulți rămăseseră afară, în curtea bisericii şi în drum.

Până să se joace „Isaiia dănțuieşte“, soarele, care arsese toată ziua, fu năpădit de nori grei, aduşi de un vânt năprasnic, cerul tot se învineți şi fu apoi o năruire de trăsnete

şi tunete, după care începu să toarne cu găleata. Nu putură ieşi din biserică timp de un ceas. Nimic nu s-a ales din alaiul nunții. Mulți se descălțară şi coboară râpa în picioarele goale, cu ismenele suflecate ori cu poalele catrințelor în cap.

Acasă fu alt bucluc. Umbrarul pregătit în curte fusese năruit de ploaie, şi până la el erau numai băltoace, aşa că fu nevoie să se pună masa numai în cârciumă şi în odaia de alături, din care se scoseseră numaidecât paturile cu rogojinile de pe ele. Musafirii trebuiau acum împărțiți în două încăperi şi nu fu lucru uşor. În odaia în care fuseseră paturile aveau să fie mai puțini. Nunul mare, nuna, socru, cumnații şi cumnatele şi cel mult zece-doisprezece nuntaşi. Fruntaşii satului. Restul avea să se înghesuie în cârciumă. Fu greu de tot, căci toată lumea voia să fie în odaie, unde se aşezase e masă aşternută cu pânză, în fruntea căreia aveau să şadă Miai şi Petruța, iar în dreapta şi stingă lor, nunul mare şi nuna, astfel ca să fie văzuți şi de cei din prăvălie. Oricum încercară, însă fură şi destui nemulțumiți. Eftimie Şoricaie, cătrănit rău, negru la față, căci avea să mănânce în prăvălie, îşi smulse muierea şi se îndreptă spre uşă.

— Hai, fă, acasă... că n-am slugărit la uşa lor, să mă puie în coada mesii, la un loc cu pomanagiii satului.

Bătrânul Nedelcu îi puse mină pe umăr, îl smuci de era să-i cadă pălăria din cap şi-l trânti pe un scaun.

— Stai aici, mă neisprăvitule, şi ascultă ce spun. După aceea strigă cu glasul lui de buhai, către toți: Mă... dincolo e masă cu dar... Cine vrea să poftească acolo.

Asta cam potoli lumea. Chiar Eftimie Şoricaie se cam codi puțin. Nevastă-sa, când văzu însă că tot stă pe gânduri, bănui cam ce are de gând şi-l înghesui să se aşeze ca lumea pe scaun. Îi era frică să nu se lase ispitit, că-i ştia felul.

— Dă unde o să mai dăm noi şi dar...? Că nu avem, afară dă boi, decât mieluşica.

Eftimie îşi pocni cu unghia obrazul chiar lângă pruna de şorici.

— O să dăm mieluşica. Dă ce dracu mai mâncăm tot anu mămăligă şi cu ceapă dacă nu putem să fim şi noi, din când în

când oameni?

Se ridică şi o trase după el dincolo.

Toți țineau să fie în rând cu oamenii, dar, cum cei mai mulți ştiau că n-au de unde, şi-au îndesat pălăriile pe frunte şi au rămas locului. O dată bea şi mănâncă omul pe socoteala lui Nedelcu.

Femeile ajutătoare aduseră străchini mari cu ciorbă, pe care le puseră pe masă, iar un argat, pe care-l avea Nedelcu în curte, mustăcios şi uscat, aduse atârnate de gât patru ploşti, lucrate frumos cu fierul roşu şi împodobite cu verdeață, pe care le puse dinaintea mirilor şi a nunilor, logofătul Dobre şi Lisaveta, nevastă-sa, care şedeau în stânga şi în dreapta mirilor, în lungul mesei.

Vechilul moşiei, unul nou, venit în sat numai de şase luni după răzmeriță, care era în stânga, între nună şi popa Gheorghe, ridică plosca şi, înainte de a bea, strigă:

— Noroc, să fie într-un ceas bun…

Se auzi o larmă veselă, şi cuvântul „noroc“ fu învălmăşit până se pierdu. Ar fi trebuit ca ăl dinții care bea şi spune „noroc“ să fie popa Gheorghe, dar în fața vechilului curții, popa Gheorghe nu era decât un țăran, pe care nu-l poți plesni cu harapnicul, e drept, dar poți să strigi la el şi poți să-ți bați joc de sfinția-lui.

Când vechilul trecu plosca popii Gheorghe, acesta prinse totuşi prilejul să spuie o vorbă potrivită:

— Mă, a plouat la nunta voastră… Ăsta e semn bun da sus, mă! Să fie cu noroc.

Un timp cântară lăutarii ceva nelămurit, ca un ison al ploii. Pe urmă nu se mai auziră decât izbiturile lingurilor în străchini şi clempăpitul fălcilor. În prăvălie lumea era mai nerăbdătoare, că nu se aducea încă nimic pe mese. În fața prăvăliei, sub umbrarul vechi, de scânduri, flăcăii şi fetele, ascultând lăutarii, aşteptau să se înceapă jocul, după ce Restea îi linişti pe toți, că e mâncare destulă pentru toată lumea şi ca, oricum pune el deoparte pentru ei.

După ce fruntaşii nunții se săturară, limbile se dezlegară şi începu să se pomenească despre alte nunți rămase în amintirea satului. Apoi se auziră glume hazlii pe socoteala celor de față. Se înțepau unii pe alții şi nimeni nu se supăra.

— Mă Duță, ia spune, mă, cum s-a speriat Eftimie Şoricaie d-un iepure.

— Să vedeți, se grăbi Duță Căciulamare, de frică să nu-i treacă rândul... Eftimie dormea sub gorunul dă pă marginea râpii. Un iepure, speriat şi gonit dă oamenii care-l văzuseră în porumbi, sări drept în capul lui Eftimie, care, fără să să trezească, îl prinse în brațe. Când *dăschise* ochii năuc şi să văzu cu *iepurile* în brațe, fără să ştie ce e, îl aruncă cât colo şi începu sa urle speriat: Dracu, dracu... şi-şi făcea cruci. Aruncase *iepurile* într-un lăstăriş. Să crede vânător, da' ăsta e singurul iepure pă care l-a vânat în viața lui.

De trei ani, Duță povestea întâmplarea asta, când avea prilejul, şi totdeauna lumea râdea să se prăpădească. Dar Şoricaie clătină din cap, ştiind el ce spune.

— Aş vrea io să văd pă vreunu din voi lovit în cap, în somn, şi pomenindu-se c-un iepure în brațe...

Râseră oamenii şi acum, apoi se spuseră de celea cu popi şi călugărițe. Pelinul le mai încălzea capetele, că trupurile erau leoarcă de năduşeală. Era o duhoare şi o zăpuşeala înauntru, la care nu ajutau nimic terestrele deschise. În pervazul cărora se îngrămădiseră copiii din sat, lihniți de foame. Din când în când părinții le întindeau bucăți de pâine şi de friptura, gonindu-i după aceea acasă, dar ei nu plecau.

În prăvălie se porniseră sănătos pe băut că mâncarea li se dădea cam cu măsură. Aci toți vorbeau odată, nu era nicio orânduială în povestire. Cum nu vedeau decât prin uşa deschisă pe miri şi pe nuni, cei care voiau să asculte se îngrămădeau şi ei la uşă. Cei rămaşi la masă vorbeau, dar mai tot ce se spunea aci era pe socoteala celor din odaie. Cei mai crâncen pomeniți erau, fireşte, boierul şi vechilul lui, Zanetti, fost calemgiu[66] la Vistierie, omul lui de încredere, pe care-l adusese în locul vechilului care pierise în timpul Eterici. Nu prea ştia seama la treburile moşiei şi umbla cu oarecare

sfială, pe care o ascundea cu grijă, până să deprindă dedesubtul lucrurilor. Ca să nu se bage însă de seamă şi să nu-l ia oamenii la ochi, făcea din când în când pe grozavul, vorbind cu înfumurare despre fleacurile *pitigăriei*. Ascuns cine ştie unde, Medelioglu aştepta să treacă furia turcilor, ca să iasă la iveală, chiar dacă va fi să plătească bacşişuri grele paşalelor, după cum era obiceiul. Deşi ştia că Zanetti ăsta nu cunoaşte treburile moşiei, avea convingerea că e foarte isteț şi că se va descurca, dar mai ales avea încredere numai în el, că bănuia pe toată lumea din jurul lui.

Astă-seară, vechilul venise la masă numai fiindcă fusese rugat stăruitor de Nedelcu, altfel sta cam înțepat şi făcea pe subțirele între țopârlani. De la el se vedea tocmai bine prin uşa deschisă dincolo în prăvălie. Tocmai atunci trecea, printre cele trei mese lungi şi înguste, o femeie cu un coş cu pâine tăiată felii, şi mesenii nerăbdători întindeau mâinile să apuce mai curând, de teamă să nu se isprăvească. Vechilul arăta dezgustat celor din jurul lui.

— Uitați-vă la ei... Uitați-vă la nemâncații ăştia... Parcă n-ar fi oameni. N-au pic de obraz.

Popa Gheorghe, care din firea lui era un mâncău grăbit şi straşnic, se întrebă nedumerit dacă nu cumva pe el vrea să-l împungă vechilul. Lăsă hartanul din mină, îşi linse uşor degetele scurte, grăsune şi bălane. Îşi şterse barba roşie de grăsime, cu ştergarul care i se cuvenea ca dar de nuntă, şi apoi privi în ochi pe vechil, cu ochii lui mici, cam înecați deasupra fălcilor.

— Obraz au, cucoane... sau poate că n-au... Nu ştiu ce cereți dumneavoastră dă la un obraz... Dar află dumneata, rogu-te, că au şi mațe. Te vei mira, poate, da' aşa e... Oamenii dă prin partea locului, dă p-aci au şi mațe... Îşi mai şterse o dată barba roşcată şi apoi, cu un glas gros şi răsucit dintr-o dată, îi zvârli aproape în față... Dumneata ştii că mulți din oamenii ăştia n-au mai mâncat din toamnă?

— Cum n-au mai mâncat din toamnă, cum aşa?

Vechilul îşi îndoi buzele a mirare atât, că i se îndoi şi mustața lungă.

— Aşa… n-au mai mâncat din toamnă.

Cei de față, care-l ştiau pe popa Gheorghe, cu burta lui cât un sac plin şi cu obrajii lui stacojii, mai curând blajin şi împăciuitor, îl priveau acum uimiți, văzându-l atât de dârz… Ei ştiau că se îndoapă cât zece, mai ştiau că îi place să vadă şi pe alții mâncând, dar ştiau şi că, dacă l-ar fi lăsat preoteasa, ar fi dat demâncare oricui i-ar fi bătut în poartă. Nu-l bănuiau însă atât de aprig. Preoteasa îi puse mâna pe anteriul de mohair, dar el i-o zvârli supărat.

— Află, dumneata, boierule, că la noi omu' mănâncă mâncare adevărată doar vreo douăzeci dă zile pă an.

Vechilul ar fi vrut să-l întrerupă, dar el i-o tăie scurt. Ca să nu se supere, vechilul începu să înşire mătăniile pe care le purta de obicei în mână.

— Păi să-ți fac socoteala: Cinci sau şase zile la Crăciun, când taie porcu; alta la Lăsata Secului, trei zile la Paşti, când taie mielu; o zi dă ziua lui şi alta d-a nevestii; apoi în trei-patru duminici când e poftit la trei-patru botezuri între rude; în alte trei duminici, să zicem, când e poftit cumva la nuntă la alții – da', fireşte, nu e poftit la toate nunțile – hai să zicem la trei-patru înmormântări… Aşa… cum am zis, douăzeci ori douăzeci şi una dă zile, nu?… Asta-i tot ce mănâncă el, când să îndoapă – e drept – binişor, că altfel în celelalte trei sute şi patruzeci de zile ale anului îmbucă, numai să-şi înşele foamea, ceapă şi mămăligă, ciorbă de buruieni, varză acră şi câte un pic dă fasole. Dă are porc, dă are găină, da are un sac de grâu, îl păstrează ca ochii din cap pentru botez, pentru nuntă, pentru vrun parastas, că fiecăruia îi vine, orice-ar face, rându să poftească pă vecinu lui, care l-a poftit la rându său. Nu cheamă, fireşte, toată lumea, că nici el nu-i poftit dă toată lumea. Află dumneata că atât mănâncă țăranu nostru… Nu te speria când îl vezi *înfulicând* la nuntă. Trei sute dă zile nu mănâncă, da' cel puțin jumătate din ele munceşte până cade pă brânci…

Vechilul îşi sumese nasul, ca să fie batjocoritor şi subțire.

— Las-o naibii, părinte, că toată lumea ştie că gem cătunele de vite, că mai ales în jurul Bucureştilor sunt sate în care nu e

țăran să nu aibă perechea lui de boi, mulți au câte trei perechi, şi alții au patru ori chiar cinci perechi... Vechilul îşi răsuci mustața, îşi trecu mâneca anteriului{67} peste bărbița de țap şi îşi luă iar în mână mătăniile pe care le tot învârtea, căci altfel nu avea răbdare să asculte ce spuneau alții... Ascultă-mă, părinte, pe mine, şi la Țarigrad se ştie că e prăpăd de vite în Țara Românească.

Popa răspunse sec:

— Vite or fi, da' nu e pâine. Țăranul ține vitele, să-şi scoată cu ele o bucată dă pâine, muncind tot anul alături dă ele, pă brânci ca şi ele, pentru un sac, doi dă bucate. La ce-i pot folosi la altceva vitele dacă el nu are pământ să-şi scoată pâinea cea dă toate zilele?

— Liei, d-am avea pământ... oftă de-i cutremură pe toți Ignat Secu.

— Să mănânce carne de vită. Să mănânce pasăre.

Şi vechilul se uită biruitor în stânga şi în dreapta, mândru de răspunsul lui.

— Mănâncă ei şi carne, spuse popa. Uită-te la ei cum *înfulică*. Şi toți îşi întoarseră privirile spre străchinile mari care treceau printre mese. Dar află că la țăran carnea e fudulie... La el pâinea e totu'. Pâinea ori mămăliga... Da' pâinea şi mămăliga sunt la boier, că pământu e al boierului... Şi pentru să-i dea o bucată dă pământ să-l muncească, boieru îl pune pă bietul rumân cu picioarele pă jăratic, ca să joace cum îi cântă el. Ce să facă omu cu vitele? Face brânză din laptele dă la vaci, ca să cumpere nutreț dă iarnă, cât poate să cumpere. Brânza o vinde pă nimica toată. Când boieru nu-i dă pâine de ajuns, vinde vita din bătătură, ca să mai cumpere un sac de grăunțe acolo.

— Ei, zici şi dumneata, părinte... Cum un sac?... Aşa... un sac? Şi cu mâneca largă a anteriului atârnând în farfurie, cu mătăniile în palmă, vechilul vru să ia din nou martori pe cei de față... Dă-o naibii... O vită pe un sac de grăunțe?

Aci se amestecă în vorbă, cu o voce care scârțâia ca un cuțit pe gresie, Ignat Secu.

— Boierule, dă ce vă iuțiți atât? Ştiți bine că la noi s-a vândut acu două luni o sută dă lei chila dă grâu şi numai treizeci dă lei o vacă... Am vândut, tot satu, peste cinci sute dă vite, mai mult dă jumătate, ca să dăm zahereaua turcului.

— Asta-i altceva... Asta din cauza răzmeriții lui Tudor. Ce vreți? Oamenii turcului v-au cerut orz şi grâu... Poate că într-o zi au să vi le plătească. Ei, dar voi n-ați avut şi a fost nevoie să vindeți degrabă vitele, ca să împliniți lipsa... Cine-i de vină aci?

Ignat Secu îl privi cu ochii lui tăioşi ca de sticlă, subțiați între pleoapele pe jumătate închise.

— Şi la Bucureşti cât să vinde dă obicei, zic dă obicei, pâinea şi cât să vinde vita?

— Cum să se vândă? întrebă vechilul nedumerit.

— Cum să vinde dă obicei? zic... dă obicei.

Aci vechilul păru că şovăie.

— Dar ştie fitecine că se vinde opt parale ocaua de pâine şi opt, ori zece parale ocaua de vacă.

Ignat îl întrerupse acru, strâmbându-se de mânie:

— Şi e drept asta? E drept, născătoarea ei dă țară, să fie totuna ocaua dă pâine şi ocaua dă carne?

Popa îl întrerupse supărat:

— Mai taci şi tu dracului, mă Ignate, că nu-i țara dă vină; dă vină silit stăpânitorii, ciocoii şi boierii... Şi aci îşi întoarse fața aprinsă de mâncare şi băutură către cei din jurul lui, cam cu spatele la vechil... Ce vreți? Boierii au pământu... Ei au pâinea şi cuțitu... Ridică ori scad prețurile la grâne ori la vite cum poftesc şi cum le vine lor mai bine. Noi ce putem face?

Aci se auzi, spre mirarea celorlalți, glasul lui Ion al Firului, ca un cap lemnos care vorbeşte:

— Ce putem face? Răbdăm... Aşa răbdăm dă la facerea lumii.

Popa clătină din cap, după ce înghiți mai bine un dumicat, care-i rămăsese în gât.

— Deh... Sunt amanți rău bieții oameni. Şi rămase pe gânduri.

Aci vechilul deveni de-a dreptul duşmănos, îl privi pe popă zeflemitor, pipăindu-i cu ochii burta.

— Şi dumneata de ce te vaiți, părinte? Că slavă Domnului…

— Mă vait, că dacă n-au ei, n-am nici io.

Vechilul îi privi, cu tâlc iar, burta, câtă se vedea deasupra mesei.

— Păi atunci… după cât se pare oamenii au?

— Domnul singur ştie dă ce, şi cum le face toate… Au oamenii, da' nu au pă măsura hotărâtă dă el şi cât mi-ar trebui mie… Şi-şi măsură mucalit burta mare, cât nişte foale de vită… îmi dau bieții dă ei, îmi dau mai mult decât pot, că sunt oameni dă ispravă… Şi râse blajin în barba lui roşcată… Hei, nici io nu prea mănânc în fiece zi. Nu te uita că sunt gras. Aşa m-a pedepsit Dumnezeu… Nu e din mâncare.

Eftimie Şoricaie, care tăcuse tot timpul şi ascultase ca femeile cu nasul într-o parte, ori mai bine ca găinile când stau cu ciocul întors, clătină şi el din cap:

— E amărât dă tot bietul rumân… Vai dă viața lui.

— Ia nu-l mai căinați atâta! se încăpățână vechilul. Şi se îndreptă puțin pe scaun, încercând să vadă prin uşa deschisă a prăvăliei în bătătura din față, unde de mult începuse jocul şi de unde se auzea acum o învârtită cu chiuituri. Amărâți, ai? Auzi cum chiuie şi învârtesc fetele…

Popa îşi opri cana la buze şi râse cu ochii miei, mucaliți.

— Păi atât le-a mai rămas… Luptă şi bietu rumân cu ce poate… Cu vitele, câte le are, ai dragostea, dă-l ajută puterile, şi cu cântecu' când nu mai poate dă obidă… Aci nu încape secetă… An bun, an rău, nevestele din sat rodesc, iar fetele se iau la întrecere cu ele… Abia pă urmă trec şi pă la popă, cele mai multe… Neruşinatele!…

Aci, o clipă cei de față începură să zâmbească gălbior. Popa parcă uitase că mireasa are un plod care se ținea de catrința[68] ei, uitase de cumnata ei, de Sultănica, uitase şi de Găman. Apoi toți izbucniră în râs, când văzură că Sultănica întâi, apoi mirele şi mireasa râd cu poftă. În afară de Ion al Firului, de Ignat Secu şi popa Gheorghe, mai niciunul dintre cei de față nu era uşă de biserică.

Logofătul Dobre, care nu se amestecase de loc în vorbă şi tăcuse, iscusit şi fățarnic, fiindcă-i era teamă să nu-l supere pe vechil şi nici pe Nedelcu (căci băgase de seamă că acesta făcea zâmbre, urmărind cele ce se vorbeau, chinuit de gândul că vechilul ar putea pleca supărat), încheie cu un soi de înțelepciune potrivită:

— Ce vreți? Popor *iubeț*... Aşa durează el săracu...

Râsul se porni din nou. Căci era prea de oaie. Logofătul Dobre, veşnic încruntat şi acru la vorbă, fiindcă-şi spunea el că aşa trebuie să fie un logofăt de sat şi, pentru că se vedea frumos, înalt şi ciolănos, era cunoscut ca un curvar fără pereche şi toți cei de față îi ştiau isprăvile, deşi rareori se da în vileag, că era viclean; dar oamenii luară spusă lui acum mai mult ca o mărturisire despre sine însuşi.

Se mai aduseră din nou străchini cu friptură de miel la masă, şi Restea veni cu alte patru ploşti, pline toate, petrecute pe după gât, ca să le puie pe masă şi să le ia pe cele goale.

— Mănâncă şi tu, fă Stanco, că n-ai pus nimic în gură dă la Bobotează, dă astă-iarnă, o îndemnă popa pe nevasta lui Toma.

Vechilul socoti că l-a prins pe popă spunând o minciună şi sări lăsând mătăniile.

— Păi cum vine asta, părinte? Adineauri spuneai altfel, zău. Purcelul la Crăciun, mielul la Paşti, lăsând la o parte sărbătorile... nu ştiu cum. N-a mâncat miel de Paşti?

— Hei, hei, aia, boierule, e numai în anii buni. Da' anu ăsta, dă ast-toamnă, dă când cu turcii ăia care au venit în sat, ne-a bătut Dumnezeu.

— Ei, asta-i acum! Ați dat vacile sterpe, boii bătrâni, oile... Dar porcii, dar păsările?

— Şi biru'? Şi angaralele? Astea cu ce le plătesc oamenii?

— Eh... birul nu e mare lucru...

— Mare lucru biru, dacă zici dumneata, nu e. Hai să zicem că să plătească omu cu un porc, doi, dă bir. Da' ce te faci cu celelalte? Cu izlazul, cu muşchiu dă Crăciun? Cu puiu de Sâmpietru şi cu toate angaralele? Cu podvezile, cu

meremetu-rile, cu corvezile, cu beilicu'[69]... Cu toate ruşfeturile[70] pă care țăranul trebuie să le plătească numai ca să fie liber să răsufle... Că toți întind dă el. Porcu merge la stăpânire, că ți-l ia pârcălabu, purcelul şi găinile la boier, gâsca la nevasta zapciului, ouăle şi puii la popă şi la logofăt, şi aci se întoarse mucalit spre logofăt, nu-ți fie cu supărare, neică Dobre. Dă să judecă țăranu, plăteşte, dă trece un pod, plăteşte, dă intră în oboru târgului, plăteşte, dă i-a intrat vaca în lanu boierului, iar plăteşte cât nu face... Sarea pentru el şi pentru vite o plăteşte, că acum în iarnă, uite, s-a scumpit iar... Dă unde toate astea, când nu mai are vite dă vânzare, că i le-a luat turcii, cu care le plătea dă obicei? Că aşa le plătea... Acum nu mai are, da le are, decât porcii, găinile, gâştele. Le păstrează să plătească... D-aia puțină lume s-a mai atins dă porc, dă miel, ori dă pasăre, cum era obiceiu dă sărbători în alt an. Crăciunul, mulți l-au făcut anu ăsta cu mămăligă şi varză acră... Paştele cu buruieni, botezurile cu țuică pă stomacul gol, şi numai tu, mi se pare, Ignate, ai făcut pomană dă sufletul, nevestii. Astă-seară e întâia nuntă în sat dă zece luni dă zile... Şi se întoarse parcă furios spre femeie. Manâncă, Stanco, dă şi băiatului... Na, mă, şi vouă, şi popa arunca cu amândouă mâinile lui scurte bucăți de pâine şi de friptură copiilor, care se uitau cu jind pe fereastră. Nu-i vorbă, fiecare mesean mai băga, atunci când nu-l vedeau Nedelcii, şi pe furiş în basma, ca să aducă puțin şi pentru cei de-acasă.

— Numai tâlharu ăla dă Tudor cu răzmerița lui fu dă vină. El ne-a nenorocit şi ne-a adus pă turci iar pă cap... scrâşni din dinți bătrânul hangiu. Nu putea uita că oamenii Urdăreanului îi jefuiseră hanul, pivnița şi pătulele, ba şi luaseră şi câteva pungi de bani, atunci când trecuse pandurimea de la Cotroceni spre Goleşti.

Cei de față adeveriră, cu un murmur țâşnit, părerea hangiului. Ion al Firului nu e mulțumi să murmure, ci scrâşni dinții printre buzele lui tăiate ca-n lemn, aproape albe, cu obrajii ciupiți de vărsat şi scofâlciți.

— Tudor ăla ne-a mâncat fripți... Ei, dă nu venea el, am fi scăpat mai uşor... Da' l-a pedepsit Dumnezeu... l-au tăiat şi

pă el…

Mânia lui Ion al Firului împotriva răzmeriței venea nu numai din pricina zaherelei turceşti, ci şi din pricină că nu uita că Toma, care abia împlinise anul trecut douăzeci şi unu de ani şi se însurase doar de câteva luni, îşi lăsase nevasta, pe Stanca, ca un zănatic, şi se luase după panduri, ca să meargă să taie pe ciocoi şi să sloboade țara de clacă. Îl credea mort, că-l mai văzuse doar când trecuse din nou oastea lui Tudor prin Zăvoiu Dihorului, acum de la Bucureşti spre Piteşti. De-atunci nu se mai ştia nimic despre el. Spuneau unii că i-a despicat un eterist capul cu sabia, dar mai mult nimic nu s-a ştiut. Ion fusese nevoit să-şi ia asupră-şi grija cumnatei şi a copilului, care s-a născut peste o lună… Avea şi el la rândul lui nevastă şi copii, era sărac lipit pământului, dar ce era să facă? Altfel, femeia e harnică şi cuminte, ajută la gospodărie, ajută şi la câmp, dar greul tot asupra lui Ion cade. De aceea creşte mânia în el. Spune iar cu fața încleştată:

— Auzi, cine voiau să ne sloboade de clacă, nişte neisprăviți… Nişte…

Dar nu sfârşi, căci îi tăie vorba popa Gheorghe, care ascultase încremenit cuvintele lui de ocară şi blestem… Stacojiu era popa de felul lui, roşcată îi era barba cam rară, dar acum şi ochii îi erau roşii de supărare.

— Nu vă e ruşine, mă, să vorbiți aşa? Cum, mă… după sute dă ani s-a înălțat un om şi la voi să vă mântuie dă clacă… A ridicat din pulberea ticăloşiei pă cei obidiți şi i-a făcut să să simtă oameni, după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu… Oameni care pot să ceară socoteală acelora care văd în ei doar vite dă povară. Şi pentru că a pierit, vândut dă cei smintiți şi răi, voi vă lepădați dă el? Voi, pentru izbăvirea cărora el a îmbrăcat cămaşa morții?…

Cei de față au înghețat. Era în popă acesta gras ca o stihie a pământului ceva care trecea parcă dincolo de om. Glasul lui, care de obicei ieşea cam din nas, venea acum din nişte adâncuri aspre, dintr-o părere de rău fără margini pentru ce ar fi putut să fie şi nu mai putea fi inima lui înecată în grăsime, de parcă ar fi fost o făptură schimbată prin vrajă. Se mirau adesea când îl vedeau pe popa Gheorghe săltându-şi sprinten, peste pârleaz, burta mare ca un burduf, dar mai încremeniți de uimire fură acum când îi auziră glasul plin de mânie, care parcă nu mai era glasul lui.

— ... Şi dumneata, domnule Nedelcule, *ăi* fi având dreptate să fii amărât pentru ceea ce ți s-a luat fără socoteală... Nu zic ba. Dar ar trebui să ştii şi dumneata un lucru, pă care-l ştim acum toți cei care, ca şi dumneata, stăm la un conac sau două dă Goleşti... Ar trebui să ştii anume că *togma* din pricină că l-a pedepsit pă acel căpitan Urdăreanu, fiindcă oamenii lui îți jefuiseră hanu, al dumitale şi încă alte vreo două, a fost să moară acel viteaz, căci prin asta el şi-a ridicat asupra-i mânia celorlalți căpitani ai săi, care, speriați dă asprimea pedepsei, s-au înțeles cu căpitanul arnăuților, Iordachi, dă i l-au vândut pă viteaz, prin vicleşug, în ajunul Sfinților împărați Constantin şi Elena... Iată că să împlineşte anu d-atunci. Dumnezeu să-i ierte pă toți, şi aci popa se închină, făcând o cruce apăsată cu mâna lui scurtă. Schimbându-i noaptea străjile dă la uşă în paznici ai morții, l-au pândit când a pogorât din turnu dă la Goleşti, l-au legat şi l-au dus dă l-au tăiat pă acest bărbat al poporului, cum puțini au fost... Asta să ştii dumneata, domnule Nedelcule, şi asta să ştiți voi toți cei dă față, care ați tăcut şi ați adeverit, când s-a vorbit cu necredință dă un asemenea viteaz al poporului...

Aci, ochii săi, înecați în grăsime şi înroşiți de mânie, se opriră asupra celor ce se îngrămădiseră în pragul dinspre prăvălie, căci mulți, auzind glasul schimbat de supărare al popii, crezură că s-a întâmplat ceva şi veniseră buluc în uşă, unde ascultau nemişcați.

— ... Că mă uit la voi... Cum puteți, mă, să fiți atât dă orbi şi să nu vedeți şi să nu înțelegeți? Dacă aşa vă purtați cu chipul celui ce fu spaima ciocoilor, dă dârdâră trei luni boierii închişi la Belvedere, c-aşa mi s-a spus, apăi niciodată nu va mai avea nimeni inima să vă ridice din ticăloşia în care zăceți. Când mă gândesc că nu s-a împlinit nici anu măcar şi că v-ați şi lepădat dă el, cum s-a lepădat Patru dă Hristos, mi-e milă dă ticăloşia voastră.

Deodată se auzi din spate, din prăvălie, glasul puternic al lui Chivu, cel de pe Gîrloagă, că mai era unul înspre Mărunțişu.

— Dară... dară...

Deodată, din toate părțile răsună vorba inimoasă de întărire, spusă cu privirile încruntate:

— Dară... dară...

— Spune, părinte, spune, strigă din cealaltă uşă Stanciu. Căci şi flăcăii, văzând îmbulzeala şi neştiind ce s-a întâmplat, lăsaseră jocul şi veniseră în prăvălie.

Dar popa obosise. Obosea mai repede când vorbea, aşa cum vorbea acum, adică altfel decât îi era obiceiul, decât când mergea pe jos, în sus, spre biserică. Se şi încălzise şi năduşise rău, că era zăpuşeală, de parcă toată căldura, gonită de afară de ploaie, năvălise înauntru. Îşi şterse fața greoi, cu ştergarul de borangic, şi apoi spuse mai departe, acum domolit mult, întorcându-se către Ion al Firului:

— Şi tu. Ioane, te-ai mâniat ca un nărod... Alăturându-să celor ce luptau ca să mântuie țara, frati-tu a făcut cinste satului. Ar fi fost ruşine ca dintre atâți bărbați să nu fi fost măcar unu care să să dezdoaie ca un copac tânăr, pă care-l îndoieşti. Dacă ceilalți au fost nişte bicisnici, bine că a fost el, slavă Domnului, aşa cum ar fi trebuit să fim toți... Că s-a prăpădit p-acolo pă unde a fost, nu e nimeni dă vină, şi tot ce putem face e să spunem Dumnezeu să-l ierte şi să avem tot satul grijă dă copilu şi dă femeia lui.

Atunci țâşni Ignat Secu, care, mai spre capătul celălalt al mesei, ascultase tot timpul încleştat, cu ochii lui de oțel strânşi între pleoapele pe jumătate închise:

— Cu dreptate ai grăit, părinte. Suntem nişte ticăloşi, obidiți, care nu mai ştim ce ne e dă bine şi ce ne e dă rău… Pentru că ne-a ajuns şi pă noi să plătim o părticică din paguba obştească, cârtim împotriva celui ce s-a jertfit pentru noi… Orbecăim necugetați în întuneric. Dă, ce vrei? ne prosteşte sila dă a da… că mă uit la mine, cum mă roade pofta dă avere… Şi cu Toma ai dreptate, părinte.

Se auziră iar glasuri groase:

— Dară… dară…

Popa lega din nou firul pe care-l rupsese:

— Băiatul ăla, ce zic? Bărbatu ăla, că deşi abia împlinise douăzeci dă ani, era înalt ca bradu', era numai inimă… Mai pă toți dă o seamă cu voi, mă Ioane, v-am bătut cu nuiaua dă alun, ca să învățați *buchile*, da' *dăgeaba*, că numai el a învățat să le lege.

— Aşa, părinte, şi cu Toma ai dreptate, striga din nou Ignat Secu, şi uite, Dumnezeu, ca să mă pedepsească, se vede, pentru lăcomia mea, mi-a dat acum un gând. Iacătă, am dat turcului patru vaci şi doi boi… Mai dau şi Stancăi o vacă, să-şi crească copilu', până îşi va găsi un bărbat pă potriva ei, că e femeie tare cuminte. Să fie şi asta tot în socoteala răzmeriței.

Stanca începu să plângă.

Se stârni multă voie bună. Oamenii erau mulțumiți de întâmplare, parcă se scosese din străfunduri ceva care îi făcea să se simtă altfel de cum se socoteau ei unii pe alții, de toată ziua. Trecea prin vinele lor o sevă de omenie. Toți râseră, tulburați, zgomotos, când Niță al lui Predoiu strigă de dincolo:

— Nea Ignate… vezi să nu-i dai cumva vreo vacă stearpă.

— Nu, mă, răspunse acesta. Îi dau una cu vițel cu tot.

— Eh, hai. Uite, Stanco, îți dau şi io o oaie cu miel, strigă logofătul Dobre, şi acum, oameni buni, nu uitați că suntem la nuntă şi nu la parastas. Am venit aci să mai uităm şi noi dă năcazuri, nu ca să ne văicărim. Toată ziua nu vorbim de-cât dă clacă şi dă nevoi. Să le mai lăsăm dracului.

Ignat Secu îl privi tăios, trăgându-şi mustața.

— Le lăsăm, da' nu ne lasă ele pă noi... să țin ca râia dă câine până-l usucă. Despre ce vrei să vorbim? Nunta-i o zi, două, claca e toată viața.

— Ei, da' măcar la nuntă să mai uităm dă ele. Ia să vie scripcarii ăia, aci, să ne cânte şi nouă câte ceva la ureche.

Tot timpul mai-marele satului stătuse ca pe ace. Îi era teamă să nu iasă cumva cu ceartă şi să nu plece supărat calemgiul, devenit vechil la Zăvoiu Dihorului. Slujba de logofăt al satului era grea şi-i trebuia lui Dobre multă iscusință ca să nu supere pe proprietar, dar nu vrea să se puie rău nici cu oamenii. Nu vrea să se puie rău cu oamenii în mijlocul cărora trăia, căci ar fi fost greu şi pentru el şi de aceea pe față le lua cât putea partea; altfel, căuta să facă neapărat voia proprietarului care-l pusese logofăt. De obicei izbutea să împace şi capra, şi varza. Boierul ştia că Dobre e un om pe care se poate bizui, iar pe săteni îi ducea cu felul lui morocănos, poruncitor, cam în glumă şi cu ceva înțelegător în el, care le lua ochii. Părea mereu un om bun, dar certăreț, şi, când îi auzeai, vorbea supărat despre slujba lui, ca de o năpastă, dar n-ar fi lăsat-o pentru nimic. Îi îngăduise să strângă multă avere, pe care o tot sporea mereu. Astă-iarnă, gelepii se pricepuseră cum să-l ia, ca să poată scoate cât mai mult din sat. Fățiş, dăduse şi el patru vaci şi doi boi, aşa zi când ca să fie pildă la ceilalți, dar pe sub mână gelepii îi plătiseră întreit ceea ce dăduse, cu bani peşin, pe când oamenii trebuiau ca să aştepte, nu se ştie cât timp, o plată nelămurită care, de obicei, nici nu mai venea şi pe care de altfel nimeni nu se bizuia.

Bătrânul Nedelcu, care se cam speriase şi-i era frică să nu se spargă nunta, strigă şi el bucuros să vie lăutarii. Erau de fapt un scripcar, un țambalagiu şi un cobzar. Erau, cum s-ar zice, oamenii lui Găman. Nedelcu trimisese să-i aducă şi un clarinetist de la Giurgiu, că-i plăcea lui clarinetul. Găman mai adusese cu el şi pe un prieten al lui, nu se ştie de unde, părea cioban, care cânta din caval. Era un bărbat subțiratic, înalt, cu o mustață mică, mătăsoasă, mai mult căruntă, şi cam chel.

— Mă Păcălete, mă, ia ziceți, mă, mai întâi o sârbă, să sară târtița în ăştia care au înțepenit pă laviță. Ziceți-i, mă, sârba aia dă pă Glîmbocel.

Au mai zis şi altele. Într-o clipă oamenii au uitat de toate şi se iscă o veselie, aţâţată de glumele tari ale logofătului şi mai ales ale Mariei lui Căciulămare, muiere cam afurisită la gură, care spunea verde ce avea de spus.

Fuseseră orânduite în ogradă, pe nişte butoaie goale, străchini cu bucăți de miel fript şi pâine pentru flăcăi şi fete. Băură cât ai clipi vadra de vin şi tăbărâră pe Restea să le mai aducă. Nu mai aveau nevoie de lăutari.

Se încălzise iar, deşi cerul era în parte acoperit de nori negri, care se vânzoleau mult, trecând pe rând prin fața lunii. Unele miresme fuseseră topite în apa de ploaie, dar altele fuseseră parcă răscolite.

În văzduh mocnea răsuflarea caldă a pământului reavăn şi mireasmă de frunză tânără. A frunză de nuc parcă miroseau şi trupurile astea tinere, frământate şi încălzite la joc. Flăcăi şi fete năduşiseră şi aveau obrajii încinşi. Urca în ei o sevă grea, a poporului, neştiutoare de ei înşişi, iscată din străfundurile nebănuite şi menită să biruie timpul, peste cei de față, peste capetele lor, aşa cum înfloresc şi rodesc pomii şi buruienile, în neştiință de cei căzuți alături, pe câmpurile de luptă, ori de acei seceraţi de molimă.

În odaia cea mare, veselia se încinsese iar, cum se aprinde din nou focul pe vatră. Lăutarii, aţâţaţi de logofăt, cântau de zor sau țineau isonul lui Păcălete, care-i zicea îndesat şi cu foc. Dobre spunea el însuşi glume destul de ale dracului pe seama muierilor de față, fără să-i pese că, şi dacă mai greşea, înalt şi ciolănos, nu-i era teamă să nu supere cumva pe alții. Tocmai fiindcă era puternic la trup, îl făcuse boierul logofăt. Dar se *obicinuiseră* cu el, că le arunca aşa, fără să stăruie, ba muierilor le plăceau chiar unele măscări pe care el le spunea şi râdeau chicotind. Maria lui Căciulămare îi ținea bine hangul, şi nu rareori îl şi rămânea pe logofăt. Se agăță şi acum de el, când îl văzu că îndeamnă doar pe ceilalți să

mănânce, spunând că pe el îl doare un dinte, ceea ce era adevărat, dar Maria nu se lăsă şi i-o spuse aşa, cam pe neaşteptate:

— Am auzit şi io că ți-ai rupt un dinte când ai vrut să muşti pă Safta lui Firică dă umăr. Hei, logofete, vezi, fereşte-te dă fetele mari, că nu te mai țin dinții.

Toți râseră, fiindcă ştiau că lui Dobre i se scurg ochii după fata bălană şi zdravănă a lui Firică, şi-o tot împunge cu vorba când o vede.

Dobre clătină din cap, ca unul care ştie ce spune, dar nu fără răutate.

— Hei, câți dinți s-au rupt, fă, şi în umerii tăi, Mărie, a rămas ştirb tot satu… Că tare afurisiți umeri ai avut.

Râdeau toți, râdea şi popa.

Duță Căciulămare se înciudă şi se amestecă şi el în vorbă, să-şi ajute nevasta:

— Apoi, că am auzit şi io că Dobre biruie cu sfanții, nu cu dinții.

Toți râseră, căci aveau ce-aveau cu logofătul.

Acum acesta se supără de-a binelea; îi răspunse, aşa pe muche, destul de acru:

— Lasă, mă, că şi despre tine am auzit că eşti mai mult Duță, decât Căciulămare.

Se stârnise atâta veselie, că din pricina hohotelor de râs nu se mai auzi ce-a vrut să răspundă Duță. Porecla i-o dă duse, e adevărat, o muiere acum vreo zece ani, pare-se înşelată de înfățişarea lui arătoasă, că era cât un cal, dar nu era, se vede, decât un tâlc întors.

Nu trecu mult şi Maria lui Căciulămare, afurisită, facu semn lui Păcălete, care era singur între ei, fiindcă scripca şi țambalul cântau afară la joc, şi acesta începu un cântec scurt. Pe care ea i-l şoptea la ureche şi pe care-l sfârşi în mod potrivit, cu două versuri schimbate de ea:

„Iubeşte-mă, Safto, neică,
Dacă vrei să-ți iau scurteică…"

Toți pricepură iar că e vorba de logofătul Dobre şi de Safta lui Firică, fiindcă toți ştiau că fata fugea cât putea de el, dar mai rău îl ațâța cu făptura ei voinică.

Felul acesta de a vorbi prin cântec e *obicinuit* în sat. Cântecul se vrea totdeauna cu tâlc pentru cel căruia i se cântă anume, după cum are un înțeles vroit cu dinadinsul pentru cel care cere el însuşi să i se cânte un anumit cântec, căci el totdeauna se gândeşte la cineva, ori la o întâmplare anume, din propria lui viață. Vrea deci să ştie şi altcineva, la care se gândeşte el, dacă e de față, de ce a cerut să i se cânte cântecul acesta anume. Oamenii îşi vorbesc cu toată ființa lor, ocolit, prin viersul cântăreților ori al vioarei, nu ascultă un cântec. Pentru că e frumos ori numai să-i guste meşteşugul.

Începură să bea bine, trecându-şi cu îndemn ploştile de la unul la altul. Numai mirele sta posomorit parcă şi nu spunea nimic. Petruța îi petrecuse o mână după gât şi râdea înfloritǎ de bucurie la toate glumele pe care le auzea. De mulțumită ce era, îi jucau ochii în cap şi parcă nu mai era aşa urâtă. Pe celelalte muieri le cam zgândărea şi le cam râcâia pe inimă felul ăsta de stăpână cu care-l ținea ea de gât pe Miai.

— Da-l ții, soro, îi spuse cu buze subțiri Neaga lui Mînjoc. S-a isprăvit cu el d-acu. I-ai pus jugul pă grumaz.

Dar Maria lui Căciulămare se uită mai curând cu milă la ea.

— Fă, p-ăsta e greu să-l ții… să ştii… că-i soi rău.

Toți dădură din cap, râzând, că ştiau şi ei ce ştiau.

Petruța îi răspunse, întărâtată şi încrezută în ea:

— Îl țiu, suratelor, îl țiu… Să ştiți că-l țiu… îl priponesc dă piciorul patului şi tot îl țiu… Ce-a fost s-a dus…

Trase spre ea brațul pe care-l avea încovoiat de grumazul lui Găman ca un jug şi-l sărută pe mustăcioară. El se lăsă greu, nemulțumit, dar cea care se făcu albă la față fu Sultănica. Îşi muşcă uşor buza de jos, cărnoasă şi mare, pe când Miai rămăsese cu ochii ațintiți în ochii ei. Apoi privirea lui se întoarse întărâtată înspre fereastra plină de lume, căci în afară de copii, mai erau şi alții în vârstă, dintre săracii satului, care căutau pe geam la mire şi la mireasă.

Vru să se desfacă încet de brațul care-l lega, dar Petruța, care nu-şi dădea seama ce încearcă el, îi zâmbi, crezând că el a vrut să-i dea cumva vreun semn de dragoste. Zâmbetu! ei îl supără şi îl umplu de silă. Se gândi înăcrit. I se păru că a făcut o neghiobie, însurându-se cu muierea urâtă de lângă el, şi privirea lui întâlni din nou ochii mari şi verzi ai Sultănicăi, care căutau la el lung şi cu tristețe. Se întreba, râcâit de ciudă, de ce a mai luat-o pe Petruța acum când îşi câştigă singur banii şi nu mai are să trăiască deci din averea ei. Ce i-au dat Nedelcii de i-au pus pietroiul ăsta de gât? Nimic. Banii şi-i câştigă punându-şi viața în joc. Ei n-au dat nimic şi au făcut şi un târg bun. L-au păcălit ca pe un zevzec. Da, e adevărat, a ținut să se însoare, dar el voia numai să aibă o casă a lui, simțea că-i trece vremea şi se săturase de muieri străine. Se săturase de ce a fost. Vrea o nevastă, dar nu o voia pe Petruța. Avea şi el dreptul pe lumea asta să aibă casa şi muierea lui. Un val de sânge i se ridică până la rădăcină părului. Petruța era o străina, era vreme pierdută în viața lui. Adevărata lui femeie, nevasta lui, era la câțiva paşi de el. De ce se pierduse de el? Fiindcă nu aveau bani, fiindcă îi otrăvise pe amândoi sărăcia. Atunci de ce nu-i ea, acum când are bani, muierea lui? De ce să-şi cheltuiască banii ăştia, fără care în lumea de azi nimic nu se poate, alături de urâta asta de Petruța?

Prietenul de departe cu care venise îl privea lung, de multă vreme. Zâmbea pe sub mustața lui mică şi moale. Altfel ochii, şi ai lui, erau duşi în depărtări. Miai încercă să-i zâmbească şi el, dar mai mult se strâmbă.

— Zi-i ceva, baciule, rogu-te, zi-i ceva… d-al nostru… ca la deal.

Baciul zâmbea mereu, şi pe urmă spuse cu o privire jucăuşă, ca două steluțe, în ochii cenuşii:

— Apăi eu ştiu cam ce-ai vrea dumneata.

Şi începu să cânte din caval. Era o doină apăsătoare, cu tărăgănări pline de amar. Dar când, după câteva clipe, lăsă cavalul, al cărui ison rămase în aer, şi prinse a-i zice din gură, cântecul lui fu ceva mai repezit. Vorbele, poate

schimbate de el, i se potriveau fără îndoială lui, căci se vedea a fi om însingurat, dar i se potriveau astă-seară şi lui Miai, care sta ca un lup rătăcit în sat.

„Din câți Oltul vara-l trec… măi, măi…
Din câți cu ochii petrec… măi, măi…
Ca badea nu e niciunul… măi, măi…
Ca badea nu e niciunul… măi, măi…
Că e singur ca gorunul… măi, măi…
Ca gorunul lângă râpă… măi, măi…
De-l bat ploile să-l rupă… măi, măi…
De-l bat ploile să-l rupă… măi, mai…
Păi aci sunt ploile… măi…
Păi… aicea-s nevoile… măi.
Stă pe margine gorunul… măi,
Stă pe margine gorunul… măi.
Gorunul bătut de vânt… măi,
Cum nu-i altul pe pământ… măi, măi."

Miai pricepu că tovarăşul îi ghicise bine gândurile, că văzuse cât de străin se simțea între mireasă şi ceilalți. Îi mai cântase lui de multe ori cântecul acesta, pe muscelele Argeşului, pe colnice înverzite. Ştia baciul că, de când se despărțise de Sultana, Miai îl punea să-i cânte ceasuri întregi. Vedea cum îl cuprinde pe zăvoian o jale neagră. Fără Sultana, era, oriunde, ori cu câtă lume de față, singur.

Miai se uită lung la Sultana să vadă dacă şi ea a priceput ceva. Nu se putea să nu priceapă. Duşi ori neduşi la biserică, ei erau doi. Sultănica era femeia lui, dragostea şi casa lui, cu ea ar fi vrut să doarmă în pat şi să-şi gospodărească averea câştigată… Ce rost avea ca ea să fie nevasta lui Ichim?

Cu ce drept, pe femeia asta, care crescuse ca un copil de-a dreptul din inima lui, o ținea în aşternutul său Ichim? în gând scrâşnea din dinți şi se simțea ca înjunghiat. I-o furase fără niciun drept. Nu era lucru cinstit. Ar fi vrut să urle, să întrebe

şi pe Dumnezeu din cer de ce Sultănica nu e lângă el, căci a lui fusese întâi… şi de ce e acum alături de Ichim?

Nu se culcase cu Petruța decât ca să se răzbune pe Ichim că-i batjocorea dragostea lui.

Îl cuprinse o silă fără margini de el însuşi, zicându-şi că a fost păcălit ca un dobitoc. Îşi pierduse nevasta adevărată şi îşi mai luase acum pe cap şi pe pacostea de Petruța, în vreme ce Ichim îi luase nevasta şi mai scăpase pe deasupra de o piatră din casă.

Ceru plosca şi bău pe nerăsuflate, înfierbântat de furie. Sultănica se uita mereu mută spre el; numai după frământarea buzelor ei groase şi moi se putea înțelege că în cugetul ei se ceartă năluci. Târziu, se ridică încet şi veni la el, îi puse mâna pe umărul stâng. El îi simți apăsarea caldă şi dulce, prin cămaşa de inişor. Ea îi luă plosca de la gură şi, fără s-o şteargă cu mâneca ei, cum făceau muierile, o duse la gură şi bău însetat… Miai o privi înlemnit, năuc, apoi îi smulse la rândul lui, dar cu grijă, plosca lucrată cu râuri săpate cu fierul înroşit şi împodobită cu frunze şi flori. O duse apoi încet şi lacom la buze şi sorbi, ars de gura femeii, al cărui gust îl căpătase acum lemnul uscat.

Cei de față, nebănuind nimic, începură să râdă.

— Hai, care pe care, strigă din capătul mesei Eftimie Şoricaie, care era aproape beat.

— Nu te lăsa, Nițo, o îndemna Neaga lui Mînjoc, îmbujorată de mâncare şi de băutură.

Mânioasă parcă, Sultănica îi trase lui Miai iar plosca de la gură şi îi puse o mână fierbinte pe piept, prin deschizătura cămăşii, de-a dreptul pe piele, chipurile să-l țină departe până ce bea ea… Miai ar fi vrut să chiuie năuc.

Logofătul Dobre cam dibui cum merg lucrurile şi îi porunci lui Păcălete, care începuse să-i zică din gură, cu isonul celorlalți, alt cântec, făcându-i semn să vină după el.

— Hai, mă, afară, să jucăm şi noi… Cântați „Nunească“…

— „Nunească“… se auziră şi alte glasuri. Hai să jucăm „Nunească"…

Se ridicară toți şi îşi făcură loc printre mesele din prăvălie, afară, în bătătura din fața cârciumei. Se prinse toată lumea, cei tineri ca şi cei mai vârstnici, ba şi codane, care nici nu ieşiseră la horă, ori unii trecuți, ca moş Truță şi moş Saftu, că se juca încet, într-o unduire domoală. Miai, între mireasă şi Lisaveta lui Dobre, nu o slăbea din ochi pe Sultana. Avea o poftă drăcească să sară, să chiuie, să răstoarne ceva. Cerul se înseninase şi mai mult, dar era parcă jilav, căci stelele ardeau scânteind mărite, iar luna trecuse spre apus, în dosul unui lan pufos şi negru de nori, a căror margine o aurea de dincolo din spate. Când se sfârşi hora, Stanciu strigă scripcarilor, fălos:

— Măă, nea Păcălete, ia ziceți-i, mă, un brâu pentru noi că ne-au amorțit picioarele în hora asta târşită.

Cei care mai stăteau de vorbă, după sfârşitul „Nunească“, se dădură deoparte şi flăcăii se traseră spre mijloc, începând să se prindă cu mâinile petrecute pe la spate, unii de alții, de brânele roşii. Locul din frunte era mereu, de vreo doi ani încoace, păstrat pentru Vasile Peştefript, care, iute spirt, juca aşa de repede, că-i obosea pe scripcari şi-i târa pe toți ceilalți după el, într-o fâlfâire amețitoare. Cel care ar fi încercat să ducă el şirul se trezea împins dinspre Vasile, de i se împleticeau picioarele şi rămânea de ruşine.

Scripcarii începuseră să zdrăngăne mormăit şi apăsat, şirul se legase, când Miai se desprinse de lângă pâlcul cu naşa şi mireasa şi veni să se prindă cu ceilalți. Spre mirarea tuturor, trecu în frunte, înaintea lui Peştefript.

— Hei, Miai, să vedem te ține brâu…? îl întrebă cu mutra lui mucalită Eftimie Şoricaie, făcând fără rost cu ochiul către cei din jurul lui.

— Nea Miai, ăştia sunt căpiați, nu te pune cu ei, se auzi glasul ascuțit al Riței.

Se temea pentru el, deşi în fruntea flăcăilor era frate-său, Vasile. Pentru fetele tinere, Miai, la douăzeci şi nouă de ani, era tocmai potrivit pentru dragoste, dar era prea bătrân ca să se ție de flăcăii ăştia iuți şi trufaşi, care se simțeau floarea satului.

Găman îşi strânse bine brâul roşu, aşa cum de altfel făcuseră şi ceilalți. Nu numai ca să nu se desfacă la joc, dar brâul, betele şi chimirul sunt o parte din viața rumânului. Mijlocul strâns bine e sprijinul cel mai bun la muncă, la joc ori la trântă, e dintotdeauna pentru el un izvor statornic de sănătate.

Streinul, de-i zicea Miai, baciul, venise şi el afară. Acum se văzu că în şerpar, în afară de pistol, de cuțit şi de caval, mai avea şi un fluier subțire, destul de mic.

Cobza zvâcnea scurt şi întors în loc, peste scripcă şi țambal, când şirul celor vreo doisprezece flăcăi, în fruntea cărora era Găman. Începu să-şi încălzească picioarele, săltând uşor, spre dreapta şi spre stânga... După ei se mai făcură încă şi alte vreo două şiruri. Apoi Vasile, la picioarele căruia privea mereu Păcălete, iuți jocul, împingându-l uşor spre dreapta pe Miai, pe care-l ținea strâns, pe la spate, de brâu. Şirul lor începu o plimbare legănată, şerpuind printre nuntaşi. Ritmul iuțit, silit de Vasile, cam încurca pe unii dintre flăcăi, căci nu era potrivit cu sufletul lor. Păcălete zgândărea însă tot mai viu cobză, şi ceilalți doi lăutari se țineau straşnic de el. Fluierul baciului dibuia cu chibzuială, ca să se potrivească jocului. Nuntaşii se desfăcură tot mai mult ca să facă loc flăcăilor, al căror şir şerpuia printre ceilalți. Săltau acum de o bucată de vreme în loc, repezind picioarele când într-o parte, când într-altă, când Vasile strigă un „Zii, măăă!“ şi iuți din nou jocul. Fața lui smeadă şi lungă, mustăcioara scurtă erau numai zâmbet, pe când fețele celorlalți se vedeau că sunt cam trase şi înnodate, căci nu-şi mai găseau suflul potrivit. Drăgan, voinic dar mai moale, care, dacă ar fi fost lăsat la felul lui, l-ar fi ținut picioarele o noapte întreagă, începu să simtă oarecare greutate în vine. Asta-l înfurie şi strigă şi el lăutarilor să iuțească. Unul dintre celelalte şiruri se opri, pe când cel dinții porni şi mai îndârjit. Picioarele flăcăilor sfârâiau, spulberau ceva nevăzut. Nu peste mult timp, însă, Drăgan se opri şi, cu sufletul tăiat, ieşi din joc... Se opriră curând şi celelalte şiruri. De îndată, cei rămaşi porniră cu o iuțeală amețitoare, abia parcă atingeau pământul. Vasile Peşte-fript, mereu cu

zâmbetul sub mustăcioară, trăgea cu coada ochiului spre Miai, dar acesta nu avea ochi decât pentru Sultănica... Puterea parcă-i venea din ochii ei strălucitori, în lumina focului mare care ardea în marginea drumului de țară, ară tind hora.

Când rămaseră numai opt inşi în joc, femeile cu mâna la bărbie se uitau uimite la nebunii aceia care, când pisau pământul în loc, vrând parcă să-şi înşurubeze picioarele în el, când săltau sprinten şi uşurel, ca o flacără, ori porneau, plutind parcă, lateral şi spre dreapta. Şirul lor se unduia lin ca o năframă pe care o fâlfâie vântul, în timp ce picioarele se mişcau iute, mărunt, puzderie, ca palele de ploaie purtate de vijelie pe fața eleşteului.

Păcălete, care lungise jocul mult, mai mult decât era obiceiul şi era obosit, voi să se oprească, dar Peştefript îi strigă dârz să-i dea înainte. Fluieraşul baciului, care prinsese acum felul jocului dinspre părțile astea, porni năuc înainte. Atunci se desprinseră toți, în afară de cei doi, care porniră şi mai repede... Picioarele li se mişcau acum, când erau numai ei, cu o iuțeala drăcească. Cu mâna dinafară în şold, cu cealaltă petrecută la spatele celuilalt şi ținându-i strâns brâul, cei doi mergeau acum când înainte, când înapoi, când lateral amândoi odată, când de-a-ndărătelea. Miai îi uimise pe toți, căci nu înțelegeau de ce nu se opreşte, acum când n-ar mai fi fost de loc de ruşine. Pe fața lui nu se putea citi nimic, doar ochii negri îi străluceau ca la un diavol. Nu trecu mult şi el simți că Vasile Peştefript se lasă puțin cam greu, întoarse capul spre el şi-i văzu obrajii supți şi gura slăbită. Atunci strigă sălbatic:

— Păcălete, ai un galben dă la mine acum, dă-o-n „Ciuleandra". Nene baciule... zi-i te rog, ca pă Argeş.

Lăutarii erau din Piteşti, „Ciuleandra" era un joc de pe Argeş. Miai îl mai jucase pe la horele de la deal, pe care le cutreiera umblând după dragoste, uneori mai mâncând bătaie de la cete de flăcăi, care apărau fetele şi nevestele satului, alteori bătând el câte trei odată. Era sătul de toate astea, dar acum ar fi vrut să joace oricât, fiindcă juca în fața

singurei muieri care mai era pe lume... Păcălete se răsuci ca o cheie, ceilalți îi ținură vitejeşte isonul, fluieraşul pomi înainte ca o iasmă[{71}], iar cei doi, schimbând uşor paşii, porniră într-un joc diavolesc. După câtva timp, Vasile Peştefript se opri însă moale. Spuse că nu cunoaşte jocul, ceea ce era la urma urmelor de crezut. Adevărul e că-i slăbise cu totul suflul. Lăutarii se opriră şi ei. Cei doi erau lac de năduşeală, dar Miai parcă nici nu băgă de seamă asta.

Moş Saftu clătină din cap când îl privi venind liniştit spre cei din fruntea nunții, ca un armăsar înspumat după o alergare crâncenă.

— Seamănă cu taică-su... Amarnic bărbat a mai fost şi Firu ăla la viața lui.

După ce se mai jucă o sârbă, Miai, care se ținuse acum deoparte, ceru lui Păcălete să cânte un „Joc de doi" şi puse numaidecât mâna pe umărul Sultănicăi, ca să nu i-o ia altul înainte. De când se cam lățise, deşi nu avea decât optsprezece ani, ea devenise destul de greoaie, mai ales că niciodată nu fusese iscusită la joc, deşi nicio fată din sat, afară poate acum de Rița, nu cânta atât de frumos ca ea. Miai ştia asta şi nu luă în seamă codirea ei... Nu-i păsa de joc... Vrea numai să-şi petreacă brațul peste umerii ei fierbinți, ca altădată, şi să-i simtă trupul lipit de al lui. Mergeau încet şi lin, aveau timp să guste fiecare greutatea plăcută a celuilalt. Parcă pluteau pe altă lume. Simțindu-i încheietura caldă a brațului voinic în ceafă, pe Sultănica o ademeni în gând tot ce fusese mai an, în nopțile din pădure, în serile când stăteau amândoi pe bordei privind luna.

Mai jucară încă de vreo două ori, tot parcă ei singuri în toată hora, până când mireasa veni şi se prinse şi ea, tot cu mină petrecută după umeri, în dreptul lui. Petruța juca aşa cum nu jucau multe în sat, avea picioarele sprintene şi ştia orice joc fără greşeală, dar lui Miai i se păru că atârnă de el un pietroi. Se strâmbă atât de rău, încât toată lumea băgă de seamă.

— Fă, nu-i lucru curat aci, spuse Maria lui Căciulămare Mariei lui Ion.

— Taci, fă, împielițat-o, nu spune blestemății, îi răspunse amărâtă femeia, care privea fără să joace, înfăşurată toată în maramă de borangic, singurul lucru de preț pe care-l avea.

Când se sfârşi, se auzi glasul lui Stanciu, care ceru lui Păcălete, cu o răutate de țap tânăr, să cânte „Sârba slutei". Păcălete spuse că nu o ştie, atunci Stanciu îi spuse să cânte altă sârbă, la care ştia că se potrivesc cuvintele... Vorbele le ticluiseră ei, flăcăii, târziu, tot la furcăria de sâmbătă... Păcălete începu sârba şi, după ce mulți fură în joc, se auziră glasurile câtorva dintre flăcăi şi fete:

„Of... of... of... Ți-a plăcut, neicule, suta, of, of...
Ce te faci acum cu sluta? Of, of...
Of... of... of... neicule... of, of, of, of...
Ce te faci acum cu râia...
Când o fi să scoată ia?...“

Restea îi înjură de Dumnezeul mamei lor şi strigă lăutarilor să cânte mai tare, ca să acopere astfel vorbele cântate, de nu se mai înțelegeau.

Când se opri sârba, bătrânul Nedelcu, supărat, pofti pe nuntaşii de frunte în casă. Când porunci să vie şi lăutarii, cei tineri nici nu voiră să audă şi făcură gălăgie. Miai le spuse însă că lăutarii pot să rămână afară, că înăuntru o să cânte oaspetele din caval.

Cloşca-cu-pui era acum sus şi Carul pe jumătate întors. Norii câți mai rămăseseră se scărmănau singuri. Cu toate că era târziu, nimeni nu vrea să plece acasă. Cum să plece când pivnița Nedelcilor era încă plină şi miei la tavă încă destui! Cu un asemenea chilipir nu se mai puteau întâlni curând, iar flăcăii îndrăciți nu voiau să scape prilejul şi să cruțe vinul hapsânului de hangiu.

Popa Gheorghe, care fusese şi el în bătătură, se aşeză, adunându-se, pe laviță şi, ducând cănița la gură, se întoarse către Miai înainte de a bea:

— Le-ai făcut-o, mă Miai, le-ai dat peste nas puțoilor ăstora obraznici… I-ai rămas pă toți, ce mai încolo, da' d-aci înainte să te cumințeşti, mă, că ai intrat şi tu în rândurile oamenilor. Ți-ai făcut mendrele cât ai vrut, acum mai gândeşte-te şi la casă, la copil şi la muiere.

Pe logofătul Dobre îl pufni râsul.

— Ți-ai găsit şi cui să predici, părinte Gheorghe… Şi ca să arate mai bine, strigă: Mă Pacălete, ia zi-i-o p-aia cu uşa crăpată, mă.

Cobzarul îşi mototoli cu şiretenie buzele, ca să câştige timp, şi apoi, văzând că Miai nu zice nimic, începu să-i zică, făcând cu ochiul:

„Mărioară din Piteşti,
Cu bărbatu' cum trăieşti?
Cu bărbații trăiesc bine,
Cum vrea Dumnezeu cu mine.
Şi să laşi uşa crăpată,
Ca să văd cum eşti culcată, măi, măi.
Dac-oi fi culcată bine,
Să viu şi io lângă tine, măi, măi.
Dac-oi fi culcată rău,
Să mă duc cu Dumnezeu, măi, măi "

Maria lui Căciulămare nu se lăsă şi-i spuse cobzarului, cu im zâmbet plin de iile, chipurile, ca din partea nevestii, a Petruței:

— Ia zi-i după mine, mă Păcălete:

„Foaie verde… tu, bărbate,
Trei pă lume nu să poate:
Să scape omu dă moarte,
Să-ntinerească nu poate,
Să le iubească pe toate."

Toți făcură haz, numai Miai se închise în el, cu amărăciune. Nu… S-a săturat. Nu mai voia să fie cel de pe afară, care să fugă noaptea, cutreierând satele. Toate muierile la un loc nu

sunt Sultănica. Dă-o dracului de viață. El dă ca prostul muierea lui pe altele, care nu-i vin ei nici la *deştul* cel mic. Tot el e cel nerod când socoate că înşală pe alții. Îşi fură singur căciula.

Niciodată nu s-a simțit atât de însingurat. Trage mânios din gura ploştii şi, fără să-i mai pese de Petruța, care iar i-a cuprins umărul, îi cere cobzarului să-i cânte:

„Mă, Ioane, c-o fi prost…
Aseară unde mi-ai fost?

Unde-am fost, am trăit bine,
Cu puicuța lângă mine.

Mă, Ioane, omule,
Nu-ți mai trece nopțile
Pă la toate porțile
Că porțile-s toate-nchise,
Şi lacătele toate puse.“

Oamenii fac haz… Au priceput după capul lor că pentru Miai s-a sfârşit cu viața de teleleu…

Păcălete a priceput şi el că Miai are chef să asculte şi vine lângă el, să-i zică la ureche. Acesta întrebă dacă ştie „Foaie verde de gutuie“. Păcălete, cu fălcile lui mari şi lucioase, cu ochii mari şi negri, cu mustața în sus, nu răspunde şi începe de-a dreptul:

„Foaie verde dă gutuie… măi, măi…
Eşti cum eşti şi alta nu e… măi, măi…
Da când mi te-ai supărat… măi,
Şapte sate-am tot umblat… măi,
Da' ca tine n-am aflat,
Da' ca tine n-am aflat… măi.

Hai, murgule, acas', şi pace,
Ca nici asta nu-mi prea place.
Nici asta… nici astălaltă,

Hai la a de-a fost al' dată.

Murgu dacă auzea… măi, măi…
Căpiat îmi alerga.
Fără frâu şi fără şa… măi, măi…
Îl mânam cu inima… măi, măi…
Îl mânam cu inima… măi, măi…“

Petruța se topea de fericire, iar mesenii zâmbiră uitându-se unul la altul, căci toți crezură că e vorba de mireasă… că la ea se întorsese Miai. Nimeni nu băgase de seamă că el căutase pieziş ochii Sultanei, verzi şi sprâncenați, şi-i prinsese în privirea lui. Vechilul ceru şi el lui Păcălete să-i cânte, dar după asta Miai îl chemă din nou pe cobzar lângă el. Privind-o mereu în ochi pe Sultana, îi ceru să cânte parcă numai pentru el. Pentru el şi pentru muierea tânără care-şi frământa, stârnită, buzele.

„Hai, puicuță, dă mi-arată
Unde ne iubeam odată,
Leano… Leano…
Trandafir lângă obraz,
Pe-acolo trecui şi azi,
Că el şi cu serile
Ne-ascultau sfădelile,
Leano… Leano…
Ori că ți-ai uitat dă toate
Dă un an şi jumătate?…
Leano… Leano…
Desfă, puică, ce-ai făcut,
Ca s-o luăm dă la-nceput,
Leano… Leano…"

Cei care erau doar nuntaşi ascultau cântecul ca martori, plăcându-le ori nu, dar Sultana începu să tremure. Patima lui nestatornică răscolea în ea o durere care durase ca jeraticul sub cenuşă. Miai o privea într-una şi o iscodea cu

privirea lui stăruitoare. El înțelegea din ce în ce mai mult că ea îl luase pe Ichim doar ca să scape de sărăcie şi atâta tot. Ce să-i faci? N-avea nici ea dreptul să iubească ce-i dorea făptura ei... ăl sărac n-are drept pe lumea asta. Avea, biata de ea, de ales între a se sluți muncind fără nădejde, până cădea în genunchi ca o vită, ori de a pune cruce iubirii care a fost şi de a rămâne, tot mai inimoasă, alături de un bărbat pe care nu-l socotea bărbatul ei.

Totuşi, Miai încă nu bănuia cât de grea fusese suferința ei de un an şi mai bine.

Nopți întregi nu dormea, mai ales în nopțile cu lună care-i aminteau de cele trei zile arzătoare din pădure. Acum privirile lui şi cântecele astea rupeau fâşii tot de pe ea, de rămânea aproape fără nimic, ca atunci. Dar mai ales o otrăvea Petruța asta, care îi lua tot şi-i mai şi zâmbea ca o năroadă, pe deasupra. Se înfurie şi îşi spuse că din a doua seară va începe să se dea iar în dragoste cu Miai, ori ce-o fi. Mai ales acum când afla din cântecul cerut şi din privirea lui că nu o poate uita, că şi el o doreşte mereu.

Flăcăii şi fetele de afară lăsaseră jocul, şi acum se îngrămădeau cu toții în odaie, înghesuiți în prag şi în pervazul ferestrei. Se aduseseră aci câteva tăvi cu plăcinte, care ar fi fost să fie numai pentru nuntaşii de seamă, căci n-aveau loc unde să se facă pentru toată lumea dar ei nu înțelegeau asta şi, venind de afară după tăvi, le vămuiseră cât putură. Pe urmă puseră mâna şi pe ploştile de vin. Nedelcu pe de o parte se gândea că ar fi vremea ca lumea să plece acasă, dar pe de altă parte ar fi vrut ca nunta fie-si să fie o nuntă cum n-a mai fost, să se pomenească de ea cât or trăi ăi care au fost de față. Să se ție minte că el e om cu stare.

Cei doi parcă nu mai erau pe lumea asta. Miai, mai ales, nu mai ținea socoteala de nimeni. Îl înfuriau toți cei de față, tot atât de mult ca şi Ichim, ca şi Petruța. Se duse să ia plosca de pe masă, anume să-i puie Sultanei palma în ceafă şi să o simtă toată arzând. Întârzie cu mâna şi simți trupul femeii tremurând tot. Miai mult însă nu bănui ce e cu ea. I se părea că ea nu înțelege cât de rău se răsuceşte în el cuțitul

neîndurat al dragostei. O vedea tulburată şi-i era milă de ea, tot atât de mult cât îi era în clipele astea milă de el însuşi. O vedea şi pe ea, tot fără noroc, ca şi pe el.

Chemă cobzarul şi-i ceru să-i cânte „Lele cu sprâncene multe." Asculta cântecul în picioare, cu plosca în mână, cu ochii duşi undeva departe. Clătină din cap, îngânând în minte vorbele cobzarului:

„Lele cu sprâncene multe,
Cui le dai să le sărute?
Cin'spre acasă te petrece?
Cine-ți ține cald şi rece?
Noaptea cin'mi te-nveleşte?
În zori cine te trezeşte?
Cine buzele ți-a supt?
Cine te vrea în zi de frupt?'

Mesenii nu mai pricepură nimic când îl văzură lăsându-se moale, aproape căzând, pe o laviță, lângă frate-su Ion... îi picurase vin din gura ploştii pe cămaşa de inişor, pe pieptul desfăcut, păros.

Sultana ştia acum că de-aici încolo vor începe iar să se vadă pe furiş şi că vor avea să-şi ascundă dragostea prin toate colțurile hanului, pe toate potecile pădurii... Ea vru ca el să ştie asta încă de acum... Vru să ştie că ea e a lui, ca şi mai înainte. Cânta atunci unul dintre cântecele potrivite pe viersul doinei, alcătuit din vorbe gândite de ea în nopțile de singurătate pe care le petrecea alături de Ichim, care dormea sforăind, prăbuşit. În glasul ei clocotea vinul dragostei, dar, în afară de Miai, toți ascultară fără să-i priceapă tâlcul.

Naşul se ridică şi vesti începerea darurilor. Din partea lui spuse că dă tinerilor căsătoriți o pereche de boi.

— Dă la mine mai puțin, spuse el, după cum era obiceiul în asemenea împrejurări, dă la Dumnezeu mai mult... Pe urmă se întoarse către Ignat Secu... Să te auzim, frate Ignat... Aud? Ai zis ceva?

Ignat dădu o velință şi, rând pe rând,. Răspunseră şi ceilalți de la masă... Din prăvălie veniră iar toți buluc, să afle ce daruri se dau.

După ce Păcălete şi ai lui începură şi ziseră fără vorbe, de două ori, răsucită, prelungită, fraza de început a doinei, Sultana îşi lăsă uşor capul pe umărul stâng, ridică iar sprâncenele negre şi mari în unghi, de i se umeziră ochii verzi pe jumătate închişi şi apoi începu, cu un glas ridicat şi topit în tărăgănări parcă brumate, cântecul adus tot de Miai, mai demult, şi uşor schimbat de ea:

„Foaie verde iasomie... măi, măi...
L-aştept pe neica să vie... măi, măi...
Da' pă prispă mă tot uit... măi, măi...
Că nu l-am văzut dă mult... măi, măi...
Când vii neică, dumneata,
Mie-mi sare inima.
Când te văd suind, călare,
În țărână simt că-mi sare,
Să aşterne drumului,
Subt copita calului."

O ascultau toți tăcuți, căci nu o mai auziseră de mult, de când furcăriile cu jocuri şi cântece se făceau în fața bordeiului lor... de când se ştia că un glas ca al ei nu se mai cunoştea nici în satele dimprejur... Cântecul dură multă vreme, căci, potrivit doinei, fiece rând de vorbe, o dată cântat repejor, era zis din glas, ca un chiot prelungit şi întors amar în jur. Fața rotundă a Sultanei, în afară de ridicarea în ascuțiş a sprâncenelor, de privirea pierdută, nu arăta nimic, parcă nu era decât o fereastră liniştită pentru frământarea dinlăuntru.

Miai nu găsi nimic în tâlcul vorbelor pentru el, dar îl cuprinse şi pe el acel iz amar şi plin de păreri de rău care era în simțirea femeii, încă atât de tinere.

Mesenii începură să se îndemne iar la băut; se vedea că sunt cam obosiți. Zăpuşeala era grea şi mai toți se făcuseră

conabii[72] la față din pricina mâncării şi a băuturii.

Sultănica îi lăsă pe lăutari să încerce să cânte ceva mai vesel şi, după câtva timp când sfârşiră, începu ea din nou, tot pe viersul doinei, spus doar în jumătate... Era cântecul pe care-l întregise de la ea, după ce se întorsese din pădure şi credea că Miai a lăsat-o:

„Foaie verde dă sulfină...
Ş-astă-seară-i lună plină, măi,
Da' neica tot nu mai vine, măi,
Da' neica tot nu mai vine, măi!
Of... of, Leano... Lino...
Unde e, nu o mai vede, măi,
I-au luat ochii alte fete? măi.“

Cânta cu ochii ei mari, prinşi în ochii lui Miai, parcă erau numai ei singuri, față-n față:

„Nu vede câtu-i dă rece, măi,
Dă când nu ne mai petrece?
Of... of, Leano... Lino...
Unde pune neica mâna,
Simți că te doboară luna...

Unde pune neica mâna... măi..“
Of... of, Leano... Lino...
Când te ține neica-n brațe,
Nu mai vezi că-i dimineață, măi...
Of... of... Leano... Lino...“

Acum Miai pricepu că ea n-a uitat nimic din ce-a fost. Se învolbură ros de patimă şi, de unde până acum o simțea mai tânără decât el cu aproape unsprezece ani, acum când o văzu răscolită în toate oasele ei, de amintirea frângerilor în brațe din trecut, îl cuprinse o mânie aprigă. Dumnezeul mamii ei, atunci ce caută în aşternutul lui Ichim? Petruța, care-i privea când pe unul, când pe celălalt, urmărindu-i din ce în ce mai nedumerită, îi puse mâna pe umăr şi-l întrebă de

ce e supărat. El se întoarse spre ea mânios. Îşi aminti iar de tot. Ce căuta el aci? se întreba din ce în ce mai frământat…

Cei de față, care nu bănuiau nimic, îi cerură stăruitor Sultănicăi să mai cânte.

— Fa, n-au murit toți dracii-n tine. Dă când te-a luat Ichim, lumea socotea c-ai amuțit, îi spuse Maria lui Căciulă-mare.

Ea îi şopti ceva lui Păcălete, care dădu din cap, zise apoi şi repetă împreună cu ai lui fraza începătoare a doinei, înjumătățită, şi ea începu din nou, cu sprâncenele mari, ridicate la mijloc, cu privirea întoarsă în gând:

„Foaie verde magheranu,
Doamne, greu mai trece anu,
Of… of.. Lino,
Neică, doru dă la tine
Peste munți ți ape vine
Şi nu-l poate opri nimeni
Pân-ajunge pân', la mine…
Şi nu-l poate opri nimeni…
Of… of… Lino…

Noaptea-ntreagă te pândii, măi,
Şi d-am văzut că nu mai vii,
Mi-am pus doru căpătâi,
Mi-am pus doru căpătii. măi,
D-am văzut că nu vii, măi,
Cu urâtul mă-nvelii, măi,
Mamă, greu mă odihnii,
Of… of… Lino…“

Un fel de negură se lăsă peste zăpuşeala apăsătoare din odaie, sporită şi de fumegarea celor cinci lumânări groase… Era atâta mărturisire în cântecul femeii, că toți cei de față acum înțeleseră. Singur Ichim, care era beat, nu văzu nimic. Tot ridica plosca, întorcându-se spre dreapta şi spre

stânga, apoi o ținea la gură, de-i juca mărul lui Adam, gâlgâind.

— Banii nu fac omu fericit, îi spuse Neaga încet lui Ignat, clătinând din cap cu înțeles.

Ignat îşi jucă încet privirea de cremene.

— Da'… şi fără ei, viața nu-i viață…

Oaspetele cel tăcut ceru încuviințarea să cânte şi el ceva, de prin partea de unde era de felul lui.

— Poate că n-o să vă placă, drept să vă spun, dar mare poftă îmi făcu felu cum rosti cântecul această nevastă… Noi de felul nostru suntem ungureni, dar ai noştri au venit de multă vreme şi-şi făcură *căşi* dincolo de mănăstirea Hurezului, într-un sat de-i zice Novaci, cred că n-ați auzit de el… Acolo în Gorj se cânta mult de tot. Pe dumneata, neică Păcălete, te poftesc să-ți dregi cobza după cum îi zic eu acum… Şi cântă din caval câteva fraze, să-i arate cum să ție isonul. Apoi, începu cu un glas atât de ridicat, cum nu se mai auzise prin părțile astea ale Argeşului şi Dâmboviței, mai mult rostind versurile şi repetându-le decât cântându-le… Era ceva de şagă în surâsul lui, din colțul gurii, şi un iz dulce, acrişor dă măr crețesc în glas.

„Mă dusăi, da' mă dusăi să trec la Olt
Cu a mea, cu a mea mândră cu tot…
Unde-o fi, da' unde-o fi, Oltu', mai, mare,
Oi trece, oi trece mândra-n spinare.
Unde-o fi, da' unde-a fi, mai, mititel,
L-oi lăsa, l-oi lăsa s-o treacă el.
Şi trecui înot… Da… trecui Oltu' înot
Cu a mea, cu a mea mândră cu tot."

Nuntaşii făcură haz de cântecul oaspetelui oltean, pe care-l socoteau o bună snoavă, dar Miai îngheță. El îi înțelese tâlcul răsturnat… şi în el se răsuci un şiş. Se uita în ochii Sultanei şi parcă ea îi spuse, cu privirea încremenită muteşte, vorba da.

Acum nu mai putea gândi nimic. Începură să se încurce toate în mintea lui. Una ştia, însă, că pe calea pe care o pornise cu nunta nu va mai merge... Niciun ceas nu mai putea lăsa pe Sultana în aşternutul lui Ichim, acum când află că şi ea îndură cât îndură el. De ce să nu fie împreună, acum când scăpaseră de sărăcie? Se îndoi totuşi un timp de hotărârea ei şi o întrebă din privire dacă merge sau nu. Ea zâmbi limpede acum, zâmbetul ei spunea, din nou, da.

Oaspetele oltean fu rugat de nuntaşi să mai cânte, iar el le cântă, îndelungă vreme, cântece mucalite, care plăceau mult celor de față. Miai nu mai ştia ce să facă... Tot Sultana îi risipi nedumerirea. Ea îngână ceva dibuind... şi întrebă pe oaspete dacă poate să-i ție isonul din caval... Când se potriviră, din viers, femeia începu o doină uşor repezită, cu sprijin numai pe unele jumătăți de vorbă, care cădeau mai bine:

„Frunza verde de răsură,
Fapt dă seară, măi, măi,
Vino neica dă mă fură,
Fapt dă seară, măi, măi,
Dacă nu poți la cântători,
Fapt dă seară măi, măi,
Am s-aştept să vii în zori,
Fapt dă seară măi, măi,
Ce-a mai fost, vreau iar să fie,
Şi puicuță şi soție, măi, măi.”

Rămăsese luminoasă şi senină, ca o poamă pârguită. Acum totul era uşor. Nu era chip de amânare. Într-o clipă, Miai ştiu ce va face.

Dar mai întâi ținu să-i mulțumească parcă; simți nevoia să întoarcă tot ce-a fost întunecat într-o lumină care să-i ducă de aci încolo.

Încălzit de vinul aşteptării, ceru să cânte şi el... Nu prea avea glas, oricum nu avea când cânta, acel glas scăzut, de taină, cu care zăpăcea muierile când le şoptea... îşi dete seama, se răzgândi şi-l rugă pe oaspetele lui să-i cânte doină

pe care i-a cântat-o într-o seară, în sus, pe grohotişurile Leaotei… Cel rugat zâmbi, cum zâmbise tot timpul, îşi ridică uşor cu degetul mustața mică, moale şi căruntă şi îi făcu semn lui Păcălete. Când se potrivi isonul, începu trăgând din amintire ca un fir de mătase, din el însuşi:

„Câte fete sunt sub soare,
Puica mea pereche n-are,
Ca-aşa-i puica mea la față,
Ca roua de dimineață.
Puica mea uşure e,
Ca roua pe strugure.”

Sultana nu mai era uşoară la trup, dar Miai ştia că în clipa aceea vorbele i se potriveau, simțea că e o razachie{73} neagră, dulce şi brumată.

Oaspetele cânta acum iar nişte dracii şugubețe, de care toți făceau haz nespus. Stanca singură, cu fața ei bălană şi lungă, fără pic de sânge în obraz, cu toate că mâncase şi ea, părea căzută de pe altă lume… Avea pe ea ia de la nuntă, pe care n-o mai pusese de la plecarea lui Toma cu pandurii, şi parcă era legată cu o frânghie… Ținea în brațe copilul adormit şi parcă îi era frică să plece. Ştia că bătrânul Nedelcu hotărâse ca nunta să ție până a doua zi, luni, noaptea, şi ea se simțea tare slăbită. Acum îi era şi teamă să plece noaptea, că până în sat era o bucată de drum… Sultana, care ieşise de câteva clipe, se întoarse aducând o tavă cu plăcinte, pe care le întinse nuntaşilor… Se uită țintă spre Miai, şi el văzu atunci că nu mai are salba cu cele trei rânduri de galbeni mari împărăteşti la mijloc şi icusari{74} mici tot de aur pe margine. Înțelese. Ieşi numaidecât. În odaia Petruței îşi lăsase cele două pistoale, căci păstrase numai cuțitul la brâu. Mai avea de gât, la piele, o pungă cu treizeci de taleri de aur. Îşi luă minteanul pe umeri şi se îndreptă spre portița din dos, care da în pădure. Se trânti pe o căpiță de fân sub un paltin şi aşteptă. Căpița era încă jilavă, şi asta îi plăcu, fiindcă altfel ardea tot. Crăcile scuturau din frunziş picături dese, când erau izbite din

greşeala. Sultana nu avu destule plăcinte pentru toată lumea, dar îi împăcă pe cei care doreau, spunând că aduce altele şi ieşi din nou cu tava.

În odaie, pe o masă aşternută cu ştergar alb, într-o strachină verde îşi lăsă salba pe care o scosese, apoi ieşi după ce îşi luă şi ea un mintean... Din uşa grajdului de lângă portiță lua o traistă, traistă pe care o pregătise între timp şi o velință... Pusese în traistă, învelite într-un ştergar, o jumătate de miel, brânză, ouă, pâine şi o sticlă cu vin. Aşteptă câteva clipe să treacă Vasile Peştefript, care venea din pădure, ținându-se de gât cu Safta lui Firică... îl cunoscu după glas. Când trecu portița, făcu vreo câțiva paşi la stânga, să se ascundă după o tufă, căci nu-l văzuse pe Miai pândind jos. El se apropie ca un lup, o cuprinse în brațe şi-i arse buzele cu un sărut.

— Să nu vie cineva, omule...

— Am pistoalele la mine...

— Neică, să mergem unde ne-a fost bine cândva...

— Acolo o să ne caute. Ştiu io un loc mai bun.

Cunoştea Vlasia înspre marginea asta a ei, de ar fi putut merge şi cu ochii închişi... Ştia el într-o rarişte o coliba părăsită, ascunsă în clinul unei vâlceluşe.

Când Petruța văzu că Miai întârzie, nu mai putu răbda, şi ieşi să-l caute în bătătura din față, unde nu mai era nimeni, căci flăcăii şi fetele, perechi, se aciuaseră pe unde le fusese mai la îndemână. Se duse şi sub şopronul unde era acum plita cea mare, la care se gătea, să întrebe pe Sultana dacă nu l-a văzut pe Miai... Nu o văzu nici pe ea, iar cele două bătrâne dormeau şi nu ştiau nimic... O cuprinse un fior rece, căci pricepu că trebuie să fie împreună. Alergă mai mult moartă spre grajd, dar lângă prag se izbi de Vasile şi de Safta lui Firică. Stăteau îmbrățişați pe un butoi gol, pe care-l rostogoliseră până acolo. Vasile îl văzuse pe Miai ieşind pe portiță cu minteanul pe umeri. Pe Sultana n-o văzuse.

Se întoarse înjunghiată în odaia nuntaşilor, lângă tată-su. Abia putu să spună:

— Miai a fugit cu Nița…

Batonul sări ca ars şi țâşni pe uşă… în curte, fierbând, se întoarse către ea.

— I-ai căutat în grajd, după claia de fân?

— El şi-a luat pistoalele… L-au văzut Vasile şi Safta când a ieşit pă portiță.

Bătrânul începu să răcnească:

— Restea… Restea… Tu n-auzi…?

Restea era după claia de fân cu Lica şi, când auzi pe tată-său strigând, alergă speriat.

— Restea, ia-ți şuşaneaua{75} şi pistoalele şi hai prin pădure să-l căutăm pe Miai, care-a fugit cu cățeaua de Nița…

Până să iasă Restea din odaie, bătrânul înțelese zădărnicia unei căutări prin pădure. Se sprijini de pereți, ca să nu cadă. Obrajii îl usturau, de ruşine.

— Ce să căutăm în pădure? Acu în caru' cu fân?

Restea clocotea de furie.

— Îl omor pe frati-su, pă Ion, şi alergă cu pistolul, în mână, spre odaie.

Bătrânul se luă în grabă după el, îl ajunse.

— Omoru trebuie făcut cu socoteală. Nu aşa. Apoi trecu el întâi pragul şi strigă mânios către Ion, către nevastă-sa şi către Stanca: Hristosu vostru, ieşiți afară, neam dă porci, că vă omor pă loc.

Nuntaşii se ridicară în picioare înmărmuriți. Nu pricepeau nimic. La rădăcina nasului lemnos al bătrânului, ochii se făcuseră parcă roşii. Mustața pieptănată şi potrivită cu grijă azi-dimineață era parcă mototolită. Puse mâna cu unghiile degetelor late pe umărul lui Ichim şi-l zgâlțâi.

— Scoală şi tu, paştele cui te-a făcut, că ți-a fugit târfa dă nevastă-ta…

Ichim ridică privirea bleagă dintre pleoapele lipite şi se uită moale şi paşnic în jurul lui.

— A fugit…?

— A fugit cu câinele dă Miai, şi, nemaiputând îndura, bătrânul se lăsă moale pe laviță, lângă masă, cu fruntea în mână.

Fața lui Ion, îngustă şi ciupită de vărsat, înțepeni, şi el se întoarse către muieri şi le spuse scurt:

— Haideți acasă... Din pragul prăvăliei se întoarse către Nedelcu... Jupâne, nu-ți *răspunz* la ocara pă care mi-ai spus-o fiindcă ocara pă care o înduri dumneata e mai mare şi mai grea. Ne stropşeşte şi pă noi ruşinea asta, să ştii. Da' acum ascultă şi-o vorbă pă care ți-o spun io: Dragostea nu să vinde şi nu să cumpără. Tu, Mărie, hai.

Cele două muieri se întoarseră din tindă, cu copiii adormiți în brațe.

De afară năvăliră buluc toți cei risipiți prin toate colțurile.

Era o zarvă nemaipomenită. Nuntaşii se sculară să plece. Bătrânul păru că se trezeşte. Se sculă în picioare şi le spuse, aproape răstit:

— Rămâneți cu toții jos... Ați mâncat şi ați băut pentru nuntă... O să mâncați şi o să beți pentru parastas.

După trei zile, cei doi se întoarseră în sat. Nici Nedelcu, nici feciorii lui nu dădură un semn de ceartă... îi trimiseră doar fetița – pe Safta – cu o bătrână care mătura la han. Petruța plecase chiar a doua zi de dimineață, cu o căruță, la rude la Zimnicea. Sultana primi fără supărare fetița, căci i se păru că seamănă cu Miai...

Dormeau sub un adăpost de scânduri, aşteptând ca să vie dulgherii să se pună pe lucru. Peste două săptămâni, însă, Miai a fost găsit cu țeasta zdrobită de topor, în poarta unei case cu gârlici şi livada până în poartă, de pe valea Glâmbocelului. Şedea acolo o văduvă cu care se ținuse el mai demult... La început se crezu că a încercat s-o vadă iarăşi pe această muiere, iar ea, ori cineva pus de ea i-a sfărâmat capul. Sau poate, gândeau alții, l-a omorât cineva cu năduf în dragoste, fără ştirea ei... Ion şi Sultana s-au dus peste două zile cu o căruță să-l aducă acasă. Văduva bănuită şi un flăcău din sat erau păziți, cu fiare la picioare. Dar li se dete drumul când Sultana recunoscu betele cu mărgele pe care Ichim le purta peste brâul roşu...

Pleacă un zapciu, vine altul

Ichim şi Restea au fost sculaţi în puterea nopţii de un ceauş, care venise cu şase poteraşi şi bătuseră cu flintele în poarta curţii şi în uşa hanului până îi sculaseră pe toţi ai casei, înspăimântaţi. Le-au legat inimile la spate, cu aceeaşi frânghie lungă, la amândoi, şi pe urmă au pornit prin ploaia care cădea aproape neîntrerupt, de pe la Sfântu Dumitru, măruntă şi deasă, ploaie putredă de toamnă. Doi poteraşi călări, în frunte, alţi doi în spate, care ţineau un capăt al frânghiei, şi câte unul pe de lături, îi păzeau cu grijă, căci era un întuneric ud, că nu se vedea nimic la un pas. Cei de pe de lături aveau gârbacele în mină şi-i tot zoreau, cu înjurături de oameni necăjiţi, lovindu-i la întâmplare, căci nu-i vedeau. Şi ceauşul şi poteraşii erau mânioşi că din pricina ăstora au pornit de aseară prin ploaie şi de atunci până acum, când se apropie zorile, tot merg prin ploaia care le-a pătruns cu răceala ei pe sub cojoace şi ipingele până în oase. Restea cu toate că a îngheţat e mai curajos, dar Ichim şi-a pierdut capul cu totul...

Au trecut şapte ani de când, într-un car cu boi, Sultana şi Ion aduseseră de pe valea Glîmbocelului, aşezat pe fân şi velinţe şi acoperit cu frunziş de stejar, trupul sfârtecat de topor al lui Găman şi acum era a treia oară când, din pricina acestui mort, erau duşi legaţi la Găeşti. Într-o desagă, Sultana adusese, în ziua aceea, de la deal în căruţa mortului şi o pereche de bete, pe care mama unui copil le adusese tocmai a treia zi... Le găsise copilul în şanţul drumului şi le luase degrabă şi pe furiş, ca să nu-l vadă nimeni. Când muierea a văzut ce năpastă cade pe capul vecinei ei, văduvă, şi cine ştie... şi pe ea, dacă s-o descoperi ce e cu betele, şi-a luat inima în dinţi şi a adus acele bete cu mărgele, cum nu se mai văzuseră în sat... Când le-a văzut Sultana, şi-a muşcat buzele până la sânge... Ea a ştiut din clipa dinţii cine era ucigaşul, dar avea acum şi dovada... Erau betele cu mărgele mici, albastre şi roşii ale lui Ichim... Le ştia tot satul... Nu putea tăgădui că nu sunt ale lui. Se vede că, încins cu ele

peste brâu, aşa cum obicinuia, în noaptea când aducea cu căruța trupul lui Miai, să-l lepede în fața porții acelei femei din deal, Ichim nu băgase de seamă că betele i s-au desprins, fiindcă brâul îi rămăsese strâns pe mijloc. Bănuind apoi că trebuie să fi fost rămas urme de sânge şi pe căruță, Sultana nu se lăsă până când nu aduse dovada că Nedelcii se opriseră, în dimineața următoare acelei nopți, la Vadu Rău, ca să spele în zorii zilei căruța, şi, chipurile, şi caii, când nici naiba n-a mai pomenit să se scalde caii şi să se spele căruța la gârlă, în zorii zilei. Îi văzuseră atunci mulți oameni care în dimineața aceea ieşiseră de cu noapte la a doua prăşilă…

Ion al Firului, mistuit de o turbare tăcută şi rece, nu se lăsă până nu puse totul în mişcare. În fața începutului de dovadă, zapciul nu avusese ce să facă şi îi pusese pe cei doi frați la popreală, urmând să-i trimită la judecată la divanul criminalicesc.

În timpul acesta Sultana n-a mai fost om… Nici nu mai putea să plângă… Ochii i se duseseră în fundul capului, cât erau de mari şi de verzi, fața i se uscase parcă… Potopul de lume care se adunase şi din satele vecine la înmormântarea lui Găman, în după-amiaza călduroasă de iunie, o văzu cu privirea rătăcită, mergând parcă fără să ştie că e pe lume… Nu plângea… nu spunea nimic… mergea numai aşa, năucă, de parcă i se rupsese şira spinării. Era lume nu numai în biserică, ci şi în curtea cu iarbă a bisericii. Între nucii din marginea viei până la cimitir, ba înghesuită pe unde se putea sta pe ruptura de mal şi pe costişa dinspre poiana răscrucii… Când l-au scos pe năsălie din biserică să-l ducă la groapă, o duceau pe umeri Peştefript, Oagea, Drăgan şi Mitru, au început să eânte lăutarii, care-i dataseră de atâtea ori, şi-au început să bocească femeile şi fetele de se înneguraseră şi ochii bărbaților… Ion, frate-său, se mişca încet, ca înlemnit în mers.

După înmormântare, flăcăii şi cumnatul ei au dus de pe locul acestuia bârnele, nuielile şi lemnăria, lucrată de dulgherii din deal, în aria lui moş Truță, unde au săpat un alt bordei, alături de cel vechi, ca să aibă tânăra femeie să stea şi să nu fie nevoită să se întoarcă la han, la socru-sau. Ea ar

fi vrut să se ducă departe, să se ascundă, însă către sfârşitul lunii a fost chemată să facă iar clacă la seceriş... O mai ajutau şi aci fetele şi flăcăii. Când o vedeau atât de abătută... Rița îi făcuse lui Miai şi un cântec, schimbând o variantă scurtată a Mioriței, pe care-l cântau acum la furcării, unde Sultana de altfel nu se ducea...

Dar Ichim şi Restea nu au stat la popreală decât vreun an de zile, căci spre toamna următoare, zapciul, spunând că nu sunt destule dovezi de vinovăție, să-i poată trimite la divanul criminalicesc, le dăduse drumul la amândoi... Le-ar fi dat poate drumul şi mai devreme, dar fusese între zapciu şi bătrânul Nedelcu o lungă tocmeală şi numai după ce Ichim şi Restea, cu fețele schimonosite de chinuri, îi spuseră bătrânului că nu mai pot îndura caznele la care sunt supuşi, chipurile ca să mărturisească totul, acesta fu nevoit să împlinească, mai vânzând câte ceva, o mie cinci sute de galbeni, pe care-i ceruse omul stăpânirii. Nu putea să lase să i se arunce feciorii în ocna părăsită, ori poate chiar să-i spânzure...

Ichim şi Restea au mai stat două săptămâni la Piteşti, ca să nu li se cunoască pe fața caznele şi pe urmă s-au întors în sat plini de serneție. Era în această trufie nu atât faptul că fuseseră găsiți nevinovați, cât că făcuseră dovada puterii lor.

Oamenii scrâşneau din dinți.

— Ăştia te omoară, şi pă urmă te plătesc în bani, mârâi Eftimie Şoricaie.

— Nici nu să feresc măcar, spuse Peştefript... Nu vedeți...?

— Dă ce să să ferească, mă Vasile? întrebă Ignat Secu, coborând la vale, căci ieşiseră de la biserică. Nu numai că dreptatea să vinde, mă, în țara asta, dar să şi bate cu cleştele în tarabă, ca la bâlci la Găeşti... ca să ştie toată lumea şi să capete jupânii muşterii. Născătoarea ei dă țară.

— Nu ți-am spus, mă Ignat, că nu e țara rea, mă, spuse mânios popa Gheorghe, care se pregătea să treacă drumul la el acasă... Țara-i bună, mă, stăpânirea e rea.

Ichim nu s-a lăsat până când, cu oamenii stăpânirii, n-a adus-o înapoi pe Sultana acasă… aşa cum cerea pravila…

— E nevasta mea, bă, şi-i zdrobesc oasele dacă nu vine acasă… O omor şi o plătesc în bani… striga Ichim către cei care între două ciocane de țuică îl ascultau în cârciumă.

A venit… dar nevastă nu i-a fost… După ce fusese un an însingurată şi cuminte ca o călugăriță bolnavă, acum se prinse întâi cu Vasile Peştefript, cu care se iubea în luntre prin stufişurile eleşteului şi pe care îl trimise după un an înapoi Saftei… Nici nu se fereau măcar… Pe urmă fu şi rândul lui Drăgan al lui Ignat. Cu ăsta se pierdea prin pădure, căci lui Drăgan, care se făcuse un munte de flăcău, nu-i păsa de feciorii hangiului; avea şi el pistoale la brâu.

Ichim n-o omorî pe Sultana… Nu avu ce-i face… Se lăudase numai… Altfel ştia că nici el, nici ai lui nu mai au atâția bani cât să plătească un nou omor. Şi mai purta pe buci urmele fierului înroşit cu care fusese împuns de oamenii zapciului.

Într-o seară, popa Gheorghe o întâlni pe Sultana venind, pe poteca nucilor, dinspre pădure. O întâlnise ținându-se de gât cu Drăgan, ia îi era uşor desfăcută în față, mai-mai să i se vadă sânii mari şi tari ca gutuile.

— Mă femeie, nu ți-e ție ruşine… Tu, mă… ai uitat că ai bărbat?

— N-am uitat, săru' mâna, părinte… N-am uitat… Da' e mai bine aşa… Să să sature dă nevastă.

Popa clătină din cap şi fu cât pe-aci s-alunece pe iarba dâmbului, coborând în drum.

Ion se făcuse şi mai tăcut, mergea cu privirea pierdută ca un bou în jug… Era pământiu acum la față. Ofta din când în când, când îl înțepa o mustrare a nevestei.

— Nu e dreptate şi nu e… Ce vrei? Nu putem face nimic… Căpriorii lumii ăştia sunt prea grei pentru umerii noştri.

Peste vreo patru ani, când aflase că s-a schimbat zapciul, Ion nu se lăsă… Făcu tot ce putu, vându o vițea şi ajunse până la el… îi spuse din fir în păr cum a fost toată întâmplarea, povestea cu betele şi căruța spălată în zorii zilei… Zapciul părea înțelegător şi dornic să facă dreptate…

Mereu punea întrebări şi se mânia de aşa sfruntată neruşinare... A trimis chiar în ziua aceea de i-a adus legați pe cei doi de la Zăvoiu Dihorului. După trei zile le-a dat însă şi el drumul... De data asta bătrânul Nedelcu nu s-a mai tocmit. A dat de la început cât i s-a cerut... A vândut vitele într-o singură zi, a dat aurul pe care-l avea în casă... A dat şi salba Sultanei... A cerut un singur lucru... Să i se dea betele lui în mână... Zapciul i le-a dat peste două zile, tăiate în bucăți. I-a dat rupte şi foile cu tacrirurile{76} de la delă{77}. Cei trei s-au întors acum în sat, liniştiți pentru toată viața, dar nu mai erau semeți ca de rândul trecut... Omorul ăsta îi lăsase aproape pe drumuri.

Deşi era mânat cu gârbaciul prin întuneric şi istovit de oboseală, încât de-abia se mai târa, când începu să se crape de ziuă Ichim se mai linişti. Ştia că nu-i mai poate face nimic. Betele fuseseră tăiate şi zvârlite în hazna, foile de la delă fuseseră şi ele rupte bucăți. Aflase că era acum un zapciu nou, aflase că Ion al Firului e de trei zile la Găeşti, dar îşi făcea curaj singur, spunând că nu are de ce să-i mai fie teamă.

Aci se înşelase... Zapciul, aflând cum stă tărăşenia, trimise vorbă fostului zapciu, acum mazilit, să scoată de unde-o şti betele şi foile de la delă, că dacă nu, e rău de el. Acesta înapoie şi betele, şi foile pe care le luase cu el. Tăiase şi rupsese în fața Nedelcilor altele la fel cu cele ştiute. Betele, care aveau două buchi pe ele cusute cu mătase de Petruța, fuseseră păstrate ca şi foile adevărate. Omul îşi zicea că nu va fi toată viața zapciu şi va mai avea nevoie de ele... Dar acum ieşise cam prost pentru el şi le înapoie.

Ichim se cutremură de spaimă... Pe urmă spuse că ei au plătit o dată şi că nu mai pot plăti şi a doua oară.

— Ați plătit dă două ori, le spuse rânjind zapciul cel nou, care era un bărbat scurt şi fălos, cu giubea cărămizie... Ce-ați plătit e bun plătit. Era dreptul celorlalți zapcii dinaintea mea. Trebuia să trăiască şi ei, nu? Nu vă puteți plânge... V-au

lăsat slobozi şapte ani... Acum e altceva. Vă mai dau timp până mâine, să vă gândiți mai bine.

Să se gândească, uşor de zis... Dar cum să se gândească, în vreme ce erau necontenit plesniți cu gârbaciul, chipurile, ca să nu adoarmă. Au înțeles că totul o să fie luat din nou de la început... Acum bătrânul era mort şi nu mai putea fi chemat să-i ajute la împlinirea banilor. Cu greu fu înduplecat zapciul să lase pe Restea slobod, să se ducă la han să caute să încropească câtimea cerută şi stabilită între ei şi omul cel nou al stăpânirii.

Restea a vândut tot ceea ce putea vinde... a împrumutat apoi două sute de galbeni de la logofătul Dobre, dând hârtie la mână, şase cai şi zece chile de orz zălog... Tot ceea ce agonisiseră de patru ani încoace abia le-a ajuns ca să plătească zapciului, rămânând din nou în sapă de lemn, căci nu mai aveau decât pereții hanului şi un pod cu fân...

Când a văzut şi de data asta că lucrurile merg tot ca mai înainte, Ion s-a întors acasă şi mai tăcut, cu pete galbene pe obraz de câtă fiere se scursese în el. A ajuns în sat cam către seară, şi pe drum s-a întâlnit cu Căciulămare... care ştia că Ichim şi Restea se întorseseră la han încă înaintea prânzului.

— Nu-i dreptate, neică Duță, nu-i dreptate, şi pace...

Dar Duță îi răspunse cam în doi peri:

— Apăi şi tu, mă Ioane, nu vezi că i-ai adus în sapă dă lemn?... Ce mai vrei? Nu vezi că pă ăl bătrân l-ai dus în mormânt dă năcaz şi otravă la ficat?... Că pă Ichim şi Restea i-ai adus în sapă dă lemn...?

Ion se scărpină în cap nedumerit... Apoi i se păru că înțelege şi, fără să-i dea bună ziua, iuți pasul prin noroiul alunecos.

A doua zi ploaia s-a oprit... Pe nesimțite s-a înseninat binişor, deşi se mai alegeau caiere de nori albi pe ici, colo... Ba către prânz a ieşit şi soarele, tomnatic, cu raze albicioase... A treia şi a patra zi, joi. A început să se zbicească pământul, mai ales spre marginea drumului... Vineri către

chindie, Ion se întorcea de la pădure cu o sarcină de uscături în spate, când a auzit răgete de vite şi a văzut în faţa casei lui adunată lumea din sat… îi veniseră de la păşune, de din jos de sat, dinspre partea bordeielor, aduşi greu de tot de un fecior al lui Predoiu şi de Codică al lui Chivu, cei doi boi şi cele două vaci ale lui, cu cozile tăiate din rădăcină… I-au spus că Ichim şi Restea au întrebat care sunt vitele lui Ion al Firului şi pe urmă le-au tăiat cozile cu securea… Băieţii le-au mânat apoi acasă, neştiind ce să facă.

Lumea forfotea în faţa casei.

— Să le puie ud proaspăt dă vită pă rană, fu de părere Neaga lui Mînjoc, să le mai ostoiască durerea…

— E mai bună fiertura dă pătlagină, Mărie, ascultă-mă pă mine… că altfel ţi să prăpădesc vitele… şi trebuie să faci cum poţi să le legi. Şi Anica lui Chivu îşi făcu cruce… în fundul iadului o să meargă ăştia.

— Dă lecuit nu mai are rost să le lecuiască… *săracile* vite, îşi dădu cu părerea moş Firică. Ce să faci cu vitele cu cozile tăiate? E dă râsul lumii… Trebuie duse la Găeşti şi vândute azi, mâine… ca să le taie… O scoate ce-o putea pă ele… Măcar cu pielea să s-aleagă.

Se auzi un „dară“… amărât, căci şi ceilalţi bărbaţi fură de aceeaşi părere…

Duţă Căciulămare bătu cu palma în grumazul vacii plăvane[78].

— Io zic că am putea să punem mână dă la mână şi să oprim şi să tăiem în sat pă Joiana asta, care parcă să ţine mai greu pă picioare…

Deşi avea sânge curs şi închegat pe pulpele cam uscate de dinapoi, Joiana mai sângera încă, şi răgetele ei sfâşiau inima celor de faţă.

— Mai bine le tăiau şi limbile, ca să nu le auzim, spuse Zamfira, care era acum măritată cu Mitru.

Bărbatu-său se mânie:

— Vorbişi şi tu ca proasta…

Răzbunările acestea cumplite şi neroade, venite din întutnericul neştiinţei în care se zbăteau satele, erau, ce-i

drept, destul de rare… Uneori îndobitocirea omului era atât de mare, încât tăia şi limba vitelor.

Ion nu spunea nimic… Parcă i se împietrise inima… Se uita la boii ăştia, la vacile astea cu care să hrănea, la vitele astea pe care le crescuse de când erau de-o zi, le vedea suferind şi nu zicea nimic… Era ca pământul la față. Se îndreptă încruntat, mânjit de sânge pe zăbun, spre poiana răscrucii. Oamenii, nedumeriți, îl văzură urcând costişa de-a dreptul spre biserică.

Popa Gheorghe, care privea cu mâna streaşină devale spre eleşteu, spre lumea adunată, vru să ştie ce s-a întâmplat.

— Ce-i acolo… lumea aia adunata, mă Ioane?

Ion parcă era năuc, nu pricepea ce-l întreabă.

— Părinte, am venit să-mi faci slujba dă mort…

— Cum, mă, slujbă dă mort..? Da' ce s-a întâmplat? A murit cineva? întrebă popa speriat.

— Io, părinte.. Nu mai sunt dă pă lumea asta…

Se opriră în dreptul lor câțiva bărbați şi vreo două femei, între ele şi Chiva lui Ristache, care veneau cu sarcini de coceni uscați de porumb în spate.

— Omule, cum nu mai eşti dă pă lumea asta…? Ce vrei să spui?

— Vrea slujba dă mort, se amestecă în vorbă Chiva. Zice că vrea să-i faci slujbă dă mort, părinte…

Popa Gheorghe îşi încruntă ochii mici, înecați în obrajii mari, stacojii, a nedumerire, şi apoi se îndreptă spre poteca lunecoasă a dâmbului.

— Vino după mine…

Îşi puse patrafirul şi aprinse două lumânări într-un sfeşnic, în strana din dreapta. Îşi spuse că o slujbă poate oricum să aducă o uşurare. Ion îi ceru apoi să se spovedească. Popa îl spovedi. Îi ceru şi împărtăşanie. Asta nu-i dădu… fiindcă nu postise.

În drum, în dreptul bisericii se oprise un pâlc întreg de oameni, care aflaseră de la cele două femei despre ce e vorba.

— Îi face lui Ion al Firului molifta dă mort… le spuse Chiva celor ce veneau din urmă.

Pe urmă îl văzură şi pe el ieşind. Părea acum ceva mai liniştit, dar nu vedea pe nimeni. Cobora încet pe drumul ocolit, nu de-a dreptul pe costişă.

Când îl văzură ieşind tăcut cu toporişca în mână, cei adunați în fața cocioabei lui nu pricepură dintâi încotro se îndreaptă. Pe urmă îl văzură că se îndreaptă, ocolind la stânga, pe drumul ăl mare spre han. Cu toții aflară apoi de la Chiva, care ajunsese la puțu' cu cumpănă din fața casei lui Duțu, că Ion a cerut popii să-i facă slujba de mort şi s-au îngrozit. Bărbații au prins să alerge după el. Când a văzut asta, Ion a iuțit şi el pasul, apoi a început să alerge. Nu l-au ajuns decât în fața hanului. Intrase însă în cârciumă şi n-au mai putut să-l oprească. Ichim l-a văzut intrând, alb ca varul la față, şi a înțeles...

A căutat înfrigurat pistolul pe care îi ținea sub tejghea, Când a văzut toporul gata să-i zboare în cap... a tras în plin... N-a nimerit... Nici toporul nu l-a nimerit pe el... A nimerit în polița cu clondire şi ulcele... care au sărit în țăndări, cu un zgomot de prăbuşire, care i-a îngrozit pe cei ce intrau grămadă pe uşă. Cu o crâncenă încleştare Ion a sărit şi şi-a scos din policioară toporişca. Ichim coborâse, se aruncase mai mult în pivniță şi trăsese cu spaimă, deasupra, chepengul. În timpul acesta, Restea, care auzise zgomotul de prăbuşire dinlăuntru, intrase pe uşița dinspre curte; Ion sări ca o fiară spre el... Oamenii îl prinseră în brațe, iar Restea, pricepând, fugi în curte.

— Ioane, vino-ți în fire... ai înnebunit, îi strigă îngrozit Duță Căciulămare.

Cu fața albă ca varul, parcă o clipă domolit, Ion şopti:

— Mi-au ucis fratele... m-au batjocorit... Nu mă iartă nici Dumnezeu dacă îndur asemenea ocară.

Şi-ntr-o clipă se smuci cu atâta putere, că oamenii care-l țineau strâns îl scăpară din mână. Ieşi năprasnic pe uşă.

Restea căutase şi el toporul şi se întorsese acum să-l înfrunte... dar când îl văzu alb la față, nepământesc de hotărât, încremeni cu toporul în mână. Înțelese ca fulgerul că nebunului puțin îi pasă dacă îl omoară ori dacă e omorât... El

însă nu vrea să moară... Fugi din nou şi se închise în odaia care fusese a Petruței. Ion alergă într-acolo şi găsi uşa închisă. Începu s-o spargă cu toporul. Restea, care pricepu şi văzu uşa sărind în țăndări, ieşi pe o altă uşă mai din fund, fugi câțiva paşi prin curte şi ajunse la poarta mică dinspre pădure. Ion, după el. Ieşi în goană pe poarta deschisă, aşteptând să i se înfigă în spate toporişca aruncată. Când o auzi izbită în usciorul uşii ori în gard, îşi dădu seama că a scăpat. Se pierdu în pădure...

Ion îşi smulse apoi liniştit toporişca din scândură şi se îndreptă prin curte spre drumul cel mare. Lumea îngrozită se dădea la o parte din calea lui. Nu mai era alb la față... Avea numai buzele reci şi aspre ca de lemn...

— Azi sau mâine e totuna...

Se îndreptă liniştit spre casă. Lumea, după el.

Cei doi frați au închis hanul şi au plecat din sat. Nu s-au întors decât peste şase luni... în primăvară. Ion se domolise şi se încovoia din nou sub jugul clăcii.

Tucoltoiu

Când în dimineața strălucitoare de iulie (la vreo câțiva ani după întoarcerea de la Braşov), toată casa fu sculată, când se cercetară nu numai şoproanele şi toată curtea, dar şi hățişurile din spate, până spre pădure, sus în deal, pe serdăreasa{79} Zinca o cuprinse amețeala. Nicolache nu putea fi găsit nicăieri. Mai întâi nu pricepea cum putuse el să iasă din iatacul copiilor, nevăzut de nimeni. Cum de nu l-au zărit, când s-a furişat din casă, slugile de la bucătărie şi argații de la grajduri? Căci fără îndoială numai pe uşa ori pe fereastra din dos putea să iasă. În față, conacul avea doar o uşă groasă la tinda cea lungă şi îngustă, din care se făceau trei odăi pe stânga şi trei pe dreapta, iar uşa se închidea nu numai cu cheia, ci şi cu un drug de fier, bine proptit pe dinlăuntru. Toate ferestrele erau întărite cu zăbrele de fier țigănesc. Uşa din fundul tindei se închidea zdravăn, de asemenea, cu zăvor pieziş de-a latul uşii, căci cele două fete care slujeau în casă

dormeau sus într-o odaie mică de lângă intrarea podului. Să-i fi dat drumul cineva copilului nu era cu putință; nimeni la conac n-avea îndrăzneala de neînchipuit să înfrunte mânia serdarului, căci pitarul Barbu Petrescu era acum serdar.

Nu era întâia oară când Nicu fugea de la conac să umble năuc până dincolo de Bălceşti, prin zăvoaiele Topologului sau pe Dealu Negru, prin făgetul dinspre Olt, cu copiii din sat. Avea voie de altfel să se joace cu ei, dar numai în curte. După câte se părea, fugise noaptea. Toată lumea din casă ştia că, după ce se spălase pe față şi se închinase cuminte, Nicolache îşi trăsese plapuma peste cap, ca să adoarmă mai uşor. Nu mai încăpea deci îndoială că ieşise după ce se încuiaseră uşile, adică în timpul nopții. Cercetară zăbrelele de la odaia de oaspeți, din fund, ale cărei ferestre dădeau pe pridvorul larg dinspre bucătărie, şi, împreună cu vătaful curții, serdăreasa trebui să fie şi ea de părerea bătrânei jupânese Tuca.

— Cocoană, vă spun io, împielițatul, şui de tot cum e, s-a strecurat printre zăbrele…

— Da' unde o fi acum? Că nu e *nicăiri*…

— Cu blestematu ăla dă Tucoltoiu, cu cine vreți să fie? Că parcă l-a vrăjit, aşa să ține dă el, dă ăst Tucoltoiu… ca un cățel.

Noroc că serdarul se dusese de ieri, din zorii zilei, la Piteşti, să se înțeleagă pentru nişte cazane de țuică şi n-avea să vină decât tocmai mâine. L-ar fi cuprins mânia aflând ca Nicolache iar a fost lăsat să se joace cu copiii din sat. Şi toate s-ar i spart, fireşte, în capul serdăresei, iar gâlceavă, iar uşi trântite, iar amenințări cu despărțirea, cum se întâmpla cam des de la o vreme.

Înaintat în cinul{80} boieresc, serdarul luase, cu prilejul mergerii la şcoală a lui Costache, numele de Bălcescu, ca să nu se piardă boieria moşiei. Avea şi el două petice de moşie ale lui proprii, la Dealu Mare, dar numele său de Petrescu era prea de rând. Evghenicos{81} din cale-afară, el n-a înțeles să-şi lase copiii să se prostească, nici măcar la joacă, amestecându-se cu feciorii de țărani. Zinca era de altă părere.

Ea socotea, de pildă, că lui Nicolache, slăbuț cum era, i-ar fi priit să nu gogească pe lângă fustele ei şi pe lângă casă, ci să se joace pe dealuri, să se scalde în Topolog, totuşi, deşi era şi ea destul de dârză, nu avea curajul să înfrunte mâniile serdarului, care-şi pierdea măsura din nimic.

— Ce găseşte copilul ăsta printre javrele alea țărăneşti? Costache cum de nu s-a jucat cu copiii din sat?

Ar fi fost foarte greu să înțeleagă omul acesta prea înalt, cu fața prelungă şi umerii obrajilor ososi, cu ochii rotunzi şi cu mustața amestecată cu barba ca mătasea porumbului, ce găsea Nicolache în sat, înhăitându-se, cum zicea el, cu țiganii, care nu erau de altfel țigani.

...Căci nu era vorba chiar de jocuri copilăreşti, potrivite pentru un copil de zece ani. Nicolache mergea la joacă rar, numai duminica, fiindcă nici copiii din sat nu se jucau decât duminica şi în zilele de sărbătoare. Altfel ei, de cum se țineau pe picioare, erau puşi temeinic la treabă.

Nicu se ținea de Tucoltoiu, feciorul lui Vasile Urloagă, adevărat, de dimineață până seara, dar Tucoltoiu de dimineața până seara avea ceva de făcut în jurul casei, şi mai ales pe dealuri, în pădure, pe Topolog... Urloagă era cărăuş şi, când se îmbolnăvea, îl trimitea cu carul cu boi pe Dumitru, încă de când acesta avea doisprezece ani. De la unul din drumurile acestea lungi se întorsese cu porecla de Tucoltoiu, dată de tovarăşii lui de călătorie. Dumnezeu ştie de unde i-or fi scos-o, că nu se potrivea cu nimic, şi acum nimeni nu mai ştia că-l cheamă Dumitru. Nu numai că se pricepea să îngrijească de boi, atât cât se îngrijea pe vremea aceea, nu numai că se pricepea şi la cai, căci aveau şi trei cai, şi nu numai că meşterea tot ce era de meşterit în jurul casei lor trântite pe o rână, sus pe deal, dar Tucoltciu era singurul băiat din sat care ştia să citească şi încă fără să fi învățat vreodată. Se minunau de el popii de la Cotmeana, şi doar aceştia ştiau să citească, nu făceau slujba pe dinafară, ca popa Răducanu din sat. Nicu se ținea ca vrăjit de acest flăcăiandru care abia împlinise cincisprezece ani. Tucoltoiu îi povestea şi-i citea toată ziua, oriunde se găseau: pe padină[82],

dacă erau cu vitele pe padină; în car. Dacă duceau porumb la moară; spălând cai în Topolog, dacă se ducea Tucoltoiu – şi Nicu după el – să spele caii şi sa înoate în Topolog... Tucoltoiu era o fire tăcută, nu se băga peste alții. Deşi capii relelor din sat erau flăcăi adevărați, nu un băiețandru ca el, totuşi, nimeni, nici dintre cei mari, nu avea curajul să-l înfrunte. Băiatul acesta negricios, cu toate că nu era înalt, ci mai mult mijlociu – cu un cap rotund ca de jder negru, cu sprâncene groase, dar nu îmbinate – era tare ca de fier. Cu vreo doi ani înainte, când abia împlinise treisprezece, se dusese la Piteşti cu câțiva oameni din sat, cu carele cu mere sub coviltir. Un vornicel, sau aşa ceva, de la podul de peste Argeş, îl croi cu o biciuşcă pe Urloagă, fiindcă acesta nu făcuse loc mai repede unei caleşti pe pod. Apoi l-a prins de cojocel şi se pregătea să-i dea încă. Oamenii – ce puteau oamenii să facă? — priveau din urmă de pe lângă carele lor speriați. Dintr-un singur pumn Tucoltoiu, sărind ca o pisică neagră, îl umpluse de sânge pe vornicel şi-i făcuse să-şi scuipe doi dinți. Când să puie mâna pe el, sări în apă, peste parmalâcul podului, că înota ca un peşte, iar de acolo, prin zăvoaiele Argeşului, se lăsase la vale spre Goleşti în jos. L-au căutat dorobanții toată vara, dar s-a aflat pe urmă că fusese tocmai sus în munte, la nişte stâni pe Negoiu. De atunci îl ştiau de frică toate satele din împrejurimi. Era lăsat în pace, mai ales că şi dorobanții nu-l mai căutau. Se vede că vornicelul se lăsase păgubaş sau plecase aiurea. Vorbea rar şi domol, ca un om matur. Avea o voce aparte, pe care nimeni n-o putea uita.

Ceea ce spunea el – şi ce-i plăcea cu osebire lui Nicolache – nu semăna cu poveştile jupânesei Tuca cea grasă, care ținea morțiş că lângă cotețurile din fundul curții i-a ieşit înainte diavolul, un omuleț negru şi lucios, ca de smoală, abia cât un copil, şi când a vrut ea să-l dea la o parte, n-a putut să-l mişte de parcă era de fier. Nu-i spunea nici basme ca ale mamei, cu Ilene Cosânzene şi Feți-Frumoşi, în care el nu credea, ci poveşti adevărate despre lupi, care atacă pe drum de iarnă călătorii; despre focuri mari, care ard pădurile, de fug năuce

fiarele şi vitele în toate părțile; cum se războiesc împărățiile; despre ape mari, ca de la Bălceşti la Piteşti, pe care se merge cu corăbii; şi cum înoată, fără să-şi piardă puterea, marinarii din corăbiile răsturnate de furtuni; cum sunt casele la Țarigrad; cum taie turcii oameni pe poduri; îi spunea că sunt în *Itiopia* bărbați şi femei, negre ca smoala, şi lei şi elefanți. Nicu stătea cu răsuflarea tăiată să-i spuie încă o dată cum luptă elefanții cu şerpii, dacă sunt mai voinici ca leii... Ce se întâmplă când se cutremură pământul? Care e omul cel mai drept din sat? De ce l-au dus dorobanții pe un boier de la Şuiei? Dacă te sui pe Negoi, ajungi la cer?

De unde le ştia Tucoltoiu astea, Nicu n-a putut afla niciodată... Şi nu numai că ştia neînchipuit de multe lucruri, dar şi ceea ce făcea el pe dealuri, în apă, în zăpadă arăta o ştiință care nu se prea întâlnea la toți oamenii, afară de coana Zinca serdărească, dar aceasta nu stătea de vorbă cu Nicu serios şi nu-l lăsa să vadă tot. Dacă ieşeau pe deal, Tucoltoiu ştia care sunt ierburile otrăvitoare, îi arăta un soi din ele care prind şi mănâncă gâze, îl vedea cum scoate racii din cotloanele Topologului fără să se sângereze, îl vedea cum se urcă în stejar până în vârf şi îi arăta cum să cunoşti crăcile care nu se rup, cum să scoți guşterii de sub pietre. Acasă era totdeauna repezit de toți: „Ia nu mai întreba atât! Cine ştie multe moare”... Şi el, Nicu, vrea să ştie toate; nu obosea întrebând şi nu obosea niciodată nici Tucoltoiu răspunzând. O dată era să-i sfâşie nişte câini de la o turmă de oi care păşteau pe padină, sus pe Dealu Negru. Toți copiii au fugit, dar Tucoltoiu a rămas pe loc nemişcat, şi Nicu a rămas şi el, legat cu spaimă de prietenul său, dar şi cu încredere că nu se poate face altceva mai bun decât ce face Tucoltoiu. Dulăii s-au repezit la ei sălbatic, dar Tucoltoiu le-a vorbit răstit, bătând din picior: „Ce vreți, mă nerozilor?“ Câinii s-au oprit, năuci... „V-ați repezit ca nişte proşti, aşa..." Câinii au lăsat cozile în jos şi s-au depărtat ruşinați, în timp ce Tucoltoiu stătea pe loc cu Nicu, ascuns după el. Până seara a stăruit să ştie de ce s-au oprit dulăii şi nu i-au muşcat. Nu putea pricepe lămuririle lui Tucoltoiu, dar ceva tot a priceput, că nu trebuie să fugi şi că

trebuie să le vorbeşti câinilor întocmai, dar întocmai ca la oameni. Vorbea domol flăcăiandrul, dar uneori i se aprindea privirea, mai ales atunci când povestea despre haiducii care calcă noaptea conacele, cum sunt spânzurați boierii ticăloşi cu capul în jos până spun unde sunt ascunse sipeturile cu aur... Nicu ştia că într-o zi Tucoltoiu se va face căpitan de haiduci şi era hotârât să intre şi el în ceata lui. Când întâlneau pe dealuri şi prin păduri câte un om călare, care întreba de drum, Nicu tremura tot, căci ştia că e vreunul din oamenii lui Radu Anghel, care înnebunise târgurile dinspre Slatina.

Dacă văzură la curte că Nicu nu s-a întors până la chindie, Zinca trimise un om să-l caute pe Tucoltoiu... Atunci află ca, la un ceas după miezul nopții, acesta plecase cu moş Gună şi cu Vasile Lungu, cu şapte cai ai oamenilor din sat, încărcați cu desagii plini cu sare, mălai, tutun şi opinci, pentru stânile de sub Negoiu, dincolo de Sălătruc şi de Căpățîneni, unde-şi aveau ei oile date la păscut. Nu se putea deci întoarce înainte de trei zile. Asta nu şi-ar fi putut-o închipui nici Zinca serdăreasa că ar fi cu putință. Era ca bolnavă. Nu plângea, căci nu era în firea ei, dar fața negricioasă i se făcuse aproape pământie. Sprâncenele drepte şi groase păreau acum îmbinate, îşi muşca buzele mari, dar subțiri, ca să nu izbucnească în plâns. De serdar nu-i mai era frică. Întâmplarea era prea de spaimă ca să se mai sperie de ce va spune bărbatu-său. Ştia că nu are nimic de făcut decât să aştepte.

Sătenii din Bălceşti nu erau cu adevărat clăcaşi... Erau, cu hrisoave{83} în regulă, moşneni{84}, căci aveau locul lor de casă din strămoşi, şi în jurul casei aveau câte douăzeci-treizeci de prăjini, unii chiar până la două pogoane de fâneață şi livadă, dar erau nevoiți, ca să aibă iarna o mână de mălai, să ia pământ în dijmă de la boier. Nu-i vorbă, nici boierii nu stăteau prea grozav. Deşi ca întindere Bălceştii se cam apropiau de vreo trei mii de pogoane, erau mai mult păduri şi

mai ales râpi şi zăvoaie; pământ bun de muncă nu era mai mult de trei-patru sute de pogoane. Încă vreo sută de pogoane erau livezi de pruni şi meri, şi dădeau un fân bun de tot, care era cosit cu grijă de două-trei ori pe an şi pus la păstrare, ca să aibă vitele nutreț iarna. Grâu nu se putea face decât pentru nevoile casei, şi nu în toți anii. O vie, de vreo trei pogoane, da' în anii călduroşi două-trei butoaie de vin, pe care cucoana Zinca se pricepea să-l dichisească, până scotea din el lucru bun, de bătea vinurile podgorenilor din vale. Sătenii mai luptau să scape de nevoi cu vitele şi cu oile. Ca să cruțe nutrețul din sat, pe care îl strângeau pentru nevoile iernii, îşi trimiteau şi ei oile sus, la munte, tot satul la acelaşi baci, cu care aveau învoieli, după răbojuri trecute şi ştiute din străvechi. În faptul verii trimiteau desagi cu sare şi mălai pe cai, care se întorceau încărcați cu brânză de burduf şi lână. Pe colnicele de deasupra Topologului păşteau numai vitele mari.

De la Şuiei în sus, părăsiră drumul de care şi o luară la dreapta pe o potecă prin pădure, pe deasupra unor viroage, ca să taie de-a dreptul spre Argeş, ocolind mănăstirea. După părerea lui moş Gună, câştigară aşa câteva ceasuri de drum. Caii mergeau acum în şir, legați în coadă, unul după celălalt, călcând apăsat, dând din cap la fiecare pas. Nicu era călare pe calul din frunte, şi alături de el mergea pe jos Tucoltoiu. Nu era aşa de uşor să mergi călare, căci caii aveau burțile mari, iar şeile de lemn, tarnițele, erau acoperite cu nişte pături. Nu vorbeau. Fața negricioasă a flăcăiandrului, ochii lui negri, sprâncenați, sub fruntea rotundă, îl arătau dus pe gânduri. Munții mari care se zăriseră mereu, de departe, acum nu se mai vedeau, căci erau pe suişul muscelelor mari şi străbăteau păduri de fagi, cu trunchiurile albicioase, drepte şi înalte, să-ți suceşti gâtul privindu-le în sus. Când ieşeau, din când în când, din pădure, vederea le era oprită de culmi cu păşuni vii, care străluceau sus de tot. Străbăteau luminişuri şi pătrundeau mai departe, ca sub o boltă, în făgetul care se împestrița cu mesteceni, cu aluni, cu paltini, călcau pe frunzişul mort din alți ani, ca pe scoarțe moi. Când soarele

putea să răzbată printre ramurile de sus, dâra lui aurie poleia trunchiurile albe şi arunca bănuți de lumină pe frunzişul jilav de jos.

Se opriră ca să prânzească pe padină, într-o poiană încărcată cu rugi de mure şi smeuret, cu petice de păşune, bălțate ca nişte străchini smălțuite. Îi spunea poiana lui Răstoacea. Mirosea tare a fân copt, şi soarele ardea viu. Săbiuțe, roşii ca sângele, ori frunzele ca leuşteanul ale isipolțului, mai în umbră lumânărica încărcată de flori albastre şi arnica cea galbenă se amestecau cu nenumărate soiuri fără nume. *Deteră* jos desagii din spinarea cailor, ca să pască liniştiți şi, desfăcând o traistă din păr aspru de capră, moş Gună scoase din ea merindea dată de oameni pentru drum. Felii reci de mămăligă tăiată cu sfoară, ceapă şi puțin peşte sărat, pe care le dumicară domol. Pentru feciorul cel negricios şi micuț al boierului se găsiră şi vreo două ouă, pe care el le mâncă cu o foame de lup. Tucoltoiu aduse apoi nişte zmeură mare, brobonată şi cu miros amețitor. Erau de azi-noapte pe drum şi până astă-seară nădăjduiau să ajungă la stâna ştiută de moş Gună. Mai aveau vreo două ceasuri de coborât spre albia Argeşului, alte două de-a lungul Posadei şi încă vreo trei de urcat din nou. Cel mai târziu când soarele va scăpăta dincolo de Comarnicul cel mare vor fi la stână.

— Trecem pe la cetate? întreba neliniştit băiatul serdăresei şi îşi răspundea singur: Trecem... trecem. Şi iar peste câtva timp: Nu-i aşa că trecem, moş Gună, să vedem cetatea?

— Apoi ce să vezi, păcatele mele, boieraşule?... Nişte ziduri pă care le-a cățărat dracu' pă muchia muntelui, că numai el le putea urca acolo.

Nicu ştia de la Tucoltoiu că nu dracu' făcuse cetatea, ci Vodă Țepeş, care era viteaz ca un căpitan de haiduci. El făcuse cetatea, care părea că e în nori, pe stâncă sus, iar când te uiți de jos la ea te doare ceafa, zicea Tucoltoiu. Acolo căraseră pietre boierii cei haini, acei care jefuiau poporul, iar după ce au sfârşit cetatea, i-a aruncat Țepeş pe toți în prăpastie, de li s-au sfârtecat în bucăți trupurile zvârlite peste stânci, în adânc, până jos în Argeş. De ani de zile îi vorbea

Tucoltoiu despre cetatea pe care el o vedea şi în vis, dincolo de nori… pe stâncile ameţitoare ale Posadei.

Nu ştiau de unde să ia apă proaspătă, dar Tucoltoiu a spus că găseşte el. A golit tiuga{85} galbenă şi lucioasă de apa stătută şi, după ce a socotit el ce a socotit, privind pădurea şi rupturile dintre păşuni, a pornit la vale peste frunzişul mort. Nicolache, după el, fireşte… Nu departe, lunecând uşor pe iarbă, dădură de un şipot, pus de ciobani sau de tăietorii de lemne. Apa era dulce, limpede şi răcoritoare. La întoarcere, băieţaşul îngheţă, căci zărise în pom o vietate mică de tot, ca un ghem castaniu. Ştia că este o veveriţă, dar o vietate, aci, în munţii ăştia pustii, era neliniştitor pentru inima lui de copil. Tucoltoiu îl ţinea strâns de mână, să nu mişte, şi începu să ciripească uşor din buze… Veverița, furioasă, se opri şi ea… începură să vorbească, el şuşotind, ciripind, ea frecându-şi născiorul cu lăbuţele, privind mânioasă: „Hai, să vezi că merge după noi…” Făceau ei încet cinci, şase paşi, sărea şi veverița pe altă cracă după ei… Se opreau. Tucoltoiu o certa, ea îşi freca furioasă născiorul, proptită în coada stufoasă. Băieţelul se mira de această întâmplare, dar nu i se părea de necrezut ca Tucoltoiu să ştie vorbi şi animalelor din pădure. A venit după ei până la locul de *hodină*… De câte ori făcea cineva un pas spre el, şoricelul acesta cu coada stufoasă, care era de trei ori mai mare decât el, fugea pe brad în sus. La ciripit şi nemişcare iar cobora. A fugit de tot când Vasile a scos un drâng de la brâu şi, izbind cârligul liber al cataramei, a început să zbârnâie un fel de cântec.

— Mă Vasile, băiete, lasă drăcia aia, că zdrăngăni din el *dăgeaba*… Nu iese nimic. Las’ să ne zică mai bine băiatul asta ceva din frunză… Ia zi-i, nepoate.

Tucoltoiu a râs, a luat de deasupra o frunză de caprifoi, a frecat-o, a lustruit-o şi, culcat cu faţa în sus, cu căciula sub căpătâi, a cântat de i s-au înnegurat ochii lui moş Gună. „Asta e haiducească, mă“, a spus el cu un soi de alean strepezit.

Au coborât culmea Comarnicului până la apa Argeşului şi pe urmă, unii înaintea cailor care mergeau în şir, legaţi în coadă, încărcaţi şi cu burţile mari, şi care se proptiseră greu la scoboare, au luat-o printre pietroaiele Posadei şi prin prundişul cu popândaci de iarbă şi tufe de-a lungul râului. Deodată, după ce ocoliră pe după un perete rece împădurit, sus de tot, pe alt perete, deasupra capului, în stânga, la o înălţime ameţitoare, pentru băieţaşul cu inima cât un purice, deasupra unui brâu de nori, acolo pe creasta stâncoasă, s-a ivit cetatea. Era întocmai cum o visase el.

Când s-au întors, era a patra zi de la plecare, se înnoptase de-a binelea şi, când l-a văzut la treptele de jos ale cerdacului din faţă, la uşa beciului de piatră, prins în lumina pâlpâietoare a lumânării ţinută în mână, serdăreasa a început să tremure... L-a luat în braţe, l-a pipăit să vadă dacă e întreg şi, pe urmă, a izbucnit în hohote de plâns. În cele trei nopţi nedormite îi albiseră tâmplele. Copilul n-a fost nici certat măcar, serdarul părea sfârşit şi el, dar chiar dacă ar fi fost certat, Nicu era hotărât să îndure totul... Văzuse cetatea lui Ţepeş, veche de patru sute de ani, cum le-a spus şi popa dintr-un sat al Posadei, printre casele căruia trecea şuvoiul îngust al Argeşului, cum ar fi trecut pe la ei în ogradă.

Nici moş Gună şi nici chiar Tucoltoiu nu au fost certaţi... Jupâneasa Tuca avea dreptate... Cu doi blestemaţi ca ăştia – căci ea îl ştia din tinereţele ei pe moş Gună – nu putea să i se întâmple copilului nimic, ştiut fiind că oamenii care şi-au vândut sufletul diavolului nu au a se teme de nimeni pe lumea asta. Dar a doua zi, Nicu fu trimis la Dealu Mare, la rude. Unde era şi Costache. Încă de la închiderea şcolii din Bucureşti... Marghioala, Sevastiţa şi Barbu, cel de trei ani, erau prea mici, ca să li se năzărească să cutreiere dealurile căutând ziua de ieri, după sfaturile lui Tucoltoiu. Ei nu se depărtau de curtea conacului, rar de urcau pe colnice.

Întoarcerea din pribegie

Toma cunoştea bine locurile astea, că doar petrecuse în ostrovul cel lung din faţa Izlazului aproape doi ani din viaţa lui şi venea destul de des la Corabia... în zece ani, chiar un târg nu se schimbă aproape de loc... Totuşi e ceva neobişnuit, ceva care n-a fost înainte de război... Până la urmă se dumireşte... Nu era pe atunci hanul ăsta mare de la răscruce şi nu erau atâtea sute de căruţe care să coboare cum coboară acum, pe lângă biserică, jos la schelă, unde aşteaptă să fie încărcat în şlep nemţesc. Cât vezi cu ochii drumul e numai paie risipite şi balegă de vite... A recunoscut şi pe Vasile Gudău din Celei... I-a dat bună ziua, şi Vasile l-a întrebat mirat:

— Bună ziua... Da' dă un' mă cunoscuşi dumneata, că nu pari să fii din partea locului...?

— *Iote* că te cunosc... Nu eşti dumneata Vasile Gudău din Celei...? Şi apoi îl întrebă mai scăzut, cu o strângere de inimă: Ia uită-te bine, nu mă cunoşti?

Omul s-a uitat lung, l-a măsurat... i-a văzut mână stângă lipsă şi, în locul ei, mâneca goală vârâtă în brâu.

— Ai fi Dumitru Căţic dă la Caracal... Nu te-am văzut dă ani de zile...

Acum înţelese, cu amărăciune, ceea ce ştia de altfel, că s-a schimbat mult, că nu mai e omul care a fost...

— Nu, sunt Gligore Rădoiu, ăl' de-a păzit vitele în Ostrovu dă la Izlaz... Că aşa îl ştiau oamenii pe aci, pe vremuri.

— Bată-te să te bată, neică Gligore, dumneata fuseşi... Da' te schimbaşi rău, omule... Erai un flăcăiandru atunci cu mustaţa răsucită, şi acum făcuşi o mustaţă dă rusneac... Slăbişi mult... Şi... ce-avuşi? Parcă-ţi lipseşte o mână?... Ar mai fi vrut să adauge... şi zdrenţuit aşa cum eşti...

Toma clătină din cap, amărât:

— Asta cam aşa e... M-am schimbat. Da', rogu-te... spune-mi Radu, flăcău ăla dă-i zice Radu Şapcă, al popii... e în sat?

— Pai cum să nu fie, că doar e popă acum...

— Cum popă...? Bată-l Dumnezeu să-l bată... Cum dă să făcu popă...? Haiduc mai zic, da' popă...?

— Îl lăsă popa ăl bătrân în locul lui... Da' ce, vreai să-l vezi?

— Aşa gândeam, spuse Toma cu glasul obosit. Pentru el venisem p-aci...

— Apoi uite, aşteaptă să descarc caru' şi mergi cu mine la Celei... în două-trei ceasuri sunt gata şi io.

Toma îl privi obosit. Simțea în tot trupul o sfârşeală, dar nu era decât amărăciune.

— Mă duc cu picioru'... un sfert dă poştă nu e cine ştie cât... Poate că ne vedem în deseară...

Toma porni pe drumul care se ține de-a lungul Dunării, în dosul zăvoaielor de sălcii şi ocolind unele vâlceluşe nisipoase... Se gândi că la treizeci şi unu de ani e un om bătrân, de care nu-şi mai aduce aminte lumea care l-a văzut flăcău cu zece ani în urmă. Îşi pipăi barba țepoasă, căci nu se bărbierise de vreo două săptămâni. Sfârşeala îi prinse din nou. Îi era foame.

Pe aci îl adusese, acum zece ani, rănit la cap şi înfăşurat cu cârpe de-i părea capul o baniță, acel băiețandru care părea flăcău în toată legea, deşi nici nu împlinise şaisprezece ani. După prinderea şi uciderea lui Tudor, cei mai mulți panduri n-au vrut să meargă alături de Ipsilante, aşa cum voiau căpitanii Iordachi, Macedonschi şi Prodan... Se răzlețiseră în cete mai mari sau mai mici, luându-şi sânețele{86} şi pistoalele cu ei... El, Toma, îşi făcuse rost de două pistoale, Radu Şapcă avea o flintă cu cremene... Ei, o parte din roata lui Oarcă, adică vreo douăzeci de inşi, de îndată ce trecură Oltul, jos la Drăgăneşti, când să iasă din sălcii şi arini pe drumul Caracalului, se întâlniră cu un pâlc de călăreți turci din oastea care mergea spre Piatra şi Drăgăşani în sus... Turcii, cam la treizeci de inşi, au pornit cu săbiile scoase în goană spre ei.

Nu mai era chip să fugă, aşa că s-au ascuns după un dâmb şi au aşteptat să se apropie să-şi descarce armele... Au tras de la douăzeci de paşi... Au căzut vreo opt turci... care au fost târâți în scări de caii care nu se mai puteau opri... Dintre panduri au fost străpunşi de lănci doi... Toma a fost lovit cu o suliță care l-a izbit în tâmplă lângă ochi, lunecând în jos, fără să *între*... Când turcii, după ce au făcut un lung

ocol s-au întors să dea iar iureş, pandurii trecuseră un braț al Oltului şi îşi încărcau din nou sânețele şi pistoalele... Turcii s-au oprit lângă cei căzuți... Au ridicat doi răniți în şa, alături de alți călăreți... Au alergat apoi de-au prins caii... Radu Şapcă, ochind liniştit, a izbutit să mai doboare unul dintre neferi.

Când turcii s-au depărtat, pandurii au alergat şi i-au scotocit pe turcii rămaşi de arme şi alte lucruri... Au luat tot ce au găsit, şi acum s-au împrăştiat şi mai mult, că în ceată mare erau uşor de văzut. Pe Toma, tânărul său prieten l-a legat cum a putut la cap şi au pornit-o amândoi în jos spre Dunăre, ținându-se tot de zăvoiul Oltului, gata să se ascundă în sălcii în orice clipă.

La gura râului, ocolind Izlazul, ca să nu întâlnească trupe turceşti, au trecut cu o luntre în ostrovul cel lung. Radu Şapcă ştia seama locului, fiindcă avea o rudă bună în Izlaz, care îşi ținea, ca şi ceilalți, oile pe grindul{87} ostrovului. Au stat acolo ascunşi amândoi aproape o jumătate de an, căci în țară se pornise mare prigoană împotriva pandurilor, care erau căutați pe la casele lor şi ridicați... Mulți erau ucişi. Cei de la deal au fugit de s-au ascuns prin desişurile munților, pe la mănăstiri.

După o jumătate de an cei doi au ieşit oarecum la vedere, prin satele de pe malul Dunării... Cu Toma era mai greu, că era primejdie să-l înscrie printre cei de aci în Izlaz ori în Celei, căci ar fi rămas acolo clăcaş pentru tot restul vieții. De aceea el s-a tot întors în ostrov încă vreun an şi jumătate. Pe urmă şi-a luat rămas bun de la prietenul său şi a pornit-o, tot ferindu-se de sate, spre Craiova... Acolo a fost slujitor la cai la un negustor, până prin douăzeci şi şapte, când s-a apropiat războiul ruşilor cu turcii şi au început iar să se adune roate de panduri... Atunci a lăsat totul şi s-a dus la Magheru.

La Celei a ajuns totuşi înainte de amiază... Era un cer senin ca sticla şi cald ca vara... De mult nu se pomenise asemenea secetă în luna *april*... îi era sete şi era tot mai flămând...

Opincile îi erau tocite rău la călcâie şi simțea din când în când înțepătura mirişti, când ocolea ca să scurteze calea.

Popa nu era în sat. I se spuse că a ieşit cu plugul la arat, unde-şi are pogoanele, înspre baltă.

Toma s-a mirat:

— Păi cum, îşi ară singur pogoanele...?

— Nu lasă pe alții să i le are... îl găseşti spre baltă, în hotarul satului.

Pe câmp erau multe pluguri, că oamenii tot întârziaseră aşteptând ploaia, dar Toma nu văzu niciun popă. Merse până spre lac şi iar se întoarse. Întrebă pe un român, care se ridica istovit de pe coarnele plugului şi îi arătă moale spre un alt sătean, care era ceva mai departe, cu un plug cu patru boi. Sătean ca oricare altul. N-avea nimic de popă în el. În cămaşă lungă şi în izmene, încins cu bete, e drept că purta opinci, şi în cap o pălărie cu marginile late, popa cu mâinile pe coarnele plugului apăsa cu dârzenie.

Când îl văzu pe străin apropiindu-se, se opri mirat şi se ridică drept ca un copac. Acum văzu Toma că poartă barbă. Nu prea mare, dar plină şi frumoasă, de culoarea tutunului.

Nici Radu Şapcă nu l-a cunoscut... Pribeagul s-a oprit la câțiva paşi de el şi-l privea, îi privea barba. I se părea nefiresc să-i spună părinte, că doar era mai mic decât el cu cinci ani şi nu-i putea spune nici pe nume... Rămăsese aşa încremenit locului... Popa, după ce-l măsură cu ochii lui mari şi negri drept în ochi, îl recunoscu.

— Frate Toma... Uriacule... dumneata eşti... şi vru să-i ia amândouă mâinile, dar în clipa aceea băgă de seamă, cu un fior, că e ceva cu mâna pe care o ținea sub sumanul îmbrăcat peste umeri... Doamne sfinte... ce ți s-a întâmplat?

— O să-ți spun numaidecât, da'... aci se încurcă. Nu ştia cum să-i spună: Radule, părinte, sfinția-ta... Da', iartă-mă.

— Ce e? nu ştii cum să-mi... spui? Spune-mi cum naiba vrei, Doamne iartă-mă, numai spune-mi ce e cu mâna asta... Zi-mi frate... zi-mi părinte... Numai spune-mi odată ce

e cu mâna, întreba popa stăruitor, înfrigurat, scuturat în toată făptura lui de haiduc.

— Am pierdut-o... Am să-ți spun numaidecât cum a fost... Acum mă bucur că te văd... Numai nu înțeleg... dă ce ai pus dumneata mâinile pe coarnele plugului?

Popa îl cuprinse de amândoi umerii şi-l strânse la piept.

— Doamne, cum mi-a fost dat să te văd din nou... Ce te tot uiți aşa?... Cine vreai să-mi are?

— Ştiu io? Clăcaşii... Parcă aşa cere pravila pentru preoții satelor...

— Clăcaşii? Vai dă capul lor... Tot anu' robotesc ca robii pă moşia boierească, n-au timp să-şi lucreze nici pământu care li să cuvine... Vai dă mama lor... Ce să fac...? Cele cinci pogoane care mi să cuvin mi le lucrez singur... Mulțumesc lui Dumnezeu... şi popa făcu o cruce mare... că sunt zdravăn şi pot munci... Cu ce mai scot dă la bieții dă ei din când în când, la o nuntă, la un botez, că dă la înmormântări nu iau bani, o scot şi eu la căpătâi... Uite, hai să duc brazda până la capăt şi pă urmă ne oprim să îmbucăm ceva...

Băiețandrul îndemnă boii, şi popa se opinti puternic în coarnele plugului. Fierul se înfigea adânc şi muşca aprig din pământul uscăcios şi tare... răsturnând o brazdă adâncă, aşa cum rareori văzuse Toma. Popa lupta ca un haiduc şi cu ogorul...

— Să ară greu, frate Toma, că am tot întârziat toți arătura pentru porumb, aşteptând să vină o ploaie care n-a mai venit... Dă mult n-am mai văzut o primăvară atât dă secetoasă...

S-a oprit la capătul ogorului sub un plop mare rotat... în car, acoperită cu paie, popa avea o desagă din care scoase merinde. Erau patru ouă, un pic de brânză, câteva cepe, o mămăligă tare, din mălai nu prea cernut. Tot de sub paie scoase un *urcior* cu apă şi o ploscă.

— Stai jos, frate Toma, să ne omenim puțin, c-ai venit dă pă drum... Aci e umbră şi e şi soare dacă *vreai*... Ia du-te, mă Radule, şi umple iar *urcioru* ăsta cu apă proaspătă dă la puț.

Toma îşi adună picioarele sub el... pe când popa scoase câteva braţe de paie şi coceni pentru cei patru boi... Apoi aşternu jos un ţol...

— Mă mai întind puţin, pă la prânzu ăl mare, îl lămuri pe Toma. Şezi pă el.

— Să-ţi spun drept, frate... Nu mă *obicinuiesc* cu barba asta a dumitale... Că ieri, când te-am cunoscut, erai un copilandru... Nici acum nu ştiu să fii trecut mult peste douăzeci şi cinci dă ani! Nu?

— Barba mea... deh... ce să-i faci? E barbă dă popă... Da' eu nu mă împac cu a dumitale... Că e numai ţepi şi te-a năpădit frumuseţe dă mustaţă... Cum ajungem în sat te pui s-o dai jos... Da' ia spune-mi tot cum a fost... Trage o duşcă şi din plosca asta... până vine fină-miu cu apa... Mi-au trimis câteva vedre nişte prieteni din sus dă Caracal, dă la Piatra-Oltului.

Toma sorbi cu sete... îşi şterse mustaţa cu mâneca şi oftă...

— Io tot nu pricep cum te făcuşi popă, frate Radule...

— Hei... o să-ţi spun eu mai pă urmă... Află că bătrânu' să afla bine cu starețu' dă la mănăstirea Brâncoveni şi a izbutit prin el, dând plocoane bune, să mă lase în locul lui, acum doi ani, după ce m-am întors acasă... M-a însurat şi m-a hirotonisit. A fost uşor că ştiam binişor carte... Da' lasă asta... spune, cum ţi-ai pierdut mâna...? La Craiova te lăsasem întreg şi... Toată lumea spunea că te-au făcut muscalii uriac.

— O fi fost vorba... îmi spuneau toţi aşa, da' până la urmă n-a ieşit nimic.

Apoi, după ce mai prinse puţină inimă, că era tare flămând şi însetat, Toma îi povesti, dar nu prea amănunţit, că nu vorbea bucuros despre el însuşi, ce s-a întâmplat de când au schimbat cele câteva cuvinte la Craiova... Amândoi fuseseră panduri, dar sub comandiri deosebiţi, căci Toma, aflând cu un an mai înainte că e un comandir care adună toţi pandurii dintre Cerneţi şi Râmnic, lăsase tot şi alergase la el fără şovăire. Luase parte şi la afurisita încăierare când Magheru zdrobi mica oaste a boierilor pribegi care se

întorceau de la Sibiu, ca să răstoarne pe Vodă Grigore Ghica… Când a început războiul ruso-turc. Radu Şapcă a alergat şi el la Craiova şi s-a legat de cetele lui Verbiceanu… Aci, la Craiova, s-a 'ntâlnit o dată, în toamna lui douăzeci şi opt, în timpul războiului, cu Toma. Acesta era în fruntea unui pâlc de panduri călare, îl trimisese ştafetă Magheru la generalul rus Geismar, care comanda o divizie la Craiova, împotriva unui corp turcesc să-i dea de ştire că a aflat de la doi prinşi ca osmanlâii se pregătesc să treacă cu oastea la Cerneți, să-i înconjoare pe ruşi, pe sus, trecând Jiul pe la Țînțăreni… După aprecierea lui Magheru erau ca la trei-patru mii de turci, iar el nu avea în fata lor decât vreo trei sute de panduri. Geismar i-a trimis degrabă un *comandir* sârb cu încă vreo cinci sute de volintir!… Porecla de tiriac îi ieşise lui Toma din următoarea împrejurare: Pe când venea de la Cerneți cu pâlcul lui călare, a văzut o ceată de călăreți turci, porniți în recunoaştere, care veneau către vâlceaua prin care treceau câteva tunuri ruseşti. Comandantul lor îi credea pe turci departe şi nu bănuia ce primejdie îl amenință… Când află, dădu câțiva tunari ai săi călăreți lui Toma, să-i atragă pe turci în altă parte, şi el o porni în goană cu tunurile să le puie la adăpost în pădure înapoi… Atunci îi spusese înfrigurat:

— Tu, uriac… frate… tu mai mare… că ştii locurile… trage-i în altă parte…

Aşa s-a şi întâmplat… Pierderi n-au fost… dar ruşii şi pandurii nu-l mai scoteau acum pe Toma din „uriac“ şi aşa i-a rămas porecla chiar când s-a întors la Magheru, îi povesti apoi popii Şapcă bătălia de la Siseşti, de la poalele dealurilor, dintre panduri şi cei trei mii de turci care înaintau de la Cerneți… Toma se întorsese în grabă şi a avut timp să ia parte la luptă… Iată cum a fost, povestea el: Turcii aflaseră din ajun că pandurii se pregătesc să-i înfrunte şi i-au aşteptat ascunşi într-o pădure tânără şi deasă lângă Siseşti. Magheru, bănuitor, a vrut să ocolească pădurea. Solomon, care comanda o parte din volintiri, a fost de părere că nu e nicio primejdie. Era încă întuneric şi ceață. În pădure n-au întâlnit

pe nimeni, dar pe urmă drumul trecea printr-un stufăriş de gorun... După ce i-au lăsat să treacă, turcii s-au năpustit asupra lor. Căpitanul sârb cu vreo două sute de volintiri a fost înconjurat şi a început o luptă crâncenă... Solomon a avut timp să se tragă înapoi cu ai lui... Magheru însă şi-a împărțit oamenii în două părți. O parte a trimis-o să ocupe biserica din sat, iar cu o parte a dat năvală şi a despresurat pe căpitanul sârb şi oamenii lui. S-au tras toți urmăriți de focurile turceşti în sate... risipindu-se prin curți... Prevederea lui Magheru se dovedi înțeleaptă... Turcii, crezând că pandurii s-au împrăştiat toți, au alergat fără griji după ei. Atunci i-au trăsnit focurile pandurilor. Au fost nimiciți câteva sute din ei de focurile trase din turlele bisericii şi de pe case... Către chindie, Magheru, negru de fum şi rănit uşor la umăr, *dese* poruncă pandurilor să dea iureş, împotriva grosului turcesc... Izbitura a fost atât de puternică, încât turcii s-au împrăştiat o dată cu lăsarea nopții, lăsând prin vâlcelele de din jos de sat alte câteva sute de morți... Şi pandurii au avut pierderi mari... ca la două sute cincizeci de oameni.

— Aci ai fost rănit? Aci ți-ai pierdut mâna? întrebă nedumerit popa Şapcă.

— Nu, ceva mai târziu, la Băileşti... Toma îşi cuprinse cu palma răşchirată barba crescută țepoasă şi se întunecă la față. Nu, mâna am pierdut-o la Băileşti şi iată cum: După ce luptasem la Siseşti, generalul rus dăduse lui Magheru o sabie scumpă şi aşa ca o cruce dă pus pă piept, nu mai ştiu ce... iar pă pandurii lui în bătălia de la Băileşti i-a ținut înapoi, zicea că destul au luptat... în timpul luptei, Magheru m-a trimis cu alți trei oameni cu țidulă să-l întrebe pă general dacă nu ar fi bine totuşi să intre în foc şi el cu pandurii lui... „Du-te, uriacule, şi să-mi vii înapoi cât ai clipi“, mi-a spus *comandirul*. Nu m-am întors cât ai clipi... Nu m-am întors dă loc şi nici nu l-am mai văzut d-atunci. Tot căutând pă general m am pomenit *dimpreună* cu cei trei oameni în miezu' luptei... Nu m-am mai putut desprinde... şi m-am trezit peste două zile în spital la Craiova cu mâna zdrobită dă la cot în jos... Mă nimerise un plumb, să vede, sau nu mai ştiu nici io ce-a fost...

Am stat în spital un an şi mai bine... întâi mi-au tăiat mâna, că rana putrezise dă sub cot... Pă urmă, peste vreo şase luni mi-au tăiat-o iar dă deasupra cotului... Eram numai între muscali răniți... Acum o rup şi io binişor pă ruseşte.

— Ei, şi pă urmă?

— Pă urmă... Ce să fie? Am ieşit din spital neom... Am încercat să-mi câştig pâinea ca mai înainte, om la cai, la negustoru' din Craiova pă care îl ştiam... Nu mai era mulțumit dă mine... Se opri, se uita lung timp în pământ şi apoi îşi întoarse privirea umedă spre prietenul lui. Mă gândeam că m-or primi oamenii înapoi la oi în ostrov, dacă ai să vrei să mă ajuți puțin...

— Negreşit că te-oi ajuta! însă... nu vrei să te mai întorci acasă, la ai dumitale?

Toma răsufla greu şi-i rătăcea parcă privirea. Luă un bulgăre de pământ reavăn şi-l sfărâmă în mină, zâmbind amar.

— Am fugit dă clacă atunci când eram întreg şi mă întorc să-mi pui grumazu sub jugu ei acum, când sunt schilod... Iar muncă, din zori până-n noapte, flămând şi gol, iar gârbaciu logofătului, iar să ştii că din leagăn la mormânt ai fost ursit să fii legat, cu viața ta şi a copiilor, dă altă voință, că tu nu poți să zici nu.

— Rămâi atunci aci, frate Toma. Om face tot ce trebuie şi cred că oamenii or fi bucuroşi să te vadă înapoi, căci au fost tare mulțumiți dă dumneata... E ceva mai greu cu boieru şi cu pârcălabu, că or vrea să te înscrie printre lucrători.

Toma îl privi parcă speriat.

— Păi atunci mă vor face clăcaş aci...?

— Şi eu sunt un fel dă clăcaş, frate Toma...

— Am crezut întâi că s-o putea să scap dă clacă, îi spuse zăvoianul, lovind cu pumnul într-o brazdă uscată. Păi dă e vorba să mă înscriu printre lude şi să rămâi clăcaş aci... e tot un drac... Atunci mă întorc mai bine acasă... îşi strânse cu mâna, furios, cămaşa! a piept. Cum dă poate robi aşa om pă om?... Asta nu pricep io... Claca asta este urgia lui Dumnezeu, frate.

Chipul bărbătesc al popii îngheță. Parcă un frig pe dinăuntru i-ar fi pătruns în oase. Dar nu era decât mânie... Ochii lui erau acum ca o smoală care luceşte. Barba tânără şi arămie i se răsfiră. Se lungise pe țol, şi acum se întoarse întâi încet, treptat, apoi se ridică în genunchi.

— Ma, frate Toma, n-avea nicio grijă. Toate să plătesc pa lumea asta. Zi dă zi şi ceas cu ceas să crestează câte un semn, pă un răboj, dă tot ce să întâmplă... da' dă tot. Glasul, plin ca de obicei al popii, avea acum o încrâncenare rece. Omule, nicio picătură din suferința poporului ăsta nu e pierduta pentru socoteală. Vor plăti odată şi odată cu vârf şi îndesat...

Toma oftă cu o deznădejde moale.

— Vor plați pă lumea ailaltă... Da' ei ne scot sufletu' pă lumea asta.

Popa era acum de-a binelea în genunchi şi îşi strângea pumnii.

— Aia-i altă socoteala... eu îți spun dumitale că vor plăti aci, unde e rădăcina răului... Vor plăti... odată şi odată... Dacă nu ei, vor plăti copiii ori nepoții şi strănepoții lor... Vor plăti când să va fi uitat dă ce plătesc... Când li se va părea că pedeapsa e doar o nenorocire, care le vine din senin. Vor plăti când ei să vor crede buni şi fără vină... Neîndurat, răul însămânțat acum va rodi pentru ei când să va împlini sorocu' lui... Mă. Asta e o lege mai crâncenă decât pravila lor, şi dă ea nu pot scăpa aşa cum ocolesc pravila... Glasul lui, care avea ceva răzbunător în el, se înmuie ca într-un rânjet uşor. Dă prisos vor spune atunci că tot ce a îndurat poporul acesta e ceva trecut, şi vor spune că suferințele d-acu' n-au fost decât certuri şi neînțelegeri care trebuie uitate şi să vor răzgâia cerând iertare şi pupăciuni... Şi aci privirea lui se făcu din nou de oțel. Ridică pumnul deasupra capului. Mă frate, veacu nu iartă, mă... Nu iartă nimic... Să nu îngădui omului să fie om, asta nu e glumă, cum cred ei. Asta se plăteşte la sorocu' cuvenit cu spaimele morții. Mă, frate Toma, a pierit Vavilonul, a pierit împărăția lui Alexandru Machedon, hei, va pieri şi blestemata asta dă clacă. Arătă cu pumnul spre cer... că atunci când vasul e plin, să răstoarnă singur, după legea lui

dă vas al blestemăţiilor... Dacă vor fi unii pă dă lături să împingă puţin, va fi şi mai bine. Asta o putem face şi noi, dă pildă...

— Mă frate, s-ar putea să apucăm şi noi înşine ziua asta?

— Poate că da, poate că nu... leu, unu, mă vezi, voi fi treaz în orice clipă, să încerc mereu... Dacă ai rămâne aci, am fi doi. La ceasu potrivit am fi alături. Ce zici?

Omul răspunse greu, şovăitor;

— Ce să fac? Ştiu că pentru cei din satu meu sunt mort dă mult. Dă mă întorc acum, mă vor privi ca pă un strigoi. Dar ce pot să fac... Am un copil. Va fi şi el clăcaş... E mai bine să fiu alături dă el. N-am vrut nici măcar să mă văd cu oamenii din sat, ca să nu mi se adulmece urma... Dar acum socot că n-am altceva dă făcut.

N-au mai vorbit nimic... Erau amândoi abătuţi... După o bucată de vreme popa s-a ridicat.

— Uite ce e, eu vreau să mai trag vreo două-trei brazde până asfinţeşte soarele... Lungeşte-te pă ţolul ăsta, ca să te hodineşti o ţâră. Pă urmă om vedea ce om face.

Peste două zile, Toma călărea la pas, cu doi desagi la oblânc, spre Zăvoiu Dihorului. Popa Radu Şapcă nu putuse să-l facă să nu se întoarcă acasă. Îl pusese să-şi radă barba prea crescută, îi dădu primeneli şi opinci noi. În desagi îi pusese merinde să aibă o săptămână întreagă, şi acasă... să nu vie cu mâna goală între ai lui. Iapa sură pe care i-o împrumutase nu era încă bătrână... încă i-ar mai fi putut aduce vreun mânz în anii următori... Avea să-i dea înapoi vreun cir an crescut gata... Nu făcea să se întoarcă acasă, pe jos, ca un cerşetor.

Gând s-a văzut dincolo de Argeş, prin zăvoaiele copilăriei lui, Toma n-a mai avut inimă să intre în sat, pe lumină. A aşteptat să se înnopteze... Abia după ce s-au aprins opaiţele, s-a îndreptat spre bordeiul lui... Nu era nimeni, a trecut alături. Stanca, care era la Maria, când a văzut un om trăgând calul după el în poarta cocioabei lui Ion, căci pribeagul tot n-avusese inimă să rămâie şi să intre în bordei, a ieşit ea să vadă cine e...

— Pă cine cauți dumneata?

Omul n-a răspuns… Ea s-a speriat de tăcerea lui şi a între» bat din nou:

— Pă cine cauți, omule?

Atunci, cu inima strânsă, el a spus doar atât:

— Sunt io, Stanco… Io…

Femeia l-a cunoscut acum şi a început să țipe… A ieşit Maria… A ieşit şi Ion. Au început să țipe şi copiii. Frate-său s-a apropiat clătinându-se, l-a luat în brațe şi l-a strâns la piept.

— Mort ai fost ş-ai înviat… frate… Să mulțumim lui Dumnezeu…

Maria a aprins lumânarea cea groasă de la Paşte. Țipetele copiilor au adunat vecinii… Era, altfel, o seară plăcută şi a răsărit şi o lună plină… Se vedea acum ca ziua… Până la miezul nopții s-a adunat jumătate satul.

Stanca sta deoparte cu mâinile împreunate sub vâlnic şi nu îndrăznea să se apropie de el… Atunci el înțelese…

— Te-ai măritat cu altu, Stanco…

Ea nu răspunse nimic.

— Şi copilul? Trăieşte?…

Ion îl împinse înainte pe Tudose, care avea acum zece ani. Îi ziceau toți mutulică, fiindcă nu prea vorbea.

— Tudose, sărută mâna lui taică-tu…

Copilul se codea… pe urmă îl luă de gât. Toma se ridică şi îl luă în brațe… cu mâna dreaptă doar. Ion se întoarse către Stanca:

— Femeie, du-te acasă… la copiii tăi… Toma doarme la mine. Lasă-l aci şi pă Tudose…

Porniră spre prispa cocioabei. În prag, Ion îi spuse, după ce aşteptă un timp în loc, doar atât:

— Află, Toma, că Miai s-a petrecut din viață.

De unde seara tot sătul s-a cutremurat de ştirea întoarcerii lui Toma, a doua zi se întoarse roata… Cei mai mulți erau acum împotriva lui… „Şi-a lăsat nevasta… şi-a lăsat copilu' fără să-i pese şi acum să întoarce şi găseşte copilu' crescut dă alții, găseşte gospodăria sporită… şi el, după ce s-a

săturat dă hoinăreală, vine după zece ani la de-a gata... Numai să aibă obrazu să-şi ceară înapoi bordeiu, boii şi cele două vaci, că-l tabără satu..."

Timp de două zile, Toma n-a întâlnit decât priviri duşmănoase. Stanca era o femeie harnică şi cuminte, de aceea toate femeile îi luară parte. Dumitru, cu care se luase de şapte ani, era şi el un om muncitor, la locul lui. Aveau împreună trei copii.

Spre seară, Toma îi spuse femeii că-i lasă bordeiul, gospodăria, vacile şi boii... tot.

Află că s-a făcut un sat nou, tot pe moşia boierului Medelioglu, numai din bordeie. Boierul nu mai dădea pământ de casă însurăţeilor decât sus pe malul împădurit, în stânga Vadului Rău. Trebuiau să taie singuri pădurea, să scoată rădăcinile, să aşeze iar pământul...

După ce se încheiase pacea între împărăţii, era slobodă vânzarea grânelor, care-şi urcaseră preţul dintr-o dată, şi boierii alergau ca nebuni după pământuri noi... Se tăiau fără milă pădurile... Bordeiele din jos de sat fuseseră mutate la Vadu Rău, ca să facă loc pentru ogoare... grădinile erau, aşa împrăştiate, fără garduri, „prea mari", cum spuneau logofeţii boierului. Ăla-i pământ bun, risipit degeaba. Pe malul înalt, deasupra gârlii, pământul e tare, dar nu e tot râpos... E bun de aşezat acolo vatra satului. Oamenii să taie pădurea şi să scoată buturugile. Li se dă şi ceva lemne, de mai au nevoie, pentru bordeie.

Ajutat de Ion, de Mitru şi de Vasile Peştefript, care erau şi ei însuraţi şi-şi tăcuseră bordeie la Vadu Rău, Toma îşi putu ridica şi el un bordei, pentru el şi pentru fiu-sau, Tudose. Ignat Secu, care cam îmbătrânise, îi împrumută doi boi, ca sa facă omul cărăuşie drept clacă, de vreme ce nu mai putea ţine coarnele plugului. Avea să-l ajute de acum încolo şi Tudose. La zece ani un copil poate fi de mult folos.

Ăi de la conac nu-i mai cerură socoteală de ce-a fost şi-l înscriseră cu două pogoane pentru anul viitor.

Într-o duminică, Toma cobora spre sat, cu Tudose, care se ţinea acum de el toată ziua, ca un mânz crud, ca să ia

nişte ţoale de la Ion. Întâlni în poiana răscrucii pe Sultana. Era acum o femeie în toată legea, căci împlinise de curând douăzeci şi şapte de ani. Se purta încălţată ca la târg, avea salbă de aur la gât, e drept, pe un singur rând, ochii îi jucau în cap, era cărnoasă şi plină de ispite... Aflase şi Toma că acum se ţinea cu logofătul Dobre, dar îi plăceau şi flăcăii cu mustaţa mică, răsucită. Toma vru s-o ocolească. Ea se opri în loc şi întoarse capul după el.

— Tomo, ia stai locului...

El se opri.

— Vino încoace, Tomo...

El veni încet spre ea... Se opri nedumerit... Ea se uită cu milă la mâna lui, în locul căreia mâneca goală a cămăşii era Vinta în briul roşu.

— Ce flăcău frumos erai, Tomo!... Oftă lung, îl privi în ochi... Vino până la mine, Tomo, să stăm puţin dă vorbă...

El şovăi.

— Mă duceam la Ion, să iau câteva ţoale...

Femeia începu să tremure parcă.

— Vino întâi să stăm puţin dă vorbă.

Intrară în bătătură bordeiului, căci acum curtea avea un gard de nuiele împletite. Bordeiul era văruit proaspăt pe din afară şi pe dinăuntru. Avea şi vatră. Pe jos era aşternut un ţol făcut în război, din petice, iar pe pat era o cergă mare, albă, miţoasă. La căpătâi, o ladă, şi peste ea, velinţe. Sultana dădu velinţele jos, deschise lada şi spuse:

— Alege din ţoalele astea tot ce vrei. Ia-le pentru copil... Au fost ale lui... ale lui Miai. Şi deodată faţa i se frânse de durere, ochii i se umplură de lacrimi şi căzu pe patul bordeiului ca înjunghiată. Ascultă, Tomo, şi bordeiul ăsta e al lui... Căci e făcut din ce a strâns el... Ştiu că ţi s-au spus multe despre mine... E adevărat, Tomo. Tot ceea ce ştie lumea adevărat... dar e şi mai adevărat ceea ce nu ştie lumea... ca io trăiesc cu un mort în inimă... Că nu m-oi mărita niciodată... Tu să ai milă dă mine, Tomo... Tu trebuie să ştii ce foc nestins mă arde dă când l-am adus pă Miai în car, acoperit dă frunze, două zile pă drum până în sat...

CARTEA A DOUA
Necazurile serdăresei Zinca

De un ceas caută serdăreasa, amărâtă, cu poştalionul ăsta galben şi cu pânză de cânepă deasupra, casa postelnicului Medelioglu şi nu o poate găsi. A făgăduit că vine după-amiază să vadă pe nevasta lui bolnavă, care nu vrea să se lase văzută de doctorii bărbaţi, şi acum a rămas de ruşine. S-a oprit în loc şi nu mai ştie încotro s-o ia.

— Bine, mă Stoica, nu ţi-a desluşit vizitiul lor, care a venit să mă cheme, unde stau?

Stoica, bătrânul surugiu{88} de la Bălceşti, e şi el destul de ruşinat. Îşi împinge căciula spre ceafă şi ridică din umeri:

— Ba mi-a... Da-n Bucureştii ăştia e greu al naibii să te descurci.

Serdăreasă e mânioasă. Se strânge în maloteaua{89} de pambriu, îmblănită cu vidră, îşi trage şalul de caşmir la piept.

— Nu eşti bun de nimic.

Stoica clatină din cap, îşi teşeşte mustaţa stufoasă.

— Apăi, io ziceam că... dumneavoastră... unde aţi fost mai mult ca mine în Bucureştii ăştia...

— Nici eu nu sunt bună de nimic, hotărăşte serdăreasa.

Ca să-şi poată ţine în voie copiii la şcoală, Zinca Bălcescu a căutat o casă încăpătoare la Bucureşti, şi după ce a încercat în două-trei locuri, a găsit ceea ce-i trebuia cam prin mahalaua Visarionului, cam înspre mahalaua Boteanului, căci pe vremea asta mahalalele erau foarte întinse, cu maidane nesfârşite între ele şi cu casele uneori amestecate. Îi place că are oarecum aceeaşi împărţire ca la Bălceşti. O săliţă „marchiză{90}”, cu *geamlâc* în faţă, apoi o tindă îngustă şi lungă, cu odăi în stânga şi în dreapta. De la „marchiză” la uliţă e o mică grădină de flori, cu boltă de viţă; în stânga casei, între acoperişul de şindrilă şi gardul vecin se înalţă un nuc

puternic, care învăluie tot şi nu mai îngăduie nimic sub el, din pricina umbrei lui puternice şi a mirosului iute de frunză... E prea mare pentru o curte de oraş şi uneori se gândesc să-l taie, ca să poată umple locul cu flori sau cu pomi mai mici, vişini ori gutui, dar tocmai fiindcă dă umbră puternică e tare potrivit vara pe căldurile lui cuptor. De aceea au făcut sub el o masă rotundă cu picioarele în pământ, cu o laviță în jurul ei, la care se mănâncă din mai şi până în toamnă. Ca să nu se vadă de la vecin, e înălțat lângă gardul de şipci alt gard viu de tufe de liliac şi soc, încâlcite, unele într-altele, iar cu spatele la stradă, bolta de viță. În dosul casei sunt acareturi mărunte, grajd pentru cai şi două vaci cu lapte, o curte de păsări, cu rațe, bibilici şi găini, că păsările mari le ține la Bălceşti. Aci se intră pe poarta cea mare. De la prispa bucătăriei, cu parmalâc[91], o potecuță duce sub nuc.

Singură acum, Zinca luptă să crească cinci copii: Costache, Nicolache, Sevasta, Mărghioala şi Barbu, care toți trebuie îmbrăcați după moda nouă nemțească, adică cinci rânduri de haine şi de rochii, cinci perechi de ghete, cinci scurteici şi căciuli, şi pălării, şi cărți de şcoală, şi rochii de bal, că fetele s-au făcut de măritat. Nu e lucru uşor, iar Bălceştii nu dau spor peste nevoile casei decât în anii buni când se fac fânul, prunele şi porumbul. Se mai ajută şi ea, cum poate, cu meşteşugul doftoricesc... De când a fost chemată la palatul de la tei – Tell Doamnei de la Colentina – o dată cu doctorii Sporer bătrânul, şi Mayer, la o domniță a lui Grigore-vodă, bolnavă, şi a făcut-o ea bine, de o boală rea, cu foi de pătlagină adusă anume de pe Topolog, e chemată ca doftoroaie[92] nu numai pentru albeață de ochi, unde e neîntrecută, dar şi pentru alte necazuri, unde sfatul ei e totdeauna bine venit, iar de la o vreme şi plătit. Nu un galben de vizită, ca doctorilor nemți, dar doi-trei sfănțihi tot i se strecoară în buzunarul scurteicii. De aceea, cât stă în Bucureşti, iarna şi primăvara, ține şi trăsura adusă de la Braşov, din vremea fugii de panduri. E un fel de poştalion uşor, ca să poată urca dealurile Topologului, cu arcuri, acoperit cu pânză de cânepă bătută bine, de nu trece nici soarele, nici ploaia prin ea. E mai

încăpător ca o brişcă, făcut anume, fiindcă are tot timpul de adus lucruri şi de-ale mâncării de la Bălceşti... Şi apoi, unde să stea în brişcă ea, şi copiii, şi femeia, şi vizitiul? Nu e prea arătos poştalionul, iar Costache, care e foarte fudul şi care e acum calemgiu la Vistierie, spune că îi e ruşine să meargă cu el la plimbare la Herăstrău. Se întovărăşeşte cu prieteni şi iau împreună câte o birjă lipovenească, cu un sfanțih[93], iar când e cu număr roşu, doi sfanțihi ceasul. Pentru ea însă e tare bun poştalionul ăsta, care *uruie* mai puțin decât oricare birjă pe caldarâmul cel nou cu bolovani de râu al podurilor, căci e tare uşor.

Mai greu e că, în oraşul ăsta babilonic, surugiii ei de la Bălceşti nu se pot descurca, neam. Ulițele sunt atât de încâlcite şi mai ales sunt atâtea cu acelaşi nume, ca, dacă locuieşti în altă parte a oraşului, e greu să poți afla ceea ce cauți în partea cealaltă... Are o *țidulă* în greceşte prin care e rugată să vină la postelnicul Medelioglu, din mahalaua Sfântu Nicolae, că postelniceasa zace de multă vreme în pat şi a auzit că ea, serdăreasa Zinca, a mai făcut bine pe o cucoană, tot de beteşugul ăsta... Dar se vede că postelnicul Medelioglu e foarte cunoscut în mahalaua lui şi de aceea crede că-l cunoaşte tot Bucureştii şi o fi poate aşa de mândru de biserica Sfântu Nicolae a lor, de crede că nu mai e alta „lângă podul guler”. Dar lângă podul gârlei e şi Sfântu Nicolae de pe Prund şi Sfântu Nicolae Şelari, cum şi Sfântu Nicolae din Țigănie, cel din spatele Mitropoliei, nu mai vorbim de Sfântu Nicolae de lângă Sfânta Vineri... Dar *nicăiri* nu e ştiută casa postelnicului Medelioglu.

De altfel, la fiecare câțiva ani, după câte un loc ori după câte un cutremur, toată fața unei părți din oraş se schimba, şi, până să se cunoască noua înfățişare, iar se schimba. Când vreun boier mai cunoscut îşi însura flăcăul şi îi cumpăra casă, se ivea altă încurcătură, căci „dincolo de banu' Ghica” putea să fie ori lângă gârlă, în jos de biserica Zlătari, ori dincolo de Udricani. După zece-douăzeci de ani, nimeni nu mai ştia unde anume îi locuiseră rudele din cele patru părți ale oraşului. Afară de unele „palate”, casele clădite din

paiantă[94] şi cu temelii puțin îngropate nu țineau la vreme şi se tot cârpeau, aşa cum spunea un neamț, cu adausuri şi balcoane „scandaloase”, proptite într-o rină, înnădite cu pridvoare din față, din dos şi dintr-o parte. Mai ales pe ulițele Târgului din Lăuntru, unde negoțul era în toi şi prețul binalei ridicat, că sporea de la o vreme nemăsurat numărul negustorilor, nu mai ştiai dacă o proprietate s-a sfârşit şi începe alta. Ulițele, la fel, căci se iviseră la întâmplare după nevoi, iar o răspântie nu era o încrucişare, ci un maidan... Acum, de pildă, poştalionul era oprit lângă o biserică şi nu aveau pe cine să întrebe. În dreapta erau nişte porți înalte cu acoperiş de şindrilă, învăluite de un frasin şi de duzi mici. S-a ridicat în picioare Stoica, să vadă pe cineva în curte, dar casele erau cu dosul la stradă, departe... Cam pieziş, peste drum, era o casă veche, fără curte, cu o scară de lemn putreda şi strâmbă. Care urca chiar de pe maidan la catul de sus, cu pridvor verde şi geamlâc spart ici şi colo... Pe vremuri o fi locuit cineva şi jos, sau va fi fost vreo prăvălie, că sunt obloanele trase şi ținute cu o proptea de şipcă, iar zidul scorojit a fost odată roz...

— Stoica, hai acasă!... că nu ne mai descurcăm.

— Săru' mâna, cocoană... acas, acas... da’ pă unde?... se scărpină în cap, gânditor, Stoica.

Nici serdăreasa nu cunoştea oraşul mai bine, că ea se socotea acasă, la Bălceşti.

— Caută de ieşi pe Pod... că pe urmă e mai uşor.

Stoica se scarpină iar în cap şi, iscusit, trase poştalionul lângă pridvorul cu geamlâc. Bătu puternic cu codirişca în oblon, şi atunci, puțin strâmbă de ciudă că i-au stricat somnul de după-masă, apăru la uşa din capul scării o femeie cam trecută, cu o claie de păr roşcat în cap, îmbrăcată în capot roşu. Care îi întrebă alene şi cu un ochi închis pe cine caută.

— Încotro e Podul, pe aici prin mahalaua asta a dumneavoastră?

Ea strâmbă nasul, închise mai mult ochiul stâng şi arătă cu mâna spre răsărit, apoi închise uşa cu vopseaua roză,

scorojită. Asta şi trebuia, fiindcă lui Stoica îi era teamă să nu se înfunde pe undeva…

Într-adevăr, după ce se învârti, cu ochii spre soare, prin vreo două-trei ulițe şi maidane mari ca printr-un sat, ieşiră cu uimire pe Podul Târgului din Afară şi se lămuri acum ca biserica fusese biserica Sfântu Silvestru. Adevăratul oraş erau aceste poduri, căile nesfârşite de intrare, care din cele patru părți ale țării se adunau în inima oraşului în nodul Târgului din Lăuntru, în încâlcitura de ulițe negustoreşti dintre bisericile Sfântu Gheorghe Nou, Sfânta Vineri cu Bărația, Sfântu Sava, Curtea Veche şi biserica Zlătarilor. Văzute dimpotrivă, aceste lungi drumuri erau ca picioarele unei caracatițe, al cărei trup era însăşi încâlcitura Târgului din Lăuntru.

Podul Târgului din Afară, care avea să devină Calea Moşilor, Podul Mogoşoaiei, mai pe urmă numit Calea Victoriei, Podul Calicilor, mai pe urmă, Calea Craiovei, şi după aceea, Rahovei, Podul Beilîcului, numit apoi Calea Şerban-Vodă, Podul de Pământ, rupt în bucăți, devenit în parte strada Belvedere şi Calea Plevnei, îşi au în aceste vremuri viața lor deasă ca un stup, mai ales spre cele două capete, pe la mijloc, având uneori şi case mari boiereşti cu un cat şi cu două, trei sacnacsiuri cu geamlâc scoase, după cum e şi la Țarigrad, deasupra uliței, ca să vadă ai casei în lungul ei. Când stă cineva în casă toată ziua, toată viața, trebuie să vadă şi ceea ce mai trece pe ulița cea mare. Înapoi, grădinile şi curțile se întindeau ca bărăganele.

Pe aceste poduri, în afară de altele aşezate în inima Târgului din Lăuntru mult mai mici, dar unde se află prăvăliile cele mai mari, ale negustorilor cu ridicata, cei ce aduc mărfurile cu chervanele de la Lipsca, de la Pesta, Beciu, Paris, Odesa ori Țarigrad, adică pe ulița Franceză, ulița Nemțească, ulița Lipscanilor şi alte câteva zeci, Şelari, Cavafi, Gabroveni, este toată viața întinsului oraş.

Pe vremuri, aceste drumuri mari erau podite cu pavea de bârne, de-a latul, din lemn de stejar, de aci şi numele de poduri. Din pricina lor tot oraşul duhnea din primăvară, până

toamna târziu, când dădea înghețul, căci sub ele se adunau, în noroiul care nu se usca niciodată, toate mortăciunile şi toate gunoaiele care nu se puteau scurge prin şanțul de dedesubt. Când droştile treceau în goană, aceste bârne săltau stropind trecătorii. A fost o mare binefacere când, prin 1823, Grigore Ghica, chemând pe inginerul arhitect Hartl de la Viena, a început să ridice bârnele şi să le acopere cu caldarâm de bolovani mici de râu. Pe ele, prăvăliile, având rareori mai mult decât un cat mărunt (pentru locuință), se țineau una lângă alta, cu marfa scoasă în uliță, ca să se vadă, în loc de orice firmă, dacă nu cumva aveau atârnat deasupra vreun obiect oarecare, de la vreun zăbun{95}, spânzurat sus ca o sperietoare, vreun brici cât sabia, pentru bărbieri.

Se țineau şi unele şi altele după isnafuri{96}. Iată, de pildă, trei-patru mari şelari, cu şei, hamuri întregi, tolbe de vânătoare, fote de piele pentru meşteşugari, chimire late, apoi vopsele de tot soiul şi piei întregi lucrate iscusit pentru cizmari. Marfa e scoasă pe tarabe de lemn acoperite,. Îndesate unele într-altele, până spre mijlocul podului, ca într-un bazar oriental. De obicei şelăriile au deasupra intrării un cap de cal, parcă împăiat, cu coamă până la greabăn, dacă nu un cal întreg, ca într-un muzeu de istorie naturală.

Serdăreasă aşteaptă, fiindcă Stoica a coborât să cumpere o biciuşcă şi, cum prăvăliile seamănă între ele, ea nici nu ştie măcar în care a intrat, să-i spuie să iasă mai repede. Acum vin la rând, după o biserică, cinci-şase dogari cu marfă nouă, albă, nevopsită, de lemn, mese, scaune, butoaie şi vedre, bote şi căzi, albii şi fluiere înflorate, măturі şi lopeți de zăpadă, furci şi dulapuri. Pe urmă, după o mare simigerie la care, ispitită de mirosul cald, a oprit, ca să ia lipie fierbinte pentru copii, vin prăvăliile braşovenilor, gabrovenilor, cavafilor, ale fierarilor, cojocarilor, apoi bragagerii mari, altă biserică, băcănii unele lângă altele, cu butoaie şi saci în uliță, cu mânătărci{97} şi caracatițe spânzurate în galantare. Din când în când, fiindcă nu mai e loc pe uliță, se vede câte un gang care dă într-o curte nesfârşită, cu zeci de maghernițe îndesate

unele într-altele, dar cu „firmele” la intrare: cizmari, modiste, râşniţari, tinichigii şi alţii.

Pusă în grămezi la intrare, atârnată de ferestre, desfăcută pe tarabe care silesc oamenii să ocolească prin mijlocul uliţei, marfa trebuia să aţină astfel calea miilor şi miilor de trecători, cum şi a sutelor de care, căruţe, brişte şi droaşte care pătrundeau pe aceste poduri în fiece zi în oraş, circulaţia fiind pe ele obligatorie, căci deşi întortocheate, ele erau totuşi drumul cel mai scurt între oricare dintre feluritele mahalale ale oraşului. Dacă vrea cineva să meargă, de pildă, de la bariera (cum s-a numit după introducerea accizelor) Moşilor la bariera de la capul Podului Mogoşoaiei, tot prin nodul de la Sfântu Gheorghe trebuia să treacă, deci după ce umblase un ceas întreg pe Podul Târgului din Afară, urma să o ia acum în tot lungul Podului Mogoşoaiei. Cum ar fi putut să nu devină astfel orice trecător muştiriu{98} silit într-un fel sau într-altul? Dacă avea bani, fireşte: Între aceste poduri nu sunt drumuri de-a dreptul, ci numai mahalale, ca nişte sate mici, cu maidane între casele adunate în jurul bisericilor, iar între ele livezi, lanuri de grâu, de secară, de ovăz. Pe la mijlocul veacului trecut, Universitatea cea veche, atât de frumoasă, din faţa mănăstirii şi şcolii de la Sfântul Sava, era pe ţrei laturi înconjurată cu tarlale de porumb.

Deci, prin anii întâmplărilor pe care le povestim, Podul Târgului din Afară se prelungea cu drumul mare al Pantelimonului până departe, cu prăvălii şi hanuri, cu cârciumi – tot în calea călătorului – până pe la un sfert de poştă către mănăstirea Mărcuţa, dar pe toată această lungime nu erau case decât pe de o parte şi pe de alta a drumului, iar din curţile din dos ale căsuţelor începeau numaidecât vii întinse. Vinul trecea din spatele casei în pivniţă, şi din pivniţă în cârciumă, mai cu seamă în zilele de târg la Obor, adică marţea şi vinerea dimineaţa. Atunci, curţile imense ale hanurilor şi cârciumarilor erau pline de care dejugate, de căruţe cu cai deshămaţi şi legaţi la codirlă, ca să mănânce fân, iar pe jos numai paie risipite şi bălegar, mocirle de apă vărsată.

La țară, creşte de obicei întâi cătunul ori satul, şi pe urmă credincioşii aleargă să-şi ridice o biserică... când nu se găseşte vreun boier care vrea să-şi capete iertarea grelelor păcate. Aici, în acest Bucureşti mai întins decât cele mai multe capitale europene pe acea vreme, după mărturia călătorilor, Mitropolia ori vreo mănăstire, care a primit în danie o moşie în cuprinsul oraşului, ridică pe câmpul de ciulini, mătrăgună şi buruieni cât omul, o bisericuță, un metoh, chipurile... în câțiva ani s-a adunat în jurul bisericuței un adevărat cătun, aci, între podurile oraşului. Oamenii au venit de unde i-au adus., vântul, au găsit loc, ca buruienile printre buruieni, şi au ridicat azi o cocioabă de lut văruit, mâine i-au adaus încă o odaie şi altă odaie. Nimeni nu i-a întrebat nimic, nimeni nu i-a oprit. N-au ştiut al cui e locul. Când au putut, au ridicat şi un gard de mărăcini, la început, de uluci, mai târziu. Un corcoduş, un zarzăr, un dud au dat puțină umbră.

Ulițele s-au bătătorit singure de picioarele lor de la un pod la altul. Când cătunul, să-i zicem aşa, a devenit un fel de sat legat, cu căsuțe mai arătoase, cu grădini şi boite de viță pe rod, Mitropolia ori mănăstirea, ori biserica cea bogată, cu avere, şi-au adus aminte că sunt proprietarele fostului câmp cu buruieni şi scaieți. Acum au pretenții că tot ceea ce s-a clădit e al lor, fiindcă după pravilă „pământul robeşte binaua[{99}]". Urmează nesfârşite procese până la Divane, care, fireşte, respectă pravila şi dau câştig proprietarilor. Oamenii devin acum embaticari[{100}] şi vor plăti, ei şi ai lor, timp de nouăzeci şi nouă de ani, embatic. Bani nu prea au, că sunt săraci. Nu-i nimic, vor plăti cu ce au: miere şi ceară, roade din grădină, miei, vin, ouă, putini[{101}] de brânză. Câmpul a devenit mahalaua Sfântului Silvestru, mahalaua Sfântului Ion cel Nou, mahalaua Sfântului Nicolae din Țigănie.

Abia pe înserate a ajuns serdăreasa acasă amețită, cu urechile împuiate de huruitul roților legate în fier ale caleştilor, butcilor şi birjilor, după ce s-a oprit vreo jumătate de ceas într-o mare băcănie de lângă Bărăție, ca să ia câteva

cutii de halva şi tahân{102}, apă de flori, vanilie şi scorţişoară, pentru că a doua zi erau Mucenicii, marea bucurie a copiilor.

S-au întors şi ei de la şcoală, căci de cum a ocolit ea, a văzut cu o tresărire de bucurie în inimă luminile aprinse la ferestre.

Sunt în sufragerie şi fac mucenici: Marghioala, Sevastiţa şi Nicu, ajutând, chipurile, bucătăreasa. E marea lor bucurie. Dintr-un castron adânc iau câte un boţ de cocă trecută prin făină, şi apoi, pe faţa de lemn, îl subţiază cu palma până îl fac ca o sfoară groasă, pe urmă îi încolăcesc ca un covrig sau ca un opt. E treabă migăloasă şi ţine mult. Ceasuri întregi, uneori toţi ai casei răsucesc şi împletesc de zor mucenicii, care sunt puşi apoi unul lângă altul pe *tablale* de lemn ori pe tipsii aşternute cu pânză, pe talgere, oriunde e o faţă de lemn curată. E plină sufrageria de mucenici, sunt tăvi chiar şi pe paturile din odaia fetelor.

— Mamă, o întâmpină Sevastiţa mândră de isprava lor, ia uită-te câţi am făcut…

Serdăreasă clătină din cap:

— Mai trebuie… mai trebuie, fetiţo.

— Nu-i aşa, mamă? o întăreşte Nicu. La fiert, o tavă de asta nu umple nici castronul meu.

Îi plac atât de mult mucenicii lui Nicu, încât el nu cere cu farfuria, cere cu castronul.

Se mai supără serdăreasa şi pentru că femeia, care nu a mai făcut mucenici munteneşti, şi nu a înţeles bine ce i s-a cerut, a pisat nucile.

— Femeie, nu trebuie zdrobite, numai puţin rupte, ca să li se simtă gustul, când sunt strivite în dinţi, o dată cu zeama de mucenici. Mai curăţă încă vreo sută, dar pe astea lasă-le în sferturi.

Bucătăreasa răspunde că la cucoana la care a fost ea nu se făceau de Sfinţii Mucenici „d-ăştia cu zeamă”, că acolo se făceau colăcei care se umezeau cu miere şi pe care se lipeau nuci. Dar copiii nici nu vor să audă de aşa ceva. Ei vor rotogoale de cocă mici şi subţiri în zeamă îngroşată de nucă,

zahăr şi scorţişoară, ameţită cu vreo două beţişoare de vanilie. Şi peste ele apă de flori. Aşa simt ei că e sărbătoare şi că a venit primăvara. Va fi frumos anul ăsta, că nu mai e pic de zăpadă şi, de două zile, e o lumină vie şi călduţă. Cerul e sidefiu. Stoica va râni la noapte grajdul, va aduna apoi tot frunzişul de an, în mici grămezi, se vor strânge toate resturile şi rupturile din ogradă şi din magazii… şi se vor pune peste grămezi. Apoi copiii le vor da foc, ca să ardă încet, înfundat, ridicând stâlpi de fum cât casa. Aşa vor face toţi vecinii, întreg Bucureştiul. Să se simtă într-un oraş curăţit că a venit primăvara.

Sevastiţa şi Marghioala au scotocit fundul grădinii şi au dat de nişte brebenei plăpânzi. De la o prietenă a lor au adus nişte toporaşi, de un violet împestriţat cu galben. Îi vor pune pe masă mâine, lângă tacâmul mamei.

A venit şi Barbu; intră cam codindu-se.

— Acum v-a dat drumul? Nu ţi-e ruşine, băiat mic, n-ai împlinit opt ani şi umbli cu haimanalele pe maidan?

Dar băieţaşul, cam lung, cam slăbuţ pentru vârsta lui, ştie ce să spună, ca să înmoaie inima mamei.

— A spus dascălul că am ştiut bine lecţia la aritmetică. Mi-a zis că pot să-ţi spun şi dumitale.

— Ei, dacă ai ştiut lecţia, poţi să te joci.

Bagă capul pe uşă o fetiţă tot ca de opt ani, bălaie, cu ochi albaştri, care aşteaptă cu teamă. E cu părul vâlvoi, cu picioarele goale în ghetele rupte, cu rochiţa roşie strâmbă pe ea.

— Hai intră, Frusinico…

Fetiţa a căpătat curaj. E vecina şi tovarăşa de joc a lui Barbu. O haimana fără pereche.

Băiatul, scăpat de ceartă, se mai învârteşte puţin prin casă, cercetează mucenicii, apoi scoate din buzunarul adânc al scurteicuţei verzi o pungă de chembrică, plină şi destul de grea. Scoate un ichiu{103}.

— Nicolache, ce zici de ăsta? Face cinci capre şi o mială?

Nicu îl priveşte cu luare-aminte, îl încearcă cu unghia.

— Nu e bine turnat plumbul, o să cada... Şi mai trebuie mult tocit pe piatră. Nu face mai mult de patru capre. Ce-aveți acolo? Şi arată un săculeț pe care Frusinica îl poartă de gât.

— Avem vreo cincizeci de capre şi vreo treizeci de miale. Câştigam mai mult, dar a făcut unul de la Florească pui de giol[{104}]. A fugit cu o căciulă de arşice şi nu l-am putut prinde... Dă-l ştim... Nu mai calcă el prin mahalaua noastră.

— Eu l-am văzut când a pus mâna pe arşice şi i-am sărit de gât... lămuri serioasă fetița... dar era tare voinic şi m-a trântit jos.

A intrat, înalt cât uşa, tenebros, cu umbra lui de barbă pe sub fălcile osoase şi cam înguste, Costache. E acum un tânăr de douăzeci de ani, foarte elegant în redingotă scurtă cenuşie, strânsă sus pe talie, iar jos largă, aproape ca o rochie – prea la modă – aşa cum se îmbracă uneori tinerii când îşi fac primele costume. Gâtul îi e înfăşurat într-o legătură înfoiată de tafta neagră, i se văd doar colțurile gulerului alb, întoarse în afară. Ochii mari, negri, sub fruntea dusă înapoi, îi sunt încruntați. A trântit furios pelerina neagră, cilindrul scămos, cenuşiu, mănuşile albe şi bastonul cu măciucă de argint într-un jilț şi, fără să dea bună seara, s-a dus în odaia lui... căci are odaia lui, acum nu mai vrea să doarmă cu frații mai mici, de când e calemgiu la Vistierie.

Toți se privesc surprinşi, cu înțeles. Baronul, cum l-au poreclit, deocamdată, fiindcă îşi exagerează eleganța, este iar *mintos*. Pe urmă privirile copiilor se întorc spre mama lor.

Dintr-o dată, Zinca s-a întunecat. Părul negru, cu cărare până în creştet, întors spre tâmple, îi strânge parcă şi mai tare ovalul feței, încât cei doi zulufi lungi, unul în dreapta, altul în stânga, nu mai acoperă destul începutul de cărunțire de la coada ochilor. Gura mare, bărbătească, s-a strâns, crispată, şi acum i se văd câte două încrețituri la colțul buzelor, subțiri ca nişte fire, puțin întoarse. Ochii mari, fugiți spre tâmple. Şi marea distanță dintre pleoapele de sus şi sprâncenele groase îi dau un aer neliniştit, puțin straniu. În

clipele acestea seamănă cu adevărat cu Nicu, deşi nu are sprâncenele aproape îmbinate cum le are el.

Barbu, care s-a dus să asculte la uşă, se întoarce şi le spune că nenicu plânge şi se plimbă prin odaie.

S-a ridicat şi s-a dus în odaia lui; îl întreba puțin întărâtată:

— Ce e cu tine?

El răspunde cu întârziere, fără s-o privească:

— Au plecat şi nepoții lui Hrisoscoleu.

— Şi ce e dacă au plecat?

— Acum din grupul nostru sunt singurul care am rămas în țară... Până şi copiii lui Tudorache – care nu e boier – au fost trimişi la München.

S-a trântit în jilțul capitonat, îmbrăcat în pânză groasă de cânepă vopsită în verde, şi stă cu privirea țintă în pământ.

Ea se apropie îndurerată, îi pune palma în creştet şi îi spune cu o voce mângâioasă şi plină de duioşie:

— Costache, de ce nu înțelegi tu că eu nu am mijloace să te trimit la Paris?

— Şi ce vrei dumneata, mamă, să fac aci?... Să mucezesc calemgiu la Vistierie?

— Tu eşti mare acum, băiatule... Tu trebuie să înțelegi că fac tot ce se poate face... Dar e greu când... când eşti singură... şi creşti cinci copii şi cauți să-i ții în şcoli. Moşia şi peticele acelea abia ne dau cât să ducem o viață cuviincioasă...

— Ai cinci sute de galbeni, de astă-toamnă, de la prune şi fân... Ai bani...

Este nespus de îndurerată şi întărâtată că el îi face ei socotelile.

— Nu-mi ține tu socotelile, nu face socotelile altuia, căci fiecare şi le ştie el singur mai bine... Nu sunt cinci sute de galbeni, că a trebuit să cumpăr malotele de samur la fete, de Crăciun. Cum poți tu să nu te gândeşti că avem două fete de măritat în casă? Ce vrei? Să rămână fete bătrâne?

El se ridică şi se alătură de ea, cu oarecare elan.

— Mamă, tocmai dacă eu plec la Paris le vom putea face zestre. În trei ani mă întorc *avocat*... Azi la Divanul apelativ. Se câştigă bani ca avocat. V-aş ajuta pe toți.

Zinca a rămas mult pe gânduri. Da, socoteala nu e rea... dar... sunt atâția, dar şi atâția dacă... Poți să joci norocul fetelor pe asta? El uneori nu se gândeşte decât la el. Ce va fi, oare, când va avea bani? Nu, nu are încredere în el.

— Oricum, eşti prea cheltuitor, maică.

— Pe ce cheltuiesc?

întrebarea o încurcă, el vede asta şi devine stăruitor:

— Cheltuiesc cu birjele, dus şi întors, de la slujbă, nu? Pe asta mi se duce toată leafa. Crezi tu că asta e risipă?

E şi ea de părere că nu...

— Dacă aş fi văzut de cineva mergând pe jos, mi s-ar închide toate uşile din lumea bună. Nu există nicio casă azi în Bucureşti în care cineva, venind pe jos şi încercând să între prin față, să nu fie trimis la uşa din dos a servitorilor şi a negustorilor. E jignitor pentru casa care primeşte.

Zinca a rămas cu ochii îndelung pironiți în podea. Ştie şi ea că e aşa... Apoi încearcă sfios:

— Nu zic, mama. Să mergi pe jos. Dar, şi aci şovăi îndelung, de ce nu mergi la slujbă cu poştalionul nostru?

Costache se luă cu mâinile de cap.

— Taci... taci... cu poştalionul ăla caraghios?!

— E pe arcuri, încercă ea din nou, cu şovăială...

— Pe arcuri? rânji el cu dispreț. A ajuns de pomină printre prietenii mei. Îți spun că dacă mi se întâmplă să-l văd de departe aşa, galben, pe Podul Mogoşoaiei, îmi silesc prietenii să între în vreo prăvălie... numai să nu mi-l arate, glumind pe socoteala noastră. Îți dau un sfat. Dacă vrei să-ți măriți fetele, nu le mai lăsa să se suie în poştalionul ăsta caraghios.

Zinca oftă... Băgase şi ea de seamă că uneori, după ce l-a zărit de departe, fecioru-său dispărea în câte o prăvălie. Cum ar fi putut să se ducă la slujbă cu poştalionul ăsta cu pânză de cânepă deasupra, Costache, care nu se suie nici măcar în orice birjă? Alege totdeauna o caleaşcă de acelea de

Viena, deschisă până jos, ca să i se vadă ghetele lustruite, cu pantalonii întinşi de bentița de sub talpă şi stă răsturnat în colțul stâng al trăsurii, cu picioarele lungi, unul peste altul, cu pelerina numai pe un umăr, aşa cum fac „lionii[{105}]“, cu fața palidă şi frumoasă nemişcată, cu ochii mari şi întunecați… Ştie că toate femeile întorc capul după el. Baronul…

— Cheltuieşti mult şi cu îmbrăcămintea, mamă. Spun mulți, deh! că eşti mai luxos decât feciorii lui beizadea Ghica.

El îi ia mâna şi îi spune cu gravitate:

— Trebuie să-mi țin rangul… Ce vrei, să-mi scrie pe frunte că nu suntem decât nişte boiernaşi de cinul al treilea? Dacă la slujbă nu m-ar vedea îmbrăcat aşa cum trebuie, venind şi plecând ca boierii, şi cu ei, m-ar pune să fac slujbă adevărat, ca pe feciorii de oameni nevoiaşi. Nu pot… Trebuie să fiu alături de feciorii de boieri care sunt la slujbă doar aşa, numai cu numele… cu să poată să spuie ca au făcut puțina ucenicie. Avem noi acolo oameni încovoiați la mese, după douăzeci de ani de slujbă.

care sunt fericiți să rămână măcar şi-aşa… Ei ştiu că nu vor fi înaintați niciodată… Astă vrei să-mi fie soarta?

Zinca oftează şi tace.

— Ce vrei, mamă, trebuie să-mi încerc şi eu norocul… Dacă aş veni cu diploma de la Paris, m-aş însura mult mai uşor. Serdăreasa Zinca oftează şi mai mult.

Întâmplări la şcoala de la Sfântul Sava

Colegiul Sfântul Sava era legat de ulița Şcolii (strada Academiei de mai târziu) cu o scurtă ulicioară care acum, în această zi de festivitate, se vedea stropită şi măturată cu îngrijire, de parcă strălucea şi ea în dimineața frumoasă de toamnă. Se puseseră şi ghirlande de frunze de-a latul ei, chiar în acest colț, legându-se astfel casa Dobrotineanului de a Spahiului… La câți-va paşi de şcoală – cam unde avea să fie cândva statuia lui Gheorghe Lazăr – răspundea chiar uşa bisericii, iar poarta însăşi era cuprinsă între casa cu pridvor a

egumenului grec al mănăstirii şi curtea unui slujbaş la Vornicie, Petrescu. Alte ghirlande de frunze şi flori îmbrăcau, asemeni unui arc de triumf, poarta deschisă, în faţa căreia aştepta directorul Petrache Poejiaru şi corpul profesoral al Colegiului. Se anunţase vizita „Preşedintelui împuternicit al celor două Divane", nume sub care generalul adjunct Pavel Dimitrievici Ivisseleff conducea din 1829, după plecarea contelui Pahlen şi a lui Jeltuhin, administraţia celor două Principate Române până la numirea noilor domnitori. Erau toţi foarte emoţionaţi şi destul de îngrijoraţi. Nimeni nu uitase că, inspectând în timpul epidemiei de holera – anul trecut – spitalul Filantropiei, pe care-l găsise neîngrijit" murdar, generalul pedepsise pe loc pe coloneii Odobescu şi Băleanu, comandanţii cavaleriei şi infanteriei, cu arest chiar la spital până când sălile cu bolnavi şi acareturile vor străluci de curăţenie. Şi au stat acolo trei zile şi trei nopţi. Generalul nu glumea, şi la inspecţii nu-i scăpa nimic, stăruia încăpăţânat asupra amănuntelor, deşi avea reputaţia unui „monden" şi a unui spirit de formaţie liberală.

Era întâia să vizită la Colegiul Naţional. Un secretar al şcolii se dusese la colţul ulicioarei şi pândea să vadă mai de departe careta{106} preşedintelui, ca să le facă semn celorlalţi. În faţa profesorilor erau şi cinci premianţi ai întâiului an de studii de la redeschiderea şcolii, îmbrăcaţi în uniforma cea nouă, pe care Petrache Poenaru voia s-o propună spre aprobare generalului; frac de postav cenuşiu, cu vipuşcă galbenă pe margine şi pe cusăturile pantalonilor, cum tot galbenă era banda lată a şepcii. Premiantul pe şcoală, Turnavitu, tremura atât de tare, încât îi juca în mână buchetul cel mare de trandafiri, pe care trebuia să-l ofere generalului, căci avea de spus şi câteva vorbe de salut.

Fosta „Academie" românească, cum i s-a zis mai pe urmă, de la mănăstirea Sfântul Sava, fusese întemeiată în 1818 de eforii Bălăceanu, Ghica şi Iordache Golescu. Şi pusă sub conducerea dascălului ardelean Gheorghe Lazăr, care era adus în ţară de la Sibiu de marea boieroaică Băncăneasca pentru învăţătura copiilor ei. Cinci ani, cu o întrerupere de

câteva luni în timpul revoluției din 1821. Dăduse aceste lecții de limbă românească, de filozofie şi de trigonometrie, înflăcărând tineretul. S-a spus că aşa cum Academia grecească (care se mutase de la Sfântul Sava la Măgureanu, din jos de biserica Zlătarilor, pe malul Dâmboviței, din cauza prea marelui număr de elevi) formase sufletul şi mintea eroicului batalion sacru al grecilor bucureşteni, nimicit de turci în măcelul de la Dragăşani, tot astfel Lazăr formase mintea şi sufletul tineretului care a îmbrățişat cu atâta dragoste pe Tudor Vladimirescu. Chiar actualul director al şcolilor, Petrache Poenaru, care acum aştepta în fracul lui cenuşiu pe Kisseleff, cu profesorii, la intrarea şcolii, fusese secretarul devotat al marelui răzvrătit oltean, în timp ce Lazăr însuşi se ocupase, se pare, de artileria pandurilor, câtă era. În 1823, Lazăr, bolnav, plecase acasă în Ardeal la Avrig, unde şi muri peste o lună.

Timp de zece ani apoi, şcoala vieții aşa cum putu, când deschisă, când închisă, cum îi îngăduiau milostenia domnitorului şi patriotismul unor boieri ca marele vornic Iordache Golescu şi fratele său, logofătul Dinicu Golescu, şi mai ales vitregia vremurilor. Noul ei conducător, Ion Eliade Rădulescu, elev şi apoi ajutor al lui Gheorghe Lazăr, o dusese până prin 1827, când se retrăsese, înființase în acest an o societate secretă împreună cu logofătul Dinicu Golescu, autorul neuitatei *însemnare a călătoriei mele,* prin care se legau să lupte pentru înființarea unui colegiu național, a unui teatru național, a unei gazete româneşti şi să sprijine în orice mod formarea literaturii. Ca să scoată în 1829 *Curierul romanesc,* cea dintâi gazetă românească, Eliade lăsase în locul său pe eruditul călugăr Eufrosin Poteca, care, acum bătrân, mult înainte de vreme, şi cam bolnav, cu barba albă peste tot pieptul, aştepta şi el la poartă, înainte de a pleca la mănăstirea Motru unde, după cererea lui, fusese numit egumen. În timpul acesta, şcoala fu mai mult închisă. Mai întâi din pricina războiului. Redeschisă din ordinul lui Kisseleff în 1830, la hanul Şerban-Vodă, fu din nou închisă, fiindcă în țară izbucnise o cumplită epidemie de holeră, cea

dinții în țările româneşti. Abia la începutul anului 1832, şcoala putu fi în sfârşit deschisă din nou, de astă dată reorganizată ca instituție de stat, pe baza dispozițiilor Regulamentului Organic, şi tot în vechiul local de la Sfântul Sava, reparat cum trebuia de arhitectul vienez Harți. Se numea acum, aşa cum dorise Dinieu Golescu, Colegiul Național. Avea un curs începător cu patru „clasuri", un curs „central de umanioare{107}", tot cu patru clasuri, şi ținea un curs complimentar, de trei ani deocamdată „apoi cursuri speciale, până avea să fie transformată cu timpul în universitate.

După obiceiul său, generalul vizită mai întâi cu de-amănuntul localul, ca să vadă în ce fel şi-a îndeplinit obligațiile arhitectul vienez. Cerea mereu lămuriri, când lui Petrache Poenaru, când colonelului Fanion, aghiotant al său, care venea des la şcoală, căci îl însărcinase să-l reprezinte de câte ori era vorba de învățământ. Mai era de asemenea întovărăşit de un bărbat tânăr, îmbrăcat civil, foarte. Elegant, într-un frac parcă turnat pe el; purta în ochiul stâng o sticlă de ochelari, legată cu şnur negru. Nu-l mai văzuse nimeni până atunci. Generalul se opri încântat în sala în care era aşezat frumos pe mese materialul didactic cu care fusese înzestrată şcoala: globuri pământeşti, instrumente inginereşti (căci era mare nevoie de ingineri hotărnici, ca să se împuțineze nenumăratele procese de încălcări de moşii), o maşină de produs scântei electrice, o mare busolă, animale împăiate, un schelet. Pe pereți erau hărți şi planşe înfățişând corpul omenesc, când numai cu sistemul muşchilor, când numai cu plasa complicată a nervilor. Generalul, om ca la patruzeci şi cinci de ani, voinic, cu talia strânsă în fracul verde, încheiat la gât ca o tunică, în față tăiat de la centură, şi înapoi numai cu o coadă scurtă, cu epoleți mari de aur care cădeau pe umeri în jos, trecea zvelt de la o sală la alta şi, bine dispus, îşi arăta mulțumirea pentru cele ce vedea. Întrebă glumind pe mitropolitul Grigore dacă va binecuvânta planşele de anatomie.

— Ştiința e de la Dumnezeu, excelență, i-a răspuns în ruseşte capul bisericii, binecuvântând sala.

Se întoarse spre civilul elegant şi clătină din cap.

— Nu e prea rău răspunsul, ce zici, Nicoluşca?

Nicolae era fratele mai mic al generalului, ataşat de legație la Viena, care, acum în trecere spre postul cel nou, se oprise câteva zile la Bucureşti.

Au trecut apoi în sala cea mare a şcolii, unde avea să aibă loc festivitatea începerii noului an şcolar 1832—1833. Era toată împodobită cu cununi şi ghirlande de flori. În față se puseseră jilțuri pentru mitropolit şi pentru episcopul Buzăului, care era de asemeni de față, pentru cei trei efori, cum şi pentru ceilalți boieri din protipendadă. În stânga erau încă două jilțuri, unul pentru general, şi altul pentru provizoriii şcoalelor, cum se numea acum oficial Petrache Poenaru. Era şi o masă de la care avea să se țină cuvin țări. În spalele clerului şi boierilor erau părinții copiilor-; în fund şi pe de lături, în picioare, se îngrămădiseră elevii, dar nu fuseseră lăsați înlăuntru decât premianții, căci nu era loc pentru toți cei şase sute. Bălcescu, care primise un „accesit” la limba franceză, era de față şi îşi găsise loc cu alții pe o fereastra, al cărei chenar de zid era foarte lat.

Când intrară oaspeții, corul din fund făcu să răsune armonios *Cântarea dimineții* de Eliade Rădulescu, cu muzica de Esse. Vocile proaspete şi limpezi încântară pe toți cei de față, căci asta era ceva nou. Apoi luă cuvântul marele logofăt al Dreptății, Alecu Filipescu, fratele baş boierului Iordache Filipescu, care era şi el efor. Aducea laude nemăsurate preşedintelui celor două Divanuri, pe a cărui figură se vedea însă că asemenea fraze linguşitoare îl plictisesc. I le traducea la ureche chiar Poenaru, care vorbea, de la Paris unde făcuse studii strălucite, o franțuzească foarte plăcută.

În sală. Însa. Liniştea era desăvârşită. Marele logofăt al Dreptății, cu barba rară şi ascuțită şi cu sprâncenele albe, îmbrăcat peste anteriul de suvai cu un biniş[{108}] roşu înflorit cu aur. Îşi pusese pe masă işlicul mare cât o căldare şi rămăsese cu un cauc mic, roşu. De damasc, care i se cam lăsase pe o

sprânceană. Ținând foaia departe, căci nu își mai înlocuise de mult sticlele de la ochelari, citea cu un aer sfătos., fiindcă se socotea un soi de părinte al învățământului.

— Nicule, ce zici, nu seamănă Poenaru cu generalul Kisseleff? îl întrebă mirat puțin, pe Bălcescu, un alt coleg., care se înghesuise cum putuse alături de el, pe fereastră.

— Da, oarecum… răspunse acesta încurcat.

Cei doi păreau că seamănă numai fiindcă, între atâția bărboşi din sală, aveau amândoi fața în întregime rasă şi mărginită doar de doi cotleți[109] periați spre urechi. Altfel, generalul era mai bălan şi avea ochii verzi, iar Poenaru era închis la față, avea fălcile mai late şi ochii căprui.

Logofătul Dreptății îşi citea cuvântarea înşirând progresele şcolii în anul trecut. Când lăudă încă o dată pe general, acesta îi întrebă surâzând pe Poenaru, cu un ton plictisit, de bun cunoscător la oameni:

— Nu i se mai zice Vulpe acestui mare boier? Mă înşel cumva?

— Nu vă înşelați, excelență, l-au dat boierii cei mari această poreclă, plini de admirație pentru vicleşugul cu care, fiind prins de revoluție, acum zece ani, mare vistiernic în slujba, s-a priceput „să-l ducă” – aşa spun ei – pe Tudor Vladimirescu.

Generalul îl privi surâzător.

— Dumneata trebuie să ştii, căci ai fost, mi se pare, secretar de stat al răzvrătitului?! Şi zâmbi din nou ca să arate că e o mustrare glumeață.

— Numai secretar particular, răspunse serios Poenaru, dar privirea lui jucăuşă erata că răspunde la glumă cu glumă.

— Atunci trebuie să ştii sigur: dacă marele logofăt *(le grand logothète)* e o vulpe cu adevărat.

— Este o vulpe desăvârşită, excelență, însă de data asta el spune adevărul. Şi eu cred că neamul românesc nu va uita niciodată numele domniei-voastre.

Vocea provizorului şcolilor era atât de adâncă şi avea în ea atâta sinceritate, încât generalul se tulbură şi răspunse ironic, aşa cum îi era obiceiul când voia să-ni ascundă tulburarea:

— Niciodată?… Să zicem… douăzeci de ani, dragă Poenaru (în franțuzeşte *„mon cher* Poenaru” mai păstra încă o nuanță de rezervă).

— Excelență, cel puțin o sută de ani neamul românesc va pomeni cu prietenie numele domniei-voastre.

Kisseleff rămase pe gânduri. Nu mai asculta ce spunea vorbitorul. Se juca răsucind mănuşa albă, cea din dreapta, pe care o scosese, lăsând să se vadă o mână exagerat de îngrijită.

— Şi de ce atâta recunoştință, domnule provizor al şcolilor? întrebă după un timp generalul, întărâtat parcă de emoția lui Poenaru.

Acesta zâmbi şi răspunse scurt:

— Pentru aliniatul al II-lea al articolului 366 din Regulamentul Organic.

Generalul nu-şi aminti în clipa asta despre care aliniat anume era vorba şi repetă aproape fără să vrea:

— Aliniatul II… aliniatul II?…

— Da, aliniatul II, prin care se proclamă limba românească drept limba oficială a celor două principate, obligatorie în *administrație*, în şcoală, în justiție, în biserică. Asta n-a fost niciodată la noi.

Ochii lui Poenaru se umeziseră. Durerea acestui luptător al lui Tudor Vladimirescu avea şi o pricină foarte apropiată. Ştia că un mare număr de părinți ai elevilor şi mulți boieri, şi aci în Țara Românească şi în Moldova, semnaseră petiții către Kisseleff, cerând cu stăruință ca limba de predare în ceea ce era echivalent cu gimnaziul şi facultatea să fie limba franceză. Kisseleff respinsese cu hotărâre aceasta înjositoare pretenție, dar atât Poenaru în Bucureşti, cât şi Gheorghe Asachi la Iaşi aveau să mai lupte din greu, încă vreo cincisprezece ani, cu noi şi dârze încercări de înstrăinare a învățământului sub viitorii domni pământeni, Mihail Sturza într-o parte, Alexandru Ghica şi mai ales Bibescu în cealaltă parte.

Vorbitorul îşi sfârşise cuvântarea şi acum era aplaudat. Aplaudă şi generalul oarecum, punându-şi în acelaşi timp plictisit mănuşa. Se ridică şi, o dată cu el, toată lumea. Prin

Poenaru, mulțumi călduros prof sorilor, precizând că aceste mulțumiri vor lua şi o formă scrisă.

E o zi de martie mai mult ploios. Acum parcă s-a mai luminat. Peste o jumătate de oră, vătaful curții va suna din clopoțel, destul de puternic, sfârşitul lecțiilor de dimineață. Soarele, când se iveşte, când se ascunde printre norii pufoşi şi alburii. Deşi ține oarecum de Târgul din Lăuntru, legată de stupul lui de ulițe şi ulicioare care se întretaie în spatele ei, mănăstirea de la Sfântul Sava poate fi socotită în acelaşi timp şi la marginea Bucureştilor, prin căsuțele țărăneşti din jurul ei şi prin ogorul de peste drum, pe care de pe acum plugurile duc până în fundul zării brazde în care se va semăna porumb. La poarta ei, şi în curte, de-a lungul zidurilor, aşteaptă un mare număr de vânzători de bunătăți pentru şcolari, cu tabla-lele lor care se atârnau de gât, ori erau duse în mină. Dacă ei se opreau pe loc, atunci ele, pe picioare desfăcute, deveneau tarabe. Iată un simigiu cu covrigi şi tăvi cu plăcinte (pe aceeaşi tipsie, cu cuptor dedesubt, plăcinta era jumătate cu carne, jumătate cu brânză, iar porția era tăiată cu lopățica, după cererea băiatului pofticios). Alături, altul are tablaua purtată de gât, eu corăbioare, nugale şi foi dulci, roşcate, de pistil. Sunt şi salepgii{110} pentru cei ce vor să bea, ceva care ar putea să semene cu ceaiul şi cu zeama de carne... Multă căutare au însă cei care vând dulciuri, câte un *purcoi* de floricele albe şi roze, legate între ele cu sirop întărit, apoi bigi-bigi, un fel de cârnăciori roz, făcuți din miezuri de nucă înşirate pe o sforicică şi năclăite în sirop gros de trandafiri. Se mănâncă ținând capul sforicelei în mână... Sunt pe alte tablale bucăți de rahat, baclavale turceşti, acadele tari, care se pun pe colivă, roşcove, poame din pere şi mere uscate, stafide, apoi candel ca nişte bulgări de miere întărită. Vara, braga şi limonada sunt purtate în spate şi în donițe ferecate frumos cu cercuri de alamă şi țintuite cum se cuvine.

Iată, apare un şcolar, a ieşit se vede mai repede, şi toți negustorii care aşteaptă pe vine, îmbrăcați cu ce dă Dumnezeu, cu calevri{111} grosolani în picioare, bat în tarabe şi-

l cheamă la ei, toți odată, lăudându-şi marfa cu glume potrivite sau nepotrivite. Şcolarul, căruia îi lăsa gura apă tot privind în jurul său, nu ştie ce să facă, şovăie, căci are numai o para strânsa în podul palmei. A luat un bigi-bigi, dar când să-l ducă la gură, o mână de fier i-a strâns brațul.

— Ştii că-mi placi, verişcane?... Vrei să mănânci singur, hai? Nu vrei să plăteşti vama? Hehehe!

E Sotea, un vlăjgan care are pumnii puternici ca nişte ciocane; iar când se desfac şi se string la loc, prind ca nişte cleşti. Stă mai mult în fața porții decât în clasă şi e spaima colegilor lui. Acum băiețaşul vede cu disperare că Sotea i-a muşcat mai mult de jumătate din bigi-bigi{112} şi îi dă înapoi numai ce se scurge pe capătul sforii. Nu are timp să zică nici pâs, căci Sotea a alergat la un altul, căruia i-a luat paharul cu toartă de la gură. Băiețaşul vrea să bea salepul fără să plătească birul cuvenit tiranicului vameş.

Iese acum pe poarta şcolii, între mulți alții, şi un alt băiețandru negricios, slăbuț, cu ochii întunecați, dar strălucitori în albul scleroticii lor delicate. Nu pare să aibă cei paisprezece ani pe care îi are. E Nicolae Bălcescu, acum în clasa a IV-a la umanioare. E îmbrăcat într-un fel de surtuc scurt, închis la gât, cu şapcă în cap şi are în picioare cizmulițe, căci locuind tocmai afară din oraş, în mahalaua Visarionului, trebuie să străbată ulițele, acum cu ploile lui martie, desfundate de noroi. La subsuoară are un pachet de cărți şi caiete legat cu sfoară. Se scotoceşte în buzunare şi se apropie sfios de alvițarul care se ridicase bucuros de pe vine şi îşi încuraja muşteriul. Îşi alege cu poftă o bucată de alviță şi tocmai se pregăteşte să muşte din ea când e luat de guler de Sotea.

— Frumos, nenicule... vrei să mănânci singur şi la nen-tu nu te gândeşti?...

Bălcescu îşi muşcă buză, puțin palid, şi spune apoi liniştit, privindu-l de jos în sus, cu ochii lui puțin oblici:

— Dacă mă rogi frumos, poate că am să-ți dau jumătate...

Sotea se prăpădeşte de râs.

— Să te rog, ha? Ştii că-mi placi? Pe cine a mai rugat Sotea? Uite... pentru că nu-ți cunoşti datoria, ți-o iau pe toată.

Şi vlăjganul întinde mâna lacom spre alviță, dar înainte de a o ajunge, cu o smucitură a brațului, fulgerătoare, Bălcescu i-a trântit chiar pumnul cu alviță între ochi. Sotea orbit, năucit, alunecă în noroi, nepricepând ce i s-a întâmplat. S-a ridicat de jos, cu fața strâmbată de furie şi s-a năpustit asupra băiatului negricios să-l ia în brațe şi să-l frângă. A mai primit de la el un pumn în obraz, dar ăsta nu l-a durut atât şi a izbutit să-i prindă şi să-i strângă mâna, i-a sucit-o apoi, trăgându-l spre el, fără ca măcar să se aplece. Deşi Bălcescu i-a pus un cot în dreptul gâtului, vlăjganul vrea să dea cu el de pământ, însă băieţaşul s-a vârât în el şi încleştarea între ei e atât de mare, încât nu s-a putut desprinde nici Sotea şi au alunecat amândoi în noroi. N-a apucat să-i mai dea băiatului decât vreo doi ghionți, prin surtucul verzui de aba vopsit, că vlăjganul se pomeni încălecat de alt negricios, nu mai mare decât Bălcescu, cu o figură ascuțită de viezure; acesta îl făcu să urle de durere, căci îi înfipsese mâinile în păr şi trăgea fără milă. A urmat o scurtă învălmăşeală în care Sotea a mai primit de la Bălcescu încă un pumn – tot cel cu halvița – între ochi şi a fost bucuros să scape lipsindu-se de vama care i se cuvenea după părerea lui. Ceilalți doi, cam ciufuliți şi mânjiți de noroi, dar mândri de biruința lor, au început să adune de pe jos cărțile şi foile de caiet împrăştiate.

— Te-a lovit rău? întrebă Ion Ghica, băiatul cu mutra de viezure, care avea să povestească în amintirile lui, scrise peste cincizeci de ani, această întâmplare. Nu trebuie să te pui cu un bivol ca ăsta... nu vezi că e voinic ca un bivol?...

— Nu are nicio însemnătate... Mă doare undeva între coaste... Principalul este că i-am dat vreo două între coarne... îi scânteiază ochii negri, de bucurie. Înțelegi? Tocmai fiindcă-i bivol i-am dat drept între coarne... Ah, drept între coarne...

Ghica îi ține cărțile să-şi aşeze caietele.

— Ascultă, eu cred că e nebunie să te pui cu unul ca ăsta.

Bălcescu pare că nu pricepe ce-i spune noul său prieten.

— Şi ce vrei să fac? Să îndur tirania lui? Mi-e silă de colegii noştri care se lasă batjocoriți de un astfel de bivol. Putea să mă omoare, dar nu vreau ca mândria mea de om să fie călcată în picioare… Viața nu merită să fie dacă e trăită în genunchi în fața altora… îşi privi caietele încă amețit de propriul lui curaj, dar vocea i se coborî într-un ton de caldă prietenie… Şi pe urmă trebuie şă-ți spun că mai sunt, oricum, unii oameni ca tine, de pildă, care să sară şi ei, fără să se gândească prea mult, când văd lupta o dată începută. Totul e să începi.

Ion Ghica ridică spre el ochii negri, cu un surâs de viezure inteligent în sclipirea lor, apoi începu să descifreze prin caietele adunate de pe jos:

„Petru Maior spune…

„Foțino zice…

„Din Constantin Căpitanul…

„După logofătul Radu Greceanu…

— Ce-i cu asta? Nu pricep nimic! Cine sunt ăştia?

— Istorici de-ai noştri… de-ai românilor…

— N-am auzit niciodată vorbindu-se despre ei! Există o istorie a noastră? La şcoală nu s-a pomenit niciodată despre asta nimic… Aaron Florian n-a ajuns decât până la egipteni.

— Nu există până acum o istorie adevărată a românilor, dar ne-au rămas o mulțime de însemnări, avem cronici şi letopiseți.

Ion Ghica nu ştie ce sunt cronicile şi letopiseții…

— Şi tu le-ai citit?… Unde le-ai găsit?

— Mi le-am copiat… Am să ți le dau şi ție… Unele le-am găsit la mănăstirea Argeşului… A rămas o ladă de cărți şi manuscrise de la episcopul Ilarion, cel care a fost prieten cu Tudor Vladimirescu… Toată vara trecută am stat mai mult la mănăstire decât la Bălceşti.

— Eu nu ştiu, cum ți-am spus, din istorie decât cursul început acum două luni de Florian Aaron, despre asirieni, despre fenicieni şi egipteni.

— E bună şi aceasta, dar nu este istoria noastră, şi trebuie să-nvățăm întotdeauna mai întâi istoria pe care o trăim.

— Vrei s-o scrii tu?… Spune, de ce surâzi?

Bălcescu zâmbeşte gânditor, dar nu răspunde…

Aşa s-a legat o prietenie care mai târziu a luptat şi împotriva altor tiranii.

Dar Sotea nu era singura pasăre de pradă care se rotea printre tarabele cu bunătăți pentru şcolarii de la Sfântul Sava.

Un român cu minteanul pe umeri, ca la el acasă, şi cu nădragi de aba albă găietănați, vătaful curții, se opri în dreptul uneia dintre tarabele cu plăcintă şi ceru poruncitor:

— Cu carne!

Plăcintarul, deşi om în vârstă şi cam rotofei, îşi zbârli mustața mare şi căruntă, sprâncenele țepoase deasupra nasului cârn.

— *Astăzi nu e dzoi, astăzi nu-i tainu la tine*, şi întoarse capul către un elev, pierdut de muştiriu, tocmai fiindcă vătaful curții ocupase locul în fața tipsiei cu cuptor dedesubt.

Omul stăpânirii, cum se socotea el, izbucni furios:

— Ascultă, mă grecule, cu mine vorbeşti aşa? Mă, mâine să nu te mai prind p-aici, că-ți răstorn tava şi te-arunc pă uliță!

— *Grecii? Ma de țe mă fați tu grecu*'? întrebă bătrânul Iani, mânios. *Eu nu sunt grecu. Eu sunt plațintar aiți de două-zeți de ani.*

— Mă cațaoane, tu nu înțelegi s-o ştergi numaidecât din curtea şcolii? începe să urle vătaful, văzând îndărătnicia plăcintarului, care nu mai voia, se vede, să-i plătească peşcheşul cuvenit, după cum socotea el că i se cuvine. Ai înțeles? Când oi zice trei, să nu te mai văd în curtea şcolii.

— *Ma, de țe ma fați tu cațaonu? Am plecato eu cu Academia de grețeasca la Magureanu? Nu, eu am remasu cu Lazaro, didascalos ala mare, la scola romaneasca. Afla ca şi Lazaro a mancatu plaținta de la mine. Da' elu a platit-o…*

Adevărul este că Iani nu vorbea negramatical şi cu accent grecesc decât când se înfuria şi când îi scăpărau ochii.

Altfel era om blajin şi avea o grozavă memorie a datelor şi a numerelor. Acum fierbea de mânie.

— *Cațaonu? auzi, eu, cațaonu? Ma, dacă eram cațaonu ma duțeam şi eu cu scola grețeasca la Magureanu... Acolo şase sute scolerii. Şi didascalos toți muclesi. Porta fracu, da, fracu cu coda lunga pana la pamantu, cu bumbii de alama. Şi pantalonii verzii şi strimții pe pițior. Şi guleru scrobitu ca un bațu, ma.*

Şi asta e adevărat. Faimoasa Academie de limbă greacă, întemeiată la Sveti Savva de voievodul Şerban Cantacuzino la 1680, avea încă după o sută cincizeci de ani ceva din marea ei strălucire de odinioară. Se mutase la Măgureanu, unde locul este mult mai încăpător, cu profesorii ei mai toți vestiți, care se modernizaseră.

Iani îşi vărsa se vede un năduf vechi, căci nu se mai putea domoli, mai ales că simțea că toată lumea se uita la ei, că avea ascultători.

— *Eu am remasu aițe unde erau numai douazeți de scolerii şi domnul părinte Lazaro avea gherocu negru de popa.*

Nu slăbea din ochi pe vătaful curții, care se învârtea în loc, nemaiştiind ce să facă, şi stăruia, acum simțind că l-a biruit.

— *... Da, aşa să ştii tu... Lazaro şi cu mine am făcut-o scola asta. Elu harania pe scolerii în clas, cu azbuche, cu filozofia şi cu trigonometric, iar eu, în curte, cu plaținta.*

Vătaful se lipsi de plăcintă şi plecă, săltând furios minteanul pe umeri. Iani nu se lăsă însă şi strigă după el, nu fără tâlc:

— *Ma, la mine a mancato plaținta şi eforos de la scola, vornicu ala mare, Iordachi Golescu... Dacă nu crezi, întreba pe elu, ori pe băiatu de la elu, pe Arapila.*

Şi asta era adevărat, anume că marele cărturar şi iubitor al limbii româneşti, Iordache Golescu, eforul care a sprijinit atât pe Gheorghe Lazăr, nu disprețuia plăcintele, îi plăcea vinul bun, şi celelalte, dar mai mult iubea zicalele şi proverbele româneşti din care făcuse o imensă culegere. A scos şi el o gramatică românească. Cam în toate se asemăna de altfel cu frate-său, logofătul Dinicu Golescu, mort în 1830.

Spre deosebire de frații şi verii săi, Arăpilă (i se spunea aşa fiindcă era oacheş de tot. Ca şi tată-său, şi să-l deosebească de vărul său, fiul lui Dinicu, tot Alecu Golescu, căruia i se spunea din aceeaşi pricină Albii) învățase câtva timp şi în țara la Sfântul Sava. Avea să devină cândva al treilea, alături de Bălcescu şi de Ion Ghica, dintr-o puternică prietenie care a jucat un rol atât de mare în revoluție, mai târziu.

„O astfel de sălbăticie medievală“

Nicu, până nu-şi începe lecțiile, trebuie s-o ducă seara acasă pe Frusinica. Numai aşa scapă fetița de bătaie, când uneori vine din hoinăreală seara prea târziu şi cu rochița sfâşiată sau pierzând vreo ghetuță. Plânge şi nu se duce până când nu merge coana Zinca însăşi cu ea. Mamă-sa, bolnavă de atâta timp de piept şi slăbită rău, nu poate nici s-o bată cu palma ei osoasă şi umedă, nici să strige la ea... Geme şi o croieşte cu un bici de trăsură pe care-l are lângă ea, dând pe unde nimereşte. Când e doftoreasa însă de față, se ruşinează, şi pe urmă e atât de bucuroasă că o vede, încât de hatârul ei lasă fetița, care se vâră repede în aşternut, nespălată, şi se preface că doarme... Din somn, maică-sa n-o scoală niciodată ca s-o bată. Mai e că, într-o casă atât de lovită de nevoi, Zinca nu vine niciodată cu mâna goală.

— Hai, Frusinico, hai, că azi mama are de vorbit cu Costache... hai că te duc eu, o îndemnă acum Nicu.

Ea se mai codeşte, dar merge.

E o seară răcoroasă de martie, căci adie uşor vântul. Copacii sunt tot negri şi uscați, dar miroase a primăvară. Frusinica stă cu trei case mai departe, după ce treci de un colț cu cerdacuri şi duzi şi de un puț cu roată. Intri pe o poartă dărăpănată şi atât... e fața la stradă. Apoi mergi vreo două sute de paşi printre două garduri de uluci ascuțite la vârf şi mâncate de ploi, ca pe o ulicioară, până dai, fără să mai treci şi prin altă poartă, în curtea cea mare. Aci, în fund, spre dreapta, sunt nişte şoproane şi un grajd mare, dărăpănat. Pe stânga este un şir de odăi joase, țărăneşti, cu prispă lipită cu

lut, fără parmalâc, cu stâlpi strâmbi boiți cu albăstreală. Acoperişul este de şindrilă putredă, înnegrită şi spart pe ici, pe colo. Deasupra casei e un cuib de barză, acum gol. În curtea cea mare sunt tot felul de sfărâmături. Roate cam fără spițe, butoaie cu multe doage lipsă; în jurul unui puț zac jgheaburi de trunchi de copac uscat, cu muşchi pe ele. Un car fără roate stă părăsit în fața şopronului, descoperit şi el pe jumătate de furtuni, înăuntru e şi o caleaşcă numai pe butuci, jupuită de piele, cu lacul aripilor şters, crăpat. Grajdul, pustiu, are uşa prăbuşită, iar podul îi e într-o rână. Deşi acum, în înserarea răcoroasă, Nicu nu le vede limpede, le ştie bine pe dinafară, căci aci s-a jucat când era mic şi el, cu alți copii din mahala, de-a surugiii, de-a hoții care atacă trăsurile, de-a războiul cu turcii... Nu-i plac dudele şi nu le mănâncă nicăieri... dar în curtea asta e altceva, căci aici sunt nişte duzi care fac dude mari, negre, lucioase şi dulci ca murele.

Au intrat în tinda joasă în care, într-o albie, sunt nişte rufe puse la înmuiat şi de unde vine un miros iute de săpun şi leşie. Lumina vine slabă, prin uşa deschisă, din odaia de alături, de la o candelă care pâlpâie în colț, sub o icoană.

Pe un pat de scânduri, pe care sunt aşternute nişte țoale, Nicu vede capul uscat de suferință, cu părul despletit pe pernă, al mamei Frusinicăi. Tot n-ar fi bătut-o astă-seară, căci e sfârşită rău; primăvara care vine pare s-o doboare cu totul... Mâna pusă pe palpuma veche, cu lâna îngrămădită prost, e osoasă şi palidă, fără pic de putere. Pâlpâirea candelei pune puțină strălucire în ochii care se înfrumusețează atât de mult înainte de moarte, ai tuberculoşilor... E fericită că îl vede pe feciorul serdăresei, care însă tresare puțin din pricina mirosului de *mucigai* şi lut umed.

— Eşti mulțumit, mamă? Şi-a învățat bine lecția?... Că n-am văzut-o de azi-dimineață.

Fetița se ține cam după uşă.

Bălcescu nu poate minți, dar nici nu poate spune adevărul. Bâlbâie ceva, surâzând cu prietenie. Frusinica este eleva lui, a învățat-o să citească şi să scrie. Este foarte deşteaptă, dar nu-i prea place cartea. Numai de ruşinea lui mai scrie, răbdătoare,

cu condeiul de tibişir[{113}] pe tăbliţa neagră Altfel, îi este gândul numai la arşice şi la hoinăreală cu băieţii pe maidan. Nu-i plac fetele, nu-i plac îndeosebi Sevastiţa şi Marghioala, care sunt mai mari decât ea cu doi-trei ani. Îl place cel mai mult pe Barbu, şi îi e tare ruşine de Nicu, dar poate fiindcă el e cu vreo cinci-şase ani mai mare decât ea.

— Bunicuţo, nu mănânc nimic... Am mâncat la Barbu, se grăbeşte fetiţa să spună unei bătrâne uscate şi uşor încovoiate, care vine cu o cană de apă şi o pune pe masa de lemn de lângă patul bolnavei.

Dacă ar mânca, ar trebui să aştepte, şi e grăbită să se vadă lungită pe laviţa de sub fereastră, pe care doarme ea de vreo doi-trei ani, mai mult îmbrăcată.

Bălcescu spune cu căldură „Sărut mâna“ şi pleacă grăbit. Nu poate să îndure mult timp apropierea oamenilor care zac la pat. Bolnava, acum în vârstă de patruzeci de ani, e Maricica, născută Băl-Ceaurescu, înrudită cu toate marile familii boiereşti ale ţării: cu Filipeştii, cu Ghiculeştii, cu Grădiştenii, cu Cantacuzineştii şi, prin Kretzuleşti, cu Brâncovenii, şi deci cu firul întortocheat al Basarabilor. Până în ianuarie 1824 fusese măritată cu logofătul Ortoscoleu, înălţat în cinul boierilor mari de către Caragea, al cărui om fusese. Era un bărbat oacheş, mijlociu de statură, robust, şi cu ochii negri sprâncenaţi. Din pricină că avea partea de jos a feţei ieşită ca un bot de câine, barba neagră îi sta repezită înainte, şi prea aspră, nu creştea decât culcată de-a lungul fălcilor mari. Era un om cu care nu se glumea şi care nu râdea, ci numai rânjea. La curtea lui Caragea era ascultat mai mult decât oricare alt boier în funcţie. Căci tăria lui nu sta în discuţiile pe faţă ori în slujbele împlinite în văzul tuturor. Avea rude puternice la Istambul, care-l trimiseseră aci nepot sărac, anume ca să-l căpătuiască. Ştia asta şi Caragea-vodă şi o ştia şi Evghenie Băl-Ceaurescu, putred de bogat el însuşi, dar mai ales bogat prin moştenirea pe care o aştepta de la bătrânul mare ban Gligore, tată-său. Acesta, bolnăvicios de nu putea merge decât sprijinit în cârjă, cu un picior în groapă, tot nădăjduia să vadă măcar pe unul dintre

cei trei feciori ai lui pe tronul Țării Româneşti. Se învoi deci cu uşurință când Caragea îl chemă la curte şi-i ceru mâna nepoatei lui, care n-avea decât paisprezece ani, pentru Ortoscoleul cu rude hotărâtoare la Istambul. Fata, singurul copii la părinți, era şi ea tot atât de negricioasă şi de sprâncenată ca şi logodnicul ei, dar cu nasul cam lung şi bărbia puțin adusă; numai ochii îi avea cu adevărat frumoşi, căci erau adânci şi blânzi. N-a fost o căsnicie fericită... Ortoscoleu luase fata numai pentru zestrea ei cea mare şi fiindcă i se spusese că nu poate intra în cinul marilor boieri dacă nu se înrudeşte cu vreuna din familiile de seamă ale țării. După fuga lui Caragea, după uciderea lui Şuțu, după cât se pare de către propriii lui copii prin medicul lui, după Eterie şi după răscoala lui Tudor, puterea lui Ortoscoleu părea că se topise, căci o parte dintre rudele lui fuseseră decapitate în timpul vânătoarei turceşti, de la Istambul, împotriva eteriştilor; dar iată, peste noapte parcă, altă rudă a lui devenise mare dragoman{114} şi astfel sub Grigore Ghica, el, fără să mai fie boier în funcție, era totuşi foarte căutat de către cei care ştiau bine că la Istambul se hotărăşte soarta domnilor şi a boierilor români. Acum Ortoscoleu, căruia nu-i plăceau femeile oacheşe ca el, se ținea cu o văduvă tânără, voinică şi bălană şi ar fi divorțat de nevastă, ca să poată trăi după pofta inimii lui, dar atunci ar fi trebuit să-i întoarcă toată zestrea primită, căci n-aveau copii. Era mai mult la țiitoare şi la clubul din casa Torok, de lângă hanul lui Filaret, unde adeseori îl prindeau zorile la jocul de cărți. Nevastă-sa, căreia tatăl îi murise între timp, se topise, slăbise în cei şapte ani de căsnicie stearpă şi lipsită de orice bucurie. Ar fi vrut să divorțeze şi ea, dar toate rudele ei, ca şi teribilul bunic sprijinit în cârje, țineau la căsnicia asta cu Ortoscoleu.

Într-o seară de ianuarie, una dintre slugi, Truță, care slujea la masă şi care băgase de seamă că stăpâna glumeşte adeseori cu un fel de ucenic al lui, cu „Făt-Frumosul din flori", cum îi ziceau muierile din casă toate, şi tinere, şi bătrâne, se puse la pândă. Manole era feciorul unei țigănci, o roabă, care venise cu mireasa din casa Băl-Ceaureştilor, dar era bălan ca un

nufăr şi cu părul strălucitor ca alama. Era cam de aceeaşi vârstă cu stăpâna casei; când erau mici de tot, se jucaseră adesea împreună. Al cui o fi fost atât de auriu între țigani, după tată, bineînțeles, nimeni nu a ştiut niciodată. Truță era tot timpul cu ochii pe acest făt-frumos care-l ajuta la slujba mesei, căci îi era frică să nu-i ia cumva locul, dar niciodată nu aflase nimic, fiindcă glumele erau nevinovate cu totul, aşa că nici nu era nimic de aflat. Totuşi, în seara asta de Bobotează, după ce plecaseră musafirii, toți rude foarte apropiate, Maricica mai întârzie până către miezul nopții în sufragerie. Puțin amețită de vin, îl tot necăjea pe băietan făcându-l nătâng şi încurcându-l la strânsul tacâmurilor. Apoi spuse că vrea să ia singură cafeaua într-un iatac, zis al sofalelor, păstrat de obicei pentru musafiri. Zeflemitoare, îl trimisese, de aci din iatac, de câteva ori înapoi cu cafeaua, certându-l că nu e bine fiartă, ori îl afuma cu fumul parfumat al ciubucului, pentru că acum îi trăsnise prin cap să tragă din ciubuc, aşa numai ca să vadă şi ea cum e.

Ortoscoleu era dus la ibovnica lui, care mai poftise la masă şi câțiva prieteni de petrecere, „edecuri“ de-ale lui. Ştia toată lumea de legătura lor şi se socoteau ca la ei acasă. Se jucau toți, prietenoşi, cu fetița negricioasă şi sprâncenată pe care o ştiau că e a biv vel logofătului. Fireşte, acesta lăsase vorbă că e la clubul nobililor de la casa Torok, dar Truța ştia unde e şi astfel, când văzu că la uşa iatacului se întoarce cheia în broască, alergă în grajd, încălecă în fugă şi se duse de-a dreptul la ibovnică acasă. Îl chemă pe boier afară şi-i spuse ce se întâmplă acasă. Cei doi armăsari vineți, care aşteptau într-un şopron, fură numaidecât înhămați la sanie. Era un ger năprasnic, un adevărat ger al Bobotezei şi sania zbură, alunecând uneori pieziş pe zăpada înghețată. În mai puțin de un sfert de ceas, Ortoscoleu, Truță şi vizitiul erau în curte, neştiuți de nimeni, căci zurgălăii de la cai fuseseră scoşi.

Una din cele două jumătăți ale uşii se desfăcu la întâia izbitură a umărului, căci vizitiul mustăcios era un munte de om. Manole a sărit de-a dreptul în picioare, zăpăcit de izbitură şi de lumina care venea pe uşa desfăcută. Amețită de vin şi de dragoste, Maricica, aproape goală, nu s-a trezit ca lumea nici când bărbatu-său o lumina cu sfeşnicul de argint, cu toate cele cinci făclii ale lui, şi amenința cu pistolul întins către cei doi. Flăcăul cel cu fața albă şi părul alămiu, vâlvoi de groază, nu putea scoate nicio vorbă. Aştepta descărcarea pistolului, dar Ortoscoleu avea altă socoteală. El nu voia decât un scandal răsunător, care să-i îngăduie să izgonească femeia, fără să-i dea înapoi zestrea, aşa cum cerea pravila. Începu deci să urle, cu o mânie umflată şi rece, lovindu-l cu pumnii şi cu picioarele pe flăcăul pe care-l țineau ceilalți doi. Un picior în piept o dezmetici şi pe femeia care încerca acum zadarnic să se acopere. Urletele lui, scaunele şi mobila răsturnată, vasele de cristal şi faianță sparte deşteptaseră toată casa, şi în fața uşii se adunaseră, aşa cum dorea el, zeci de slugi năucite, îngrozite de această întâmplare. Ortoscoleu ceru întâi să se aducă un măgar şi o găleată cu păcură, ca să o plimbe goală pe un măgar prin oraş, cu fața întoarsă spre coada măgarului, unsă cu smoală, aşa cum arăta legea nescrisă pentru femeile necredincioase. Când văzu însă că şi aşa are martori destui, se mulțumi să-i dezbrace şi pe el, şi pe ea până la piele. De altfel amândoi vinovații îşi pierduseră cunoştința. Flăcăul,zdrobit în bătaie, iar nevasta, de spaimă şi ruşine. Îi scoase, cu strâmbături de mânie, brățările de la mâini şi cerceii, căci valorau o avere, inelele şi le puse liniştit într-un dulap, luând cheia la el. Dădu apoi poruncă să fie duşi amândoi în sanie. Bătrâna doică, blestemând. Îl îmbrânci pe Truță, fiindcă pusese mâna pe trupul gol al femeii, şi-i smuci brațul cu care el îi înconjurase sânii grei şi molatici. O luă ea în brațe cu alte femei, le lăsă apoi pe acestea să o ducă singure şi alergă înapoi să ia de pe măsuță un inel cu un smarald mic, care îi scăpase bărbatului printre degete, apoi smulse un macat de brocart aşternut pe sofa şi alergă din nou după ceilalți. Îi ajunse când cei doi erau aşezați în sanie, unul

sprijinit de altu, la lumina masalalelor[115] aprinse dinadins, cu toată curtea în jurul lor. Aruncă macatul de brocart peste trupurile goale şi avu timp, înainte ca Ortoscoleu să smulgă, scrâşnind din dinți, macatul, să puie inelul pe degetul cel mic al femeii. Armăsarii vineți, puțin speriați, jucau în loc. Ortoscoleu, care înjurase tot timpul, ca să dramatizeze şi deci să facă să se întipărească bine întâmplarea, dar care în sinea lui era adânc bucuros de cum se întorseseră lucrurile, smulse aprig macatul şi strigă încă o dată, plesnind-o cu dosul palmei peste obrajii învinețiți.

— Aşa pățesc curvele care-şi necinstesc casa şi neamul.

Apoi croi puternic cu biciuşca întoarsă armăsarii, care porniră în goană sălbatică pe poarta deschisă.

În clipa aceea îşi dădu seama însă că s-ar putea ca sania să fie dusă, de caii învățați, la conacul din vie. Se îngrozi la gândul că astfel femeia nu ar mai fi fost, chiar în clipa descoperirii vinei, izgonită din propria ei casă cu totul şi urlă din nou la vizitiu, împingându-l spre calul cu care venise Truță şi care avea încă şaua pe el.

— Aleargă la vie, spune-i lui Florea că-i împuşc pe toți ăi de acolo dacă le deschid cumva.

Doica strigă şi ea, îngrozită.

— Nu fi blestemat, Năstase, du-i la soru-mea, Dumnezeu să-ți ierte tot ce ai făcut!

Armăsarii vineți, înnebuniți de lovituri şi de larmă, ca şi de lumina masalalelor, porniseră într-un galop întins. Sania uşoară aluneca pieziş, sălta peste troiene. Zăpada azvârlită de copite cădea pe fața femeii, pe care muşcătura gerului aproape o paralizase. Văzu alături de ea capul însângerat al flăcăului, trupul îndoit pe spătarul saniei, pe care se prelingea sângele. Părea mort. Se lipi de el şi îl simți cald încă. Era o lună plină ca o tipsie de argint, a cărei lumină prefăcea stelele într-o pulbere aurie, ca o ceață în slava cerului senin. Zăpada, care acoperea totul, de priveliştea părea un ținut polar, prinsese coajă şi sclipea ca milioane de sfărâmături de sticlă. Casele şi arborii, şi ei acoperiți de zăpadă, se căptuşeau cu umbre vineții. Era târziu, şi oraşul adormit părea pustiu pentru

vecie. Vizitiul, care pierduse urma saniei, alerga în galop, dar tropotul calului său îl împiedica să audă copitele armăsarilor, înăbuşite de altfel de zăpadă. Aceştia alergau cu şleaurile largi întinse, cu coamele în vânt, nechezând de spaimă. Vizitiul cunoştea însă obiceiul cailor şi ştia de asemeni că unele ulițe, care mergeau în lături, erau înfundate de troieni. Ajunse greu din urmă sania, tocmai pe Podul Văcăreştilor, şi izbuti să prindă armăsarul din stânga de hățul care căzuse. Ocoli apoi spre un dâmb înzăpezit şi sania se opri. Trupurile goale, pe care le pipăi să vadă de mai sunt vii, nu mai mişcau, dar femeia nu leşinase din nou, ci numai se prefăcea şi ținea ochii închişi de ruşine. O ajuta să reziste la un asemenea ger şi faptul că băuse binişor. Vizitiul scoase de pe capră cele două pături moi şi groase de păr de cămilă, cu care se acopereau caii când aşteptau noaptea. Înfăşură apoi bine trupurile goale. Întoarse sania şi, după ce-şi legă roibul înapoi, se sui pe capră şi pomi spre cealaltă parte a oraşului. Luna era tot sus, şi peste fața ei plină treceau nori subțiri, ca un voal argintiu. Oraşul părea adormit ca într-un mormânt de zăpadă. Acoperişurile, care stau să se năruiască, sticleau în lumina lunii. Trecură pe la Curtea Veche şi ajunseră pe Podul Mogoşoaiei, lângă hanul lui Constantin. Pustiu peste tot. Biserica Zlătarilor era întunecata şi parcă îndepărtată, dar peste drum, la mănăstirea Sfântu Ioan, văzu porțile dintre prăvălii deschise şi călugării umblând cu lumânări aprinse, căci se pregăteau de slujba cea mare de noapte, fiindcă a doua zi era ziua sfântului Ioan şi aveau hram mare cu slujbă de arhiereu.

Abia pe lângă palatul lui Costache Ghica, unde locuia acum Grigore-vodă, frate-său, întâlniră nişte caraule înfofolite, dar zgribulite, cu fața înțepenită de ger. Doi paşi mai departe, la clubul de la casa Torok era lumină. Ocolind pe după Biserica Albă, spre mahalaua Visarionului, unde ştia că stă sora doicii, el opri caii în dreptul unei porți dărăpănate. O împinse cu greutate, fiindcă acum era înțepenită de troiene de zăpadă înghețată. Merse printre cele două garduri de uluci până în curtea cea mare cu grajduri, unde aveau să-şi îngroape viața

cei doi. Aci nu mai locuiau de când nepoții boierului vânduseră caii decât un rob bătrân cu nevastă-sa, care era chiar sora doicii, puşi să mai păzească o bucată de vreme grajdul părăsit. Fuseseră uitați apoi acolo amândoi, fără hrană. Boierul cel mare îşi vânduse cu ani înainte curtea lui cea mare, de pe lângă biserica Sfânta Vineri, în petice mici, căci izbutise să deschidă o uliță chiar prin ograda lui, ulița care ducea în Târgul din Lăuntru, aşa că se putea clădi prăvălii pe ea. Fusese nevoie să dărâme şi grajdurile şi de aceea cumpărase aici livada asta, ieftin, fiindcă era gâtuită ca o carafă pântecoasă şi cu gât lung, neavând la uliță decât o față de cinci paşi. Clădise apoi aci grajduri pentru vreo patruzeci de cai şi vaci şi şoproane pentru tot felul de căruțe şi trăsuri. Mai ținea el şi sus, lângă casa cea mare, alt grajd mic, pentru o caleaşca şi doi cai de călărie, căci nu avea loc mai mult. Când avea nevoie de o trăsură, trimitea un călăreț şi i-o aducea cât ai bate din palme. Aci, țiganii neînsurați dormeau în grajd, iar pentru cei însurați, între care era şi vătaful Călău, cu sora doicii, se făcuseră odăile țărăneşti, cu prispa lipită cu lut amestecat cu bălegar, fără parmalâc, doar cu stâlpi strâmbi boiți albăstriu.

Manole, „Făt-Frumos din flori“, nu-şi mai veni în fire şi muri după trei săptămâni de aprindere la creier, din pricina cumplitei bătăi îndurate şi a gerului năprasnic. Maricica, deşi se ridică din pat, se îmbolnăvi, din noaptea aceea geroasă, de piept şi dădu în oftică{116}. Peste nouă luni născu o fetiță, rod al singurei nopți de dragoste netăgăduită din viața ei. Plodul era la chip leit tată-său. Timp de şapte zile, Maricica, zdrobită, aşteptase un semn de la ai săi, de la cei de un sânge cu ea, ca s-o răzbune. Dar Băl-Ceaureştii, prefăcându-se şi mai ruşinați de întâmplarea de care vuiau Bucureştii, nu mai voiră să ştie de ea. Se lipsiseră de zestre, ca să nu se strice cu Ortoscoleu, în schimb bunicul lor, mânios că nepoata i-a făcut neamul de râs, a dezmoştenit-o, după ce mai întâi se gândise să o trimită tunsă la mănăstire. Astfel, le sporise celorlalți doi Băl-Ceaureşti considerabil moştenirea pe care o aşteptau.

Maricica n-a mai ieşit, după înmormântarea iubitului ei, niciodată din curtea cu grajduri. Spunea cu un orgoliu înjunghiat că aci era mănăstirea ei. De fapt, era sălbăticită, căpătase groază de lume. Fetița a crescut ca o buruiană în bălăriile întinsului maidan al curții şi al grădinii părăginite. De mare ajutor i-a fost femeii în ultimii ani Zinca Bălcescu, care nu numai că i-a dat îngrijirea doftoricească, dar a ajutat-o şi cu ce a putut, din când în când. Cu prețul inelului, cam după vreo trei ani, a cumpărat curtea şi ce se găsea pe ea, din dorința aprigă şi din grija de a fi lăsată în pace, ca să se închidă astfel fie şi într-o vizuină, dar care să fie numai a ei, uitată de oameni şi de Dumnezeu, cum îşi dorea necontenit. A refuzat să facă proces, deşi i se spunea că ar putea să-şi câştige înapoi zestrea. Numai gândul că ar vedea altă lume, care cine ştie cum s-ar fi uitat la ea, o îngrozea.

În noaptea dintâi, sora doicii, nevasta lui Călău, făcuse să duduie soba, pe a cărei plită strâmbă a fiert apoi cazane cu apă, să-i încălzească pe cei doi înghețați, după ce îi frecase pe amândoi mai întâi cu zăpadă. A doua zi, doica însăşi încercase să aducă o boccea cu aşternut şi îmbrăcăminte, dar fusese pirită boierului care, surprinzând-o, îi opri bocceaua, îi dete câteva palme şi o zvârli în stradă, în zăpadă. Fiind bolnavă şi bătrână nu mai avea niciun preț ca roabă. Ea nu putuse să nu vină lângă fata ei, pe care o alăptase şi o crescuse de mică şi de care nici nu s-a mai despărțit. Bătrânul Gălau, care în ultima vreme îşi câştiga pâinea, pentru el şi pentru nevastă-sa, ca tăietor de lemne, speriat acum că s-ar putea pierde caii nemâncați. Scosese sania şi începuse să care lumea cu plată, cu cât i se dădea. Bucureştii nu cunoşteau pe atunci birjele, care aveau să fie introduse abia peste patru ani după pilda Petersburgului, de la bursa căruia le venea şi numele, Cam greu, dar Gălău tot izbutea să scoată, şi uneori şi mai mult, ovăzul cailor, căci mulți negustori aveau pentru treburile lor nevoie de sanie. Nu folosi, fireşte, sania cea lăcuită în negru, căci negustorii nu aveau deocamdată dreptul să meargă în căleşti scumpe. Înhămase caii doar la o sanie de lemn, cu care pe vremuri se

căra lapte şi ovăz la curte. În primăvară, sania a fost înlocuită cu o căruță, mai dreasă, mai înjghebată dintre vechiturile rămase sub şopron. Un om, cunoscător al legii, a încercat de câteva ori, şi în anii următori, să-şi facă meseria pentru bani buni şi o sfătuise pe Maricica să facă plângere la Divan, căci pravila îl îndatorează pe soț să-i dea zestrea înapoi. Cu ochii în fundul capului, de pe altă lume parcă, ea asculta neliniştită şi nu înțelegea ce vrea omul acesta de la ea.

Consulul unei puteri străine, auzind de acest scandal din lumea boierească despre care urlale întreg Bucureştii, se dusese la vodă să-i ceară „să facă ceva“. Domnitorul, om acum în vârstă, fire patriarhală, care pleca de la nunțile prieteni» lor săi cu lăutarii după el, pe uliță, în zorii zilei, ascultase pe gânduri, frământându-şi nervos două degete sub nas, ca şi cum ar priza tabac.

— O astfel de sălbăticie medievală, alteță, spunea consulul, este nepotrivită cu un stat civilizat. Trebuie să interveniți neapărat.

„Sălbăticie medievală”? Vodă îşi ciupi firele bărbii scurte, dar încă roşcate, cu ochi scăpărători de supărare.

— Vreți să-mi spuneți mie ce trebuie să fac? Mie, care sunt domnitorul acestei țări şi paşă cu trei tuiuri{117}? Şi s-a ridicat ca să arate că s-a sfârşit audiența.

Soția acestui domnitor, izgonită şi ea de el, din țară, rătăcea de vreo zece ani prin străinătate cu doi copii după ea. Pe un negustor care îndrăznise să-l roage sfios să o aducă înapoi, căci țara s-ar bucura, el pusese să-l bată pe loc, cu biciul la scară, scos din sărite de o astfel de obrăznicie.

Acum, după ce plecase consulul, se plimba prin iatac.

— Ticălosul ăsta vrea să ne strice obiceiurile din moşi strămoşi. Auzi? Să-mi ridic eu boierimea în cap pentru o muiere destrăbălată!

Necazurile stăpânitorilor

În fața chioşcului de lemn, mare cât o sală de palat, s-a pus un covor lung de Smirna, pe care coboară acum din

caretă Alexandru Ghica, domnul Țării Româneşti. E în uniformă de cavalerie, cu fes pe cap, cu cele trei mari decorații turceşti pe care le are la gât, peste piept şi în dreptul inimii. E palid, obosit, căci n-a putut dormi de grijă toată noaptea în conacul pe care i l-a pus la dispoziție Duna-Valessi, paşa cu trei tuiuri de la Silistra, guvernatorul tuturor ținuturilor turceşti de pe Dunăre, comandantul tuturor paşajelor şi al cetăților întărite situate de-a lungul fluviului. N-a dormit, fiindcă înfățişarea asta înaintea sultanului Mahmud Han al II-lea, cel care a nimicit cei douăzeci de mii de ieniceri răsculați în piața At-Meidan la Istambul, îl umple de o spaimă rece. Au primit poruncă şi el, şi domnul Moldovei, Mihail Sturza, să se înfățişeze padişahului aci la Silistra, unde urmaşul lui Osman şi al lui Mohamed al II-lea îşi va sfârşi plimbarea pe Dunăre. Acum careta lui Mihail Sturza s-a oprit şi ea la vreo sută de paşi mai departe şi el va intra numaidecât după domnul Țării Româneşti. Chioşcul e îmbrăcat cu stofe brodate cu aur, aşternut cu cele mai de preț covoare, cu mobilă luxoasă, adusă din Bucureşti. Alexandru Ghica ia un pas milităresc, îşi muşcă buzele şi pe urmă, cu privirea parcă oarbă, înaintează spre jilțul aurit... Pune un genunchi la pământ, ia pulpana căbăniței{118} împărăteşti şi o sărută, apoi trece în dreapta. După el, numaidecât, intră Mihail Sturza, vânăt de furie că domnul Țării Româneşti a trecut înaintea lui. Urmează acelaşi ritual, dar el trece în stânga. Pe urmă intră, amândoi odată, cei doi mitropoliți ai Principatelor, în negru amândoi, cu camilafca{119} brodată cu aur, cu cârji sacerdotale încrustate cu rubine şi diamante... Apoi cei şase boieri halea munteni împreună cu cei şase mari boieri moldoveni. Intră, după aceştia, comandanții oştirii, cei doi colonei din Bucureşti şi cei doi din Iaşi. Mihail Sturza strânge furios mânerul de aur al săbiei: colonelul său de infanterie s-a încurcat în covor şi era cât pe-aci să cadă. Cei doisprezece negustori din fiecare principat nu vor fi chemați înăuntru decât dacă va fi poruncă anume pentru asta. De pe jilțul aurit coboară, măreț, cu căbănița lui împărătească pe umeri,

marele logofăt Aristarchi, capuchehaia[{120}] domnilor pe lângă Sublima Poartă. Îşi netezeşte mustața întoarsă în jos.

— E mult mai bine, ce să spun? Mult mai bine decât ieri. Totuşi socot că, dacă nu sunteți nici astăzi poftiți de înaltul stăpân, după-amiază să mai încercăm încă o dată toată afacerea asta.

Trec apoi toți afară, în fața chioşcului, pe un covor mare, să ia cafele, şerbet şi ciubucuri şi să mai discute unele amănunte. Aristarchi îi vede că sunt cârpe de spaimă şi caută să le facă puțin curaj.

— Dacă e în toane bune, să nu vă fie frică de nimic, că râde el însuşi de greşelile care se fac.

— Şi dacă e în toane rele? întrebă grijuliu Mihail Sturza.

— Rugați-vă lui Dumnezeu, totuşi, să fie în toane bune.

E ziua sfântului Gheorghe şi toată lumea firitiseşte pe marele ban Iordache Filipescu, fratele Vulpii, de ziua numelui. Vreo sută de boieri mărunți, veniți numai să slujească, au apărut o dată cu arnăuții care poartă tot soiul de tăvi şi ciubuce. În dimineața cam rece, clar strălucitoare de april, Dunărea curge, cu valurile ei grele, pământii, la câțiva paşi de chioşc, de se vede, de pe coasta dulce pe care se găsesc cei neliniştiți, noian de ape în toată lățimea ei împreună cu ne-s fir sitele întinderi de lacuri şi stufişuri dincolo de malul celălalt.

N-au chef oamenii de nimic. Grija cea mare le taie pofta de dulciuri. Trag din ciubuce înfrigurați. Întrebarea cea mare este cum se vor înfățişa mâine sultanului; căci astăzi se pare că nu va fi nimic. Cu favoriți, cu barbă sau numai cu mustața? Au discutat asta cu Aristarchi toată seara, fără să ajungă la vreo înțelegere.

Portul bărbii şi al mustății a fost totdeauna o armă prețioasă în mâna curtenilor şi a supuşilor slugarnici ai suveranilor, mai cu seamă în veacurile trecute. Curtenii lui Ludovic al XIV-lea se purtau mai toți cu fața rasă, aceia ai împăraților din Sfânta Alianță purtau favoriți, tineretul progresist purta barbă mică, colier în jurul feței (mai târziu, supuşii lui Napoleon al III-lea aveau să poarte mai toți bărbişa

lui: alții îşi schimbau „capul” necontenit). Boierii cei mari ai Țării Româneşti şi ai Moldovei purtau bărbile ortodoxe şi numai ei aveau dreptul să poarte barbă încă de tineri, în afară de oamenii bisericii. Era în această hotărâre, venită prin domnitorii sosiți din Fanarul Patriarhiei, un fel încăpățânat de a-şi apăra credința religioasă şi puterea lor lumească, atâta câtă era.

Mahmud Han al II-lea purta o mustață turanică, răsucită în jos, şi fața rasă. Aristarchi fu de părere că a te înfățişa cu favoriți înaintea sultanului e nebunie curată şi ar putea aduce neplăceri.

Alexandru Ghica se gândi cu jale că înainte de asta, cu şase ani, mai făcuse una, îşi jertfise barba cea mare de boier, ca să devie domn, lăsându-şi favoriți. Îşi zise, totuşi, că o să se mai jertfească încă o dată, dând jos şi acei favoriți subțiri, ceva mai lați în dreptul gurii, care îi împodobeau acum fața. Ştie ce o să spuie toată lumea – dar nu în față, fireşte – că numai cu mustăcioară neagră răsucită şi cu părul buclat şi cam rar, cu fruntea cam goală, arată ca un bărbier. Mihail Sturza avusese o barbă măruntă pe care, după câțiva ani, o luase cu briciul la bărbier, care acuma apare pe jumătate puțin cam butucănoasă. Părul îl poartă cam în forma trifoiului, ridicat în creştet şi umflat la tâmple. El, parcă mai mult decât ceilalți, nu vrea să audă de bărbier.

În timp ce ei discutau, Duna-Valessi se ivi pe coasta dulce a dealului, călare, însoțit de un pâlc de paşale şi bei de tot soiul, călări şi ei. Ocoliseră prin spatele tabiei{121} de pe deal şi acum aveau fluviul cu brațele lui şi cu nesfârşitele lacuri, toate, în spate. Domnitorii se ridică să-l întâmpine respectuoşi, căci ei aveau rang numai de paşale cu două tuiuri, nu cu trei ca Duna-Valessi. Acesta era un bărbat înalt, slab şi mustăcios, care nu mai dormea nici el de o săptămână, de când i se vestise venirea sultanului pe Dunăre. Nu credea povestea cu medicii care i-ar fi spus lui Mahmud Han al II-lea că suferă de băşica fierei şi că i-ar face bine o plimbare pe Dunăre. Aflase de mult că niciodată nu se ştie ce țintește acest stăpânitor care clocea în taină, îndelungă vreme, orice măsură

plănuită şi pe urmă hotărârea lui cădea ca trăsnetul. În noaptea de 1 august 1808, când acest Mahmud se urcă pe tronul sultanilor, ucise pe singurul descendent, în afara de el, al lui Osman, un copil de trei luni, şi aruncă în Bosfor, cusute în saci, patru sultane însărcinate. Pe atunci era tânăr, nu avea decât douăzeci şi trei de ani. Acum se apropia de cincizeci şi era şi mai înrăit încă de războaiele pierdute cu Rusia în 1812, 1829, cât şi de nenumăratele comploturi şi revolte pe care le-a înecat în sânge. Când cei douăzeci de mii de ieniceri au răsturnat în dimineața de iunie 1826 cazanele cu ciorbă, ceea ce era la ei semnul răscoalei, şi aruncând lingurile pe care le purtau atârnate la fes s-au adunat în piața At-Meidan, Mahmud a ridicat pe moscheia cea mare a lui Ahmed steagul verde al profetului, înnebunind pe fanatici, şi lupta a fost pe viață şi pe moarte. A doua zi de dimineață, fostul agă[122] al ienicerilor, Husein-Paşa, singurul care-i rămăsese fidel, s-a înfățişat în genunchi în fața sultanului şi i-a spus:

— Înălțate stăpâne, nu au mai rămas decât doi ieniceri în viață: înălțimea-voastră şi cu mine. Ce trebuie să fac?

— Desființează acum şi numele de ienicer, arde-le steagurile.

Soarta paşalelor de la Bagdad şi Scutari, trecuți împreuna cu oştile lor prin sabie, îi dădea de asemeni sudori reci lui Duna-Valessi. Venise deci să cerceteze şi el cu grijă pregătirile şi să dea ultimele porunci.

A doua zi de dimineață burnița uşor, iar pe Dunăre curgeau palele de ceața mânate peste noianul de ape de adierea răcoroasă, ca o respirație, a fluviului. Sultanul Mahmud Han al II-lea sosi, ocolind tot după tabie, într-o caretă verde, închisă cu geamuri, trasă de opt cai. Fu salutat de trupe după moda europeana, introdusă de el în imperiu, şi întâmpinat în fața cortului de Duna-Valessi şi de peste o sută de paşale, bei, ulemale şi fel de fel de ciohodari imperiali. Peste vreun ceas fură chemați şi domnitorii români. Erau amin doi raşi, căci Ari-starchi ținuse tot timpul bărbierul după el şi în ultima clipă îi convinsese să-şi dea jos favoriții. Făcură

întocmai ca în ajun. Sultanul era în toane bune şi îi lăsa să se închine cu fruntea la pământ, dar nu aveau ce să sărute, căci Mali în ud Han al II-lea era acum îmbrăcat într-un surtuc negru de lână de Damasc, cu ceaprazuri de mătase neagra. Purta fes mare, şi în mână o cravaşă de mătase, cu mâner de aur. Nu şedea aşezat turceşte în jilț, ci europeneşte, cu o mână în şold. Mocnea în el boala, şi călătoria asta era făcută într-adevăr după *recomandația* profesorilor de la şcoala de medicină, pe care o înființase chiar el. Ochii îi erau în fundul capului, nasul osos al celor ce erau „os din osul lui Osman" se cam încocârjase. Era pământ iu la față, şi mustața neagra, răsucită în jos după felul turanic, era fără îndoiala vopsită. Călătoria îi făcuse oarecum bine, nu mai avea acele teribile arsuri şi junghiuri care îl înnebuneau. Asculta ce i se traducea de către Aristarchi, schimbând priviri cu Topa!

Paşa, sfetnicul lui favorit, om în vârstă de aproape optzeci de ani, şchiop, care singur avea împărătească îngăduință să stea jos într-un jilț, alături de al sultanului. Din când în când zâmbea, însă din cauza suferințelor fața lui căpătase un soi de strâmbături statornice, şi zâmbetul lui părea mai curând rânjet.

Domnitorilor nu le venea să creadă că au scăpat atât de uşor.

Au intrat cu bine şi cei doi mitropoliți.

Alecu Ghica, aflat acum între marile paşale în dreapta sultanului, era însă tot neliniştit. În ultima clipă, Iordache Filipescu a refuzat să-şi radă barba, spunând că nu şi-o dă jos decât o dată cu capul, dacă i l-or reteza. Intră acum cei doisprezece mari boieri ai principatelor. Sunt mai toți îmbrăcați după cum au apucat de la ai lor. Alecu Ghica amețeşte când îl vede în fruntea lor, cu barba lui albă lată peste piept, pe marele ban. Are pe cap taclit din şal de Persia, e încălțat cu meşii roşii şi tuzluci de saftian. Poartă anteriu de brocart cu flori de aur şi o giubea de moar bătrânesc, alb. Mustața groasă, albă îi e întoarsă în sus, haiduceşte.

Sultanul, care vorbise cu domnitorii numai prin Aristarchi, strigă dintr-o dată turceşte, văzându-l pe bătrân, cu o

voce groasă, care îi înspăimântă pe toți:

— *Ghel, ghel*[{123}]…

Lui Iordache Filipescu i se înmuiară picioarele şi închise ochii, amețit.

Atunci sultanul strigă din nou, strâmbându-se:

— *Ghel, ghel…*

Văzând că marele ban nu mai aude nimic de amețit ce e, se sculă din jilț, se apropie de bătrân şi-l trase de mâneca giubelei lângă el. Apoi îi spuse lui Aristarchi să tălmăcească ceea ce le va spune el domnitorilor. Şi cuvântă:

— Voi sunteți mai mari decât el, dar voi să înțelegeți, trebuie să ascultați de el ca de un tată, că e mai bătrân decât voi, iar pe de altă parte el e dator să vă povățuiască totdeauna cum trebuie. Şi ca să vedeți voi cum îl cinstesc eu, îl numesc acum chiar baş boier al Țării Româneşti.

Deşi se uitau chiorâş unul la altul, Alexandru Ghica şi Mihail Sturza se simțiră acum totuşi scăpați de orice grijă.

Trimiseră numaidecât ştafete boiereşti să ducă grabnic în capitală ştirea fericita că înaltul stăpân Mahmud Han al II-lea a fost în toane bune.

Necazurile unui mare negustor

Nimeni nu ar fi crezut că marelui tăbăcar State Dobrovici i s-ar putea face într-o zi silă de viață. Om care trăgea cu mult peste suta de ocale, de nu se mai putea cântări decât la cântarul cel mare de luat daraua, acum să-i plângi de milă, vorba ceea. Dacă s-ar fi cântărit – dar îi mai ardea de asta? — ar fi tras… mult optzeci de ocale. Şi ochii îi erau în cearcăne negre în fundul capului. Nu mai dormea de multă vreme decât un ceas, două, pe noapte şi-l chinuiau fel de fel de năluciri şi gânduri rele. Cu trei ani înainte, în ziua când a câştigat la Divanul apelativ procesul pentru hanul din Şelari, han de preț nu atât prin deverul[{124}] lui, cât prin chiria mare de la multele prăvălii de dedesubt, căci era cu vad mare, în inima Târgului din Lăuntru, State Dobrovici plesnea de sănătate. Tăbăcăria de pe malul gârlei, una dintre cele mai mari din țară şi la care

ținea ca la ochii din cap, căci fusese cheagul averii lui, îi aducea şi acum venit mare, mare de tot. Cumpărase şi două moşii, apoi o vie de treizeci de pogoane la Chițorani, lângă Ploieşti, avea trei proprietăți pe Podul Văcăreştilor şi încă o vie în Dealul Filaretului, cu conac frumos de vară, pentru ca să se răcorească omul în zilele de arşiță.

Cele trei fete îi erau măritate cu negustori de frunte, toate cu zestre mare şi mai ales bucuria vieții lui, avea un băiat care urma să împlinească la Sfântu' Ilie treisprezece ani, băiat bun, voinic şi frumos. Nu prea învăța carte, dar ce-i trebuia carte la averea lui? Carte nu prea ştia nici el, Dobrovici. Atât cât să citească scrisorile pe care le scria un logofăt cu condei, bine plătit, pe care-l ținea pe lângă el şi i le dă să le iscălească. Venit bun avea şi de la fabrica de la Mărcuța, de tipărit, cu fel de fel de vopseli, testemelele{125} care aveau mare căutare. Aici era tovarăş cu marele logofăt paia Băl-Ceaurescu. Tot cu marele logofăt făcuse acum şi o fabrică de hârtie, nu chiar de scris cu cerneală pe ea, ci numai pentru plaivaz şi pentru împachetat. Avusese nevoie să-şi ia tovarăş pe marele postelnic, halea, Băl-Ceaurescu, fiindcă altfel nu i s-ar fi dat niciodată aprobarea de către vodă ca să facă o fabrică. Drept, după Regulament, ar fi avut el, dar ştia bine că poate să rămână cu dreptul. Aşa, el venise cu banii, şi tovarăşul său adusese bunăvoința lui vodă. La câştig mergeau parte şi parte.

Îl cunoscuse pe Bal-Ceaurescu într-o împrejurare foarte grea a vieții lui. Cumpărase de la Beci, de la Viena, o caleaşca nouă, cum nu se mai văzuse în Bucureşti. Deschisă, cu îndoituri cu mare meşteşug, de parcă era o pasare măiastră cu arcuri de te legăna tot timpul în mers, cu aripi de talpa lăcuită cu albastru, încondeiată cu fel de fel de flori galbene; era ceva care făcea toată lumea să se oprească în loc şi să se uite după o asemenea minune. Într-o după-amiaza, nevasta tăbăcarului şi cu nevasta bunului său prieten, Hagi Curti, care însă pe vremea aceea nu era hagiu, amândouă frumos gătite, cu fesuri albe, legate cu barişuri{126} scumpe din cea mai bună mătase italienească, cu ilicuri de Țarigrad şi cu fuste de mătase grea de Ispahan, se plimbau în trăsură pe

Podul Mogoşoaiei spre Herăstrău, când au fost ajunse de baş ciohodarul[127] lui vodă, împreună cu alți patru călăreți, care le-au scos trei cai de la caleaşca şi le-au adus la palat, caleaşca fiind trasă acum de un singur cal, cu oiştea goală într-o parte, de se ținea lumea după ele ca la urs. Fusese poruncă să le aducă la pas. La palat lucrurile s-au lămurit. Doamna, soția lui vodă, le văzuse trecând, şi măria-sa chemase pe baş ciohodarul.

— De când au drept nevestele de negustori să umble în caleaşcă? Ce-i neruşinarea asta? Li s-a suit la cap averea?

Şi a cerut să fie aduse la curte cu alaiul caraghios.

Numai datorită lui Băl-Ceaurescu, pe atunci agă, au putut. Scăpa cei doi negustori cu fața curată, spunând că trăsură nu e a lor, ci doar trimisă spre vânzare, dacă le-o place s-o cumpere. I-a plăcut lui vodă, care a plătit-o cât a vrut. Nu ar fi scăpat atât de uşor, dacă nu l-ar fi ajutat marele agă, nici vorbă.

Da, era fericit acum trei ani State Dobrovici. Avea planuri mari. Vrea să ia în anul acela otcupul[128] sării. Nu s-a putut. A încercat să ia pe acela al vămilor. I-a scăpat din mină şi acela, l-au luat pe sub mină câțiva boieri mari, dar cu capital negustoresc. Acum se gândeşte ca măcar să prindă otcupul căruțelor de poştă... E bun şi ăsta, aduce câteva milioane pe an, din care trebuie să dai jumătate, ştie el cui.

Şi deodată au început necazurile. De trei ani umblă să fie pus în stăpânirea hanului de pe Şelari şi nu e chip. La judecată dovedise cu uşurință că nu-l vânduse niciodată marelui logofăt Ghica, ci numai îl închiriase pe vremea holerei, să-şi puie acolo, după ce l-a reparat, nişte oameni ai lui, aduşi de la Țarigrad. Totuşi hotărârea nu se execută nicidecum. De trei ani e animat în fel şi chip, prin tot soiul de născociri, de l-au înnebunit. Nici azi nu poate intra în stăpânirea hanului. A trebuit să închirieze pentru afacerile lui alte prăvălii, pe altă uliță, la un vad mai prost.

Asta nu-i nimic. De trei ani n-a izbutit să trimit la Lipsca niciun chervan, căci el nu trimite marfa cu vapoarele pe Dunăre, cum au început s-o facă de vreo doi ani unii

negustori. Mereu îi e întoarsă marfa de la vamă. Când să iasă marfa lui din țară, iese un afipt de la Vornicie, că marfa de felul cutare şi cutare – parcă-i un făcut, chiar de felul mărfii pe care vrea s-o trimită el – e oprită să iasă din țară. Peste câteva luni afla că nu mai e oprire, dar nu-i vine să încerce iar.

Şi iată că de trei luni altă nenorocire i-a căzut pe cap. În fiecare dimineața, când se crapă de ziuă, vine un ceauş cu un dorobanț, îl ridică de acasă şi-l duce pe jos la Agie... Acolo e pus într-o odaie, la beci, cu toți borfaşii, cu țiganii şi derbedeii adunați de dorobanții Agiei. Nimeni nu-l întreabă nimic toată ziua. Când apune soarele, e trimis din nou acasă, tot pe jos, tot cu ceauş şi cu dorobanțul după el, de se uită lumea de pe pod – şi e multă – ca la urs. A întrebat necontenit de ce e adus? Ce vină are? Spun toți că aşa e porunca. După ce s-or sfârşi cercetările are să i se spună.

Nevastă-sa, prietenul său Hagi Curti au alergat în toate părțile, dar n-au aflat nimic. Omul e pe cale să-şi piardă mințile. Astăzi, Hagi Curti face o nouă încercare... A aflat că un alt prieten al lor, bancherul şi arendaşul Pavlicioni, se are bine cu marele agă. S-au dus la el, cu nevasta lui State Dobroviei, i-au spus toată suferința, toată batjocura pe care o îndura bietul om, şi acesta le-a făgăduit că va vorbi chiar în astă-seară cu marele agă, fiindcă ştie unde-l poate găsi.

Pe la zece seara, într-adevăr, Hagi Curti s-a pomenit cu bancherul. „N-am putut afla nimic, omule”... i-a spus, ridicând din umeri. „Marele agă m-a ținut un ceas, mi-a vorbit de câte în lună şi în soare, mi-a dat cafea şi ciubuc, dar atâta tot... Când am adus vorba, la plecare, de State, mi-a spus deznădăjduit: Vorbeşte cu biv vel logofătul Băl-Ceaurescu”.

Hagi Curti e uluit... Ce rost are asta? Bal-Ceaurescu e prieten şi tovarăş la parte cu State, de ce să-l trimită marele agă la Bal-Ceaurescu? Mai năucită este Pena Dobroviei. Ea a vorbit de câteva ori până acum cu marele logofăt. Era foarte amărât şi el. De fiecare dată a alergat în toate părțile şi s-a întors şi mai amărât, spunându-i că trebuie să fie ceva grav,

de vreme ce de la nimeni nu poate afla nimic. Că de când el nu mai e în slujbă, e mai greu să afle ce vor cei de sus.

A doua zi, cei doi, Pavlicioni şi Hagi Curti, se înfăţişară marelui logofăt, nedumeriţi şi curioşi, hotărâţi să lupte pentru prietenul lor.

Au fost primiţi cu cafele şi ciubuc, şi cu taifas. Taifas în toată legea. Când au văzut că trece timpul, Pavlicioni i-a spus de-a dreptul că a fost sfătuit de marele agă să treacă pe la el, pe la logofăt.

Aci, Băl-Ceaurescu a tresărit încruntat. A mai tras din ciubuc, a privit în fundul unei ceşti de cafea şi pe urmă parcă s-a hotărât să spună. Şi-a mai încruntat sprintenele mari îmbinate, şi-a frământat buzele late, groase, ca şi când ar fi vrut să scuipe şi a descleştat fălcile negre.

— Uite, eu am vorbit în două rânduri cu marele agă. Am vorbit şi cu alţi mari boieri. Toată lumea e furioasă pe State, toţi zic că „bulgăroiul a prins prea multă osânza“... „S-a obrăznicit de tot“... „Nu mai are nimeni loc de el... a ajuns să dea fum cu ciubucul în nas la toată lumea... Unde te duci, te izbeşti de el...“ Eu l-am sfătuit să nu se întindă mai mult decât e plapuma, că e prost lucru. „Prea se întinde, prea vrea să trăiască numai el...“ Nu e bine să te pui cu boierii. Ca la o jumătate de ceas, Băl-Ceaurescu, cu sprâncenele lui groase şi negre când îmbinate, când depărtate, a tunat şi a fulgerat împotriva tovarăşului său de la cele două fabrici. I se zbârlise şi barba aspră. Vorbea cu atâta obidă şi cu strâmbături ale buzelor groase atât de dezgustate, încât Pavlicioni înţelese că îşi varsă omul propriul lui năduf. De altfel, după ce mai sorbi încă o cafea de pe tava de argint, cu cafele, adusă de slujitorul îmbrăcat arnăuţeşte, o coti de-a dreptul unde vrea să ajungă.

— Şi mie câte necazuri nu-mi face la manufacturile astea două... Că mi-e lehamite şi-mi vine să mă lipsesc... îşi vâră nasul în toate... la hotărâri de parcă el ar fi stăpânul.

Hagi Curti îndrăzni să-l întrerupă:

— După câte ştim, el a împărţit câştigul în mod cinstit. Mi-a spus că sunteţi foarte mulţumit de el.

Băl-Ceaurescu tresări, încurcat:

— Nu e vorba numai de câştig... vorba e că el nu pricepe o seamă de lucruri... Sau se face că nu pricepe... Şi deodată, brutal, cu ochii galbeni de mânie: Nu pricepe că m-am plictisit să-l tot întâlnesc în cale... Că m-am saturat de mutra lui.

În schimb, cei doi pricepuseră. Hagi Curți, după ce-l mai lăsă o bucată de timp să facă spume la gură, îşi încrucişă mâinile pe piept, peste giubea, şi vorbi căutând cu grijă cuvintele, cu un glas topit de sfială:

— Măria-ta, eu am să fac o propunere prietenului meu... Şi am să-i dau şi un sfat...

Biv vel logofătul fierbea.

— Dă-i sfatul să mai lase şi pe alții să trăiască. Bine spunea marele vornic Ştefănache Ghica: „Uită-te la scârba asta de negustor... îl lăsăm să ia zece piei de pe muşteriii lui... Nimeni nu-şi bagă nasul să vadă cum îşi plăteşte şi cum îşi ține lucrătorii la tăbăcăria aia a lui... Şi, drept recunoştință, bădăranul ăsta ne calcă pe picioare, ne face proces... Ne pârăşte în fața tribunalului. Apoi, dacă-i aşa, mama lui de pezevenghi, îi arătăm noi lui... Hotărârea Divanului nu se va executa nici dacă o aştepta până i-or albi toți perii din cap.

Cei doi pricepură acum obârşia răului. Acu totul era lămurit. Pavlicioni era palid şi mut de indignare, Hagi Curti puse iară mâinile încrucişate pe piept şi spuse, cu glasul din nou topit de sfială:

— Am să vorbesc cu prietenul, am să-i dau un sfat pe care-l cred cel mai potrivit.

— Numai să te priceapă, că e tot aşa de gros la minte ca şi la obraz.

— Cred că va pricepe.

Cei doi se ridicară să plece. Hagi Curti spuse cuviincios: „Sărutăm cinstita dreaptă a măriei-voastre“. Dar Pavlicioni, în fracul lui cenuşiu, cu guler de catifea vişinie, şopti numai ceva neînțeles, bolborosit.

Pe drum, în caretă, Hagi Curti clătină din cap cu amărăciune.

— Ai văzut unde era buba? Şi ăsta îi era tovarăş şi prieten, ca să zicem.

— Da, Hagiule, am văzut... Cumplită bătaie de joc. Vai de negustorimea noastră cum e călcata în picioare. Nu mi-am închipuit niciodată că marele agă ar putea să se dedea la asemenea fapte.

— Ce vrei. Rudi, el e omul marilor boieri, nu e omul nostru... Poate că o face de nevoie. Ei l-au numit acolo, ei îl scot... Asta e țara, şi noi nu o putem schimba...

Pavlicioni, rezemat de fotoliul caretei, îşi plesni coapsa cu palma lui grăsuță.

— Ar trebui să se schimbe, Hagiule... Aiurea, în apus de la revoluția cea mare a franțuzilor, negustorimea e stupină oraşelor... îşi are oamenii ei la conducere... Oamenii aleşi de negustorime fac legile şi numesc pe miniştri. Au *gazeturi*, unde să se scrie, iar când au nemulțumiri, pac, la gazetă... Cade ministrul ca şi cum ar fi un sac gol... Acolo nu merge ca ministrul să hotărască, aşa cum îi place lui, ce mărfuri să intre în țară şi ce mărfuri să iasă... Acolo legea porunceşte... şi legile le fac cei aleşi de alegători... îi place negustorului, votează... Nu-i place, nu votează.

— Rudi, cum vine asta, să aibă dreptul să aleagă... tot poporul?

— Nu, Hagiule... nu tot poporul, ci numai proprietarii şi cei bogați... Nimeni nu e alegător acolo dacă nu are cens{129}. Dacă nu dovedeşte că are avere... adică. Se votează pe colegii, după câtimea averii. Nu se poate să voteze toți golanii, toți desculții.

— Rudi, acolo un negustor poate fi ales deputat? Nu e ca la noi, unde numai boierii au drept să fie aleşi?

— Cum să fie aşa, Hagiule? Acolo a fost revoluția cea mare, la 789... A mai fost una în 830... Acolo orice negustor poate fi ales deputat şi sunt mulți aleşi de fiecare dată. Dar de cele mai multe ori ei se mulțumesc să-şi aleagă oamenii lor, care în *chestioanele* de interes mare nu mişcă un deget fără să le ceară părerea, fără să fie încuviințați...

— De, Rudi, spui că acolo a fost revoluția mare. D-aia...

— Şi ce-i cu asta? O să vie vremea să tăcem revoluție şi la noi. Când i-o ajunge negustorimii cuțitu la os... o să puie mină pe par şi o să lovească... Eu tot cred că vom apuca asemenea vremuri.

State Dobrovici a priceput şi a mulțumit celor doi prieteni. S-a lipsit de hotărârea judecătorească în privința hanului din Şelari, care a rămas proprietatea marelui vornic... S-a lipsit şi de tovărăşia cu marele logofăt la fabrica de testemel şi la cea de hârtie. I le-a lăsat lui fără despăgubire amândouă fabricile.

Acum a început dar să se îngraşe. Îi merge din nou bine. Chervanele nu-i mai sunt oprite la vamă. Marele vornic Fanache Ghica l-a poftit într-o zi la el acasă, nu i-a dat nici cafea, nici ciubuc, dar l-a întrebat dacă vrea să puie capital, ca să ia împreună cu alții otcupul vămilor, că o să fie pus în curând la mezat... Dobrovici a spus că intră bucuros în afacere.

În oraş la Bucureşti... sunt curți 'nalte şi domneşti

Toma, panduru, cum îi ziceau acum la Vadu Rău, se dăduse jos din car, ca să se mai dezmorțească şi merge acum lângă fiul său Tudose, care păşeşte alături de boi. De vreo două ceasuri întreabă, înspre lunca Dâmboviței, pe unde el n-a mai fost încă, de ulița boierului Grădişteanu, unde sunt trimişi să ducă şase care de grâu şi orz, cumpărate de acest boier pentru nevoile curții lui de la postelnicul Medelioglu de la Vadu Rău.

Opriră carele în loc să se sfătuiască... Eftimie Şoricaie, căruia de când îmbătrânise şi-i căzuseră dinții îi mai ziceau în sat şi moş Gurie, fu de părere să se întoarcă înapoi, s-o ia, zicea el, pe la biserica Sfântu Ioan cel Mare... că ştie el că e în mijlocul târgului o biserică mare, de unde se fac toate drumurile. Prea mult nu se înțelegea ce spune, că era fonf de-a binelea...

— O fi altă biserică, moş Gurie, da' n-o ştii dumneata, îi spuse Drăgan să-l necăjească... şi facem drumu întors *dăgeaba*...

Drăgan se făcuse tot atât de voinic ca tată-său, Ignat, dar mai mătăhălos şi mai greoi puțin. Avea o mustață mai groasă de cum o avea tată-său, dar o purta tunsă scurt.

— Mă, nu fi prost... io nu pot rosti vorbe, mă, da' da văzut, văz... Dacă-ți spun io c-am văzut biserica... Uite cum te văz... şi-şi făcu cruce. Şi se întoarse apoi spre Petre al lui Dobre... Na, că băiatu ăsta a fost cu mine... Spune, mă Petre, şi tu...

Dar Petre nu-şi amintea de asta. Era şi mult de atunci. Se împlineau în curând şapte ani. Îşi amintea de alte lucruri dureroase. Fuseseră cu brişca, şi el era cel care mina calu'; tată-său şedea alături, pe leagănul sprijinit cu cârlige de carâmbii de sus, iar Şoricaie şi Peştefript se lungiseră pe paie înapoi. Puseseră şi lesele briştii, că îi trimisese boierul Medelioglu să aducă o bibliotecă, un dulap mare de pus cărțile şi două oglinzi mari cât uşa, cât şi lucruri mai mici de preț. Avea încredere pentru treaba asta numai în Dobre, căci trebuia multă pricepere la împachetat... El mai făcuse astfel de drumuri, căci, după răzmeriță, postelnicul clădise din nou conacul ars şi aduna mereu lucruri de preț, ca să puie prin odăi. Dar la Bucureşti, Dobre s-a îmbolnăvit de holera... A mai trăit, dând din el numai fiere şi muci albicioşi, cu gură arsă de sete. Încă vreo cinci zile acasă. Înainte de a muri, i s-a îmbolnăvit şi nevastă-sa, Lisaveta... Zăcea lângă el fără putere, stoarsă de vlagă... vărsa muci albicioşi şi dădea din ea venin alb. Nu mai puteau de sete, le ardea pieptul. Peste o săptămână au murit. S-au îmbolnăvit şi au murit şi cele două muieri care au îngrijit pe cei bolnavi şi au spălat apoi morții... Prin ele a intrat molima în bordeie, că încă nu începuseră să fie mutate la Vadu Rău. Era o molimă cumplită, căci se pare că era întâia holeră în principate. Au murit vreo douăzeci de inşi, bărbați, femei şi copii. La curte a murit, aruncat cu spaimă într-un colț de grajd, logofătul Țurloaie, care venise la Dobre să-i ia nişte socoteli de bani. A scăpat dintre cei care s-au îmbolnăvit doar popa Gheorghe,

care fusese să spovedească şi să grijească pe cei de mureau. Se îmbolnăvise şi el, căci mai dase şi câte o mână de ajutor pe ici, pe colo, şi nu-i folosise nici oțetul, nici usturoiul cu care se freca. Stătuse închis singur într-o odaie în fundul curții, cu un hârdău{130} lângă el, cu o putină cu apă, cu o funie de usturoiu, şi cu *Evanghelia* şi crucea la căpătâi... Când peste cinci zile a ieşit sănătos din odaie, nu l-a mai cunoscut nimeni. Din o sută douăzeci de ocale cât trăgea, nu părea să aibă acum nici şaizeci. Era uscat, i se scofâlciseră obrajii şi i se lungise nasul... Ochii îi erau duşi în fundul capului, în cearcăne negre... Părul cărunt până atunci i se făcuse, ca şi barba, alb nins, ca al sfântului Nicolae, zugrăvit în strana dreaptă. Aşa a rămas şi acum după şapte ani. Cei doi copii ai lui Dobre au scăpat numai fiindcă fata, Lenuța, era de ani de zile măritară la Titu, iar Petre era dus să tocmească nişte butoaie spre Leordeni. Nu mai era acum în viață nici tatăl lui Drăgan, Ignat Secu. Acesta o dusese din ce în ce mai rău cu boierul Medelioglu şi oamenii lui... îi puseseră gând rău şi nu-l slăbeau o clipă... Averea îi scăzuse mult. Când Drăgan s-a însurat cu Rița le-a dat o odaie din casă, un car cu patru boi, o vacă, oi şi o scroafă cu purcei. El şi-a oprit la fel, că nu avea mai mult acum... Trăia singur, nu-i plăcea să se amestece în treburile lui fiu-său... „Să meargă singur pă picioarele lui”... Rița ar fi vrut să-i poarte de grijă, că era acum om de peste cincizeci şi cinci de ani, dar el se mulțumea cu ajutorul dat în gospodărie de o bătrână din sat, pe care nu vrea s-o lase să piară de foame. A murit la Turnu-Măgurele, înecat în Dunăre... Făceau podvadă, ca să ducă grâul abia treierat la schelă... Acolo avea să fie încărcat pe un şlep englezesc, căci Medelioglu îl vânduse unor bancheri din Bucureşti, care făceau afaceri cu englezii. Asta era acum doi ani... Plecaseră din sat vreo douăzeci de care... Drăgan nu era printre cei plecați, fiindcă îi născuse Rița al treilea copil, şi femeia era bolnavă rău, sta să moară... Trimisese numai carul cu o femeie din sat.

Şlepul – oameni îi ziceau tot ghimie{131} – fusese tras mai departe de podeața schelei, că nu era loc... Era de-a

lungul malului, în dreptul unei mirişti... Oamenii treceau cu sacii în spate un fel de podişcă de scânduri, latã ca de trei palme... aşa cã ăl care lăsase sacul abia putea trece pe de lături înapoi. Beaşcă sta pe şlepul negru şi tot îndemna lumea cu înjurături, că-i scăpase gârbaciul în Dunăre. Se vedea că îi caută râcă lui Ignat, că îl zorea şi-l înjura printre dinți.

Bătrânul avea de la o vreme arsuri pe beregată şi-i venea din când în când un fel de amețeală. De aceea, pe podişca de scânduri, târa sacul în loc să-l ducă în spinare... Prin cămaşa leoarcă de năduşeală, că soarele lovea aproape în creştet, i se vedea pieptul păros şi cărunt. Fierbea de furie că e pus să care sacii.

— Bine, mă, fiare ce sunteți, nu fu destul că am arat Ogoru, că l-am semănat, că l-am secerat, că l-am adus cu caru meu la schelă, astea toate socotite doar cinci zile dă clacă, atunci când io am făcut patruzeci? Ce mai vreți, mă, să-l ducem în spate şi pă ghimie?... Asta să face cu oameni dă meserie, care ştiu să care saci pă ghimie... Nu ca noi, dă trecem cu frica în oase peste podişca asta şi amețim când vedem apa curgând sub ea.

Beaşca mârâia mereu:

— Şi acum... ce născătoarea mă-tii mai vrei?

— Sa te trimit dă unde-ai venit, că mai bine rămâneai acolo, nu să otrăveşti viața unui sat întreg.

Ochii bătrânului fulgerau ca apele oțelului...

Bearcă îşi muşcă buză, cu mustața pleoştită cu tot. Când văzu că bătrânul târăşte sacul pe podişcă, în loc să-l ia în spate, începu să înjure şi să urle... apoi se năpusti pe punte.

— Nu ți-am zis, mă, Hristosu şi dumnezeii tăi, să nu mai târăşti sacu, că se rupe?...

Înainte ca Ignat Secu să fi avut timpul să-şi ia manile de pe sac. Îi arse obrazul cu o palmă.

Bătrânul îşi simți tot sângele în obraz. Dădu drumul sacului şi-şi înfipse amândouă mâinile în beregata logofătului. Fără să mai ție socoteală că sunt pe o punte atât de şubredă, îl zgâlțâia înverşunat, urlând la el:

— Jigodie boierească, când pălmuieşti o faţă de om, pălmuieşti chipu lui Dumnezeu. Sta să-l sugrume şi mai multe nu. Când văzu că lui Beaşca îi ies ochii din cap şi nu mai poate răsufla, se încrâncenă şi mai tare... Urla la el... Nimeni, mă, până la vârsta asta nu l-a pălmuit pă Ignat Secu...

E drept că bătrânul îndurase multe înjurături şi gârbace pe spinare, dar astea, deşi dureau, nu erau socotite de el drept ocară. Erau date la învălmăşeală, erau legate de soarta tuturor clăcaşilor, dar gândul că a fost pălmuit nu îl putea îndura.

În spasmul morţii, Beaşcă se zvârcolea cu puterea deznădejdii... Erau acum amândoi încleştaţi, când Beaşcă scăpă un picior de pe punte. În clipa aceea izbuti să tragă pe bătrân in jos, care se nărui parcă peste el, dar totodată se prăbuşi, ruptă în două, şi puntea de scânduri. Căzură în Dunăre cei doi, căzu Tudor al lui Ristache, care venea după Ignat şi aştepta cu sacul în spate, şi mai căzu şi Peştefript, care alerga în fuga mare să-i despartă pe cei încleştaţi... În apă, Peştefript s-a dezmeticit numaidecât şi a început să-i caute pe ceilalţi, să-i scoată din vâltoare... N-a putut găsi pe niciunul, că îi târâseră valurile sub şlep.

Marin, care e azi cu al treilea car încărcat dintre cele şase, e acum de când s-a înecat frate-său, singurul bărbat în viaţă în neamul lui Ristache şi e cel care îngrijeşte de cei trei copii ai lui Tudor şi de mamă-sa, Chiva. E însă în dragoste cu o fată din Găeşti şi mulţi din sat nu-l vad nici pe el bine, căci tatăl fetei nici nu vrea să audă să-şi dea fata după un flăcău sărac de la Vadu Rău... ca s-o ştie trăind într-un bordei prăpădit, din marginea pădurii... E nerăbdător, căci vrea să se întoarcă mai curând acasă. Nu mai poate de dorul Frusinicăi. Aşa o cheamă.

— Hai, nea Tomo, spune dumneata, cum s-o luăm, că dumneata ştii... Ce mai stăm dăgeaba în drum. Spune şi tu, Simioane, ceva, că şi tu ai mai fost p-aici.

— Am fost tot cu unchiul Toma, da' dă mult, bă. Şi am dormit în căruță. Feciorul lui Ion e şi el acum flăcău în lege ca şi Tudose. Îl trimite tată-său cu carul în locul lui, căci el a rămas cu nevasta şi copiii să treiere grâul lor. E un mare noroc să ai copii crescuți, dar netrecuți printre birnici, să-i poți trimite în locul tău în podvadă şi, de sunt zdraveni, chiar la clacă. Amândouă fetele lui Ion ajută acum la muncă toată ziua. Pe nepoată, pe Săftica cea neagră, cum îi spune acum satul, că s-a făcut şi ea mare, a împlinit de curând optsprezece ani, de mulți ani a luat-o ca ajutor un unchi al lor, moş Istrate, stupar la curte, aşa că s-a înstrăinat cu totul de ei. I se spune Săftica cea neagră, ca s-o deosebească de Săftica cea bălană, nevasta lui Peştefript.

Toma n-a mai răspuns nimic şi a pornit cu cărui din loc, că el e în frunte. Simion vine lângă Tudose şi-i spune în şoaptă:

— Hai, mă mutulică, să scăpăm mai repede, că te duc io undeva unde o să-ți placă... E aci un bâlci mare să te minunezi.

— Țță... se strâmbă Tudose.

Îi mai spun şi acum, când s-a făcut o mândrețe de flăcău, căci şi el, şi Simion au împlinit nu demult şaptesprezece ani, tot mutulică, fiindcă nu-i place să vorbească... Mai mult decât un da ori nu nu prea scoți de la el. E drept că atunci când se înfurie e greu de potolit.

Cineva i-a îndreptat să treacă gârla Dâmboviței pe Podul Cilibiuhii, să ocolească pe la biserica Antim, şi apoi pe o uliță dintre vii or să ajungă drept la casa boierului Grădişteanu. Ei nu prea sunt obişnuiți prin partea asta a oraşului şi pierd mereu drumul. Pe urmă, pe aci, printre viile şi livezile astea despărțite cu garduri încărcate cu tufişuri de gherghină şi măcieşi, pe ulițele astea pustii, nici nu au pe cine să întrebe. Li s-a spus numai că e undeva, din jos de Mitropolie. N-au inima să urce, cu carele încărcate, pieptiş, dealul, şi s-au întors iar pe lângă prundişul gârlei, spre hanul cel mare al Golescului. Ca să nu mai chinuie bietele vite... Dar iată că tocmai când să iasă pe Podul Calicilor, care este drumul mare al Craiovei, văd iar că nu se poate trece. E un

stup de oameni de-a curmezişul ulicioarei, care privesc îngrămădiți ceva în susul acestui Pod al Calicilor. Oamenii noştri nu ştiu ce să creadă. O fi trecând pe pod caleaşca vreunui mare boier, şi slugile merg înainte, strigând „loc“ şi oprind trecătorii, o fi vreo înmormântare cu alai mare, de om procopsit? Dar sunt şi unii flăcăi urcați pe căsuța din colțul uliței. În fereastra de la catul de sus, cam strâmb, al prăvăliei din colț, stă lumea ciucure, privind stăruitor.

— Ce-i, mă voinicule, dă nu poate umbla lumea pă uliță, întreba Toma pe unul dintre cei suiți pe casă.

Cel întrebat, un băiat din prăvălia de jos, cu cămaşa cusută cu arnici şi cu o fotă verde dinainte, răspunse, întorcând capul, cu un soi de tulburare:

— Trec moşnenii din Dalota Mare, cu rogojini aprinse în cap. Au azi judecată la Divan cu boieru' lor, care vrea să le ia pământu' şi să-i facă pă toți clăcaşi.

Din urmă au venit în față şi ceilalți de la celelalte care îşi fac loc cum pot printre cei ce stau privind de-a curmezişul ulicioarei. Din susul Podului vine pe drumul acesta al Craiovei un alai cum nu s-a mai pomenit în Bucureşti de pe vremea lui Vodă Şuțu, când a vrut el să ia moşia târgoviştenilor. Vreo două sute de săteni, în rând câte patru-cinci, păşesc unii în opinci, alții desculți, încet şi apăsat. Poartă pe cap rogojini aprinse. Unii le-au prins pe o cruce din două şipci, ca să stea întinse şi să ardă încet, alții le-au sucit şi le țin ca nişte căciuli uriaşe în cap. Fețele tuturor, arse de soare, bătute iarna de crivăț, sunt încruntate şi dârze. Din piepturile lor dezgolite de căldura verii şi a focului iese din când în când un singur cuvânt, dar strigat cu un glas pătrunzător, apăsat, ca o piatră căzută pe un mormânt: „Dreptate“… „Dreptate“…

În frunte e un moşneag scund şi un flăcău voinic, care „poartă jalba în proțap“, iar între amândoi, un popă lat în umeri, cu ochi de haiduc, cu o barbă care trece de jumătatea pieptului. Toma l-a recunoscut îndată. E popa Radu Şapcă de la Celei. Dar ce-o fi cu el, de e în fruntea dalotenilor? Popa l-a văzut de asemeni şi i-a făcut semn să vie alături. Atât i-a trebuit lui Toma. Îşi chemă feciorul:

— Tudose, băiete, io mă duc cu ei la Divan, să mai strângem puțin boierii dă… burtă. (El a zis altfel.) Tu, du carele astea la locu spus în hârtiuța asta, căci ştii să citeşti atâta lucru… Apoi, după ce le descărcați, veniți toți la Jianu dă pă ulița Târgovişтei. Aşteptați-mă acolo, da' dă nu viu până-n seară, plecați. Oricum, io vă ajung pă drum la noapte…

Toma Panduru merge acum alături de Popa Şapcă. Drăgan, Şoricaie, Simion şi ceilalți s-au urcat în carul din față, pe saci, ca să vadă şi ei mai bine. De loitre s-au mai agățat şi vreo câțiva copii, în picioarele goale, numai cu cămăşile lungi de pânză pe ei. Mulțimea celor nevoiaşi, înşirați de-a lungul uliței, se uita cu multă prietenie şi cu strângere de inimă la îndârjitul alai. Negustorii au ieşit între tărăbi, în pragul prăvăliilor şi îi arată pe cei năpăstuiți cu clătinări din cap. Şi pe Podul ăsta, tare umblat, stă prăvălie lângă prăvălie, căci, dornici de câştig, boierii au zidit cam la întâmplare de-a lungul drumului căsuțe înguste, închiriate scump. Sunt ici, colo şi case mari cu caturi deasupra, cu sacnacsiu ca la Istambul. Din acesta se poate vedea tot ce se întâmplă pe Pod, căci sacnacşiul e ca un balcon, ca o firidă mare ieşită deasupra uliței, cu geamlâc, dar fără uşa, una cu odăile dinăuntru. Cine trece într-o asemenea casă, din tinda mare în odaia lungă de musafiri, vede în fund, împins spre stradă, sacnacşiul cu lavița joasă ca o sofa, acoperită cu covoare şi perne de puf, cu măsuța scunda pentru cafea şi ciubuce, ca de aci să poată privi în voie, după perdelușele de dantelă, demoazelele, pe cine le place lor, ori să lenevească boierii matofiți, care-şi fac siesta cercetând ulița. Şi chiar acum, de aci, de la geamurile sacnacsiilor pornesc multe priviri rele, piezişe, spre sătenii năpăstuiți, care trec cu rogojini în cap spre Divan, cerând cu deznădejde: Drep-ta-te… Slabi şi aproape goi, oamenii zguduie pământul cu ființa lor trudită şi dârza.

Popa Şapcă lămureşte pe Toma. Are prieteni la Dalota Mare, şi auzind ticăloşia boierului Băl-Ceaurescu nu l-a răbdat

inima. S-a dus în sat, a stat de vorbă cu oamenii, le-a ticluit jalba şi le-a aşternut-o pe hârtie cu cuvinte potrivite.

I-a ajutat în tot felul. Şi acuma a pornit cu ei, cale lungă, din sat în sat, până la Divanul apelativ.

Din spatele carelor încărcate se aud zurgălăi şi un strigăt care se vrea fioros: „eeep!“ strigătul cu care surugiii şi vizitiii boiereşti cer din goană să li se facă loc prin prostimea de pe ulițe şi de pe Pod... Pe toate ulițele şi podurile se aude necontenit acest eeep! şi după el, de obicei, pocnetul harapnicului pe spinarea celor ce nu se grăbesc să se dea în lături, oameni laolaltă cu vitele. Acum, din spate, se aude şi celălalt strigăt mai împăciuitor: „loc, mă, loc măriei-sale, marelui logofăt!...“ Se vede că, totuşi, nu s-a putut trece aşa de uşor.

Vine din urmă, într-adevăr, caleaşca marelui logofăt Băl-Ceaurescu. A ocolit pe Podul Cilibiului, ca să ajungă la Divan, lângă biserica Domnița Bălaşa. Nu ar fi nevoie ca o aşa înaltă față să-şi apere prin înfățişare proprie dreptul, fiindcă hotărârea este ştiută dinainte. Dar oricum, e bine să fie într-o odaie alăturată. Oamenii sunt atât de lipsiți de caracter şi s-ar putea ca vreunu' dintre judecători să ție să-şi arate prosteşte puterea. Iar cu nebunul de Teodor Văcărescu Furtună de multe ori ies lucrurile cum nu te aştepți. Mai bine să fie acolo, într-o odaie alăturată, ca să ştie omul pas cu pas mersul dreptății, adică aşternerea hotărârii pe hârtie.

Dar iată că nu se poate trece. Calea e închisă, ba tot mai încâlcită, căci, dimpotrivă, dinspre Podul Calicilor a intrat pe uliță un şir de braşovence ce caută să-şi facă loc printre carele țărăneşti cu orice preț. Călare pe înaintaşul din stânga, dintre cei şase cai înhămați la caleaşca marelui logofăt, era chiar vătaful curții lui din Bucureşti, semn, de altfel, că boierul e tare grăbit. În dreptul cailor, scos din sărite, vătaful a început să suduie de mamă şi de cele sfinte pe țăranii care se urcaseră acum în care, dar nu era nimic de făcut. Încâlcitura era prea mare.

Logofătul Băl-Ceaurescu, la fel ca oricare dintre boieri, şi încă prin firea lui bătăioasă mai mult decât alți boieri, socoate

că i se aduce o injurie de neiertat dacă nu i se face pe dată loc, mai ales atunci când trece cu caii în goană. Acum s-a ridicat în picioare în caleaşcă, şi, cu anteriul vişiniu în vânt şi işlicul rotund împins spre ceafa, strigă plin de mânie către vătaf:

— Stâlceşte-i, mă, vită, ce mai stai?

Aşa se-ntâmpla de obicei. Dar azi era ceva mai greu. Oamenii văzuseră crâncenul alai şi nu mai păreau atât de grăbiți şi speriați de cei mari, ca de obicei. Cu gârbaciul, vătaful în hainele lui găietănate lovea cât putea în oameni şi în vite, dar loc tot nu prea izbutea să facă.

Un pâlc de tabaci, după îmbrăcămintea lor soioasă şi pălăriile lor pleoştite, care alergaseră ca atâta lume să vadă alaiul şi acum priveau mirați încurcătura din drum, începuse să cam mârâie. Cum vătaful lovi cam la întâmplare, plesni şi pe un vânzător de vişine, care încerca şi el, amărât, să se descurce din îmbulzeală. Atunci unul dintre tabaci, o namilă de rumân bălan, între atâți oacheşi, cu o mustață ca vrabia, întrebă cu obidă pe vătaf:

— Dă ce dai în oameni, jupâne? Nu vezi că nu e loc?

— Şi tu, ce aia a mă-tii vrei? Că acum te plesnesc şi pă tine!

— Arde-i una plăvanului ăsta, strigă răguşit marele logofăt, cu fața lui negricioasă, cu obrajii fălcoşi şi cu sprâncenele lungi îmbinate la rădăcina nasului încoroiat.

Vătaful îi trase una cu gârbaciul, dar nu l-a putut atinge decât uşor, peste pălăria pleoştită, pe plăvanul ai cărui ochi verzi-căprui scânteiau de furie, dar şi de stăpânire de sine, căci ca toată lumea, Licsandru Hergă, astfel se numea namila de rumân bălan, ştia că nu se glumeşte cu vătafii boiereşti şi mai puțin cu boierii.

Sfârcul lungului gârbaci l-a ajuns însă pe Tudose, fiul pandurului fără o mână, care se întorcea, după ce se despărțise de tatăl său, la care, orb de furie, flăcăul, mijlociu de statură, dar vânjos, se repezi la vătaf şi, punându-i mâna în şerpar, îl smuci jos de pe cal. Omul nu căzu, că se sprijini cu mâna de loitră carului încărcat din stânga, dar se lovi cu fața de carâmbii dricului şi i se iviră fire de sânge din colțul gurii şi din nas.

— Prindeți-l... puneți mâna pe el, strigă turbat boierul, ridicându-se iar în picioare.

Namila de rumân se grăbi să dea ascultare poruncii şi alergă să pună mâna, o dată cu ceilalți, pe Tudose. Îl ajunse, îl îmbrânci spre marginea gloatei.

— Dai în oameni boiereşti, ai? şi îl înjură gălăgios. Dar în şoaptă, şuieră la urechea unui tabac de-al lui: Faceți-l, mă, nevăzut... că de-i prind ăştia, îl omoară. Faceți-l scăpat şi ascundeți-l la noi în fabrică.

Pe urmă se întoarse grăbit să dea ajutor vătafului, căruia i se încurcaseră picioarele între scările şeii şi şleaul calului. Îl luă în brațe să-l dea jos de pe cal, dar în aceeaşi clipă vătaful scoase un răcnet de om înjunghiat. Hergă lămuri pe boier şi pe cei din față plin de milă:

— Şi-a scrântit rău mâna... Măria-ta... îl duse în brațe la caleaşca. Vătaful aproape leşinase şi nu şi-a dat poate seama că, în timp ce pusese mâna pe el, namila de rumân îl rupsese, strângându-i-l numai între degete, osul mâinii. Omul îl puse cu grijă alături de vizitiu, în timp ce boierul scotocea cu ochii mulțimea, urla mereu să fie prins Tudose.

Tabacul cel voinic se dete apoi cuviincios într-o parte între ai lui şi spuse liniştit:

— Bietu om... cu mâna lui... cu dreapta cel puțin n-o să mai dea în Licsandru Hergă câtu-i lumea... şi nici în alți rumâni. Apoi se apropie încet de care şi de zăvoienii care coborâseră, să-şi tragă boii în şanțul drumului. Le spuse îndesat, în şoaptă: Mă, voi luați în brațe pă nu ştiu, n-am văzut... nu-l cunoaşteți pă flăcău... nu era cu voi.

Aşa şi făcură oamenii răcoriți de cele întâmplate.

Noaptea, spre crăpatul zorilor, Tudose, care stătuse până se înnoptase într-o magazie a fabricii marelui negustor State Dobrovici se strecură prin lunca Dâmboviței şi ajunse din urmă carele care scârțâiau în noapte prin satele pustii.

Lecția despre istoria patriei, despre măsurarea pământului şi altele

Suntem cam la începutul lui iunie, în 1840. La ştabul[{132}] batalionului 1 din Regimentul I de Infanterie, câțiva ofițeri fac mare haz, râd cu hohote groase de ceea ce un locotenent (un *Lieutenant*, cum se spune) povesteşte despre lecțiile pe care un iuncher[{133}] din escadronul de cavalerie, Nicolae Bălcescu, le face cu unii sergenți şi simpli soldați din batalion, la un fel de şcoală ciudată, înființată de el.

— Vere, le spune nişte bazaconii de-ți stă mintea în loc... Auzi, cică s-a măsurat pământul!...

— Cum o să se măsoare pământul, domnule, ce vorbeşti copilării? întrebă căpitanul cu mustața răsucită în sus, care nu vrea să treacă drept prost şi credul.

— Dacă-ți spun eu?... Am auzit cu urechile mele... Dacă vreți, haideți să mergem în curte, să vedeți şi să auziți dumneavoastră astfel de năzbâtii.

În mai 1830 se reînființase, conform articolelor 379, 407, 408 şi 409 din Regulamentul Organic şi sub supravegherea plină de dragoste a guvernatorului Kisseleff, armata română, redusă treptat, după uciderea lui Brâncoveanu, la un număr neînsemnat de lefegii[{134}], care nici nu mai era o armată propriu-zisă. În primele şase luni, ca să se formeze cadrele ofițereşti au fost primiți în rândurile ofițerimii toți feciorii de boieri care au cerut să se înroleze, dacă ştiu să scrie şi să citească. Cei ai căror părinți aveau rang între ban şi stolnic primeau gradul de ofițeri, cei de la stolnic în jos – grad de iuncheri. Deosebit fuseseră încadrați marii boieri înşişi – cei care ceruseră; de asemenea, şi foştii comandanți şi căpitani de panduri care luptaseră, în timpul războiului din 1828, alături de armata rusă. Intraseră astfel de-a dreptul cu grad de colonel marele vornic Băleanu, cu grad de maior Ion Câmpineanu, tot colonel Ion Odobescu, iar maior, comandirul Solomon.

Primele manevre ale acestei armate, compusă în Muntenia din trei regimente a câte două batalioane şi câte un escadron de cavalerie, stârnise o bucurie de nedescris în

inimile româneşti, şi oriunde apăreau noii ofițeri erau primiți cu dragoste şi sărbătoriți.

Fireşte că, renunțându-se pentru aceste prime promoții la orice pregătire de specialitate şi chiar didactică obicinuită, cei mai mulți din aceşti entuziaşti şi proaspeți ofițeri nu prea străluceau prin cultura lor. Acesta era mai ales cazul unor ofițeri de la întâiul regiment, cu garnizoana în capitală, al doilea regiment fiind în garnizoană la Brăila şi însărcinat cu paza pe frontiera Dunării până la Călăraşi. La Turnu-Măgurele începea zona celui de-al treilea regiment, cel de la Craiova. Deci ofițerii noştri, în uniformele lor pline de zorzoane, cu ledunci{135} şi ceaprăzărie din belşug, cu chipie înalte de un cot, se iviră în curtea cazărmii, aşezată cam lângă Curtea Arsă (pe o parte din locul Arsenalului de mai târziu), ca să vadă şi să audă cu urechile lor năzbâtiile pe care iuncherul Bălcescu le spunea soldaților. Adevărul este că, alături de aceşti feciori de boieri, intraseră în armată şi câțiva copilandri care aveau să lase nume glorioase în literatura românească. Un Cârlova, un Grigore Alexandrescu, mai târziu un Bălcescu însuşi. Căci feciorul mijlociu al serdăresei Zinca Bălcescu intrase şi el după terminarea şcolii de la Sfântul Sava în oştire, cu gradul de iuncher, poate şi ca să facă pe voia familiei şi a rudelor. Acum, el se plimba printre mesele lungi, cu picioare de pari înfipți în pământ, băncile fiind şi ele, de o parte şi de alta, lavițe de scânduri nedate la rindea, aşezate pe pari mai mici. Totul sub un umbrar mare, sub care mânca trupa vara. Cazarma însăşi este o clădire interminabilă, lungă şi joasă ca o magazie. Nicu Bălcescu a mai crescut, fireşte, dar deşi are douăzeci şi unu de ani, pare cu mult mai tânăr, cu toată mustăcioara neagră care îi umbreşte buza de sus şi cu tot puful de pe obrajii palizi. Nu e de loc bucuros acum când vede venind pe poteca de pietricele dinspre cancelarie ştabul. Ochii negri i se aprind de mânie şi strânge nervos cu mâna dreaptă centironul care încheie mundirul{136} strâns pe talie. El ştie că ei nu vin ca prieteni… Se opreşte, se întoarce şi priveşte tăcut, în vale, oraşul. Nu se văd decât rare acoperişuri de case, dar nenumărate turle de biserici care răsar parcă dintr-o

nesfârşită dumbravă. Mai limpede se văd spre dreapta casele cele albe ale Ghiculeştilor, de o parte şi de cealaltă a Dâmboviței, față-n față, case cu un singur cat, mare, dar cu ferestre multe. Jos, devale, pe prundişul gârlei, la vadul sacagiilor, oamenii umplu cu donițele butoiaşele lor pe două roate. Apa de băut o iau din diferitele pârâiaşe care curg spre râu. Asta e bună de spălat. Pe podul înalt, strâmb de picioare şi cu scânduri sărite, care duce spre biserica Gorgan! şi la Dejurstfă[137], trec femei, ducând legături cu rufe, şi olteni cu coşuri eu fructe, pe care le aduc la hoteluri şi la hanurile mari. Cârduri de gâşte şi ici-colo porci se bălăcesc în gârlă în dreptul movilei. E înspre chindie şi soarele coboară dincolo de mănăstirea Cotrocemlor, umplând totul de o lumină liniştită, înainte de înserare.

— Ce-ai rămas aşa, domnule iuncher? Dumneata nu ştii că atunci când eşti cu trupa şi vine superiorul dumitale trebuie să dai raportul? îl întrebă căpitanul Glădăianu.

Palid, Bălcescu duce mână la boneta cu ciucure, de iuncher.

— Cu onor va raportez că sunt aci douăzeci şi cinci de ostaşi şi gradați care urmează lecții de citire, aritmetică şi istorie națională.

— Foarte bine, acum continuă…

Bălcescu reia iritat, fără căldura cu care vorbise până atunci:

— Vă spuneam că la Călugăreni, văzând Mihai Viteazu că turcii dau mereu iureş peste pod şi că pedestrimea lui Novac nu mai pridideşte luptând, chemă pe Albert Kiraly, generalul său, comandantul rezervei formate din secui şi al artileriei, hotărându-i locul în luptă, apoi dădu poruncă unui căpitan viteaz, Cocea, să atace cu oamenii lui din spate, iar el însuşi se puse în fruntea unei cete îndrăznețe de trei sute de oameni şi porni într-un iureş la atac.

— Măi, măi, toate le ştii dumneata, parcă ai fi fost de față… Poate că poți să ne spui şi cine comanda avangarda, nu? întrebă un locotenent fălcos, cu mustața sucită în sus.

Atunci, cu o apăsată ironie, Bălcescu răspunse voit sacadat, ca o lecție:

— Există următoarele izvoare ale bătăliei de la Călugăreni:

1) *Historie universelle*, de Jacques de Thou{138}
2) *Ge-schichte der Moldau und Wallachey,* de Engel{139};
3) *Histoire de l'Empire Ottoman*, de J. Hammer{140};
4) *Brevis rerum a Michaele Moldaviae Transalpinele sive Valachie, Palatino gest amm descriptio,* de Walther Baltassar**.** {141}

Cei trei ofițeri ascultă năuci această rapidă înşiruire şi se privesc neştiind ce să răspundă.

Bălcescu continuă, rece:

— Se mai găsesc multe amănunte în cronici, ale lui Miron Costin, pe care eu însă nu am citit-o deocamdată, şi aceea a lui Constantin Căpitanul.

Glădăianu fierbe de mânie:

— Mă rog, şi de unde ştii dumneata că Mihai Viteazu umbla cu avanposturi şi avangardă? De unde ai mai născocit şi asta?

Bălcescu îi stătui rece, pe acelaşi ton:

— Cetiți-i, şi veți găsi în aceşti autori, descrise, multe dintre mişcările de apropiere şi de învăluire ale acestei campanii.

Un locotenent înalt şi cu cap de miel, iritat de această lecție, se simți obligat să răspundă:

— Tare te crezi dumneata deştept... Te crezi mai deştept decât noi toți... Şi să-l înfunde cu totul: E adevărat că ai spus dumneata oamenilor că pământul a fost măsurat?

— Da, răspunse Bălcescu, cu un calm reținut, ca praful de puşcă în cartuş.

— Daaa? Nu mai spune... Şi locotenentul se întoarse surâzător către ceilalți ofițeri, arătând triumfător: Nu vă spuneam eu?

Căpitanul reia batjocoritor:

— Eşti bun să ne spui cum l-au măsuratără oamenii? Cu cotul? Şi ofițerii toți râd de această glumă bună. Încurajat,

superiorul continuă: Sau poate cu pasul? Dar atunci ai putea să ne spui cum au măsurat cu pasul oceanul? Şi cum au ajuns la Polul Nord?

Urmează o lungă tăcere... Bălcescu îşi apasă mină pe centiron, îşi trece limba pe buzele puțin uscate de mânie.

— Dacă ați cunoaşte trigonometrie, aş putea să vă explic foarte uşor cum s-a măsurat pământul, fără paşi, pe ocean.

Căpitanul se ridică mânios, ceilalți se ridică şi ei, automat.

— Vă spun eu că ăsta se crede mai deştept decât noi.

Pleacă toți furioşi, urmăriți de privirile ostaşilor.

A doua zi, şcoala lui Bălcescu a fost desființată, mai ales că mai erau şi mulți alții care o vedeau cu ochi răi.

Eleve neascultătoare

E mai greu să fii profesor la o clasă numai cu trei fete, de paisprezece ani, de şaisprezece ani şi şaptesprezece ani decât la un pluton de gradați, mai ales când tu însuți eşti un iuncher de douăzeci şi unu de ani, cu o mustăcioară abia mijind. Gradații ascultă de profesorul iuncher, stând la mesele de sub umbrar nemişcați, ştiu ce e disciplina şi le e frică de pedeapsa: Marghioala, Tița şi Frusinica nu ştiu ce e disciplina şi nu le e frică de profesor. Deşi el este foarte grav şi serios, sau poate tocmai de aceea, niciuna dintre ele nu şi-a scris lecția dată, nici la istorie, nici la franceză, şi toate au uitat viitorul verbelor neregulate. Frusinica, în loc de caiet, a venit cu un buchet mare de țigăncuşe roşii de vară, pe care l-a pus într-o ulcică smălțuită cu albastru, luată de la bucătărie.

Bălcescu a luat adeseori premiu la limba franceză, începând din 1832, la clasa lui Vaillant, cât timp l-a avut profesor la Colegiul Sfântul Sava. După 1834, Vaillant, îndepărtat din învățământ pentru că vorbea prea mult elevilor despre Revoluția Franceză şi despre Dacia, a făcut pension pentru fiii de boieri şi mai da pe deasupra şi lecții particulare de franceză. A publicat şi un dicționar, de care se serveşte chiar acum clasa feminină a tânărului iuncher. Fetele învață, de

altfel, la cursul popular al lui Vaillant, care le dă şi el un fel de lecţii de istorie naţională în franţuzeşte, le vorbeşte despre Decebal, despre împăratul Traian şi altele. Dar nu prea merg cu regularitate la clasă, şi acum, în vară, Vaillant şi-a închis cursul.

Înserarea e prelungă, senină, şi în grădină, sub nucul cel mare, la masa aşternută cu o faţă brodată cu flori mari albastre, a început să se simtă aroma pătrunzătoare a cupelor mici, albe de regina nopţii. Totuşi se vede încă bine. Profesorul dictează:

Celui-là est bon qui fait du bien aux autres.{142}

Frusinica scoate limba şi rămâne cu pana în mâna, încremenită. Nu ştie cum se scrie *aux autres*... Şi pe urmă are o poftă nebună să se joace, ca o pisică tânără, cu ciucurele auriu care atârnă în faţă la boneta iuncherului. Acum, deşi toţi îi mai spun tot Gheorghe, fetei nu-i mai place să se joace cu

Barbu şi ceilalţi băieţi de pe maidan. De altfel nici lui Barbu nu-i mai face poftă să se joace cu o fată care a început să le facă la toţi fel de fel de mutre, Ei îi place acum să stea de vorbă cu Nicolache, dar nu să facă şi lecţie... Una fără alta separe însă că nu se poate, iar ea se vede nevoită să înveţe franţuzeşte şi să scrie după dictat:

La valeur n'attend pas le nombre des années{143}.

Nu e de vina că scrie *Lavaler natan pas le nombre des anes.* O să se supere, o s-o certe, dar ce să facă?

Bălcescu tresare... Pe portiţa de la uliţă, vopsită în verde, a intrat unchiul Luţă. Pare mult mai bătrân decât e, cu burtă, cu guler cu aripi mari, care-i fac gâtul scurt, cu barba de o culoare nelămurită, sare şi piper, tunsă prost, că mereu arată colţul din dreapta mai lung decât cel din stânga. E burlac, e sameş{144} la Departamentul Finanţelor şi e un mâncău fără pereche. Pe deasupra, ia necontenit totul în zeflemea. Mai ales face haz prostesc de lecţiile lui Nicolache.

Noroc că acum a venit la cumnată-sa cu un crap de şapte kilograme, şi, topit de pe acum de poftă, s-a dus cu el la bucătărie, să arate cum să i-l facă, jumătate marinată şi jumătate saramură, cu dichis pescăresc.

Fetele sunt puse să conjuge pe rând: *Je saurai, tu sauras, il satira*, *nous saurons*, *vous saurez, ils sauront*{145}.

îşi aruncă ochii pe pagina liniată şi izbucneşte autoritar – ca orice profesor – *nous saurons*, *mademoiselle*, iar nu *nous serons*{146}.

Pe pridvorul bucătăriei, unchiul Luță aşteaptă să se curețe crapul de solzi şi stă de vorbă cu Zinca, privind la cei de subt nuc.

— Măi, Nicolache ăsta al tău toată ziua învață pe alții. Are el asta în cap, că trebuie să învețe pe alții, şi basta... nu se lasă. Eu nu pricep de ce vreți voi toți să-l faceți ofițer. I-am spus şi lui frate-meu, că el s-a încăpățânat să vă facă să-l băgați în armată.

— Ca să nu moară de foame, măi Luță. Ce înseamnă o leafă de profesor? E băiat sărac, că vezi şi tu, de-abia o scoatem la căpătâi. Ofițerii au mai multe posibilități. Au şi ranguri boiereşti mai mari.

— Nu se face ăsta ofițer, cum nu mă fac eu popă!

Luță se duce în casă să-şi ia din sufragerie ciubucul. Are la fiecare soră şi cumnat câte un ciubuc al lui. Când trece pe lângă nuc, îl pufneşte râsul, dar se ține serios, căci Frusinica întreabă cu o şireată nevinovăție:

— Nicolache, spune-ne ce înseamnă *Je vom aime a la folie*{147}. Atâta franțuzească ştie şi unchiul Luță, cum o ştiu toate fetele din Bucureşti... Toți abia se țin serioşi şi aşteaptă, gata să izbucnească în râs, răspunsul.

— Asta nu te-am învățat eu.

— Da... dar spune-mi ce înseamnă.

Răspunsul e îmbufnat şi tăios:

— Nu ştiu...

Marghioala, de obicei mai serioasă, sare acum într-un picior sub nuc şi cântă înveselită**:** *Je vous aime, je vous adore*{148}, *ca pe un pui de curcă chior!*

Luță a uitat de ciubuc şi râde în barbă, jovial şi cu gura mare.

Bălcescu se supără şi, sever, le dictează ceva greu:

…Vous aurez
Le destin des fleurs si fraîches et si belles…
Comme elles vous plaisez, vous passerez comme elles[149]*…*

N-au înțeles nimic şi toate trei protestează nedumerite:

— Nicule, asta trebuie tradusă mai întâi… Nici eu nu ştiu, declară Tița. „Nici eu“ înseamnă că Tița e convinsă că şi Nicu e de părere că ea e cea mai silitoare dintre cele trei.

Bălcescu traduce sever:

Veți avea soarta acelor flori proaspete şi frumoase…
Plăceți la fel ca ele, ca ele va veți trece.

Unchiul Luță tresare indignat:

— Mă, Nicolache, cum poți să spui asemenea măgării fetelor? Lasă-le naibii cu lecțiile tale. Ce le trebuie lor atâta învățătură? Lasă-le să zburde puțin. Abia au lăsat păpuşile şi… ca mâine se mărită.

— Viața nu e dată omului numai pentru să-şi satisfacă plăcerile lui proprii. Frumusețea nu scuteşte de anumite obligații… Avem şi datorii în viață… Datorii față de noi înşine, fața de mintea noastră, datorii față de semenii noştri, datorii față de poporul din care am ieşit. N-a bătut cu pumnul în masă Bălcescu spunând asta, dar ochii lui puțin oblici sunt tăioşi.

Unchiul Luță a încremenit cu ciubucul în gură. Acum răsuflă puternic şi spune *zeflemisitor* către Zinca, pe care o vede venind cu Paraschiva după ea, care poartă o tavă:

— Ascultă, Zinco, fi-tu ăsta nici nu i-au crescut tuleiele sub nas şi nu vorbeşte decât de datorii şi de obligații. Vrea să-ndrepte neapărat lumea el.

— Dacă oamenii mari ca dumneata, unchiule, uită, e nevoie să le aminteşti acest lucru… Ochii uşor oblici, sub fruntea mult prelungă, sunt mereu încruntați.

— Dăscăleşte-mă… Sigur… dăscăleşte-mă… Ce să mă mai mir, Zinco? Ce să mă mai mir? Ăsta de când stâlcea primele cuvinte şi încă îmi făcea pipi în braţe, certa şi învăţa pe cei din jurul lui!

Rid fetele, râde biruită de amintire şi Zinca.

E adevărat că toţi ai casei făceau mare haz de încăpăţânarea cu care băieţaşul negricios şi cu căpşorul cam ţuguiat mormăia şi îndrepta mereu covorul al cărui colţ, ceilalţi, în glumă, îl îndoiau mereu. De când văzuse o slujnică împiedicându-se de un căluţ de lemn rămas pe sală, în drumul celor ce veneau de la bucătărie, şi scăpase pe jos o tavă cu ceai, omuleţul de trei ani se speriase atât de rău, încât când unchiu-său Luţă punea dinadins căluţul pe covorul îngust, care ducea spre bucătărie, el îl. Dădea cu încăpăţânare la o parte, bolborosind cuvinte stâlcite, de ocară. Toţi făceau un haz nespus de asta..

Zincă se apropie de băiat, înduioşată, cu ochii aproape în lacrimi. Îl mângâie pe păr, dar el e încă ruşinat şi supărat de gluma unchiului Luţă, pe care o găseşte nepotrivită de faţă cu fetele, care râd drăcoase. Nu-i place când autoritatea lui de om serios şi cărturar e bagatelizată astfel.

Mamă-sa caută să-l împace, îi zâmbeşte dintr-un prea plin de duioşie.

— N-ai să îndrepţi tu lumea, băiatul mamii…

Unchiul Luţă nu se lasă:

— Lumea nu se poate îndrepta, măi ţângăule… Aşa a făcuţ-o Dumnezeu. Aşa va rămâne în vecii vecilor.

Privirea iuncherului scânteiază de hotărâre. Îl ţinteşte pe unchiul bondoc şi jovial drept în ochi.

— Trebuie să se îndrepte…

Unchiul Luţă, care a scos ciubucul de cireş din gură, îşi turteşte buzele acum, strângându-le nedumerit şi disprepuitor.

— Şi ai s-o îndrepţi tu?

Răspunsul vine tăios:

— Da. Şi Bălcescu adăugă: Fireşte, nu eu singur… Cu alţii care se vor simţi, ca şi mine, răspunzători faţă de

poporul român. Nu însă cu oameni ca dumneata, care n-au, de dimineață până a doua zi, decât un singur țel... să mănânce bine, să doarmă bine... să bea cafea şi să tragă ciubuc când se deşteaptă după masă... Tot ce doresc e să le fie lor bine... şi să fie lăsați în pace, ca să le fie bine... Fără niciun fel de răspundere față de cele ce se întâmplă în jurul lor.

Unchiul Luță e ros de o indignare întărâtată, dar se stăpâneşte ca să dea un răspuns usturător. Aşteaptă, cu o falsă linişte, să sfârşească nepotu-său şi apoi surâde perfid şi priveşte cu ochii fără gene, pe jumătate închişi, adresându-se însă Zincăi, care se sprijinea cu duioşie de umărul feciorului ei:

— Zinco, ia-ți mâna de pe umărul lui, că ăsta crede cu înfumurare că poartă pe umerii lui soarta poporului român întreg. Şi apoi şopteşte parcă acru şi răutăcios: Vai de poporul român dacă a ajuns să se sprijine pe astfel de umeri...

Zinca nu gustă gluma, pentru perfidia cu care ea atrage luarea-aminte a celor de față asupra faptului că umerii lui Bălcescu sunt cam înguşti. Mai ales când îl văzu pe băiat încruntat, se hotărî să puie capăt discuției:

— Hei, Luță, fiecare cu răspunderile pe care şi le alege singur... Tu ți-ai ales răspunderea să faci astă-seară o saramură de burtă de crap, aşa cum ştii tu... nu cum credem noi, bucătăresele astea... hai, deci, la cuhnie{150}.

Şi împinse fata, care purta tava, spre bucătărie. O adusese ca să poată gusta Luță sosul, fără să-l scoată dintre cei tineri, dar acum era supărată şi-l îndemna deci să vie după ea.

— Hai, Luță, să ne certăm la bucătărie... pentru burta peştelui... că pretinzi că te pricepi mai abitir ca o muiere.

Bălcescu fu recunoscător maică-sii că-l scăpase de acest palavragiu pofticios, dar fața lui era tot atât de gravă, că abia se mlădie într-un surâs. Începu să strângă supărat foile de pe masă, apoi se răzgândi şi rămase o clipă cu privirea în gol, înainte de a spune ceea ce i se părea că trebuie spus acestor fete cam prea zburdalnice. Tremura tot. Zeflemelile unchiului îl umiliseră, le găsea grosolane, dar îl şi întărâtaseră şi îl scoseseră puțin din sărite. Vrând să se stăpânească, aşa

cum socotea el că trebuie să facă un bărbat, un cărturar adevărat, ajungea la o constrângere şi la o luptă interioară care se traduceau prin tremurai mâinilor, al buzelor subțiri şi al vocii.

— Ei bine, trebuie să ştiți şi voi, fetele, că frumusețea şi gingăşia femeiască nu scuteşte de răspunderea față de neamul tău. Luptă pentru ridicarea poporului nostru din beznă şi ticăloşia în care a fost târât va fi o luptă foarte grea, va cere sacrificii. Va trebui dusă mai mtu o muncă de ridicare prin învățătură, căci fără lumina cărții nu se poate ieşi din întuneric. Trebuie să arătăm acestui popor care a fost trecutul lui de luptă pentru libertate, să vadă şi el că poate fi mândru de ceea ce a fost cândva şi că trebuie să năzuiască să scape din robia turcească, pentru ca să fie iar aşa cum a fost în zilele lui mari din trecut. Cum voi, dacă sunteți fete, nu tremurați de durere că cei care stau azi pe tronul lui Mihai Viteazu, al lui Ştefan cel Mare trebuie să între în genunchi în odaia în care se află sultanul, care le dă să-i sărute vârful papucului ca un semn de bună voință şi favor? Că aceştia, care-şi zic parcă în derâdere „domnitori", „slăviți stăpâni" ai noştri, tremură de frica oricărui paşă, nu numai de la Silistra, dar şi de la Rusciuc, de la Vidin ori de la Siştov? Avem azi trei regimente care nu ar putea rezista unei divizii turceşti, dar la Călugăreni a fost înfrântă o armată otomană de şaizeci de mii de oameni.

Zinca şi unchiul Luță, pe prispa cu parmalâc a bucătăriei, nu mai discutau despre saramura de crap şi trăgeau cu urechea spre ce se vedea sub nuc, priveau fetele care ascultau încremenite, sorbindu-i cuvintele acestui tânăr dascăl.

— Profesoraşul mamei, profesoraş, murmură Zincă, socotind că vorbeşte în gând, mândră de Nicolache al ei.

Înflăcărat, Bălcescu se ridicase, cum făcea când vorbea la regiment, apoi se opri brusc, închise ochii o clipă, respiră adine. Tremuratul mâinilor şi al vocii îi trecuse. Se aşează jos şi vorbi acum liniştit, cu o voce înduioşată de parcă şi-ar fi cerut iertare:

— Cum, voi, fetele, nu trebuie să cunoaşteţi trecutul poporului nostru? Nu trebuie deci să învăţaţi şi să ştiţi şi voi carte? Multă, cât puteţi de multă. Alte popoare, care n-au avut nenorocul să cadă sub robia turcească, au astăzi şcoli înalte pentru băieţi şi fete. Au dus mai departe ştiinţa, au dat nume slăvite literaturii şi artei, au poeţi, pictori şi muzicieni cu care se mândreşte omenirea întreagă. Acolo, femeile luptă şi ele pentru ridicarea neamului lor nu numai ca mame ignorante, care toarnă copii unul după altul, ca să fie acolo, ci ca adevărate educatoare ale acestor copii, luminate, iubitoare de artă, înţelegând muzica înaltă, citind şi răspândind marile opere ale literaturii universale. Acolo, femeile sunt uneori şi ele artiste, scriitoare, au început chiar să înveţe matematici şi chimie.

Era atât de pătruns şi de înduioşat privindu-le, ele aţinteau asupra lui ochii atât de copilăros măriţi, că el luă, topit parcă, mâna Sevastiţei.

— Nu vă supăraţi că v-am amintit că frumuseţea femeii este trecătoare. Nu mă gândeam numai că durează mai puţin de un sfert din viaţa ei… Dar gândiţi-vă şi la atâtea câte se pot întâmpla neprevăzut. Fata clucerului Grădişteanu era frumoasă ca un înger, şi acum are în obraji găuri de vărsat, de poţi să-ţi bagi degetul… Ştiţi şi voi că nevasta marelui paharnic Ghica e şchioapă de când s-au speriat caii şi au răsturnat în goana lor trăsura în şanţ… Aţi văzut ce frumoasă era nevasta lui beizadea Mitică, şi acum are obrazul plin de pete galbene şi zic toţi că miroase urât, fiindcă e bolnavă. Da, Tiţa dragă, frumuseţea trupului te poate părăsi, dar frumuseţea cărţii, a muzicii, a picturii, niciodată. Frumuseţea chipului depinde de vreme şi chiar de oameni, frumuseţea minţii şi a inimii depinde de tine şi durează până la moarte.

Marghioala, cu faţa lungă şi osoasă, care era cea mai urâtă dintre ele, nu păru totuşi convinsă şi exclamă cu un fel de ciudă:

— Ah! să fii frumoasă, fie şi numai un sfert din viaţă! Mi-aş da toată viaţa pentru acest sfert… Să fiu un an

măcar frumoasă, urmă ea exaltată. O lună, ah! o săptămână baremi, simt că aş înnebuni de fericire.

Îşi sprijini apoi coatele pe masă, obrajii în palme şi rămase pe gânduri, într-un fel de contemplație, cu privirea îndreptată spre Frusinica.

O dată cu pubertatea, fetele încep să fie preocupate de frumusețea feței, la început ele între ele, cele din acelaşi pilc copilăresc, ca un secret, dar în acelaşi timp ca şi un ecou al necontenitelor discuții despre femeile cunoscute ca frumoase, dintre cei mari. Ele între ele, adolescentele, raportează ceea ce aud, învață deosebirile dintre ele, verifică mugurii frumuseții viitoare, învață să observe şi amănuntele acestei frumuseți, nu numai impresia generală pe care ea o produce.

Adesea Tița şi Marghioala recunoscuseră între ele ce frumoasă promitea să fie Frusinica, mai ales de când această descendentă a Băl-Ceaureştilor, deşi i se spunea încă Gheorghe, pentru apucăturile ei băieteşti, părăsise cercul haimanalelor de pe maidan, al băieților de vârsta ei şi căuta acum tovărăşia fetelor şi a celor mari.

Într-o clipă, toate privirile, chiar şi ale celor de pe prispă, se îndreptară asupra Frusinicăi, ca un omagiu poruncit de însăşi legea frumuseții şi nu fără un soi de uimire, căci în, clipă asta frumusețea ei apărea şi creştea dintr-o dată, sub ochii lor chiar ca un fel de revelație a feminității. Pricina era că niciodată fata aceasta nu privise pe cineva cu emoția şi admirația cu care-l privea pe tânărul lor profesor. Ochii ei mari, în formă de migdală, care de obicei erau de un verde cam tulbure, deveniseră acum suav albaştri, umezi fruntea, netedă ca marmura, era acum uşor înnegurată de gânduri, ca zăpada umbrită de trecerea unui nor; nasul, care cu nările tari părea făcut numai ca să lupte cu guturaiul, se arăta acum dintr-o dată întors într-o frumusețe de giuvaer, cu aripioarele lui, parcă gingaş înfiorate. Obrajii lungi căpătaseră un val de sânge care dezvăluia suavitatea de floare a pieliței lor. Gura, până acum cu buzele netede, dar parcă pornite spre ocară băiețească, devenise moale şi dulce ca un fruct. Ținea

uşor capul ei de fată de paisprezece ani înclinat pe umărul drept, care îi ieşea rotund dintr-o rochiță de pânză țesută din resturi de borangic, mai mult noduri.

Bălcescu simți el însuşi orientarea bruscă a celorlalți şi râmase şi el o clipă cu privirea oprită asupra fetei. De aceea se simți îndatorat parcă să i se adreseze acum numai ei:

— Ce folos poate trage o femeie frumoasa din frumusețea ei, altu, decât să se poată îngrăşa într-o cuşcă aurită, sclavă a poftelor şi toanelor bărbaților? Dar aceeaşi frumusețe pusă în slujba artei capătă un tâlc mai larg, are un rost mai înalt. Atunci ea e pusă în slujba poporului, a culturii, ajută la răspândirea frumuseții celei veşnice. Uite, încă nu voiam să ți-o spun, Frusinica, într-una din serile când ai fost cu noi la teatru, te-a văzut maiorul Voinescu II, cum îi spunem noi, care a fost în Comitetul Filarmonicii şi mai e şi acum prieten cu actorii. M-a întrebat dacă vrei să faci teatru.

— Te-a întrebat dacă vreau să joc teatru? izbucni Frusinica, uimită, copleşită. Doamne, şi ce i-ai răspuns?

Aştepta răspunsul lui, îngrozită.

— Ştiam cât de mult îți place să priveşti teatru, dar nu ştiu dacă ți-ar place să joci.

— Ah! face fata, muşcându-şi buzele, dezamăgită.

— Totuşi, i-am spus că am să încerc să-ți explic despre ce este vorba şi cred că am să te conving. A zis că are să vorbească negreşit cu Aristia şi, de îndată ce va afla părerea acestuia, mergi cu el şi cu mine, ca acesta să te vadă şi să te puie să citeşti ceva, bineînțeles dacă primeşti.

O clipă, Frusinica râmase înmărmurită, apoi avu în minte, ca o fulguire de mătase felurit vopsită şi cu chipuri omeneşti pe ea, clipa în care actrițele şi actorii de la teatru mulțumesc pentru aplauze, apoi sări sălbatic în jurul mesei, strigând: „Mă fac artistă, mă fac artistă!“ După un timp, se repezi la fete, le sărută pe amândouă, şovăi o clipă, apoi se lipi de Bălcescu, îi ridică în palme fața spre ea şi-şi lipi gura caldă şi moale de buzele lui. Deşi „Gheorghe” nu mai sărutase niciodată un băiat, tocmai felul molatic al sărutului, care-l făcu să simtă plinătatea buzelor fetei, îl ameți o clipă pe Nicolache,

năucindu-l parcă. Aşa ceva nu i se mai întâmplase până atunci.

Marghioala şi Tița începură să bată din palme, vesele, ca la teatru; văzându-l pe Nicu zăpăcit, pe Zincă o pufni râsul, iar Frusinica nu mai ştia să se oprească, nu mai ştia de nimeni, sărea frenetic în jurul mesei şi cânta improvizând pentru ea însăşi, cu o sinceritate verbală, ca la teatru, căci acum nu se mai adresa nimănui: *Je vous aimé à la folie, je vom aimé à la folie.* Celelalte două se porniră şi ele să sară pe iarbă şi astfel lecția lua sfârşit. Până la capătul vieții lui, Bălcescu nu avea să mai uite acest sărut, care era întâia clipă a unei descoperiri, aşa cum trebuie să fi fost în scara biologică descoperirea focului.

Zinca mai râdea fericită de acest joc al copiilor, aşezând în tavă bucățile de crap pentru marinată, când unchiul Luță, care-şi pusese peste jacheta albastră, ce nu-l mai ajungea să se încheie pe burtă, un şorț de bucătărie şi potrivise sosul de untdelemn şi foi de dafin, mirii între fălcile pline:

— Nu e de râs, Zinco, nu e de râs. Vrei să-l însori pe Nicu cu fata asta fără niciun căpătâi, să moară de foame amândoi!?

— Ei, şi tu, Luță, parcă e vorba de însurătoare! Jocuri copilăreşti… Ce vrei? Au crescut împreună!

Luță gustă întâi sosul auriu, îşi lipăi buzele, apoi spuse fără s-o privească pe Zinca:

— Aşa o fi, dar ce ai să faci dacă fetița asta ți-o veni într-o zi cu un mic Nicolache în brațe!

Zinca se clătină, de parcă i s-ar fi înfipt un cuțit deasupra inimii. Nici nu se putea gândi ca Nicu să nu se însoare cu o fată bogată. Pentru asta se trudeşte ea atât, pentru asta a învățat el atâta carte? Văzu negru înaintea ochilor. Ah! a fost oarbă? Nu, inima ei de mamă iubitoare nu va îngădui niciodată asta.

Seara prea caldă de iunie era ca un amurg luminos şi prelungit, încât după nouă, era încă ziuă afară. Numai ferestrele casei se întunecaseră. Chiva veni din sufragerie cu o lumânare subt băşica de sticlă a felinarului şi cu o față de masă. Aveau să mănânce sub nuc.

Necazurile marilor boieri

Pe o masă joasă şi rotundă, din lemn de abanos încrustat cu fildeş, zac pungi cu bani şi aur revărsat printre cărțile de joc. Sunt galbeni împărăteşti, lire turceşti şi ducați vechi venețieni. O mână păroasă şi mare se desface deasupra banilor, să-i adune. O altă mână mică, grăsuță, pătrată se aşază peste ea, ca s-o împiedice. Peste acestea, se aşază alta uscată şi spatulată... Tovarăşa ei dreapta arată cinci cărți, mari, lare, cu figuri de taroc de felul celor de la Pesta. Sunt doi birlici{151} şi trei de zece, care îi dau dreptul să adune ca o gheară banii. Boierii joacă de alaltăieri, de pe la şase ceasuri, pe pungi de galbeni, la Alecu Filipescu Vulpe, pe Podul Mogoşoaiei, peste drum de biserica Sfântu Nicolae Săracu, zis mai târziu Tabacu. E o partidă care a rămas de pomină şi despre care va vorbi peste zece-cincisprezece ani pamfletul scris în franțuzeşte de un anonim, în care sunt portretizați, pe limba lui Voltaire, mai-marii vremii din Principate.

Lavițe de jur împrejur, late şi joase ca nişte sofale, pe care stau aşezați boierii cu picioarele sub ei, în jurul măsuței, care le ajunge în dreptul genunchilor. Odaia propriu-zis e mare şi pătrată, arc şi două sofale late de câte un stânjen, în stânga şi în dreapta, aşternute cu macaturi roşii de Smirna, împodobite cu ciucuri venețieni de aur. Perne de puf, unele pătrate, altele rotunde, suluri la margini sunt prin toate colțurile. Pe pereții văruiți sunt flinte, şuşanele, pistoale turceşti, paloşe. Spre răsărit e o icoana, îmbrăcată bogat în aur şi argint a sfântului Gheorghe, căruia îi apare în zugrăveală doar fața; are un mic jgheab de alamă dedesubt, în care se înfig lumânările aprinse şi se adună cele căzute şi mucarnițele{152}. O candelă roşie într-un potir de aur arde zi şi noapte. Boierul e tare pravoslavnic. Drept în fața sacnacsiului, arcuit şi el ca o strană de biserică, răspund, când intri, uşile de la sălile de intrare, unde-şi lasă musafirii, şi ai casei dulamele, fermenelele şi cizmele de saftian, călcând numai în meşi legați de ciacşirii roşii, ca să se

poată lungi pe sofale cu mâinile sub cap, ori să stea aşezaţi turceşte, la taifas, când nu sunt la joc de cărţi ca azi. Casa e cu două caturi şi foarte întinsa, cu odăi multe, pătrate şi scunde, mai ales cele care dau în sala foarte lungă din dos, sală care leagă odaia cea mare şi sacnacsiul de odăile de dormit şi de acareturi. E toată văruita cu alb, acoperişul e parte cu şindrilă, parte cu tabla. După ce urci cele câteva trepte de piatră, de la intrare, intri într-o sala lungă. De unde se desfac odăi pe stânga, iar în dreapta, una singură. Curtea e foarte mare, cu grajduri, cu chilii pentru robi, cu şopronul fierarului şi al dulgherului, cu cotețele cu orătănii. Două puțuri în fund, cu roată şi cu găleți legate în fier, im plinesc nevoile de apă. Jgheaburile de adăpat sunt legate de ghizduri, dar e mocirlă jos şi a fost nevoie să se aştearnă o lespede de piatră, ca să se poată scoate apă. Sunt şi două sacale în curte, una de adus, dacă e de trebuință, apă din Dâmbovița, alta, bine ținută, aduce apă bună de la Cişmeaua lui Mavrogheni, numai pentru boieri. Curtea Filipescului, plină de vietăți şi caleşti, căruțe, care grele şi fân risipit, cu băltoacele de la puțuri şi din fața bucătăriilor, cu colțurile ei mocirloase, umbrite de duzi, lilieci, soci, oțetari şi călini, dar şi cu vreo câțiva frasini şi plopi albi, se întinde de pe Podul Mogoşoaiei la stânga, până hăt-departe, înspre ulița Târgovişteiei.

Cei patru joacă îndârjiți, cu ochii în fundul capului, cu bărbile mototolite, afară de maiorul Lăcusteanu care e ras şi poartă o mică mustață întoarsă scurt în sus, deasupra obrajilor fălcoşi, în care se pierd ochii mici. Ca să poată sta treji, oamenii au băut cafele după cafele, şi-au băgat capetele în ligheanele de argint cu apă rece, aduse de cafegii. Dar marele ban Vulpe, care a trecut de şaizeci de ani, pare dărâmat.

— Hai, mă, duceți-vă acasă, că nu mai pot…

Marele vornic Constantin Cantacuzino, bărbat cam la patruzeci de ani, înalt, cu capul mare, ochios, cu o barbă ampla, dreaptă, dichisită cu foarfecele şi parfumată chibzuit cu toate parfumurile Persiei, nu înțelege aşa socoteala. Trage supărat din ciubuc.

— Nu se poate, boierule, ai câştigat o avere... Eşti banul Filipescu Vulpe, nu un cioflingar oarecare, şi arată cât de mare lucru e să fii „ban“, dându-şi un bobârnac în obraz.

Vulpe dă totuşi să se scoale, adunându-şi banii.

— Mă, voi sunteți câini, nu sunteți oameni... Uite, se face ziuă... Sunt două nopți şi o zi de când jucăm... Sunt bolnav, ce mai încolo?... Ştiți că sunt surpat...

Băl-Ceaurescu, cu fața de taur negru, cu barba aspră, scurtă, dar împărțită în două, şi nasul lung, îmbinat cu sprintenele, îl aşază iar, punându-i mină pe umăr.

— Ne-ai uscat... Nu se poate.

Vulpe se cruceşte, amărât.

— Mă, înțelegeți că trebuie să plec la Bratva... Mâine sfințesc sfânta biserică. Vlădica de la Argeş e de ieri acolo.

Bate din palme, vine un vătaf de curte, în straie arnăuțeşti găietănate, care se frânge, ploconindu-se.

— Ai pus caii la butcă[153], mă?

Vătaful îngăietănat pricepe ce vrea stăpânul.

— Dă ieri, măria-ta, tot înhămăm şi deshămăm caii.

Cantacuzino îşi parfumează mâinile şi barba.

— Atunci, foarte bine. Mergem şi noi la Brat va. Jucăm mai departe acolo.

Lui Filipescu i se moaie picioarele de spaimă şi întreabă gângav:

— Mergeți după mine la Bratva?

Marele vornic bate din palme, ca să vie arnăutul.

— Fireşte, jucăm şi acolo, e de părere şi Băl-Ceaurescu.

A apărut un arnăut, şi Cantacuzino îi porunceşte scurt, ca la slujbă:

— Să vie Luță cu condica jalbelor.

în odaia din dos, tot la Vulpe acasă, odaie mare cu o laviță lungă la perete şi cu mese joase, aşteaptă în zorii zilei diferiți slujbaşi. Se vede că de aşteptare şi oboseală unii au adormit. Vreo trei joacă şi ei cărți. Vătaful de curte intră şi strigă:

— Boier Luță, pofteşte cu condica jalbelor la măria-sa marele vornic.

Luță sare speriat, caută aiurit condica, care e lângă el, şi porneşte pe din dos, pe sălița lungă, spre sacnacsiu. A devenit nu demult şef de masă la Vornicie.

Boierii se scoală greu de la joc, că le-au înțepenit picioarele. Cantacuzino citeşte condica, ținuta deschisă de Luță, pune hotărâri în colț pe jalbe, înmuind în călimara pe care sameşul o are în mână.

„Nu se primeşte", „Se amână". Vede alta, înseamnă mânios:

„Porcul ăsta de negustor se pedepseşte cu douăzeci şi cinci de bețe, în târg, în ziua mare".

După ce a semnat de câteva ori, îi spune lui Luță:

— Eu plec la Bratva... Dacă mă cheamă măria-sa, spune-i aghiotantului că am plecat la târnosirea sfintei biserici de la Bratva...

Luță a înțeles, se apleacă mult şi iese. Cantacuzino îşi înmoaie din nou mâinile în ligheanul de argint şi-şi dă pe față, apoi scoate pieptenul de fildeş, încrustat cu briliante, din buzunarul anteriului de mătase lânoasă de Damasc şi-şi piaptănă îndelung, fir lângă fir, barba lungă, care-i acoperă ca o coadă mică de păun pieptul lat.

O întâlnire hotărâtoare

E o zi caldă de iulie, dar cu o strălucire puțin cam umedă, căci de două săptămâni plouă cu găleata, un ceas, două în fiecare noapte.. Stoica trage de hățuri, pocneşte din bici, strigă din rărunchi şi până la urmă poştalionul, ca o brişcă uşoară, iese din noroiul cleios care-i prinsese roatele. Se saltă peste şanțul năruit şi apoi trece de-a lungul lui, pe drumul de iarbă cu făgaşul de roți împletit neregulat ca nişte lungi opturi. În fundul poştalionului, pe leagănul de perne, e Nicu Bălcescu cu Tița, el în uniformă de iuncher, ea în rochie albă de vizită, parcă. Deh, la drum te vede lumea şi mai ales te văd verişoarele de la Dealul Mare, unde o să mâie o noapte. Cucoana Zinca a trimis încă de săptămâna trecută poştalionul, încărcat cu dulcețuri proaspete de cireşi amare şi de caise crude, cu suluri de borangic, căci la Bălceşti sunt

adevărate grădini de duzi, albi şi negri. Şi vreo două butoiaşe de ţuică veche, să fie şi la Bucureşti. Nicu va sta o lună, poate două la Bălceşti, cât are concediu, ca să se mai întremeze.

Sevastiţa, care rămăsese toată iarna şi primăvara în mahalaua Visarionului, ca să aibă grijă de gospodărie, pentru fraţii ei Costache, Nicu şi Barbu, cel care urmează la şcoală, căci Marghioala s-a măritat anul trecut cu Geanoglu, pe când mama trebuia să fie la treabă la moşie, vine de data asta şi ea la Bălceşti, căci şi ceilalţi sunt acolo. E fericită şi îi place nespus de mult drumul cu trăsura. De altfel e fericită şi fiindcă la toamnă se va logodi cu un tânăr ofiţer din regimentul care va lua garnizoana la Bucureşti, prieten şi coleg al lui Nicu, cu un an, doi mai în vârstă. Medelnicerul Nedelescu, vecin cu ei de moşie, i-a cerut duminică, după slujba de la biserică, serdăresei mâna fetei pentru fiu-său Oprea Nedelescu. E acum o fată frumuşică de şaptesprezece ani, cu ochii negri şi vii ca ai fratelui ei, cu mijloc subţire şi destul de crescută, dar nu înaltă. Gura îi e puţin prea severă, ca a Bălceştilor, dar altfel toată fiinţa ei râde, căci tot ceea ce se întâmplă la vârsta asta este un prilej de râs. Nicu, nici el nu e înalt şi i se pare, cu mustăcioara lui neagră, cu buzele drepte şi cu mersul iute, un fel de bărbăţel puţin cam caraghios, care se supără când ea îi spune că mustăcioara îi e pusă.

Caii sunt toţi patru voinici şi au trapul mare. Trec repede prin satele fără uliţe şi fără curţi, printre bordeie, urmând făgaşurile de roţi şi iar ies în câmp, ţinând drumul cum pot, cum îl ţin minte din trecut, căci, în anii aceştia, un drum mare de ţară, chiar, e doar o direcţie greu de ţinut când se mai întâmplă să dai şi de vreo presupusa răscruce. Altfel, e o bucurie a ochiului, căci jocul acesta al ploilor mari, noaptea, şi al căldurilor arzătoare, toropitoare, ziua, a dus la un rod îmbelşugat cum nu s-a pomenit de mult. Lanurile aurii de grâu, tălăzuite de adierea vântului, ori tarlalele de porumb cu foi puternice de un verde tare, de pe acum cât omul călare, bucura ochiul ca şi lungile şiruri de floarea-soarelui, înaltă cât pomii, cu tipsiile lor galbene, întoarse spre soare. Şi mai e

şi năvala nemaipomenită, pe jos, de flori mărunte şi buruieni. Lanurile par pătate de sânge, atât e de mare numărul macilor; pe margine şi pe răzoare le răspund adevărate covoare galbene de păpădie înfloritǎ şi susai. Un gorun negru şi singuratic pe lângă care trec, cu trunchiul înalt şi puternic, dar strâmb, urcat pe un dâmbuleț, e năpădit la poale de ventricele cu spicuri albăstrii, iar printre opturile lungi de făgaşe întărite, cicoarea, iasomia şi umbreluțele galbene de ciuboțica-cucului luptă îndrăznețe cu pelinul, cu urzica, cu ştirul şi cu ciulinii violeți. Otrăvitor în gingăşia lui gălbuie, aliorul, simțind că-i trece vremea, vine până sub roțile carelor… în zare, dincolo de lanuri, pădurile mari de stejari, arini şi paltini taie în felii, cu verdele lor aproape negru, bogăția de aur şi smarald a holdelor.

Poştalionul se apropie încet de dealurile care de departe, în zarea albastră, seamănă cu norii. Cu coada ochiului, Sevastița îl tot cercetează pe Nicu. Nu e în apele lui. Rămâne pe gânduri şi uneori se strâmbă de parcă ar vorbi singur. Cu instinctul ei de femeiuşcă ştie cât suferă, dar a trebuit să asculte cele spuse de maică-sa, oricât de greu îi vine.

Chiar a doua zi – era miercuri – după ce îi spusese Frusinicăi despre planul lui Voinescu II, Nicu îi şi trimisese acesteia un bilet de la cazarmă în care o vestea că maiorul a vorbit cu Aristia şi că acesta îi aşteaptă vineri după-masă, într-o cancelarie a sălii de la Slătineanu. Era o odaie mare cu trei mese de lucru, una în dreapta, alta în stânga, față cu ea, iar a treia între acestea cu spatele spre perete.

La una dintre mese, un tânăr scria de zor şi nu se întrerupse nici când intrară cei trei. Aristia, într-un jilț mare, dar destul de vechi, citea o piesă franțuzească şi se ridică parcă absent, zâmbind celor trei. Vorbi cordial cu cei doi bărbați abia aruncând o privire fetei care tremura de teamă şi nu ştia pe ce lume se află. Prin asta, el avea aerul să spuie că evenimentul de seamă era că el e vizitat de aceşti doi inşi, că se gândise la ei şi nu uitase că trebuie să se întâlnească cu ei, dar că de fată, şi, la urma urmei, de rostul acestei întâlniri nu-şi mai amintea… în realitate, ochiul lui ager măsurase din

clipa intrării pe uşă fata, din cap până în picioare, şi rămăsese înmărmurit de frumusețea ei atât de tânără. Actor desăvârşit, juca acum comedia indiferenței, să-şi uşureze sarcina de examinator, hotărât să admită fata, oricât ar fi citit ea de prost. Îi pofti pe toți trei să şadă, vorbiră apoi îndelung despre vara care se vestea bogată în rod, despre intrigile care duseseră la desființarea Filarmonicii şi despre ultimele spectacole date de o trupă de operă italiană. Pe fereastra deschisă, care da într-o curte interioară, venea ceva din larma Podului Mogoşoaiei şi mai ales huruială asurzitoare a şinelor de fier, ale trăsurilor pe caldarâm. La urmă, se hotărî să examineze şi fata, aşa, cam într-o doară, arătând, cu un surâs de cunoscător blazat, că nu crede că o va putea primi la cursul său. În cei cinci ani cât condusese secția de teatru a Filarmonicii, Aristia dovedise de altfel o seriozitate greu de atribuit unui fost actor, care la nevoie tot mai urcă pe scenă, dar care, cu fizicul lui „aristocratic", îşi arăta preferințele pentru rolul de conducător. Eroul eterist, acum om ca de patruzeci şi ceva de ani, era primit în cea mai bună societate şi nu avea în chipul lui de palicar blazat, cu ochii mari, nas puternic şi gura hotărâtă, nimic din figura tradițională a actorului boem şi famelic.

Îi dădu fetei să citească *Zburătorul* lui Eliade. Inima lui Bălcescu bătea să-i spargă pieptul... în schimb, fata nu avea aerul să ia în serios cititul, simțise că alte motive vor decide soarta ei. Poate că era şi o tehnică şireată de a bagateliza un examen pe care ştia că ea nu putea să-l ia. Citi destul de prost. Aristia îşi netezi mustața tunsă, cu un deget, de jos în sus, rămase un timp pe gânduri şi apoi ciocăni, cu degetele, în masă.

Deşi de douăzeci şi mai bine de ani traducea, citea şi juca uneori teatru, avea totuşi trac de câte ori ținea să producă impresie cu orice preț, şi acum dorea să le dea o lecție de citit. E adevărat că a declamat cu o căldură plină de fervoare versurile înaripate şi arzătoare ale acestui tulbure „Zburător". Cei de față fură sincer uimiți, *copietorul* de roluri se

întrerupse şi ascultă şi el. Sfârşi teatral, adică rămânând afectat, pe gânduri, aşteptând parcă să se stingă ecoul din el.

Înainte de plecare, fata, sprintenă şi năvalnică în tinerețea ei inconştientă, îi spuse că ştie să şi cânte. O întrebă, tot absent, ce a pregătit şi se îndreptă spre o pianină aşezată în colțul opus ferestrei, gata s-o acompanieze. Dar ea nu ştia decât câteva cântece de lume ale lui Anton Pami, care circulau atunci, nescrise şi purtate de lăutari. Totuşi, urmărind cântecul, Aristia improviză un acompaniament uşor, cât era necesar. Fata avea o voce de cristal, mică, dar de o înfloritã gingăşie. În clipa asta, el hotărî că ea va fi steaua trupei de comedie cu cântece, care prelungea ființa Filarmonicii, Totuşi, figura lui de palicar, cu mustață tunsă, nu exprimă nici aprobare, nici dezaprobare. Cei trei, dezamăgiți, îşi ziseră că încercarea n-a izbutit şi Voinescu II se ridică să plece. În pragul uşii, Aristia le spuse, mai mult ca o propoziție secundară, în timp ce-şi potrivea cravata latã de mătase neagră:

— În toamnă, *mademoiselle* Ceaurescu, veți începe să lucrați la cursul meu. Vă rog să luați volumele acestea de poezii – şi scoase dintr-un raft vreo patru volume — să le-citiți şi să însemnați pe ele, cu creion roşu, versurile care vă plac…

Frusinica şi Bălcescu au străbătut culoarul întunecat al sălii de teatru, ca într-un decor de vis. Voinescu II, înalt şi puțin cam naiv, spuse nedumerit:

— Eu credeam că nici vorbă nu va fi să faceți teatru, domnişoară. Părea că nu vă place de loc.

Ea zâmbi. La paisprezece ani era mult mai puțin naivă decât maiorul cel voinic.

Cu ce bucurie se gândea Bălcescu că vor petrece cu toții vacanța la Bălceşti. Cu toții… adică el, fetele, Barbu, Frusinica…

Fata însăşi, în odaia întunecoasă, lipită pe jos cu lut, culcată ziua întreagă pe pătul de scânduri, răzbită de căldura arzătoare până o apucau durerile de cap, se gândea mistuita de nerăbdare.

Ştia că în fiecare an mergea la Bălceşti câte o luna, ca să se întremeze, că e cam slăbuță, zicea Zinca, în realitate ca s-o mai ia de lângă mama ei bolnavă. După moartea acesteia, acum cinci ani, rămânea la Bălceşti luni întregi.
Acum, îşi zicea că va rămâne până în toamnă, şi tot aşa se gândea şi Nicu. Dar de data asta, Zinca gândea altfel. Deocamdată, făcu tot ce putu, să-i amâne plecarea, să nu meargă o dată cu cei doi. De aceea, era frământat şi îngândurat Nicu.

La Dealu Mare se vor opri, ca să rămână noaptea la nişte prieteni şi rude, zapciul fiind un văr al tatălui lor. Dar mai au încă până acolo, căci trebuie să treacă gârla. Se bucură copilăreşte de acest drum de vară. Mai ales se bucura de obicei Nicu, fiindcă i se pare că judecă mai uşor, că se adânceşte mai bine în gânduri, în legănatul trăsurii. Altădată... Acum îi lipseşte ceva.

Se aud de departe strigăte şi, după cotitură, când drumul iese din porumb, văd nişte oameni care se îndeamnă la ridicatul poverii cu umărul. Vizitiul se întoarce, amărât, către ei.

— Conaşule, am ajuns la Vadu Rău şi înaintea noastră e un rădvan înfundat pă care nu-l poate scoate din noroi... Rămânem acilea. Nu merg mai dăparte, să nu mă înfund şi io.

Arăta satul lângă râpa unui râu, în drum spre Piteşti. Malul dinspre miazănoapte, dincolo, se pierde scăzut în prundiş, în zăvoaie de salcie şi apoi într-o luncă de tufe şi de arini, pe care cade acum toată puterea soarelui lui cuptor. Şuvoiul apei loveşte în partea astălaltă, în malul înalt, care s-a rupt cu timpul şi se rupe mereu. Acum gârla e iute, tulbure, şi revărsată, cu firele ei toate crescute laolaltă, într-o singură matcă, lată, pământie şi cu spinări de şuvoaie.

Tot în partea astălaltă, dar la stânga în fund, departe, dincolo de lanurile de un verde-gălbui, e o pădure neagră şi, până la ea. Risipite, unele bordeie ale satului. Sat mai mult de şes, pe moşie boierească, la fel cu acelea pe care le zugrăvea cu vreo cincisprezece ani înainte şi marele logofăt

Dinicu Golescu, în scrierile sale „... Intrând cineva într-acele locuri, unde se numesc sate, nu va vedea nici biserică, nici casă, nici gard împrejurul casei, nici car, nici bou, nici vacă, nici oaie, nici pasăre, nici pătul cu semănăturile omului pentru hrana familiei, şi în scurt, nimică; ci numai nişte odăi în pământ, ce le zic bordeie, unde intrând cineva, nu are a vedea alt decât o gaură numai în pământ, încât poate încăpea cu nevasta şi cu copiii împrejurul vetrii, şi un coş de nuiele scos afara din faţa pământului şi lipit cu balegă. Şi după sobă, încă o altă gaură, prin care trebuie el să scape fugind, cum va simți că au venit cineva la uşă-i; căci ştie că nu poate fi alt decât un trimis spre împlinire de bani."

Când carul fu încărcat pentru a patra oară, ca să iasă la drum, căci făcuseră aria de treierat în sat, Vasile Peştefript îşi trimisese copiii mai mari, care-l ajutaseră, un băiat, Ştefan, care mergea pe şaptesprezece ani, şi o fată, Sia, care împlinise de curând cincisprezece ani, să plece singuri acasă... Spusese că vine şi el mai târziu.

— Spune-i mă-tii că viu şi io mai târziu, că mai am treabă. Am dă vorbit cu neica Şoricaie.

Eftimie Şoricaie, la o zvârlitură de băț mai departe, îşi strângea şi el sârguitor grâul, deşi era după chindie, cu ai lui. Oamenii zoreau, fiindcă se aşteptau ca şi în noaptea asta să plouă, cum ploua cu găleata în fiecare noapte, deşi ziua soarele dogorea de aproape două săptămâni... Vedeau cu groază că li se mucegăieşte grâul pe câmp... Până acum nu putuseră munci pe lanurile lor ziua, căci nu sfârşiseră de secerat, de strâns, de treierat, de dus sacii plini la schelă la Turnu, cu grâul boieresc... Ba încă fuseseră siliți, deşi ardea inima în ei, să facă şi şirele de paie... Acum luptau deznădăjduiți, să scape cât se putea scăpa...

Vasile ocoli prin marginea satului ăl nou, făcut întreg din bordeie, în locul bordeielor dărâmate din josul satului vechi... Erau aci acum aproape o sută de fumuri, căci tot aci se mutaseră şi toți însurățeii de la Regulamentul Organic încoace... Pământul din jos de satul vechi era mult mai gras

decât cel de la vad, iar bordeiele erau prea risipite, cu „bărăgane” între ele, pretindea boierul, pe care nu se puteau face ogoare... Acum, de când cu noua orânduială, pământul era foarte căutat, iar moşiile îşi împătriseră preţul şi proprietarul nu putea să mai îngăduie atâta risipă.

În rarişteа de deasupra gârlei, dincolo de limba de pădure, era un tei rotat, cu iarba de sub el deasă ca o pajişte... Vasile scrâşni din dinți, mânios. Sultana nu era sub tei... îi era teamă că nici azi nu va veni, căci începuse să aibă toane afurisite, de nu se mai putea înțelege cu ea... De vreo cincisprezece ani de când se tot certau şi se tot împăcau, ea trăise – vorba femeilor care o urau crâncen – aproape cu tot satul... Vasile era acum om în toată firea, că se apropia de patruzeci de ani, însurat, avea trei copii, şi Safta, bălană încă, sta să nască din nou, azi, mâine, dar el nu se putea desprinde de teleleică asta de Nica, de parcă îl vrăjise. Avea şi ea aproape treizeci şi şase de ani şi tot nu se potolea... Pini după Paşte, anul ăsta, fusese ibovnica lui Codan al lui Predoiu, flăcău tomnatic, care nu se însura din pricina ei... Când a văzut că ea nu vrea să se mărite cu el, s-a înfuriat şi în trei săptămâni s-a însurat... Ea, deocamdată, s-a luat din nou cu Vasile...

Abia peste câtă va vreme o văzu ieşind din lăstărişul înalt, că era aproape tufăriş, cântând încet, cu sprâncenele ridicate, cu mâinile împreunate la ceafă... Ia, întinsă peste sâni, îi arăta şi mai pietroşi... Toată era plină şi mustoasă ca un ciorchine negru şi doldora, îndesat bob lângă bob. Cu mijlocul strâns în bete, tot fără burtă şi acum, se legăna în mers pe şoldurile late... îi ieşi înainte scrâşnind din dinți şi o strânse în brațe cu duşmănie, dar o simți vânjoasă ca un flăcău.

Se zbuciuma parcă ar fi vrut să scape: îi alunecă totuşi opinca pe iarbă, căci de dinainte de nunta cu Ichim nu mai umbla niciodată în picioarele goale, şi se lăsă moale în brațele bărbatului. Ştia să-şi lase trupul moale şi greu, când era îmbrățişată.

Şi culcată, sta cu mâinile sub căpătâi... El îi privea ochii verzi ca apa lacului, sub sprâncenele negre, groase.

— Zi, Nico, spune, câți ai iubit în sat?

— Ce-ți pasă ție...? Ce-i al tău e pus deoparte...

Râdea arătând dinții mulți între buzele cărnoase.

— Mă, femeie, nu ți-e milă dă mine? Nu vezi cum mă pârpălesc ca pe jăratic...?

— Hei, măre Vasile, da' ție ți-a fost milă dă Maria dă s-a spânzurat dă craca nucului, când te-ai luat tu cu Safta?

— Fă, tu să ştii că io te omor...

Ea îi citi mânia şi patima în ochii mari, căprui.

— N-ai fi tu atât dă prost, să vrei să umbli cu butucul dă picioare la ocna părăsită, în loc să-ți vezi dă copii, şi să stai cu mine când şi când pă iarbă sub teiu ăsta.

— Îmi las nevasta şi copiii. Hai să ne luăm.

— Ba, asta să-ți iasă din cap, Vasile... că io dă măritat nu mă mai mărit... Omu meu nu mai e pă lumea asta.

El se frământa mereu, simțind că îi scapă din mină ca o şerpoaică.

— Ascultă, tu, spune cu câți din sat te-ai ținut pin pădurea asta... Cu toți?

Ea nu răspundea... îşi juca numai ochii verzi într-ai lui...

— Hei, dă ți-aş putea face un plod, că nevesti-mi i-am făcut patru... te-ai ține tu dă mine... dar vezi că nu prinzi... Arde sămânța în tine. Şi deodată se îndârji să afle. Ascultă, tu, cu câți te-ai tăvălit pân iarba asta? Cu toți din sat?

— Nu cu toți... Numai cu câți am vrut.

Se făcuse din ce în ce mai neruşinată şi mai slobodă de gură... De la o vreme nu-i mai plăceau decât flăcăii mai tineri decât ea. Era tare sfruntată. Femeile din sat, de pildă, se dădeau cuviincios la o parte din calea bărbaților, când se întâlneau în drum, dar ea îi înfrunta pe toți... Nici la biserică nu sta între femei...

Nu-i vorbă că şi ele ar îi sfâşiat-o... într-o zi i-au cerut lui popa Gheorghe să n-o mai lase în biserică. De lăsat, a lăsat-o popa, dar a oprit-o într-o zi, după liturghie:

— Ia stai, tu, muiere, că am o vorbă cu tine.

Ea a rămas şi l-a aşteptat cu capul într-o parte. De când se uscase ca o scândură şi înălbise ca o oaie, popa Gheorghe se făcuse foarte aspru.

— Ascultă, tu, muiere. N-ai dă gând să te mai potoleşti? Că uite ai trecut dă vârsta tinereții... Ai să mergi în focul gheenii cu atâtea păcate...

Ea îi spuse, lăsând capul în jos, mironosiță cam coaptă:

— Păi... am crezut că dragostea-i dă la Dumnezeu, părinte.

— O fi dragostea dă la Dumnezeu, dar neruşinarea e dă la tine. Să ştii că dacă nu te pocăieşti, sfânta grijanie şi sfintele Paşti nu le mai capeți dă la mine.

— Apăi, părinte, una spui şi alta faci... N-ai cetit dumneata în biserică dăspre una tare iubeață, Maria Măgdălina?

A lăsat-o în plata Domnului; ce era să-i facă?

Se scorniseră fel de fel de vorbe pe seama ei... Că umblă cu vrăji, ca să strice casele oamenilor, că miroase a busuioc de zăpăceşte bărbații.

Într-o zi la horă au încolțit-o bine muierile, că le scosese din sărite când o vedeau atât de năvălită de bărbați şi flăcăi la joc, când ea nici măcar nu juca bine.

— Mai toarnă apă, fa muiere, peste dracii ăia din tine, i-a strigat Rița lui Drăgan, şi toată lumea s-a uitat la ele.

Sultana s-a întors pe jumătate spre ea. Rița era încă slabă, căci zăcuse un an şi mai bine după naşterea copilului din urmă. Apoi a măsurat-o din cap până în picioare, a văzut-o aşa mică şi slabă şi a privit-o cu milă. Ridicând din umeri, s-a întors către celelalte:

— Nu vă fie frică, fă, că nu le-o iau toată. Rămâne şi pentru voi. Eu nu culeg decât ici, colo ce-mi place şi trec mai departe.

— Dă ți-ar face unu dântre ei un copil, i-a spus Rița. Să vezi şi tu ce-i aia. Poate că te-ai mai potoli dracului.

— Nu prinde asta copil, clătină din cap Maria lui Ion. Nu ştii că poteca bătătorită nu prinde rod?

Maria lui Ion era amărâtă că vedea că şi Simion al ei, cu caşul la gură încă, dă târcoale acestei femei afurisite.

Sultana se făcu deodată pământie la față, se apropie de lavița pe care sta Maria, acum albă toată şi uscată, că

îmbătrânise înainte de vreme, îi luă mină cu un fel de spaimă.

— Ascultă, lele Mărie, dumneata nu vorbi aşa, că mă doare. Dumneata nu eşti cum sunt cutrele astea care-şi fac da cap pă ascuns. Dumneata eşti o sfântă care n-ai ştiut dăcât da casa şi dă copiii dumitale şi n-ai cunoscut alt bărbat dăcât pa bărbatu dumitale, lângă care ai îmbătrânit. Să ştii că şi casa dumitale e sfântă pentru mine şi io mai mult nu-ți spun. Da' asta s-o ştii.

Apoi se întoarse către cobzar, râzând cu dinți mulți, dintr-o dată; îi spuse să cânte un cântec al ei. Apoi începu să-i zică, aşa, de-a dracului, uitându-se numai la Vasile, care era cu Drăgan, cu bătrânul Şoricaie şi cu Petre, cu o ulcea de vin pe masă; că hora se făcea acum tot la han, deşi nu mai rămăsese în sat decât Restea, care izbutise să-l domolească printr-o minciună pe Ion, în privința morții lui Miai.

Ridicase sprâncenele mari şi râdea cântând:

„Cine aude gura mea
Lasă viniul şi nu-l bea
Ş-ascultă la gura mea.
Gura mea dă ce-i făcută?
Dă vin roşu şi dă turtă,
Cine-o prinde d-o sărută
Câtu-i lumea n-o mai uită..."

Avu atâta haz, că râseră nu numai bărbații, ci şi femeile, şi mai cu seamă râse şi Safta, care avea inimă bună. Veni la ea şi o pupă.

— Dracu să te ia, fă muiere, că ai tu ceva în tine că înmoi inima omului.

Sultana o privi râzând cu prietenie.

— Nu-ți fie frică, fă Safto, că io casa nu ți-o stric, casa nimănui n-am s-o stric. Asta să ştiți voi.

Şi s-a ținut în felul ei de vorbă. S-a ferit de oameni însurați. S-a ferit cât s-a putut şi de Vasile.

Dar acum erau iar amândoi în pădure sub tei. Vasile ştia că nu va fi pentru multă vreme. Ea îşi dădea seama că, dacă l-ar fi izgonit acum, el ar fi fost în stare s-o ucidă ori să se omoare. Îl vedea furios de tot şi ştia că e mai bine să-l ia cu binişorul. El simțea jocul ăsta al ei şi era abătut. O rugă să-i cânte un cin tec, cântecul lui şi al teiului lor, zicea el cu amărăciune. Puseseră „Tei" în loc de paltin.

Ea-l asculta pe gânduri, rupând între dinți un fir de iarbă, se ridicase în genunchi şi privi departe spre dealuri, unde printre nori grei scăpăta soarele. Apoi începu, ridicând sprâncenele, cum îi era obiceiul:

„Teiule cu frunza lată…
Şi cu inima rotată,
Lasă-mă la umbra ta,
Pe mine şi pe puica…
Neică, io nu te-oi lăsa,
Că mi s-o usca frunza,
Că v-am mai lăsat o dată,
V-ați iubit o vară toată.
Iar toamna când ați plecat,
Toată frunza mi-a picat..“

El îi strivi amant gura cărnoasă şi o rugă cu ochii mari să mai cânte încă un alt cântec, care-i plăcea tot atât de mult. Ea îl privi, ca de departe. Îi plăcea bărbatul ăsta voinic, cu fruntea dreaptă şi mustața plină, tunsă scurt. Îi era milă de ochii lui de câine căruia îi e frică să sfâşie. Îi cântă cântecul cerut, dar cu gândul străin de el.

„Neica, din dragostea noastră
A-nflorit un pom pă coastă,
A-nflorit şi n-a rodit,
A gindit că ne-am sfădit,
A-nflorit şi s-a uscat,
A gândit că ne-am lăsat“

Era. O jale în dragostea lor, căci simțeau amândoi, fiecare în felul lui, că nu se mai poate... Ceea ce vrea el nu se mai putea. Se auziră deodată nişte strigăte... Era băiatul lui Oagea al lui Chivu, care păzea vitele mai departe în pădure, într-o poiană, şi-i văzuse mereu pe acolo.

— Nea Vasilee, nea Vasilee...

Îl văzură ivindu-se speriat la capătul celălalt al rarişte. Era un băietan de vreo paisprezece ani, subțire, în picioarele goale.

— Nea Vasile, fugi că umblă dorobanții să adune oamenii pentru corvoadă la vad... Fugi.

— Unde sunt, mă, în sat? întrebă Vasile nelinişti.

— Nu... acum caută pă aici, pân pădure... Fugi.

Vasile îi strigă muierii în grabă:

— Vino şi mâine, Nico...

Ea se uită lung după el, cum se lasă la vale printre lăstari, peste rupturile râpei.

În câțiva ani de la înființarea lor în forma asta polițienească, dorobanții se dovediră o nouă pacoste pe capul clăcaşilor, atât de năpăstuiți prin noua pravilă, care îi înlănțuia şi mai mult de moşie, osândindu-i la un soi de muncă silnică în folosul proprietarilor. Aceştia aveau acum putința să-i execute fără cruțare, cu caraulele de dorobanți care cutreierau satele, băgând spaima până şi în copii. La arat, la prăşit, la seceră, la orice podvadă oamenii munceau cu dorobanții după ei. Călări, găietănați, cu sânețe şi săbii, dar mai ales cu gârbace în mână, dorobanții nu glumeau. Ei erau o nouă pacoste şi fiindcă alături de birul de treizeci de piaştri de cap de om, unificat acum, erau încă o sarcină pusă peste sate, alături de cutia milelor şi alături de atâtea angarale. Satele trebuiau să dea nu numai ostaşi pentru noua armată a țării, ci şi dorobanți. Când satul dădea un dorobanț, trebuia să-l îmbrace, să-i dea lui o sumă de bani şi să-i dea şi familiei lui un ajutor. În schimb, aspru porunciți, dorobanții uitau cu totul că sunt fii de clăcaşi.

Nu numai muncile şi podvezile de pe moşie se executau sub amenințarea dorobanților, ci şi împlinirile de bani şi

toate corvezile stăpânirii şi ale samsarilor stăpânirii. Astfel, de când se făcuse satul nou de bordeie de la Vadu Rău, clăcaşii nu mai aveau pic de linişte. Pe la vad trecea noul drum de țară al menzilului[154] către Piteşti în sus. Era un drum mai bun decât ce-l vechi pe la Mărunțişu, numai că aci la vad, când ploua mai mult, se împotmoleau butcile, carele şi deci şi căruțele poştei. Ca să nu întârzie serviciul, contraccii[155] poştei, plătind pe mai-marii dorobanților şi pe tistii[156] de la district, aveau totdeauna caraulele de dorobanți care scoteau oamenii la corvezi pentru trecutul peste apă al butcilor care încurcau drumul, ca şi al căruțelor de poştă. Era o silnicie, căci aci nu era vorba de o prestație pravilnicească în folosul statului. Otcupul căruțelor de poştă era o afacere de milioane, pe care cei care îl luau, îl asigurau prin întovărăşiri cu marii boieri, rude cu noii capi ai departamentelor, rude chiar cu vodă. Aşa că şi de act porneau porunci care împilau satele.

Acum, cu ploaia asta care ținea de două săptămâni, gârla se umflase peste şivoaiele ei statornice cât toată albia, căci dacă ziua era soare dogoritor, noaptea turna cu găleata. Nu se mai putea trece decât cu greu prin vad şi toată ziua ceauşul cu dorobanții lui adunau oamenii de prin sate şi de pe lanuri, băgându-i în noroi până la brâu, ca să despotomolească rădvanele şi căruțele şi să le treacă apoi prin apă.

Le cam ştiau şi ascunzişurile prin pădure şi prin zăvoaie.

Sultana abia ieşise din rarişte, pe cărare, că îi şi întâlni pe cei trei călări.

— Fă Sultano, urlă ceauşul la ea, că o cunoştea, unde a fugit Vasile, că erai cu el?

— Nu ştiu, de unde vrei să ştiu? Şi trecu nepăsătoare.

Ceauşul urât şi chior o amenință cu gârbaciul, zborşindu-se la ea:

— Hei, nu vrei să spui? Da' când te-oi plesni, ai să spui şi laptele pă care l-ai supt.

— Ma urâtule, cum o să spun unde-i Vasile, dacă nu eram cu Vasile, că eram cu Codan. Şi-l înfruntă mereu îndrăzneață, bucurându-se că aşa îi mai ține în loc.

— Atunci, grijania ta dă muiere, spune încotro a fugit Codan.

— Păi dacă mă înjuri, iacă nu-ți mai spui. Şi-l privi disprețuitor.

De când se făcuse atât de mult femeie, ştia că în fața ochilor ei şi a nepăsării ei se frâng şi gârbacele. Luase obiceiul să vorbească oricărui bărbat, oricine ar fi fost el, ca de la femeie la bărbat.

— Hai, spune odată şi sfârşeşte…

— Dacă mă întrebi fără să te zborşesti la mine, îți spun.

— Spune odată, când îți zic.

— Apoi iaca a fugit pă aici, şi arătă cam înspre răsărit.

Cei trei călări îşi deteră seama că în tufăriş e greu de intrat cu caii şi o luară razna spre dreapta.

— Vedeți să nu-l prindeți, mă… le strigă ea coborând pe potecă.

Ceauşul o înjură din nou şi se afundară toți trei printre stejari. Pe drum, pe poteca nucilor, ea îi întâlni pe ai lui Căciulămare, el cu doi dintre feciorii lui, amândoi însurați şi cu copii, care treceau liniştiți spre conac. Cel de-al treilea fecior al lui Duță Căciulămare era acum logofăt boieresc. Erau liniştiți, fiindcă unseseră pe ceauşul care nu se mai lega de ei niciodată. Duță Căciulămare rămăsese singurul om înstărit în Zăvoiu Dihorului…

Chiar lângă vad, se ridică din pământ un fel de bordei cu zdrențe puse pe el la uscat şi cu o ulcică în părul susținător al căpriorului. În adâncitura tăiată prin care se trece spre vad, vreo şase-şapte țărani aproape goi, uscați de soare, şi vânturi, acum cu picioarele în noroi până la genunchi, se opintesc din greu să scoată un plan cu coadă dintr-un rădvan mare unguresc, împotmolit. Ceauşul pocneşte din harapnic şi strigă mânios şi cam năuc:

— Hai, mă, că ne apucă noaptea…

Oamenii abia îşi trag picioarele din noroiul ce le vine până la coapse, când se apleacă să puie umărul, şi care atinge burțile cailor, care nu mai vor să tragă. De trudă

zadarnică se smucesc istoviți în lături. Elena Filipescu, proprietara pianului, într-o rochie verzuie, largă şi strânsă sub sâni, cu capelină şi *„face a main*[{157}]*“*, aleargă agitată în jurul lui, imploră anapoda:

— Cu grijă, oameni buni... Nu aşa... Nu aşa... Ridicați-l mai sus.

Mitică Filipescu, un bărbat cam de vreo patruzeci de ani, puțin palid. În haine apusene, cu redingota cenuşie, strânsă pe talie, şi pantalonii prinşi cu bentiță sub gheata ascuțită, priveşte încruntat şi loveşte iarba cu bastonul cu mâner de argint. Îl doare frivolitatea nevestei lui. Ea vine spre el, mereu agitată, scuzându-se:

— *Je suis desolée, cheri... Je vois que c'est trés ecombrant... Je le regrette... Mais vous savez que je ne peux me passer de musique deux mois à la compagne*[{158}].

Mitică Filipescu, tot mai încruntat, cu bărbuța neagră, tunsă scurt, ridică nervos din umeri.

— *Je vous l'ai bien dit qu'il y aura des complications. Et voilà*[{159}]*...*

Elena se îndrepta spre oamenii care au izbutit în cele din urmă să pună clavirul cu coadă pe pământ uscat.

— *Enfin, ça y est. Merci, mes chers amis*[{160}]. Se tot învârteşte fericită în jurul pianului salvat.

Ceauşul agită harapnicul, îşi frământă buzele înspumate, nasul boțit, capul pătrat. Ochiul stâng îl tine mereu aproape închis. Are cizme groase în picioare, un ilic cu găietane peste cămaşă. Pocneşte din harapnic.

— Hai,. Acum săriți jos toți, să scoateți şi poştalionul din noroi.

— Nene Costache, nu scoate sufletul din noi, se vaietă unul dintre săteni, luând noroiul de pe el cu palma făcută ca o lopată. E om cam de patruzeci şi cinci de ani, tare brăzdat de necazuri şi de boală. Nu e decât Ion. Ion sân' Firu, cum l-a însemnat pe vremuri omul Vistieriei.

— N-ai inimă de om? Nu vezi că iar vine ploaia şi trebuie să ne aducem bucatele dă pă câmp acasă? Cu ce plătesc biru? Mi-a luat omu zapciului an, boii. O să-mi ia acum şi iapa,

strigă spre ceauş Toma, năclăit de noroi, dar dârz, cum de mult nu l-au mai văzut ai lui: clocoteşte de furie.

— Şi ce să facem cu poştalionul împotmolit? îl bruftuieşte amenințător ceauşul.

— D-o săptămână ne stă grâu' secerat pă câmp. Putrezeşte subt ploaie. Privirea lui Toma scăpără de mânie.

— N-am ce face… Corvoada e corvoadă… Uite, na! s-a mai împotmolit o brişcă, şi arată amărât, pocnind din harapnic, în susul vadului. În poştalionul acum vopsit albastru, cu pânza alburie, care coboară spre vad, era iuncherul Bălcescu şi sora lui, care zăriseră speriați rădvanul împotmolit înaintea lor. Tița tresare amețită de pocnetele de bici, de strigăte. Toma Panduru îşi desface pieptul, rupând cămaşa cu mină dreaptă, pe care o mai are, şi se apropie mânios de ceauş.

— Omoară-ne atunci, dacă este pă omorâte… Căci şi aşa e vai dă păcatele noastre.

Mitică Filipescu vine liniştit şi palid spre ei.

— Oameni buni, de ce nu vreți să dați ascultare ceauşului?

îndurerați, țăranii înconjoară într-o fierbere deznădăjduită pe boier. Anii aceştia şi mai grei din urmă i-au îmbătrânit pe toți. Ion, înmuiat de obidă, a pus un genunchi la pământ.

— Măria-ta, îndură-te dă noi… Dă zece zile ne stă grâu secerat pă câmp şi nu-l putem duce acasă la arie.

Filipescu îi ceartă potolit, cu privirea în pământ, ca să nu se vadă că întrebarea lui nu e chiar o ceartă, ci o dorință de a afla încă o dată – şi din cele ce vede aci – ceea ce de altfel el ştie de mult.

— Nu trebuia să vă apuce ploile lui cuptor cu grâul pe câmp. Uite cum arată iar cerul. Într-adevăr, spre apus se ridică un perete moale de nori negri, amenințători.

Vai dă noi, a trebuit să secerăm întâi grâu boierului, că altfel nu să putea, îl lămureşte Toma, pe când altul dintre săteni, deşirat, Mitru lui Chibuc, cu opincile desfăcute de noroi, îl întregeşte.

— Să-l ducem la arie şi să-l treierăm… tot cu caii noştri. Uitați, acolo, aria pă care ne-a ieşit sufletu două săptămâni.

Apoi să-l ducem cu carele la Turnu şi să-l încărcăm pă ghimie...

Şi aşa, în zdrenţe cum e, îşi arată umerii încovoiaţi de ridicatul sacilor la schelă. Văzându-se ascultaţi, sătenii se grămădesc, unii vin la un pas de boier.

— Dă trei săptămâni muncim acum numai pentru boier, spune într-un clocot de mânie Toma, şi în condica lui, logofătu le trece numai ca trei zile dă clacă.

— Cum asta? se arată nedumerit Mitică Filipescu, în timp ce, deoparte, Bălcescu se apropiase cu Tiţa şi ascultau încremeniţi amândoi.

— Ei, dumneavoastră nu cunoaşteţi nartu boierilor? La ei truda d-o săptămână e socotită o zi de clacă. Cine nu-l cunoaşte pe boieru Medelioglu dă la Vadu Rău!?

Filipescu, tulburat, rămâne puţin pe gânduri. Îl cunoaşte de la Bucureşti numai din auzite pe postelnicul Medelioglu şi ştie că nici ceilalţi boieri nu sunt mai omenoşi. Apoi ia pe ceauş, deoparte.

— Ceauş, oamenii ăştia au făcut mai multe corvezi decât cere Regulamentul, de ce îi aduci tot pe ei la vad?

Ceauşul îl pironeşte cu ochii lui nelegaţi între ei, cu un soi de deznădejde de unealtă amărâtă.

— Boierule, n-am alţii... P-ăştia i-am prins, p-ăştia i-am adus...

— Cum, au fugit? întrebă uimit, nemaiputându-se stăpâni, Bălcescu.

— Fug şi lasă totu' pă câmp, când aud pă drum vro droşca boierească, lămureşte ceauşul, clătinând din capul cu căciula cât baniţa.

Chiar acum vine, se apropie, tot pe drumul de ţară, o butcă la care sunt înhămaţi zece cai. Mai are o jumătate de poştă până la Vadu Rău. Patru dorobanţi călări merg la trap pe de lături. Ţăranii care au văzut-o de departe şi-o arată cu spaimă.

— O droşcă boierească. Să fugim, fraţilor, că e vai dă noi...

Şi se împrăştie cu toţii, gonind spre pădure, de rămân numai copiii şi femeile pe lângă bordeie. În butcă mare, acoperită, stau cum pot, ghemuiţi, cei patru boieri pe care i-am întâlnit la Vulpe acasă, căci şi acum joacă cărţi, aşa, ca să le treacă timpul. Hurducăielile butcei nu-i stânjenesc parcă, numai din când în când maiorul Lăcusteanu strigă la surugii:

— Mai ocoleşte glodurile, mă vită, nu dormi pe capră.

Cât văd cu ochii, îi întovărăşesc tarlalele de porumb, pe care ploile şi căldură din iulie l-au ridicat mai mult decât un stat de om“ şi căpiţele de grâu, miei, aşezate ca nişte urşi culcaţi pe mirişti, dar numai pe locurile boiereşti sunt acum înălţate şirele înalte de paie de după treierat. Butca trece cu vuiet chiar pe lângă urcuşul de paie al uneia, care creşte treptat. Băl-Ceaurescu priveşte şira de paie şi cântăreşte rodul care a fost.

— S-au făcut bucate anul ăsta la Medelioglu, nu glumă…

Căci pe toată întinderea, când nu vezi chiar satele prăpădite, e într-adevăr un belşug, o binecuvântare de aur mult, venind din acel joc nimerit al ploilor noaptea şi al dogoarei de zi, dar care tocmai prin asta loveşte în clacaşi, în loc să-i ajute, căci ei nu au putut să-şi strângă bucatele de pe câmp până acum şi astfel noaptea le scutură ploaia, iar ziua umeda le încinge căldura.

Dar să ne întoarcem la Vadu Rău.

— Poştalionul ăsta care a venit în urmă poate întoarce? întrebă Dumitru Filipescu pe ceauş.

— Apoi io zic că da! E mai uşor, că nici n-a intrat dă tot în noroi, răspunse ceauşul, care are ceva în el dintr-un vătaf de şatră ţigănească.

Bălcescu, care privise mai de departe, întrebă aşa, într-o doară, căci ştie răspunsul:

— Ceauş, nu se poate trece?

Acesta îşi bate tureatca{161} cizmei cu coada harapnicului.

— Înainte dă trei zile, nu, boierule!

Într-adevăr, jos, în râpă, râul umflat de ploi a crescut tulbure peste prundiş, până în zăvoi, din mal în mal.

Mitică Filipescu nu vede nici el altceva cu putință şi se apropie foarte politicos de Bălcescu.

— Domnule iuncher, vreți să ne întoarcem cu brişca dumneavoastră o jumătate de poştă înapoi, la conacul unui prieten al meu? Cred că ne va primi bucuros. Când vede surprinderea lui Bălcescu, se înfățişează: Eu sunt căminarul Dumitru Filipescu, şi întregeşte, arătând spre pian, dumneaei este soția mea.

La auzul numelui, Bălcescu a tresărit şi pe urmă a rămas încremenit. Pe figura lui negricioasă, cu privirea vie de diamant negru a ochilor, a trecut un surâs.

— Da, se poate, şi se prezintă ofițereşte. Eu mă numesc Nicolae Bălcescu, şi cu mine este sora mea, Sevastița Bălcescu, la care prezentare Sevastița, ca o fată de optsprezece ani ce e, într-o rochie uşoară de vară de organdi alb, căci fetele de optsprezece ani nu țin socoteală de drum, se înclină într-un soi de reverență care e departe de cele protocolare.

Filipescu se întoarce spre ceauş şi spre sătenii care aşteptau.

— Oamenii să întoarcă brişca domnului iuncher… şi apoi pot să plece la rosturile lor…

— Să trăieşti, măria-ta, să-ți dea Dumnezeu tot după inima dumitale, strigă Ion al Firului, bucuros, şi după el e un murmur de recunoştință al sătenilor care pleacă să-şi strângă griul de pe câmp.

Bălcescu, plutind parcă pe altă lume, se apropie tulburat de Filipescu şi îi spune cu ochii calzi de admirație:

— Domnule căminar, îmi cer voie să vă spun că vă cunosc prea bine după nume. Ştie toată țara că sunteți întâiul român care şi-a luat doctoratul în drept la Paris… Şi mai ştiu şi altele.

Nu ştia chiar toată țara, dar câțiva tineri tot ştiau despre acest boier de neam, plin de inimă. Elena Filipescu, care se apropie, ia de mână pe Tița, cu un aer protector şi o măsoară din cap până în picioare.

— *Mais vous êtes charmante, mademoiselle... Vous etes presqu'un enfant*[{162}]*...*

Tița e fericită şi încurcată, dar nu prea are curajul să vorbească franțuzeşte, n-a vorbit decât cu Costache şi cu verişoa-rele ei, căci Nicu, deşi le învață franțuzeşte, spune că e mai-muțărie să vorbeşti alte limbi în casă.

— *Je parle très mal francais. Je ne peus pas*[{163}]*.*

Mitică Filipescu se îndreaptă spre o bătrână uscată, cu orbitele rotunde, osoase, care pune un petic la o cămaşă ferfeniță, în fața bordeiului. Lângă ea sunt şi alți doi copii, golaşi de tot, cu burțile umflate şi brațele ca nişte bețe. E Chiva lui Ristache, mutată de boier cu ai ei la Vadu Rău.

— Ascultă, bătrânico, nu ai pe cineva, vreun bărbat, să păzească, o noapte, două, pianul ăsta? L-oi cinsti cum se cuvine.

Chiva, care s-a uscat îmbătrânind, e însă oricând gata la vorbă lungă:

— Apăi, Marin, fi-miu, nu poate, păcatele mele, că-i bolnav. Zace în bordei. Poate că dacă o veni Ilie dă la arie, că e dus la muncă.

Filipescu întreabă, scotocind cu bastonul iarba crescută pe bordei.

— Marin e tatăl copiilor? De ce e bolnav?

Chiva se întrerupe iar din cârpitul zdrenței, care ar putea fi cămaşă, clatină din cap şi pe urmă răspunde găsind totul parcă aşa de firesc, că nici nu-şi poate închipui că ar putea să fie altfel:

— Păi dacă a fost fugar?... şi-şi strânge gură pungă, ridicând din umeri. Da' copiii sunt ai lui Toader, da" Toader s-a înecat la Turnu când descărca grâu' boierului. Cuprinde aerul cu mâna ca o gheară, moale, explicativ, şi spune într-o şoaptă de prisos: S-a rupt malu şi a căzu în bulboacă Dunării cu car cu tot, când ducea grâu la ghimie. Apoi se uită în gol, tace şi oftează.

Bălcescu, care tot timpul plutise ca pe altă lume, tulburat de întreruperea aceasta, întreabă nedumerit:

— Cum a fost fugar?

— Păi, a vrut să fugă din sat… Că era în vorbă cu o fata din Găeşti, şi a fost carevasăzică fugar, da' acum îşi scuipă bojocii în bordei…

Povestea lui Marin şi a Frusinei, pe care o ştie Chiva, este un fapt petrecut de sute şi poate de mii de ori în acea vreme, trăit în deosebite variante de către clăcaşi sau de robii țigani… Din ce spune bătrâna ştirbă, dar foarte vioaie şi cu ocoluri în şirul vorbelor, el vede aievea, în culorile *Zburătorului* lui Eliade şi ale întâilor noştri poeți, întâmplarea de la Vadu Rău.

Seara, sub văpaia moale a lunei, doi îndrăgostiți stau de vorbă. El e culcat cu capul în poala ei.

— Dacă ți-i frică de taică-tu să vii în sat la mine, hai, Frusino, şi-om fugi în lume. Să ne pierdem urma…

Fata, cu cap rotund şi ochi mari, speriați, ar primi…

— Da' să fie dăparte… Marine, să nu ne ajungă nici tăicuțu, nici boieru tău… că-i vai dă noi…

— Nu rămânem în Vadu Rău… nu. Te duc spre munte, pa Argeş în sus, acolo nu ne ajung nici taică-tu nici dorobanții stăpânirii.

Şi iată că pe Argeş în sus, sub cetatea de la Posada, unde Marin s-a dus să se facă tăietor de lemne, apar doi dorobanți călări, cu un logofăt, călare şi el. Când ajung lângă ceata de tăietori de lemne, logofătul le face semn.

— Veniți după mine, că vi-l arăt io… Şi apoi, arătându-l în poiană: Uite, ăsta-i fugaru…

Marin a simțit şi a vrut să fugă, dar dorobanțul în fuga calului îi aruncă un lanț în jurul trupului şi-l smuceşte înapoi.

— Ce? Credeai că scapi? Eşti clăcaşul fugit dă pă moşia boierului Medelioglu, nu? Hai acasă! Şi toți îşi întorc caii, trăgând omul după ei.

În sat, acasă, Marin este spânzurat cu mâinile de un pom şi bătut în fața obştii, adunate cu sila. Boierul, mic, uscat, stă în cerdac, pe o laviță, turceşte, şi priveşte încruntat.

Logofătul dă lovitură după lovitură, cu gârbaciul, în omul dezghiocat parcă şi-l îndeamnă amarnic să spună:

— Zi: „Cine-o face ca mine, ca mine s-o pățească”…

Marin murmură, strâmbându-se înjunghiat de durere.

— Cine-o face ca mine… ca mine…

— Mai tare… Să spună asta după fiecare lovitură, strigă mânios Medelioglu şi-şi plimbă privirea de vultur mumificat peste oamenii din sat, ca să vadă de sunt înspăimântați sau nu.

Chiva adaugă, sfârşind povestea atât de la fel cu altele, ca o taină, în şoaptă, dar mai mult din îngânarea povestirii.

— Noaptea turnau apă rece pă el, în coşar, ca să înghețe… Că era ger în luna lui *ghenar*.

Bălcescu, uimit, nu pricepe nimic.

— Eu credeam că dacă plătesc despăgubirea, clăcaşii se pot muta de pe o moşie pe alta.

Dumitru Filipescu i-a pus frățeşte mână pe umăr, îi surâde cu amărăciune, loveşte cu bastonul o tufiță de pelin, apoi se întoarce într-un gest hotărât cu fața spre el şi-i prinde privirea în ochii lui mari, verzi, cu sprâncene negre.

— Şi sclavii la romani se puteau răscumpăra, însă numai în principiu… încordarea din el s-a înmuiat, datina din cap şi-i spune simplu, cu o amărăciune scăzută, bătându-l pe umăr: Un clăcaş n-are cum să se elibereze în fapt. Dar ia priveşte… şi arată surprins spre drumul noroios.

A sosit acum la vad şi butca boierului Vulpe şi a pornit cu îngâmfare pe lângă poştalion spre apă, dar este limpede“că nu va putea trece de rad vanul lui Mitică Filipescu.

Cei dinăuntru înțeleg în cele din urmă că trebuie să coboare. Barba lui Cantacuzino apare în uşa butcii de unde el priveşte încruntat. Nu e altceva de făcut. Vor fi toți patru scoşi pe rând din butcă şi purtați pe brațe şi pe umeri, ca să nu se umple de noroi, de către sătenii amărâți care nu apucaseră încă să plece.

Vulpe, baremi, nici pe brațele lui Ion sân' Firu şi ale lui Tudose, care-şi căutau cu greu sprijin picioarelor în noroi,

nu s-a trezit… Gâtul îi e moale, ca la o găină beată, barba i s-a ghemuit pe gură. Dar Cantacuzino şi ceilalți, după ce au fost puşi cu greu pe uscat, şi-au regăsit ifosele boiereşti şi nici nu ascultă pe ceauşul care se văicărea dezvinovățindu-se, deznădăjduit.

— Boierule, n-am oameni, n-am pă nimeni, păcatele mele…

Cantacuzino, senin şi cu un nemaivăzut dispreț, face un semn moale.

— Pini în două ceasuri butca să fie trecută dincolo…

— Boierule, nu pot găsi un om măcar…

Lăcusteanu se revoltă milităros:

— Mă vită… ştii tu cu cine vorbeşti?… Cu marele vornic Constantin Cantacuzino, directorul Departamentului Administrativ.

Ceauşul, îngrozit, se face una cu pământul.

— Aoleo… vai dă copiii mei…

— Pe acest netrebnic să-l legați de roata butcii şi să-l țineți acolo în noroi până se adună oamenii. Dorobanții să caute locuitori prin ascunzişuri şi să-i aducă aici, oricare ar fi ei, continuă moale Cantacuzino.

Lăcusteanu, cu experiență de militar, explica dorobanților:

— Să se puie trunchiuri drepte, de arini, în cruce, ca să faceți o plută… pe urmă oamenii pun butca pe ea şi o ridica pe umeri până dincolo.

Dorobanții aleargă de o oră prin satele vecine spre pădure, şi mai găsesc şase-şapte săteni. L-au dibuit printre alții pe Drăgan şi pe Şoricaie dintre Zăvoieni. De la Vadu Rău l-au adus pe Niță Predoiu, om de aproape şaizeci de ani. Sunt vreo doi şi din Puțu cu Salcia. Drăgan scrâşneşte din dinți, Ion se scarpină amărât în cap.

— N-am avut noroc, şi pace…

Toma, fierbând mereu, loveşte cu piciorul într-un popândac şi scuipă mânios.

— Suntem nişte viermi ai pământului, şi pace. Apoi se întoarce spre ceauş: Ce ne mai ții aici *dăgeaba*? N-ai să ai oameni câți îți trebuie până mâine. Dă-ne drumul.

— Să nu mă înveți tu pă mine ce să fac, şi-l atinge cu coada gârbaciului.

Atunci sare Mutulică cel negricios şi îndesat, feciorul lui Toma.

— Nemernicule, dai într-un pandur?…

Ceauşul îl privi uimit de îndrăzneala lui şi rânjeşte acru.

— Pandur? Ei şi… ce-i dac-a fost pandur? E scutit dă corvoadă? Nu… Ş-apoi să ții minte că am io şi cu tine o vorbă, după ce pleacă boierii ăştia.

Deasupra vadului, pe covoare aşternute jos şi pe perne, boierii joacă mai departe cărți, iar dorobanții le aduc gustări, vin, cafele. Toți beau vinarsul, rachiu cu tărie de caise, din acelaşi pahar, şi mănâncă cu mâinile, altfel cu multă distincție. Vulpe adoarme însă mereu, prăbuşit cu picioarele încrucişate subt el. Cantacuzino îşi gustă încet cartea şi aşa, peste umăr, strigă la dorobanț:

— Mă… ciubucele!

Apoi pune jos, anunțând, două sute de galbeni.

Lăcusteanu aruncă amărât cărțile pe măsuța scundă de abanos cu trei picioare de-o palmă abia.

— Nu…

Băl-Ceaurescu însă e nervos, crede că are carte, îşi scutură barba nu prea mare, împărțită în două.

— Mai dați-mi şi mie cinci sute… şi îşi plimbă limba peste dinți, căci ştie el ce ştie.

Cantacuzino, socotind că. Nu mai sunt alții în joc, se pregăteşte să ceară, dar Vulpe, vorbind parcă prin somn şi neştiind că au trecut peste el, îi întrerupe:

— Am dat…

Marele vornic e încântat că mai are astfel un muşteriu păgubaş, în timp ce marele logofăt aruncă scârbit cărțile şi se înfurie pe dorobanți.

— Ce fac dobitocii ăia? Ne mai țin mult aici?

Cantacuzino se uită mirat la el, dar e bucuros că a scăpat de unul tare şi acum se întoarce sigur de el către Vulpe:

— Ce faci, boierule, dai încă opt sute?

Vulpe, ca prin vis, după ce s-a uitat cu ochii împăienjeniți din nou la carte, spune într-un sughiț:

— Îhî…

Marele vornic, sigur de el, pune cartea în evantai pe măsuță.

— Ei, ai pierdut, şi îi râde în nas, începând să adune banii.

Dar Vulpe, cu un fel de râgâit, pune şi el, moale şi tot moțăind, cartea pe masă, carte mult mai mare.

— Îhî… care acum înseamnă pe dos decât adineauri, adică: ba nu. Şi adună cu degetele răsfirate banii.

— Parcă e un făcut, ăsta şi când doarme câştigă, izbucneşte furios vornicul.

Dar iată că trec pe lângă ei, spre râpa râului, Elena Filipescu, atrăgătoare în capelină ei de călătorie, şi Tița Bălcescu, în rochia învoaltă de organdi alb.

— Cred că brişca a fost întoarsă, *ma chère*, şi vom pleca numaidecât.

Cantacuzino le priveşte lung, îşi mângâie barba şi face semn dorobanțului, care tocmai aducea un rând de cafele, să vină după el. Se apropie apoi galant şi salută cu un gest de *grund seigneur.*

— *Madame, permettez-moi de vous offrir dans ces parages, une tasse de Mocca. À vous et à votre jolie compagne… Mon nom est Constantin Cantacuzène*{164}.

„Mocca” vine pe drumul Vienei, dar înseamnă tot cafea.

Elena a rămas locului o clipă, surprinsă… Pe urmă mulțumeşte, înclinând uşor din cap. Iar Tița nu pricepe nimic. Cafegiul porneşte după ele, cu cafelele pe tăvița de abanos. Ceaurescu salutase şi el, dar e mai preocupat acum de joc şi-i face semn, să vie, lui Cantacuzino, care, încremenit pe loc, priveşte mereu, încântat şi cunoscător, după femei.

— Hai, boierule, că e rândul dumitale să faci cartea.

E hotărât acum să câştige şi trage îndârjit din ciubucul pe care i-l întinde, aplecându-se, ciubucciul.

Lăcusteanu îşi răsuceşte mustăcioara întoarsă în sus şi-l lămureşte disprețuitor pe Cantacuzino, care s-a aşezat şi face cartea:

— E nevasta căminarului Mitică Filipescu. Îl văzui şi pe el pe aici. Urzeşte să răstoarne pe Vodă Ghica, să facă răspublică.

Dar, spre mirarea lui, marele vornic l-a ascultat cu interes, rămânând pe gânduri.

— De unde ştii că vrea să ranverseze pe vodă?

— Am cam mirosit noi ceva…

Vulpe, trezit din somn de această ştire, pare şi el nespus de interesat.

— Umblă să răstoarne pe vodă?

Dar Lăcusteanu i-o întoarece tăios, cu dispreț pentru „complotişti”:

— Asta s-o creadă el…

Vulpe clipeşte din ochi, ispitit, îi tremură barba de țap, care era stufoasă pe vremuri, lasă puțin capul pe umărul stâng şi întreabă cu glas fonfăit şi dulce:

— Şi ce e rău, Grigoriță?

— Umbli acum după scaunul domnesc, nene Alecule? îl înțeapă acru Ceaurescu, făcând cărțile.

Puțin cam ramolit, puțin cam şiret, dar ştiind ce vrea, Vulpe nici nu-i priveşte şi mormăie ca pentru el:

— Ei, parcă voi nu vă gândiți toată ziua decât la asta? îl arată cu cartea pe Cantacuzino. Uite, Costache ăsta atât aşteaptă. Cât despre tine… ei, dar vorba e că niciun boier nu vrea să audă de un Ceaurescu domn.

Vel logofătul îşi trânteşte işlicul, furios, de pământ şi fierbe de mânie.

— Nu vor să mă vadă boierii domn? Ai? După ci te am făcut eu pentru ei, ca secretar al Comisiei Regulamentului?! Ei bine, o să le plătească Dumnezeu după inima lor, că sunt răi şi nerecunoscători. Auzi, după atâtea drepturi cu care i-am căptuşit? Că i-am scutit de orice bir şi de miliție? Țăranii fac şi claca, plătesc şi toate birurile, fac şi toate corvezile, şi acum merg şi la miliție, dacă n-au bani să puie om în loc. Iar boierii, nimic… Şi acum iată-le recunoştința.

— Aşa a orânduit Dumnezeu… că dacă Dumnezeu ar fi vrut ca țăranul să nu plătească bir, să nu muncească la

corvezi şi să nu facă nici clacă… nu-l făcea țăran… încheie Vulpe, înțelept şi fonf.

— Kisseleff reluă fostul secretar al comisiei, nici nu vrea să audă, când era vorba de țăran. Spunea că aşa robie nu s-a mai pomenit dă pă vremea faraonilor. Dă trei ori mi-a trimis înapoi hârtiile.

— Ei, asta… Parcă era după el? lipăi din buze Vulpe. Ce? credea că el n-are stăpân?! Uite c-a avut…

— Nu mă vor boierii domn, ai? izbucneşte din nou acru Bal-Ceaurescu,

— Nu vă supărați, boierilor… Da' e ştiută vorba veche: „Schimbarea domnilor, bucuria nebunilor". Mai bine jucați aici… şi maiorul Lăcusteanu pune banii jos. Toți râd de gluma potrivită.

— Ne o spuseşi de la obraz, porcule… îi rânjeşte prietenos Vulpe… Da' să ştii, ma, că tot eu te fac polcovnic{165}.

Pentru ca să devie cândva polcovnic, se tot vira Lăcusteanu în partidele de cărți boiereşti, unde numai marea lui iscusință la joc îl face pe el, mult mai sărac, să scape cu fața curată, fără pagubă.

Ciugulindu-şi cu gingăşie barba, Cantacuzino se întoarce spre el în timp ce joacă, râcâit mereu de ideea de domnie,

— Cheamă-l pe Mitică ăsta, Filipescu, adă-l aici la nou Mai schimbăm câte o vorbă.

Dar Lăcusteanu se ridică țanțoş, mândru de uniforma lui de maior, nou făcut.

— E sub demnitatea mea de ofițer să stau de vorbă cu un complotist.

Se privesc toți, mirați de îndrăzneala lui de a da lecție de demnitate marelui vornic, dar nu de tot surprinşi, căci îl ştiu şi sanchiu{166}, şi milităros.

Ceaurescu îşi scarpină barba împărțită în două. Nedumerit ce carte trebuie să joace şi se întoarce către Vulpe:

— Mitică Filipescu? Nu ți-e rudă, nene Alecule?

Vulpe, care parcă adormise iar, se trezeşte şi desluşeşte, după ce a priceput în sfârşit despre ce este vorba:

— A, despre Mitică Filipescu e vorbă? E o rudă mai aşa… şi face un gest disprețuitor. Nu vorbim. Să nu-l chemați aici, că e în stare să nu-mi sărute mină… şi-l plesnesc cu ciubucul.

Soarele începe să scapete. Verdele pădurilor, tot mai negru, verdele acum albăstrui al lanurilor de porumb, galbenul miriştilor şi al şirelor de paie par scăldate într-o lumină tare, aurie… Numai spre miazănoapte dăinuie mereu nişte încălecări de nori grei ca nişte culmi lânoase, negre.

— Mă, mult mai stăm aici?… Ce fac netrebnicii aceia? Nu aduc oameni? întreabă Cantacuzino, apelpisit, către oamenii lui.

Sare speriat un dorobanț slugarnic:

— Acum, măria-ta.

Dar oamenii sunt greu de găsit. Dorobanții abia pot pătrunde spre ascunzişurile din pădure şi târăsc după ei doar alți trei inşi, nenorociți, găsiți la întâmplare, care calcă de parcă ar fi beți, cu picioarele goale şi însângerate prin mirişti, minați de dorobanți călări, cu gârbaciul.

Boierii sunt acum încordați la joc, fiindcă li se pare la fiecare că de data asta are carte. Se iscodesc bănuitori, nervoşi. E o „întâlnire“. Fiecare crede că va da o lovitură în aceasta partida „de pomină”.

Lăcusteanu pune tulburat banii pe masă.

— Doua sute.

Ceaurescu îşi ciupeşte nervos barba nelămurită, sare şi piper.

— Şi mie cinci sute…

Pune crispat două pungi jos.

— Este… mormăi cel de al treilea, Vulpe.

Şi pune şi el pungile jos.

Cantacuzino cercetează fizionomiile celor trei, bănuitor, apoi, hotărât, pune patru pungi jos.

— Şi mie o mie.

Văzând cum stau lucrurile, Lăcusteanu, care face o adevărată acrobație să joace între oameni atât de bogați, aruncă jos cărțile, amărât, căci înțelege că toți ceilalți stau mai bine ca el şi nu ar putea ține întrecerea smintită.

— Nu.

Vel logofătul se gândeşte tulburat şi foarte încruntat. Aşteaptă câteva clipe, mai priveşte la ceilalți doi, căutând să le citească în privire şi apoi spune cu o voce nesigură:

— Şi mie încă o mie cinci sute…

S-a făcut linişte încrâncenată.

Vulpe aşteaptă să vadă jos banii ceruți de Ceaurescu, şi când vede că acesta nu are bani, întreabă fonf, dar batjocoritor:

— Pă ce jucăm, pă fasole?

Vel logofătul e foarte încurcat, îşi întoarce barba de jos în sus, se frământă.

— Pun Vasilații-de-Sus pentru patru mii de galbeni.

— Câte familii de clăcaşi are? vrea să ştie, bănuitor, Vulpe, trezit acum de-a binelea, dar tot fără dinți.

Ceaurescu, încurcat, ocoleşte întrebarea.

— Are şapte mii de pogoane, pământ ca pâinea.

Banul trage întărâtat şi jignit din ciubuc…

— Mă Ceaurescule, mă, pă mine, vulpe bătrână, umbli tu să mă prosteşti? Ce să fac eu cu pogoanele tale? Mie îmi trebuie țărani, mă, nu pogoane.

— Are optzeci de familii de robi.

— N-am nevoie de țigani… Nu ştiu să muncească la câmp.

— Am între ei şapte scripcari şi zece fierari, dă îți pot drege şi pistoalele.

— Îți iau țiganii osebit, cinci galbeni de cap, fără muieri.

Vel logofătul parcă are un cuțit între umeri, e îngrozit că ar putea totuşi pierde. Se mai uită la carte, îşi ciupeşte mereu din barbă şi încearcă:

— Ziceam că…?

Vulpe, acum împăciuitor ca viers, dar altfel aprig, îşi încreţeşte figura de țap într-un zâmbet.

— Mă, pentru patru mii de galbeni adu jos Dalota Mare… Dalota Mare, băiatule.

Ceaurescu trânteşte pe măsuță indignat, uluit, ciubucul, care cade în iarbă.

— Dalota Mare, cu trei sute de familii de clăcaşi?

Marele ban se arată sfătos, împăciuitor şi darnic.

— Ei, hai, dacă pierzi, îți dau eu de ia mine opt mii de pogoane pe degeaba, lângă Slobozia…

Celălalt se frământă, neştiind ce să facă.

— Nu-mi trebuie… Ce să fac eu cu bărăganul ăla, cu oamenii sloboziți?

Cantacuzino şi Lăcusteanu privesc, interesați acum de joc şi ei. Bătrânul aşteaptă, dar e neînduplecat, iar celălalt se frământă mult, se uită din nou la carte şi pe urmă spune cu fălcile aproape încleştate:

— Am dat…

Vornicul, care bănuise că va fi o mare încurcătură, aruncă jos cărțile, căci înțelege că trebuie să fie cel mai slab.

— Hai să plecăm de aici, că m-am plictisit. Şi începe să-şi pieptene barba cu pieptenul de fildeş încrustat cu diamante. Se ridică apoi, strigând: Unde-s oamenii, mă?

Vulpe, când vede că omul lui a dat, ține să precizeze ca să nu fie ceartă apoi.

— Vasăzică trei sute de familii?

— Trei sute de familii… Ce ai? întreabă celălalt, nerăbdător.

— Uite… şi Vulpe îi arată cu perfidă gingăşie cartea.

Ceaurescu, când vede că a pierdut, se ridică scuturat de furie, aruncă jos cărțile şi calcă pe ele.

— Hai să plecăm, că locul ăsta e spurcat. De ce nu vine dobitocul ăla de dorobanț; cu corvezile?

Un alt dorobanț, parcă cel mai slugarnic, îşi dă cu părerea:

— Nu se pricep să adune oamenii. E unul şi aici în bordei.

— Lasă-l, că ăla e bolnav rău, lămureşte alt dorobanț mustăcios.

— Ce bolnav? urlă Ceaurescu, mânios. Scoate-l de acolo. Nu-i cunoaşteți pe țărani… Sunt nişte trântori… Să-l încerce Nae cu gârbaciul.

Vin dinspre râpă, pe iarba bătătorită, şi trec pe lângă bordei, vorbind, Bălcescu şi Mitică Filipescu, care păreau prinşi într-o discuție temeinică. Auzind de gârbaci, se privesc unul pe altul, încremeniți. Cantacuzino se întoarce, mângâindu-şi simandicos barba şi întreabă nedumerit:

— Cum îi încerci cu gârbaciul?

— Am eu un *metodicon* de a şti când un clăcaş e bolnav ori nu. Îi arde vătaful una cu gârbaciul. Dacă fuge, e sănătos şi trebuie deci să meargă la muncă; dacă nu poate fugi, ei, şi aci boierul face cu mâinile moi un gest concesiv, vezi, înseamnă că e bolnav şi poate să rămâie în bordei.

Bălcescu tresare, înfiorat. Toată tinerețea lui, toată nesfârşita lui seve de dreptate se întoarce în milă şi revoltă. Nu mai poate judeca şi îşi strânge crâncen pumnii. Toate privirile sunt îndreptate spre bordei, de unde dorobanții scot o umbră de om în zdrențe, alb ca de ceară, scheletic, pe față i se scurge o barbă rară, jilavă. E Marin, care a fugit din sat pentru o fată şi acum nu mai e în stare să se ție pe picioare, măcinat de boală.

— Nae... adu gârbaciul... porunceşte Ceaurescu, cu voce moale, fără milă şi liniştit.

Bălcescu tremură de mânie. Îşi frânge pumnii, aşteaptă încleştat. Cantacuzino, după ce bea din paharul adus de o slugă, azvârle cu dispreț o vorbă de milă.

— Dă-l dracului, boierule, Nu vezi că e cu un picior în groapă?

Elena şi Tița, care veneau mai în urmă tot dinspre râpă, simțind că se întâmplă ceva, se apropie şi ele, întrebătoare. Ceaurescu, plictisit de ceea ce socotea el că sunt farafastâcuri, îşi ciupeşte mereu barba, disprețuitor.

— Ei... dacă faceți mofturi de astea, cine vreți să ne scoată butca din noroi? Şi către dorobanț: Arde-l.

Dorobanțul ridică biciul, dar în clipa aceea, Bălcescu dă un strigăt de furie şi de răzvrătire.

— Lăsați-l în pace, boierule... Ajunge... Fac eu corvoadă în locul lui, dacă e neapărat nevoie de el...

Toți privesc încremeniți. Nu le vine să creadă urechilor. Elena face ochii mari, iar Sevastița tremură, speriată. Dar, de lângă bordei, Lăcusteanu izbucneşte violent şi autoritar,

— Iată cine răzvrăteşte țara...

— Dacă domnişorul acesta vrea să pună umărul la roată... faceți-i pe plac, şi vocea lui Ceaurescu se face acrişoară.

Bălcescu, clocotind, îşi aruncă centironul şi mundirul de pe el.

— Acum, pe loc.. Dacă nimeni nu mai cunoaşte omenia…

Asta nu poate admite însă Lăcusteanu, care sare speriat, fiindcă el e numai un boier de mâna a doua şi deci e foarte zelos când e vorba de drepturile boiereşti. Se întoarce hotărât spre marele logofăt:

— Arhon{167} boierule, nu poate fi îngăduit ca un boier să fie pus la corvoadă. Pravila se opune. Şi priveşte lung. Disprețuitor, pe tânărul iuncher. Un fofârstoc{168} fără minte.

Cantacuzino măsoară cu înțeles amenințător pe Mitică Filipescu, care privea şi el revoltat, dar, mai matur, se stăpânea şi îşi strângea tăcut pumnii.

— Nu el e vinovat. Sunt alții care îl îndeamnă…

Toate privirile se îndreptară spre boierul care, cu bărbuța dreaptă, neagră, aproape albăstrie, cu privirea tăioasă, înfruntă liniştit, dar dârz, privirea marelui vornic. Lăcusteanu s-a aplecat, a cules de pe jos mundirul şi i-l aruncă înapoi lui Bălcescu.

— Nu-şi dau seama ce vor… Apoi se uită mânios la cei doi şi îi amenință cu mâna întoarsă. Eu una vă spun: Bagați-va mințile în cap… că de nu, la ocnă putreziți.

Soarele cade roşu, mărit, printre nori, dincolo de dealul care s-a înnegurat ca o umbră, dar e tivit acum cu aur, naramziu{169}. Razele lui arzătoare încă se întorc de peretele de nori negri, căptuşit cu caiere de lină fumurie, care a crescut mereu mai strălucitoare.

Cei patru din neamul lui Firu

Alde Firu n-au scăpat decât cam cu un ceas înainte de miezul nopții, goniți de ploaie. Înainte însă de a începe să toarne cu găleata, dorobanții aduseseră o altă butcă pentru boieri, care s-au întors astfel din drum, lăsându-i şi pe ei slobozi sa plece la bordeie. Ca vai de ei, rupți de oboseală, cu noroiul curgându-le pe izmene, pe picioare, văzând cum încă se mai scutura snopii lor de grâu risipiți din clăițe şi ştiind

bine că nu vor scăpa de mucegai, s-au lăsat spălați pe față de trâmbele ploii care cădea pe ei şi şi-au adus zdrențele murdare de noroi, cum au putut, aproape goi. S-au oprit totuşi lângă pădure, în margine, la bordeiul lui Toma, care e cam departe de sat, unde vor mânea noaptea. Sunt aci mai aproape de bucatele lor, prăpădite pe câmp, şi vor încerca la noapte, după ce vor dormi un ceas, două, să mai împrăştie grâul iar şi să-l întoarcă încă o dată, cu nădejdea că, după ce s-o zvânta azi, nu va mai ploua iar mâine noapte. Măcar să scape paiele, oricum. Acum stau în jurul ceaunului afară în fața bordeiului şi îmbucă boțuri de mămăligă cu ceapă şi ciorbă de ştevie. A stat ploaia şi a răsărit luna printre norii negri, mânați acum tot mai mult spre miazăzi. Câteva stele ard în cerul umed încă, în aer e o reveneală caldă şi se simte parcă răsuflarea puternică a pădurii, a ierbii şi a celor câțiva duzi şi corcoduşi din jurul bordeiului, cărora le prieşte de minune soarele toropitor, ziua, şi ploaia potop, noaptea. Au să se facă poate şi multe zarzavaturi. Porumbul a trecut cu mult de un stat de om. Are să dea şi el rod îmbelşugat. Toma a rămas pe gânduri.

— Da, e bine pentru porumb, Ioane, da' vor putrezi ştiuleții la toamnă pă coceni, căci nu ne va lăsa Medelioglu să-i ridicăm dăcât după zilele lui dă clacă... Un an bun ca ăsta nu s-a pomenit dă când mă ştiu io; cum vezi, însă, an bun, an rău, pentru noi totuna e... nu ne alegem cu nimic, şi, cu mustața strâmbă de silă, împinge strachina cu ciorbă de ştevie din care scot toți, cu linguri greoaie de lemn.

Tudose, fecioru-său, care pusese ceaunul pe bordei, se întoarce hotă rit:

— Io la noapte plec în lume!

— Dă ce, mă băiețaş? îl întreabă unchiu-său Ion, care e atât de ciupit de vărsat, că i se vede şi la lumina slabă a focului ciuruială obrazului scofâlcit. Dă ce să pleci, mă?

Tudose nu e un băiețaş. E drept că nu e înalt, însă e bine făcut, îndesat, şi ridică sacul de cinci mertici cu o mână pe schela de la Turnu. Mulți îşi mai aduc aminte de isprava lui de la Bucureşti. Dar are un zâmbet de copil şi o

mustăcioară neagră care înşală. Mor fetele după voinicul acesta negricios, şi nici văduvele nu-l duşmănesc.

— Mi s-a urât cu atâta clacă. Şi pă urmă mi-e teamă dă ce coace Costache Chiora... M-a amenințat şi astăzi... Asta nu să dă în lături dă la nimic.

Ion, cu fața parcă strâmbă de amărăciune, se întoarce spre el, nedumerit:

— Şi unde ai să fugi, nenorocitule? Dacă te prinde? N-ai văzut ce pățesc cei fugiți? Vrei să putrezeşti dă viu?

Tudose, căruia îi strălucesc ochii negri la lumina roşcată a focului, trânteşte în silă obiectele întinse pe bordei.

— Mi s-a urât... Am să-mi pierd urma în Bucureşti... Ori dacă nu, mă spânzur.

Toma se uită cu amărăciune la zdrențele puse la uscat pentru mâine dimineață, care nici nu se vor zbici măcar. Vor pleca încă la noapte la muncă cu ce-o fi pe ei, fiindcă stelele sunt tot mai vii pe carul umed. Nu-i pare rău că-i pleacă feciorul. Ba dimpotrivă.

— O găsi el unde să se ascundă... Mai bine că pleacă... Oamenii au început să găsească acum dă lucru prin fabrici... pă la cărămidării... Sunt dă la o vreme clopotării şi tăbăcării mari, cu sute dă calfe[170]. Îi ascund şi jupânii, că au nevoie dă ei. Aşa, poate scăpa dă clacă, cine ştie... Fecioru lui văru Niță e la o fabrică dă vopsit testemele şi broboade dă mătase... la Mărcuța, lângă Dobroieşti.

— Mă frate, se înfurie Ion. Aşa ai fugit şi tu în douăzeci şi unu, să faci răzmeriță cu Tudor din Vladimiri, pă urmă cu Magheru ăla... Peste zece ani te-ai întors făr-o mână şi c-un ochi stricat, da' dă clacă tot n-ai scăpat...

Toma închide necăjit ochiul care-l cam supără şi joacă în palmă un cărbune luat cu mâna, să-şi aprindă țigara, mai mult iarbă uscată, răsucită de Tudose, pe care o bea în loc de tutun. Țigara s-a aprins şi scoate scântei, că hârtia e proastă, adunată din gunoiul de la oraş.

— Nu-i nimic, n-am scăpat în douăzeci şi unu, n-am scăpat în douăzeci şi opt... O să scăpăm poate la anu. Numai să nu ne lăsăm... Ai văzut tu pă fecioru ăla dă boier care a sărit

pentru noi? O să mai auzim noi dă el... îi aflai numele dă la surugiu. Îl cheamă Nicolache Bălcescu.

Tudose, care intrase în bordei, s-a întors îmbrăcat cu nişte hanțe mai acătării, cu cămaşa de duminică şi are opincile pe umăr. Se îndreaptă spre feciorul lui Ion, un flăcău cam prea înalt şi năsos, ca şi tată-său.

— Hai, vere Simioane, şi tu cu mine... Fugi dă Costache... Dar văru Simion, flăcău isteț, deşi nu prea stăruitor, căruia îi place şi gluma şi mai ales îi plac fetele, se codeşte...

— Şi Chiva? în toamnă, dă s-o face porumbu măcar, mă însor. Mă Mutulică, mai gândeşte-te şi tu...

— Atunci rămâi lângă opreagu'[171] Chivei... Eu am plecat...

L-au petrecut toți trei până la marginea satului, de unde el a luat-o, furişat, prin tarlalele de porumb, alunecând cu picioarele goale prin noroaie şi băltoace. Cine să umble pe câmp acum? Ceilalți, întorşi, ațipiseră înghemuiți în bordei, că afară pe jos era prea mare umezeală, când a venit Costache cu patru dorobanți, toți călări. Au bătut în beşica din fereastră, şi, cum oamenii sforăiau de trudă, au bătut şi cu picioarele în uşa bordeiului.

— Tomo, unde-i Tudose, fi-tu, că am venit să-l luăm la oaste!... Ieşiți afară... hai... Mai repede, nu vă mai codiți atât.

Oamenii au ieşit din bordei, cu somnul stricat şi cu ochii cârpiți, dar când au auzit de oaste, au sărit în sus.

— Nu e acasă. Du-te şi-l caută.

Costache întoarce capul furios spre Toma, care se simte toropit de mulțumire că fiu-său a avut gândul bun să fugă chiar în noaptea asta.

— A fugit? Bine. Atunci îl iau pă Simion, că şi el are anii...

Simion a încercat să fugă, dar n-a făcut câțiva paşi, că l-a şi ajuns arcanul dorobanțului, cuprinzându-l ca un şarpe... Maria, mamă-sa, care ştia că ei vor dormi la bordeiul lui Toma, tocmai venea să aducă nişte, mălai de acasă, şi aleargă acum după cel prins, zguduită de plâns.

— Băiatu mamii, băiat...

Şi Firu se propteşte de bordei, înjunghiat, *încocârjat*.

— Mi-a luat fecioru şapte ani la oaste... De-acum putem să-i facem şi pomenile.

La conacul lui Raletu

Conacul este vechi, cam dărăpănat, făcut din adausuri succesive la o veche casă mai modestă. Drept înnoire, tatăl medelnicerului{172}, care fusese ataşat pe lângă un comandament rusesc şi făcuse câteva drumuri de serviciu până la Harkov, ridicase o faţadă albă cu coloane mari, simple, văruite, iar între coloane, un fel de terasă adăpostită, pe care, la mese cu scaune de nuiele împletite, se juca vara cărţi, aşa cum văzuse el la nobilii din Ucraina. Jucau domnii, fie ei europenizaţi, fie tombatere, amestecaţi eu cucoanele, jocuri mai mult ca să treacă vremea, dar seara târziu, mai ales când erau musafiri mai mulţi, se juca şi serios de tot. Ceea ce complicase acum lucrurile, sau poate le simplificase, era faptul că tot aici veniseră, pe lângă Mitică Filipescu, Bălcescu şi Tiţa, şi cei patru, adică marele vornic Cantacuzino, banul Alecu Filipescu Vulpe, maiorul Lăcusteanu şi marele logofăt Băl-Ceaurescu. Fireşte, fără să ştie un grup de altul. Boierii se aşezaseră din nou la cărţi. Postelnicul Medelioglu, proprietarul moşiei de la Vadu Rău, era şi el musafir, căci aflase de venirea lor şi îi plăcea să joace cărţi. Era aşteptat cu plăcere, fiindcă aducea cu el şi un tacâm de lăutari, alcătuit din ţiganii lui robi şi după îndrumările lui, taraf cunoscut şi preţuit chiar în Bucureşti, unde cânta iarna, cu învoiala lui, şi numai când era el de faţă, la prieteni. Medelioglu, slab, uscat, cu faţa arămie şi osoasă, cu o mustaţă neagră ca o lipitoare, lungă, întoarsă spre bărbie, trecea drept un mare cărturar. Citea elineşte, latineşte, franţuzeşte şi italieneşte. La moşie avea o odaie întreagă cu pereţii acoperiţi cu rafturi de cărţi. La jocurile de noroc juca foarte cumpătat, plăcându-i mai mult felul combinaţiilor decât câştigul, fiindcă ştia bine că după câştig la cărţi vine şi pagubă. Era, de altfel, tăcut şi nespus de ursuz... Niciodată nu vorbea despre nevasta ori despre copiii lui, ca şi cum

aceştia n-ar fi fost, deşi avea două fete şi un băiat în jur de paisprezece ani.

Ca să nu se întâlnească toată ziua nas în nas cu astfel de oameni, Mitică Filipescu fu bucuros să hoinărească printr-o pădure vecină până la ora mesei. Era întovărăşit de Nicu Bălcescu şi aveau amândoi îndelungi discuții. Tânărul iuncher, zguduit de întâmplarea de la Vadu Rău, era fericit acum că-l întâlnise pe acest bărbat pe care-l admira încă dinainte de a-l cunoaşte de-aproape. Află că Mitică Filipescu doreşte ca şi el ridicarea poporului românesc din bezna în care-l scufundase vitregia cârmuirilor. La început îl lăsase să vorbească mai mult pe tânărul iuncher, care era foarte măgulit să-şi arate în fața unui asemenea om părerile lui nutrite din îndelungatele lui lecturi.. Aşezat pe un trunchi de stejar de înălțimea unui scaun, căminarul, acum om ca la patruzeci de ani, era un bărbat de statură aproape mijlocie şi cam slab, dar avea un soi de prestanță fizică, care-i venea şi din pricină că hainele croite la Paris îl îmbrăcau de minune. Purta o jacheta strânsa pe corp, care se încheia frumos în față şi alerga, fără poale, înapoi, ca aripile de rândunică, cu o jiletcă verzuie, brodată, dar foarte sobră, peste care trecea lanțul de aur al ceasornicului, de la un buzunar la altul; pantalonii înguşti, de culoarea nisipului, erau bine întinşi pe bentița care trecea pe sub talpa pantofilor subțiri. Privirea lui trecea totdeauna dincolo de cel cu care vorbea, căci avea sub sprâncenele tari şi negre doi ochi mari, verzi ca pruna, într-un obraz de culoarea griului copt. Acum purta o barbă neagră, cam aspră, în formă de colier, care izbea prin culoarea ei aproape albăstruie, ca pana corbului, opusă mult cu pielița aurie a frunții şi a obrajilor. Mustața îi era tunsă scurt, peste o gură cam mare, cu buzele prea dure. Îşi juca degetele pe bastonul de abanos, cu măciuca de argint, ca pe clapele unui flaut şi asculta pe tânărul iuncher care vorbea însuflețit, stând în picioare, rupând cu mâna frunzele lăstarilor de stejar.

— Numai prin înălțarea culturală, spunea Bălcescu, neamul nostru va fi din nou ceea ce a fost... Trebuie să

răspândim cultura în straturi cât mai largi, trebuie să ne creăm o falangă de oameni învățați, de artişti mari, de scriitori care să deschidă mintea tuturor românilor... Să le insufle dorința de a se ridica, în pas cu celelalte popoare...

Mitică Filipescu îşi mângâia acum bărbia cu două uşoare proeminențe gemene, de sub care începea colierul cel negru al bărbii tunse scurt, îngândurat mereu, apoi surâse.

— Credeți, domnule Bălcescu, atât de mult în eficacitatea culturii?

— Numai prin lumină se ridică noroadele, spuse convins iuncherul.

— Şi în cât timp socotiți că vom putea forma falangele cărturăreşti necesare? în ce mod vom înființa şcolile de care avem nevoie? Cum vom face ca să aibă cât mai mulți români acces la aceste altare menite să răspândească lumina?... întrebă căminarul cu o îndoială altfel binevoitoare şi-şi privi degetele, căci Bălcescu îi vorbea privindu-l drept în ochi şi nu ar fi vrut să vadă în privirea lui vreo urmă de ironie.

— Desigur că asta va cere timp... Foarte mult timp... Va trebui să muncim toți cu mult zel, să ne facem datoria ceas cu ceas... Vor trece probabil câteva generații până când să creăm acel *foyer*[173] de cultură la care să se încălzească toată nația, conveni Bălcescu, înclinând capul pe umărul stâng.

— Îngăduiți-mi, îi spuse căminarul, cu o afectare oarecum parlamentară, să nu fiu de această părere.

Bălcescu îl privi surprins, aproape înmărmurit.

— Nu sunteți de această părere?

— Nu... Eu socot că problema înaintării culturale este ea însăşi o problemă politică... Numai printr-o acțiune politică se pot realiza acele instituții înalte la care vă gândiți... Pentru ca să putem crea asemenea instituții, va trebui să luptăm cu cei care au interese ca actuala stare de lucruri să dăinuie, cu oamenii care văd în învățătură un duşman al lor şi al statului – aşa cum îl doresc ei. Numai împrumutând un mare număr de instituții libere, numai înfrângând de la început, dintr-o dată, despotismul, printr-o acțiune îndrăzneață şi

energică, vom crea condițiile unei culturi înfloritoare, adică numai o dată cu redresamentul politic al nației.

— Dacă înțeleg bine, domnule căminar, atunci vă gândiți la…

Ochii verzi, sub sprâncenele tari şi negre, ai căminarului, scânteiau ca răsfrânți din soarele de iulie. Din pricina pieliței feței nu se vedea când devine palid.

— Da… mă gândesc la ceea ce te gândeşti şi dumneata acum…

Bălcescu şopti înfiorat:

— La o revoluție…?

Căminarul nu răspunse, ci rămase cu privirea întoarsă înspre bolta umbroasă a stejarului vecin. Bălcescu tăcu şi el, îndelung.

O

— Şi credeți că este cu putință o revoluție azi, la noi?

Căminarul se ridică şi din toată ființa lui se desprindea un fel de îndirjire hotărâtă.

— Da…

Porniră, cu paşi rari, măsurați parcă, prin dumbrava cu stejari groşi, răriți, şi cu butuci de buturugi încă nescoase, năpădiți de lăstari.

După câtva timp, Bălcescu reluă, mistuit de o frământare lăuntrică:

— Nu credeți că şi asta cere timp?…

— Nu.. În orice caz, nu e alt mijloc eleat o revoluție, tocmai pentru a câştiga timp.

Se opriseră din nou în loc şi căminarul puse mină pe umărul tânărului său prieten.

— E necesar un număr de oameni hotărâți, care în cea mai scurtă vreme, căci asemenea fapte sunt greu de păstrat îndelungă vreme tainice, să alcătuiască un program de reforme, cuprinzător şi limpede, care să răspundă nevoilor țării întregi. Vin de la Paris şi ştiu că perioada marilor revoluții nu s-a sfârşit… De îndată ce am avea un program, i-am sili pe conducătorii de azi ai țarii să-l primească. Țara va îmbrățişa cu recunoştință reformele anunțate. Abia după asta, *le*

facteur[{174}] învățătură va intra în joc, dezvoltând posibilitățile latente ale nației... Altfel, încercările culturale vor rămâne simple veleități... care vor crea câteva personalități culturale fără legătură cu poporul, şi atâta tot. De o parte pretenții de ştiință avansată, de alta mulțimea cea mare orbecăind în întuneric. Asta nu e sănătos.

Erau în dumbrava de aproape trei ceasuri.

Tălăngile vacilor care păşteau prin împrejurimi se apropiaseră de ei şi le aduseră aminte că e târziu. Soarele era sus „țâşnind puternic dintre turnuri cenuşii de nori. Era vremea mesei.

Bălcescu se bucură când văzu că, fiind mulți musafiri la prânz, era nevoie să se întindă o masă prin două odăi, după ce se scosese uşa dintre ele. Cai toată fațada de coloane adăugită, încăperile vechilor case erau mici şi mai erau şi încărcate de tot felul de mobile, cu deosebire de sofale şi dulapuri de haine. De acolo, de unde fuseseră puşi ei, Bălcescu şi soru-sa, două nepoate ale gazdei cam de aceeaşi vârstă, un fiu al gazdei, lung şi cu nasul coroiat, care nu se mai despărțea de fete, deşi era aceeaşi masă lungită în două odăi, tineretul nu prea vedea pe marii boieri din capul celălalt şi se bucurară foarte când căminarul Mitică Filipescu, lăsându-şi soția la locul de cinste, spuse că el man încă bucuros între cei tineri. Luă astfel loc în capul ăstălalt al mesei, ca să fie mai aproape îndeosebi de tânărul iuncher, pe care-l vedea atât de simțitor față de durerile obşteşti şi atât de dornic de a îndrepta nenorocita stare de lucruri.

După obiceiul timpului, se adusese la masă mâncare în neştire, mai bine de cincisprezece feluri... Se bău un vin negru, prost lucrat, care avea un gust de tanin. Minunat fu însă taraful de lăutari al lui Medelioglu, alcătuit dintr-un muscalagiu[{175}], un țambalagiu şi trei viorişti. Muscalagiul avea o voce bărbătească, uşoară, care se mlădia iscusit după întortochelile dulci ale cântecelor de inimă albastră... Când, după vreo trei ceasuri, cei tineri plecară de la masă, ca să joace *crochet* pe o pajişte, în grădină, se închiseră uşile şi marii boieri cerură pe rând muscalagiului să cânte acum fără

perdea… Acesta avea un meşteşug afurisit să întregească mascările pe care le cânta din gură cu un fel de încheieri din nai, aproape onomatopeice în şuierătura lor neruşinată.

Cei doi luară din nou drumul spre pădure, acum înspre partea unui râu mic, după ce săriră pârleazul din fund.

Cărturar prin vocația lui, iubitor pătimaş al oricărui fel de manifestare culturală, Bălcescu era dezamăgit oarecum de această întâietate pe care o dădea Mitică Filipescu politicului. El îşi spunea că dacă a fost un progres în lume până azi, acesta e datorit culturii, nu politicii. Filipescu îşi aprinsese o nouă țigară de foi, subțire şi lungă, şi-l asculta cu gravitate. Înțelegea că Bălcescu este un om pe care nu-l va convinge niciodată, dacă nu va avea răbdare să discute problema sub toate aspectele ei. Vedea că are în fața lui un adolescent romantic, care, dezgustat de umilințele prezentului, se înflăcăra pentru faptele de vitejie ale poporului român în trecut şi care, fără să prea ştie cum ar fi putut s-o facă, dorea să le învie şi să le repete în viitor. Încrederea în atotputernicia culturii, prin ea însăşi, i se părea firească la un proaspăt absolvent al Colegiului Sfântul Sava, deşi el era de altă părere.

— Vă dați seama că tot progresul, cât e, s-a realizat la noi prin câțiva mari cărturari? întrebă, tulburat, Bălcescu. Datorăm nespus acelui mare erudit, stolnicul Constantin Cantacuzino, fratelui său, arhitectul, spătarul Mihail Cantacuzino, care, înainte de cearta cu nepotul său, Brâncoveanu, i-a dat acestuia gustul şi îndemnul pentru atâtea monumente de mare frumusețe, de pildă palatul de la Mogoşoaia. Construind el însuşi de-a dreptul spitalul şi biserica Cobei, dând cheag de frumusețe pentru mănăstirea Văcăreşti şi biserica Stavropoleos de mai târziu. Se vorbeşte, mai ales, despre mănăstirea Horezului ca despre un lucru minunat.

Mitică Filipescu mărturisi că şi el crede că spătarul arhitect a fost un artist în adevăratul înțeles al cuvântului.

— Ar trebui să vezi, domnule Bălcescu, şi frumoasa bisericuță, pe care a clădit-o pe malul lacului Fundenilor, la

marginea Bucureştilor… Dar nu uita că progresul adevărat e continuu… două-trei personalități izolate nu dovedesc mare lucru… De atunci, de mai bine de o sută douăzeci de ani încoace, arhitectura noastră, pentru că vorbim de ea, a decăzut cu totul.

Bălcescu ar fi vrut să mai arate ce factori de regenerare culturală au fost Enăchiță Văcărescu şi fiii lui, acum nepotul lui Iancu Văcărescu, dar îi fu teamă că Filipescu îi va răspunde iar că e vorba de o familie izolată. Se gândi că ar fi mult mai potrivit exemplul unei alte familii mari boiereşti, de la care se poate spune, gândea el, că a început cultura modernă a poporului român.

— Nu puteți tăgădui, totuşi, domnule căminar, că, de pildă, Goleştii, scriind, au urmărit nu numai să-şi treacă posterității numele, ci că şi-au dat seama de însemnătatea şi de rostul învățăturii pentru popor, că au căutat să creeze şcoli şi instituții care dăinuiesc şi azi, în sfârşit, că aproape tot ce avem azi, mult, puțin, îl datorăm într-un fel acestor mari boieri progresişti.

Mitică Filipescu ar fi vrut să-l întrerupă, precizând că termenul potrivit ar fi mai curând „puținul”, dar vedea făcând sforțarea cam şcolărească de a-şi aduna ideile, oarecum zdruncinate de discuție, şi-şi spuse că e mai bine să nu-l tulbure. Căutând cu oarecare greutate fraza în vorbirea familiară, mai ales că avea şi un mic cusur în pronunțarea lui *s,* Bălcescu devenea cald şi răspicat atunci când se înflăcăra.

— Dinicu Golescu, după cum ştiți, spuse el mai departe, nu numai că a scris acea înțeleaptă şi inimoasă carte despre călătoriile lui în Europa, despre trista rămânere în urmă a nației româneşti, cum şi alte lucrări pe care sigur că le cunoaşteți, dar a şi dat îndemn la întemeierea acelei societăți secrete de la Braşov în 1821… A durat la Goleşti şcoala pentru învățatul limbilor străine, latineşte, greceşte, italieneşte, alături de limba română. Întors din pribegie, el a cumpărat casele de pe Podul Mogoşoaiei, unde a făcut un adevărat club literar, progresist. Acolo, în 1827, a înființat împreună cu

Eliade Rădulescu Societatea literară, al cărei program era să facă colegii româneşti, ziare româneşti, tipografie românească, un teatru național românesc. El n-a mai trăit să ducă la bun sfârşit acest frumos program, dar societatea Filarmonică, în 1833, era oarecum tot Societatea literară din 1827, numai că în locul marelui vornic de la Goleşti, mort, era acum alături de Eliade un alt boier, colonelul Ion Câmpineanu. Pe urmă, fratele lui Dinicu, Iordache Golescu, nu numai că a scris o gramatică a limbii româneşti şi a adunat o bogată culegere de proverbe şi zicale româneşti, că a plănuit, după cum se ştie, publicarea unui *Dicționar românesc*, a unui dicționar greco-roman, dar a sprijinit cu hotărâre progresul cultural în jurul său, când era aproape singur în felul lui în Țara Românească... a dat bani şi sprijin grecului Dionisie Fotino, pe care l-a ascuns de furia lui Caragea, timp de patru ani, ca acesta să scrie, fie şi în greceşte, acea istorie a Daciei în trei volume, care, tot cu sprijinul lui, s-a tipărit la Viena... Tot înfruntând pe domnitorii greci, Iordache Golescu ajuta pe Gheorghe Lazăr, pe care-l adusese în țară Bărcăneasca, să-şi țină cursul de inginerie şi filozofie în româneşte, în chiliile de la Sfântul Sava.

Bălcescu sfârşi cam iritat puțin de sărăcia acestui rezumat improvizat... Era iritat de câte ori nu putea să spuie – din cauza locului nepotrivit, de pildă, ori din alte pricini – tot ceea ce ar fi vrut să spuie. Îşi zisese că nu e cuviincios să-şi arate acum erudiția, că Mitică Filipescu nici nu dorea poate să ştie mai mult din truda lui de istoric începător, dar nici nu putu să nu-şi dea seama acum, la urmă, că spusese totul întocmai Ca o lecție de şcoală... I se părea totuşi că are dreptate, că mântuirea de toate relele nu putea veni decât de la lumina cărții.

Treceau acum, pe drumul din pădure, patru care încărcate cu lemne, însoțite de vreo douăzeci de săteni, în cămăşi murdare, zdrențuite, cu topoarele pe umăr, care le dădură bună ziua.

— De unde veniți, oameni buni? îi întreabă Mitică Filipescu, care, de câte ori putea, se deda unor adevărate anchete.

— Am tăiat la pădure lemne pentru boier… pă deal, în sus dă Leordeni, pentru la iarnă, răspunse un bărbat înalt, chel, dar cu plete la ceafă în jos, ca mai toți sătenii, până la înrolarea în armată, mai târziu mult, care avea să le puie foarfecele în chică şi să-i obişnuiască astfel.

După ce trecură carele, Mitică Filipescu surâse amar.

— E şi aceasta o tălmăcire necinstită a Regulamentului Organic… Ca să-şi cruțe pădurea, boierul nostru, care slujeşte la masă cincisprezece feluri de bucate, trimite clăcaşii să-i aducă lemnele pentru iarna tocmai la două zile depărtare cu carul cu boi şi tocmai în toiul secerişului… Dar să ne întoarcem la cele ce spuneai dumneata… Nu ți se pare că prețuieşti prea mult rolul marii boierimi în progresul nostru cultural şi că, mai ales, prețuieşti prea mult însuşi acest modest progres? Vorbeai, pe drept cuvânt, de stolnicul Constantin Cantacuzino şi de arhitectul spătar Mihail Cantacuzino… Dar ce era în Europa în timpul lor, în timpul lui Brâncoveanu? Ludovic al XIV-lea construia Versailles-ul, prinții germani umpleau imperiul de monumente, Petru cel Mare construia Petersburgul. Noi îi aveam pe Văcăreşti după ce Franța avusese pe Racine, pe Corneille, pe La Fontaine. În filozofie, în ştiință au fost Descartes, Leibniz, Newton. Asta numai ca să pomenesc de câteva nume. Vrei să ne mărginim la cei doi mari boieri progresişti, la frații Dinicu şi Iordache Golescu?… Ei bine, care e progresul realizat în urma acțiunilor lor atât de însuflețite?… Care e starea culturală a poporului român în acest an 1840 N-avem nicio universitate pe întreg pământul românesc… Avem numai două licee, Colegiile de la Sfântul Sava şi cel de la Craiova, şi ce vor fi la Iaşi… Câte şcoli începătoare, la oraşe, căci de sate nu vorbesc, avem în fiecare județ? câți români ştiu carte? câți medici români sunt? N-avem niciun teatru național, ci numai câteva săli de danț, în care se joacă uneori şi teatru. Ştiința românească nu exista nici măcar în domeniul istoriei. N-avem un manual de istorie națională… Literatura românească? Câteva poezii de Eliade Rădulescu, două-trei de Cârlova, o duzină de Grigore

Alexandrescu… încă vreo câteva de Cezar Bolliac… Poate că îi uit pe unii, dar nu sunt eu de vina… Piese de teatru româneşti? Niciuna… N-am izbutit nici măcar să reprezentăm şcolăreşte altă piesă de valoare decât *Mahomed* de Voltaire şi *Zgârcitul* de Moliere.

Mitică Filipescu pusese mâinile pe piept şi aştepta răspunsul.

Bălcescu era foarte tulburat de această enumerare. Ca să nu i se observe încurcătura, prinsese o ramură de stejar şi o răsucea, fără s-o privească.

— Trebuie să ținem socoteala că suntem un popor mic… că suntem de puțin timp în arena culturală a Europei… domnule căminar.

— Tânărul meu prieten, asemenea vorbe nu fac decât să ne adoarmă şi să ne menţie în starea de semi sălbăticie în care ne găsim... Suntem un popor mare. Un popor de aproape şapte milioane de oameni. În ceea ce priveşte timpul, douăzeci de ani, de când şi-au început activitatea aceşti boieri reformişti, e mult, e foarte mult faţă de puţinul care s-a realizat. Douăzeci de ani înseamnă durata suficientă a unei domnii rodnice... în genere, două decenii, în timpul străbătut de un popor, înseamnă foarte mult, căci de cinci ori două decenii fac un veac, iar cultura elenică a înflorit toată în decurs de mai puţin de doua veacuri... Acum două mii de ani, grecii antichităţii nu erau nici trei milioane. În timp *ce* cultura a mers la unele popoare cu telegari care mâncau foc, la noi a mers, cât a mers cu carul cu boi. Adevărul e că toate popoarele sunt egale, dar cu cât trece mai mult timpul, cu atât ne despărţim mai mult de cei cu care ar trebui să fim egali, căci deopotrivă suntem în ceea ce priveşte însuşirile cerute de cultură. Dacă unele popoare au rămas în urmă, este că au îndurat un climat ucigător din pricina vitregiilor politice. O cultură superioară nu se creează fără sprijinul unei politici juste, căci într-un climat vitreg, geniile nu rodesc... Să nu-mi citezi Renaşterea, pentru că şi acolo e valabil ceea ce spun eu, explicaţia e însă ceva mai complicată... Pentru mine rămâne de nezdruncinat faptul că numai o politică sănătoasă creează condiţiunile unei adevărate culturi, care nu poate fi numai a unei pretinse elite, ci trebuie să cuprindă viaţa naţiei în întregimea ei.

— Şi ce numiţi dumneavoastră o politică sănătoasă, domnule căminar?

Bălcescu dăduse drumul crengii de care se sprijinea şi care îşi reluă poziţia, foşnind puternic.

— În niciun caz o politică pe cale de reforme treptate... Timpul nu îngăduie să aşteptăm să se coacă roadele activităţii boierilor progresişti... Ar trebui atunci să aşteptăm o sută de ani... să îmbătrânim ca naţie încă în forma adolescenţei.

Vocea lui Mitică Filipescu se făcuse aproape aspră, şi surâsul său atât de prietenos dispăruse, lăsând să se vadă conturul prea hotărât al gurii mari. Obrajii îi păreau acum de o duritate de aramă.

— Atunci? întrebă şovăitor Bălcescu, înțelegând unde vrea să ajungă bărbatul din fața sa. Atunci nu ne rămâne decât să alegem calea revoluției?

Aşteptă tulburat răspunsul pe care-l ştia, dar era curios să afle cum îl va formula încă o dată căminarul.

— Numai revoluțiile, spuse Mitică Filipescu, te fac să revii pe linia progresului, şi mai ales revoluțiile sunt singurul mijloc prin care popoarele pot înfrânge timpul, îl pot supune şi folosi cu adevărat.

Nu mai vorbiră nimic. Soarele se cobora tot mai mult peste dealurile cu verdele aproape negru, spre asfințit. Era o lumină mai roşiatică şi mai puțin arzătoare. Albastrul cerului era mai şters, mai puțin umed. Pentru întâia dată după două săptămâni se părea că nu va mai ploua. Se îndreptau spre conac. Înainte de a ieşi din pădure Bălcescu se opri brusc.

— Domnule căminar, mai sunt şi alții de părerea dumneavoastră?

Fraza era simplă, dar tonul ei pe muchie îi sublinia tâlcul care era: Domnule căminar, mai sunt şi alții intrați în complotul pe care-l pregătiți? întrebă, însă, aşa de simplu în cuvinte, pentru să-i dea putință lui Mitică Filipescu să se prefacă, dacă vrea, că n-a înțeles, în cazul când n-ar avea încredere în el şi să poată răspunde deci alături.

Într-adevăr, căminarul şovăi o clipă, însă în toată ființa acestui tânăr cărturar era atâta sinceritate, atâta onestitate şi atâta dragoste de popor, încât îşi luă răspunderea gravă a mărturisirii.

— De aceeaşi părere sunt şi prietenii mei, profesorii Eftimie Murgu, Vaillant, apoi Marin Serghiescu, Telegescu şi alții…

Bălcescu tresări înfiorat. Eftimie Murgu îi fusese oarecum profesor, căci împreună cu alți tineri ascultase la el acasă un curs de filozofie, pe care bănățeanul acesta îl ținuse după

ce fusese gonit de Mihail Sturza de la Academia Mihăileană din laşi. Franțuzul Vaillant îi fusese de asemeni profesor la Sfântul Sava... Mai făcu vreo câțiva paşi, gândindu-se bine la hotărârea pe care o ia, apoi spuse fără şovăire, oprindu-se în loc şi privind cu ochii lui negri, ochii verzi şi adânci ai căminarului:

— Domnule căminar, vă rog să mă socotiți şi pe mine printre prietenii dumneavoastră.

Mitică Filipescu îi strânse mâna, tăcut. Avea o mână mică şi foarte caldă. Acum mergeau de-a lungul pârâului, care în timpul verii seca de obicei, dar acum era umflat de ploi. Vreo douăzeci de porci, ieşiți din acelaşi soi se vede, cu pete mari negre, cu bot ascuțit, se bălăceau în marginea apei. Despre cele întâmplate în pădure, cei doi aveau să mai vorbească o singură jumătate de oră, când iarăşi se găsiră singuri şi când Mitică Filipescu folosi prilejul să-i arate care e programul la care se lucrează şi care acum, într-o întâie formă numai, cuprindea dezrobirea clăcaşilor, abolirea rangurilor boiereşti, o viață parlamentară, o armată națională, libertatea presei şi a cuvântului şi încă unele de interes cultural. Discuții vor fi duse mai departe în toamnă şi la ele va fi chemat, dacă vrea să vie, şi Bălcescu.

Găsiră în grădina cu pajişte, din fața coloanelor albe ale conacului, tot tineretul jucând un joc nou, abia adus din străinătate, *crochet*. Cu un ciocan de lemn, fiece jucător trebuia sa ducă o bilă de lemn, cât o minge mică, pe sub nişte arcuri de sârmă. Cine împlinea mai întâi tot parcursul era învingător. Erau vreo paisprezece inşi care jucau cu rândul, căci tineretul nu lăsase înăuntru în conac pe nimeni, decât pe marii boieri, care, după ce îşi făcuseră somnul de după-masă, se aşezaseră din nou la joc. Erau şi câteva cucoane, mai în vârstă chiar decât Elena Filipescu, în rochii albe sau roze, cu câte cinci-şase etaje de volane şi cercuri de voal, cu mâneci bufante până la cot, căci moda fiind proaspătă, nu se făcea deosebire între rochia de zi, de seară, de călătorie ori de vizită. În trăsură se mai punea pe deasupra o mantilă cel mult. Femeile mai în vârstă, bucuroase că sunt în joc, se sclifoseau

făcând fel de fel de mofturi, până loveau cu ciocanul în minge, ca să fie astfel mai mult în centrul atenției, iar când bila de lemn trecea triumfătoare pe sub vreun arc, erau numai ah-uri şi oh-uri pasionate şi răsfățate. Cel ce anima jocul era poetul Iancu Văcărescu care, pe la cinci după-amiază, venise într-o butcă împreună cu un nepot şi o nepoată a să şi adusese cu el şi pe poetul Grigore Alexandrescu, musafir pentru două săptămâni la moşia Văcăreşti, depărtată ca la o jumătate de poştă. Amândoi poeții se cicăleau unul pe altul pe tema trecerii la femeile tinere şi la fete. Om de aproape cincizeci de ani, Iancu Văcărescu avea o voie bună şi o tinerețe fără bătrânețe care plăcea tineretului. Mai înalt, palid, cu fața lungă şi o mustăcioară neagră mătăsoasă, Grigore Alexandrescu, mai tânăr cu aproape cincisprezece ani, se folosea de cordiala familiaritate a Văcărescului să-l necăjească toată ziua. Când trecu o jumătate de ceas mai înainte cucoana Săftica, gazda, îi prezentase Țiței pe Iancu drept „răsfățat al muzelor“, Grigore Alexandrescu adăugase cu un surâs maliții:

— Răsfățat al muzelor nu mai mari de şaptesprezece ani.

Cum sosiră cei doi din pădure, fură întâmpinați cu strigăte vesele, li se căutară numaidecât ciocane şi mingi şi fură siliți să între în joc, ceea ce ei şi făcură, dar cu o copilărească teamă de ridicol şi numai fiindcă juca şi Iancu Văcărescu, cu zâmbetul lui năzdrăvan, cu barba pe care o purta iar de câtăva vreme tunsă scurt de tot.

Femeile şi fetele alergau pe pajişte şi chicoteau şăgalnic, mânioase că băieții şi bărbații, mai ales Grigore Alexandrescu, încurcă jocul.

După câteva încercări, Bălcescu simți că nu poate juca mai departe. Ceva era parcă frânt în el. Îşi aminti dintr-o dată de Frusinica şi-şi închipui, cu o violență de neînchipuit, că ar fi putut fi şi ea la jocul acesta, dacă ar fi fost luată din căsuța aceea dărăpănată cu pământ pe jos, lipit cu lut. Ar fi luminat totul cu părul ei auriu, cu ochii albaştri, umbriți de lungile gene negre, cu râsul ei proaspăt, cu năzdrăvăniile ei sprintene şi neaşteptate…

O vedea parcă, în rochița ei făcută din resturi de borangic, alergând cu un umăr rotund gol, când cu celălalt, după cum rochia se lăsa într-o parte ori într-altă, după minge. E atât de frumoasă când e fericită, se gândi el. Îşi aminti de clipele de subt nuc. Aşa cum un cais tânăr apare surprinzător în dimineața de april cu toate ramurile albe de flori, fără frunze, parcă numai din darul nopții, aşa dintr-o dată înflorise de fericire Frusinica, atunci când el îi spusese că va fi înscrisă la teatru. Două vieți, îşi zise el, cresc în ea atunci când o întâmplare o face fericită şi se gândea la bucuria de a o face femeie fericită prin el. Se topea acum de părere de rău, de durere, că nu e şi ea aci, împreună cu el şi cu Tița. Ce fericită ar fi alergat pe pajiştea din fața conacului. Cât ar fi răzbunat-o asta de umilințele şi nedreptățile trecute. Şi dorea să repare el nedreptățile îndurate de o fată atât de bună, atât de sinceră şi de vie în elanul ei de recunoştință şi, gândi asta mai stânjenit, atât de frumoasa. Îi simțea sfâşietor lipsa şi nu-şi putea ierta că a primit prea uşor lămuririle care i s-au dat, că trebuie încărcat poştalionul cu nu ştiu ce şi că deci nu mai e loc pentru ea, că va fi adusă sigur săptămâna viitoare... şi altele. Trebuia să rămână şi el la Bucureşti. Totul i se păru într-o clipă sălciu în jurul lui şi de prisos. Parcă îi strângea cineva inima într-un pumn. Se desprinse din joc şi porni spre grădina cea mare din dosul conacului. Tița se uita lung după el. Lăsa apoi şi ea ciocanul de lemn şi porni să-l ajungă.

— Niculae, ce e cu tine?

— Nimic... mă doare puțin capul.

Mai târziu, când soarele coborî de-a binelea peste dealurile împădurite, se aduseră băuturi răcoritoare şi dulciuri, cu carafe de apă ținute în ghețăria acoperită cu stuf. Se aşezară mese şi scaune pe terasa conacului, care acum era în umbră. Dinlăuntru veni să-şi ia cafeaua, acolo pe terasă, cu ceilalți, şi Medelioglu, care câştigase puțin şi se retrăsese după obiceiul lui. Era cu fața osoasă, oacheşă, lividă, cu mustața lungă, neagră şi subțire, lipită parcă şi întoarsa deasupra gurii ca deasupra unui bot. Deşi avea o faimă de om de o cultura europeană, căci toată ziua citea cărți franțuzeşti, din care

avea rafturi întregi, şi elineşti, Medelioglu se îmbrăca tot după felul oriental, cu anteriu. Acum, peste anteriu de suvai verde, avea un biniş de borangic auriu. Nu avea curajul să se îmbrace în frac şi pantaloni, fiindcă avea picioarele foarte crăcănate şi nu vrea să se ştie asta. Fu foarte bucuros că-l vede pe Mitica Filipescu şi-şi trase scaunul de nuiele albe, cu pernă subțire, îmbrăcată în cânepă. Vopsită albastru, lângă el.

— Este adevărat, musiu Filipescu, ce mi s-a spus mai demult, dar nu am avut prilejul să vă cunosc şi să vă întreb, că ați asistat la întâia reprezentație a piesei *Hernani* de Victor Hugo?

Mitică Filipescu avea o adevărată repulsie pentru acest boier de mână a doua, care avea o mutră de otrăvit tot timpul şi i se luminau ochii numai când asculta muzică ori citea versuri. Răspunse în aşa fel, ca să curme conversația:

— E cam mult de-atunci, boierule... Sunt de-atunci, în curând, zece ani...

întrebarea fusese însă auzită de tânăra nepoată, bălaie şi cimă, a Văcărescului, care bătu din palme a mirare juvenilă. Brațele goale, până aproape de umeri, se agitară ca un zbor de pasăre albă.

— Ați văzut teatru la Paris, *monsieur?* Ati văzut *Hernani* de Victor Hugo?... E adevărat?... Era atât de uluită de această întâmplare, încât şi ceilalți care nu auziseră niciodată de Victor Hugo tresăriră impresionați şi-şi închipuira că acest boier trebuie să fi văzut ceva cu totul rar, ceva ca un monstru ori ca o întâmplare fabuloasă şi toată lumea se întoarse spre căminar. Nu-i prea plăcea să vorbească despre el însuşi, dar nevastă-sa interveni cu multă mândrie conjugală:

— *Mais mon mari a assisté a la premiere représentation memè! Il était parmi les partisans de Hugo!... On s'est battu dans la salle*{176}...

Mitică Filipescu povesti apoi că întâmplarea era cu câteva luni înainte de a-şi lua el doctoratul. Făcuse cunoştință la un cenaclu cu Victor Hugo şi Theophile Gautier{177}, care, în seara de 26 februarie, stil nou, fireşte, 1830, opriseră un foarte

mare număr de locuri pentru tinerii studenți care erau cunoscuți ca partizani înflăcărați ai şcolii celei noi, revoluționare, şcoala romantică, după cum i s-a spus... Se ştia că „Academia” şi critica reacționară voiau să împiedice spectacolul cu orice preț. El avea un loc de unde se vedea prost pe scenă. Auzea doar versurile declamate. În timpul actului I, un critic furios a fluierat. Atunci poetul Theophile Gautier, care era cu studenții la balcon, a strigat puternic: *Silence*[178]*!* şi a fost linişte. La sfârşitul actului, studenții au aplaudat, să zguduie teatrul. Însă în pauză s-a iscat un scandal imens... Un critic a arătat cu dezgust pe Theophile Gautier, făcându-l saltimbanc, căci era îmbrăcat cu o jiletcă roşie, cu pantaloni cenuşii, care aveau într-o parte şi alta o vipuşcă lată, neagră, iar în cap purta o pălărie joasă cu margini mari, întoarse. Theophile Gautier l-a pălmuit. Alții au sărit pe el. „Noi studenții, am sărit pe ăştia... A fost o păruială în toată legea... în actul II şuierăturile, dar şi ovațiile au fost şi mai mari.”

Tița asculta şi ea uimită, ca toate fetele, când zvârluga blondă strigă plină de ciudă:

— Ah! să fi fost şi eu acolo... Ce rău îmi pare...

— Ați fi fost azi mai bătrână cu zece ani, *mademoiselle*... îi spuse surâzând Mitică Filipescu.

— Ah, nu... aşa nu, protestă fata în râsetele celorlalți.

— Vă place atât de mult teatrul romantic? îl întrebă pe Mitică Filipescu, cu o inexplicabilă ironie, Grigore Alexandrescu.

— Nu, nu chiar atât de mult... Am cunoscut, când am fost a doua oară la Paris, un scriitor cam de aceeaşi vârstă cu Victor Hugo, şi adăugă zâmbind, hai să zicem de aceeaşi vârstă cu mine, anume Honoré de Balzac... Dar acesta nu e poet şi nu scrie, cred, cel puțin, nici teatru... Aci Mitică Filipescu se înşela... scrie romane. Şi-a propus să descrie societatea contemporană franceză într-o serie de cărți, care au apărut treptat... A scris mai bine de patruzeci de romane până acum. Seria se numeşte: *La Comédie humaine*[179]. La librărie, la Danielopolu, mi s-a adus şi cel mai recent apărut dintre ele:

Cesar Birotteau, un roman care zugrăveşte minunat lumea marilor negustori,

Medelioglu clătină din cap, neîncrezător.

— Nu, mie nu-mi plac romanele... Nu-mi plac decât versurile...

Şi închizând uşor ochii negri, cu prea mult alb în jurul lor, recită foarte armonios:

„Voila pourquoi mon âme est lasse
Du vide affreux qui la remplit,
Pourquoi j'ai détourné la vue
De cette terre ingrate et nue,
Et j'ai dit à la fin: «Mon Dieu» {180}“

Versurile măritară femeile, şi gazda rugă pe Medelioglu să le repete. Mitică Filipescu se ridică dezgustat, scoțând o țigară de foi, ca să aibă aerul că vrea să fumeze, plimbându-se.

Fiindcă au rămas mulți musafiri la conac, Bălcescu va trebui să doarmă cu băiatul cel lung şi deşirat al gazdei, care avea chef de vorbă. Dimpotrivă, tânărul iuncher e frământat de gânduri şi vrea să fie singur. Îl tulbură atât de adânc cuvântul „revoluție”, că îi e frică să nu-l pronunțe cumva, fără să vrea, tare. Să nu-l spună prin somn... Toate gândurile lui despre rostul istoriei sunt răsturnate de acest cuvânt. A închis ochii, prefăcui-du-se că doarme. Luminată de acest cuvânt – revoluție – toată istoria poporului român capătă alt tâlc şi îndeamnă pe alte drumuri. Trecutul nu mai apare atât de frumos, cât i se părea, de acea frumusețe romantică, aşa cum începuse să se spună cu acest cuvânt la modă. Nu e numai vitejie şi sânge, faimă şi în-frângeri... E şi o rădăcină înăbuşită în tulpina ei cea mai sănătoasă... Sunt greşeli şi crime naționale... Nu-i mai place parcă această istorie rezemată numai pe eroi şi fapte de arme... revoluții au fost multe în trecut, însă ele trebuie bine cunoscute şi bine înțelese, căci ele ne dau cheia îndreptărilor necesare. Revoluțiile, dacă au fost, e că au avut cauze adânci, şi aceste

cauze adânci dau tâlcul adevărat al istoriei... într-aci trebuie să se îndrepte cu luare-aminte cercetătorul şi mai ales el, Bălcescu, ca să vadă mai întâi frământările şi condiţiile sociale, care singure lămuresc adânc tot ceea ce a fost... Iată figura aceasta a lui Tudor Vladimirescu, de pildă. Ea arată rădăcinile greşelilor şi calea viitorului. Noaptea întreagă se gândi la el. L-a văzut şi în vis, aşa cum îl ştia, din povestiri mai de demult, dar fără să-l simtă însă în rostul lui de temelie până acum.

Acolo unde a fost vânzarea celui ridicat pentru dreptate

Cele două zile petrecute la conacul, cârpit cu faţadă de coloane, de din jos de Vadu Rău, al medelnicerului Raletu, au fost pentru Nicolae Bălcescu o răscruce hotărâtoare. Vedea acum limpede lucruri de care se lovea înainte la tot pasul, dar nu aveau tâlc pentru el, căci învăţăm să vedem cu adevărat (aşa cum învăţăm să citim), lămuriţi, într-un ceas fericit de o împrejurare ca o cheie, ori de cel chemat să lămurească pe alţii. E ceea ce s-ar putea numi o altă vedere a realităţii, dincolo de jocul aparenţelor care înşeală şi privirea, tocmai fiindcă e înşelată întâi judecata. Acum e mai bine înarmat, ca să poată înţelege, ca să poată şti ce să dorească, ce să facă. E tot cam ceea ce a fost, dar este altfel. Pe firele ştiute poţi să ajungi astfel la alte adâncimi, nebănuite, din care creşte apoi toată fiinţa ta.

Întâmplarea de la Vadu Rău, explicaţiile pline de înţeles, îndurerate ale lui Mitică Filipescu, capul cel mai limpede pe care l-a întâlnit până acum au însemnat actul de cataliză, care a cristalizat într-o limpezime de cleştar ceea ce era tulbure în el. Dar ştiinţa lui istorică nu e totuşi de prisos. El îşi scoate vederile de-acum tocmai legând ceea ce a aflat de ceea ce ştia, dar ştia fără adâncime. Înţelege, dincolo chiar de ceea ce i-a spus Filipescu, că biruinţele din trecut, atât de scumpe lui, sunt moarte, sunt o amăgeală, dacă nu se merge

la izvorul puterii, la milioanele de clăcaşi. Va sta alături de Mitica Filipescu, orice s-ar întâmpla. Felul în care acesta i-a povestit şi i-a lămurit sensul revoluției îi arăta acum o dimensiune nouă. Soarta lui s-a hotărât. Omul singur nu mai interesează atunci când e vorba de fericirea celor mulți, de mântuirea patriei. E fericit de acele două zile pe care le-a petrecut în plimbări în doi, cu Mitică Filipescu, în lungi tăinuiri. Da, se vor întâlni din nou în toamnă. Va fi părtaş la acele şedințe ferite de alții. Dascălul lui iubit, Eftimie Murgu, cel care l-a învățat meşteşugul de a descifra, de a face fişe după cărțile citite, este şi el alături, cu prețioasele lui sfaturi! „Mai sunt alți câțiva oameni de inimă, pe care te poți bizui, i-a spus Mitică Filipescu… Vrea să cunoască deci şi pe acel cântăreț plin de patimă care e Marin Serghiescu, pe Telegescu, moşneanul de la Telega. S-ar putea, i-a spus la plecare căminarul, ca să se aprindă scânteia mai curând decât sunt socotelile făcute. În clipa plecării s-a uitat lung la bărbatul acesta mijlociu de statură, cu fruntea lată, cu ochii verzi sub sprâncenele negre, întrebându-se dacă nu prin acest bărbat se va lega din nou firul istoriei româneşti.

Au trecut vadul greu, dar l-au trecut. Când mergeau de-a lungul dealurilor cu vii de la Leordeni, i-a spus lui Stoica să ocolească la stânga, spre lunca Argeşului. E acum un drum ceva mai îngrijit, care duce repede la marele conac al Goleştilor. Încă un ocol spre dreapta, pe lângă zăvoiul de arini şi sălcii, şi dintr-o dată apare acoperişul mare de şindrilă şi poarta cu fântâna ei, de la Goleşti, alături de biserica Leordeanului. Lată foişorul cu turnul pătrat, călare peste poartă, şi, acolo în turn, odaia în care Tudor Vladimirescu a dormit ultima lui noapte de comandant al armatei de panduri şi de om liber, înainte de a fi trădat de câțiva căpitani ai săi. Ridicat cu înşelăciune de căpitanul eterist Iordachi, a fost dus la Târgovişte şi tăiat cu iataganele, două nopți mai târziu, la marginea iazului de lângă vechea cetate de scaun şi aruncat în puțul din grădina lui Geanartoglu.

Poştalionul s-a oprit lângă uşa bisericii, care e în față chiar la doi paşi... Turnul, aşa încălecat peste poartă, e totuşi mult mai scund decât şi-l închipuia ei, Bălcescu, din spusele lui Alecu Golescu-Arăpila, colegul lui de la Sfântul Sava. Gardul de zid din dreapta al curții e doar peretele din dos al chiliilor, în care a ființat întâia şcoală românească la sat, bătrânul Golescu aducând din Ardeal pe dascălul Aaron Florian. Zidul din stânga e făcut din alte chilii, în care stau îngrijitorii de la poartă. După ce a intrat pe sub bolta porții, a aruncat o privire spre conacul dărăpănat, în care acum nu locuieşte nimeni şi e năpădit de bozii şi de tufişuri. Frasinii şi ulmii umbresc totul. La stânga porții este o scară care se întoarce scurt şi urcă pieziş în pridvorul care înconjoară turnul pătrat. Nu e mai larg de un pas acest pridvor. Fiecare latură a lui ocoleşte un perete al chiliei paznicului, al chiliei în care a locuit trei zile şi trei nopți, până în dimineața de Sfântu Constantin, omul care ştia (şi spunea liniştit asta) că atunci când s-a hotărât să ridice norodul, „s-a îmbrăcat cu cămaşa morții”... I-a explicat şi Sevastiței câte ceva şi-a dus-o şi pe ea pe liniile tristeții, ale nădejdilor înfrânte, care nu trebuie să rămână „înfrânte”. Înăuntru se vede pe ferestruică un pat de lemn, acoperit cu o velință, o masă albă în mijloc, cu câteva scaune țărăneşti, o laviță cu unele oale şi străchini. Paznicul, care s-a urcat după el, îi spune că totul a rămas cum a fost. Priveşte spre miazăzi lunca Argeşului, în care, în corturi şi pe iarbă, au dormit şi au făcut apoi muştru pandurii ce-i avea ca la şase mii... Se gândeşte, privind sălciile zăvoiului, că de una dintre sălciile alea a stat spânzurat noaptea trupul Urdăreanului. Că aci, la trei paşi de poartă, s-au adunat apoi căpitanii răzvrătiți.

Soarele ocoleşte dogoritor spre dealurile pline de vii de deasupra Piteştilor, unde vor petrece noaptea la mătuşa Cleopatra.

Stoica potriveşte hamurile din nou, trage caii de urechi,

— Straşnică fântână, conaşule... Am dat şi la cai dă i-am înviorat... Au mai rontăit ei şi puțin ovăz... Dacă îi

hodinim bine astă-seară, mâine călcăm cu ei trei poşte fără grijă.

Au luat-o iar pe drumul cel mare pe sub dealul cu viile despărțite de râpi, lăsând spre dreapta Valea Mare şi Livezenii, şi peste un ceas treceau podul cei lung de peste Argeş, ale cărui bârne jucau sub roți şi-i zăpăcea cu huruitul lui.

S-a vânzolit toată noaptea, căci dormea într-o odaie cu un văr al lui, cu care nu putea vorbi, şi de aceea s-a prefăcut bolnav. Nu putea vorbi în noaptea asta decât cu el însuşi. Era mereu frământat de gânduri, mustea în el un sens nou al vieții.

Fără îndoială, căminarul Mitică Filipescu e doctor în drept de la Paris, cunoaşte Revoluția Franceză, ca şi pe cea din iulie, care a dat tronul regelui burghez Ludovic Filip, cunoaşte temeiul „dreptului", dar el, Bălcescu, cunoaşte mai bine altceva: tot trecutul poporului român. El ştie să deosebească mai adânc rădăcinile puternice, pe care totuşi căminarul le-a pomenit în treacăt, fără să le bănuiască vlaga. Când se vor întâlni din nou, el va propune ca revoluția plănuită să fie legată de rădăcinile vânjoase ale poporului, ca şi în trecut. Va trebui să fie ascultat. Trebuie să continue cu adevărat pe cea frântă, de la 1821, încă mai adânc decât o cunoaşte căminarul... A fost şi calea care a dus pe rug pe Doja, la roată pe Floria şi Cloşca-E firul prefacerii istorice, din vremuri... de sute de ani, care trebuie reluat. Istoria nu e o ştiință moartă, cum i s-a părut şi s-a temut o clipă, ascultându-l pe căminar... Fa poate să fie un îndreptar plin de sevă.

Au plecat din Piteşti dis-de-dimineață, căci îşi luaseră rămas bun de cu seară. Țineau să facă negreşit cele cam vreo trei poşte, cu urcuş de deal, până la Bălceşti, chiar în ziua aceea. Au mers bine de-a lungul Bîscovului. Cum trecură podul de lemn, Stoica opreşte la fântâna cu şipot, acoperită de o troiță de stejar. Totdeauna se opreşte Stoica acolo, bea apă el, dă şi la cai şi se închină cu o cruce mare. Îi place apa...

— Dumnezeu să-l ierte...;

— Îți place apa asta, Stoica, atât de mult?

Stoica nu răspunde de obicei, dar se vede că azi e plin de voie bună.

— Îmi place apa, îmi place şi podu, conaşule, că e făcut dă căpitanul dă haiduci Radu... Şi iar face o cruce mare: Dumnezeu să-l ierte...

Cei doi râd eu prietenie şi poştalionul porneşte iar la drum.

Asfinţeşte, în fund, peste munţi, când ei urcă dealul Cotmeanei, apropiindu-se de mănăstire. Au mers bine. Deşi e înalt, cerui e întreg acoperit ca de plumb.

Când ajung sus pe şaua colnicului, geana de lumină apare din nou dincolo de dealurile împădurite, şi când Stoica a oprit puţin caii, ca să răsufle la o cotitură, au avut pe neaşteptate în faţă o privelişte pe care nu-şi aduceau aminte s-o mai fi avut vreodată. Negoiul, pe care-l ştiau spre miazănoapte scânteind şi vara, cu dârele lui de zăpadă în zilele cu soare şi de obicei depărtat şi parcă topit în ceaţă, era acum apropiat de tot. La câteva aruncături de piatră parcă şi cu toate culmile vecine lui scăldat în umbră, dar copleşitor de mare. Au coborâi din poştalion şi au început să se plimbe pe iarba, ca să se mai dezmorţească. Erau într-o dumbravă numai de stejari groşi de tot, ca butoaiele, şi fătă lăstari, fără tufişuri, fără flori aproape; iarba deasă de sub coroanele lor puternice era ca o pajişte de legendă. Li se părea că sunt atât de aproape de Negoiul şi atât de tăios i se vedeau muchiile şi râpele, deşi întunecate, iar ici-colo şi albitura zăpezii, încât li se părea că ar putea să încerce să-l urce numaidecât, mergând doar un sfert de ceas dincolo de dealul Comarnicului din faţă.

în fund, dincolo de mantele cel înalt, pe un mic petic de cer albastru, singurul, stăruia o geană de lumină vie, care făcea un tiv roşcat acoperişului înalt de nori fumurii şi îndesaţi.

— Ai zice că soarele apune acum la miazănoapte, în spatele Negoiului, murmură uimită fata, punând pe umeri un şal pufos de angora, căci pe şaua dealului adia răcoros vântul.

Nicu se întreba şi el mirat ce să fie şi crezu că a găsit răspunsul.

— Nici departe nu e, Tița, să apuce la miazănoapte. Nu uita că suntem la începutul lui iulie, când soarele apune târziu şi mult mai spre miazănoapte. Negoiul pare atât de înalt şi de aproape cu râpile lui în umbră, din pricină că e luminat acum din spate, din partea Sibiului.

— Dar niciodată n-am văzut asta... ai zice că poți pune mină pe el, că te acoperă.

— E şi o întâmplare destul de rară, dacă stai să te gândeşti... Trebuie să fie mai întâi aci, în partea asta, tot cerul acoperit de nori, dar să fie senin de cealaltă parte a muntelui, în spatele lui. Şi să fie anume în lunile iunie ori iulie cinci soarele apune cam spre miazănoapte, spre Negoiu, iar potrivirea asta, după cum vezi, nu se poate întâlni decât rareori şi numai în acele câteva minute când cade sub orizont soarele.

— Apoi io zic că s-a sfârşit nu numai cu ploaia care n-a mai venit, dă astă-seară, conaşule... Se schimbă vremea... Am scăpat dă tot dă ploaie... Vezi că apune soarele în cer senin.

După vreun sfert de oră, când lumina apusului s-a şters şi negura s-a făcut peste tot mai grea şi mai răcoroasă, au început să coboare dealul spre Vărzari şi spre Bălceşti.

Ajung noaptea, cu bucuria că vor dormi în paturile lor de copii, în conacul dintre pădurile de goruni, fagi şi mălini. Serdăreasa Zinca nu mai pridideşte de grija mesei şi a întrebărilor de tot soiul. Nu se mai sătura privindu-l pe Nicu, căci el era preferatul ei, cum mănâncă lacom, ca acum zece ani, farfuria plină cu orez cu lapte aromat cu coajă de lămâie, cu vanilie, cu praf de scorțişoară. E tot copil. Tița se uita la mamă-sa, oacheşa, cu fruntea înapoi, cu ochi mari, tare sprâncenați, cu bărbia mică, se uită şi la el şi înțelege mai bine ce se spunea aseară la rudele din Piteşti, că „Nicu e chipul leit al mumă-sii“. Nu e chiar aşa, dar nici nu se mai miră deci că atunci când e Nicu de față, ea nu mai are ochi pentru niciunul dintre ceilalți patru copii.

Afară, cerul s-a înseninat pe neaşteptate şi luna plină a scăldat, într-o linişte nepământească şi luminoasă, conacul

văruit în alb, acoperit cu şindrilă, şi cerdacul mic din faţă, la care urcă trepte şi dintr-o parte şi dintr-alta a gârliciului. Numai arinii şi plopii îşi freamătă neliniştiţi frunza…

O vacanţă în vara lui 1840

La Bălceşti, zadarnic încercă Nicu să convingă pe serdăreasă să plece înainte de două săptămâni la Bucureşti. Ea îşi amâna zi de zi plecarea, şi el în fiece zi era mai frământat de gânduri, tot mai mistuit de dor. Îşi spunea că ar fi trebuit să se înţeleagă cu Frasinica, ca ea să vie cu căruţa poştei, căci era şi poştă organizată de la Bucureşti la Curtea-de-Argeş şi către Râmnic, şi către Cîineni. Serdăresei nu-i dă mâna să vie cu trăsura poştei, căci avea totdeauna câte ceva de adus, şi dacă luai pe seama ta caii, ca să te ducă cu poştalionul tău încărcat, costa scump. Ea are timp să vie şi în trei zile. Dar la căruţa poştei e loc şi pentru câte un singuratic şi atunci se plăteşte destul de puţin. El s-ar fi dus s-o ia de la Curtea-de-Argeş. Atât de mult se gândea că ar fi cu putinţă ca ea să vie singură, încât el îşi tăcea drum aproape în fiece zi, călare, spre Curtea-de-Argeş… Zinca era mulţumită când îl vedea călărind mai toată ziua, căci îşi zicea că el, căruia nu îi prea plăcea de mic să călărească, are nevoie să se deprindă cu asta, ca ofiţer. Într-una din aceste călătorii, el află că e căutat de nişte călători sosiţi în staţia de poştă. Se grăbi spre conacul dărăpănat, unde erau grajdurile cu vreo douăzeci de cai, cu potcovari, fierari şi caretaşi şi află de la căpitanul de postă, care îşi ridică ochii din condicile la care scria, că îl caută doi inşi care s-au dus în târg să închirieze o căruţă anume să-i ducă la Bălceşti.

A recunoscut de departe făptură voinică a lui Marin Serghiescu, care venise odată la o serbare ostăşească şi cântase tare frumos nişte doine şi unele cântece de inimă albastră. Era dascăl la biserica Negustorilor şi învăţa într-o vreme şi copiii din mahala să scrie şi să citească. Pe celălalt nu-l cunoştea. Era Telegescu, un moşnean de la Telega, cu

destulă învățătura de carte – fusese şi parucic{181} – iar acum era şi un fel de avocat pe lângă Divanul apelativ.

Se lămuri că erau trimişi de Mitică Filipescu la Bălceşti, ca să stea de vorbă cu tânărul iuncher şi să-i arate cu de-amănuntul unde au ajuns lucrurile. Hotărâră să nu mai meargă la Bălceşti, ci să mănânce retraşi în livada unui han, la umbră unui păr rotat, unde hangioaica le aduse o tigaie de jumări de ouă, pastramă la grătar şi un coş de zmeură. Vin bun nu era... în schimb țuica te amețea cu reveneală ei de prune.

În timpul prânzului, Telegescu, înalt şi cam uscat, îi arătă pe larg unde au ajuns pregătirile. Speră că vor avea de partea lor mahalaua Tabaci. Vor aduce din Oltenia, de la unul Radoşanul, cinci sute de oameni, foşti panduri unii. Asta e sigur. Pentru împlinit nevoile de bani, Mitică Filipescu îşi va vinde o parte din moşie... Văzând că Bălcescu a rămas pe gânduri, că nu ia parte la însufleţirea lor, îl bănuiră cuprins de îndoială (şi aşa era), iar să-l mai îndemne puțin, Telegescu îi arătă că el, în haine de spătar, va porunci miliției să nu se *opuie*.

Era cale lungă de la Mitică Filipescu, minte atât de chibzuită, şi de la seriozitatea lui, la ceea ce îi spuneau aceştia doi. Până la urmă le arătă însă care e părerea lui.

— Vedeți dumneavoastră, eu am citit o seamă de cărți şi cunosc destul de bine multe revoluții din trecut. Ceea ce îmi arătați dumneavoastră nu e revoluție, ci un complot. Nu văd cum ar putea să izbutească. O revoluție nu se face cu cinci sute de oameni, ținuți ascunşi în marginea Bucureştilor.

Ei îl ascultau nedumeriți, aproape duşmănoşi.

Către ceasurile patru se ridică un nor negru dinspre munții Lotrului, care într-o jumătate de oră crescu ca o umbră de urs negru, nemăsurat, câteva clipe, apoi în forme năprasnice acoperi aproape tot cerul, întunecând orăşelul. Femeia hangiului, în pestelcă şi cămaşă albă, cu picioarele prinse în opinci, alergă, bucuroasă că o să plouă, să mute masa într-o odăiță mai din dos. Eia mare nevoie de ploaie la porumb, căci nu mai plouase de pe la mijlocul lui iulie. Începu

şi o adiere rece, care făcea să tremure frunza copacilor. Furtuna însă nu veni... Norul negru îşi descărcă trâmbele de apă, care se vedeau ca nişte umbre de ploaie, dar numai peste Valea Oltului şi apoi, adunându-se, se pierdu repede în jos, spre miazăzi. Cei trei nu primiseră să li se mute masa de sub umbrar înainte de a vedea ei picăturile de ploaie. Telegescu trimisese doar pe scripcar şi lăutar să aştepte înăuntru şi el se întoarse la gândurile cu care venise.

— Domnule iuncher, văd că nu ai prea multă tragere de inimă spre legătura cu noi... Dar eu aş vrea să ştiu un lucru... Ce-ai face dumneata cu o sabie în mină, în fața poporului?

— Întrebarea dumitale este de prisos... Niciodată nu voi fi decât alături de popor.

— Atunci eşti omul nostru. Noroc!... Ciocni țoiul de țuică şi-l goli până la fund. Asta e... Eşti omul nostru. Şi-l bătu pe umăr.

Cu fața lată şi totuşi slab, cu o mustață lungă şi subțire, Telegescu trăia parcă mai mult în ochii arzători şi în mişcarea neîntreruptă a mâinilor. Tot ce vorbea era lămurit, întregit prin zvârlirea brațelor, în sus, în jos, la dreapta, la stânga. Avea în el ceva de exaltat. Îi plăceau frazele tari care speriau ca nişte mici explozii. Fiu de moşnean de la Telega, fusese în armată parucic şi comandase şi compania de pază de la Ocnele Mari. Era prea nedisciplinat şi le spunea superiorilor cam tot ce gândea, cu o impulsivitate care-l făcea să apară, deşi slab şi nu tocmai înalt, vânos, ca de oțel. Citea mult, ce-i cădea la îndemână, şi cam încurca lucrurile. Se vedea pe el însuşi spunând fraze tari de pe baricade, în fața poporului. Era mai curând un permanent revoltat decât un adevărat revoluționar. Făcea o pereche în felul ei foarte potrivită cu Marin Serghiescu, care era în vremea aceea cam gros, cu obrajii bălani bine întinşi şi cu barbeți lungi. Unul era un vorbăreț jovial, altul era un vorbăreț plin de temperament.

Acum Telegescu privi cu coada ochiului spre iuncher şi i se păru că e o clipă potrivită să dea lovitura.

— Am să-ți mai spun ceva în taină... şi făcu o lungă pauză, răsucindu-şi mustața. E cu noi şi serdarul Macedonschi.

— Serdarul Macedonschi? Serdarul Macedonschi? repeta nedumerit, încurcat, Bălcescu.

— Da… da… el… serdarul Macedonschi… ăl de a fost polcovnic al lui Tudor Vladimirescu.

Iuncherul se întuneca la față şi murmură apăsat, netezi iv du-şi tâmplele cu palmele:

— Credeam că a murit…

— N-a murit…

— N-o fi cumva frate-său? Pavel?

— Nu. E chiar el… N-a murit… Să vii să-ți povestească el tot cum a fost cu revoluția din douăzeci şi unu. Nouă o noapte întreagă ne-a povestit.

Bălcescu nu crezu, căci dacă ar fi crezut, s-ar fi ridicat mim ai decât înfiorat de mânie. Nici în gând nu se putea vedea alături de cel care, socotea el, l-a predat legat pe Tudor Vladimirescu lui Ipsilante. Îşi spuse că e frate-său care, lăudăros cumva, vrea să treacă drept cel ce fusese polcovnic în oastea răzvrătitului.

— Aşa… ca să vezi… El ne va sfătui în tot ceea ce trebuie să facem… Va veni în mijlocul celor cinci sute de panduri pe care ni i-a făgăduit Radoşanu şi va merge în fruntea lor asupra domnitorului.

Văzând cuta dintre sprâncenele mari ale iuncherului, Telegescu strigă să vie din nou scripcarii.

Gonind norii negri spre miazăzi, coarde le luase locul înspre Munții Lotrului. Razele lui prelungi aureau culmile îndepărtate. Marin Serghiescu începu din nou să cânte. Avea o voce moale, neînchipuit de caldă, foarte potrivită pentru cântecele de inimă albastră ale vremii, dar cântecele olteneşti le „zicea” mai mult cu acea legănare pripită, cu acele alunecări de viers şi cu acele întorsături în jos, de glas plin, dintr-o dată plin, pe care niciun fel de notație nu le poate înregistra… Cântecul lui era atunci amar şi hotărât şi, în acelaşi timp. Era în el drojdia suferințelor din trecut. Întoarsă prin chiuituri haiduceşti în nădejdea zilei de mâine.

Telegescu vedea fericit că nici Bălcescu nu putea să reziste vrăjii pe care cântecul dascălului de la biserica Negustorilor,

care în zilele săptămâni era şi scriitor de masă la Departamentul Vistieriei, o turna în toate sufletele... Mai târziu, în exil. Marin Serghiescu, poreclit Marin Naționala, avea să toarne leacul amar al cântecului peste sufletele pribegilor de la Brussa{182}. Avea să fie des de tot şi la masa lui Vodă Cuza, vrăjit şi el de cântecul lui.

Se înserase aproape când Bălcescu socoti că e timpul să se întoarcă la conac. Calul se odihnise bine, păscuse iarbă grasă de livadă şi acum se frământa nerăbdător. Înainte de a se despărți cu făgăduială că se vor vedea din nou la Bucureşti, Bălcescu le spuse că ar fi bine să se pregătească şi o bună propagandă printre clăcaşi. Trebuie luată din nou calea lui Tudor Vladimirescu. Steagul revoluției trebuie ridicat numai după ce vor fi siguri că gândul lor de eliberare a clăcaşilor a răzbătut de-a lungul şi de-a latul țării până la ei. El va veni la Bucureşti ceva mai devreme ca de obicei, fiindcă s-a hotărât ca logodna surorii sale Tița cu *Lieutenantul* Oprea Nedelescu să aibă loc pe la cincisprezece septembrie.

La sfârşitul lui august, iuncherul Bălcescu fu în grabă chemat în Bucureşti, fiindcă batalionul său avea să iasă în tabără lângă Pantelimon, la Dobroieşti. Ca să facă instrucția de companie, urmând ca în octombrie să se facă manevre de regiment pentru şcoala de batalioane.

Veni aproape bolnav, căci vacanța asta fusese mai curând o grea încercare pentru el. Slăbise, avea în fiecare zi fierbințeli. Luase cu el în poştalion şi pe un vecin de moşie, Anton Panovschi, un om între două vârste, arendaş al unei moşioare, care pe drum, între altele, îi spuse că toată lumea vorbeşte la Piteşti despre o revoluție pe care o pregăteşte acolo un fost parucic, Telegescu, venit să caute oameni pentru răscoală, încă o dată, Bălcescu îşi dete seama de uşurința cu care se pregătea viitoarea încercare de a răsturna stăpânirea.

La Bucureşti, unde ajunse plin de praf, obosit, îl pofti pe Panovschi, care avea unele afaceri de dus la capăt, să rămâie câteva zile musafir la el, dacă nu are pe nimeni în oraş. A doua zi seara, pe când ei doi mâncau sub nuc, se

pomeni cu Marin Serghiescu, mai vesel ca oricând, cu toată fața rotundă înflorită de bucurie, care-i spuse – vorbind, credea el, pe ocolite – că totul este gata, că s-a ales ziua de paisprezece octombrie, în seara căreia vodă trebuia să meargă la teatru, pentru punerea planului în executare. Încercarea de a ascunde tâlcul, după vorbe, era atât de naivă, încât dându-şi seama cât de primejdioasă e convorbirea în grădină, Bălcescu îi pofti pe cei doi în casă, ca să ia cafeaua acolo.

Aci, Marin, cum îi spunea toată lumea, deveni şi mai vorbăreț. Auzind că Panovschi are o livadă cu cireşi, îşi destăinui pe față tot complotul, cerându-i să le pregătească nişte trunchiuri de cireşi, ca să facă din ele tunuri.

— Se pot face tunuri de cireşi? întrebase uluit arendaşul piteştean.

Bălcescu îi arătă că, în lupta lor cu turcii, sârbii au folosit asemenea tunuri, dar că e, fireşte, greu să le poți găsi un model oarecare. Trebuie bine ferecate de buni meşteri fierari.

— Săptămâna viitoare, îi spuse Marin lui Panovschi, viu şi eu la Piteşti... De acolo, mergem în Oltenia, eu şi Telegescu, să aducem oamenii pe care ni-i pregăteşte un fost căpitan de panduri, Radoşanu de la Crasna din Gorj... Şi râdea cam copilăros şi mândru... înțelegi, trebuie să avem oameni lângă Bucureşti înainte de zi întâi a lui octombrie. Acum, că şi dumneata eşti de-ai noştri, am să-ți dau o scrisoare către Telegescu, ca să ştie şi el acest lucru.

Bălcescu se uită lung spre Panovschi, care ocolea privirea lui Marin, prefăcându-se că se uită la o icoană înfăşurată într-o maramă de borangic... Atât de încălzit era Marin, încât nici nu băgă de seamă cât de „rece” era obrazul celuia cu care vorbea. Ridică paharul şi-l ciocni de celelalte două de pe masă.

— Noroc, şi să fie într-un ceas bun...

Plin de voie bună, începu dintr-o dată să cânte, numai pentru el însuşi. Niciodată poate n-a cântat mai frumos. Clocotea în el un vin nou, amețitor... Din nou Bălcescu se

lăsă cucerit şi, înduioşat, îşi spuse că asemenea nebuni sunt şi ei de folos pe lume…

Au stat până aproape de miezul nopții, când, cu mersul lui greoi, cântărețul, calemgiu la Vistierie, îşi aduse aminte ca are slujbă de dimineață. La plecare îi sărută, dintr-un preaplin sufletesc, pe cei doi şi le spuse din adâncul inimii:

— Fraților, în scurtă vreme poporul nostru va fi liber. N-o să mai fie în țara noastră decât plugari şi ostaşi… Vom stârpi luxul; toți vor purta haine de postav făcut în țară şi pânză de casă. Aşa, ca mine acum.

Avea într-adevăr pe el un surtuc de dimie şi la gât o legătură de pânză de casă vopsită albastru.

După plecarea lui, Bălcescu încercă să dreagă puțin lucrurile.

— Nu pune niciun temei pe ce spune ăsta… îl vezi că e nebun de-a binelea… Toată chestia asta cu revoluția este o idee de-a lui… L-am lăsat să vorbească despre paisprezece octombrie, despre alte năluciri de-ale lui, fiindcă toată lumea ştie că e nebun… îl lasă toți să spuie orice, numai să cânte… Ai auzit şi dumneata ce viers are.

Panovschi zâmbi, pe gânduri. Ridică paharul, ciocni, apoi luând un ton sfătos şi de taină în acelaşi timp, se apropie de el uşor, peste masă, privindu-l cu ochii mici.

— Domnule iuncher, ascultă sfatul unui om mai bătrân ca dumneata… Ieşi cât mai este timp dintr-o asemenea legătură…

Bălcescu se simți jignit că i se dau asemenea sfaturi, chiar dacă ele coincideau cu sentimentul lui intim. Era un sfat de burtă-verde{183} care vrea să-şi dea importanță. Răspunse puțin supărat:

— Pe ce vă întemeiați dumneavoastră atunci când dați asemenea sfaturi?

Ridicase puțin un cuțit pe care-l lăsă să cadă pe masă cu zgomot. El vrusese să întrebe pe ce autoritate morală se întemeiază acest Panovschi când îi dă lui sfaturi cu atâta siguranță de sine.

Panovschi înțelese însă întrebarea lui altfel şi se făcu alb la față. Se ridică de la masă şi făcu vreo doi paşi prin sufragerie, urmărit acum cu o adevărată neliniște de privirea întrebătoare a lui Bălcescu.

— Țiu foarte mult la dumneata, domnule iuncher, şi țiu foarte mult la maica dumitale, care mi-a scăpat soția de la moarte. Pe urmă am fost pomojnic{184} la unchiul dumitale, boier Luță, când era subcârmuitor. Vreau însă să-mi făgăduieşti că în niciun caz nu vei destăinui nimănui ceea ce eu îți voi spune acum.

Bălcescu aştepta înmărmurit, fără să poată spune o vorbă. Îi era frică să mai întrebe, ca nu cumva cu vocea lui să-l trezească pe celălalt din această pornire spre mărturisire şi să-l facă să se răzgândească. Dar Panovschi, care se jucase câteva clipe gânditor cu ciucurii şalului cu care era încins peste anteriu, nu se opri.

— Te rog să-mi făgăduieşti... mai întâi ceea ce ți-am cerut...

Tânărul iuncher simți că gulerul mundirului îi strânge gâtul. Îl nelinişti şi această taină nouă cu care avea să se împovăreze. Răspunse mai mult în şoaptă:.

— Da.

— Atunci află, reluă celălalt, că de câteva zile poliția din Piteşti a fost înştiințată de ceea ce se plănuieşte... Pe urmă întoarse capul şi goli dintr-o dată paharul cu vin roşu.

Bălcescu păru năucit de această ştire, deşi era de la început convins că mai curând sau mai târziu... Aşa va fi.

Puțin după aceea, musafirul său merse la culcare şi se duse şi el în odaia lui. Întrebarea care-l frământa era: cine denunțase legătura poliției?

Să fie însuşi Panovschi? I se păru puțin probabil, fiindcă nu părea să ştie mare lucru... Dar atunci, cine? Şi mai ales cum de aflase Panovschi acest lucru?

în realitate nu era Panovschi, ci un oarecare Gălăşescu, însă chiar de ar fi ştiut asta Bălcescu, tot rămânea întrebarea cum de aflase de acest fapt Panovschi.

A doua zi, în zori, trebuia să plece la batalion. Corturile trupei erau în marginea satului Dobroieşti, dincolo de

ospiciul care se instalase la mănăstirea Mărcuța, în locul fabricii de imprimat testemele. Erau săptămâni obositoare de marşuri, de exerciții de luptă. Toată ziua treceau în fugă pârâul Colentinei, aci nu mai larg de patru-cinci paşi, dar adânc până la genunchi, aşa că toată ziua erau cu picioarele ude. Uneori. Împingeau exercițiile dincolo de Pantelimon, spre Cernica. Se simțea bolnav, şi seara cădea rupt de oboseală. Nici de gândit limpede nu mai putea gândi. Nu avea niciun punct de sprijin şi orice frământare a gândurilor era parcă în gol. Ştia un singur lucru: că trebuie să vorbească, şi cât mai curând, cu Mitică Filipescu. Dar în cea dintâi duminică de septembrie fu ofițer de serviciu pe tabără. Abia după Sânta Maria Mica putu să plece acasă. Făcu pe jos cei cinci kilometri până la Bariera Moşilor, arzând de nerăbdare. Aci găsi o brişcă, şi către nouă seara fu acasă. Nu era nimeni, căci ai lui toți erau la Bălceşti. Bătrâna Stana îi turnă ca să se spele, îi dădu primeneli curate şi-i perie cu îngrijire mundirul şi pantalonii, în timp ce el, învelit în anteriul lui verde, care-i slujea de halat, mânca în grabă. Nu cunoştea întocmai adresa lui Mitică Filipescu, dar ştia de la Marin Serghiescu că era lângă casa lui Serafim Dragomanii (pe care el o cunoştea); era „alături o casă cu o poartă în stânga, sub casă", după cum îi spusese Marin.

Când să treacă de casele bătrâneşti ale serdarului Faca, trebui să ocolească prin mijlocul uliței, căci de la cutremurul cel mare de acum doi ani, din ziua de douăzeci şi patru ianuarie, când aproape ca în 1802 se dărâmase un sfert din casele din Bucureşti, aceste case ale lui Faca erau proptite cu trunchiuri lungi de fag cojit, ca să nu se dărâme. Fu cât pe-aci, în mijlocul uliței, să se întâlnească față-n față cu Frusinica... Era dusă de braț de Costache Aristia, care pesemne o conducea acasă. Trecu fără să dea bună seara. Îl cuprinse o linişte şi o sfârşeală ciudată. Fu în el ca o lămurire, ca o cortină căzută pe un final. Merse aşa, ca într-o legănare de moarte, pe Podul Mogoşoaiei, care începuse de câtva timp să fie iluminat cu felinare de seu.

Găsi casa întocmai, cu poarta care era făcută aşa ca să închidă cu totul un gang. Bătu mult în poartă până ce veni un argat, din fundul curții, să-i spuie că boierul e la moşie, că nu s-a întors încă. Trebui să renunțe şi se întoarse acasă. Simțea nevoia să doarmă, să doarmă mult. Nu se putuse încă obicinui în armată să se scoale de dimineață, şi deşteptarea de la ora patru jumătate în tabără îl sleise cu totul, căci el nu putea adormi la opt seara, o dată cu ceilalți. Uneori, noaptea întreagă era frământat de gânduri.

Timp de două săptămâni, în iulie, Frusinica aşteptase cu înfrigurare. În fiecare zi se ducea spre casa Bălceştilor ca să vadă în curte poştalionul sosit, ori ca să întrebe la bucătărie dacă e vreo ştire de la moşie. Nu era nimic... îşi descususe rochia galbenă de borangic şi o cususe din nou, fiindcă i se păru că e îngustă şi că stă sucită pe ea. Pentru felul modest cu care se îmbrăca, se pricepea neaşteptat de bine şi-şi potrivea singură rochiile vechi, nu avea însă răbdarea să le coasa, ci i le cosea doica. Se închidea bine în casă, fiindcă bătrâna opărea în zilele astea gogoşile de mătase, în curte, într-un cazan de rufe, şi se răspândea peste tot un miros leşios de ciorbă ca de raci, care o înăbuşea... Nu putea să spună nimic, căci numai pentru ea se trudea, cu o nesfârşită dragoste, doica. Vrea s-o vadă îmbrăcată în rochii frumoase... îi țesea în război şi pânză de in, din care ieşeau de asemeni rochițe frumoase. Numai că acum, de când se făcuse măricică şi începuse să poarte rochii care cădeau largi de tot de sub sini, intra atâta materie în ele, că nu izbutea să o scoată din borangic, fiindcă se întâmpla să moară uneori mai bine de jumătate din gândaci, deşi cei care dau mătase galbenă silit mai rezistenți. Era neobosită doica, mai ales de când murise moş Călău şi rămăseseră singure în casă, cu o fetiță mică pe cap. Cât timp trăise el, cu cărăuşia lui, o duseseră mai bine. Izbutiseră să facă un gard, care despărțea grădina de mai bine de un pogon de celălalt pogon, care era curtea grajdurilor. Prăsiseră în fiece an şi porci, şi găini, care erau acum atât de multe şi risipite prin grajd şi şoproane, că nu le mai ştiau numărul... Găseau ouă unde nu le trecea

prin cap. Încă înainte de moartea lui Gălău, când era aproape de sfârşit, Maricica, după ce ca o lupoaică rănită nici nu vrusese să audă de rudele ei, care însă n-ar fi vrut nici ele să audă de ea, refuzase din nou să pornească proces pentru moştenirea bunicului. Repeta necontenit că mai bine putrezeşte într-o odaie cu lut pe jos, hrănită cu o coajă de pâine, decât să mai scoată bani de la ei, fie prin proces. De altfel, date fiind moravurile timpului şi legiunea, era sigură că îl va pierde. Bătrânele îi spuneau să facă asta pentru fetiță, dar ea nici gând, nimic n-o îndupleca. Auzind că moştenitorii vor să vândă curtea, îi fu teamă că ura rudelor o va urmări şi aci, încercând s-o cumpere. Ca să se ştie liniştită în vizuina ei, pe a cărei poartă n-a ieşit niciodată vreme de zece ani, nici ca să meargă la biserică, se grăbi şi, vânzând inelul, pe care în noaptea aceea de neuitat i-l pusese în deget doica, pe furiş, o cumpără ea, cu tot ce se găsi pe ea.

Aşa că după moartea ei, acum patru ani, Frusinica devenise stăpâna locului. După ce se trecuse şi bătrânul Gălău, vânduseră şi armăsarii care cam îmbătrâniseră şi nici n-avea cine să meargă cu ei, iar cu banii luați cumpăraseră între alte nevoi împlinite şi o vacă cu lapte, care ajuta la hrănirea celor trei guri. Mai târziu, bătrânele aflaseră că un lăptar dinspre Florească aduna în cotiga lui lapte pentru marile birturi care se înființaseră pe lângă hoteluri şi îi vindeau şi ele câteva ocale de lapte zilnic, cât timp le dădea vaca, pentru ca să cumpere nutreț. Şi din grădină mai scoteau câte ceva, muncind-o ele, că altfel nu aveau cum să se ajute.

Acum, doica făcuse tot ce putuse ca să cumpere fetei o pereche de pantofi, cu care ea se dusese să dea examen la teatru. Se făcuse măricică şi nu mai putea să-şi ducă lucrurile – puține – la Bălceşti în boccea, aşa că îi cumpărase şi o mică valiză de pânză, ca să nu le fie cumva ruşine Bălceştilor cu ea în poştalion. Toate aceste pregătiri o înfriguraseră şi mai mult, sporindu-i nerăbdarea, Nici n-avea ce să facă fără fetele şi băieții Zincăi, fiindcă acum pe maidan nu se mai juca, şi alte cunoştințe cu atâta ştiință de carte nu avea. Casa Bălceştilor era acum totul pentru ea… Mai ales Nicu…

Într-o după-amiază, inima îi bătea să-i spargă pieptul. Văzu în curtea grajdului din dosul casei Bălceştilor unul dintre caii murgi, care aştepta să fie dus la potcovar, se pare. Da, venise şi serdăreasa, care acum era dusă cu poştalionul prin târg. O pândi toată ziua să se întoarcă. Dar ea nu mâncă acasă, ci la o soră a ei. Când veni după-masă, serdăreasa dormea; când se sculă, îi spuse să vie pe la opt seara, că acum pleacă numaidecât la un bolnav. Fata umblă năucă între casa cu bolta de viță şi curtea ei cea mare. Seara aşteptă până la unsprezece sub nuc. Îşi adusese mica ei valiză nouă. Dar poştalionul veni singur. Zinca trimisese vorbă că doarme la soru-sa. A doua zi către nouă dimineața, când se duse la casa cu boltă de viță, află că serdăreasa plecase în zori cu poştalionul, la Bălceşti. Stana îi dădu, puțin cam încurcată, valiza pe care o lăsase la ea.

A fost ca o fiară rănită timp de două săptămâni. Îi era ruşine de cele două bătrâne, îi era ruşine de ea însăşi, de tot. Începu să umble în neştire pe străzile oraşului, ca şi când ar fi dus ceva mort în brațe. Dar a trecut şi vara… şi în toamnă nu murise, ci se înfățişă la lecțiile de teatru, unde cunoscu şi alți elevi şi eleve.

La Bălceşti, serdăreasa, cu cruzimea unei inimi de mamă îngrijorată de viitorul copilului ei, îi spuse lui Nicu, care aştepta trecând de la îngheț la fierbinți, că nu putuse să dea ochii cu fata la Bucureşti… în septembrie, după întâile lecții, Aristia îi arăta atâta prietenie, încât începu să o ducă seara la teatru şi să o aducă apoi, pe jos, căci vremea era parcă făcută pentru o hoinăreală în doi, şi oraşul întreg, spre mahalale, era ca o grădină.

Sâmbăta următoare, Bălcescu se duse din nou acasă la Filipescu. Acum căminarul se întorsese. Din gang, o uşă mare cu geamul întărit cu grilaj de fier dădea într-o mică săliță unde se lăsau hainele, apoi o scară, largă cât sălița, urca la catul de sus, unde o nouă uşă dădea într-o sală mare din care se făceau odăi cu uşi înalte, în dreapta şi în stânga. Îi ieşi înainte, sus, chiar Mitică Filipescu, bucuros că îl vede din nou şi îl duse în dreapta într-o odaie mobilată cu un birou

europenesc. Era acolo, aşezat într-un fotel{185}, şi Eftimie Murgu, cu faţa cărnoasă, cu ochii lui aproape prinşi în barba stufoasă.

Lângă fereastră era un bărbat înalt, îmbrăcat într-un surtuc lung până la genunchi, fără poale în faţă. Avea pantalonii strâmţi şi guler cu legătură foarte mare. Află că era Sotir Ţăranu, scriitor la Vistierie, împreună cu Marin. Celălalt era un om îndesat, cu faţa rasă şi mustaţa aspră, tunsă scurt. Mitică Filipescu îl prezentă Baronescu, „prieten de-ai noştri”.

I se lămuri că Sotir Ţăranu tocmai citea o proclamaţie către popor, pe care el o pregătise încă de multă vreme, în care cita multe exemple din istorie, îndemna mulţimea la revoluţie... Se aşezaseră toţi pe scaune şi în foteluri, numai Mitică Filipescu stătea în picioare, rezemat în faţa biroului şi asculta. Lângă el era un lucru necunoscut încă în Bucureşti. Pe un picior de lemn sculptat, înalt cam cât un stat de om, era o lampă cu gaz, peste care era pusă un fel de umbrelă de mătase galbenă, care dădea toată lumina în jos. După ce So-tir îşi citi proclamaţia, Barone seu, care venea de la Piteşti, aduse un fel de program al mişcării, întocmit de el şi fostul parucic Telegescu, pe care, la cererea celor de faţă, îi citi numaidecât. Avea forma unui proiect de constituţie destul de stângaci. Să se alcătuiască un *directuar* sub un prezident şi şase *mădulari*. Să se alcătuiască şi un *corpos* care să întocmească legile ţării pe trei *bazuri*, adică slobozenie, dreptate deopotrivă şi virtute”.

Cu faţa lui palidă şi frumoasă, cu ochii în cearcăne mari din pricină că lumina de sub abajurul galben îi lăsa în întuneric, Mitică Filipescu asculta cu braţele încrucişate pe piept. Îl cam iritau puţin aceste programe care veneau unele peste altele, fiecare participant ţinând neapărat să puie pecetea gândirii lui pe viitoarea înfăptuire. De aceea, le asculta cu răbdare. De data asta făcu însă pe loc observaţia că prezidiu directoratului nu poate fi şi şeful oştirii, aşa cum prin confuzie lăsa să se înţeleagă programul înfăţişat.

După ce sfârşi citirea, Baronescu aduse şi lămurirea ca Marin Serghiescu a trecut prin Piteşti şi că e acum la Crasna,

în Gorj, ca să vie cu pandurii adunați de Radoşanu şi de omul acestuia, fostul căpitan de panduri, Damian.

Bălcescu îl privi în clipa asta pe Mitică Filipescu şi i se făcu o milă nesfârşită de acest bărbat atât de cinstit, atât de luminat şi totuşi atât de încrezător. El, care era şi a rămas toată viața bănuitor şi un om chinuit de grijă când pornea ceva, nu putea înțelege cum căminarul nu-şi dădea seama de ce se poate şi de ce nu se poate. Era încă sub vraja acestui om cu o voce atât de muzicală, nu putea uita întâlnirea de ia Vadu Rău şi gândul unei nenorociri îl îngrozea. După ce Baronescu arăta unde a ajuns cu pregătirile, Bălcescu întrebă, destul de intimidat de altfel, căci se afla între oameni mai în vârsta decât el.

— Nu vi se pare că Agia a mirosit şi ea ceva? Nu vă e teamă că au ajuns până la urechile marelui vornic unele zvonuri?

Baronescu îl privi disprețuitor şi cu mila cu care s-ar fi uitat la un nechemat, care se amestecă între oameni care îl depăşesc cu inteligența şi cu experiența lor.

— Ce poate să afle poliția? Vorbe... Dumneata ne crezi proşti, nu ştii că avem şi noi ştirile noastre?... Hei, continuă Baronescu, noi înadins am lăsat să umble asemenea zvonuri, ca să vedem ce are de gând stăpânirea. Fii liniştit. Noi ştim ce ştiu ei, şi mai mult.

Sotir dădu din cap tot atât de disprețuitor față de tânărul iuncher, subliniind cu zâmbetul explicația lui Baronescu, care continua:

— ... Ei cred acum că e glumă, dar când se vor vedea în spânzurători, va fi prea târziu.

Eftimie Murgu se ridică hotărât, şi fața i se boți de supărare.

— Trebuie să fie fără vărsare de sânge... V-am mai spus-o de atâtea ori. Îi trimitem pe toți la mânăstire şi-i ținem acolo până aşezăm țara pe temelii sănătoase.

Mitică Filipescu îl aprobă, clătinând din cap, cu gândul aiurea.

Se ridicară să plece. Bălcescu îi spuse căminarului că ar vrea să-l întrebe ceva în legătură cu un proces privitor la

o sfoară de moşie a unui unchi al său. Acesta îi făcu semn, zâmbind, să rămână.

— Domnule căminar, îl întrebă iuncherul, când Filipescu se întoarse după ce îşi condusese musafirii până în strada căzută într-un întuneric ca de mormânt, cum numai în zilele ploioase de toamnă se întâlnea (de altfel plouase în timp ce erau ei sus şi acum încă mai burnița), domnule căminar, cine este acest Baronescu?

— Este un avocat şi hotarnic.

— Aveți atâta încredere în el? Şi Bălcescu aştepta nemişcat răspunsul.

— Aş putea să spun că este omul meu de încredere... Mi-a fost într-o vreme vechil la moşie. Dar de ce întrebi?

Fără nicio şovăire, cu un fel de mânie în ochii săi puțin oblici, Bălcescu răspunse aproape şuierat:

— E din cale-a fără de îngâmfat.

— Asta-i cam adevărat, domnule iuncher, dar îl socot foarte folositor.

— Mi se pare că vorbeşte prea mult... Mi se pare că toată lumea din jurul dumneavoastră vorbeşte prea mult. Uite, la Piteşti, acel Telegescu e din cale-afară de nesocotit. La fel Marin Serghiescu, care flecăreşte oriunde se duce numai despre pregătirile care se fac.

Mitică Filipescu îl privi lung pe tânărul din fața sa. Ar fi vrut să-i răspundă, pe urmă găsi că răspunsul său ar fi prea complicat, cu prea multe ocoluri şi paranteze. Era vădit încurcat şi, să-şi ascundă încurcătura, se duse până la o bibliotecă sculptată de stejar din care scoase o carte. Bălcescu îl urmărea mirat, văzându-l cât de mult îl frământă cele spuse de el. Dar deodată, Filipescu se întoarse spre el, ca şi cum s-ar fi hotărât sau ar fi găsit un răspuns care să spună altfel acelaşi lucru.

— Uite, domnule Bălcescu, aş vrea să ştii un lucru. Şi eu am despre oamenii aceştia, când îi privesc cu ochii dumitale, aceeaşi părere despre ei şi mărturisesc că ei mă supără adesea... Dar aceasta nu înseamnă a cunoaşte oamenii cu adevărat. Pentru asta, trebuie să mergi mai adânc şi mai ales

il faut chercher les significations des choses{186}. Trebuie să căutăm tâlcul lucrurilor şi al faptelor… Aş zice ierarhia acestor tâlcuri.

Văzu că Bălcescu îl priveşte încurcat, enervat că sensul celor spuse îi scapă, că nu prinde decât capete de fir care se încurcă apoi.

— Mă întreb dacă am spus întocmai ceea ce vreau să spun… Mi se pare că nu m-am putut face înțeles.

— N-aş putea spune că e chiar atât de limpede. Ar avea nevoie poate de unele desluşiri, îi răspunse Bălcescu, cu zâmbetul lui din colțul stâng al gurii, şi îşi aruncă ochii să vadă ce carte luase din raft căminarul. Era un volum de versuri franțuzeşti.

— Atunci am să fac un ocol, spunându-ți o anecdotă, care mie mi s-a părut bogată în conținut, cât trei volume întregi, şi spune întocmai ceea ce am vrut să spun şi eu… Iat-o: La Bagdad, într-o noapte, pe ulițele întortocheate şi pustii dintre magaziile portului, acolo unde se descarcă ghimiile şi istamboalele venite de la Bassora şi unde pândeau de obicei, pe asemenea vreme, tâlharii, căuta să se strecoare în grabă un călător întârziat. I se strigă din urmă: „Ia stai!…“ Şi el încremeni locului de spaimă… întoarse capul şi nu văzu pe ulița pustie nimic, decât o saca oprită în dreptul unei uşi dărăpănate. Nu pricepu cine îl strigase. Vru să facă un pas mai departe, când i se striga din nou, hotărât: „Ei, bre, bre, ia stai o clipă!…“ Acum se opri şi întoarse capul mai speriat, însă iar nu văzu pe nimeni în noaptea pustie. Doar calul slăbănog şi bătrân de la saca dădea din cap… „Eu te-am strigat, bre…

Vreau să ştiu, de mai e mult până la ziuă.“ „Cum?… Cum?… Dumneata vorbeşti?“ întrebă cutremurat călătorul. „Ei, asta-i, fu răspunsul, păi dumneata ştii cine am fost eu? Nu te uita că mă vezi la saca. Eu am fost cal de călărie… am avut harşea de mătase şi zăbală de argint. Omul privea calul mai speriat parcă decât înainte. În clipa aceea ieşea sacagiul din casă, cu biciul în mână… Trecătorul se îndreptă năucit spre el. „Bre, dumneata ai un cal cum nu se mai află pe lume! E nemaipomenit!“ Dar sacagiul înăcrit şi cu fruntea îngustă îi

răspunse întărită!: „Păi, dacă dumneata asculți prostiile lui!... Vai de capul lui... Ți s-o fi lăudat şi dumitale că în tinerețea lui a fost cal de călărie cu harşea de mătase şi zăbală de argint. Hei, dacă ai sta să crezi tot ce spune el... Auzi, harşea de mătase! Când toată lumea ştie că harşeaua se face din păr de cămilă...

Bălcescu râdea rar... De cele mai multe ori nu-i apărea pe față decât zâmbetul din colțul stâng al gurii, dar acum năzdrăvana snoavă i se păru într-adevăr plină de înțeles şi răspunse cu un râs sacadat, dar nu zgomotos:

— Anecdota e într-adevăr bogată: cred, totuşi, că nu aveți dreptate.

— Domnule Bălcescu, fără îndoială Telegescu şi Marin Serghiescu sunt cam copilăroşi; ceilalți nu sunt nici ei fără cusur, dar ce înseamnă asta față de faptul că aceşti oameni sunt inima poporului român, care bate prin ei mai puternic... Sunt printre puținii de azi în care colcăie duhul răzvrătirii. Oamenii aceştia îşi pun în joc libertatea lor şi fericirea familiilor lor... îşi pun în joc viața poate, pentru ca să aducă îndreptarea țarii şi să ne redea la toți, cu un ceas mai devreme, libertatea. Comparați-i cu semenii lor şi veți vedea că sunt atât de rari, neprețuiți, caii care vorbesc, chiar dacă flecăresc puțin cam zgomotos.

— Dar nu e cumva primejdie, domnule căminar, ca această flecăreală a lor să dăuneze acțiunii însăşi?

— Am în ceea ce priveşte cinstea şi credința lor o încredere desăvârşită... Şi asta mi se pare azi *esansiel*{187}. Desigur că există anumite primejdii... Aşa e jocul acesta cumplit al revoluției... Poate că ar fi de dorit ca ei să fie mai cuminți puțin... Dar dacă ar fi cuminți de tot, ne-am împotmoli cu toții.

Tânărul iuncher rămase îndelung pe gânduri. I se păru ca, într-un fel, căminarul are dreptate. Se gândi la laşitatea celorlalți, la cei prea cuminți, care aşteaptă totul de la alții.

Mitică Filipescu îşi împreună din nou mâinile la piept şi rămase un timp pe gânduri, apoi îl privi înțelegător şi cu aceeaşi nedezmințită simpatie.

— Domnule iuncher, viața nu aşteaptă. Te vezi mai totdeauna în situația de a lucra, de a lucra cât mai repede şi atunci lucrezi cu oamenii pe care îi ai... Dacă aştepți condiții ideale şi oameni ideali, înseamnă să nu poți trece niciodată la acțiune, înseamnă să aştepți până când vei fi nevoit să renunți. Da, unii dintre oamenii noştri sunt cam flecari... S-ar putea să fi ajuns până la urechile Agiei câte ceva din cele ce plănuim noi. Prea mult nu cred să ştie. Acum, în orice caz, înapoi nu mai putem da... acum că am pornit, cine aleargă mai repede câştigă.

Bălcescu suferise foarte mult la gândul că dacă l-ar fi întrebat Filipescu de unde ştie că poliția a aflat, el ar fi trebuit să spună numele lui Panovschi, cu tot cuvântul dat. Acum însă vedea că atât cât ştia el despre informațiile poliției din Piteşti nu era ceva care să-i facă pe tovarăşii săi să întrebe de unde ştie el că Vornicia a aflat... îi spuse, totuşi, îngândurat:

— Domnule căminar, altfel am gândit eu această mişcare. O revoluție nu se poate face de sus. Trebuie să aşteptăm să fie țara pregătită. Să se ivească un semn limpede, o întâmplare care să ne arate sentimentele poporului şi în acelaşi timp să fie o cauză, un punct de plecare pentru o nouă pornire de mânie populară.

Căminarul, care ascultase pe gânduri, îi strânse mâna călduros, şi Bălcescu nu pricepea de ce. Era şi el de aceeaşi părere, cumva? Dar atunci ar fi trebuit iuncherul să impună o schimbare. În realitate, Filipescu, mişcat de emoția cu care vorbea., vrusese doar să-i arate o simpatie care depăşea obiectul.

Prin întuneric mergea greu de tot, cu mare băgare de seama. Tot mai burnița. Avu norocul să întâlnească câțiva trecători cu felinare în care ardeau lumânări de seu şi aşa, pe urma lor, putu să iasă pe Podul Mogoşoaiei.

La curte pentru felicitări

În sala de aşteptare, tapisată cu mătase roşie şi cu ciubucărie ovală aurită, de la palatul domnesc, fosta casă a Goleştilor, câțiva boieri şi doamne aşteaptă tulburați. Între ei, Tița şi mama ei, unchiul Luță, medelnicerul Nedelescu şi fiul său, *Lieutenant*-ul Oprea Nedelescu.

Staicu Nedelescu, în anteriul de mătase vişinie, încins cu şal persan şi în biniş de atlaz alb, e foarte mândru. Îşi mângâie barba tunsă scăzut şi explică înfrigurat serdăresei Zinca:

— Când m-am prezentat măriei-sale să-i aduc la cunoştință logodna feciorului meu, rugându-l să-i dea înalta sa binecuvântare, măria-sa mi-a spus: Să se prezinte joia viitoare după şedința Divanului. Ştii, numai joia vine el acum în Bucureşti, de la țară, pentru şedințele Divanului. Înțelegi ce mare cinste? Ceilalți fii de boieri care se însoară se prezintă cu nevestele lor la curte, după nuntă. Pe fiul meu îl primeşte măria-sa după logodnă. Zinca înțelege, nici vorbă, că el vrea să-i atragă iar luarea-aminte la cinstea pe care i-a făcut-o încuscrindu-se cu ea.

— Vezi că fiul dumitale este şi ofițer în garda măriei-sale, întăreşte un boier scund şi gros, care aştepta şi el să fie primit de vodă şi era bucuros să intre în vorbă cu cei cu nunta.

Nedelescu îşi mângâie barba şi parcă tot ar vrea ca Zinca Bălcescu să spuie şi mai limpede că îşi dă seama de cinstea pe care i-a făcut-o el, dar Zinca tace şi se gândeşte la altceva. A fost greu să i se găsească şi ei ceva de îmbrăcat, căci fetele, în ruptul capului, n-au vrut s-o lase cu rochia de acum douăzeci de ani, care nu merge decât cu ilic şi cu fes mic, cu fundă. Îi găsiseră un fel de tocă de un verde-închis, din care se lăsa pe umeri ceva ca o glugă de caşmir tot verde. Îi pregătiseră o rochie închisă până la începutul gâtului, de tafta neagră, cu volane şi cu mâneci lungi umflate. La gât purta un lanț de aur cu medalion.

Lieutenant-ul şi Tița, îmbrăcați de ceremonie, se țin de mână fericiți. Ea, în rochie albă de mătase, strânsă mult sub pieptul mic, iar jos învoaltă, pusă pe cercuri largi şi

ascunse de sârmă, este toată înflorită de bucurie şi, tare emoționată, se alipeşte uşor de logodnicul ei.

— Vai, ce frică îmi e!

îmbrăcat în tunică de postav albastru, parcă ferecată cu atâtea zorzoane de metal, cu epoleți laţi şi cu ciucuri de aur, cu tot felul de ledunci alămii, el o întreabă mândru:

— Cum poți să spui că ți-e frică alături de mine?

— Tu nu poți să mă aperi de vodă, dacă vodă s-o încrunta la mine… îi spuse ea, cu o copilăroasă sfială.

— De oricine, Tița… şi ridică bărbăteşte din umeri, cu mâna pe mânerul săbiei.

— Nu te supăra, am greşit…

Fata se lipeşte fericită de umărul lui, dar el simte că ea nu i-a spus toate temerile ei.

— Mi-aş da viața pentru tine, nimeni nu ne mai poate despărți de aci încolo, până la sfârşitul zilelor noastre.

Ea îl priveşte proaspăt, viu, în ochi şi surâde… Crede ca şi el.

Bătrânul Nedelescu se întoarce către mama lui Bălcescu:

— Dar de ce n-a venit şi Nicolache? Ca iuncher, era aproape îndatorat să fie aci… Dacă o să întrebe măria-sa: „Unde-i iuncherul Nicolae Bălcescu?“ Ei? Ce-o să-i spunem atunci?

Zinca Bălcescu, încurcată, ocoleşte răspunsul, pentru că ştia că Nicu nu a vrut să vie… îi arată că ei au crezut că numai părinții şi logodnicii. Prea mult nu ştie, emoționată şi ea, ce să mai spuie.

— Am stăruit şi eu… Spunea că nu putea să lipsească din tabără, că era de serviciu.

Apare un aghiotant şi îi pofteşte în sala tronului.

— Poftiți la măria-sa.

Au intrat în sala cea mare, cu covoare groase pe jos, cu perdele mărginite jos cu draperii transversale, roşii. Vodă Ghica şi nepoata lui stau în două jilțuri cu baldachin de culoarea vinului. Cei care intră se ploconesc de la uşă, în afară de ofițeri, care salută milităreşte. De altfel, cu fața încadrată de colierul castaniu al bărbii tunse, cu mustața

mică, întoarsă în sus, alb la față, cu ochii puțin cam prea apropiați, Alexandru Ghica, care e foarte mândru c-a desființat ceremonia sărutării mâinii, zâmbeşte puțin absent, gânditor, cu bunăvoință în definitiv. Mai gravă este nepoata lui, Alexandrina, care-i serveşte de secretară şi care la asemenea ceremonii face oarecum şi onorurile tronului, el fiind burlac. Nn vrusese să se însoare cu fata bancherului Hagi Moscu, de la care luase, cu împrumut, chipurile, cei o sută douăzeci de mii de galbeni cu care-şi cumpărase de la mai-marii Porții tronul. Şi nu s-a însurat, fiindcă era în taină îndrăgostit de contesa van Suchtelen, pe care o va vedea chiar azi în palatul de la Paşcani, lângă Căciulați, înainte de plecarea ei din țară. Nu s-a îmbrăcat, fireşte, în mare ținută. Ci e doar în uniforma de serviciu, care e neagră, dar tot încărcată de fireturi şi de ciucuri. Ca decorații nu are decât, petrecut peste talie, pieziş, marele cordon al Ordinului Nizan, şi în piept, în dreapta, o mare placă de argint, înstelată. Toată lumea are mănuşi albe, şi toți bărbații şi femeile au vărsat pe ei flacoane cu apă de colonie.

Logodnicul, cu Tița la braț, fac câțiva paşi înaintea celorlalți. În fața lui vodă, ea se desprinde de brațul lui şi face o reverență pentru care s-a chinuit acasă îndelung. Apoi, el rămâne înțepenit în poziție militară.

— Am înalta cinste să prezint măriei-sale pe logodnica mea, Sevastia Bălcescu.

Voda Ghica, trezit din gândurile lui, zâmbeşte şi dă mină Țiței, care vrea să i-o sărute, dar el şi-o trage curtenitor. Tița face apoi o nouă reverență Alexandrinei Ghica. Acesteia îi sărută mină pe care i-o întinde, Bătrânul Nedelescu se uită mândru la Zinca Bălcescu. „Merge bine, nu?“ vrea să spună privirea lui. Vodă face un semn. De alături, apar doi lachei în fracuri închise, cu o tavă mare cu pahare cu şampanie şi cu alta cu pişcoturi.

Ghica ridică un pahar înspumat, toți ceilalți ridica şi ei paharele.

— Vă doresc viață lungă şi fericită în viitoarea voastră căsnicie, şi bea paharul tot.

Ciocnesc între ei cuscrii şi logodnicii, dar cu bună cuviința. Din greşeală, logodnicul se loveşte cu cotul de tată-său şi varsă cupa de şampanie pe rochia Țiței.

Fata, surprinsă, speriată, dă un mic strigăt:

— Ah!

Logodnicul este foarte încurcat. Toți cei de față zâmbesc însă indulgenți, iar bătrânul Nedelescu împacă înțelepțeşte lucrurile.

— Nu-i nimic. Asta poartă noroc.

— Da... Da... poartă noroc.. Întăreşte Alexandrina Ghica şi privirile i se îndreaptă spre îndrăgostiți, spre Tița mai ales, care zâmbeşte ruşinată.

Bătrânul Nedelescu strigă cu o voce puternică, fără emoție, slugarnic:

— Să trăiască măria-sa şi măria-sa... doamn... domnița, ar vrea să adauge, dar se încurcă.

— Să trăiască măria-sa... se ploconesc cei de față. Şi pe urmă se retrag încet, cu spatele spre uşă.

În sala cea lungă, unde se aşteaptă de regulă intrarea lui vodă, zeci de rude, în frunte cu unchiul Luță, îmbrățişează şi sărută pe logodnici cu zgomotoasă căldură şi fac un mic teatru familial.

Procesul

Ziua de paisprezece octombrie trecu liniştită, dar când Agia din Bucureşti primi la rânclul ei un denunț din partea serdarului Mehtupciu, care era prieten cu Macedonschi şi Sotir (şi fusese adus de aceştia în complot), Vornicia trecu la arestări pe toată țara.

Cei dintâi fu adus în beciul Agiei Marin Serghiescu, la douăzeci şi patru octombrie, în Bucureşti. Apoi marele vornic dădu poruncă ispravnicului de Gorj să aducă în fiare la Bucureşti pe Radoşanu şi soții lui. Oameni ai Agiei din Bucureşti fură trimişi să aducă legat pe Telegescu de la Piteşti. Mitică Filipescu fu ridicat de acasă. Bălcescu fu adus

la Dejurstfă de o patrulă militară. Fură arestați în total douăzeci şi patru de inşi.

Au fost toată iarna anchetați cu o asprime *neobicinuită* de către comisia numită de Alexandru Ghica, în care, în afară de fratele acestuia, spătarul Costache Ghica, mai intrau şi vornicul Iancu Manu, vornicul Manolachi Florescu şi aghiotantul lui vodă, colonelul Nicolae Golescu.

Acesta deveni vânat, din roşcat ce era, într-o noapte târzie, când în cancelaria de la Dejurstfă, Nicolae Bălcescu, istovit de zece ore de tacrir, îi strigase cu o amarnică durere:

— Dacă tatăl dumitale n-ar fi murit acum zece ani şi te-ar auzi batjocorind, aşa cum o faci, duhul progresist, ar muri acum de ruşine... Cine ar crede că sunteți fiul marelui boier Dinicu Golescu?...

Era vădit că amintirea tatălui său, iluminat boier cărturar, îl stânjenea pe acest elegant boier de curte, care şi la anchetă venea în fiecare zi într-o nouă uniformă.

Îşi sprijini cu amândouă palmele fruntea şi râmase aşa mut, cu coatele pe masă.

Şi mai brutal se purtase încă spătarul Costache Ghica, despre care se spunea în oraş că, încins fiind cu sabia, lovise cu pumnii pe unii deținuți.

Nu s-au putut afla prea multe de la cei arestați, cu toate că ancheta a fost atât de mult prelungită. De altfel, doi dintre cei mai adânc implicați în acest proces, dascălii Eftimie Murgu şi J. A. Vaillant au fost lăsați liberi, sub motiv că sunt sudiți, supuşi străini, unul austriac, iar celălalt francez. Asta a dus la zvonul cu totul fals, care umbla în oraş (şi a dăinuit şi mai târziu), că Vaillant ar fi fost cel care i-a trădat pe ceilalți. După alții, însă, cel care îi vânduse fusese un alt dascăl de la biserica Negustorilor, pe care-l cumpărase cu bani buni căpitanul de la Agie, Costache Chioru, să-i spioneze. Numai târziu avea să se afle adevărul.

Tocmai la 1 februarie 1841, cei zece acuzați au fost trimişi în judecata înaltului Divan, prezidat de spătarul Costache Ghica, pentru complot împotriva vieții domnitorului. În afară de preşedinte, mai era în Divan un ofițer, colonelul

Nicolae Golescu, care deşi fusese în comisia de instrucție, fusese numit acum, în fața Divanului, acuzator public, procuror militar.

Sala cu perdele sângerii de la Divanul apelativ era neîncăpătoare pentru mulțimea de boieri şi soții de boieri care țineau să vadă şi să audă pe acuzați, căci în afară de boieri, nimeni n-ar fi putut pătrunde într-o astfel de sală de judecată, în acele vremuri când Adunarea Obştească era aleasă numai dintre boierii țării.

Mulțimea aştepta îngrămădită la porțile Divanului, din ce în ce mai numeroasă... în ziua când se luă din nou tacrirul căminarului Mitică Filipescu, mai bine de zece mii de oameni fuseseră împinşi de pe Podul Calicilor cu spăngile{188} şi aşteptau pe prundişul Dâmboviței ori în grădina bisericii Doamnei Bălaşa. S-a aflat imediat cât de hotărât şi cât de curajos a fost căminarul, cât de bărbăteşte s-a purtat. A recunoscut totul, şi-a luat asupra lui totul, dar a tăgăduit comisiei de judecată dreptul de a-l judeca.

Frumoasa lui față arămie era acum acoperită de o barbă crescută în dezordine şi părea încă şi mai palidă.

— Da, am plănuit dezrobirea clăcaşilor... Da, am fi voit să-i facem oameni liberi, căci aceasta ar fi spre binele patriei... Da, am gândit că e bine să se desființeze rangurile şi privilegiile boiereşti, căci nu e drept ca unul să aibă tot, iar cei mulți nimic... Am plănuit înființarea unei armate naționale, ca să nu mai tremurăm cu toții de câte ori unui Pasvantoglu de la Vidin îi vine poftă să prade, trecând prin foc şi sabie un sfert din țară... Am cerut libertatea presei şi a cuvântului, fiindcă acesta este duhul vremii... Pentru toate câte am dorit să le împlinim, nu aveți dumneavoastră dreptul de a ne judeca... Iar dacă o faceți... ne va judeca din nou pe toți – şi pe noi, şi pe dumneavoastră – istoria, şi urmaşii dumneavoastră se vor ruşina de ceea ce ați făcut.

A trecut ca un fior uşor peste capetele boierilor şi ale cucoanelor împopoțonate, care veniseră acolo ca la teatru. De altfel, Bălcescu, în tacrirul său şi tot timpul în fața comisiei de anchetă, dând o serie de răspunsuri voit confuze, nu

se gândise decât cum să-l apere mai mult pe Mitică Filipescu şi nu pomeni de întâlnirea de la Vadu Rău.

Când într-o zi din prima săptămână a lunii april, pe o vreme de primăvara, în timpul când cireşii erau în floare, spătarul Costache Ghica se întoarse dintr-o încăpere alăturată, cu tot Divanul după el, ca să citească hotărârea, în sală toată lumea înghețase... în colțul din dreapta, în fundul sălii, Tița strângea, albă la față, mâna serdăresei, care privea fix, îmbrăcată toată în negru... Unchiul Luță, lângă ele, le apăra de înghesuială, şi acum asculta şi el încremenit. Privirile lor țintesc necontenit chipul iubit, palid, cu ochii cu cearcăne, între acuzați. Tița îşi umezeşte buzele arse de frigurile aşteptării. Judecătorii nu s-au mai aşezat în jilțuri şi spătarul, potrivindu-şi cu o tuse seacă glasul, dă citire hotărârii:

„... Pentru complot împotriva vieții Mariei-Sale Domnitorului şi tulburarea țării, se osândesc după cum urmează: Marin Serghiescu, Telegescu, Sotir şi Radoşanu la zece ani închisoare la ocnele Telega. Se osândeşte la opt ani închisoare la Snagov Dumitru Filipescu, Baronescu, Macedonschi, Cămărăşescu şi Molojescu; se osândeşte la trei ani închisoare Nicolae Bălcescu, fiind minor. Ceilalți se declară fără vină..."

Asta este tot ceea ce a auzit Zinca Bălcescu până în clipa când şi-a pierdut cunoştința de sine, deşi până în clipa aceea se ținuse încă tare. Cu greu unchiul Luță le-a putut scoate pe ea şi pe Tița din sală.

Au încercat tot timpul să-l vadă la închisoare, la mănăstirea Mărgineni. Dar învoirile se dădeau foarte greu, căci trebuiau trei semnături, de la Vornicie, de la Agie şi, cea mai grea de câştigat, de la Spătărie... La Snagov, unde fusese dus Mitică Filipescu, era şi mai greu de ajuns. Într-o zi, unul dintre prietenii lui a obținut învoirea să viziteze mănăstirea de pe ostrovul de la capătul lacului, unde era temnița. Apoi a

cumpărat cu câțiva galbeni pe ceauşul paznicilor, care i-a arătat şi hruba boltită de sub ruine, înecată de apă, în care era ținut în lanțuri Mitică Filipescu.

Ctitoria lui Vlad Țepeş era, după aproape patru sute de ani, dărăpănată, deşi fusese refăcută de vreo două-trei ori. Zidurile erau pătrunse de apa lacului, încât deținutul nu putea să stea ferit decât pe pătul de scânduri îngust şi putred şi el. Ceauşul arată prin ferestruica prin care i se da hrana celui închis, cu un fel de milă disprețuitoare, un bătrân uscat cu barba acum căruntă.

— Asta e boieru ăla, Mitică Filipescu, care a vrut să răstoarne pă vodă. Nu mai are mult dă trăit... Îi putrezesc picioarele în apa din chilie.

Într-o zi ploioasă de toamnă, Zinca şi Tița, neputând intra la închisoarea de la Mărgineni, cu toate că au făcut un drum de zece ore cu poştalionul, aşteaptă privind în sus la fereastra ştiută, dar zidurile coşcovite ale închisorii sunt Repasatoare, mute. S-a înserat, umezeala le-a pătruns, dar ele tot aşteaptă. Burnițează mereu, picioarele parcă ar sta în mocirlă.

Un vătaf le-a făgăduit că, de va putea, va duce pe furiş legătura cu de-ale mâncării şi cu îmbrăcăminte şi îi va spune deținutului să privească printre gratii. Şi iată că apare sus la fereastră, prin ceața uşoară, chipul iubit. Are fața trasă, ochii în cearcăne negre, bărbia întunecată de o barbă mică, neagră. Se simte cât e de slab după umerii aduşi. Face un semn cu mâna. Totul e pătruns de ploaie, de deznădejdea nesfârşită a zilei acesteia de toamna.

Un logodnic poltron

S-a pornit un viscol cumplit încă din noaptea Sfântului Andrei. Şi aşa a ținut aproape toată săptămâna. Acum, spre seară, în ajun de Sfântu' Nicolae, a stat viforul, dar cerul e tot înnourat şi încă nu s-a pornit gerul. Acoperişurile joase ale caselor sunt, aici în mahalaua Visarionului, tot atât

de troienite ca şi ulițele. Lumea a stat tot timpul închisă în antreu, numai cei cu rosturi hotărâte au înfruntat silit urgia de afară. Acum e o linişte fără seamăn şi totul e nesfârşit de alb, ca într-un vis. Singurele semne de viață sunt hornurile caselor, care înalță fuioare groase, negre, de fum, căci toate sobele duduie. Bărbații au ieşit cu lopețile să facă pârtii spre poartă, până în mijlocul uliței; unii, din căsuțele lor mici, abia au răzbit din tindă, căci zăpada era până la streaşină.

La Zinca Bălcescu acasă, ajunul Sfântului Nicolae e, în amil acesta 1842, trist ca o zi de doliu. Amintirea vremurilor luminoase de altădată, când până târziu seara serdăreasa pregătea plăcintele şi fripturile pentru ziua lui Nicolache, o topeşte de durere.

Iată că a oprit la poartă o sanie mică de fier şi piele lăcuită, cu caii cu zurgălăi la gât şi moțuri roşii prinse de căpăstru în frunte. Sunt doi murgi cu coamele gătite şi au peste trupuri, de la jumătatea spinării şi până la capra saniei, valtrapuri{189} largi de plase de sfoară albăstrie, care împiedică zăpada să sară din copite în cei din sanie.

A coborât medelnicerul Staicu Nedelescu, care a cerut să vorbească numai cu Zinca, între patru ochi. L-a poftit atunci în odaia de musafiri, cerându-şi iertare că nu e foc... ca să mai facă puțină economie de lemne.

De la întâile lui cuvinte, care se voiau ocolite din omenie, dar erau grele şi josnice, ea a înțeles despre ce e vorba. Îşi frânge mâinile, străpunsă ca de un cuțit.

— Dar cum se poate să desfaceți o asemenea logodnă?... Când au apărut în lume ca logodnici, când au fost la curte... Când toată lumea ştie?... Nu se compromite o fată de optsprezece ani în felul acesta?

Nedelescu, cu fața lată şi barba mare doar potrivită cu briciul, a rămas în picioare agitat. Ba tot el e cel revoltat, că serdăreasă nu pricepe de partea cui e dreptatea.

— Dar înțelege şi dumneata că eu nu pot admite ca fiul meu să-şi compromită cariera, căsătorindu-se cu fiica dumitale. Un ofițer însurat cu sora unui osândit pentru înaltă trădare îşi atrage duşmănia lui vodă, capul oştirii.

În timpul acesta a intrat Tița, care, după atâtea amânări ale nunții, văzuse bănuitoare această vizită şi acum, din prag, ascultă uimită, zdrobită.

— Eu socotesc că e mai bine pentru amândoi tinerii să se despartă înainte de nuntă decât să se nenorocească unul pe altul.

Zinca îşi vede fata gata să se prăbuşească, aleargă, o prinde în brațe.

— Fetița mamii... fetița mamii...

Dar cu o tărie deznădăjduită, Tița întreabă, sfâşiată şi parcă liniştită:

— De ce n-a venit el să-mi spună asta?

— A fost mutat pe ziua de ieri în regimentul de la Craiova. A trebuit să se prezinte la serviciu... Mi-a dat mie să vă aduc verigheta. Şi se caută în buzunarul caftanului verde, îmblănit.

Fata îl priveşte albă, parcă prăbuşită, şi surâde pe gânduri.

— Şi spunea că şi-ar da viața pentru mine...

Nu mai poate să lupte şi începe să plângă fără nicio mişcare.

Bătrânul Staicu Nedelescu pune verigheta pe masă, morfolind un soi de explicație fără vorbe.

Tița se frânge din nou, privind verigheta înapoiată. Scoate apoi încet de pe deget cealaltă verighetă, dată de el, o priveşte îndurerată şi o pune pe masă. Moale, se prăbuşeşte în fotoliu, sub ochii mamei ei. Bătrânul, în caftan verde, îmblănit, ia în grabă verigheta, bâțâie din mâini şi din cap, încurcat.

— Îmi pare nespus de rău... dar fiul meu nu putea să-şi compromită cariera... şi iese țeapăn, după ce a salutat în pripă.

La Dejurstfă

O săptămână mai târziu, Bălcescu a fost adus în Bucureşti la Dejurstfă, lângă biserica Gorgani. E ținut într-un fel de chilie îngustă, cu gratii la ferestruica mică care dă spre gârlă

şi spre oraş. Iarna a fost mereu grea şi el a suferit greu de frig, acoperindu-se doar cu mantaua, pe un pat de scânduri. Un sfeşnic cu o lumânare şi un scaun nu-l pot încălzi... Timpul trece nespus de greu sub apăsarea pereților cenuşii. În această dimineață de ianuarie, viscolul trebuie să fi fost cumplit de îndârjit, căci neîntrerupt i-a auzit vâjâitul şi i-a simțit suflarea pătrunzând nu numai pe sub uşă, dar parcă şi prin pereți. De la o vreme s-a potolit. Nu se mai aud de afară decât înjurăturile cumplite ale *unterofițirului dejurnă*, care urlă după soldații care nu-şi scutură bine picioarele afară şi murdăresc de zăpadă pridvorul chiliilor. Ca să mai uite, ca să se încălzească poate, recită cu voce tare versuri franțuzeşti. Afară, la uşa celulei, îmbrăcat într-o dulamă groasă peste uniformă, maiorul Lăcusteanu însoțit de locotenentul Fărcăşanu şi unterofițirul de serviciu s-au oprit în dreptul celulei şi ascultă la uşa groasă, cu ferestruica ei cu gratii sus. Nu-i vine să creadă. Se întoarce apoi spre locotenent, care e îmbrăcat numai cu mantaua cu epoleți galbeni şi încins cu eşarfa de serviciu.

— Citeşte cărți franțuzeşti? Nu ştii că un condamnat n-are dreptul la nicio carte?

Şi Lăcusteanu mânios trage mereu cu urechea la versurile spuse cu căldură de un om care dârdâie de frig. Apoi, împingând cu îndirjire uşa, maiorul irumpe urmat de ceilalți, fierbând de mânie.

— Cartea... Ce carte citeai?... Vede un ceaslov pe un scaun, îl ia, îl aruncă la loc... Ăsta-i un ceaslov. Citeai o carte franțuzească.

Bălcescu s-a ridicat milităreşte în picioare, cu mantaua şubredă pe umeri... Ochii îi silit duşi în fundul capului, o bărbuță tânără îi umbreşte obrajii palizi.

— Nu citeam nicio carte.

— Unde ai ascuns-o? Şi apoi dă ordin scurt, sec, către unterofițir. Caută pe sub pat...

Unterofițirul dejurnă, Simion sân' Firu, îngenunche, caută pe sub pat, dar nu găseşte nimic.

Deținutul, istovit, îndârjit, surâde amar..

— Domnule maior, nu mai căutați pe sub pat, nu e acolo cartea.

Lăcusteanu tresare şi întreabă aprig:

— Unde e? Dă-o numaidecât…

Bălcescu arată cu un respect ironic, milităresc, încercând istovit să ducă un deget la frunte.

— E în cap, şi surâde amar. Am aici aproape cincizeci de cărți româneşti, franțuzeşti, latineşti, greceşti şi nemțeşti… Apoi îl priveşte lung, cu tâlc. Recitesc în fiecare zi câte una. Şi întors în el însuşi, şopteşte scăzut, cu sarcasm şoptit: Astea nu le puteți confisca.

Lăcusteanu a priceput amara ironie şi striga furios:

— Fostul iuncher Bălcescu, nu-ți dai seama că eşti osândit pentru înaltă trădare? Mătăhălos, mai ales în dulamă, se învârteşte în jurul lui, îl priveşte disprețuitor… Că dacă nu erai minor şi nu ai fi avut protecție, nu scăpai numai cu trei ani. Se întoarce cu mustața zbârlită şi surâde sarcastic, către ofițer: Dumnealui a vrut să răstoarne pe vodă… Să facă *răspublică*… Să ne ridice în cap pe țărani… Opinca… Fierbe de mânie; se întoarce iar spre Bălcescu: La ce-ți foloseşte atâta minte dacă ți-ai zdrobit cariera şi dacă ai ajuns în halul în care te găseşti? Şi încă să fii mulțumit că eşti la Dejurstfă… Şeful complotului, canalia de Mitică Filipescu, este de doi ani la Snagov, cu picioarele în apă… îi cade carnea de pe el, putrezită… Nu mai are niciun dinte şi-i aproape orb… L-am văzut luna trecută.

Bălcescu se cutremură, se sprijină de peretele chiliei, ca să nu cadă. Căminarul Filipescu? Îşi aminteşte copleşit de dragoste şi admirație că acest bărbat a fost singurul care n-a dat vina pe ceilalți, care a luat totul asupra lui, acoperindu-i pe toți.

Maiorul îl priveşte plin de dispreț, cu ochii lui mici prinşi în obrajii mari, fălcoşi.

Aşa pătimesc ticăloşii care strică țara… care răzvrătesc poporul… Se întoarce apoi către Fărcăşanu, cu un rânjet altfel binevoitor, şi scoate din amintire: L-am întâlnit acum câțiva ani la Vadu Rău pe acest Mitică Filipescu. Era şi

dumnealui, şi-l arată pe Bălcescu, întorcându-se spre el. Aduți aminte ca v-am spus... Băgați-vă mințile în cap, că, de nu, la ocnă putreziți... Uite, că am avut dreptate... îşi potriveşte ceaprazăriile de pe umeri şi se încheie din nou la dulamă.

Bălcescu, rezemat de zid, se frânge încet, cu obrajii întinşi, năucit de cele aflate despre Mitică Filipescu.

Maiorul, încălzit de propria lui amintire, vine din nou spre el, îşi încrucişează brațele pe piept, îl pironeşte cu privirea.

— Cum este cu putință ca un ostaş să se răzvrătească împotriva domnitorului său, căruia i-a jurat credință? În locul lui vodă, eu nici nu vă mai judecam. Mai ales când e vorba de un iuncher. Aşa să ştii... Eu vâram sabia în dumneata şi te lăsam mort pe loc.

Cel întrebat a devenit palid, îl priveşte mut, cu ceva nepământesc în el. Face o grea forțare, ca să poată să se stăpânească.

Lăcusteanu se plimbă încruntat, fierbând de mânie, prin chilia întunecoasă, luminată din când în când de reflexele roşii de la geam ale flăcărilor de la casele care ard pe Podul de Pământ, la câțiva paşi chiar de postul tulumbagiilor. O casă, două, iarna mai ales, arde cam în fiece zi în Bucureşti.

— De ce ai vrut să devii ofițir dacă nu iubeşti armata? Dacă nu-i cinsteşti uniforma?

Bălcescu zâmbeşte amar, apoi spune apăsat, silabisind parcă:

— Aici la închisoare am lucrat o carte care se numeşte oarecum *Puterea armată la romani.* N-o căuta ca s-o confişti. E numai în cap... O voi întregi cu anii. Vor fi acolo campaniile ostaşilor români, câte au fost de la întemeierea Principatelor. Şi îl priveşte deodată aprig. Dar uniforma asta nu-mi place... Nici cine comandă...

Lăcusteanu, om coleric-sanguin, cum se caracteriza el însuşi uneori, care nu se aştepta la acest răspuns de la un om atât de istovit, vrea să scoată sabia.

— Nemernicule!

— Domnule maior, se aşază în fața lui speriat Fărcăşanu nu uitați că e prizonier.

Maiorul îşi muşcă mustața mică, se stăpâneşte, pe urmă îşi potriveşte şuba şi, înainte de a pleca, dă instrucțiunile pe care le crede necesare locotenentului, cu o voce obişnuită în serviciu.

— Nu cred că focul se va întinde până aici. Polcovnicul s-a speriat degeaba... Cine ştie cum s-au aprins, peste Podul Mogoşoaiei, acareturile Ghiculeştilor... Dacă, totuşi, crezi că e nevoie să mutăm deținuții, să ştii că o parte din batalionul meu este consemnat în cazarmă. Pe mine mă găseşti la vornicul Grădişteanu. Şi arată, cu un gest lămuritor, că acolo vor juca în cărți... Facem o partidă de *whist.* Sunt toată noaptea acolo... Iar în clipa când iese, se întoarce spre Bălcescu, amenințător: N-o să mai ai prilejul să urzeşti revoluții.

Fostul iuncher nu ascultă, priveşte spre fereastră. Maiorul a pus mână pe clanță şi îi porunceşte în şoaptă lui Fărcăşanu:

— Să stai cu ochii pe bestia asta...

Apoi ies toți trei, tropăind puternic pe duşumeaua de cărămidă a sălii lungi care leagă chiliile.

Bălcescu, rămas singur, se crispează într-un gest de revoltă şi îşi încleştează pumnii. Dar deodată se frânge. Simte că trebuie să tuşească, nu se poate opri, duce o batistă murdară la gură şi, când o ia, vede cu groază urme de sânge pe ea... Se trânteşte cu fața în jos pe pat, dar aude numaidecât uşa care se deschide iar cu zgomot. Tresare, căci nu vrea să fie văzut bolnav. Vrea să ascundă tuturor că pieptul îi e atât de şubred. Intră, prietenos, locotenentul Fărcăşanu şi surâde, ridicând din umeri, parcă ar spune: „Ai văzut ce nebun e?“ Bălcescu clatină din cap, copleşit de tristețe, iar locotenentul se apropie încet de pat.

— Domnule Bălcescu, am o rugăminte... şi aici şovăie, râzând... Uite, mâine seară este o „soarea masche[{190}]“ la Momolo... Vine cu părinții ei şi o demoazelă din protipendadă, care se crede că este singura ființă din Bucureşti care ştie englezeşte. Vreau să-i spun, ascuns sub mască, şi eu câteva cuvinte englezeşti, ca s-o fac curioasă.

Bălcescu îl priveşte, obosit.

— Şi dacă-ți răspunde, ce te faci?

— O să fie sub mască, nu? Voi tăcea misterios şi ea va crede că nu vreau să vorbesc. Vrei? Şi îi întinde un creion şi hârtie.

Bălcescu caută, pe gânduri, în timp ce Fărcăşanu adăugă zâmbind şiret.

— Dar scrie-mi în pronunțarea românească…

Surâzând obosit, Bălcescu îi întinde peticul de hârtie.

— Spune-i rândurile astea… Sunt din *Hamlet…*

Locotenentul citeşte, silabisind:

— *Tu e nonri go… end cuicli tu… Farueel*[{191}]… Omul, obosit, i-a pus mâna pe umăr.

— Dacă nu se poate mai bine, fie şi aşa.

Fărcăşanu mulțumeşte, iese pe uşă, urmărit de privirea absentă a lui Bălcescu.

În mahalaua dinspre Visarion

Afara e un ger năprasnic, dar în sălița cea lungă dintre odăi, din ulița Visarionului, pe două canapele înguste, puse în lungul pereților, capitonate şi îmbrăcate cu cânepă vopsită în tutuniu[{192}], vreo două-trei femei îmbrăcate gros, cu scurteici, cu copii în brațe, aşteaptă în frig, căci în sală nu se face foc, ca să fie primite pe rând de Zinca. Locul este îngust, şi când Paraschiva se duce să deschidă, abia poate să treacă. Femeile necăjite au venit de departe, într-o vreme când boieroaicele nu obişnuiesc încă să meargă la doctor acasă.

— Să zice că o doctoroaie dă ochi, ca serdăreasa Zinca asta nu să află în toată Țara Românească… clătină din cap o femeie tânără, cu scurteică veche pe ea, învelind cu o broboadă copilul, ca de doi-trei ani, pe care-l ține în brațe.

— Eu vin aici dă vreo trei săptămâni, dar p-o nepoată a mea, venită anume dă la Brăila, a făcut-o bine dă albeață în ochi într-o săptămână… lămureşte la rândul ei femeia legată cu o basma pe sub fălci, ținând de mână fata.

Sa auzit oprindu-se la poartă o sanie cu zurgălăi şi apoi a bătut cineva la uşa din față. Slujnica se duce să deschidă şi pe urmă lasă să treacă înaintea ei o femeie foarte tânără, care

nu pare să aibă încă treizeci de ani. E îmbrăcată într-o malotea de suvai mătăsos, albastru-negru, îmblănită toată cu samur pe dinăuntru. Pe cap are o căciulită de astrahan sein, ca un fes mic, de pe care-i cade pe umeri o capelină tot de suvai mătăsos, de aceeaşi culoare albastră ca maloteaua; în picioare poartă nişte cizmulițe negre, scurte, cu tiv de cacom alb sus. Are ceva sprinten şi neastâmpărat în ea, de pare mereu grăbită. Slujnica a bătut în stânga, la uşa din mijlocul sălii, şi după puțin timp s-a ivit în prag Zinca Bălcescu, fericită că o vede pe Luxița Florescu.

— Maică, nu ştiu cum să-ți mulțumesc că ai venit, şi îi face loc într-altă odaie, în odaia de musafiri din dreapta, de la față.

— Nu pot să uit, coană Zinco, niciodată, că l-ai vindecat pe frate-meu. Spune-mi te rog ce s-a întâmplat. Ştii dumneata bine, oricând mă vei chema, voi veni.

Femeia cea tânără face câțiva paşi prin casă, se vede că e şi ea încurcată. Pare şi încruntată, fiindcă are sprâncenele negre de tot şi cam scurte, numaidecât deasupra ochilor căprui, umbrindu-i o dată cu genele de parcă n-ar avea pleoapele de sus. Altfel e destul de frumoasa şi zveltă ca o pisică negricioasă cu gât lung.

— Ce pot să fac? Ați văzut ce greu mi-a fost să obțin de la țața Anica Ghica făgăduială lui vodă că-l va ierta. Nu-i cerea decât să prezinți dumneata o cerere semnată de el. Nu-l cunosc pe băiatul dumitale, dar am alergat ca o nebună să-ți aduc vestea şi, când colo, Nicu ăsta nici n-a vrut să audă de semnătură… în sfârşit, tot e bine că măcar l-au mutat la închisoarea din Bucureşti.

— Maică, nu te supăra, e un copil, şi pă urmă, acum e altceva! Acum nu mai e Vodă Ghica, al care l-a condamnat. Acum, cu Bibescu, o să-i fie mai uşor să facă o cerere. Dumneata eşti rudă, mi se pare, şi cu Bibescu? Ba după câte ştiu şi cu marele vornic…

— Va fi foarte greu. Ar trebui să vorbesc tot prin țața Anica, dar de când am divorțat, mătuşă-mea nici nu vrea să mai audă de mine… Zice că în casa ei să nu calce o divorțata… Mai

rău e că nu vrea să-l vadă nici pe Vodă Bibescu, de când umblă să divorțeze şi el.

Intră pe uşă, cu sufletul la gură, Tița, aleargă la Luxița, o îmbrățişează, cu obrajii prinşi de ger, tremurând de emoție. Vine de la mătuşa lor, Facă, şi a văzut sania oprită în fața casei.

— Mi-a spus Paraschiva că ai venit… Nană Luxița, trebuie să încercăm din nou… Când am auzit că l-au scos pe Ghica, am înnebunit de bucurie.

— Acum nu mă mai duc eu la închisoare, o lămureşte Zinca pe tânăra femeie. În noaptea de Crăciun am visat că mi-a apărut Maica Domnului deasupra icoanei şi mi-a spus: „Zitico… să se ducă fata ta mai mică şi să-l aducă pe Nicu, frate-sau, acasă… Trebuie să se ducă ea, neapărat."

Tița strânge amândouă mâinile tinerei femei.

— Trebuie să facem ceva, nană Luxița. Marna nu mai doarme de la Crăciun încoace… Numai de asta vorbeşte…

Ard iar Bucureştii

Da… nana Luxița a obținut doar în trei zile, şi de la Vodă Bibescu, o făgăduială de iertare. Să facă deținutul o cerere anume. Zinca şi Tița au pornit într-o sanie cu scaunul acoperit cu o saricâ albă. Birjarul sta în picioare în fața laviței lui înguste, în pieptul lăcuit şi întors al saniei. În ianuarie n-a viscolit decât vreo două zile, altfel a fost mereu senin, iar troienele şi movilele de zăpadă care acoperă oraşul, cu grădinile şi livezile, au înghețat şi stăruie de aceea un ger cumplit. Sania coboară în grabă, dar pe Podul Mogoşoaiei, pe care e drumu făcut între pereții de zăpadă dată-n lături, nu poți merge decât la pas, căci e foarte lunecos… şi sutele de sănii care se îmbulzesc, unele încercând să treacă înainte, altele vrând să oprească, alunecă într-o parte, se lovesc între ele.

— Încotro? Nu e voie!… Şi un tist de dorobanți a ieşit înaintea cailor.

— De ce nu e voie?

— Nu vedeți că arde! Şi arată spre biserica Zlătarilor cerul roşu.

— Avem învoire de la Spătărie, de la Vornicie şi de la Agie. Dă-ne drumul, băiete, aproape că se roagă bătrâna mamă, care văzuse că arde undeva în Bucureşti, dar care ştia mai întâi de băiatul ei că îngheață într-o chilie de închisoare.

— Nu se poate să treceți, e poruncă.

Tistul întoarce caii de zăbală. Când au văzut că nici vorbă nu e să poată ajunge pe la Podul Cilibiului, s-au întors şi au încercat să treacă mai încoace, pe la Hanul lui Filaret, pe lângă biserica Brezoianu... Dar lângă fostul han, în fața casei Torok, au fost iar oprite... Se văd pe toate ulițele care duc spre Dâmbovița oameni nevoiaşi care ridică donițe de apă pentru tulumbe. Coboară amândouă din sanie. Tița luând de braț coşulețul pe care-l duc lui Nicu, şi o iau încet spre lacul lui Dura, prin piața în care sunt vreo douăzeci de sănii cu lemne şi dovleci, venite la târgul de săptămână. Ocolesc iar pe Brezoianu, spre Podul de Pământ, dar înainte de Giafer, unde malul gârlei este iar ridicat, sunt din nou oprite. Un alt pâlc de oameni nevoiaşi fac lanț, trecând de la om la om donițe şi găleți cu apă, care sunt ridicate din râpa Dâmboviței şi vărsate în tulumbă. Sunt păziți de un ceauş cu gârbaciul, ca şi când ar fi arestați. Boierii, curioşi, pe marginea cealaltă a drumului, privesc flăcările uriaşe spre casele Corbenilor şi ale lui Meitani. Arde tocmai în apropierea focului din săptămână trecută. Unii cred că au rămas tăciunii sub unele dărâmături, care au răbufnit noaptea trecută şi s-au întors. Zincă şi Tița încearcă să treacă pe jos mai departe, dar sunt din nou oprite... Luptând şi cu pelerina ei verzuie şi cu coşul, Tița abia de izbuteşte să nu cadă, lunecând.

— Domnule ofițer, dă-ne drumul, avem învoire să mergem la închisoarea de la Dejurstfă, se roagă Tița de el.

— Ce să căutați acolo? Nu vedeți că arde Bucureştii? Focu se întinde într-acolo.

— O să ardă şi închisoarea?... se cutremură Zinca. Şi ce faceți cu deținuții?

— E ordin ca atunci când focu o fi în apropiere, deținuții să fie scoşi sub pază şi mutați la Plumbuita…

Zinca se închină. Tița tremură toată. Alți vreo patru-cinci oameni nevoiaşi sunt aduşi de doi dorobanți cu amenințarea harapnicului. Oamenii, luați de la necazurile lor, fac gălăgie.

— Gura… Cine vreți să stingă focu? urlă şi amenință dorobanțul.

O femeie bătrână furioasă, într-un suman peticit, arată pe cei care privesc.

— Dar boierii ăştia de ce stau şi să uită? Dă ce nu-i puneți şi pă ei la găleți?

— Ține-ți fleanca… Cum o să punem pă boieri la găleți?… Şi e gata s-o lovească.

Un om nevoiaş şi slăbănog, încocârjat sub o legătură de lemne pe care o duce în spate, vine dinspre pădurea Cotrocenilor şi vrea să se strecoare nevăzut, dar e înşfăcat şi băgat şi el în lanțul de găleți.

— Lăsați-mă să mă duc acasă. Îmi îngheață copiii fără foc în odaie…

— Gura! Adu-i şi pe ei la găleți. Să se încălzească la foc, găseşte prilejul să fie de haz omul stăpânirii.

Un om din lanț, cu mâinile ude, înghețate, scapă o doniță din mână. Donița se rostogoleşte spre copcă făcută în gheața de pe gârlă. Pe lavița de la poarta de lemn, Zinca se prăbuşeşte, parcă deznădăjduită. E poarta din dos a grădinii de la lacul lui Dura, unde e şi locuința Cişmigiului. Paznicul, cu căciula țurcănească şi cu mănuşi de lână cu un singur deget, lucrează să facă pârtie şi o priveşte nedumerit. Nu îndrăzneşte să se apropie şi să-i dea ajutor.

— Mamă, ți-e rău? întreabă Tița. Îşi frânge mâinile, îngrozită, aleargă la ofițer şi îi strigă deznădăjduită: Domnule ofițer, dă-ne drumul, mamei îi e rău de tot.

— Unde este învoirea? întreabă ofițerul, cu obrajii înghețați şi ochii înroşiți de ger,

Tița scoase din manşonul mic hârtiile. Când vede numele, omul se mai îmblânzeşte.

— A, este doftoroaia Bălcescu. Şi iar şovăie. Vezi că învoirea este numai pentru o singură persoană. Nu puteți merge amândouă.

— Mamă, du-te dumneata…

— Du-te tu. Numai tu poți să-l îndupleci să iscălească cererea de iertare.

— Atunci tu du-te acasă, ori mergi undeva la adăpost.

— Du-te. Nu mă mişc de aici până deseară, până vii cu cererea semnată.

Ofițerul le priveşte mişcat. O ajută pe Tița, care ia coşul şi coboară sprijinită de el, să nu alunece în râpa din vale, urmărită de privirea umedă, obosită a mamei ei.

Apoi se întoarce, căci este strigat de un unterofițir.

— Trăiți dom*'Lieutenant* Deivos. Poftiți la domnul căpitan.

Locotenentul se îndreaptă spre cazarma pompierilor, care este chiar lângă acareturile Ghiculeştilor.

Tița la Gorgani

Bălcescu, suit pe patul de scânduri, urmăreşte focul pe ferestruica de sus, printre gratii… Şi din când în când se întoarce către Fărcăşanu.

— Parcă s-a mai domolit.

— Nu cred nici eu că va mai ajunge până aici. Numai că din pricina asta suntem consemnați toți ofițerii, aci, la Dejurstvă.

Când apare în prag Tița cu gefreitărul{193} Simion Firu, care duce coşul, Bălcescu încremeneşte cu ochii la ea.

Simion sân' fon, cum e trecut în registre, s-a împăcat curând cu viața de cazarmă. A şi fost înaintat gefreităr, şi azi e foarte mândru că iar e unterofițir dejurnă pe cazarmă. A devenit crâncen de milităros în aceşti doi ani, şi când e de serviciu, ca azi, e spaima soldaților. Bălcescu nu l-a recunoscut, fireşte, dar el, Simion, îşi aminteşte bine de tânărul iuncher care s-a certat cu boierii la ei, la Vadu Rău. S-a temut să-i arate că-l cunoaşte însă, fiindcă nu ştie ce vor zice ofițerii lui şi el nu vrea să-i supere… Acum a venit, ceva

mai curajos, căci vede că locotenentul Fărcăşanu stă de vorbă de multe ori, prietenos, cu deținutul.

Fata a rămas locului, nemişcată şi ea... îşi priveşte zguduită fratele.

— Să trăiți, dumneaei este sora deținutului. Are învoire da la Spătărie, dă la Agie şi dă la Vornicie să aducă d-ale militării şi rufe... Da' vedeți... io nu m-am uitat în coş. Să vă uitați dumneavoastră.

Fărcăşanu îi face un semn cu mâna.

— Bine. Du-te. Pe urmă aruncă o privire spre coş. Sper că nu sunt aici nici arme de foc, nici cărți oprite!...

A spus asta cu prietenie, a salutat şi a ieşit, să-i lase pe cei doi singuri,

Tița se aruncă de gâtul fratelui ei.

— Nicule... Nicule... Din ziua Sfântului Simion nu te-am mai văzut.

Bălcescu o priveşte fericit, dar pe urmă întreabă, brusc, nelămurit:

— Mama?

Tița pare stânjenită, se fâstâceşte. Lasă coşul pe care vrea să-l puie pe pat jos.

— E bine... Suntem bine cu toții... Şi Marghioala, şi Costache, şi Barbu.

— Tița, ce-i cu mama? stăruie el, neliniştit. De ce n-a venit şi ea?

— Nicule, o ştii, cu ale ei... Este sănătoasă... A vrut ea anume să viu eu de data asta... Cum te cunoaşte de bine!... Caută în buzunar şi scoate o scrisoare. „Lăsați-mă să-i scriu, că dacă Nicu nu m-o vedea şi n-o vedea scrisul meu, se sperie.“

El parcurge lacom paginile, în timp ce Tița îl contemplă copilăreşte, apoi constată înduioşat:

— Chirilice? Tot nu vrea să audă de alfabetul nou?

Tița îl lămureşte surâzând:

— Dacă te uiți cu luare-aminte, afara de *a* mai vezi şi un *m* latin. S-a canonit câteva zile, cu ochelarii pe nas, şi pe urmă s-a lipsit şi mi-a zvârlit tăblița, că eu o învățam.

Bălcescu parcurge grăbit, nervos, scrisoarea.

— Nu o pot citi acum... Sunt bolnav de nerăbdare. Mi-e teamă că n-o să putem vorbi tot ce avem de vorbit... Scrisoarea o pot citi şi după ce pleci. E puțin cam târziu şi nu ştiu cât îți va fi îngăduit să stai.

Tița îi spune cu seriozitate copilărească:

— Ce-am pățit! De la zece am plecat de-acasă, din Visarion, şi abia acum am ajuns... Toate ulițele sunt oprite de soldați. Arde de două zile în Lipscani.

Bălcescu arată că se vede şi pe ferestruică. Ridică din umeri, uimit.

— Ard din nou Lipscanii. Ard iar Bucureştii, Tița?

Ea îi lămureşte grav, în timp ce a pus coşul pe patul de scânduri şi se pregăteşte să scoată, din el, pachetele.

— Nu, că acum s-a aprins, zic unii, dinspre hanul Şerban-Vodă, şi vântul a bătut în partea *ceastălaltă*. Focul a trecut peste Podul Mogoşoaici la Meitani şi la Racovițeşti, de acolo s-au aprins nişte acareturi la Corbeni şi a răbufnit în Brezoianu. Prin toate curțile stau maldăre de boarfe şi de calabalâc... Sunt toate tulumbele pe ulițele vecine, dar nu ajunge... Căpitanul Costache a scos multă prostime cu gârbaciul şi s-au făcut vreo zece lanțuri de-a lungul ulițelor, spre gârla Dâmboviței, de trec gălețile de la om la om. Surâde copilăreşte, cu ochii ei trişti. O fi vreo sută de găleți pe fiece uliță. Sunt prinşi trecătorii cu arcanul! Că mulți fug!... Sunt uzi de apă, care îngheață, pe ei şi le degeră mâinile.

Bălcescu e nedumerit şi neliniştit.

— Dar cum de ați obținut învoirea asta? Aici, de la fuga lui Ghica, toți parcă îşi fac de cap. Au devenit şi mai răi, şi mai neînțelegători. Le e mereu frică de o evadare laolaltă.

Fata îl priveşte surâzând.

— Tot biata nana Luxița Florescu. Neobosită, a bătut la toate uşile. I-a spus marelui vornic la o sindrofie de la obraz că ştie că eşti deținut în zdrențe pe gerul ăsta, că eşti nemâncat cu zilele... Că acum e la putere el, şi va cădea blestemul pe capul lui, dacă se va întâmpla o nenorocire...-

Fratele întrebă mirat, ridicând din umeri, căci nu o cunoaşte pe tânăra lui prietenă:

— Nana Luxița?...

— Nicule, femeia aceasta e un înger pentru tine... Dar mai mult n-a putut...

În genunchi, Tița desface coşul pus pe pat. Înainte însă de a începe să scoată, descoperă parcă îngrozită că patul e fără aşternut, cu scândurile goale.

— Nicule, nu ai aşternut, nu te înveleşti cu nimic?

Privirea lui se părea nepăsătoare, dar surâsul întârzie.

— Mantaua. Ține destul de cald... Se vede cât de colo ca nu spune adevărul. Oricum, parcă e mai bine aici ca la Mărgineni.. De altfel, cred că nu sunt decât pentru cine ştie ce cercetări... O să mă ducă înapoi acolo.

Ea îi şopteşte moale, ca o destăinuire:

— A fost doar o vorbă, tot nana Luxița a vegheat. Apoi scoate din coş. Uite, două rânduri de primeneli, ciorapii ăştia de lână, un cojocel. Tot sunt bune pe gerul ăsta.

— Lăsați şi voi, că nu e atât de rău, un bărbat poate să îndure uşor asemenea nimicuri... Nu vă mai faceți gânduri... Ce vreți? Închisoare.

Tița scoate iar din coş alt pachet.

— Nişte baclavale, le-am făcut noi pe furiş, că suntem în postul Paştilor şi mama s-ar supăra dacă ar şti. Ea îți trimite halva cu alune, caramele, migdale.

Bălcescu surâde înduioşat când vede castronul mare de supă.

— Şi orez cu lapte? Tot copil mă crede.

— Cum o să fie cu lapte? Dacă suntem în postul mare? E cu tahân... Ştie că îți place atât de mult... Uite şi nişte şuncă, s-o păstrezi până trece postul, iar ăştia sunt pesmeți cu lapte, din făină albă, să-i ai pentru multă vreme. Îi înmoi în apă...

El, mereu neliniştit, bănuitor, dă coşul lângă pat.

— Tița, spune-mi adevărul... de ce n-a venit mama? De ce te-a trimis pe tine? Mă bucur nespus că te văd, Tița, dar n-aş vrea ca tu să fii aici în locul mamei. Şi adăugă cu teamă. Dacă ar fi sănătoasă, n-ar lăsa pe nimeni în locul ei.

— Nicule, am să te lămuresc... Dar şovăie. Am să te lămuresc. Caută cum să iasă din încurcătură. Ştii, când a fost mama astă-toamnă la tine... n-ai vrut să auzi să iscăleşti cererea de iertare... lui vodă.

El se întunecă, se crispează, face doi paşi prin chilie. Deşi îi e frig, nu vrea să ridice gulerul mantalei.

— Nu se putea altfel, Tița. O amintire grea îl face să-şi lase capul pe piept. Şi aşa m-am simțit destul de prost când m-am gândit că la judecată ați făcut fel de fel de intervenții pentru mine, declarându-mă minor... de m-ați făcut să-mi pierd şi eu capul. De când sunt închis mi-e ruşine de ce am spus acolo... Cade pe gânduri, ochii i se întunecă... Şi ceilalți, toți au fost netrebnici... Toți au dat ruşinos înapoi. Au aruncat vina pe altul. Numai Mitică Filipescu a stat drept şi a lăsat să cadă pe el totul... Acum îi putrezesc picioarele în apă, la Snagov. După un timp, tot cu vocea şoptită, întreabă luându-i mină: E supărată mama?

— Nicule, nu trebuia să refuzi să iscăleşti cererea de iertare. De atunci mama parcă este mereu bolnavă. Alergase biata de ea un an de zile. Bătuse la toate uşile, care au rămas câineşte încuiate. De Sfântul Alexandru, nana Luxița izbutise s-o înduplece pe bunica ei, pe Anica Florescu, să meargă la fratele ei, la Vodă Alecu Ghica. A stăruit o jumătate de ceas bătrâna, i-a cerut să facă asta de ziua numelui lui, şi până în cele din urmă vodă s-a înmuiat. A spus să se facă formele, să faci cererea de iertare şi să i-o aducă până într-o săptămână nana Luxița... Biata mama a crezut că înnebuneşte de bucurie. N-a mai dormit până a ajuns la tine... Şi când colo, tu nici n-ai vrut să auzi de o cerere de iertare.

— Soră, mi se sfâşie inima când mă gândesc la suferințele pe care le-am căşunat bietei noastre mame... îmi dau seama că ea nu mă poate înțelege... Dar tu, tu trebuie să înțelegi că nu puteam să mă înjosesc până într-atât, încât să cer iertare acelui despot care semnase cu laşitate pentru condamnarea noastră, închisoarea mi-a deschis ochii. Ochii dinăuntru. Azi cred că dacă nu există şi fapte imposibile

pentru demnitatea omenească, atunci cuvântul *om* trebuie înlocuit…

Tița a rămas pe gânduri, tulburată. Îşi duce mâna cu degetele lungi la obraji… Şovăie.

— Nicule…

El înțelege greşit tulburarea ei. Îi ia mână, prietenos.

— Vezi că mă înțelegi? Tu îmi eşti mai aproape decât orice altă ființă pe pământ. Mama e o sfântă, soră dragă, dar ea e din alte vremuri, a uitat de când era tânără. Acum nu cunoaşte decât necazurile de familie. O potopesc câte are pe cap. E supărată pe mine şi nu vrea să vie să mă mai vadă.

Fata îl întrerupe, speriată:

— Taci… taci… Nu vorbi cu păcat… Nu e supărată, biata de ea. Surâde apoi topită, cu un fior de duioşie, gândind la făptura mamei. Dacă i s-ar de voie, ar dormi la uşa ta. Aici… Altul este motivul pentru care m-a trimis pe mine…

O priveşte, încruntând nedumerit sprâncenele.

— Nu înțeleg nimic… şi aținteşte asupra ei o privire întrebătoare.

Ea şovăie îndelung, nu ştie cum să-l lămurească, e stânjenită.

— Mi-e greu… îşi strânge băierile capelinei ca o încercare de refugiu.

El o priveşte tot mai nedumerit, căutând să descifreze tăcerea ei prelungită, încurcată.

— Spune-mi…

E mereu încurcată, cu toate acestea zâmbeşte cu duioşie.

— Vezi, Nicule, e foarte greu de spus. Tu nu crezi în anumite lucruri… Şi mi-e greu să-ți spun…

Stăruie, nervos, îşi strânge iar mantaua rărită, ici-colo ruptă, căci îl pătrunde, simte un fior de Irig.

— Spune, spune, Tița… Tuşeşte şi, neliniştit, îi explica. Am răcit de aseară…

Tița a tresărit speriată când l-a auzit că tuşeşte, dar reia zâmbind, cu fața înflorită, gândindu-se cu duioşie la mama lor.

— Uite, în noaptea de Crăciun, mama a visat un vis…

Acum e lămurit: o întreabă, surâzând şi el, cu ironie înduioşată:

— Tița, soră dragă, ani ajuns la vise?

Pare convinsă şi ea că asta e o slăbiciune a mamei lor, dar ea o iubeşte aşa cum e. O apară cum poate, zâmbind.

— O ştii pe mama cu ale ei… Zice că i-a apărut în vis Maica Domnului şi i-a spus: „Zinco, să se ducă fata ta cea mai mică să-l înduplece pe frate-su“. S-a trezit, numaidecât şi de atunci nu mai are linişte. Se opreşte, şi vrea să spună mai mult, dar e încurcată. După ce şovăie puțin, îngropându-şi obrajii în gulerul capelinei, reia: Şi nana Luxița crede că va fi mult mai uşor, acum cu Vodă Bibescu, pentru iertarea ta. De aceea, mama, vezi, m-a trimis pe mine, spunând că e sigură că eu te voi înduplеca să semnezi cererea. De-asta n-a venit ea. „Du-te, fetița mea, tu, că eşti suflet de copil… Ai har de la Maica Domnului… Ai să-l înduplеci… Ție nu-ți poate spune nu…“

Răsuflă uşurat, fiu înțelegător şi el, totuşi.

— Ce copilărie cu visele astea… Tița dragă, acum m-am liniştit. O îmbrățişează cu un soi de recunoştință, apoi se întunecă la față. Dar tu nu crezi în astfel de basme! Nu? Tu ştii bine că nu-mi poți cere să mă umilesc până într-atât… Nu e aşa? Nu pot să-i cer lui vodă să mă ierte, şi să aştept răspunsul lui.

Ea tace îndelung, cu oarecare încăpățânare, apoi scoate din manşon o cerere gata scrisă.

— Nicole, acum e alt domnitor, nu mai e cel care te-a condamnat. Îi arată foaia de hârtie, îndemnându-l cu ochii să semneze.

El o priveşte cu totul uimit, nemairecunoscând-o parcă. Vine la ea şi îi pune mâna pe umăr.

— Cum, şi tu îmi ceri asta? E surprins, şi din pricina asta tuşeşte iar, înecându-se.

Dintr-o dată chipul fetei se frânge, răscolit din adânc.

— Ai suferit prea mult, am suferit cu toții prea mult. Te imploră mama, frații… şi noi, amândouă surorile. A scos

din coş o călimară mică şi o pană, şi stăruie cu o privire rugătoare.

Luat parcă prea repede, nu ştie ce să facă.

— Dar... şi Tița încurajată de încurcătură lui a îngenuncheat lângă scaunul țărănesc şi cu tocul în mână îl trage şi pe el lângă ea. Trebuie să iscăleşti... A desfăcut cererea pe scaun şi, cum sunt în genunchi, unul alături de celălalt, îi dă în mână pana.

Bălcescu, încovoiat deasupra scaunului, citeşte cu un soi de voce absentă, descifrând scrisul, silabisind nedumerit. Pare oarecum convins de fată să iscălească. *„Înălțate Stăpân, cu fierbinte rugă de indurare cad în genunchi, la picioarele Măriei-Tale, cerând..“* Se măsoară pe el însuşi uimit, descoperind că stă într-adevăr în genunchi şi, dintr-o dată, se ridică plin de silă, înfiorat de ceea ce i se cere. Rupe în bucăți foaia de hârtie. Dă un strigăt cu rădăcini în toată ființa lui.

— Niciun despot nu mă va avea vreodată în genunchi la picioarele lui... Mai bine îmi petrec toată viața în ocnă...

S-a ridicat şi ea, încremenită, simțind că nu va izbuti, că nu poate să izbutească, deşi i se pare totuşi că el nu are dreptate.

— Dar, Nicule, ştii bine că aşa se scrie... Este doar, cum să spun... o regulă... Nu înseamnă că eşti în genunchi înaintea nimănui... Aşa se scrie... Ar vrea să-i spună că aşa scrie toată lumea, dar se opreşte. Ştie că asta mai rău l-ar înfuria.

— Nu pot ruga nimic pe un despot... îi urăsc pe toți... Nu se poate ca adevărul, dreptatea, fericirea popoarelor să depindă de un singur om, oricare ar fi el. Tuşeşte iar mult şi, încurcat, se explică, ducând batista la gură: Am răcit azi-noapte.

Îndurerată, cu privirea vagă, Tița parcă ascultă gândurile din ea. Fratele pare totuşi altul... Şi faptul că ea l-a ştiut totdeauna cu fața rasă, aproape de copil, şi acum îl vede cu barba asta mică şi neagră, o încurcă.

— Fericirea popoarelor? Până la fericirea popoarelor este fericirea noastră a familiei noastre nimicite. Începe să plângă încet de tot. Pentru o întorsătură de condei? Cum poți

să dai însemnătate unui asemenea nimic? Erai gata să iscăleşti…

Durerea ei îl tulbură adânc, parcă se lasă iar convins, şovăie, dar deodată îşi aduce aminte de ce i-a spus Lăcusteanu despre prietenul de la Snagov şi şopteşte sfâşiat:

— Mitică Filipescu putrezeşte cu picioarele în apă…

— Care ar fi folosul dacă te-ai prăpădi şi tu?

Dar Bălcescu e acum din nou întreg, pe picioare. A fost doar o clipă de şovăială. Acum, după ce a stat mult pe gânduri, vorbeşte liniştit, hotărât:

— Ascultă, Tița, oamenii aceia, tovarăşii mei, nu m-au întrebat întotdeauna ce gândesc şi eu, şi asta mă înfurie şi azi când îmi amintesc. Au luat hotărâri fără mine, fără să mă întrebe. M-au socotit desigur fără însemnătate, poate copil. Aş fi avut şi eu multe de spus, dar m-au făcut să tac, unii vorbindu-mi cu îngâmfare, cu nesocotință. Dar condamnarea – acum îmi dau seama – ne-a legat pe toți într-un snop, şi soarta lor a devenit soarta mea. Nu pot părăsi singur temnița…

Mina lui palidă a prins, ca un soi de hotărâre, gulerul mantalei, parcă i-ar fi fost frig dinlăuntru… Tace îndelung. Tăcerea asta încărcată face cu neputință o întoarcere. Tița pare şi ea învinsă, abătută. La geamul mic creşte lumina roşiatică a cerului aprins. Renunțând să mai stăruie, fata scoate o mică icoană din coş, învăluită cu grijă într-un ştergar, o priveşte lung, învinsă, clătinând din cap, ridică din umeri, neştiind ce să spuie.

— E prea încăpățânat, Maică preacurată… Oftează adânc. Caută să-i prindă privirea. Zâmbeşte tristă. Şi erai gata să iscăleşti… biata mamă… Căci fata se gândeşte cu groază la mama care aşteaptă pe laviță, în gerul de afară.

Se aude un tropăit pe sală şi apoi un zgomot la uşă, Fărcăşanu, stânjenit, îşi strânge sabia sub braț şi spune din prag:

— Îmi pare rău… Dar trebuie să vă amintesc că peste zece minute…

— Da, domnule ofițir… îngână fata, abătută…

— Stimată demoazelă, vrea să reia ofițerul, dar şovăie. Se vede însă că ține mult să ştie. Îmi permiteți să vă pun o întrebare? Nu-i aşa că sunteți logodită cu colegul nostru Oprea Nedelescu?

Tița s-a încurcat de tot. Fața ei copilărească pare uşor schimonosită.

— Da... Nu... Da...

— Eram ofițir de serviciu la palat, când v-ați prezentat lui vodă amândoi...

Tița, încurcată de tot, bâlbâie fraza ruptă:

— Da... Am fost logodită, dar... logodna s-a desfăcut acum.

Ofițerul se înclină cu o simpatică galanterie.

— Îmi pare rău... Am pierdut ocazia de a fi o pază de onoare.

Tița, uimită, cu răsuflarea tăiată, vine un pas spre el. Capelina i-a căzut de pe umeri.

— Ar fi fost învoit fratele meu să asiste?

— Nu, voiam să spun o pază de onoare pentru mine... Pentru camaradul nostru Nedelescu. Şi, încurcat, şovăie. Dar cine ştie? Poate că, luat pe răspunderea noastră, ar fi putut fi învoit pentru un ceas, două şi fratei ei dumneavoastră...

Tița tresare exaltată, şi cu o nădejde nebună îi ia de reverul mantalei.

— Domnule *Lientenant,* ar putea merge Nicu, sub paza dumneavoastră... la noi acasă?...

Acum el vede că a fost greşit înțeles şi dă grabnic înapoi:

— Nuu... Nu...

Tița, cu ochi vii, cu glasul cald, cu o nădejde care imploră, aproape că-i cade în genunchi.

— Domnule ofițir, haide cu Nicu un ceas astă-seară la noi acasă... Să se încălzească cu un ceai fierbinte... Uite, a răcit... Să-l vadă mama, numai atât.

Fărcăşanu, îngrozit, nu mai ascultă, iese de-a-ndăratelea.

— Nu... nuu... asemenea lucru este peste putință.

Bălcescu, care rămăsese încremenit aflând că s-a stricat logodna, vine acum spre ea, cu fața crispată:

— De ce nu mai faceți nunta?

Se vede că e iritat şi adânc neliniştit. Ea tace îndelung, umilită de această încurcătură.

— Spune, Tița, stăruie fratele.

— A rupt el logodna… şi rămâne cu privirea în pământ. Când toată lumea ştia că ne pregătim de nunta…

— Pentru numele lui Dumnezeu, a fost el în stare să facă asta? Să te compromită în modul acesta? Scarlat ce-a spus? Şi Costache? Nu i-a rupt sabia în stradă?

Tița întoarce capul, tristă, abătută.

— E mai bine că s-a sfârşit aşa.

Bălcescu îi ia brațul neliniştit, stăruie îndărătnic, bănuitor.

— Tița, ce motiv a invocat? Ce s-a întâmplat de a fost el în stare de o asemenea ticăloşie?

— Nu-ți mai bate capul… întâmplarea nu merită… Pretextele sunt uşor de găsit. Îşi găseşte tui soi de refugiu în frământarea nervoasă a manşonului. Vede îndurerat că fata vrea sa ocolească răspunsul.

Niciodată nu s-a ştiut atât de mult frate. Un frate legat de mâini, care se simte apăsat de pereți, prizonier neputincios. Strânge pumnii de durere.

— Ah, singurătatea asta, zidul pe care-l pune între lume şi mine… de parcă sunt un sobol orb. Cum să ştiu ce se întâmplă dincolo de pereții ăştia? încleştează pumnii, e în el nevoia de a lovi uşa, de a se răzvrăti.

E ros de bănuială că s-ar fi întâmplat cumva vreo nenorocire, simte o răspundere pe care parcă o uitase şi o imploră cu un soi de amărăciune.

— Soră dragă, sunt fratele tău… Am fost amândoi prieteni totdeauna. Spune-mi, ce s-a întâmplat? Glasul îi e mereu prietenos, dar îndârjit. S-a apropiat încleştat de ea. Spune-mi tot.

Tița şovăie, se chinuieşte, vrând să-l cruțe, întrebându-se dacă să-i spună sau nu; în cele din urmă se hotărăşte, îndurerată, căci simte cum totul se încurcă tot mai mult, dacă

minte cumva. Glasul ei acum când s-a hotărât are în el o linişte de moarte.

— Tată-su a venit şi a adus înapoi inelul de logodnă… spunând că nu poate admite ca fiul său să-şi „brizeze cariera”, căsătorindu-se cu mine. Un ofițir însurat cu sora unui condamnat pentru înaltă trădare, pretinde el, îşi atrage duşmănia lui vodă.

Acum el a înțeles. Toată ființa lui s-a răsucit întoarsă de pe drumurile bănuielii care-l sfâşia. Vina nu era în făptura asta atât de gingaşă, care e în fața lui, ci în el însuşi. Abia acum a descoperit cât rău a putut să facă, fără să vrea, numai stăruind pe drumul pe care îl socotea cel drept, însă fără să-i întrebe pe-ai lui vreodată dacă şi ei sunt de aceeaşi părere, deşi trebuiau să împărtăşească şi ei urmările faptelor lui. Stă rezemat de perete, simte o cotropitoare oboseală. Parcă s-ar prăbuşi. Acum pricepe adâncul acestui cuvânt, spus toată ziua fără multă luare-aminte, familia. Cu mintea lui pornită năvalnic adună totul din trecut în clipă de față. Da, e doar un copac într-un crâng. Este o ramură plină dintr-un trunchi. A crezut că loviturile primite numai pe el îl izbesc, că durerea alor lui e doar o durere sentimentală, din dragoste. Dar vede acum că acel care luptă nu se sacrifică numai pe el. Pe fata asta n-a întrebat-o ce gândeşte atunci când el mergea la Mitică Filipescu acasă. Acum vede ca a lăsat-o în voia unor lovituri, la care nu s-a gândit de mai înainte. Nici pe mamă-sa n-a întrebat-o vreodată, iar făptura ei e inima familiei înseşi, în care se înfig loviturile cuțitului. Năucit, stă acum ca un bolnav rezemat de perete. Nu poate vorbi. Fata, îngrozită de răsunetul în el al mărturisirii ei, vrea să scadă motivul durerii, să-l facă să uite ceea ce el simte acum că era şi răspunderea lui.

— Ți-am spus, pretexte. N-au ştiut ce să mai scornească… Dar e peste puterile ei să mai îndure, să mai ascundă, şi cade pe pat. Bălcescu vine spre ea, îi mângâie mâinile. Fata.

— Suferi?… Surioară, iartă-mă…

— Nu… tu… De ce să-ți ceri tu iertare? Rămâne o clipă tăcută, pe gânduri, şi dintr-o dată, amintindu-şi ceea ce

ar fi vrut să ocolească neapărat, se frânge ca înjunghiată.

— Laş… laş… A fost un laş.

Vocea îi e albă de durere, de umilință.

El îşi simte, copleşit, vina şi, zdrobit, parcă, o mângâie pe obraji.

— Tița, a fost întâia ta iubire… Ar fi putut să fie frumos.

Fata şi-a cuprins obrajii înfiorați de durere în palme şi ridică spre fratele ei o privire înfrântă, moale. În ochii căprui ard nişte steluțe înlăcrimare, gura i s-a frânt convulsiv, dar după o clipă e atâta biruință de sine în făptura ei tânără, că spune cu un zâmbet ca de pe altă lume, lămurindu-se nespus de liniştită, arătând clipa pe care nu o poate uita şi care i-a sfărâmat ca pe o vioară făptura ei din adânc:

— Când a venit de Crăciun la Bucureşti, a spus la o petrecere, verişoarei noastre Caliopi, pe când dănțuiau, că şi-a dat seama la timp că nu mă iubeşte… că nu ar fi vrut să fim mai târziu amândoi nefericiți… Şi din nou, la amintirea asta, o înjunghie gândul. Dar numai o clipă. Adaugă apoi, într-o linişte de care-i e îmbibată toată ființa, care pare că o apasă doar pe fibrele ei cele mai miei… A plecat din Bucureşti fără nicio lămurire, fără să-mi scrie un rând… Dar sforțarea a fost peste puterile ei şi, din zâmbet, se frânge istovită. S-a lăsat copleşită pe patul de scânduri.

Fratele îşi dă seama, uimit, cutremurat, de adâncimea durerii ce o mistuie… şi pe care ea vrea s-o ascundă de întreaga lume.

— L-ai iubit? Şi ar vrea să adauge: atât de mult? dar îşi da seama că e fără sens.

Deşi îl priveşte în ochi, ea pare că nici nu-l vede, nici nu-l aude.

— Inelul mi l-a adus tată-su acasă. Şi din nou o frânge amintirea, ochii nu mai pot opri lacrimile adunate din toată ființa ei. Spunea că şi-ar da viața pentru mine… Stă pe pat, frântă de mijloc, se răsuceşte în ea însăşi, de durere, ca o foaie care arde.

El nu mai poate îndura asta. Vine aproape de tot de ea, îi ia obrajii în mâinile lui, îi ridică ochii spre el.

— De ce nu şi-a dat seama de toate acestea din timp, înainte de logodnă sau măcar când cu judecata, că sunt un trădător?

Dar viforul amintirii a trecut... Acum frigul din ea i-a înghețat durerea şi fata se ridică din nou biruitoare de sine însăşi.

— Un poltron... Şi-a pierdut capul când s-a văzut mutat din Bucureşti.

E în fratele, care acum înțelege cât e de vinovat față de ea, o durere fără margini. Face câțiva paşi înfrigurat, prin chilie, se opreşte lângă ea, care e în picioare, cu mâinile în manşon, lângă scaunul țărănesc nevopsit.

— Surioară, iartă-mă... A fost întâia ta iubire... Ar fi putut să fie frumos... Vocea lui e moale, cu ceva sfios în ea.

Tița, cu privirea rătăcită, rămâne la gândurile, la făptura ei de neajuns parcă.

— Pune flori câte vrei. Le pui pe un mormânt. Ştiu acum ce este iubirea. În fundul fântânii ei nu e apă curată... Este doar mocirlă. Nu voi mai iubi niciodată...

Fața ei tânără, cu privirea într-altă parte, palidă, arată o hotărâre ca de moarte.

Bălcescu nu ştie ce să spună. E copleşit de o durere pe care ea nu poate să o ascundă, decât arătându-i nesfârşirea.

— Tița, eşti doar un copil. Ai douăzeci de ani... Ce poți să ştii tu?

Dintr-o dată se întoarce spre el dârză, sălbatică.

— Niciodată... şi apoi ochii îi rămân ațintiți în pământ.

Bălcescu, dezolat, face doi paşi prin chilie. Vina pe care şi-o ştie îl face să se frângă de durere. Vine încăpățânat spre ea. Ar vrea să-i vorbească, dar când deschide gură, se îneacă din pricina frământării din el şi a sforțării făcute. Vorbele îi rămân în gât. Apoi e surprins de tuse, se întoarce brusc, convulsiv, se fereşte de privirea ei, duce grabnic batista la gură.

Tița a urmărit, neliniştită, convulsiunea lui, aşteaptă o clipă încremenită, pe urmă se duce la el, îi întoarce fața în palmele ei şi vede, îngrozită, batista plină de sânge.

Neputincios când vede că groaznicul lui secret a fost trădat, el o priveşte cu faţa descompusă. În chenarul bărbii juvenile, gura e strâmbă de durere…

— Ştii… cred… Dar nu poate sfârşi. Nu găseşte cuvinte, privirea îi e rătăcită. Ar fi vrut ca nimeni să nu ştie niciodată.

Tiţa, lovită şi ea parcă în creştet, a căutat să se sprijine, dar, amintindu-şi dintr-o dată de fiinţa de afară care aştepta pe laviţă, îi spune îngrozită numai de gândul că ea ar putea să ştie vreodată adevărul.

— Să nu afle mama… Apoi se lasă între ei ca o umbră, ca o lumină moale, cu o batistă din manşon, îi şterge faţa, ducându-l încet, sprijinit, spre pat.

— Te-au ucis, frăţioare…

Bălcescu tresare iar cu spaimă, o implora cu ochii lui negri.

— Nu trebuie să afle nimeni…

Cu o dăruire liniştită a întregii ei vieţi, ea îl învăluie cu privirea, cu ochii limpezi, înlăcrimaţi.

— Voi fi sora ta… Nimic decât sora ta… Până ce voi muri… Pe urmă se întoarce spre cele de azi, îl mângâie uşor. Te vei însănătoşi… însă trebuie să ceri neapărat să fii scos de aici şi dus la spital.

Bălcescu tresare înfrigurat, i se frâng umerii, şi-a adunat coatele pe genunchi. Spune dintr-un izvor adânc, cu un soi de deznădejde:

— Nu, nu… Ar scăpa prea ieftin aceste fiare. N-am nevoie de mila lor. Mi-au lăsat numai un ciot de viaţă, dar vor plăti pentru acest ciot ca pentru trei vieţi…

Îşi apropie faţa încet de obrazul ei şi spune ca o taină, liniştit, mai mult şoptit:

— Tiţa, noaptea nu mai pot dormi şi fac numai socoteli şi planuri. Am acum douăzeci şi trei ani… Aş vrea să mai trăiesc numai alţi zece şi voi răsturna putregaiul lor, cum întoarce un fier de plug câmpul înţelenit de mărăciniş.

Şi din nou, apoi cu o sete de viaţă, ca o rugăciune deznădăjduită, într-un strigăt cu rădăcini în el, adunat din toată fiinţa lui, dar înăbuşit cu o voinţă crâncenă, crescând fără vrerea lui:

— Zece ani.!. Zece ani numai…

S-a făcut în chilie tăcere până la capătul lumii. Tița îl privește îngrijorată, cald, îi spune cu glas moale:

— Frate, nu e bună atâta ură.

Dar Bălcescu, sălbatic acum, întors în el însuşi, cu o în crâncenare a gândirii, stăruie:

— Nu trebuie să se mai întâmple şi cu alți români ce s-a întâmplat cu mine, cu Mitică Filipescu şi cu ceilalți… Nu trebuie ca poporul român să mai îndure câte îndură.

În timpul acesta, pe lavița de la poarta caselor dărăpănate, de lângă lacul lui Dura, Zinca, înghețată de frig, aşteaptă mereu, înfofolită în broboada groasă de lână peste scurteică. Vremea s-a schimbat, cerul e acum înnourat, ninge uşor. Un dorobanț se apropie de ea.

— Mătuşico, ce mai aştepți? Focul s-a potolit. Toată lumea a plecat.

Zinca, înghețată, nu poate vorbi decât greu. Îl desluşeşte fără nicio noimă.

— Vine Tița… Cu cererea iscălită de el…

Se mai înghesuie spre colțul laviței. Se înserează uşor, cerul e de plumb şi ninge rar, cu fulgi mari.

În chilia închisorii e acum o linişte de oameni abătuți. A trecut mai bine de o oră… Tița îl mângâie uşor pe frunte, pe obraji şi pe păr. Tac amândoi şi nici nu mai aud' nimic de ale gefreitărului Simion sân' Ion, care e unterofițir dejurnă, înfuriat pe cei ce aduc pe tălpi zăpadă pe duşumeaua de cărămidă a pridvorului: „Născătoarea cui v-ă făcură." Dar până la ei nu ajunge nimic. Intră peste câtva timp Fărcăşanu, tulburat de tot… Şovăie, parcă nu găseşte cuvintele.

— Domnule Bălcescu, mai vrei să mergi astă-seară acasă?

Tița, care crezuse că tulburarea lui e din pricină că e supărat de întârziere, că s-o fi întâmplat ceva din cauza asta, acum parcă nu pricepe ce spune. Bălcescu îl priveşte încremenit.

— Cum?!

— Vrei să mai mergi acasă? întreabă aproape tremurând ofițerul.

Tița a priceput acum că el şi-a luat inima în dinți, că în sfârşit are curajul să meargă cu ei acasă. Cu fața aprinsă, din toată ființa ei, vine spre el

— Domnule ofițir, vrei cu adevărat?

Farcăşanu, încruntat şi conspirativ, îi dă repede o căciula.

— Îmbracă mantaua, pune asta şi fii gata de plecare…

Dar Bălcescu rămâne nemişcat.

— Domnule, nu pot primi. Îți rişti cariera şi libertatea.

Tița însă nu vrea să ştie de nimic… Nu se va întâmpla nimic.

— Ne vom întoarce chiar la noapte. Trebuie să mergem. Îmbracă-te, Nicule…

Dar el refuză cu hotărâre să se îmbrace.

— Nu am dreptul să primesc un asemenea sacrificiu.

Fărcăşanu se destinde, dintr-o dată, ca şi când ar fi peste puterile lui să continue. Zâmbeşte fericit şi el.

— Nu risc nimic. Un prieten al dumitale a adus un ordin de la Spătărie… Ai fost iertat… Arăpilă, aşa spune că-l cheamă. Şi deschise larg, bucuros, uşa, arătând pe cel de pe pridvor. Pofteşte, domnule…

Tița se repede spre uşă, uluită, şi-l recunoaşte pe Alecu Golescu, care intră clocotind de ştirea cea bună.

— Eşti liber, frate… liber…

Dar Bălcescu, bănuitor, întreabă neclintit:

— Numai eu?

— Ați fost iertați toți… S-a răspândit de trei zile zvonul că Mitică Filipescu e pe moarte. S-a adunat lume în fața palatului şi a cerut eliberarea voastră. Bibescu a cedat. Alții s-au dus cu un chervan pe tălpoaie să-l aducă pe Mitică Filipescu de la Snagov… Unii au plecat la Telega.

Tița cade moale în genunchi. Privirea ei pare de pe altă lume. Scoate din manşon iconița pe care o adusese ca s-o pună în chilie.

— Nu sunt vrednică, nu sunt vrednică, Maică Preacurată.

Merg pe lunga săliță a celulelor cu podeaua ei de cărămidă mâncată de umezeală Tița, Bălcescu, Arăpilă şi la urmă ofițerul... Dar brusc, Bălcescu se opreşte... Caută în gând, apoi se întoarce repede în chilia în care a fost. Apare' cu coşulețul cu alimente şi lucruri care rămăseseră acolo. Începe să zvârle prin ferestruici, în celule, lucruri, pachețele.

Aşteptând mereu pe lavița de pe Podul de Pământ, Zinca se întreba nelinişitită dacă Tița îl va îndupleca oare pe Nicu să iscălească.

În sfârşit o vede prin înserarea uşoară pe fată, urcând din râpa de peste drum. Se ridică greu de pe laviță, tremurând toată de nădejdea că ea va aduce cererea iscălită. Dar înainte de a fi de-a binelea în picioare vede, după Tița, ieşind din râpă şi închegându-se ca din negura înserării, ea pe o nălucă, pe cel neaşteptat azi, pe Nicu însuşi. Nu ştie ce să creadă. Priveşte încremenită. I se umezesc, i se înceţoşează ochii. Începe să tremure... Cade moale jos, în zăpada înghețată, fără să poată spune o vorbă.

Cei doi aleargă spre ea: Bălcescu o ridică de jos, o strânge în brațe, surprins că o are în față, uimit, zguduit.

— Aici aşteptai?

Zinca îşi revine, dar nu poate vorbi, îl sărută stângace pe obraz... parcă nu-l ajunge...

El, ca în fața unei descoperiri copleşitoare, murmură topit şi parcă de frică s-o atingă.

— Mamă! Aici erai, mamă!

CARTEA A TREIA
Rădăcinile din trecut

Călugărul cu anteriul de lână țărănească, cu vițele de păr fumurii, ieşite bățoase de sub comănac a trecut înainte, după ce a deschis cu o cheie dintr-o legătură mare, zornăitoare, uşa de lemn scorojit a unei chilii mari... Bălcescu intră după el într-o încăpere joasă, cu un pat de lemn îngust, în stânga, iar la peretele din față cu o masă lungă, pe care

sunt teancuri de cărți, cum şi icoane, petice mari şi mici de țesături bisericeşti, felurite odoare, unele puse, de altfel, şi pe adâncile pervazuri, ca nişte firide, ale ferestrelor, multe altele pe scaune.

— Aici a locuit răposatul întru Domnul, nepot al preasfinției-sale... E cea mai mare dintre chilii, deşi e în fundul curții. A vrut el să fie mai liniştit aici.

Bălcescu e zguduit de emoție... Gândurile îi fug într-o parte, şi vorbele pe care le vrea, într-altă. A scos taşca de vânător de după umăr. E îmbrăcat într-un spențer[194] cărămiziu şi cu cizme; umbra bărbii scurte i s-a prins mai tare spre marginile obrajilor.

— Mulțumesc... cuvioşia-ta... Astea sunt toate cărțile?

— Eu zic că toate... Aici n-a mai umblat nimeni, că nu dă voie preasfințitul... Vreți să vă aduc să mâncați aici ori poate veniți să mâncați la trapeză[195]?... şi văzând încurcătura tânarului... Bine... bine... Vine atunci un frate să vă aştearnă patul. Preasfinția-sa a spus să nu vă tulbure nimeni şi că o să rămâneți cât veți pofti.

— Nu te gândi la asta, cuvioşia-ta. O să vedem...

E grăbit să rămâie singur, să cerceteze filă cu filă comoara care i-a căzut în mână. E colecția de documente adunate de fostul căpitan Cornescu Olteniceanu. După moartea acestuia, colecția a rămas episcopului de Buzău. Bălcescu a aflat întâmplător de această colecție de la un prieten al căpitanului. Trebuie să găsească aici cronicile din veacul al XVIII-lea, pe care le-a întâlnit citate pe ici, pe colo.

Ghica va mărturisi mai târziu uimirea pe care o stârnea patima neobişnuită a lui Bălcescu pentru citit, pentru lucrurile istorice, pentru izvoarele vechi, rătăcite, pentru hrisoave, pentru orice vestigiu al trecutului... „Din copilărie, spune acest prieten mai târziu, el citise cu atenție viețile oamenilor lui Plutarch[196], *Anabasul* lui Xenofon[197], *Războiul peloponezian* al lui Tucidid[198], citise şi recitise pe Tacit[199], Comentariile lui Cezar, campaniile lui Napoleon şi ale lui Frederic cel Mare şi studia cu dinadinsul pe Gibbon[200] şi scrierile generalului Jomini[201] asupra strategiei. Citea în

cinci-şase limbi; elineşte, latineşte, slovoneşte, franţuzeşte, nemţeşte, italieneşte.”

Acum, fostul iuncher îşi desface gulerul, scoate spenţerul de pe el, deschide taşca, scoate un teanc de caiete, o călimară bine ferecată după obiceiul timpului, câteva pene de gâscă.

L-a învăţat Eftimie Murgu metoda de a studia temeinic, de a face fişe complete pentru citatele pe care urmează să le folosească: numele autorului, titlul operei, volumul, pagina, indicele ediţiei şi anul apariţiei. Manuscrisele vechi le copiază în întregime, în vederea publicării lor mai târziu. Acum e tulburat ca un tânăr la o întâlnire de dragoste, e între teamă şi nădejde. Dă la o parte câteva ceasloave mari cu legături tari prinse în copci de alama şi oţel. S-a oprit la nişte scoarţe desperecheate, rupte şi legate strâns cu sfoară. Desface. A avut noroc din prima clipă, a adulmecat bine. Citeşte, parcă zguduit, notarea Olteniceanului.

„Acesta este hronicul lui Constantin Căpitanul de l-au scris.”

Ia manuscrisul la subţioară şi începe să dănţuie fericit prin chilie... Intră fratele cu aşternutul şi rămâne încremenit. Priveşte apoi cu mirare, în timp ce face patul, întrebându-se ce e cu musafirul episcopului, iese de îndată ce a aşternut cerga şi cearşaful pe pat şi fără ca Bălcescu să-l fi văzut parcă.

A mai găsit apoi şi *Cartea de jurământ a lui Gligoraş Ghica Vv la jupânu Constantin Cantacuzino, biv vel postelnic 1660...* şi altele.

De asemenea un manuscris al lui Axinte Uricarul, după manuscrise de Vasile Damian şi Teodor Dubău.

Le-a copiat pe toate, tot ce a găsit, cronici, acte, hrisoave multe diplomatice şi abia după două săptămâni s-a întors de la Buzău.

Pentru că nu putuse fi în Bucureşti la parastasul de patruzeci de zile al lui Mitiţă Filipescu, s-a dus a doua zi, împreună cu Tiţa, să pună un braţ de flori pe mormântul proaspăt din curtea bisericii de pe Podul Mogoşoaiei, peste drum de casa banului Vulpe Filipescu. Nu era decât o cruce de lemn nouă, cu flori uscate şi coroane de cositor argintat. O

candelă cu untdelemn mai ardea încă. Pe crucea de lemn, vopsit galben, era scris cu lac negru, doar atât: *Dumitru Filipescu, n. 1801, m. 1843.* A stat acolo aproape două ceasuri, gândind la ce a fost… la ce trebuie făcut de aici înainte.

Era un cer înalt în ziua asta de început de vară, dar văzduhul era încărcat; în zare, dincoace şi în jos de încălecările albe ca zăpada, se vedea un tiv greu de nori fumurii.

Un mar înflorit bate în fereastră.

Acasă, în uliţa din mahalaua Visarionului, e mare zarvă şi multă larmă. Serdăreasa Zinca se văicăreşte, indignată de ce-i face Nicolache. Îi scoate mobila din odaia mare din dreapta, cea din colţ.

— Auzi, Bidermirul{202} meu… De-l făcuse Prisner… leit ca la Beci. Să mi-l scoată din odaia de musafiri?

Tiţa nu izbuteşte s-o lămurească, ba mai rău o întăritâ.

— Dar, ce, asta mai e odaie de musafiri, mamă? Nu vezi că nu mai sunt aci decât cărţi şi numai cărţi? Mai bine că ţi-a scos mobila. Să nu ţi-o strice.

Zinca oftează:

— Uite, a pus hârţoage şi pe măsuţa asta mică de scris scrisori… Of… Of… Ce, nu mai putea să stea cu Barbu într-o odaie?

— Mamă, nu se putea. Nicu are multe cărţi… şi scrie toată ziua… Nu trebuie să-i umble nimeni printre hârtii.

Masa rotundă a fost scoasă cu greu de doi voinici, culcând-o pe o latură. În locul ei este vârâtă pe uşă o altă masă, lungă, ca de praznic ţărănesc, abia dată la rindea. Zinca e mereu amărâtă.

— Bidermirul meu…

O mângâie Nicu, plin de voioşie.

— Mamă, nici pe sfert nu încăpeau pe Bidermeyer-ul tău atâtea din cărţile care încap pe masa asta lungă. O să scot şi secretarul ăsta de scris scrisori: n-avea grijă, că nu ţi-l stric.

— De ce să-l scoţi…? tresare ea speriată.

— Uite de ce… şi arată spre uşă, unde apar din nou cei doi vornici, trăgând acum după ei rafturi albe, late ca nişte lavițe suprapuse. Stau mai bine cărțile pe astea, mamă.

Sunt cărți pe toate scaunele. Pe sofaua largă din dreapta, căci pe cea din stânga doarme el, pe jos, pe lățimea ferestrei…

Serdăreasa este de-a binelea speriată de năvala asta.

— Şi pe urmă, ce vrei cu atâta citit, mamă? Uite, ai slăbit iar. Abia te întremasem la țară după ce ieşiseşi de la închisoare. Şi uite… îți baţi joc de sănătatea ta. Nu mai ştii, cu cititul, de e zi… de e noapte…

Adevărul este că după vreo două luni de odihnă, după ce a ieşit de la închisoare, Bălcescu a început să citească şi să scrie cu şi mai multă dârzenie ca mai înainte. A descoperit o nouă sursă de procurat cărți, căci librarul neamț Winterhalder le aduce greu şi vrea plata, în aur, înainte, ca şi Danielopolu, cel de pe strada Colței, fratele lipscanului{203}. A descoperit nemărginita vanitate a boierimii care vrea să-şi dovedească evghenia, vechimea aristocratică, unii chiar princiară. Toți vor să-şi facă *genealoghia,* şi când au auzit că feciorul Bălceascăi are ştiință istoricească, aproape că aleargă după el. Şi plătesc, de nevoie. Sunt singurii bani pe care îi câştigă Nicu. Dar asta n-ar fi mare lucru. De preț este că ei arată acasă adevărate stive şi suluri de documente, sineturi cu acte de proprietate şi vechi genealogii, tare prețioase pentru istoric.

Uneori îi trimit documentele şi acasă, să le descifreze în voie şi să le copieze, dacă vrea.

Iată, o ramură din marea familie a Cantacuzinilor vrea să-şi puie acum din nou la punct genealogia, făcută, în veacul trecut, de marele ban Mihail Cantacuzino, refugiat din Rusia, Bălcescu a descoperit înfrigurat, în podul casei lor, în trei încăperi, prăfuite, închise de mult, un număr neaşteptat de mare de cărți, adunate cu timpul de către cei mai iubitori ai scrisului din această mare şi puternică familie, care a dat atâția cărturari de seamă, dar care în zilele acestea pune mai mult preț pe cei poftitori de tron dintre urmaşii de azi decât pe cărturarii şi creatorii care au cinstit-o cu strălucire în trecut… Sunt cărți aduse de la Padova, acum un

veac şi mai bine, de Constantin Cantacuzino, stolnicul, marele învățat, care a studiat acolo. Sunt cărți de mare preț, adunate de acel inspirat arhitect, care a fost fratele stolnicului, spătarul Mihail Cantacuzino. Aflând despre ce e vorba, unchiul de departe, din ramura rămasă în Rusia, Rudolf Cantacuzino, a trimis şi el două lăzi cu cărți, cu condiția să fie cercetate cu luare-aminte şi îngrijite, ca să nu se *piarză*. Sunt aici scrisori şi documente din cinci țări, unde s-au risipit în 1650 copiii lui Andronache şi copiii copiilor lui, toți coborâtori ai faimosului Şaitanoglu al Țarigradului, pare-se prietenul şi sfătuitorul lui Ion-vodă cel Cumplit, din pricina căruia a fost şi sugrumat de turci în palatul său de la Istambul.

Bălcescu a obținut învoirea să transcrie, tot ce-i place, la el acasă. Acum nici nu s-au aşezat bine rafturile în fosta odaie de musafiri şi el e grăbit, bucuros să „claseze" materialul, aşa cum a chibzuit anume, când a poruncit rafturile, care au şi dulapuri.

Totul e gândit cu socoteală. Pe masa lungă a aşezat în câteva clipe cărți deschise la paginile însemnate de mai înainte, să-i fie la îndemână citatele, textul căutat anume. E grăbit şi fericit ca de un dar. De nerăbdare nu se poate stăpâni să nu se îndemne cu voce tare.

Sevastița s-a întors acum singură, cu fața îngrijorată.

— Nicule, mama are dreptate. Nu poate să mai dureze aşa… Zi şi noapte cu cititul şi cu scrisul… Tu ştii ce vreau să-ți spun. Ştii la ce mă gândesc… Unde vrei să ajungi?

Bălcescu s-a oprit, parcă străpuns de un cuțit. O priveşte lung şi strânge cu patimă în mână scoarțele ferecate în alamă ale unei cărți. Fața albă şi prelungă a surorii, privirea ochilor mari au de la o vreme o întipărire patetică şi statornic gravă. Ființa ei se adună şi se hotărăşte pentru tot restul vieții.

— Tița, tu ştii… ştii prea bine… că eu trebuie să trăiesc în zece ani cât alții în cincizeci. N-am timp.

Fata l-a privit lung, nu ştie ce să spună, s-a frânt îndurerată.

— Poate să fie aşa cum zici tu. Dar pune-mă şi pe mine să te ajut la copiat…

— Îți făgăduiesc… Te voi chema, Tița. Acum, du-te şi împac-o, mângâi-o pe mama.

— Mă duc însă ar trebui să te plimbi şi tu puțin prin grădină. Toți pomii au ramurile încărcate de fructe… Mai joacă puțin şah cu Arăpilă. Ai văzut ce şah frumos de fildeş a căpătat mama pentru tine de la vorniceasa Ghica?

El tace, încăpățânat, şi ea, dându-şi seama că nu-l poate înduplecа, iese ca să încerce s-o îmbuneze pe maică-sa.

Apoi se duce la fereastra dinspre grădină. O deschide. Face aceasta şi ca să simtă mai bine că acum odaia e odaia lui, că nu mai e copil. O ramură din mărul cel mare, în colțul casei, grea de fructe mari, verzui, multe rumene, atârnă îndoită, biruită de belşug, coborând spre geamul pe care-l atinge. Bălcescu împinge fereastra şi de afară îl înfăşură o mireasmă de început de toamnă, de roade coapte, de struguri, prune, pere, de gutui… Ramura, împinsă de geamul deschis, revine clătinându-se ca trimisă dintr-un gând, dintr-un îndemn.

„Viața nu e în cărți… tinere. E aici, în grădina asta mare… Nu te desprinde de viață…”

Bălcescu surâde prietenos gândului, îndemnului ghicit, muşcând din mărul ce i se oferă singur.

„Nu mă despart de viață… şi-şi arătă, surâzând obosit, cărțile… Aici sunt rădăcinile ei.”

Mustăria din Dealul Filaretului

E cu adevărat, în acest 1843, un început de toamnă cum de mult n-a mai fost. După un august mai mult ploios, acum livezile şi viile pline de rod par stropite cu aur. Pe la răspântiile podurilor celor întortocheate au răsărit umbrare mari de frunze şi de trestie, cu butoaie cu must, şatre cu gustări, cu mititei şi pastrama. Dar mai ales zalhanalele şi cârciumile vestite de pe „dealurile” cu vii ale oraşului sunt căutate de toată lumea. Căci de jur împrejur oraşul e înconjurat de vii, mari cât pădurile. La una dintre aceste

cârciumi, răsărite-n grădini, şi-au dat întâlnire, şi în seara asta, trei prieteni, foşti oarecum şi colegi la şcoala de la Sfântul Sava. Unul dintre ei, Tell, îmbrăcat în uniformă de maior, apare în poarta de la drum a grădinii. Cercetează grijuliu cu privirea, apoi intră şi se îndreaptă spre umbrarul mare, acoperit cu trestie verde. Stâlpii umbrarului sunt îmbrăcați şi ei în verdeață şi în frunziş de stejar, ba cei din mijloc sunt îmbrăcați şi în oglinzi înguste şi înalte. În prag, pe o masă, în dreapta, sunt două butoaie pe care scrie cu tibişir: *Must dulce*, pe unul, *Tulburel,* pe celălalt. Apoi, grătarul cât o tarabă, cu fripturi şi mititei, galantarul cu mâncăruri de peşte şi răcituri. Un taraf de lăutari, pe o podeață în mijloc, s-a oprit să se mai odihnească. O scândură înnegrită pe care scrie, tot cu tibişirul. *Azi cu bani, mâine fard bani,* stă deasupra tejghelii de tinichea, unde se adună banii. S-a aşternut nisip mult pe jos. Pe la mese şi în cele câteva tufişe de liliac şi lămâiți, lume multă adulmecând mirosul de fripturi şi mititei.

Maiorul Tell intra căutând cu privirea. „Jupânul", cu fota verde dinainte se apropie de el şi-i face semn uşor spre uşa care duce în clădirea joasă. Tell a înțeles.

A luat-o pe o sală îngustă şi lungă, cu duşumeaua învechită, strâmbă. Deschide dibuind o uşa. Înăuntru câțiva cheflii îl salută zgomotos. Vede iritat că a greşit… Deschide a doua uşă şi de data asta nimereşte într-o odaie simplă, altfel cu divan şi oglindă mare cât uşa. Bălcescu şi Ghica stau la masă cu vin şi fripturi dinainte, anume ca să mascheze la nevoie întâlnirea. Aşteptau cu îngrijorare, şi acum răsuflă uşurați.

— Credeam că nu mai vii, îl măsoară cu privirea Ion Ghica. Socoteam că te-ai răzgândit. E maliții de felul lui.

— Am venit în Bucureşti fără să ştie nimeni. La noapte plec înapoi. La batalion am lăsat vorbă că sunt în inspecție.

— Şi în mustărie crezi că nu te-a văzut nimeni? întrebă Ghica, glumind mereu şi controlând mucalit fereastra.

Teii, totdeauna serios, ridică din umeri, arătând astfel că sunt şi riscuri inevitabile şi e bine să fie cu grijă.

— Aici, în odaia asta, să nu ne dibuie cumva iscoadele Agiei, închişi toţi trei, că ar fi mai prost. Se aşează pe cel de al treilea scaun şi prinse să se descingă de sabie. Ei, ceaţi hotărât?

— Nimic, te aşteptam pe tine, răspunse unul din cei doi mai tineri, cel vioi, cu cap de viezure negricios.

— Păi, frate Ghica, nu era vorba ca Bălcescu să facă statutele şi să le aducă?

Fostul iuncher scoate îngândurat câteva foi de hârtie.

— Le-am adus şi vi le citesc, ca să le vedeţi formulate *şi* să hotărâm acum pentru totdeauna…

Ghica îi potriveşte dinainte un tacâm şi lui Tell; se aşază toţi trei, înclinaţi peste masă, ca să se poată citi în şoaptă. Bălcescu citeşte cu vocea lui gravă şi hotărâtă:

„Se înfiinţează o societate secretă, cu numele «Dreptate-Frăţie». Scopul ei este să pregătească îndrumarea unei viitoare revoluţii în Ţara Românească. În afară de fondatori, membrii societăţii nu se cunosc între ei.“

Se vedea că fostul iuncher se inspirase din sistemul de organizare secretă al cărvunarilor[{204}].

— Cum, toţi membrii pot să ne cunoască pe noi trei, fondatorii ei? întrebă, nelămurit, Teii.

— Nu, am vrut să spun că numai noi trei, fondatorii, îi cunoaştem pe toţi membrii „Frăţiei”. Altfel, nimeni nu cunoaşte decât grupul de zece fraţi ai lui.

Ghica lăsă jos furculiţa cu care se juca.

— Dacă e vorba să fim fraţi, cum sunt călugării, atunci să luăm şi *cinuri* monahale, nu? Ce ziceţi?

La început zâmbesc toţi trei ca de o glumă, obicinuită la Ghica.

— De acord, dacă vreţi.

Şi după ce convin, Bălcescu citeşte mai departe:

„Ca o anexă a societăţii secrete, va funcţiona, pe faţă, o societate literară. Toţi viitorii membri ai «Frăţiei» secrete trebuie să facă mai întâi un stagiu în societatea literară”.

Întrebă apoi, ridicând privirea de jos în sus:

— Aveți ceva de zis?

— Mă învoiesc, precizează maiorul, după ce căutase parcă, în gând, răspuns la o întrebare pusă de el însuşi.

— De acord, răspunse şi Ghica, ciupindu-şi bărbița negricioasă şi cu botişorul împins înainte.

— Atunci votați statutele societății secrete „Frăția“ Nu? Şi Bălcescu ridică de pe foaia de hârtie ochii lui lungi, traşi spre tâmple.

— Votăm, răspunde cu bărbia sprijinită în palme Ion Ghica. Ar vrea să adauge ceva, dar e întrerupt de Tell, care se gândeşte la unele garanții, dar e de credință.

— Şi jurăm, adăugă el, cu vocea joasă şi scurt înăbuşită.

— Jurăm, dacă vreți, îl întregeşte convins şi Bălcescu, care într-o clipă revede în gând întâmplările din 1840.

Cu toată ostentația glumeață a lui Ghica, care parcă ar fi vrut să-şi dea astfel curaj, cei trei, cuprinşi de o tulburare înfiorată, simțeau limpede în clipa asta primejdiile drumului pe care porniseră şi încercau sentimentul acela cutremurător pe care ți-l dă un legământ cu prețul vieții.

Fostul iuncher dădu la o parte farfuriile din fața lui şi puse textul pe masă.

— Acum semnați.

— Semnăm.

Semnează întâi Ghica, apoi Tell, încercând să-şi muşte mustața tunsă.

Bălcescu i-a urmărit cu toată viața adunata în ochii lui negri, înfrigurați.

— Acum iscălesc şi eu…

Se aşează ca să scrie nestânjenit, îşi scrie încet numele, mai priveşte o clipă hârtia, o arată ca să se convingă şi ei că e semnată cum trebuie şi apoi o rupe bucăți cu un foşnet înfundat, Tell ridică din umeri uimit şi rămâne cu pumnul înțepenit pe garda săbiei.

— Ce faci? Ce-i asta?

Bălcescu zâmbeşte mirat şi-şi plimbă privirea sarcastic de la unul la altul.

— Vreți societate secretă cu statute scrise?

Tell şi Ghica râd ca de o glumă potrivită. Asta nu-l va împiedica însă pe Ghica, mai târziu, să scrie că el a avut, într-un cufăr, statutele scrise şi că au pierit cu prilejul unui foc la conacul de la Ghergani.

— Ai devenit grijuliu de când ai pățit-o întâia dată?... constată cu un surâs echivoc Tell, care sta cam proțăpit, cu amândouă mâinile pe garda de argint a sabiei.

Cei doi se uitară nedumeriți la el şi rămaseră pe gânduri. Fusese o glumă, se pare, în intenția maiorului, un fel de a marca măcar printr-o frază „degajată“ ca asta faptul că însăşi personalitatea lui de ofițer, de om mai în vârstă decât ei, nu este angajată ierarhic prin aceea că astăzi cuvântul hotărâtor îl are acest băiețaş, fost iuncher, cu doisprezece ani mai tânăr decât el şi mai tânăr încă chiar decât Iancu Ghica cu vreo doi... Tonul cu care spusese fraza avea să arate pe loc ca, în afară de angajamentul politic, acceptarea de acum e fără semnificație, că el se închină în fața unei simple inteligențe, raporturile rămânând mereu acelea, de la maior la iuncher, că deci nu-l poate recunoaşte ca fruntaş între egali. Rămâneau chiar şi raporturile de la un bărbat înalt, arătos, la tânărul vânos, e drept, dar cam şui, cam pripit uneori în vorbă şi gest, căci Tell, cu fruntea lui netedă, cu ochii căprui destul de apropiați, cu nasul lung şi cu barba tunsă scurt şi luată cu briciul în față, îşi purta capul drept, cu mişcări puține, ca o statuie. Se găsea acum alături de aceşti doi numai din ura împotriva boierimii, care, iritată de prestanța fizică a ofițerului, căuta orice prilej să-l umilească. Se trăgea dintr-un neam din părțile Gorjului, tată-său îşi făcuse însă nume şi stare de negustor la Braşov, unde i se născuseră copiii. Christian avea numai cincisprezece ani când, în 1822, fiind din nou în țară, trecu alături de fratele lui, la şcoala lui Gheorghe Lazăr.

În 1828, frații se duseră în Oltenia, unde-şi alcătuiră o ceată de panduri şi amândoi luptară în acest an alături de

oştile ruseşti. Când se înființă, în 1830, armata, amândoi, ca şi alți foşti căpitani de panduri, avură dreptul, deşi fii de negustori, să fie primiți în oştire cu grad de ofițeri. Aceasta a fost pentru cei doi frați un prilej de amărăciuni şi umilințe. O mare parte dintre boieri au protestat cu indignare împotriva primirii unor feciori de negustori alături de ei şi la fel cu ei, adică de-a dreptul în grad de ofițeri. Din pricina asta, câțiva dintre boieri care se şi înscriseseră în luna mai refuzară mânioşi în iunie să se mai prezinte la regimente. Tell nu putea uita această împrejurare şi fu bucuros să aibă comanda mai totdeauna cât mai departe de Bucureşti, deşi acum gradul său militar echivala cu un rang boieresc însemnat, cu cel de clucer.

Ion Ghica întrerupse după un timp tăcerea stânjenitoare care dăinuia între ei, reluând într-un alt registru ideea lui Tell.

— Eu, cinstit să-ți spun, frate Bălcescule, mă mir că după doi ani de temniță mai ai curajul să începi din nou… N-a trecut mult peste o jumătate de an de când te-am văzut, la Dejurstfă la Gorgani, închis în chilia aceea întunecoasă şi ferecată, purtai o manta ferfeniță, pe un ger să crape pietrele. Lupta politică nu e o glumă.

Tell, care era foarte nestabil în idei şi sentimente, cu toată țepeneala lui aparentă, înțelese parcă tâlcul acestei invocări şi dintr-o dată fu din nou pătruns de primejdiile acțiunii în care se angaja şi întrebă cu un glas înmuiat, el care de obicei vorbea din cap:

— E adevărat că Mitiță Filipescu a fost ținut în fiare cu picioarele în apă la Snagov până i-a putrezit carnea şi i-au căzut unghiile?

Ion Ghica surâse ca unei amintiri triste şi clătină din cap cu amărăciune.

— Ne-a spus cineva care l-a văzut pe ferestruica zăvorită a chiliei din bolta aceea năruită că aşa a fost. Ai fost pe-acolo, frate Nicule?

Bălcescu vru întâi să răspundă că s-a dus mai întâi prin iunie la Snagov, anume ca să vadă chilia. Dar şovăi. Apoi se întoarse în el însuşi cu un soi de îndirjire mută. Îi

căzuseră ochii pe oglinda cea mare cât o uşă, cu rama subțire, neagră. Era toată mâzgălită cu semnături şi date, trase cu diamantul inelelor. Văzuse chiar de pe scaunul pe care se găsea câteva date: 1840—1841, 1842... în zilele în care ei erau între viață şi moarte în temniță, pentru ca să întoarcă în bine amarul poporului român, unii iubitori de chiolhane şi orgii țineau să-şi nemurească desfrâul, înscriindu-i trufaş data pentru posteritate, cu sigiliul diamantului. Nu, niciodată nu va mai evoca aceste zile, care vor rămâne ştiute numai în străfundurile făpturii lui. Ocoli întrebarea şi făcu să biruie tăişul liniştit al inteligenței.

— Va fi cu totul altceva acum. Nu vom mai repeta greşelile de atunci. Acum trei ani a fost un complot fără adevărate rădăcini în popor, un complot al câtorva mici boieri şi târgoveți, dornici să ridice starea norodului; a fost setea de dreptate a omului fără seamăn, care era Dumitru Filipescu. Voiam să acordăm poporului libertatea, o constituție, cum s-ar zice, octroiată[{205}]. Acum vom căuta să pregătim poporul însuşi, căci fără popor nu putem face revoluția. Vom lumina îndelung țărănimea, pe muncitori, pe meseriaşi, să-şi facă ei singuri revoluția. Reluăm firul de la 1821 al lui Tudor Vladimirescu, dar mergem şi mai departe. Revoluția se va face, ca să zic aşa, singură, pe linia dezvoltării istorice. Noi numai o vom îndrepta spre țelurile ei fireşti şi vom veghea să nu cotească silit din mersul ei secular.

A tăcut, şi cei doi tac şi ei; parcă le e teamă să tulbure liniştea care s-a lăsat în odaia asta cu cimitirul ei de date de pe oglindă.

Când umblând printre vii, acum două săptămâni, şi deplângând soarta țării, cei trei se gândiseră să înființeze o societate secretă revoluționară, ei n-ar fi bănuit niciodată că va fi asta atât de curând. Erau oarecum târâți de Bălcescu, care era hotărât spre faptă, fără ocoluri de prisos, mânat de spaima unei vieți scurte.

În timpul acesta, umbrarul din grădină a început să se umple de lume. Lăutarii s-au întors pe podeață şi cântă

acum de zor. Intră Tița Bălcescu şi Luxița Florescu, întovărăşite de imberbii negricioşi Costache şi Dimitrie Florescu. Sunt salutați cu temenele de stăpânul mustăriei şi conduşi la o masă păstrată pentru ei, într-un tufiş luminat cu un felinar, atârnat deasupra de o ramură de soc, în care arde o lumânare groasă de seu.

— Poftiți... Aveți o masă oprită aici, pentru domnul Bălcescu.

Noii-veniți îşi plimbă privirea pe la celelalte mese, parcă ar căuta alt loc mai potrivit, dar mai cu seamă caută să vadă cine mai e sub umbrar; pe urmă se aşază toți.

Stăpânul mustăriei tuşeşte foarte încet la uşa odăii celor trei, îşi şterge mină pe fota verde, apoi bate cu înțeles. Bălcescu îi deschide îndată şi află că au sosit ceilalți patru.

— Au venit doi boieri şi două cocoane, aşa cum ați spus, sunt la o masă în grădină.

Tânărul boier clatină din cap:

— Spune-le să înceapă să mănânce. Viu şi eu mai târziu.

Meandrele dragostei

Peste vreun ceas, cei trei s-au despărțit spunându-şi emoționați întâia oară salutul „Dreptate-Frăție“. Tell şi Ghica au plecat pe uşa care dă în curtea din dos a mustăriei, ca să nu mai fie iar văzuți. Bălcescu a venit în tufişul de liliac în care sunt ai lui. Cer din nou cafele, căci sunt acum la sfârşitul mesei. Ascultă toți pe gânduri lăutarii care zic cu foc cântecul lui Nănescu:

„Inima mea multe are,
Culese după-ntâmplare...“

Bălcescu surâde. Nu, mai sunt şi altele, care nu sunt la întâmplare.

Costache Florescu, înalt, negricios, mult mai sprâncenat decât soră-sa, se scoală şi vrea să lămurească de ce pleacă de la masă.

— Nu vă supărați, vreau să dau bună seara banului Ghica, în tufişul de colo.

Luxița îl priveşte zeflemitoare.

— Ia gândeşte-te bine, Costache, nu cumva vrei să dai bună seara vornicesei, cumnată-sa? Scumpe frate, ia seama, fereşte-te de divorțate... Ea ştie că toți vor surâde, zicându-şi că ea ca divorțată ştie ce spune.

— Nicio grijă, mă întorc numaidecât...

Luxița îl petrece cu un surâs şiret şi ironic, femeie în toată ființa ei, în timp ce în privire îi trece o flacără uşoară.

— De ce numaidecât? Poți să nu te grăbeşti...

Peste câteva clipe pleacă şi Dumitru, cel care seamănă cu fratele său, de parcă ar fi, negricioşi şi sprâncenați. Doi gemeni. Vrea să dea şi el bună seara cine ştie căreia dintre femeile frumoase din grădină.

Cei trei au rămas tăcuți şi ascultă acum un alt cântec de pe vremuri, care aleargă din nai pe lăute şi de pe lăute pe țambal. Luxița îl priveşte pe furiş pe Bălcescu, surâde, îşi aşază mână pe mâna lui. El o priveşte tulburat, parcă l-ar stânjeni şi parcă l-ar întărită gestul ei, ceea ce o face să tresară şi să se uite drept în ochii lui. Îi spune glumind, apăsat:

— Poți să te strâmbi cât vrei. Eu tot te iubesc.

Tresare din toată ființa lui. O priveşte lung, parcă tremura ceva în el. Apoi cu o voce caldă, pe care nu o acoperă cântecul lăutarilor, îi vorbeşte de la suflet la suflet:

— Lucia, de ce nu vrei să înțelegi? Eu nu sunt un om care să aibă dreptul să iubească şi să fie iubit.

Femeia zâmbeşte senzual, ținând mereu mâna pe mâna lui nervoasă. El, luptând cu el însuşi, o priveşte cu ochii lui negri, pătrunzători, puțin oblici în clipa asta. Apoi, venind de pe drumuri îndepărtate de viață şi moarte ale gândului, îi spune cald, frățeşte:

— Mai am puține zile de trăit, Lucica. Puține mijloace. Oamenii ca mine nu trebuie să-şi îngrădească libertatea. Ei trebuie să se dăruie unei singure cauze. În întregime, fără niciun rest.

Luxița, care dusese paharul la gură, nu mai bea; îl lasă jos.

— Ascultă, dacă nu termini în clipa asta, fac una de urlă mâine tot Bucureştii…

Tița nu ştie ce va mai fi, dar în clipă asta îşi dă seama cât de mult seamănă cu o pisică neagră întărâtată această tânără şi oacheşa văduva, cu ochii ei cam apropiați şi aurii în pupile, cu sprâncenele foarte negre.

Bălcescu aşază jos cuțitaşul cu care se juca pe gânduri, căutându-şi oarecum vorbele, şi o priveşte nedumerit.

— Ce vrei să spui?

Ea ridică umerii care se arată rotunzi prin mătasea neagră de damasc; e amenințătoare, hotărâtă.

— Dacă mai spui un singur cuvânt, unul singur, te sărut aici, pe loc, în plină lume.

Tresare uimit, apoi după o scurtă şovăire se hotărăşte totuşi să spună ceva, înfruntând-o, şi caută o frază potrivită. Dar în clipa asta ea s-a ridicat hotărâtă, sfidătoare, gata să-şi îndeplinească amenințarea, şi el îi simte talia lipită de brațul lui.

— Nimic, niciun cuvânt măcar… şi ea rămâne în aşteptare, încordată.

Tița, destul de speriată, aşteaptă şi ea încremenită, căci simte că năzdrăvana de femeie chiar aşa va face. Dar bărbatul, după o clipă de încordare, cedează, învins, şi o priveşte înduioşat. Acum Tița respira liniştita.

— Vai, nană Luxița, m-ai speriat.

Văduva sprâncenată, caldă ca vinul, opreşte un flăcău cu fota verde, care slujeşte la mese.

— Spune lăutarilor să cânte „Peste deal la nana-n vale”.

Flăcăul cu fota verde se apleacă respectuos cu şervetul de braț.

— Da…

Şi peste câteva clipe, lăutarii cântă „Peste deal la nana-n vale”.

Luxița se lipeşte de Bălcescu ca o pisică, îi ține mână. Se simte bine în umbra acestui tufiş, în seara asta târzie şi frumoasă de septembrie. După un timp, amândoi bagă de

seamă, tulburați, că Tița începe să răsufle greu, înăbuşit. Bălcescu o vede uimit şi o ceartă cu o nesfârşită duioşie.

— Tița…

Văduva, cu ochii umezi, o întreabă şi ea surprinsă:

— Tița, ce-i cu tine? în vocea ei e de pe acum o căldură de soră.

Fata, ruşinată, umilită, vrea parcă să se ascundă. Întoarce capul ca o pasăre rănită.

— Nimic… Nimic… Lăsați-mă…

Tânăra femeie priveşte întrebătoare spre Bălcescu şi el o linişteşte, în şoaptă:

— Suferă… nu poate uita…

Îndrăgostita oacheşa pune mână subțire pe fruntea fetei, îi întoarce capul spre ea cu duioşie.

— Tița… uită tot… uită cât mai repede.

— Nu… Nu vreau… şi fata se zbate uşor, adâncită în durerea ei. Nu vreau să uit nimic. Să-mi ajungă toată viața.

Luxița îi zâmbeşte.

— Abia mai târziu ai să întâlneşti iubirea adevărată. Şi eu am fost părăsită de un bărbat, Tița. Cine ştie unde o fi acum acel polonez pe care m-au silit să-l iau de soț.

Dar fata, dârză şi acum, ca un ecou de nestins al după-amiezi aceleia din chilia de la Dejurstfă, o priveşte curajoasă în ochi.

— Nu voi mai iubi niciodată.

— Eşti un copil, nu ştii ce spui.

Era aproape unsprezece seara când intră în grădină, întovărăşită de Costache Aristia, neînchipuit de elegantă, Frusinica. Era într-o rochie de mătase vineție, cu pălărie mare, albă, întoarsă mult în față, pe umeri cu o pelerină de atlaz alb. Părea mult mai înaltă decât o ştia Bălcescu şi parcă avea nu şaptesprezece ani, ci douăzeci şi cinci. Mergea drept înainte, fără să se uite în urma ei şi fără să ştie deci că Aristia rămăsese în dreptul galantarului plin cu mormane de pui tăiați, cu bucăți alese cu dichis pentru tot felul de fripturi, cu peşte de Dunăre şi alte bunătăți. Nimeni nu mai vorbi la nicio

masă şi toate privirile se întoarseră spre ea, înmărmurite parcă. Veni acum din urmă şi Aristia, în fracul albastru-închis, care părea turnat pe el, cu guler alb înalt, cu o cravată lată de mătase, încă şi mai albastră, peste jabou şi jiletcă. Mâinile cu degetele lungi cu inele îi ieşeau din dantela mânecilor şi erau de aceeaşi paloare cu obrajii lui prelungi şi măslinii... purta, în vremea asta, tot mustață tunsă scurt... Fu cel mai invidiat bărbat dintre toți cei de față, căci nimeni nu băga de seamă nesfârşita tristețe a ochilor săi mari şi adâncimea celor două cute de lângă nas, la colțul gurii. Nimeni nu bănuia cât suferă şi cât e de nefericit din pricina acestei femei, pe care o înfățişa la toată lumea drept logodnica sa. Bălcescu ştia, încă de la închisoare, despre succesele ei în teatru şi despre viața pe care o ducea.

Nu avu nici cea mai mică strângere de inimă, întâlnind-o. O şi salută de altfel tocmai ca să arate că tot ce a fost nu mai e. O salută cum saluta orice actriță de mare faimă, fără nicio intenție personală în acest salut. Ea nu-i răspunse, ci îl țintui puternic şi ciudat cu ochii care păreau acum verzi. Răspunse în locul ei Aristia, întrebând-o, căci era puțin nedumerit, dacă cel care a salutat-o nu era cumva Nicolae Bălcescu, şi când ea dete din cap, fără să-l privească, întrebă mirat:

— A ieşit de la temniță?

Abia acum Frusinica îşi rupse privirea de la masa lui Bălcescu şi se întoarse către Aristia.

— După cum vezi... Dar cine e femeia aia urâtă de lângă el?

Actorul fu nemulțumit de atenția pe care ea o dădea acelei mese şi nu răspunse decât după ce porunci ce fel de peşte fript să se aducă la masă.

— Nu e de loc urâtă... E o femeie foarte interesantă, Luxița Florescu, fata vornicului Iordache Florescu. A fost măritată mai demult cu un fel de conte sau ofițer polonez, cu care a fost foarte nefericită şi s-au despărțit.

Încă din primele săptămâni de lecții, Aristia fusese din ce în ce mai prins de frumusețea sporită cu fiece zi a fetei acesteia cu părul ca de aur, cunoscută de publicul care o aplauda

în comedii, la teatru, sub numele ei întreg, Eufrosina Bal-Ceaurescu, căreia însă îndrăgostitul îi spunea scurt Frosy, cu un uşor accent grecesc.

Era un bărbat care se apropia de patruzeci şi cinci de ani şi nu iubise niciodată. Zicala spune că acela care „cade" aşa târziu, cade rău. O vedea înflorită de bucurie de câte ori i se făcea pe plac şi el lua aceasta drept recunoştință şi emoție de îndrăgostită. Se simțea bine în lume alături de ea; credea că şi ea se simte bine cu el. Lecțiile cu ea, când uita mai totdeauna de ceilalți elevi şi eleve, erau o primăvară continuă.

În scurtă vreme, în mai puțin de trei luni, Frosy apăruse pe scenă într-un vodevil în care spunea numai câteva vorbe, dar cânta cu o limpezime gingaşă, care înduioşa publicul, un cuplet, care ar fi vrut, altfel, să fie de haz. I se cerea cu urlete din sală să cânte cupletul de câte cinci-şase ori. Lumea, uimită de frumusețea şi prospețimea ei, nu se îndura s-o lase să plece din scenă. Nici când jucase el însuşi, şi uneori mai juca inea,

Aristia nu gusta atât de îmbătat cupa succesului. În. Ultima vreme nu mai avea niciun rol direct în teatru, dar succesul Eufrosinei Băl-Ceaurescu, despre care toți ştiau că e „descoperirea lui", făcuse din nou din el omul de teatru cel mai de seamă al Bucureştilor. Cât era el însă de experimentat, nu-şi dădu seama că fericirea pe care o citea în privirea fetei era oarecum o mască de toată ziua şi nu apărea, cum credea el naiv, numai când ea râdea cu ochii într-ai lui şi spunea grabnic da la orice-i spunea. Nu ştia că aceeaşi iluzie o dădea şi celorlalți pe care îi privea în ochi. Nu-şi dădea seama că nu era îndrăgostită nici măcar de teatru ca artă, ci de teatru ca public, de aplauze, de florile primite, de rumoarea de laude care o urmărea acum pretutindeni în oraş.

Când o întovărăşise întâia dată până acasă, înşelat de numele răsunător pe care ea îl purta şi pe care el îl ştia al unei familii înrudite eu familiile domnitoare, rămăsese uimit văzând în ce odăiță ticăloasă trăieşte. Dar pe urmă, şi mai ales după ce află de la ea tragica întâmplare legată de

naşterea ei, aproape că se bucură. Întrevedea cu bucurie o voluptate nouă: s-o formeze şi s-o ridice el, pe această fată, nu numai în teatru, dar şi ca femeie în societate. Ținea s-o învețe cum să participe la viața socială; îi plăcea să-i descopere până şi bucuriile treptate ale confortului, atât cât erau ele cu putință atunci, iar exploziile ei exagerate de bucurie îl făceau să leşine de plăcere. Iubitor pătimaş al literaturii greceşti, legenda lui Pygmalion{206} îl vrăjea… Nu era bogat, dar cheltuia mult, cum se întâmpla uneori cu oamenii care aveau legături strânse cu teatrul. De altfel, cum ea nu vrea să vie la el acasă şi cum şi lui parcă îi era cu neputință să se simtă bine în odaia cu pământ lipit cu lut pe jos, cu un lighenaş pe un scaun, cu o masă sprijinită de perete, căci îi lipsea al patrulea picior, cu pereții goi şi cam coşcoviți, se gândi s-o ajute la schimbarea odăii. În câteva luni pătul de lemn fu înlocuit cu o sofa sporită cu o saltea de lână şi acoperită cu un macat de cât roşu, mătăsos. O oglindă de perete, sprijinită pe o măsuță cu două sfeşnice de bronz, între cele două ferestre ale odăii, un dulap modest pentru rochii, în dreapta uşii, apărură pentru muia dată în această locuința. Un covor de Ispahan cu motive tari roşii şi sinilii, covor de preț, dat de la el de-acasă, îmbrăcă peretele deasupra sofalei, Un alt covor, acesta ieftin, fu pus deasupra rogojinilor noi, care fuseseră aşternute pe jos, după ce bătrâna doică curățase totul şi văruise pereții, ca să nu mai miroasă urât… Aristia începuse să vie cu tot mai multă plăcere în căsuța de la grajduri, cum i se spunea în mahala, ca să stea de vorbă ore întregi cu Frosy, s-o vadă cum se bucură când îi cumpără câte ceva. (El scria adresa la magazin şi cerea să i se trimită ei acasă: *M-lle Frosy Bal-Ceauresco.)* Ținea s-o instruiască şi s-o deprindă cu literatura şi teatrul clasic. Îi vorbea tot timpul franțuzeşte, ca s-o deprindă cu vorbirea la modă. Consuma cafele în ceşti de porțelan saxon, aduse tot de el. Nu lipsea, fireşte, de la niciun spectacol în care juca ea, iar în timpul mesei, la birtul de lux la care mâncau după spectacol, el îi făcea cu gravitate critica jocului, arătând ce a fost bine şi ce a fost greşit atât în jocul ei. Cât şi în al celorlalți. Cam pe la sfârşitul întâiului an, văzând că nu poate

să obțină de la ea mai mult decât o prietenie plină de voie buna şi asiduă, el îi ceru să fie nevasta lui, convins că ea va încremeni de fericire, văzând cinstea pe care i-o face. Dar, spre uluirea lui. Fata nici nu vru să audă de căsătorie. Şi cu asta a început drama lui mistuitoare. Înțelese acum că la patruzeci şi trei de ani poți fi refuzat de o fată de şaisprezece ani, când îi ceri să-ți fie nevasta. Şi astfel descoperi că a îmbătrânit... Durerea lui, adâncă, pe care o simțea fără leac, nu venea din pricina unei iubiri neîmpărtăşite, căci nu o iubea pe aceasta fată chiar cu înflăcărarea oarbă a unui adolescent, ci numai din pricina concluziilor amare pentru el care trebuia sa le tragă din aceasta împrejurare. Întâi că a îmbătrânit, în al doilea rând că e un tip ridicol de vreme ce lumea, care-i vedea toată ziua împreună, îl socoteşte amantul unei femei, pe când el nu este decât un obiect domestic al ei, iar în al treilea rând înțelegea că el, de acum încolo, nu mai are dreptul la o asemenea frumusețe. Îşi spunea, cu o nesfârşită tristețe, că nu era chiar Pygmalion, cum se credea el, ci tăcuse numai un act de bun meseriaş al frumuseții, dar pentru alții... Timp de trei săptămâni, sub diferite pretexte, se feri s-o mai vadă, încercând s-o poată uita. Suferi nespus de mult, fiindcă ea nu dădu în timpul acela dovada pe care o aştepta el, că este înfrântă, şi nemaiputând îndura să fie departe de ea, într-o seară apăru învins în căsuța de la grajduri. A găsit-o întinsă pe sofa, citind la lumina sfeşnicului, care era pus pe un scaun şi care îi scălda în lumina lui fața albă ca un trandafir alb şi părul auriu.

Ea îi zâmbi cu voie bună, atât de liniştită şi atât de puțin surprinsă, ca şi când nu l-ar fi văzut de la prânz, încât el îi fu recunoscător că nu are cruzimea să-i sublinieze înfrângerea. Avea pe un scaun lângă ea o bucată de brânză şi o felie de pâine.

— Tocmai cinam. Îmi place să mănânc culcată... E o brânză tare bună... Vrei să guşti?

Elegantul palicar gustă. Era o brânză sărată, aproape acră. Îşi spuse cutremurat: „Cu ce puțin se mulțumeşte! Locuieşte în odaia asta, se satură cu o felie de brânză... Nu

ține nici să locuiască într-o casă mare, somptuoasă, nici să mănânce la birturile de lux, unde mănâncă, serviți în tacâmuri de argint, consulii şi călătorii străini, de marcă... Adică unde o ducea el seara. Este de neînvins", îşi murmură zdrobit.

Nu era chiar aşa. Fata avea o mare slăbiciune şi destul de costisitoare. Îi plăcea să se îmbrace bine... Avea şi mult gust. Tot ce începuse să câştige de la teatru, tot ce putea scoate de la cele două bătrâne dădea pe îmbrăcăminte; o panglică, un şal de mătase, o rochie căpătată o bucura mai mult decât un covor.

Biruit şi resemnat, Aristia îi cumpără a doua zi o pianină neagră şi o sfătui să o puie în colțul dintre perete şi uşa, în stânga, ba o ajută chiar la aşezarea ei. Îi plăcea muzica, îi plăcea mai ales cum cânta ea; cânta şi el destul de bine la pian, atât cât s-o poată acompania. În scurtă vreme învață şi ea notele şi cânta, cu o grație nesfârşită, menuete şi gavote, iar când nu era el acasă, ecoseze, polci şi valsuri, căci veniseră note de dans la magazinul „Universal" din Lipscani al lui Danielopolu.

Astă-seară sărbătoreau oarecum o altă revenire şi împăcare. Pe la Crăciun, fără să-l întrebe pe el care îşi rezervase dreptul de a fi măcar managerul ei artistic, ea plecase cu o trupă de teatru care avea să facă un turneu de trei luni, dintre care o lună la Iaşi. Îl durea şi despărțirea brutală şi ipocrită, şi faptul că ea se va bălăci într-o trupă de farse grosolane, care se alcătuiesc numai în vederea câştigului. Pentru că îi plăcea mai mult să-şi câştige ea singură banii care îi trebuiau, decât să-i aştepte de la alții, şi fiindcă era convinsă că-şi va putea face de pe urma acestui turneu o malotea de cozi de vidră pe care şi-o dorea, Frusinica se ferise să-i spună ceva lui, că el să n-o împiedice. Doar cu câteva zile înainte, când ei erau gata de plecare, aflase totul, îngrozit, de la un actor tânăr, despre care crezu dintâi că vorbeşte fără să ştie despre ce e vorba. Nu mai vru să audă de ea. Nu-şi mai vorbiseră până astă-seară, nici după întoarcerea ei, vreme de patru sau cinci luni.

Cu mănuşile înnodate şi ridicate spre cot, ea desprindea cu grijă grăsimea de pe costița de porc, căci nu-i plăcea, şi jocul mâinilor ei lungi şi subțiri îl încânta pe Aristia. O văzu însă lăsând brusc cuțitul şi furculița din mâna şi începând să-şi facă semne vesele cu cineva de la o masă mai îndepărtată. Era Dimitrie Florescu, care se scuză grăbit față de cei la a căror masă stătea şi care veni fericit spre masa ei, să-şi ia şi el porția cuvenită de lumină, dreptul de satelit al unui soare atât de strălucitor.

— Stai jos, caraghiosule; mi-ai terminat cântecul?

Deşi era încă un adolescent, fratele Luxiței începuse să compună mici bucăți muzicale, care făceau încântarea prietenilor. Acum, de curând, se declarase față de martori sclavul Eufrosinei, cum îi spunea el în concordanță cu afişul teatrului, şi declarase că nu mai scrie decât pentru ea.

— Ce-i cu cravata asta strâmbă? îl certă ea. Şi i-o potrivi, numai ca să atragă şi mai mult atenția asupra mesei lor... Şi nu ți-am spus să pui numai frac albastru, să nu-l mai îmbraci pe ăsta fumuriu?

Când vru să plece de la masă, ea descoperi că el era de fapt cu Bălceştii.

— Cu cine eşti, caraghiosule?

Lui îi plăcea nespus modul drăguț în care îl certa ea; îi arătă masa care nu era departe de a ei.

— Cu soru-mea şi cu Bălceştii... şi se ridică să plece, salutând încovoiat, în glumă.

— Soră-ta? Frumoasă femeie, aş vrea s-o cunosc şi eu...

Aristia, care cunoştea judecata femeilor în astfel de împrejurări, nici măcar nu tresări.

— Nimic mai uşor, fiindcă şi ea vrea să te cunoască de multă vreme... De când îi tot vorbesc eu. Mă crede îndrăgostit de dumneata.

Salută din nou şi, trecând pe lângă podeața înălțată pentru lăutari, se îndrepta către masa din tufişul deschis numai a în față.

Luxița ținu s-o cunoască numaidecât pe această actriță despre care vorbea tot Bucureştii.

— Hai să-i poftim la masa noastră... E aşa de frumoasă făptura asta, că şi o femeie s-ar putea îndrăgosti de ea.

Bălcescu dădu un răspuns încurcat, care, spre surprinderea lui, putu fi luat drept o aprobare de către Luxița. Dimitrie Florescu îi pofti deci pe cei doi la masa din boschet şi ei primiră cu plăcere. Aristia trimise vorbă că de îndată ce sfârşesc masa vor veni să ia o cafea cu cei care i-au poftit.

Întârziară mai mult, căci pe podeața pe care cântau lăutarii, ridicată de două palme deasupra pământului şi cuprinsă între cei patru stâlpi îmbrăcați cu oglinzi din mijlocul umbrarului., se făcu loc ca să se urce şi să joace trei cadâne, însoțite de un fel de bărbat spin, care în şalvari şi în ilic cu mâneci ar fi vrut să treacă drept eunuc. Erau trei femei tinere, cm capete oacheşe de circaziene, cu ochi negri şi obraji lungi, cât se vedea din „cearşafurile" de voal liliachiu, petrecute peste nas de la o ureche la alta şi care le cădeau apoi peste ilicele negre, fără mâneci, brodate cu aur, peste şalvarii largi de mătase verde, până aproape de imineii roşii cu vârful întors în sus. Mijlocul le era gol. Fiecare avea în mână o dairea, un fel de ciur de cedru cu clopoței şi cu fund de piele de tobă. Pe cap, cam pe sprânceană, purtau cauce, tot negre, tot brodate cu aur, întocmai de forma dairalei... Omul cânta dintr-o lăută cu trei coarde, un fel de melodie tărăgănată, tristă, senzuală, pe care cele trei cadâne o jucau încet, cu ochii măriți de arsenic, scuturându-şi din când în când sânii şi pocnind din daireaua pe care o duceau deasupra capului, când se încheia fraza muzicală. Lăutarii țineau şi ei un ison scăzut, şi privirile tuturor de la toate mesele urmăreau jocul. Pe urmă au jucat ceva mai viu, dar tot tărăgănat, jocul pântecului.

Niciodată n-ar fi crezut Bălcescu, în toamna lui 1840, că va putea sta un ceas întreg lângă Frusinica, devenită pentru el acum străină, fără ca să sufere. Pe vremea aceea ameța numai când se gândea la ea. Ce ciudată carapace sufletească i-a durat viața de temniță! Tot ceea ce a fost înainte i se pare

că s-a întâmplat pe alt tărâm. Vorbeşte, lângă el, vocea ei este tot cea de atunci, dar sună parcă într-o piesă de teatru.

I se pare totuşi mult mai frumoasă cu casca de păr auriu, cu pielița obrajilor, care pe atunci mai avea ceva băiețesc în ea, devenită acum atât de feminină, atât de fragedă. Dar e frumoasă ca într-un tablou pe care-l poate admira în voie, aşa cum îl poate admira oricine, fără să plătească asta cu ce e mai adânc în ființa lui. E nebunie să-l vrei numai pentru tine, să-l contempli singur tu, alungind orice privire străină, un asemenea tablou. Întrucât îl priveşte, el ştie lămurit, hotărât ca într-un registru de viață şi de moarte, ce are de făcut de aici încolo. Zece ani să mai trăiască, numai... N-are sens să-ți consumi viața, ca să încerci zadarnic să acaparezi o frumusețe prețioasă, numai pentru tine singur, căci viața asta poți şi trebuie să o sacrifici, ca să fie mai puțină suferință pe lume, ca să ridici un popor la libertate şi la ceea ce i se cuvine în dezvoltarea istorică. E şi asta o voluptate crâncenă, a bucuriei de nemăsurat, pe care n-o pot înțelege ceilalți, aşa cum e şi voluptatea de a fi. Cinstit. E şi poezie adevărată aici, pe care alții o găsesc doar în cuvinte potrivite la coadă.

— Îmi pare rău, *m-lle Ceauresco,* îmi pare foarte rău că nu v-am văzut în *Vivandiera husarilor;* am auzit că sunteți fermecătoare, îi spuse Luxița, luându-i mână cu un gest de admirație copilărească.

Bălcescu întăreşte cu un surâs aproape voios:

— Trebuie s-o vedeți... Te vrăjeşte... Nu-i aşa, Tița?

El a rostit nespus de liber vorbele astea care, spunând prea mult, nu mai spun nimic. Vrea parcă să se convingă pe el însuşi că este vindecat.

Tița nu răspunde. Măsoară în gând schimbările pe care le aduc anii... Asta-i oare Frusinica, fetița băieței, care venea în picioarele goale, ciufulită, zgâriată de mărăcini, cu vânătăi din bătăile cu golanii de pe maidan? E atât de mult de atunci...? Nu... Şi totuşi... Dar şi mai schimbat i se pare propriul ei frate. Bărbatul acesta grav, serios, cu obrajii atât de severi, încadrați de colierul subțire al bărbii negre, înguste, şi cu o mustăcioară caraghioasă, cu două cute de la nas până la

colțul buzelor, nu mai are nimic din iuncherul acela cu bonetă de care atârna un ciucure auriu.

Popas la Vadu Rău

Ai răbdare, mă femeie... Ce vrei să fac?... O mână mai am şi io şi cu ea mai mult nu pot să fac... şi Toma îşi lovi țeasta cu mâna.

— Stai acolo la gârlă şi pândeşte... Ai spus că trece dă Sfântu Dumitru...

Safta, pe patul de pământ, împletit cu nuiele pe de lături, începu să geamă iar, uşor, cum geme toată noaptea şi în vis.

— O mai fi întârziat o zi, două şi ea, la moşie, la Bălceşti. Ce vrei? Nu merg toate pă pofta omului. Uite, dacă vine Sița lu Dumitru, o las să te ajutoreze şi io mă duc să pândesc şi azi la vad.

— Io zic că doftoroaia asta o să mă facă bine...

Safta cerşeşte făgăduială omului, aşezat pe patul celălalt.

— Şi io zic aşa; vezi că... dac-a făcut bine pă cocoana boierului... o să te facă şi pe tine, se îndură el de ea şi-i dă milos un pâlpâit de nădejde.

Safta zace de o lună pe patul de pământ din dreapta, al bordeiului, acoperită cu un țol împletit din zdrențe ca o scoarță. La căpătâi are o *perină* umplută cu paie. Pe o laviță de pământ sunt străchini murdare, cârpe, o *săculteață* din păr de capră. E tot ce i s-a dat voie să ia de la curte cu ea, când a izgonit-o vătaful din porunca boierului. Fusese ani de zile îngrijitoare la *stupina* boierească şi cu vreo două luni înainte, când roiseră doi dintre stupi, ea tot beteagă, n-a prins de veste la timp şi roii au fugit. Boierul Medelioglu s-a făcut vânat, din galben cum e de felul lui la față, ochii i-au devenit şi mai trişti şi i-a făcut doar un semn amărât vătafului, cu o strâmbătură a buzelor, dezgustat. Vătaful a bătut-o rău toată după-amiaza. A zobit-o cu picioarele şi a lăsat-o apoi acolo. A ridicat-o nevasta țiganului fierar Mustea şi a dus-o în odaia slugilor, de lângă bucătărie. Nu s-a mai putut pune pe picioare…

Safta îi venea lui Toma nepoată bună, că era fata lui Găman, ăl mai mare dintre frații Firu. O dăduse Ion Firu la curte, după ce Găman fusese ucis, şi aşa fata crescuse numai între albine, iar după ce se prăpădi stuparul bătrân pe care-l ajuta, rămase ea în locul lui la *stupurile* boiereşti. Era o muncă grea de care fugea toată lumea; şi mai ales țiganilor robi şi țigăncilor le era o frică de moarte să se apropie de stupi. Nu era nimic de făcut. Mai târziu căpătase ajutoare bărbați, dar nici ăştia nu rămâneau mult, că femeia adusă de împrejurări să poruncească acum bărbaților, mai cu seamă că era cam bolnăvicioasă, se făcuse cu timpul rea de gură şi îndrăcită de nu-i mai intra nimeni în voie. Avea un cap negricios, cu nasul ca două găuri într-o față osoasă cu orbite rotunde şi tari, cu fruntea boltită, de parcă era moartea însăşi, încât n-a fost chip să găsească bărbat şi a rămas fată bătrână… Era de mirare cum dintr-un bărbat atât de chipos cum fusese Găman putuse să iasă o asemenea făptură. Mai târziu a învățat să umble şi cu viermii de mătase şi i se dădu în grijă şi creşterea lor. Numai între gângăniile astea se simțea bine şi numai ele o iubeau pe lumea asta. Nu-i vorbă, se certa şi cu ele toată ziua, le afurisea că şi-a mâncat viața cu ele – că

le vorbea ca unor făpturi omeneşti – dar le îngrijea ca pe ochii din cap.

Înspre toamnă, văzând că tot zace în pat mereu, boierul a adus din altă parte un stupar şi pe ea a gonit-o de la curte. Avea douăzeci şi patru de ani şi nu mai avea pe nimeni decât pe unchii ei. Şi-a luat ţolul împletit de ea, o strachină, o cană şi traista şi, după ce a umblat târându-se năucă prin sat, s-a oprit la uşa lui Toma, care era plecat cu carul la deal. Şi-a aşternut ţolul afară la uşă, cu toate că începuse toamna, şi l-a aşteptat toată noaptea până a doua zi. Când a venit omul şi a văzut-o acolo şi-a spus că oricum îi e nepoată, că nu poate s-o izgonească, şi i-a făcut semn să se urce pe patul de pământ din dreapta, pe care erau aşternute vreo două braţe de paie şi nişte zdrenţe…

Tocmai a doua zi a recunoscut Toma de cealaltă parte a gârlei, departe, poştalionul serdăresei Zinca, pe care acum o cunoştea bine. Nu numai că se opreau totdeauna să odihnească aproape o jumătate de ceas caii la Vadul Rău, dar oamenii aceştia cumsecade din neamul Bălceştilor stăteau bucuroşi de vorbă, tot timpul ăsta. Cu oamenii din sat. Ba, tânărul boier îi poftea să vie să-i vadă la Bucureşti… Când aflaseră că ea e şi doftoroaie, începuseră să se adune la poştalion femei cu copii bolnavi în braţe, sau s-o roage să meargă să-i vadă acasă pe cei care zăceau în pat.

Era toamna de-a binelea şi zăvoaiele, câmpurile şi dumbrăvile erau mai mult galbene. Începuseră să se vadă şi crăcile negre ale ulmilor şi gorunilor, dar era încă de dimineaţă şi lumina soarelui era răcoroasă, dar vie. Tufişurile rărite, îngălbenite arătau parcă dezgolite: ciorchinele de boabe negre ale porumbelor, ori cele roşii ale gherghinelor. Caii trecuseră prundişul, şi acum, după ce se adăpaseră, intrară în gârlă, bănuitori, sfioşi, din pricină că apa care le ajungea la pin tec era puţin cam iute. Surugiul chiui, pocni din gârbaci şi cei patru cai se opintiră, ca să iasă din vad. Toma se bucură când văzu că era în poştalion şi boierul cel tânăr.

În timp ce serdăreasa era cu femeia înăuntru, Bălcescu stătu de vorbă cu Toma mai bine de-o jumătate de ceas. Află mai întâi veşti noi. Tudose era acum cu un chervan de negustori în țara nemțească la bâlciul ăl mare de la Lipsca. Nu prea voia să plece, dar jupânul lui, care era tare mulțumit de el, i-a spus că ar fi bine să mai lipsească, deoarece i se pare că oamenii lui Medelioglu dau târcoale tăbăcăriei. Fiind chiar starostele tăbăcarilor, îi dăduse la mină hârtie de calfă tăbăcar pe un nume nou, Damian Tabacu, după numele unui lucrător mort mai demult. Îşi lăsase într-o vreme şi o bărbuța măruntă.

Drumurile cele mari de care vorbea Toma țineau aproape un an, căci la plecare chervanele duceau blănuri scumpe, lucrate cu multă iscusință, pe drumuri ocolite mult, căci un chervan se mişca greu şi cu multă grijă... Mulți îşi trimiteau marfa de la Bucureşti cu vapoarele cele cu foc, pe Dunăre, până la Viena, dar mulți alții țineau mai mult la chervan; nu le plăcea să dea marfa din mână în seama străinilor. Căruțele mari, braşoveneşti, trase de câte şase – şi uneori, cu doi rotaşi, opt – cai, erau încărcate înalt şi cuprinzător, ca nişte care cu fân. Marfa scumpă era pusă cu grijă în lăzi de lemn la fund; sub coviltirul de pânză groasă de cânepă bine bătută, peste care se mai puneau uneori şi muşamalele mari, prin care nu trecea ploaia, cei trei-patru flăcăi care călătoreau cu marfa îşi întemeiau peste lăzi o adevărată gospodărie. Chirigiii erau toți dintre grânarii de la Delea Veche şi mahalaua Orzarilor, mari meşteri ai drumurilor lungi. Aveau nu numai căruțe bine ferecate şi pânza lor de chervan, aşa cum se cerea, dar şi cai mari şi puternici, iar în afară de asta cei trei orzari erau înarmați până în dinți cu puşti nemțeşti, ghintuite, cu care împuşcau păsările din zbor şi vulpile într-o clipire de ochi. Înarmați erau deopotrivă şi negustorii sau omul de încredere, cel care avea în seama lui marfa la ducere şi pungile de bani ori marfa de schimb la întoarcere, ca şi cele două ajutoare, pe care şi le lua neapărat, alegându-şi flăcăi de multă nădejde, căci nu era glumă, într-o vreme în care drumurile erau bântuite de hoți, să dormi uneori în pădure la câte o poştă de

vreun sat, cu o întreagă avere care nu se putea ascunde şi de care mergea vestea cu zile întregi înaintea chervanelor. Fireşte că nu pornea un singur chervan, căci negustorii se întovărăşeau între ei mai mulți, şase-şapte, câți puteau. La popas, aşezau carele roată şi la mijloc aprindeau un foc mare. Patru-cinci flăcăi nu dormeau, stând de veghe cu rândul, alți opt-nouă dormeau sub căruțe cu puştile lângă ei şi cu pistoalele sub cap. Cei din chervan dormeau şi ei iepureşte. Şi cu toate acestea, rar era an în care să nu vie acasă un om, doi, dacă nu cumva un chervan mai puțin.

Damian, foarte prețuit pentru curajul lui, plecase la Lipsca – şi de acolo la Praga, de unde avea să se întoarcă aducând material şi cele de trebuință pentru tăbăcărie şi blănărie, poate şi cu lăzile de porțelanuri şi de tot felul de sticlărie de cristal – nu numai ca să fugă pentru câtva timp de oamenii lui Medelioglu. Ci şi pentru că era mai bine plătit, şi-şi pusese în cap să-i deie lui tată-său putința să plece de pe moşie, răscumpărându-se de la boier.

— Ce să vă spun, nu mai e dă trăit pă moşia asta, îi spunea acum Toma lui Bălcescu. Uite, mai sunt şi prin alte părți boieri, iar când zici boieri, zici şi inimă dă cremene, dar ăsta i-a întrecut pă toți. Stă toată ziua tăcut în jilț, trage din ciubuc; bea cafele şi nu ştie ce-ar mai născoci, ca să jecmănească oamenii. Acum a găsit că trebuie să luăm mai mult pământ dăcât avem noi nevoie şi deci să-i facem lui, adicătelea, mai multă clacă.

Feciorul lui Mitru care păştea doi boi pe marginea râpei, când văzuse poştalionul alergase în sat şi vestise pe maică-sa că a venit doftoroaia, că aşa îi spusese femeia. Acuma se adunase la uşa bordeiului multă lume.

Din aceste lungi convorbiri cu Toma şi cu ceilalți oameni de pe moşiile boiereşti, căci la Bălceşti erau numai moşneni săraci de tot, care lucrau în dijmă, 'aflase şi învățase Bălcescu mai mult decât din toate cărțile de istorie, dar acum parcă nu pricepea despre ce e vorba.

— Cum vine asta, să-i luați mai mult pământ?

— Păi, noi, după Regulament, drept la trei pogoane avem; deh, unii au cerut ei mai mult, dar au văzut că cer degeaba, că nu au zile slobode ale lor fără clacă, să poată munci şi pentru ei. Acum vine boierul şi zice că țăranu este dator să ia câte opt-zece pogoane şi deci să-i facă şi pentru ele clacă, fără să tragă folos… după cum face socoteala blestematu ăla dă logofăt, care ține catastifele.

Mitru al lui Chibuc şi Şoricaie, care se apropiase între timp, întăriră din cap: „dară”… „dară”… „dară”…

Bălcescu priveşte iritat, fiindcă tot nu i se pare limpede.

— Ascultați, oameni buni, eu ştiu acum pe de rost, ca pe tatăl nostru, Regulamentul despre clacă şi despre biruri. În Regulament scrie doar atât, că țăranii, dacă vor şi dacă au cum să-l muncească, pot cere, ei, mai mult pământ decât e stabilit prin lege, iar proprietarul este dator – înțelegeți? dator – să li-l dea… Deci numai dacă vrea țăranul, proprietarul este dator să-i dea pământ pe deasupra şi cu plata în bani, nu pe clacă.

Oamenii îl îngânau cu un ison de tăgadă.

— Na, na… aşa o fi legea, spuse un bătrân deşirat cu umerii aduşi în față – Vasile al lui Mînjoc – aşa o fi legea. Dar nu e cum vrea legea, ci cum o citeşte boieru… zice că el are pământ, că nu poate rămâne cu pământu nelucrat, în pagubă… Atunci spune că legea ne sileşte pă noi să i-l luăm, deşi nu ne lasă nici măcar douăzeci dă zile bune pă an să ne lucrăm cele trei pogoane cuvenite după Regulament… că ne rămâne Ogoru *nesămănat* cum trebuie şi neplivit, şi mai târziu neadunat ca lumea, şi ceea ce să face până la urmă, vai dă capu nostru… Zice că să muncim pentru noi noaptea… Să muncească femeile şi copiii. Uite, pă mine m-a îndatorit să iau patru pogoane pă deasupra, deşi n-am nevoie… mi-a spus că după lege, astea să plătesc d-a başca, la zece piaştri chirie pogonu. Da’ ăştia zece piaştri nici nu vrea să-i primească în bani, ci îi întoarce iar pă clacă, un piastru ziua: pentru zece piaştri trebuie să fac alte zece zile… adică, după nartu boierului, alte zece săptămâni. Are un logofăt slut, unii zic că

e fecioru lui cu o slujnică, pă Buimacu, care toată ziua numai asemenea socoteli face… Noi, ca proştii… ce ştim noi?

— Ei, mă, întregeşte Drăgan, el nu-i prost… ştie că nu putem plăti şi nici nu aşteaptă bani dă la noi. Vrea numai să fim mereu cu ceva datorii la el, ca să nu ne putem slobozi dac-om vrea, ca să ne aibă în mâna lui… să facă ce vrea din noi.

Bălcescu înțelege acum, căci cunoştea nu numai nedreptatea legii, dar şi neomenia celor ce o aplică şi vitregia unui stat crâncen.

— Pandurule, caută să scapi de clacă, răscumpărându-te şi plecând de pe moşia acestui boier ticălos.

Un bătrân cu mustața căruntă, cârpită pe gură, şi cu fruntea toată încrețită, moş Firică, începu să râdă cu o gură ştirbă şi toți râseră după el.

— Vrei să pleci dă pă moşie, măi Tomo? Ai auzit că dă treizeci şi cinci dă ani, dă când e boieru ăsta aci, să fi plecat vreun om cu învoirea lui? Mă, eşti om în toată firea… scoate-ți prostiile din cap. Lasă că te pune să plăteşti claca pă un an înainte, lasă că trebuie să-i laşi lui vitele, bordeiul şi toată gospodăria câtă ai, dar până la urmă tot nu-ți dă drumu, că legea dă slobozenie numai o dată, unui om, pă an, zice el, şi nu totdeauna… Poți să zici ceva?

Toma nu zicea într-adevăr nimic. Ştia şi el ea-i aşa. Cu ce-i dădea Damian abia putea plăti birul şi angaralele; dacă ar aduna încă douăzeci de ani de aici încolo şi încă n-o să poată avea bani de răscumpărare, dacă nu cumva Damian o avea noroc să câştige, cine ştie cum, mai mulți bani odată… Dar în cele din urmă înțelesese că nici aici nu poate fi cine ştie ce nădejde, căci starostele ăsta, Dobrovici, care părea că-l iubeşte pe flăcău, nu merge cu dragostea până la punga, e hapsân rău.

Din pâlcul destul de mare de săteni, care se adunaseră mereu, dornici de vorbă, din pricina nevoilor lor, se auzi ca o înjurătură şi întregită cu o lămurire ruşinată.

— Nu mai putem trăi dă ciocoi, boierule…

— Ma, Oageo, nu ți-e ruşine să înjuri față dă boier? îl certă Mitru, îngălbenit de boală, slab şi năsos, care ar fi vrut să spună: „Nu ți-e ruşine să înjuri pe ciocoi față de un boier?“ „

— La nu mă mai boieriți atâta, oameni buni. Sunt şi eu un rumân necăjit: ca şi voi de cele ce vede.

— Asta aşa-i, se auziră unele *îndreptături*... Aşa-i... boierul ăsta e rumân d-ai noştri.

Moş Firică îşi dădu căciula ruptă pe ceafa şi îl îndemnă fonf pe Toma.

— Mă pandurule, ia cântă boierului ăsta, că-i d-ai noştri, cântecu ciocoiului, ăla pă care-l cântați voi pandurii Vladimirescului, în douăşunu.

Toma nu voi în ruptul capului să cânte.

— Hai, mă, nu fi prost, nu-ți fie ruşine, ce, eşti muiere? Cântă-l, că o să-i placă boierului.

Numai când Bălcescu stărui şi el, Toma cântă o strofă, şi aceea cu un cuvânt schimbat de el.

„Frunză verde usturoi,
Legea mă-tii dă ciocoi,
Da te-aş prinde la zăvoi,
Să-ți dau măciuci să te-nmoi.”

Lui Bălcescu îi plăcu nespus de mult şi, văzându-l râzând, oamenii hohoteau şi ei.

Apoi, moş Firică nu-l lăsa pe Toma până când acesta nu cântă încă unul (care îi plăcu tot atât de mult lui Bălcescu, încât se apuca pe loc să-l scrie pe hârtie, aşa cum i-l spunea Toma, şi s-a găsit mai târziu în hârtiile lui, unde adunase şi multe zicale din popor). Suna aşa:

„Când eram copilaş mic,
Țineam drumul la colnic,
Fără băț, fără *nimic,*
Numai cu palmele goale,
La brâu cu patru pistoale,
Dă luceau la sfântu' soare.

Iar când mă făcui mare,
Luai puşca la cătare.
Ieşii la drumul cel mare,
Să prind hoțu dă ciocoi,
Şi să-l judec io cum voi:
„Ia ascultă, mă ciocoi,
Până când o să jupoi
Şi pă țară şi pă noi?

Unde văz drumul cotit,
Şi dă frunză năpădit,
Şi-mi auz puşca pocnind,
Ciocoiu' dă pă cal căzând,
Mă fac broască la pământ,
Şi casc gura să-l îmbuc,
Ca p-un puişor dă cuc'

Şi pe urmă îşi dădură drumul cu toții... Făceau bieții oameni haz de necaz...

Serdăreasa ieşi din bordei, urmată de o bătrână din vecini, lelea Dumitra, care venise să aprindă focul şi să încălzească un ceaun cu apă de care era trebuință. Îi dădea sfaturi şi o învăța cum să îngrijească vreo câteva zile pe bolnavă.

Toma. Şi după el mai toți cei de față, îi ieşiră înainte.

— Să face bine cocoană doftorească? E vreo nădejde?

— De făcut bine, la boala asta, nu te faci niciodată... Da' poți trăi cu ea până la şaizeci de ani. Săptămâna viitoare, dacă o face întocmai cum i-am spus eu, o să se dea jos din pat, iar dacă mai pe urmă s-o îngriji cum trebuie, o să poată să-şi vadă şi de treabă.

— I să trage din bătaia dă astă-vară? întreabă Toma.

— Nu e numai bătaia. Mai sunt şi altele.

Serdăreasă, după obiceiul ei, sfătuia bolnavii nu numai să bea ceaiuri de mai multe soiuri, cu anumită rânduială, aşa cum le desluşea ea, ci să facă şi băi fierbinți, ca să ducă

la multă năduşeală; de asemeni să puie cataplasme, un ceas calde, un ceas reci. Dar nădejdea ei era în fierturile de buruieni.

N-au putut să plece decât către prânz, după ce serdăreasa a mai văzut şi pe o fată a lui Duță Căciulămare, care era beteagă rău, după o naştere grea, apoi încă vreo doi-trei copii, toți scuturați de friguri, cu buzele băşicate, cu fețele ca de ceară, cum şi unul cu albeață la ochi... Când se întoarse la poştalion, găsi oamenii cu pui de găină şi cu ouă, de care nu scăpă decât spunând mânioasă că se supără. Oamenii nu voiau decât să-i arate recunoştința lor şi vedeau întâia dată boieri care nu numai că nu cereau, dar nici nu luau ploconul care li se aducea de bunăvoie.

A doua zi, după ce rămaseră peste noapte la Răcari, poştalionul Bălceştilor ocoli biserica Sfântu' Nicolae Săracu, căreia i s-a zis mai târziu Sfântu' Nicolae Tabacu, ca s-o ia înspre casele bătrâneşti ale lui Faca, unde avea de lăsat din încărcătura adusă pentru rude: coşuri cu mere mari, roşii, de pe Argeş, butoiaşe cu brânză, borcane cu miere... Când să iasă de acolo spre casa lor, fu nevoie să oprească şi să meargă la pas. Înainte era larmă mare, ieşise lumea pe la porți ca să privească şi lătrau câinii de vuia mahalaua. Ajunseră din urmă o birjă mare care mergea voit la pas. În birjă, doi ofițeri tineri în spate, iar între ei, în picioare, era Frusinica într-o rochie vişinie, cântând veselă, dar nu se înțelegea bine ce cânta. Pe scăunelul din față îi ziceau un viorist şi un țambalagiu. Alt ofițer cu epoleți lați de aur, cu fel de fel de ciucuri şi insigne aurite, cu chipiul înalt şi cu o stea în frunte mâna caii în locul birjarului, care rămăsese pe capră alături de el... în fața birjei mergea o saca. La care era înhămat un cal alb, slab, cu burta mare de bătrânețe. Călare pe saca era un tânăr în frac cenuşiu; cu părul de-o palmă, întors pe trei direcții spre tâmple şi spre ceafă, cu o mustață mică, la fel de blondă. Avea ochi verzi şi puțin bulbucați. În jurul capului purta o coroană împletită din rămurele şi frunze de salcie. Stătea pe butoiul cam putred al sacalei, împodobit şi el tot cu salcie, de-a-ndaratelea, făcându-şi semne vesele cu cei din

birjă şi încercând să cânte după Frusinica. Vreo duzină de derbedei, băieţandri, unii în zdrenţe, strigau mereu: „Ura! Vivat musiu Berlicoco! Ura!“ Era porecla dată, tot după un astfel de chef, fostului parucic Costache Rosetti, acum poet romantic şi mare admirator al Frusinicăi, care arunca parale mărunte golanilor, ca să strige mereu... Veneau de la un chef început aseară, după teatru, la Herăstrău, la Pintescu, care avea un pavilion chiar pe malul apei. Peştii, ţinuţi vii într-o vârşă{207}, se scoteau din apă când erau ceruţi şi erau aduşi o dată cu sticlele de vin de la gheţărie...

Poştalionul mergea şi el de nevoie la pas şi Bălcescu putu privi îndurerat dezmăţul chefliilor. Cu spatele la el, Frusinica nu-l vedea. De când se întâlniseră din nou în lume, Bălcescu ştia că nu mai simţea nimic pentru această fată. Mamă-sa, care îl spiona cu coada ochiului, văzu că poate fi liniştită.

— Ofiţerul ăla, negricios şi slab, care o ţine de umeri, e văr cu ea, sunt rude... Mai mare păcatul! Nu mai are pic de ruşine... Ce mi-a spus cucoana Lisaveta, care stă lângă ele, m-a îngrozit... Chefurile se ţin lanţ la ea acasă, unde vine tot soiul de lume...

Bălcescu pricepu unde vrea să ajungă mamă-sa şi surâse. Apoi îi lua mâna şi i-o sărută. Zinca înţelese în felul ei că a iertat-o nu numai fiul său, dar şi Dumnezeu pentru minciuna şi cruzimea ei, şi se închină...

În clipa aceea, Frusinica se întoarse şi văzu poştalionul cel verzui al Bălceştilor încărcat cu tot soiul de boccele şi legături şi aproape alb de praf. Încremeni şi-şi scoase brusc umărul de sub mâna ofiţerului oacheş.

De ruşine pentru ea, Nicu se prefăcu, tăcut, că n-o vede. De altfel, el ştia mult mai mult decât maică-sa despre cei doi. Ştia că Aristia se despărţise îngrozit de ea, că Fanache, locotenent în escadronul de cavalerie, nu era văr cu Frusinica, ci fusese mai curând văr cu Maricica, mama ei. Fiind feciorul cel mai mic al lui Mihalache Băl-Ceaurescu, frate cu Evghenie, tatăl Maricicăi, era mai curând un fel de unchi al ei, deşi nu trecuse de treizeci de ani... Era îndrăgostit cu *desperare* de această

urmaşă, pe drum ocolit, a neamului său şi ajunse să facă pentru ea toate nebuniile. (De altminteri, după acest chef, care a fost al zecelea poate, a şi fost scos de Bibescu din sânul armatei.) Ceea ce nu ştiau însă decât tovarăşii de chef, era faptul că Frusinica se purta destul de crunt cu el şi nu-i îngăduia decât să-i sărute mâna şi uneori braţul deasupra cotului, rareori umerii. Venea cu prieteni invitaţi de el, încărcat cu pachete şi sticle, să ia masa la ea acasă. O acompania la pian şi ea cânta cele mai noi romanţe. Când i se părea că e prea târziu şi vrea să se culce, îi poftea pe toţi afară, fără multă vorbă. El socotea uneori că are drepturi mai mari. Atunci ea îl scotea în brânci cu gesturi de mânie şi dezgust în ochi... Deseori, el rămânea în curte şi se culca prin grajd. Bani nu avea prea mulţi, căci tată-său era foarte zgârcit. De aceea Fanache nu putea da fetei pentru rochii, însă îi căra de acasă tot ceea ce putea scoate de la ei, nebăgat de seamă, mai ales seara: covoare, oglinzi, servicii de porţelan, feţe de masă scumpe, pahare de cleştar veneţian, şaluri indiene... Tinda căsuţei dărăpănate avea acum o masă de cedru în mijloc, iar pe dreapta şi pe stânga, vitrine de abanos, cu geamuri de, cristal, în care nimicurile şi jucăriile de porţelan şi de alabastru sporeau mereu. La început ea nu voise să primească nimic.

— Să nu te mai prind cu porcării de-astea, că ţi-le arunc în cap.

El îi răspundea cu un cinism tandru:

— Ia-le, *psihi mu*[208]... E partea ta de moştenire din averea Băl-Ceaureştilor... Dacă am să-l pot încărca într-o noapte, am să-ţi aduc un pat cu baldachin, dintr-o odaie de musafiri...

Fanache era un cartofor înrăit, ca şi frate-său, şi încă şi din pricina asta era *vecinic* dator. Cutreiera cluburile de hotel, atât de numeroase în vremea aceea în Bucureşti, după ce trecea împreună cu prietenii şi colegii lui prin câteva săli de bal mascat, căci aproape în fiecare seară erau câteva baluri mascate în oraş, unele în cârciumi de rând, ca la vestitul „Borcan“, de pildă, unde se bea mult şi mai totdeauna se iscau

scandaluri şi bătăi crâncene. Frusinicăi îi plăcea nespus să cutreiere, alături de ei, aceste baluri şi cluburi, ca o ispravă de ştrengari boemi.

Luase obiceiul să joace şi ea, foarte socotită însă. Se oprea la mesele cu jucători mari de la Hotel de Roma, mai ales. Îşi alegea un loc alături de un jucător simpatic, căci altfel toți erau bucuroşi s-o vadă aşezată lângă ei. Pretindeau că le poartă noroc. Ponta şi ea, totdeauna la fel. Doi napoleoni de aur. Dacă-i pierdea, anunța pentru cartea următoare:

— Patru poli… vin cu ei.

Nu venea niciodată.

Dacă-i pierdea, anunța că rămâne datoare cu patru şi că acum pontează opt şi aşa mai departe… Până la urmă se alegea totdeauna cu un câştig de doi poli, căci înapoia tot ceea ce era datoare. Devenise câştigul ei zilnic şi însemna o sumă bunicică, fiindcă doi poli făceau o sută douăzeci de lei vechi. S-a întâmplat o dată să dea peste un jucător morocănos şi grosolan, care i-a spus că nu o primeşte să joace împotriva băncii lui pe datorie. L-a plesnit în obraz cu dosul palmei şi, când jucătorul a vrut să ridice mâna, toată lumea a sărit în apărarea ei… Colonelul Bibescu, vărul noului domnitor, a rugat-o să-i facă cinstea să joace pe mâna lui.

Banii îi folosea aproape numai să se îmbrace şi într-adevăr era femeia cea mai bine îmbrăcată dintre cele tinere. La teatru juca mereu, însă era o rea camaradă, mai cu seamă de când văzuse că lumea aleargă la spectacol mai mult ca s-o vadă pe ea. Venea când vrea la repetiții, refuza roluri, uneori lipsea şi de la spectacole, mai ales la cele de după-amiază, în zilele de sărbătoare, date şi pentru copii. Avea tot soiul de pretenții, care îi exasperau pe camarazii ei.

Când ajunseră în fața casei lor, poştalionul prăfuit şi încărcat intră trosnind din încheieturi în curte, desprinzându-se de acest alai, în care intrase fără voie. Frusinica, ştiind că vor intra în curte, se ridică în picioare din nou, în birjă, şi se uită după ei cu privire stăruitoare, îndelungă… Era infinit de orgolioasă, şi socotelile ei cu Bălceştii erau o rană deschisă

pentru ea, aproape tot atât cât era socoteala cu neamul Băl-Ceaureştilor.

Aşa obosit de drum cum se simțea, Bălcescu se închise numaidecât după masă în odaia lui şi începu să înşire pe masa lungă cărțile pe care le adusese cu el şi fragmente pe care le scrisese la Bălceşti. Lucra la un articol, pe care voia să-l intituleze: *Puterea armată la români*, sau aşa ceva, şi avusese nevoie de o documentare plină de greutăți. Articolul era încă de pe acum cel mai erudit articol (şi poate chiar studiu istoric) apărut până în ceasul acela în limba românească. Imaginea Frusinicăi îi juca totuşi pe dinaintea ochilor, dar simțea adânc şi odihnitor că viața lui are alt rost. După ce sfârşi articolul, îl citi la o şedință literară la Voinescu II şi apoi îl trimise lui Ion Ghica să-l publice în revista lui Kogălniceanu, la Iaşi.

O împăcare

O grea încercare a fost pentru Ion Ghica şi pentru Arăpilă, în vremea aceasta, împăcarea lui Bălcescu cu Nicolae Golescu, fostul colonel aghiotant al lui Alexandru Ghica şi fost anchetator şi acuzator public în procesul complotului din 1840. Cei doi frați ai lui Arăpilă, Dimitrie şi maiorul Radu Golescu, erau membri sau mai curând prieteni ai „Frăției", dar Ion Ghica ar fi dorit să intre şi cei patru fii ai lui Dinicu Golescu în rândurile secrete ale societății. Democrat activ, patriot convins, Ion Ghica, făcând totuşi parte dintr-o familie care dăduse principatelor până atunci opt domnitori, avea cât de cât superstiția marilor „familii". E drept că, de patru generații ascendente, spița lui nu mai avea vreun reprezentant pe tron, căci el se trăgea de-a dreptul din marele ban Dumitrache Ghica, acesta fiind fratele voievodului Grigore Ghica, cel decapitat de turci în 1777, la Iaşi. Tatăl său, Tache Ghica, proprietarul Gherganilor de lângă Vadu Rău nu mai era decât un boier oarecare. Iată de ce el ar fi vrut să-i atragă pe cei patru feciori ai lui Dinicu Golescu în lupta revoluționară. Familia aceasta era una dintre cele mai vechi

în Țara Românească şi un Baldovin Pârcălabul e pomenit încă de pe la 1480. Goleştii de acum nu erau însă Goleştii cei vechi decât prin linia femeiască, dar numele fiind se vede atrăgător, îl luaseră şi doi gineri, un Leordeanu mai întâi, şi după el. Un Ştirbei, şi prin aceştia dura acum neamul Goleştilor. Aveau deci în ei şi sângele acelui crâncen vel vornic Stroe Leordeanu, clevetitor şi ros de zavistie, care a şi pus la cale sugrumarea la Snagov a înțeleptului mare postelnic Constantin Cantacuzino, dezlănțuind astfel duşmănia dintre el şi Cantacuzineşti; o luptă pe viață şi pe moarte. De altfel Cantacuzineştii aceştia au început apoi o luptă pe viață şi pe moarte şi cu Brâncoveanu, ruda lor. De data asta, din pricină că domnitorul, să-şi deschidă un drum mai drept spre palatul de la Mogoşoaia, tăiase în două, prin fața bisericii Doamnei, marea lor proprietate dintre această biserică şi malul Dâmboviței. Această luptă pe viață şi pe moarte, adăugată la alte pricini, a dus la căderea în doi ani a opt capete sub satârul gealatului, la Țarigrad: al Brâncoveanului cu trei fii şi ginerele, apoi al marelui cărturar, stolnicul Cantacuzino, al fratelui stolnicului, spătarul arhitect Mihail Cantacuzino, şi al fiului stolnicului, voievodul Ştefan Cantacuzino. Toate aceste lupte care se dăduseră între familii, în care ramurile mânate de patimă şi ambiții sălbatice alternau cu ramurile de mari cărturari şi artişti, dau împrejurării un iz local de renaştere italiană.

Ion Ghica ținea deci mult ca şi cei patru feciori ai lui Dinicu Golescu să intre în societatea „Frăția“. Se sfătui cu vărul lor, Arăpilă, care fu de aceeaşi părere. Nu puteau însă vorbi cu Nicolae Golescu înainte de a şti că Bălcescu se învoieşte cu asta. Şi niciunul nu avea curajul să-i propună fostului întemnițat de la Mărgineni să se găsească alături de îndârjitul său acuzator.

O împrejurare fericită uşură însă mult sarcina lui Ion Ghica şi a lui Arăpilă. După ce se sfătuiseră îndelung între ei, cei patru frați luaseră hotărârea să-şi libereze clăcaşii şi să-i împroprietărească. Acest fapt stârni o mare vâlvă în țară, dar şi împotrivirea îndârjită a marilor boieri, care, prin domnitor,

împiedicară această îndrăzneață măsură. În schimb, Bălcescu fu foarte mişcat şi avu pentru ei cuvinte de laudă.

— Nicolae Golescu ți-a făcut viața grea, Nicule. Oare nu mai eşti supărat pe el? folosi Ghica prilejul ca să afle ce mai simte acum fostul iuncher din amărăciunile trecute.

— Suferințele mele, pe lângă ale clăcaşilor, au fost o nimica toată. Dacă el găseşte în inima lui puterea să facă o asemenea faptă creştinească, înseamnă că a devenit alt om.

Peste două săptămâni, Ştefan. Nicolae, Radu şi Alecu C. Golescu (Albu) erau membri ai „Frăției". Îndeosebi Nicolae Golescu, ca să câştige prietenia lui Bălcescu şi cunoscându-i slăbiciunea, îi trimise un cufăr cu izvoade istorice şi cărți de specialitate, care nu se găseau în țară. Cu acest prilej avu loc şi întâia şedința a „Frăției" în palatul de la Belvedere.

La Mînjina

La Mînjina, în sus de Galați şi nu departe de Prut, la moşia lui Costache Negri, este în fiecare an la douăzeci şi unu mai, de Sfinții Constantin şi Elena, o petrecere pentru care se fac pregătiri nu numai în toată Moldova, ci şi în Țara Românească, în Ardeal şi în Bucovina.

Toată floarea intelectualității româneşti se adună pentru câteva zile la conacul de la Mînjina, nu numai ca să sărbătorească onomastica amfitrionului şi a surorii sale Elena, dar şi ca să puie la cale viitorul poporului român.

Trei-patru zile cât durează aceste petreceri, două tarafuri de lăutari nu se opresc, şi masa nu se ridică din chioşcul cel mare. Grădina e întinsă în jurul casei, pe câteva fălci cu livada cu tot. Conacul nu e mare, dar Elena Negri are o dragoste de om bolnav pentru flori şi verdeață, mai ales pentru glicinele cu lungi ciorchini de flori albastre-viorii, care se urcă pe pridvorul conacului, pe zăbrelele chioşcurilor şi, trecând de la lui arin la altul, peste poteca de cărămidă, fac un soi de pergolă între conac şi chioşc. Aici, unde niciun scriitor nu vine cu mină goală, ci cu rodul nopților lui nedormite,

Alecsandri. Care este *înamorat* de această brună cu ochi mari de tot, de necrezut de palidă, şi căreia îi va dedica *Mărgăritarelele* sale. A citit întâia dată *Mioriţa*, culeasă de Alecu Russo de prin ţinutul Caşinului şi îndreptată uşor de el, şi apoi toate poeziile sale de până acum.

Un fel de mândrie patriotică îi străbate pe toţi cei care se adună la acest conac. Aceeaşi mândrie o încearcă cei de faţă când văd flăcăii cu cojoacele înflorite şi cu plete haiduceşti şi când îi aud chiuind şi învârtind fetele la joc. Hora se ţine pe iarbă, în bătătură, ca s-o poată privi boierii lungiţi pe sofale şi în jilţuri cu perine, în cerdacul larg, dar scund, ori aşezaţi pe scaune lungi pe pajişte, când nu se amestecă şi cei tineri şi cucoanele printre cei ce joacă.

„Mândri ostaşi va mai avea oştirea românească când îi va veni vremea şi când vom izbuti să ne ridicăm şi noi ca neam!“ exclamă într-un rând Bălcescu, arătând pe focoşii feciori. Şi toţi simt că aşa va fi... De multe ori se organizau vânători, e drept, mai mult vesele. Aici s-a legat prietenia dintre Kogălniceanu şi membrii „Frăţiei“, Bălcescu şi Ion Ghica. Aci a întâlnit Bălcescu pe Alecu Russo, care le-a citit în franţuzeşte faimoasa să *Cântarea României*, pe care istoricul avea s-o traducă într-o românească arzătoare de patimă, durere şi nădejde.

Aici s-a cunoscut cândva şi cu agronomul moldovean Ion Ionescu, care avea să semneze mai târziu de la Brad şi pe care avea să-l câştige pentru lupta de eliberare a clăcaşilor, pe care o plănuia. Într-una din aceste seri de neuitat, după ce se întoarseră toţi, boieri şi cucoane, dintr-o măreaţă dumbravă de stejari groşi şi bătrâni, răriţi, cu iarba de sub ei măruntă şi deasă ca o pajişte de basm, unde se plimbaseră, ca să asculte privighetorile, – pe malul răcoros al pârâului Gologanul, în umbra copacilor scăldaţi de lună, gazda, Costache Negri, chemându-i pe toţi în chioşc, a cerut ascultare şi a spus că va citi o poezie scrisă din adâncul inimii. S-a apropiat de un sfeşnic cu cinci braţe, întoarse ca şerpii de alamă în sus, şi a citit, spre surprinderea şi încântarea tuturor, o poezie a lui închinată tânărului istoric

muntean, „acestui tânăr geniu al patriei noastre”, ale cărui merite el voia să le proslăvească în versuri... Se pare că impresia produsă de cele două studii, cunoscute sub numele de *Puterea armată la români*, dintre care unul fusese publicat chiar în revista de la laşi a lui Kogălniceanu, fusese copleşitoare, şi Costache Negri voia să arate recunoştința tuturor față de autor.

La ora aceea mai toți întrevedeau în Bălcescu pe strălucitorul creator al istoriei române, în sensul ştiințific al cuvântului.

Tinerii scriitori erau obişnuiți să dedice ei femeilor şi personalităților de seamă poezii şi lucrări scrise, iar nu să le fie dedicate, lor, de alții, asemenea producții... Şi mai ales când venea acest omagiu adresat unui tânăr de douăzeci şi patru de ani, de la un cărturar de seama, Costache Negri, pe deasupra bărbat de o frumusețe leonină, înalt, voinic, brun, care cutreierase până la vârsta aceea aproape toată Europa, cunoscând oameni, locuri, instituții şi care înființase aci, la Mînjina, această „Academie liberă”, cum a fost poreclită mai târziu.

Vocea sonoră a bărbatului, căruia mustața stufoasă, dar tunsă scurt, îi dădea o hotărâta energie, rosti sonor:

PENTRU BĂLCESCU

Cu râvnă spre Maica Țară, inima ta mult pătrunsă,
Tu ce faci a se renaşte nişte vechi izvoare-ascunse,
A strămoşilor izbânde, te-ai muncit a da-n lumină,
Ş-a lor verde bărbăție de fapte voinice plină.“

Cu fiecare strofă nouă, tulburarea lui Bălcescu creşte, mai ales când simte ațintite asupra să privirile tuturor acelor femei fermecătoare, între care frumusețea brună şi gravă a Elenei Negri pune un accent patetic.

Au avut de altfel loc aci şi convorbiri mai secrete, când Alecsandri era îndemnat să citească versuri cucoanelor în

grădină, şedinţe convocate numai pentru ca fruntaşii vieţii culturale, ai poporului românesc de pretutindeni, să poată discuta în voie, în salonul cel mare aranjat cu trei sofale, problema cea mare, care le sta tuturor în inimă: Unirea ţărilor surori, căci, aşa cum va spune cândva Alecsandri, aci toţi se simţeau numai români.

În focul unei asemenea discuţii, Kogălniceanu arată că Bălcescu are dreptate în studiul lui *Despre starea soţială a muncitorilor plugari în Principatele Române şi deosebite timpuri,* când susţine că, şi de s-ar uni, principatele tot slabe vor fi dacă nu se vor întemeia pe eliberarea ţărănimii din robie, pe împroprietărirea milioanelor de clăcaşi, pe ridicarea lor culturală. „Avem în Bălcescu, spunea el, un istoric de formă nouă, care nu se ocupă numai de cârmuitori, ci şi de popor, de viaţa celor mulţi, de instituţiile *soţiale* în decursul vremurilor, aşa cum am visat noi înşine.“ Cum mulţi nu cunoşteau studiul acesta care era încă în manuscris, fu rugat de cei de faţă să-l citească.

De astă dată, fără să mai aştepte să fie mult poftit, Bălcescu citi încă o dată neuitatul său studiu.

„De atunci poporul se făcu nesimţitor la glasul Domnului şi al boierilor. Nu mai vrea a se jertfi pentru o patrie unde nu i s-a lăsat drepturi şi pentru o libertate de care el nu se poate bucura... “

Şi această întoarcere în trecut, tocmai pentru cunoaşterea şi îndreptarea prezentului (care va fi şi mai accentuată, mai târziu, în lucrarea definitivă scrisă în franţuzeşte), zgudui conştiinţa celor de faţă şi avea să se înscrie, pentru o sută de ani, în rândul marilor revendicări ale maselor ţărănimii române.

În jos de Radu-Vodă

Fiindcă Ion Ghica plecase la Iaşi unde făcea – la „Academia” de acolo – un curs de inginerie şi fiindcă Tell era mai mult pe

Dunăre, unde-i era batalionul, Bălcescu rămase, încă o bucată de vreme, singurul membru al „Frăției” în Bucureşti… şi se simțea oarecum descurajat. Apoi îşi spuse că dacă se sperie că e singur, niciodată „Frăția“ n-o să iasă din paginile de hârtie ale statutului, rupte şi acelea.

Afară de cei patru frați Goleşti, Ştefan, Nicolae, Radu şi Alexandru (poreclit cum se ştie şi Albu, ca să fie deosebit de văru-său Alexandru Golescu, negru – Arăpilă), fură aduşi în acea vreme în „Frăția“ şi câțiva dascăli ardeleni, de la şcoala Sfântul Sava şi încă vreo doi de la Schewitz{209} între care Axente Sever. Multă bucurie le făcu şi adeziunea poetului Bolintineau, tot din acest timp, ca şi a lui Cezar Bolliac.

Mai intrară, ceva mai târziu, un însemnat număr de ofițeri, unii foşti colegi ai lui Bălcescu şi alții colegi cu Tell, astfel maiorul Voinescu II, maiorul Costache Filipescu, locotenenții Fărcăşanu, Cristophi. Pleşoianu, Serurie şi alții.

Dar cu aceasta Bălcescu nu fu mulțumit. Simțea adânc nevoia unei legături cu straturile adânci ale poporului şi de aceea se oprea tot mai deseori la Vadu Rău. Făcu de asemeni, întovărăşit de Boliac. Vreo câteva călătorii de-a lungul şi de-a latul țării. Pe de o parte era în căutare de documente istorice şi de copii manuscrise după cronicari, pe de altă parte se trudea să cunoască mai de aproape starea țărănimii şi nevoile clăcaşilor.

— Tițo, asta nu-i de ajuns, îi spuse el soră-sii, într-o zi de vară, la sfârşitul cinei. Trebuie să cunoaştem cât de cât şi pe muncitorii de la oraşe, trebuie să ne legăm cu ei, să-i lămurim, să chemăm la noi câțiva fruntaşi de inimă şi luminați din sânul lor. M-am gândit să începem cu Damian, băiatul lui Toma Pandurul. Îmi pare foarte inimos şi deschis la minte. Ştie şi carte… Prin el am putea să răzbatem printre calfele din Tăbăcari şi din Scaune… Cu asemenea oameni s-au făcut lucruri însemnate în Revoluția Franceză. Erau la Paris două cartiere, St. Marceaux şi St. Antoine, cu meşteri şi calfe, care însemnau acolo cam acelaşi lucru cu ceea ce sunt tăbăcarii şi măcelarii aceştia aci.

Tița fu şi ea de aceeaşi părere şi într-o zi, când Toma veni după obiceiul lui s-o întrebe de sănătate pe serdăreasă, el fu îndemnat să-l aducă în aceeaşi săptămână pe Damian, că are ceva de vorbit cu el. Mai târziu, profesorii ardeleni îi împrieteniră şi cu alții.

Ideea de a cerceta tăbacăria lui Dobrovici fusese a Țiței, care se sfătuise cu Luxița, câci între timp deveniseră amândouă prietene, inițiate în secretele „Frăției" şi toți trei puseseră la cale vizita la tăbacăria de sub dealul Radu-Vodă, unde lucra Damian. Câştigaseră de partea lor şi pe a treia femeie, care participa mai de departe la activitatea „Frăției", pe Ana Ipătescu, al cărei soț. Nicolae Ipătescu, ca şi Grigore Ipătescu, fusese adus în societate de colonelul Nicolae Golescu, fostul aghiotant al lui Vodă Ghica. Câteşitrele se sfătuiseră cu Axente Sever, care primise mai de mult, după ce izbutise încercarea cu Damian, însărcinarea să ia legătura prin acesta cu cât mai mulți lucrători tabaci. Aveau acolo un grup al „Frăției" de opt calfe, şi între ei şi un meşter.

O caretă a Goleştilor îi aduse pe toți, în două raiduri, până la poalele colinei râpoase, pe care era mănăstirea Radu-Vodă şi, lipită cu ea, bisericuța lui Bucur, cu turla ei ca de ciupercă. Bineînțeles pregătiseră, pentru orce întâmplare, şi o bună explicație... Era o vizită de curiozitate, cerută de cucoane, care doreau să-şi cumpere câte o malotea de la faimosul blănar Dobrovici. Voiau să-şi aleagă din prăvălia lui, pe drept cuvânt vestită şi departe de granițele țării, şi anume chiar de la fabrică, aşa cum se zicea de la o vreme... De o lună de zile, Dobrovici, care era starostele blănarilor, era însă plecat cu piroscaful{210} pe Dunăre la Viena, ca să se întâlnească acolo cu marele negustor Constantin Pop de la Sibiu, cunoscut şi acesta în întreaga Europă, şi care avea o sucursală a casei lui în oraşul împărătesc.

Nicolae Golescu, Nicolae şi Ana Ipătescu aşteptau împreună cu Axente Sever de o jumătate de oră să se întoarcă iar careta cu care urma să vină acum Bălcescu, Tița şi Lucica Florescu. Era o zi călduroasă de vară, spre asfințitul soarelui, şi toți

laolaltă coborâră acum ocolind mănăstirea, până la malul gârlei, care aci se îngustează şi se adânceşte tocmai din cauza colinei, dar numaidecât se lărgeşte din nou, răsfirându-se pe prundiş. Soarele cădea departe dincolo, peste zăvoi şi peste oraş, din care nu se vedea decât turle de biserici scăldate în asfinţit şi ici-colo acoperişuri de tablă, care scânteiau printre copacii atât de mulţi, că păreau – aşa văzuţi de departe – deşi ca o pădure. Peste gârlă, în faţa bisericuţei lui Bucur, era o moară de cărămidă a cărei roată se învârtea cu vuiet. Un lung şir de plopi, drepţi ca nişte fuse verzi şi foarte înalţi, străjuiau în spatele ei malul rupt în argilă ici, colo. În stânga mănăstirii, spre malul gârlei, doi tabaci duceau pe umeri atârnate de o prăjină lungă piei crude, pe care ei le priviră curioşi, urmărind cum le leagă unele de altele, cum le bagă în apă, unde mai erau şi altele, din ajun.

— Sunteţi de la Dobrovici? întrebă Ipătescu, dornic să se lămurească mai curând.

— Aş!... Ce vorbiţi dumneavoastră?... Aia e tăbăcărie mare, noi lucrăm într-o magherniţă. Jupânu nu are decât unsprezece calfe cu ucenici cu tot... Eh... Dobrovici aia e boier mare... Ăla are ca la două sute de lucrători şi ucenici. Dacă vă duceţi acolo o să vedeţi.

Ana Ipătescu se uita cu milă la oamenii aceştia, siliţi să ia în braţe pieile murdare, încă pline de sânge, cu resturi de carne pe ele. Erau pe marginea apei, dar se simţea un miros greu.

— Şi cât timp le lăsaţi în apă?

— Apăi, o zi, două, pe urmă le luăm iar sus, la *curăţit*.

Şi oamenii, în cămăşi murdare, zdrenţuite şi în izmene, coborâră în grabă.

Ocolind pe lângă o căsuţă acoperită de corcoduşi şi duzi şi închisă cu uluci nelucrate, înnegrite de ploi şi rupte pe ici, pe colo, careta Golescului încercă să vie să-i ia, dar se opri deasupra râpei lângă chiliile care-şi prelungeau zidurile leproase, învălmăşite pe povârnişul lutos.

Nu puteau trece cu careta pe sub mănăstire, deoarece pe poalele colinei coborau, până în apă, două garduri ale

unei case mici cu acoperiş de tablă, care era pe costişe, între mănăstire şi gârlă. Lucrătorii îi sfătuiră să trimită trăsura să înconjoare mănăstirea cu turlele ei pe sus, pe după chiliile călugărilor şi dascălilor, iar ei să meargă cu piciorul, pe dincolo de căsuță, apoi să coboare pe prundiş, că acum cu seceta se poate trece... Tăbăcăria lui Dobrovici e după cotul apei... uite, i se vede acoperişul printre frasinii ăia...

După ce au ocolit pe sus căsuța cu prispă, au coborât pe un fel de podişcă, un soi de ponton al mănăstirii, la care era trasă o luntre ce rămăsese acum afară, pe prundişul secat, şi pe urmă urcară din nou pe ulița, care ducea, după cât se vede, spre Filaret. Pe dreapta dădură, sus, de nişte uluci ascuțite, înalte de-un stânjen... O portiță în dreapta şi o poartă mare în mijloc, cu cele două canaturi, date acum în lături, duceau în curtea tăbăcărie! lui Dobrovici... Amândouă erau păzite de arnăuți cu câte doua pistoale la brâu. Vreo trei perechi de lucrători, în picioarele goale, murdari, în zdrențe aproape, aşteptau să li se arunce dintr-un car piei crude cu care porneau, fiecare la un capăt al prăjinii sprijinite pe umeri spre gârlă.

Curtea este imensă ca un bărăgan şi chiar acum, într-o vară secetoasă, e plină de băltoace. De jur împrejur, în loc de gard, sunt şoproane şi magazii cu câte o jumătate de cat deasupra. În dreapta, la umbra unui uriaş plop alb cu coroană stufoasă, o cărăruie podită cu cărămizi duce zece paşi de la portiță la intrarea prăvăliei cu marfă gata de vânzare, unde cei sosiți au şi intrat, speriindu-l pe tejghetar, care nu mai văzuse se pare asemenea musafiri acolo, căci boierilor de obicei li se aducea marfă acasă.

Bălcescu şi Axente Sever au rămas în curtea cea mare cât un maidan, cu magazii lungi pe trei laturi, în loc de gard.

Prăvălia e întunecoasă; un clopot atârnat de un arc deasupra este izbit de uşa care se deschide, încât cei dinlăuntru, chiar dacă sunt după pereții de blănuri atârnate, ştiu că a intrat cineva. E şi o tejghea de brad, înnegrită de vreme, pe care sunt bătuți în cuie bani de argint şi de aramă. Fără îndoială, bani de saftea de când s-a clădit tăbăcăria, ori o

parte din ea. Nu e lumină de loc, căci fereastra este astupată şi ea cu un paravan de blănuri spânzurate.

Axente Sever părea că-l cunoaşte pe feciorul lui Dobroviei, care e acum lângă carul din dreptul magaziei de piei crude, căci se îndrepta întins spre el. Acesta e oarecum stingherit că nişte muşterii, pe care el îi credea neapărat evghenicoşi, îl găsesc în papuci, în nădragi lungi de mohair şi în cămaşă de pânză cu râuri de arnici roşu. Dar munca-i muncă… Treaba lui este acum să vadă cum se descarcă pieile crude, să le *prețăluiască* şi să le treacă în catastif la numele măcelarului care le-a trimis. Cu oarecare şiretenie, arătând interes pentru munca de tăbăcărie, după ce şi-au dat bună ziua, Axente Sever, care nici el nu avea mai mult de douăzeci şi trei de ani, i-a sugerat tânărului să-i poftească pe musafiri să viziteze cu de-amănuntul fabrica. Profesorul ardelean ținea stăruitor ca lucrătorii, adepți ai „Frăției”, adică Damian şi ai lui, să-i vadă pe aceşti buni prieteni şi frați ai lor şi să-şi dea seama că ei țin să le cunoască mai de aproape truda. Cu acest prilej, Bălcescu află că tânărul care nu împlinise douăzeci şi unu de ani se numea Pană, Pană Dobrovici.

În prăvălia întunecoasă şi plină de miros de cojoace şi blănuri, cele trei tinere femei cerură să li se arate blănuri de astrahan, despre care aflaseră în oraş că au fost aduse din sudul Rusiei. Ştirea era adevărată, fusese adus un rând de blănuri, dar se vânduse tot şi se aştepta altul. În schimb, erau blănuri de samur, de cozi de vidră, de cacom alb, de dihor, din care însă ele nu doreau să cumpere.

Între timp, Luxița îi făcea semn Țiței că-i vine rău din pricina mirosului greu, înăbuşitor din prăvălie. Ieşiră deci toate *trele* în curte, nu fără să observe în treacăt, jos lângă tejgheaua cu bani bătuți pe ea, un hârdăiaş cu trei sticle de şampanie puse la gheață, Erau aduse de la ghețăria acoperită cu stuf din grădina fabricii, unde tânărul Pană Dobrovici le ținea sub lacăt, fără ştirea tatălui sau. Când fiul tăbăcarului le văzu pe cele trei femei tinere ieşind din prăvălie, ramase încremenit şi fu gata să-i vie rău. Fiind intrat cu catastiful în magazie, tocmai când musafirii păşeau pe poartă,

pe ele nu le văzuse venind. Se fâstici cu totul, se înroşi ca un rac, se bâlbâi vrând să întrebe, vrând să explice… vrând, nici el nu mai ştiu ce… Se simți nenorocit în papuci, în nădragi grosolani de mohair şi în cămaşa de pânză cusută cu râuri de arnici, în fața acestor femei tinere şi subțiri, care toate aveau rochii de mătase, văratice, cu talie lungă, strânse pe corp, terminate pe şold în unghi, de la care începeau fustele *învoalte*. Tița şi Luxița aveau rochii verzui, iar Ana Ipătescu era în tafta sinilie. Pe cap purtau pălării de culoarea rochiei, cu fundul pe coc şi deschise mult în față, legate cu panglici pe sub bărbie. Ele priveau surprinse, nepricepând de ce acest tânăr, despre care aflaseră de la tejghetar că e fiul stăpânului tăbăcăriei, e atât de emoționat.

Pană Dobrovici avea mâinile prea scurte şi nu ştia ce să facă cu ele, mai ales că de statură era cam scund şi destul de grăsuț, chiar cu oarecare burticică… Cu pantalonii lăsați prea jos şi în papuci, părea şi mai scurt… Dar capul îi era frumos ca al unui actor de prime roluri, cu trăsături foarte regulate, cu ochi mari ca prunele verzi. Până la urmă se văzu că zăpăceala lui venea din desperarea că e văzut aşa. Tinerele femei îşi zâmbiră una alteia, căci întâmplarea li se părea destul de caraghioasă.

— Acesta este unul dintre cuceritorii Bucureştilor, un „lion”, le spuse în şoaptă Tița Bălcescu, înainte ca ele să ajungă chiar lângă el.

— Îl cunoşti? fu curioasă să ştie Luxița.

— Oarecum… numai din vedere… coleg şi prieten cu Barbu. Am să vă spun mai pe urmă, sfârşi ea, căci se apropiaseră de carul încărcat până în vârf cu piei crude de bou.

Numai azi tânărul Dobrovici se simți atât de nenorocit în nădragi grosolani şi în papuci, în curtea fabricii. De obicei se făIea cu acest lucru şi el, şi tată-său, mai ales, care se uita lung, cu mândrie după acest fiu, când îl vedea atât de tânăr, ținând fabrica în mâna lui viguroasă, necruțător cu oamenii, priceput în meserie, grijuliu să nu se facă nicio risipă.

Tot atât de fericit asculta Dobrovici şi ceea ce i se spunea despre viața de noapte pe care o ducea fiu-său… întovărăşit cu unii feciori de boieri, în frac fără cusur, parfumat, el pe trecea nopți întregi cu femeile de viață uşoară, anume cele mai scumpe, alergând cu caleaşca din bal în bal, fără să joace însă cărți, ori făcând chefuri de care vorbea tot oraşul, socoteala plătind-o el singur, pentru toți totdeauna.

Dobrovici îi dădea oricâți bani cerea, fiindcă „băiatul lui" era în stare, chiar dacă petrecerea dura până la ziuă, să alerge în caleaşca acasă, să se dezbrace de frac, să bage capul într-un lighean cu apă rece, ca să se dezmeticească şi apoi, îmbrăcat în nădragi şi în papuci, să alerge la fabrică… Se vedea pe el însuşi în acest fecior şi era mulțumit că se ținea cu sfințenie de vorbă lui: „Slujba-i slujbă, drujba-i drujbă", ceea ce vrea să spună că dacă este cineva în orele cuvenite la datorie, poate face în restul timpului ce vrea, Pe de altă parte, tovărăşia lui fiu-său cu feciorii celor din protipendadă, fie şi numai la petrecere, deosebita lui trecere la femeile iubitoare de lux, îl măguleau nespus, căci era o bună faimă pentru prosperitatea lui negustorească. Toate astea le ştia bine Pană Dobrovici. Dar astăzi, văzându-le pe cele trei femei frumoase în rochii uşoare de vară, fu nenorocit şi numai el ştia de ce, Cum ar fi putut de altfel să bănuiască cineva înverşunata lui vanitate? Se înclină respectuos şi, mereu fâstâcit, el atât de stăpân pe sine însuşi în orice împrejurare, răspunse zâmbind, dar fără să ştie că zâmbeşte, la propunerea lui Axente Sever, ca să le arate musafirilor fabrica. Porni chiar el înainte, crezând că ei vor să li se arate uscătoria şi magazia de blănuri scumpe.

— Nu, fu de părere Bălcescu, vrem să vizităm toată fabrica, pas cu pas. Dacă se poate, începând de la pieile crude şi de la argăseală. Să vedem cum se lucrează pieile.

El nu mai avu ce să zică şi cu gesturi destul de caraghioase de „om de lume", care uită că e în nădragi şi papuci, îi pofti după el.

Trecură deci spre latura din stângă a curții, unde li se arăta mai întâi o magazie de paiantă, spartă pe ici, pe colo, de se

vedeau crăcile din ziditură şi acoperită cu şindrilă putredă, care era magazia de piei crude... Cinci-şase lucrători alegeau şi duceau în spate piei, printr-o uşă largă, în şopronul care era tot pe marginea curții, lipit de magazie. *Înlăuntru*, cei veniți fură trăsniți de o duhoare râncedă şi văzură între alți cinci flăcăi, plini toți de mâzgă udă şi de sânge, pe Damian cu un catastif în mână... Flăcăul se opri sfios şi rămase tăcut, fără să le dea măcar bună ziua... Nu avu curajul, credea că nu e cuviincios, căci boierii nu îngăduiau celor din tagmele de jos să le dea bună ziua, ca nişte adevărate cunoştințe... Țăranii şi muncitorii în genere aveau dreptul numai să se încovoaie, să dea negreşit bună ziua, dar spunând „săru' mâna“ aplecați până la pământ. Chiar negustorilor nu le era îngăduit să dea bună ziua adresat cu un ton personal, ci numai să salute anonim, fără să aibă aerul că salută cunoştințe. Bălcescu se apropie de Damian şi, dintr-o mişcare pornită din inimă, vru să-i dea mâna. Dar se înfioră şi rămase cu mâna întinsă, căci mâinile lui Damian erau tot atât de murdare de mâzgă şi de sânge ca şi obrajii. Flăcăul se feri grăbit, ca un lepros. De altfel, în magazie, mirosul de putreziciune şi borhot era atât de pătrunzător şi de grețos şi locul era atât de mocirlos, încât găsiră că e mai bine să iasă. Lipită cu magazia de piei crude era magazia de cenuşare{211}, unde intrară unul după altul. Nu făcură decât câțiva paşi înlăuntru, căci nu mai puteau merge din pricina băltoacelor, dar simțiră că se *înăbuşe* într-o duhoare de talpă nelucrată şi de scârnă de câine. Văzură pe două rânduri vreo douăsprezece gropi, largi de doi-trei paşi la gură şi pline toate cu zeamă de var. Într-un colț, pe nişte mese acoperite cu tablă, câțiva oameni, parcă şi mai zdrențăroşi decât cei din magazii, rădeau pieile vâscoase, gelatinoase, le curățau de resturile de carne şi le frecau cu scârnă{212} de câine. Gropile acestea nu erau însă gropi, ci nişte butoaie mari îngropate, şi în fiecare erau puse piei la murat...

Luxița se apropie de Tița, palidă, cu buzele dintr-o dată uscate.

— Simt că-mi vine rău, duhoarea asta m-a năucit, mi-a înnegrit creierul, amețesc, hai afară!

Era un miros cu care nu te puteai obişnui treptat, aşa cum se întâmplă de obicei cu mirosurile, ci tocmai din pricină că era un amestec de putoare, de iuțeală de amoniac şi de carne stricată, soiurile de duhoare, care rămâneau deosebite, se întreceau între ele şi le simțeai pe rând, într-o creştere grețoasă, înverşunată, de care pentru unii nu era scăpare decât în leşin.

Dar, în afară de Luxița, toți se țineau încă tari.

În colț, patru oameni se trudeau din răsputeri să scoată dintr-o groapă piei năclăite, cu părul de pe ele pe jumătate desprins, grozav de grele, din pricină că erau ude. Erau toți cu picioarele goale, negre şi crăpate, în băltoaca făcută din scurgerile de pe piei. Bălcescu se gândi cutremurat că trebuie să le ardă şi propria lor piele în această zeamă, care îi stropea şi se scurgea pe ei.

Femeile, ca să nu se murdărească, rămăseseră cam în prag, şi tânărul Dobrovici se înființase lângă ele. Un lucrător se apropie de el, cu o înfățişare de câine bătut.

— Jupâne, mi-e nevasta bolnavă şi mă duc cu ea mâine dimineață la sfântu maslu… Mă lăsați?

Dobrovici fu nenorocit când auzi că i se spune „jupâne“ față de tinerele femei şi mormăi ceva neînțeles.

Văzând-o pe Luxița albă ca varul, cu ochii parcă dați peste cap, Țira o scoase numaidecât în curte, unde ceru să i se aducă un scaun. Veni după ele şi Dobrovici, care alergă şi aduse un scaun țărănesc, din prăvălie.

Nicolae Golescu şi Grigore Ipătescu ieşiră şi ei afară peste câtva timp, năuciți de duhoarea umedă, dar Ana Ipătescu se încrâncenă să rămâie. Voia să vadă tot.

În mijlocul magaziei, Bălcescu şi Axente dădură de nişte cărămizi aruncate ici, colo pe jos şi sărind de pe una pe alta se putură apropia de masa acoperită cu tablă, pe care se rădeau şi se frecau pieile, sub supravegherea unui ins înalt şi spătos, ca de treizeci de ani; avea un cap mare, dar ca de copil, cu mustața lui bălaie. La el, la acest uriaş Licsandru Hergă, cel care rupsese între degetele lui mâna vătafului bătăuş al lui Băl-Ceaurescu, venise, fugar din sat, la câtva timp după

aceea, Tudose, ca să se facă ucenic de tăbăcar şi cu nume nou, Damian. Plăvanului îi plăcuse băiatul care se înfipsese în vătaful cu gârbaci şi-l primi bucuros, ajutându-l să ajungă calfă.. Şi acum, deşi devenise meşter, rămăsese săritor şi prietenos. Din când în când se repezea să dea ajutor şi la scosul pieilor. Scotea singur câte două. Vizitatorii au aflat pe urmă că e adept al „Frăției“, deşi altfel nu avea încredere în niciun soi de boieri.

Trecând pe lângă lucrătorii care se opinteau, se trudeau îndoiți de şale şi tot scăpau din mână pieile vâscoase şi ude pe care voiau să le scoată şi iarăşi le apucau, Axente Sever făcu semn unuia dintre ei, căruia cămaşa sfâşiată lăsa să i se vadă brațul subțire, dar vânos, chiar musculos. Era un bărbat înalt, care avea un cap mai mult oacheş, cam lung, cu trăsături regulate, dar cu ochii duşi în fundul orbitelor, deşi acestea erau mari, ca şi gură lui de altfel. Când flăcăul se apropie de Axente, acesta îi şopti lui Bălcescu:

— E un om de nădejde al nostru. Îl cheamă Dumitrache Stoica… Ai lui îi zic Mitru.

Tabacul auzi explicația tânărului dascăl şi zâmbi.

— Domnule, puteți vorbi tare… Toți pă care-i vedeți aci sunt oameni d-ai noştri, vă puteți bizui pă ei ca şi pă mine.

— Câte ore lucrați pe zi? întreba Bălcescu, respirând greu, pe unul scurt, bălan şi vânjos.

— Mai puțin ca ăia dă sus… şi arată ceva ca un pod sau ca un cat pieziş al magaziei… Venim dimineața, când să luminează dă ziuă şi când să înnoptează putem lăsa lucru… La prânz, avem o jumătate de ceas să mâncăm.

Bălcescu făcu socoteala în gând că oamenii aceştia muncesc în duhoarea asta râncedă, luptând cu pieile vâscoase, mai mult de douăsprezece ore pe zi…

— Şi cât o puteți duce aşa?

— Mult nu; în meseria asta nu să trăieşte mult din pricina sărăturii şi a umezelii, răspunse un alt bărbat tot înalt şi bălan, dar cu fața puhavă de putreziciunea dinlăuntru, pe care află că-l cheamă Fănică Teică.

Mâinile şi picioarele tuturor lucrătorilor erau umflate, iar Teică şi le arăta pe ale lui, cu nodurile lor îngroşate.

— Ne prăpădeşte răceala care ni să bagă în oase!

Bălcescu simțea că duhoarea l-a răzbit şi pe el, că i-a pătruns nu numai în plămâni, ci şi în ochi, în toată pielea, ca şi în haine şi că numai o voință crâncenă îl mai ținea în picioare. Se întoarse cu o nesfârşită tristețe spre Axente Sever.

— Nu mi-am închipuit niciodată că se poate trăi într-o astfel de destrămare a vieții...

Se uita cu o milă înduioşată la un lucrător mai bătrân, mustăcios, cu obrajii scofâlciți, cu fruntea încrețită...

— E greu. Cu duhoarea asta, prietene, ce zici?

Felul acesta de a vorbi ar fi părut nefiresc lucrătorilor, dar cunoscându-l pe Axente de la „Frăția", cel întrebat îşi spuse că ăştia oricum nu sunt boieri ca alți boieri şi răspunse, zâmbind amar, cu oarecare şiretenie:

— Ce să facem? Luptăm şi noi cum putem, şi făcu cu ochiul, scoțând o sticlă de rachiu verde de izmă de sub masă. Da' aci nu bem că duhoarea asta îi strică gustu. Ieşim în grădină., lângă umblătoare, că acolo aeru e mai curat şi mai poate răsufla omu'.

— Totul e să te gândeşti la altceva, *adause*, clătinând amar din cap, Fănică Teică.

„Să nu mai vezi... să nu mai gândeşti... îşi zise în gând Bălcescu, învins în toată ființa lui. Să nu mai vezi... să nu mai gândeşti", îşi repetă năuc. Dădu tulburat bună ziua şi se întoarse spre uşă, întovărăşit de Axente Sever. După ce trecură băltoacele, dascălul cel osos şi înalț de la Sfântul Sava îi spuse cu un tâlc îndurerat, pentru că-i ghicise gândurile:

— Cei mai mulți dintre ei au copii, muncesc pentru copii. N-au încotro, trebuie să muncească.

— N-am bănuit niciodată că unii oameni sunt siliți sa câştige astfel pâinea copiilor lor. Acum înțeleg ce e muncă silnică. Ce se poate clădi, frate Axente, pe asemenea temelie de suferințe şi de nedreptăți? Unii dau tot şi nu li se dă nimic, alții nu dau nimic şi tocmai lor li se dă tot. Atâta aş dori, să facem un stat românesc adevărat, al poporului! Dar cum?

— Musai, frate Bălcescule, să facem un stat românesc.

— Bine. Vom face un stat românesc, dar de nu va avea o temelie sănătoasă, dacă va fi numai sus arătos, îl vor măcina jos apele propriei lui ticăloşii şi atunci palatele cu saloanele de lux se vor prăbuşi sub greutatea neomeniei adăpostită-n ele.

Aşteptându-i pe cei *dinlăuntru*, musafirii care ieşiseră în curte stăteau de vorbă pe scaune fără spătar, aduse din prăvălie şi puse la umbră marelui plop alb de la intrare cu trunchiul gros şi găunos, cu scoarța crăpată, să vâri palma în ea.

Luxița se simțea mai bine. Avusese la ea o sticluță, cât o nucă de cristal, plină cu săruri de camfor şi parfum. O ținea necontenit la nas. Începuse chiar să zâmbească. O înveselea faptul că tânărul Dobrovici, ducându-se în prăvălie să arate unui om pirpiriu şi zdrențăros ce scaune să aducă, profitase de cele câteva clipe să-şi îndrepte cârlionții şi să-i lustruiască, udându-i cu apă, şi acum se întorcea parcă mai sigur de el.

Dar tocmai intrară pe portiță doi târgoveți, încălțați cu ghete groase, purtând cioareci albi, cămăşi cu mânecile largi albe, pieptare negre. Păreau să fie frați. Trecură pe lângă musafiri. Clopotul de la intrarea prăvăliei sună ca o talanga de vaci. Câteva clipe după aceea, veni tejghetarul cel cu fața smolită, sprâncenat şi cam bondoc.

— Jupâne… au venit oamenii ăia dă la Buzău… Ce facem?

Pană Dobrovici se simți nenorocit; îi venea să-l ucidă pe acest tejghetar, care nu simțise că nu era clipa potrivită să i spună „jupâne”.

— Ce vrei, mă? Ce tot vrei?

Tejghetarul, nepricepând de ce e nervos, rămase năuc, şi reluă parcă lunecând:

— Dar… păi… ne trebuie cheia dă la magazie, că ăştia mai dau două mii la cojoace peste ce-au dat ieri.

Pană se căută întărâtat în buzunare şi, negăsind ce căuta, se îndreptă mânios, îndârjit, spre prăvălie.

— Tița, nu ştiu care din noi două e vina acestui exces de găteală la acest june berbec în papuci şi cu puțină burtă…

spuse cu şiretenie fiica vornicului Iordache Florescu şi ochii ei de pisică scânteiau maliţios.

— Îmi pare rău, dar trebuie să-ţi spun că... pentru mine face tot ce face, răspunse Tiţa moale, liniştit, uimindu-i pe cei de faţă.

— Aaa... aflăm lucruri noi, glumi Nicolae Golescu, apropiindu-şi scaunul.

— Acest tânăr Dobrovici, lămuri Tiţa, este coleg de şcoală şi prieten la toartă cu frati-miu Barbu. Împreună cu al treilea coleg al lor, un oarecare Medelioglu, care a împlinit ieri douăzeci de ani, îşi pierd nopţile cutreierând toate balurile mascate din Bucureşti... De altfel, în fiecare după-amiază, toţi trei, răsturnaţi pe perne, în caleaşca luxoasă a lui Dobrovici, sunt nelipsiţi de la plimbările de la Herăstrău şi de la Băneasa, convinşi că nu le poate rezista nicio femeie, căci fetele tinere nu-i interesează. Cheltuiesc sume mari de bani, fiindcă, după cum vedeţi, tată-su pare foarte bogat... Are şi câteva moşii... Se cred toţi trei „lionii“ Bucureştilor şi sunt nebuni după conchiste.

— „Lion“, ăsta? Aşa bondoc? E prea caraghios, Tiţo... Cu toate că are un cap destul de frumos... de berbec, dar frumos. Oricum, soro, „lion“?

— Face mare lux cu îmbrăcămintea... L-am văzut de vreo câteva ori, că lucram în grădină. Veneau să-l ia cu caleaşca, de acasă, pe Barbu... Dobrovici ăsta sta în colţul drept al trăsurii, cu pumnul strâns sub bărbie, ca să i se vadă inelele cu rubine şi briliante de pe degete. — Aţi observat câte inele şi ce mari le are? Poartă o pelerina enormă de damasc negru, ca de cărvunar, pusă pe umărul fracului cenuşiu. Cilindrul sur şi păros, pus pe ureche, îl face, crede el, irezistibil. E drept că, aşezat, pare mai înalt decât în picioare, după cum vedeţi, are picioarele prea scurte, dar are ralia oarecum obişnuită... Nu i se vede sub pelerină nici bună... Sunt femei, se pare, care umblă înverşunate după banii lui.

— Dar nu ne-aţi spus, *mademoiselle* Bălcescu, ce vă face să credeţi că sunteţi chiar dumneavoastră obiectul

omagiului deosebit al acestui „lion” cu picioare scurte? Va spus-o cumva?

— A nu, asta nu... Nu i-aş fi îngăduit-o niciodată. De altfel, de vreo şase luni, nici nu mai vine pe la noi, fiindcă maică-mea e furioasă pe aceşti prieteni ai lui Barbu, despre care vorbeşte cu dezgust ca de nişte stricați şi-i e frică să nu i-l strice şi pe băiatul ei. Dar ştiu, fiindcă mi-a spus-o râzând, în glumă, Barbu într-o zi când eu îmi cam băteam joc de ei toți: „Tițo, tu ştii că nefericitul acesta este îndrăgostit de tine?” M-a pufnit râsul, căci mi s-a părut ridicol, ca aşa urâtă cum sunt, să se îndrăgostească cineva de mine. „Da, onorabilă soră, mi-a spus Barbu, e îndrăgostit de tine, spune că ai cea mai mică mână şi cel mai mic picior din Bucureşti..." Ce să spun, m-a pufnit râsul.

Nicolae Golescu ridică din umeri, clătinând din cap.

— Mărturisesc că „lionul” acesta nu este lipsit de spirit de observație, desluşi el, cu un surâs care ar fi vrut să fie, în felul lui, un compliment adresat Țiței.

— Ah, frumoasă consolare... Când eşti urâtă... să ți se spuie că ai piciorul şi mâinile mici, murmură ea cu sarcasm.

Atunci Luxița Florescu se supără de-a binelea. Dragostea dintâi, nefericită, o face pe Tița să se îndoiască de ea cu totul, căci biata fată nu-şi putea desluşi altfel de ce fusese părăsită..

— Ascultă, Tițo, cine ți-a spus ție că eşti urâtă? Eu îți jur că, dacă aş fi bărbat, m-aş îndrăgosti de tine.

Nicolae Golescu ar fi vrut să protesteze şi el, dar fu stânjenit. Fata asta era atât de serioasă, încât protestarea lui ar fi părut un compliment ocazional *obicinuit*, şi astfel ea n-ar fi crezut în sinceritatea lui, pe când el ştia că Luxița avea dreptate. Simțea însă că ar fi fost necesare unele lămuriri mai din adânc şi i se părea că n-ar fi potrivite acum. Era sigur că in anumite clipe Sevastița era o frumusețe stranie, aşa cum şi fratele ei uneori, cu ochii lui uşor oblici, cu zâmbetul schițat numai în colțul gurii, era tulburător pentru femei. Aveau amân-doi în ei un soi de prezență dinlăuntru, ca o

fereastră, dinapoia căreia, privind de după dantela perdelei, se ghiceşte cineva.

Vocea lui Bălcescu, lipsită de forță, voalată şi în acelaşi timp plină de intensitate, de acea intensitate care se simțea în tot corpul lui, în mişcările lui extrem de vii, şi pe care cei fără chemare să judece oamenii o „taxau“ drept nervozitate, o avea şi ea. Mai mult decât asemănarea fizică, ea avea la fel cu el astfel de reacții psihologice, de *resfrângeri* şi de sensibilitate morală. Era în ei o prezență permanentă afirmată în loc, în timp şi, mai târziu, în istorie. Nicolae Golescu nu gândi cu precizie aceste lucruri, dar le simți de-a dreptul. După un răstimp de tăcere gravă, boțindu-şi puțin figura lui roşcată, de ofițer şi poet romantic, îi spuse, nesigur totuşi:

— Aveți multă, foarte multă personalitate, domnişoară Bălcescu…

Singura schimbare pe care o făcu în formularea asta săracă fiind aceea de a-şi da seama că e nepotrivit să i spună „*mademoiselle* Bălcescu”, cum îi spuneau şi cei din jurul ei, de obicei.

Prin curte treceau în timpul acesta mici grupuri de lucrători în zdrențe murdare, robotind la unele cojoace întinse la soare, cărând cu cotigele, de la magazie… saci cu coajă de stejar sau var… Veni pe portiță şi o ceată de țigănei cu coşuri şi donițe sparte, care cu marfa lor adunată luară drumul ştiut al magaziei de cenuşare, din care acum tocmai ieşeau Bălcescu, Axente Sever, Ana şi Nicolae Ipătescu.

Bălcescu o văzu pe Luxița la umbră, lângă poartă şi, liniştit, îşi spuse că nu a fost nimic grav. Vru să intre în magazia următoare, care nu era de fapt decât un compartiment al acestei lungi clădiri joase, deşi avea deasupra un cat scund, care mergea de-a dreptul pe trei laturi ale curții. Nicolae Ipătescu renunță să meargă mai departe, în schimb. Ana Ipătescu stărui să intre şi ea. Tița, de la portița de sub plopul cel mare, făcu semn că vrea să fie aşteptată.

— Vreau neapărat să văd şi eu, Nicule.

— Lucicăi îi e mai bine?

— Da, însă nu ar mai putea încerca din nou.

Abia intraseră în aceasta a doua magazie şi fură ajunşi de tânărul Dobrovici, care stărui să le dea deslușiri trebuincioase, căci voia să fie mereu aproape de Tița.

— Aci se face tăbăcirea pieilor. Vedeți, în dubele acestea pătrate – şi arătă alte gropi, vreo patruzeci, ceva mai miei decât cele din magazia cealaltă plină cu zeamă fiarta de coajă de stejar – se țin pieile cam trei-patru săptămâni.

Se aflau în încăperea aceea vreo douăzeci de bărbați în zdrențe, „nemâncați" parcă, de altminteri era de neînchipuit că se mai poate mânca după ce ai stat o jumătate de zi în putoarea asta, care te face să te simți un stârv în descompunere; aduceau piei sau le trăgeau din gropi. Se istoveau parcă măcinați încet, într-un trup fără reflexe. Pieile purtate în spinare, trântite în dube sau scoase, cu fiertura scurgându-se de pe ele pe zdrențele şi pe trupurile oamenilor, erau ca ispăşirea unui păcat istoric, care dura de la naştere până la mormânt.

În magazia următoare, cea mai lungă, cu zidul de paiantă găurită, de puteai să bagi mâna prin gardul lui şi pe unde pătrundea iarna suflul înghețat al viscolului, erau alte puțuri de lemn îngropate, mai mici decât dubele, dar mult mai numeroase, ca nişte ochi otrăviți ai pământului, unele lângă altele. Şi aici, oamenii în zdrențe murdare trudeau până la istovire în jurul lor, ca nişte umbre de pe alt tărâm.

— Aci, în putinile astea trebuie să stea pieile ca la trei luni, uneori şi mai mult. Aci se pune aşa: o piele, un strat de coaja măcinată, altă piele, alt strat de coajă de stejar măcinată, până se umple. După fiecare trei luni se schimbă. Aşa că lucrul durează aci cam un an şi jumătate. Mai vreți să mergeți sus, la masa de piatră, unde se calcă pieile cu fierul?

Pană Dobrovici ar fi vrut să răscumpere, prin competența sa, papucii şi cămaşa țărănească de pe el, dar meşterul magaziei îl amărî din nou.

— Jupâne, avem prea puțină coajă. Nu e bine să facem economie la coajă.

Tița îl văzu pe fratele ei pământiu la față, cu ceva nesigur în privire, parcă ar fi fost beat. Se gândi la plămânii lui slăbiți.

— Nicule, eşti obosit, să mergem.

— Nu se poate, Tițo. Trebuie să văd tot… cu ochii mei… Noi n-am ştiut până acum cum trăiesc oamenii aceştia, noi cei fericiți de afară…

Şi vorbea încet, deşi erau amândoi înainte, aproape singuri.

— E adevărat, e uşor să fii fericit afară, Nicule, când nu ştii cum trăiesc oamenii aceştia… Nu, nu voi mai spune în viața mea că mi-e prea cald şi că mă simt prost în trăsură sau acasă… îmi voi aminti de ce am văzut astăzi şi îmi va fi ruşine de mine.

— Cu asta nu se îndreaptă nimic, Tițo. Trebuie să facem ceva, ceva ca să nu mai fie ceea ce este.

Feciorul jupânului, jupân el însuşi încă de pe acum, se grăbi să ajungă şi să le treacă înainte, urcând la catul de deasupra, pe o scară de lemn cu şase trepte, îngustă şi dreaptă ca o scară de pisică. Ducea la pod – la catul de sus – şi cu greu urcară toți. Podul era tot atât de lung cât magazia de jos, dar atât de scund, că de-abia se putea sta în picioare, şi era plin de mese cu material pe ele.

— Aci se lucrează pielea până se face subțire şi frumoasă, ca să poată fi purtată de lumea aristocrată… Pe dumnealui îl cheamă Schwartz şi e *zurichterul*[213] nostru, l-am adus de la Praga, din Austria. „*Gute Tag, Herr Schwartz*[214]“ spuse el, ca să arate că ştie nemțeşte.

Zurichterul, uscat la față, dar cu mustăți groase şi lungi ca două cozi de veveriță, mormăi încruntat ceva de neînțeles pentru ei.

S-au întors apoi în curte, din nou.

— Acolo ce e? întrebă Bălcescu, după ce mai răsuflă puțin, şi arătă magazia care formă latura din fund a curții acesteia mari cât un obor.

— Acolo se lucrează blănurile de purtat… Se spală şi ele întâi şi pe urmă se pun la dube, dar nu cu fiertură de coajă, ci cu straturi de piatră acră… O piele, un strat de piatră acră şi aşa mai departe. Pe urmă se scot, se rad şi se curăță cu nişte cuțite care taie ca briciul. După aceea se pun la uscătoare…

— Şi pe urmă, glumi Axente Sever, imitându-l pe „lion”, li se vând boierilor şi boieroaicelor, ca să se grozăvească cu ele.

— Încă nu… să vedeți dumneavoastră, spuse acesta rezervat. Pe urmă începe lucrul cel mai migălos: curățirea şi lustruirea părului, pieptănatul lui de firele proaste, îngrijirea cu tot felul de leacuri. Aci avem noi cei mai mulți oameni, peste o sută.

— De ce atât de mulți?

— Păi, nu facem numai blănuri pentru boieri, ci şi mii şi mii de căciuli, de cojoace şi de scurteici pentru târgoveți şi pentru țărani… Trimitem chervane la toate bâlciurile din țară.

— Şi câți lucrători aveți cu toții? întrebă Tița.

— E greu de spus, uneori mai mult ca două sute, alteori mai puțin. Când avem zor mare chemăm şi din afară…

— Şi când nu mai aveți zor, îi goniți? glumi rece Axente Sever, ai cărui ochi duşi în fundul capului păreau totuşi că ard.

Dascălul de la Sfântul Sava era un bărbat înalt, slab şi osos, dar foarte voinic, cu o barbă cam rară, castanie.

— Cum o să-i ținem dacă nu avem de lucru? întrebă uimit, ca un adevărat jupân, feciorul lui Dobrovici.

— Dar ei ce mănâncă… dacă îi goniți de aci? întrebă Tița mirată.

— Păi să păstreze din ceea ce câştigă acum… să le ajungă. Da’ vezi că sunt risipitori… Toți sunt nişte beți, dau totul pe băutură. D-aia sunt în halul ăsta.

— O fi făcând asta ca să mai uite, ca să nu înnebunească, spuse Ana Ipătescu. Ea se gândi cu dezgust la sticlele de şampanie zărite în prăvălie şi se întrebă dacă acest Pană Dobrovici e un dobitoc mincinos, ori numai un dobitoc care nu-şi prea dădea seama de ce face şi vede.

Erau acum toți în curte; începuse să se răcorească puțin, căci soarele scăpărase căzând dincolo de zare, dar ei nu simțeau nicio deosebire între aerul curat de afară şi duhoarea de cojoc rânced dinlăuntru, căci ea îi urmărea prinsă de hainele, de trupul lor.

— Ce e în magaziile celelalte? Cele din fundul curții? Bălcescu voia să ştie toate.

— Păi... acolo dorm vreo patruzeci de ucenici... şi unii lucrători care n-au casă în afară.

— Acolo dorm ucenicii? Hai să vedem! îi îndemnă hotărât Bălcescu pe ceilalți.

Pană Dobrovici încremeni într-un soi de spaimă.

— Ce să vedeți? Un pat mare de scânduri, cât ține magazia, acoperit cu rogojini pe care dorm patruzeci-cincizeci de oameni, după împrejurări. Mutra lui devenise mai acră de când simțise că musafirii ăştia țin mai mult partea lucrătorilor decât apreciază cheagul şi puterea lui de bogătaş... Acolo, şi arătă spre colț, e magazia cu cele de trebuință la tăbăcărie: coajă de stejar, var, piatra acră, cuțite, cuie, ciocane, lemne de lucru şi altele. Şi aci, în dreapta, spre prăvălie, este magazia cu marfă gata, pe care ați văzut-o.

Acum altă lume umblă forfota prin curte, de la o magazie la alta. Vin vreo patru perechi purtând prăjini groase pe umeri; de prăjini spânzură pieile scoase din Dâmbovița, sunt dintre cele ce au stat, se vede, o zi, două, în apă.

— Toate tăbăcăriile au nevoie de apă, de aceea se fac pe malurile râurilor, rosti Pană Dobrovici ca un om care vrea să învețe şi pe alții.

— De aceea nu este bine să locuieşti pe malul unui râu de din jos de tăbăcărie, băgă de seama puțin acru i cam în şoaptă Axente Sever, Te otrăveşti cu resturile şi mirosul de la tăbăcăriile cele mari.

Erau acum tot lângă intrarea prăvăliei, când observară că cei doi arnăuți închid porțile grele după ieşirea căruțelor cu marfa.

— Parcă este o închisoare, observă Luxița.

— Am fost de-am cercetat Telega şi Ocnele Mari, i-am văzut pe osândiții din ocna cea mare, cei care au tâlhărit şi au ucis... spuse Bălcescu. Viața lor nu e însă mai ticăloasă decât a oamenilor acestora care muncesc pentru o pâine şi sunt storşi ca nişte robi egipteni.

— Apoi câtă deznădejde şi câtă ură s-au adunat în inimile acestor oameni va fi destul să-l dea peste cap pe Bibescu, cu toți ai lui. Atâta mânie e în oamenii aceştia, că eu sunt convins că vor deveni de fier când va fi nevoie, mârâi dascălul cel tânăr şi osos, cu fruntea boltită peste ochii rotunzi.

Bălcescu, care trecuse doi paşi mai înainte, se întoarse acum către toți.

— Dacă ştiința nu găseşte leac acestei istoviri neomeneşti, dacă nu are mijloacele să uşureze truda celor ce muncesc, atunci mi-e silă de această ştiință. Adevărații binefăcători ai omenirii sunt acei oameni de ştiință care ajută pe omul muncitor să se elibereze treptat din sclavia muncii fizice. Nu se poate... trebuie să vie odată ziua când aceste munci nesănătoase şi disprețuite vor fi executate de maşini.

— Dar până atunci... Şi apoi, dacă maşinile cad toate în mâna bogătaşilor? mârâi din nou Axente Sever.

Nicolae Ipătescu văzu că se scoate apă din puțul din mijlocul curții şi ceru un pahar, căci de un ceas suferea de sete.

— Da, numaidecât! Pană strigă la na băiat lung şi deşirat: Ia vino încoace după mine, Gâță. Şi porniră amândoi spre prăvălie.

Ana Ipăteseu îşi certă bărbatul:

— Cum vrei să bei din apa asta? Nu vezi ce mocirlă e în jurul ei? Trebuie să miroasă şi ea urât.

Feciorul tăbăcarului se întoarse urmat de Gâță, care aducea în brațe hârdăiaşul cu trei sticle de şampanie puse la gheață.

— Vedeți, apa nu prea e bună la noi... Vreți mai bine un pahar de şampanie franțuzească de la gheață?

Şi luând distins, cu două degete, paharul, îl vârî în hârdăiaş să-l clătească.

Toți îl priviră cu oarecare surprindere.

— Aşteptai pe cineva? îi întrebă Nicolae Golescu, surâzând.

Pană Dobrovici păru puțin încurcat.

— Nu, dar vedeți, apa, aci la noi, e cam sălcie... Şi pe urmă cel mai bun leac împotriva mirosului ăsta greu e tot un pahar de şampanie. Avem gheţăria în spate, în grădină...

Clătise, ținut mereu între două degete, vârându-l în hârdăiaş, paharul luat de la Nicolache Ipăteseu, îl umpluse din nou şi-l întinse Luxiței Florescu.

— Vă rog, luați un pahar, doamnă... E şampanie franțuzească, de cea mai bună calitate, rece ca gheața.

Într-adevăr, în pahar juca viu, cu spuma ei răcoritoare, băutură atât de uşoară... Luxița ar fi băut, dar i s-a părut că paharul trebuie să miroasă a cojoc vechi şi rânced.

Urcau acum pe costişa de lângă mănăstire, tocmai când un călugăraş în sutană cafenie bătea toaca de vecernie, umblând prin curtea presărată cu morminte şi cruci. Pe câmpia pe care au ajuns apoi sunt numeroase căsuțe, cu câte o odaie şi tindă, ori cu câte două odăi, cu curți cu gard de uluci, fără iarbă şi fără flori, numai cu câte un dud în bătătura de noroi uscat sau vreun corcoduş aproape sălbatic. Chiar în vară, ulița mahalalei acesteia a tabacilor păstrează pe de lături, într-o frământare de lut făgaşul capricios al roților, din zilele de ploaie, când noroaiele trebuie să fie până la genunchi şi când nu se poate umbla de la o casă la alta decât cu cizme, cine le are, şi de nu, în picioarele goale. Numai în mijloc glodul e fărâmițat în țărâna care pare o cenuşă gălbuie.

Lângă nişte uluci cu o laviță la poartă, câțiva copilaşi, care nu aveau decât cămăşuța de pânză pe trupurile goale, se jucau în țărâna pe care o aduceau din mijlocul umblat al uliței şi o făceau muşuroaie, cum s-ar fi jucat cu nisip. Aici era atât de groasă căptuşeala de țarină a drumului, că intrau roțile, trăsurii de o palmă. O băltoacă acoperită cu verdeața putredă, care se pare că nu se usca niciodată, era la doi paşi de uluci, în şanț. Dintre copii, o fetiță de patru ani, cu ochii mari şi trăsăturile drepte, nespus de „femeie mică", slabă de tot, se ascunsese sfioasă după gard şi apoi, urcându-se pe o portiță, o învârtea în țâțâni de câte ori era întrebată câte

ceva. Luxița, înainte de a se sui în caretă, se oprise atrasă de farmecul ei.

— Cum te cheamă, fetițo?

— Ț,ț,ț-

— Ce e tatăl tău, fetițo?

Mai învârti puțin portița, speriată, şi apoi răspunse ascunzându-şi fața într-o parte:

— Tabac…

Țița, care se oprise şi ea, îşi aminti brusc.

— Are trăsăturile lui Dumitrache Stoica, tabacul ăla înalt, care spunea Axente că e la „Frăție”… întrebă curioasă: Şi cum îl cheamă pe tatăl tău, fetițo?

Iar întârzie mult până să răspundă.

În genere, e greu de spus aşa, din prima clipă, când seamănă copiii cu părinții lor, în afară de împrejurarea când părinții au vreo trăsătură caricaturală, care apare încă din primii ani, ca, de pildă, nasul prea mare, bărbia prea lată ori prea ascuțită şi altele.

Între părinți şi copii cu trăsături regulate e greu de făcu; vreo comparație, în afară de culoarea ochilor şi a părului Dar fetița lui Mitru, înăltuță, cu fața lungă, cu fruntea înaltă. Cu ochii mari, nasul drept, cu gura cu buze subțiri, drepte şi ele, semăna cu el. Frumusețea lui era o frumusețe uscată la chip, frumusețea ei era o miniatură de o nesfârşită delicateță, dar tot atât de istovită de lipsuri.

O mângâiară, îi dădură bani să-şi cumpere bomboane, pe care ea nu vru să-i ia, şi Luxița îi puse pe laviță… Apoi ele se urcară în careta care porni la pas, ca să nu stârnească praful. Bărbații urmară pe jos.

Între Gabroveni şi Lipscani

Hanul Gabrovenilor e plin de lume care aşteaptă plimbându-se prin curtea cea mare. În dreapta şi în stânga, după ce ai trecut prin gangul de la intrare, afumat de la un foc mai vechi, sunt aripile cu un cat ale hanului… De fiecare parte, odăile, cu numere, dau pe pridvorul care merge de-a

lungul şi e închis cu geamlâc albastru; sunt şi dedesubt odăi, dar mai proaste, care dau de-a dreptul în curte. Aci stau mai mult slugile şi sunt de asemeni bucătăriile şi magaziile. E murdar totul şi miroase urât. Curtea a fost pietruită cu pietriş de râu, dar s-a stricat. Lăturile de la bucătărie se aruncă, chiar din prag, în bătătură. În fund sunt grajdurile.

Intrând prin gangul hotelului, Zinca fu bucuroasă că n-a întârziat. Trebuie să vie Tița şi Nicu de la Braşov. Au fost să se odihnească o lună, la ape, la Tuşnad. Au scris că vin azi.

Aşteaptă şi alte cucoane, unele îmbrăcate luxos cu rochii cu zeci de volane, cum e nebunia modei acum, cu umbreluțe colorate, întovărăşite de ofițeri şi de felurite cunoştințe. Aşteaptă de asemenea femei gospodine, tineri sclivisiți, cu pălării tari, înalte, păroase, care învârtesc în mină bastoane negre cu mânere de argint. Aşteaptă mai ales străinii… nemți, unguri, din jurul consulatelor. Azi, marți, e zi de sosire a „Carului iute", care a plecat de ieri de dimineață de la Braşov. E legătura de două ori pe săptămână a țării cu străinătatea, mai mult chiar decât pe la Giurgiu (pe unde se mai duc mai ales cei care călătoresc cu piroscafele spre Istambul ori la Viena). Într-un grup de ziarişti de la *Bukarester-Zeitung* şi de la *Vestitorul românesc*, care pândesc cu nerăbdare sosirea ziarelor de la Braşov, Eufrosina Băl-Ceaurescu, într-o rochie albă de in, cu garnituri de nurcă la gât şi la poale, cu pălăria răsfrântă în sus deasupra frunții ei netede ca petalele de nufăr, răspunde surâzând silit întrebărilor şi glumelor de tot soiul. Din când în când se apropie de ea, beat, cu ochii împăienjeniți de firişoare sângerii, cu gura strâmbă de mânie, fostul praporgic[215] Fanache Băl-Ceaurescu, acum scos din armată. Poartă un frac cenuşiu, cu care se vede că a dormit îmbrăcat.

— Hă, crezi că nu ştiu… Îl aştepți pe neamțul tău… Hă… am să vă arăt eu la amândoi.

Ea, care de două luni de zile nu-i mai îngăduie să mai vie pe la ea şi nici nu-i mai vorbeşte, îi întoarce acum mânioasă spatele şi trece în stânga jurnalistului neamț. Dar el se ține după ea. De două luni, Frosy este văzută de dimineață până

noaptea târziu, în două din cele şapte zile ale săptămânii, cu inginerul austriac Langdorf, care conduce lucrările şoselei Câmpina-Predeal. E un bărbat roşcovan, voinic, cu mustața groasă ca vrabia şi aurie. Are bani mulți şi îi place viața din Bucureşti. E vesel şi ştie să cânte la pian. În căsuța din curtea grajdurilor este mare petrecere, în zilele când el e la Bucureşti. Toată trupa de teatru, colegii şi colegele Eufrosinei mănâncă şi beau, cântă şi joacă, cu o voie bună boemă, căci „neamțul" e un băiat de viață, căruia îi place să vadă lume tânără şi veselă în jur. Nu i-a plăcut însă căsuța aceea scundă, unde, de câteva ori intrând seara, s-a plesnit cu capul de pragul de sus şi i-a propus fetei să se mute, dar Eufrosina nici nu vrea să audă de asta. Dintr-un sălbatic orgoliu, moştenit de la maică-sa, este ferm hotărâtă să nu facă două lucruri: mai întâi să nu se mute, să rămână mai departe în căsuța asta, mărturie a umilințelor îndurate, şi în al doilea rând, să nu ceară niciodată nimănui nimic, primind însă tot ceea ce i se dă, dacă i se dă fără ca ea să ceară.

Inginerul neamț a adus, într-o zi de luni, trei meşteri unguri de la Comarnic şi a mai angajat vreo zece inşi de aci din Bucureşti şi într-o săptămână aceştia au pus în spatele căsuței un alt zid, la vreo doi metri şi jumătate. I-a explicat fetei că asta apără de viscol şi crivăț iarna. În modul acesta, odaia de la față a căpătat în spate o odaie de spălat şi de ținut rufăria; tinda s-a lungit cu doi metri şi jumătate, iar odaia din dreapta, unde locuiesc bătrânele, a căpătat în dreptul ei o bucătărie, la care se intra şi prin fundul tindei şi din curte. A mai pus, de asemeni, duşumea de lemn la toate încăperile locuite. Deşi din față casa e tot atât de joasă şi de dărăpănată, înăuntru e însă acum mult mai încăpătoare. A sfătuit-o pe Frosy să angajeze şi un paznic arnăut, care să slujească şi la masă, căci femeia tânără care le ajută pe bătrâne la bucătărie, la vacă şi la păsări nu poate dovedi toate.

Se aud zurgălăii şi Zinca scoboară din poştalion, ca să fie numaidecât lângă cei ce vor sosi. S-a ascuns în poştalion, în curte departe, ca să nu fie nevoită să se întâlnească cu

Frusinica. Tremură toată la gândul că Nicu şi cu această fată destrăbălată vor fi peste câteva clipe faţă-n faţă. Ah, de nu s-ar mai întâlni niciodată.

Trăsura *„Eilwagen*[216]”-ului ocoleşte în goană pe sub gang. E un fel de butcă închisă, care are şi o bancă afară, în spatele cupelei, şi una în faţa ei. Aci stau cei care preferă sa călătorească în aer liber, dacă au cu ce se acoperi când plouă, sau cei ce nu găsesc loc înăuntru. Bagajele pline de praf atârnă în toate părţile, unde pot, unele deasupra... Călătoria e grozav de obositoare, dar este cea mai rapidă şi mai ieftină, în direcţia Braşovului, în străinătate.

Dintr-o privire. Zinca a înţeles că Nicu şi Tiţa nu sunt în trăsură. Îi pare nesfârşit de rău şi se îndreaptă iar spre poştalion, parcă mai obosită. Dar pe de altă parte, îşi spune ca e mai bine că Nicu şi făptura aceea nu s-au întâlnit.

Inginerul Langdorf de pe capră, alături de surugiu, a văzut-o pe Frăsinică şi o strigă vesel. Pe capră este singurul loc care-i place, căci, cât e de mare, s-ar chinui greu, ghemuindu-se înăuntru. Îşi opreşte totdeauna locul acesta chiar de când trece *„Eilwagen“*-ul în sus, la ducere.

A coborât jovial şi se îmbrăţişează cu Eufrosina; ea îl ia apoi la braţ şi amândoi se îndreaptă spre birja care aşteaptă în fundul curţii şi care-l va duce pe el spre hotelul de pe malul Dâmboviţei, Neubauer. Birjarul ia valiza pe care o cunoaşte de luni de zile, căci şi birjarul e acelaşi.

Fanache Băl-Ceaurescu s-a aşezat în calea lor, cu ochii parcă bătuţi.

— Dă-i drumul, neamţule, şi vrea să pună mâna pe braţul femeii.

Ea îşi smuceşte mâna. El o face curvă şi o înjură ca la cazarmă. Neamţul nu pricepe, dar vede faţa ei care păleşte. Îi dă brânci beţivului, vrând să treacă împreună cu Frusinica înainte... Fanache a căzut jos, şi aşa din genunchi a scos pistolul de la spate (căci teaca de piele era deschisă) şi a tras. Glonţul nu l-a lovit pe neamţ în cap, aşa cum ochise el, ci numai în umărul stâng. Neamţul nici n-a ştiut că e împuşcat... L-a prins cu dreapta de gât şi l-a dat cu capul de

peretele gangului până i-a plesnit țeasta. În zilele care au urmat, consulul Austriei a cerut ca descendentul Băl-Ceaureştilor să fie arestat pentru încercare de asasinare, dar nu a fost greu să se arate că rana la cap a fostului ofițer e mult mai gravă decât muşcătura glontelui din umărul neamțului, căci câteva zile Fanache a fost între viață şi moarte... A scăpat în cele din urmă, iar inginerul a fost sfătuit de consul să nu mai calce în Bucureşti, căci de la boierii români te poți aştepta la orice.

De la Breaza, Langdorf a scris Eufrosinei o scrisoare cordială şi veselă, arătându-i că nu are nimic la umăr, că peste o lună sfârşeşte ce are de lucru la şosea şi că pleacă la Viena, definitiv, unde o aşteaptă să vină negreşit, căci cu o voce ca a ei va cuceri orice capitală apuseană. (I se părea chiar şi lui că exagerează întrucâtva, şi a fost cel dintâi surprins când Eufrosina – Dăscălescu mai târziu – a devenit peste vreo zece ani o stea europeană).

N-a mai fost supărată în niciun fel tânăra actriță nici de feciorul Ceaurescului. Îi rămăsese omului mâna dreaptă paralizată şi vorbea greu.

În poştalionul ei, Zinca înghețase. Auzise detunătura pistolului şi văzuse cum Langdorf îl zdrobeşte de zid pe, Fanache Ceaurescu. „Ah, ce napârcă a ieşit din fata asta!“ Tremura toată de-a binelea. Începu să-şi facă cruci grăbite. „Doamne, Dumnezeule, bine că nu i-ai adus astăzi!“ Se gândi cu spaimă la noaptea nemaipomenită când se iscă pe lume făptură acestei fete, primejdioasă ca o iasmă. Iar îşi face cruci. „Copil al păcatului... Dacă l-ar feri Maica Domnului pe Nicu de ea!“ Vine spre ea un bărbat gros într-un surtuc plin de praf, e plin de praf şi pe fața bălană cu barbă mică.

— Mă cunoaşteți, stimată doamnă, sunt profesorul Laurian... Am sosit acum cu *„Eilwagen”*–ul. Vă aduc o scrisoare de la fratele Bălcescu. N-a putut veni azi. Vine abia marțea viitoare... Are de lucru, de copiat nişte documente de

la fratele Bariţiu, la Braşov… Tot caută într-o taşcă plină de hârtii şi ziare. Uitaţi-vă, asta e scrisoarea.

O vede năucită pe Zincă şi întreabă, întinzând barba tunsă scurt cu cioc:

— V-a speriat împuşcătura?

Ea abia poate bolborosi:

— Fata asta…

El înţelege că serdăresei îi e teamă că a fost rănită fata şi vrea s-o liniştească.

— Asemenea femei frumoase, stimată doamnă, trec prin toate fără să le atingă nimic. Ca salamandra, stimată doamnă, care trece prin foc fără să se ardă… ca salamandra.

Cam la patru luni după întâmplarea de mai sus, ieşind din librăria lui Danielopolu, care era peste drum de spitalul Colţei, Bălcescu şi profesorul de la Sfântul Sava, Laurian, se priviră încurcaţi.

— Ce facem? Pe ce tipărim revista?

Plănuiau să scoată împreună o publicaţie căreia îi şi hotărâseră titlul: *Magazinu Istoricu pentru Dacia*, în care să se tipărească numai articole istorice şi mai ales tot materialul inedit, adunat în cursul câtorva decenii şi care ajunsese în mâna lor: izvoade, letopiseţe şi orice soi de diplome şi documente istorice. Un popor nu poate *fiinţa* ca naţiune, socoteau ei, dacă nu ţine socoteală de trecutul lui, să-şi poată întări conştiinţa istorică, ca să poată trage învăţăminte pentru viitor… Pentru renaşterea lui – socoteau ei – poporul român are nevoie de acest magazin istoric, şi dacă statul sau cei care au posibilităţi materiale nu se gin dese să-l înfăptuiască, îşi vor lua ei inima în dinţi şi vor încerca, aşa, fără mijloace, să-l dea cât de curând la iveală.

Din păcate, librarul Danielopolu, la care erau convinşi că vor găsi sprijin, nici nu voia să audă de această publicaţie şi nici măcar nu-şi lua sarcina să aducă din străinătate, cu plata cuvenită, hârtia de care aveau ei nevoie.

— Hai la frate-său, spuse hotărât profesorul Laurian. M-am cunoscut cu el pe când era student în Germania. Îi spunem

despre ce e vorba şi ne aduce el hârtie, măcar pentru anul întâi.

Prăvălia „Universală“ a lui Nicolae Danielopolu este pe Lipscani, peste drum de Elanul lui Şerban-Vodă, la doi paşi de biserica Zlătarilor, lângă cazinoul comercianților şi printre marile prăvălii de pe această uliță, care înseamna jumătate din negoțul bucureştean. Hotărându-se să se facă negustor, tânărul doctor în litere de la Lipsca, pătimaş cărturar, traducător din mai multe limbi străine, îi pusese vechii prăvălii, îngusta la intrare dar lungă ca o magazie, o fațadă de zid. Cu vitrine mari, trase înauntru, nu împinse în afară, în stradă, ca tarabele celorlalți... Făcuse în fața ei şi un fel de „trotuar", ca să se poată opri lumea în voie, ispitită de mărfurile de lux arătate. Când ca student pleca din țară la Universitatea din Lipsca, Danielopolu, unchiul lui Eliade, călătorea, fireşte. Cu chervanele pe care marii lipscani bucureşteni le trimiteau în fiece an, ori la doi ani, la marele târg german. Şi când se întorcea, la fel. Asta i-a deschis pofta şi a deprins astfel ițele negoțului, trăgând cu ochiul la tejghea şi cu urechile la ceea ce spuneau cumpărătorii. Avea acum în colțul din spatele tejghetarului o masă la care lucra traducând, mai ales din greceşte.

Era tare muieratic, şi când intra vreo femeie frumoasă în prăvălie, trecea el în locul vânzătorului, întrebând-o, cu o întorsătură de madrigal comercial, ce doreşte să cumpere...

Acum stătea la masa lui, cu cei doi, pe care îi poftise să stea jos, pe scaune.

Bălcescu îl lămuri pe larg despre rostul revistei. El ascultă, rotind ochii mici, dar frumoşi, în toate părțile, atent la cine intra. Cerea lămuriri amănunțite.

— Vrem să apară patru tomuri pe an. Dacă nu se va putea, vom publica numai două tomuri groase, unul primăvara şi altul toamna. Cam două sute de pagini un tom...

— Da... da... foarte bine, îngână negustorul. Era nevoie de o astfel de publicație... În Germania asemenea magazine istorice... dar se întrerupe şi rămâne nemişcat.

Cei doi îi urmăresc privirea încordată şi văd că ea s-a oprit asupra Eufrosinei Băl-Ceaurescu, care a intrat în prăvălie cu pas vioi, jucându-şi volanele albe peste rochia verde. Danielopolu îşi lasă muşteriii şi se duce înaintea ei. Îi sărută mâna, şi ea îi surâde cu o încântare teatrală, ca şi când ar spune: „Ah! nu ştiam că sunteți aci... Vai, ce surpriză plăcută."

în realitate, Frosy nu intra în această prăvălie universală decât la orele la care ştia că-l găseşte pe Danielopolu la masa din dosul tejghetarului. Nu numai că el personal îi arăta cea mai bună marfă, pe care o păstrase, zicea el, pentru ea, Ia loc ascuns, dar îi şi lăsa din preț. Nu mult, tocmai cât era partea lui de câştig... lira negustor cu principii serioase. Dacă s-ar fi luat după îndemnul inimii şi al gustului sau, în câteva luni nu i-ar fi rămas nimic din prăvălie. De aceea, tăcuse aşa ca toate cunoştințele lui frumoase să ştie că nimic nu se dă, din marfă, cadou după simpatiile negustorului, ori pe datorie. Pacea daruri în mod demonstrativ numeroaselor femei ele game, pe care le cunoştea mai de-aproape, cumpărând pentru ele mărfuri din alte prăvălii, arătând că-i vine mai uşor aşa decât să ia de pe raft şi să spună, de câte ori o cumpărătoare prietena zicea: „Ah! ce frumoasa e mătasea asta, păcat că e prea scumpă". „N-are-a face, luați-o, totuşi, v-o fac eu cadou..." Ținea să ştie că în prăvălia lui e negustor, nu om de lume, nici curtenitor filotim. Să o întâmpine pe Eufrosina Băl-Ceaurescu îi făcea însă cu atât mai mult plăcere, cu cât aflase din primul ceas că ea nu cere şi nici nu primeşte cadouri atât de uşor. Cere numai să i se dea lucru bun şi cu reducerea de preț cuvenită unui muşteriu statornic. Danielopolu ştia, de altfel, că nici ceea ce pierdea din cauza ei nu era cu adevărat pierdut. De cum vedea oprita cabrioleta, cu cei doi armăsari albi focoşi, pe care tot Bucureştiul o cunoştea, lumea începea să dea năvală înauntru, ca să spuie apoi şi în cercurile prieteneşti: „Ah! pe cine credeți că am văzut astăzi în prăvălia lui Danielopolu? Închipuiți-vă, chiar pe Eufrosina Ceaurescu..." „Vai... Cum arăta? E tot atât de frumoasă ca la teatru?"

Acum, cu surâsul ei devenit profesional, ea îl poartă de colo până colo. A văzut o pendulă frumoasa, susținută de un crainic de bronz aurit şi se bucură teatral. Se întoarce spre alte rafturi.

— Ah, ai adus iar apa de colonie de cea adevărată? Da, desigur, două flacoane mari... Astă ce e?... Ah... Lămpi cu petrol rectificat... Dă-mi-o pe cea mai mare... Şi brocartul asta. Vai, lasă-mi-l mai ieftin, să-l pot cumpăra.

Subt o vitrina de sticlă e un serviciu de masa de porțelan faimos, „Săbii albastre".

— Vai, ce frumos e... Păcat că n-am bani să-l cumpăr azi. Musiu Danielopolu, eşti bun să mi-l pui deoparte?

— Desigur, *mademoiselle* Ceaurescu. Băiete, du-l la magazie înapoi...

— Ah! Şi asta ce mai e?...

A trecut aproape o jumătate de ceas. Bălcescu şi Lauri an văd că au fost uitați.

— Frate Bălcescule, nu trebuie să te superi... Acesta *e* Danielopolu. Când vede o femeie frumoasă nu mai e de făcut nimic cu el. Altfel, e un om de ispravă... Nu vorbeşte decât despre revoluție... Toată ziua... Venim altădată...

La ieşire văd lume adunată în jurul cabrioletei negre, cu nişte straşnici armăsari albi. Cel din stânga, care are o pată roşcată în frunte, îşi joacă nervos coama lungă legată cu panglicuțe şi bate cu copita caldarâmul. Celălalt e parcă mai liniştit. Arnăutul Eufrosinei ține strâns hățurile, care au catarame mari de argint ca şi zăbalele. Până acum o lună, echipajul era al tânărului Pană Dobrovici. O cunoscuse pe Frosy prin Barbu care, fără ştirea alor săi, se ducea des la căsuța din curtea grajdurilor... Toată vara se putea vedea alergând în trap sălbatic pe şoseaua Kisseleff, spre capătul unde era rondul de întoarcere şi de odihnă, această cabrioletă nou-nouță. La început mâna Pană Dobrovici, îmbătat de elanul cailor şi invidiat de întregul Bucureşti pentru făptura aurie în rochie vaporoasă de lângă el. Peste vreo două luni conducea Frosy, cu ochii măriți, puțin palidă, cu gura sinuoasă uşor încordată, ținând cu mânuța ei întoarsă

hățurile roşii cu catarame de argint. Stătea cuminte alături, tot atât de mândru, feciorul marelui tăbăcar pe care toate femeile îl privesc acum cu înțeles, îi sporise omului prețul pe piața sentimentală... într-o dimineață, plictisită că nu i-a venit cabrioleta la timp, căci avea cumpărături de făcut, Eufrosina s-a supărat şi a trimis-o înapoi viitorului proprietar de tăbăcărie, spunându-i vizitiului să nu-l mai prindă pe acolo, nici pe el, nici pe stăpânu-său. Câteva zile, Pană Dobrovici a crezut că e o glumă, pe urmă, văzând că echipajul trimis din nou tot nu e primit, s-a supărat el... Peste încă o săptămână, la o nouă încercare, a început să fie îngrijorat... Cautând s-o vadă şi să-i explice ce a fost, nici n-a mai fost primit în căsuța scundă de către arnăut. Timp de o lună apoi, omul a fost bolnav de dragoste. Era o prăbuşire şi ca un gol de moarte în jurul lui. Era în stare să facă orice numai să-l mai creadă încă lumea bărbatul preferat de Eufrosina Băl-Ceaurescu. I-a trimis până la urmă o scrisoare, cerându-i iertare şi dăruindu-i ei cabrioleta şi armăsarii, pentru ca să nu mai fie nevoită să aştepte. A trimis şi meşterii să-i repare o parte din grajd.

Cu greu şi-au făcut Bălcescu şi Laurian loc prin îmbulzeala obişnuită de bâlci a uliței înguste, ca toate ulițele negustoreşti ale Bucureştilor, asurzitoare de larma trăsurilor de tot soiul şi a caretelor încărcate, înghesuindu-se într-o neorânduială nemaipomenită, toate vrând să treacă în acelaşi timp, căci vizitiii se îndărătniceau şi se suduiau mânioşi unii pe alții.

— Vom putea noi îndrepta vreodată asemenea năravuri şi asemenea stare de lucruri, frate Bălcescule?

— Da... cu timpul... când un om ca Danielopolu va pricepe ce datorii are față de poporul ăsta.

Boierii nu sunt români

Toată iarna lui 1844 şi primăvara lui 1845 a fost pentru Bălcescu o epocă de muncă înfrigurată. Până la urmă, el şi Laurian au izbutit să asigure şi tiparul şi hârtia necesară celor câteva tomuri în care avea să apară *Magazinu Istoricu*

pentru Dacia. Multă lume socotea întreprinderea. Plină de riscuri, aventuroasă. O publicație exclusiv istorică părea cu neputință să găsească numărul de cititori cu plată, necesari pentru a-i asigura apariția, în 1845, în Țara Românească. Cei doi redactori sunt însă optimişti. Se bizuie pe cel puțin o mie de abonamente cu plată. Au publicat un „prospect", au cerut sprijin publicațiilor din Bucureşti, Ardeal şi Iaşi, care anunță că primesc abonamente pentru colecția bucureşteană. Mari sunt greutățile cu tiparul... Nu se găsesc destule litere în tipografii, nici din alfabetul cirilic, nici din cel latin cu care se tipăresc alte lucrări. Până la urmă se hotărăsc să publice *Magazinul cu* literă amestecată... Toată toamna lui 1844 şi toată primăvara lui 1845 a lucrat Bălcescu ca un zănatic pentru această publicație al cărei rost i se părea măreț. Întreaga odaie e plină de teancuri de foi, de tot soiul... Sofaua din dreapta a devenit acum un soi de masă pe care sunt cronici, documente, articole şi apoi corecturi de tot felul. E plănuit ca întâiul tom să cuprindă în afară de vreo două sute cincizeci de pagini cu documente şi o serie de articole scrise de redactori, în afară de *Cuvântul preliminar despre izvoarele istoriei Românilor*, Bălcescu va mai scrie încă cinci articole.

De oboseală şi de febră e mai tot timpul bolnav. Vremea mai mult noroasă şi umedă îl necăjeşte rău. Acum stă lungit pe sofaua din stânga, bolnav şi dictează Tiței ultimul articol. *Postelnicul Ion Cantacuzino.* Fără sprijinul de toată ziua, disperat parcă, al surorii lui, care a copiat tot timpul, a adunat, a controlat datele, nu s-ar fi descurcat niciodată... Nimeni afară de ea nu mai are voie să intre în aceasta odaie de lucru.

Tița este foarte îngrijorată de starea sănătății lui. Ochiul ei atent de sora îl urmăreşte zi cu zi, pândind cu nelinişte semnele *boalei.*

— Te rog, te rog, Nicolache, nu te scula... Scriu eu tot ce doreşti. Tu bea-ți ceaiul, că eşti răcit rău. Azi-noapte şi eu, şi mama te-am auzit tuşind de la noi din cameră. De aceea te îndoapă azi cu sirop de pătlagină.

Bălcescu tocmai voise să se dea jos din pat, dar acum, în sfârşit ascultător, rămâne pe loc.

— Tiţo, articolul acesta trebuie să apară neapărat în întâiul număr al *Magazinului.* Şi cum ea dă din cap înţelegătoare, el îi porunceşte: Scrie!

Şi vocea se împleteşte hotărâtă cu gândul care se caută fără echivoc.

„Încât pentru aristocraţia noastră, noi care studiem de atâta vreme istoria patriei noastre, suntem convinşi mai mult decât oricare cd egoismului, mârşăviei, ambiţiei şi laşităţii ei, ţara a fost datoare toate suferinţele sale“

— Ai scris?

Fata a scris; dar la sfârşit întrebă:

— Nicule, n-ai fost oare prea rău cu boierimea noastră? Bălcescu, furios, sare de pe sofa, îmbrăcat într-un soi de anteriu vişiniu drept haină de casă, şi umblă întărâtat prin odaie.

— Am fost rău cu ei? Şi râde sarcastic. Tiţa, ei au fost răi cu ţara asta, cu poporul ăsta, Au fost josnici şi ticăloşi.

Ea îl întrerupse, sfioasă:

— Dar sunt şi ei români, nu?

Bălcescu, care se plimba acum fierbând prin odaie, izbucneşte:

— Boierii nu sunt români... Boierii sunt boieri... şi pe urmă îşi reia gândul, într-o frază moale, îndurerată, întoarsă în el însuşi... Tiţa, alta ar fi fost soarta acestui popor dacă n-ar fi fost boierimea noastră atât de ticăloasă şi lacomă!

O şedinţa literară

La una dintre şedinţele literare, de miercuri seara, care se ţineau la Voinescu II, în afară de buşelile şi de trântelile obişnuite (cele mai multe stârnite de Bălcescu) ca şi de lecturile întâmplătoare, se hotărî ca membrii societăţii să pozeze câtorva tineri pictori, dintre care Negulici – acum foarte cunoscut şi preţuit – era chiar membru al „Frăţiei”, iar Rosenthal şi Iscovescu aderenţi ai ei sentimentali. Deci, în

seara asta, după ce Bălcescu citise un articol care trebuia să apară în tomul al doilea din *Magazinu Istoricu* – căci întâiul tom apăruse încă din iulie, salutat de toată intelectualitatea românească – Negulici, îndârjit şi autoritar, îl pusese să joace şah cu Voinescu II ca să stea astfel cuminți şi să-i facă tânărului istoric măcar schița în cărbune, în timp ce Rosenthal îl creiona pe maior.

În timp ce se făceau schițele, îl ascultau cu emoție şi cu o nesfârşită curiozitate pe Voinescu II, căci acesta fiind foarte prieten cu marele boier Cornescu (pe vremea aceea, un fel de director al teatrului), care-l adusese în Bucureşti pe Frantz Liszt, putuse să asiste la concertul pe care marele pianist îl dăduse în sala Momolo, în ajun. Niciunul dintre tinerii aceştia de față n-ar fi avut atâția bani ca să cumpere vreunul dintre cele trei sute de bilete, câte îngăduia sala. Voinescu II le spunea care fusese programul şi lor le lăsa gura apă: fantezii din *Lucia di Lamermoor*, din *Norma* şi din *Puritanii*, *Tarantella* de Rossini, o mazurcă de Chopin şi *Invitație la vals* de Weber. Povestea cum a fost Liszt acoperit cu flori, cum o fată tânără i-a dat un trandafir şi i-a sărutat mâna.

Pe urmă, Bolintineanu avu o idee care înflăcăra adunarea poetică. Cei doi frați Cătină, parcă gemeni, cu obrajii lor lungi, cărnoşi şi cu cei doi frați parcă gemeni şi ei, Floreştii, întunecați şi sprâncenați, să dea o reprezentație de… giret.

— Girid, mă turcule, îl îndreptă Negulici, furios că acuma nimeni nu va mai poza din pricina jocului.

Giridul era un soi de luptă în doi, între călăreți: avea loc de obicei fie pe câmpia Colentinei, fie pe aceea de sub Dealul Filaretului. Luptătorii aruncau unul într-altul în fuga calului cu nişte ciomege de alun şi se apărau cu paveze de pâslă. La brâu aveau alt ciomag cu cârlig. Şiretenia şi măiestria jocului, foarte urmărit de sute, chiar de mii de oameni, era tocmai ca fiecare călăreț să ridice de jos, în goana calului, giridul – adică ciomagul – ca să poată lovi iar, mai repede decât celălalt. Din pricină că se întâmplase multe nenorociri la această luptă,

jocul era acum oprit de Agie. În odaia scundă şi foarte mare, cu sofale, covoare şi perne, lupta era însă mai nevinovată.

Cei doi Cătină erau caii, cei doi Floreşti erau călăreții, iar în loc de girid îşi zvârleau în cap unii altora câte o pernă, pe care trebuiau s-o ridice de jos, rămânând mereu călare. Hazul era nespus şi fiecare luptător avea galeria lui. Lupta era în toi când Cezar Bolliac, care întârziase, intră aducând cu el un bărbat tânăr, cam de vârsta lor, căci mai toți aveau între douăzeci şi doi şi treizeci de ani, în afară de cei doi Floreşti, care erau minori. Slab de tot, înalt şi tare măsliniu la față, cu o mustață mică, moale, noul-venit avea ochii negri prea moi, cu albul lor prea mare. La subsuoară aducea un fel de pungă mare de muşama neagră, din care, după ce aşteptă încurcat să se sfârşească cu întrebările cercetătoare şi privirile iscoditoare ale celor de față, scoase o vioară aproape vişinie. Bolliac, cu barba lui pătrată şi zbârlită, răspundea pentru bărbatul sfios la toate întrebările puse de ceilalți. Aflară că este un elev, cam în vârstă, al marelui violonist Wiest{217}, că el, Bolliac, l-a auzit cântând din vioară dumnezeieşte şi că a hotărât să-l aducă la seratele lor, ca să nu mai fie nevoiți să-l roage atât de mult pe Rosenthal, cel ce se lăsa întotdeauna atât de greu când era rugat să cânte la vioară şi prefera de obicei şedințele de poză, tocmai atunci când doreau şi ei puțină muzică. Îl chema, pe tânărul măsliniu, Bănică Mustea şi nu făcu mofturi când fu înfățişat... Cei de față nu-şi prea arătaseră entuziasmul, reluând lupta cu giridul, întreruptă, dar după o jumătate de ceas, într-o clipă de linişte, negriciosul Bănică, îndemnat de Bolliac, scoase un teanc de note, tot din pungă, şi îi întrebă dacă doresc ceva anume din ce a adus el. Făcură ochii mari. Wachmann şi Wiest mai aveau încă în orchestra lor muzicanți care nu cunoşteau notele, ba însuşi Anton Pann nu le folosea decât pe cele psaltiche şti{218}, deci musafirul lor nu era chiar un lăutar... iar când acesta, pe vioara lui cam tare, le cântă un *Capriccio per violino solo* de Paganini, rămaseră înmărmuriți. Cerură altul şi pe urmă altul dintre celebrii *capriccio* – piatră de încercare la vioară – dar Bănică mărturisi că nu le

cunoaşte pe toate cele douăzeci şi patru, că nu le are notele… că nici Wiest însuşi, de la care el şi le-a copiat pe acestea, nu le are pe toate. Trebui să se anunțe sfârşitul şedinței, căci era aproape miezul nopții, şi atunci luă cuvântul Dimitrie Florescu, care era feciorul marelui vornic Iordache Florescu şi anunță că Floreştii au hotărât să găzduiască, a doua zi de Anul nou, adică peste douăsprezece zile, o mare soarea{219} artistică a „Asociației literare“, în casa părintească din mahalaua Scorțarului.

Entuziasmat, Bolintineanu trânti o *perină* în capul tânărului, oacheşului şi sprâncenatului crainic al acestei veşti. Fireşte că tot atât de tânăr, oacheşul şi sprâncenatul Costache Florescu sări în apărarea fratelui său, înfundând fața agresivului poet cu altă *perină*, luată de pe sofaua cea mare. Ba, Costache Florescu îl trimise pe neastâmpăratul poet cu strigate batjocoritoare: „la cafenea, la cafenea!“

Era o aluzie, mereu reluată, la obiceiul lui Dimitrie Bolintineanu de a petrece ore întregi într-o prăpădită de cafenea turcească de pe malul Dâmboviței, dincolo de Hanul Roşu, care avea în față, peste gârlă, biserica Doamna Bălaşa. Cafeneaua era deci în buza gârlei, alături de alte căsuțe, pe malul lutos, întărit cu salcâmi şi cu două rânduri de bulumaci groşi şi puşi unul lângă altul, pe ici, pe colo mai strâmbi, mai suciți. Rădăcinile salcâmilor ieşite din râpa, ca nişte funii, alcătuiau cu ajutorul câtorva pietre un fel de trepte, pe care ai casei coborau la apă şi pe prundiş. Înlăuntru, o vatră cu multă cenuşă, în care sfârâiau mereu mici ibrice de alamă cu cafea, care era adusă apoi în filigene{220}, alături, muşteriilor chirciți cu picioarele sub ei, jos, pe un fel de covor fără culoare. Le aduceau fireşte şi ciubuce, dar mai ales narghilele care fierbeau pe loc şi în jurul cărora bătrânii, în şalvari şi cu turbane în cap. Luând în gură *mațurile* cu guguştiuc la capăt, trăgeau încet cu ochii pe jumătate închişi… într-un colț era doar o masă rotundă, scunda ca de o palmă, la care, aşezat şi el turceşte, Bolintineanu îşi scria versurile. Prietenii îl acuzau că la aceasta se reduce tot „turcismul“ lui. Vara însă veneau şi ei,

mai toți, căci atunci când căldurile lui cuptor erau de nesuferit, prundişul era plin de lume, care se scălda în Dâmbovița răcoritoare. Cum apa izbea chiar în malul de sub cafenea şi cum începea de aci în jos să se adune şuvoiul pentru cele trei mori ale Mitropoliei, acolo era şi locul cel mai adânc, deci acolo erau în îmbulzeală şi multe femei tinere, care, după obiceiul timpului, nu se sfiau să arate la scăldat, în totul, ce frumoase fiice au Bucureştii. Atunci muşteriii nu mai stăteau niciunul în cafenea, ci sub salcâm afară, iar în jurul măsuței joase, cu filigenele de cafea pe ea, nu era numai Bolintineanu, ci şi alți scriitori, iar dintre pictori nu lipsea nici Negulici, nici Rosenthal, nici Iscovescu şi mai niciunul dintre pictorii străini călători pe aici „care au lăsat schițe de neuitat ale Dâmboviței, cu căruțele pline de mahalagiii veniți să se scalde, cu podiştile, morile şi sacagiii ei, cu cârdurile de gâşte i rațe pornite la plimbare, cu porcii şi bivolii tolăniți în apă.

Bolliac îi certă pe toți, îi sili să se domolească privindu-i încruntat prin ochelari şi le ceru celor doi secretari, Voinescu II şi Bălcescu, să alcătuiască pe loc programul artistic al acestei soarele, aşa cum era regula societății.

Tăbărâră în jurul mesei lungi, care fusese scoasa din mijlocul odăii pentru girid şi, peste capul lui Bălcescu, se scriau, se ştergeau şi iar se scriau numele acelor ce aveau să citească…

Rosetti spuse că admite pe Bolintineanu cu condiția să nu citească iar O *fată tânără pe patul morții* şi îl rugă cu o falsă durere şi duioşie „s-o ierte, sărmana, să-şi dea duhul în pace“… Bolintineanu spuse că e de aceeaşi părere, cu condiția ca nici Berlicoco să nu-şi citească faimoasa lui elegie amoroasă… şi începu să declame, cu intenția de parodie, finalul:

„Dar cu toată, însă, multa-ți necredință,
Inima-mi tot bate oricând te-oi vedea;
Înger eşti în ochii-mi, sfântă mult ființă,
Astfel e amorul, nu e vina mea!“ {221}

Costache Rosetti, indignat de atâta lipsă de înțelegere pentru opera să capitală, declară că va citi poezia lui, numai dacă vorniceasa Ghica nu va mai cânta pentru a suta oară, fals, pretindea el, aria din *Lucia di Lamermoor*. Costache Florescu fu poftit să renunțe la vornicească. În schimb, fu primită cu entuziasm propunerea ca Eufrosina Ceaurescu să cânte şi să declame. Costache Aristia, care stătea lungit pe sofa alături de Costache Bălcescu, tresări, uşor înfiorat, auzind numele actriței. Rana îi era aproape închisă, dar numai numele ei şoptit şi tot îl înfiora.

Pictorul Negulici, care avea o asemănare izbitoare ca fizic cu Bănică, numai că era mult mai robust, propuse ca musafirul lor de astă-seară să fie rugat să cânte şi el la aceasta serată, de a doua zi de Anul nou. Dar acesta, cu un soi de desperare, le spuse că nu poate cânta, seara, nicăieri.

— Nu eşti în orchestra lui Wachmann? îl întrebă mirat Bălcescu.

Tânărul palid răspunse printr-un nu, şoptit.

Bolliac declară că are să-l convingă el, şi îl luă pe Bănică de mână, ieşind cu el în tindă. Acolo află că postelnicul Medelioglu nu-i dă voie să iasă seara, că poarta e păzită noaptea de arnăuți care nu lasă pe nimeni să iasă. Astă-seară a plecat boierul pe trei zile la vânătoare şi vătaful curții, care e om de omenie, l-a lăsat să iasă pentru trei ceasuri. Îl rugă tremurând pe domnul Bolliac să nu spuie la nimeni că e țigan rob, căci nici la lecție nu ştie nimeni, nici chiar maestrul Wiest.

Bolliac – căruia de indignare îi tremura barba castanie şi pătrată şi-i cădeau ochelarii de pe nas – se gândi că Iancu Văcărescu ar putea obține ca *vioristul* să fie liber a doua zi de Anul nou; cine ştie, l-ar putea face pe Medelioglu să lipsească iarăşi în noaptea aceea din Bucureşti.

Fără să aibă un răspuns adevărat de la Bănică, Bolliac anunță triumfător că l-a convins şi că Bănică va cânta.

Bălcescu rugă anume pe Grigore Alexandrescu, care stătuse toată seara lungit pe sofa, să declame *Satira duhului meu*, care-l încânta şi pe care poetul o tot modifica

nemulțumit de ceea ce realiza, însă, care plăcea tuturor celor „serioşi” din acest grup literar. Cei „neserioşi” erau Bolintineanu care, ahtiat după femeile frumoase, improviza în fiecare seară câte trei, patru „dedicații”, madrigaluri (invidioşii le declarau improvizate de acasă) şi Berlicoco, socotit neserios fiindcă de la declarațiile cele mai sentimentale trecea dintr-o dată la glume năzdrăvane şi răutăcioase…

Se propuse să se joace un act din *Britanicus* în traducerea lui Grigore Alexandrescu, dar nu mai era timp pentru asta. Cei doi frați Cătină, care stau parcă încruntați într-un colț, fură poftiți să citească şi ei ceva, ca să fie nume noi în program, dar cel mai mare se scuză arătând că încă nu are nimic gata şi nici nu mai era timp să pregătească vreo poezie, soareaua urmând să aibă loc peste douăsprezece zile.

Când totuşi programul fu încheiat, se ridică şedința şi toți se sculară să plece, căutându-şi în tinda casei, zgomotos, paltoanele şi *legăturile* de gât, căci afară era ger. Pe drum, mai mult alunecau; locuința lui Verinescu, largă, dar joasă, acoperită cu olane, era pe un fel de dâmb, acum troienit de zăpadă, pe care poteca strâmbă se făcuse lunecoasă ca un derdeluş.

Ajunşi pe Podul Târgului din Afară, după ce un grup se despărțise şi o luase spre podul de piatră, ca să treacă gârla, cei rămaşi, răzbiți de ger, primiră propunerea lui Bolintineanu şi intrară într-o simigerie, să-şi umple buzunarele cu covrigi şi să meargă apoi la cafeneaua turcească de lângă Planul Roşu al Celeştilor. Când însă simigiul deschise uşa cuptorului, să tragă tava cu covrigi, năvăli în prăvălie un miros ispititor de dovleac copt şi văzură pe sub arcul negru din fund, luminat de flăcări, zeci de jumătăți şi de sferturi de dovleac, portocalii, rumenite, din care ieşeau aburi cu o mireasmă plăcută. Nu mai plecară şi aşteptară să fie scos dovleacul pe lopata simigiului. „Acuşica… Acuşica…“ lămurea acesta, bucuros de deverul însemnat care se vestea… Pe toți pereții prăvăliei şi spânzurate deasupra tejghelei, care era căptuşită cu tablă plumbuire, atârnau zeci şi zeci de şiraguri îndoite de covrigi pe sfoară, unii groşi şi răsuciți, alții subțiri, unii cu şofran, alții

cu simit ori susan, dacă nu cu sare... Era zor mare, căci peste două zile era seara de Moş Ajun, când umblă copiii cu colindul după covrigi şi nuci.

Costache şi Nicu aveau cale lungă până la malahaua Visarionului, şi după ce luară un şir întreg de covrigi cu susan, să-i ducă acasă calzi, spre bucuria îndeosebi a Ţiţei, se urcară într-o sanie de noapte, mai sărăcăcioasă, cu tălpile late de lemn, pe a cărei laviţă îngustă era aşternută o pătură şi la care erau înhămaţi doi cai bătrâni, unul mai înalt decât celălalt. Deşi era ger, Bălcescu şi fratele sau rămaseră pe se îndura din spate în picioare, înveliţi în surtucurile lor îmblănite.

Oraşul dormea acoperit de zăpada care scânteia sub lună şi trecătorii erau rari pe ulițele înguste şi întortocheate, Căsuțele mici păreau năruire sub căciulile lor albe de zăpadă şi diafane.

Trecuseră de casa Corbenilor, trecuseră de biserica Sărîndari, închisa cu uşa grea de lemn, înghețată parcă de ger, cu turlele ei subțiri şi înalte. Zăpada scârțâia sub sania care aluneca într-o parte şi alta. Câțiva paşi mai încolo, pe locul Hanului lui Filaret, unde începuseră din vară săpături pentru Teatrul Național, în dreptul casei Torok, unde era clubul boierimii – căci al negustorilor, cazinoul, era pe Lipscani – vizitiul trebui să oprească fiindcă sărise şleaul calului cel mic. Ardeau în fața clubului două felinare, şi el se trudea să puie la loc şleaul înghețat, în timp ce Bălceştii coborâseră şi priveau de vale, spre Cişmigiu, întinderea fără margini, parcă, a grădinilor şi caselor copleşite de zăpadă... Nicio lumină aprinsă. Gerul era pătrunzător şi, în cerui înalt, cu nori miei, care alunecau prin fața lunii aproape albe, stelele pâlpâiau palide. Nu se auzea niciun zgomot. Era o linişte de mormânt. Dar din urmă, dinspre biserica Sărîndari, se auzi un răpăit puternic de copite, sporit treptat... în dreptul casei Oteteleşanului apăru o sanie cu armăsari albi, care trecu pe lângă ei într-un trap năprasnic, dar, împotriva obiceiului, fără zurgălăi. Avură totuşi timpul să vadă trimită în colțul drept al saniei pe Frusinica, îmbrăcată într-o malotea fumurie, cu

capul înfăşurat într-un şal alb... Dispăru ca o fantasmă, dar se vede că i-a zărit şi ea, fiindcă după vreo câteva clipe, după câteva sute de paşi, sania se întoarse, şi armăsarii care zburdau opriră în dreptul lor. Costache alerga spre ea, să-i sărute mâna. Nicu veni şi el încet şi se înclină tăcut.

— Dacă vreți să ajungeți mai repede, urcați-vă aci.

Costache atât aştepta. Se sui în spatele saniei, în timp ce Nicu plătea şi dădea drumul saniei lor. Se întoarse şi se urcă alături de fratele său, pe laviţa de la spate, în picioare. Caii zburau şi respiraţia aproape îi ustura pe cei trei... îşi simţeau obrajii înţepaţi de nenumărate ace. Tipsia rece a lunii aluneca în slava cerului. Fiindcă numai Costache, care era în spatele ei, vorbea, în timp ce Nicu tăcea, privind-o îngândurat, ea îşi ridică ochii spre acesta, prinzându-i privirea... Se simţi îndatorată să se lămurească.

— Nopţile astea de iarnă, cu lună, nu mă lasă să dorm... Cutreiera ca o nebună oraşul adormit, singură, în goana cailor ăştia albi.

Vizitiul, în picioare, cu o şubă pe el slăbi puţin hăţurile, şi armăsarii albi îşi luară din nou goana lor lunatică.

Nicu tăcea mereu, simţind-o aproape şi totuşi ca pe o arătare.

Costache, ca să stea mai bine, puse şiragul de covrigi alături de ea, pe locul liber.

— Covrigi proaspeţi? strigă Frăsinică bucuroasa... Ah... Daţi-mi şi mie...

El îi făcu semn şi ea rupse grăbită unul, din care muşca lacomă.

Topit de amintire, Bălcescu se întrebă, întorcându-şi privirea înăuntru, care era adevărata Frăsinica? Fetiţa de odinioară, care sărea într-un picior pe sub nuc, ori femeia asta care-şi plimbă frumuseţea de iasmă într-un oraş adormit, pustiu, în întinderea lunară cu stihiile ei albe şi reci, ca într-o nemărginire polară...?

În dreptul casei lor, ei coborâră. În timp ce-i întindea mâna lui Costache, ea îl privea lung pe Nicu... Apoi inimile lor întârziară în strânsoare. Nu-şi spuseră la revedere. Costache,

vesel şi zgomotos, fără să observe nimic, îi ceru voie să vie s-o vadă la teatru, ispitit să-şi încerce norocul. Gândul că ar putea povesti în cercurile de tineret, în care se ducea el, cum a vizitat-o în cabina ei de la teatru pe Eufrosina Bal-Ceaurescu îi dădea imbold cu tot dinadinsul să se ducă s-o vadă şi era fericit că a obținut aprobarea ei.

Dar de Anul nou

În ziua de Anul nou, toată lumea dormea tun în casa din mahalaua Visarionului, deşi ora era aproape unsprezece dimineața. Căci în ajun petrecuseră cu toții în casa unui unchi, Faca, pe care-l mai chema şi Vasile. Fusese lume multă, numai neamuri, cu veselie gălăgioasă, cu sorcova pentru copii, cu *danț* pentru tineret; fetele şi guvernantele cântaseră cu rândul la pianina dreaptă, cam dezacordată (dar principalul era că tactul era bătut cu putere şi chiar cu elan), iar masa fusese întinsă de pe la unsprezece jumătate seara, cu mare grijă, să-i găsească pe toți Anul nou cu paharul în mână, până la cinci dimineața, când cele trei sănii ale unchiului Faca duseseră pe rând toată lumea acasă.

Singura care nu dormea acum era Zinca Bălcescu. Se deşteptase de pe la şase dimineața, fiindcă la orice oră se culca, se scula din pricina ficatului tot la ceasul şase dimineața. Mai rămăsese încă în pat, ca să n-o trezească pe Tița, care dormea în patul de alături. Amândouă paturile erau de nuc, înguste şi cam înalte, şi se dormea pe ele mult mai prost decât pe sofalele vechi, dar acum era moda mobilelor Biedermayer.

Avea Zinca leacuri pentru toate, fel de fel de ceaiuri, buruieni adunate de pe valea Topologului, numai că durerile acestea de ficat sunt înşelătoare, ceea ce face bine azi, mâine poate să facă rău şi trebuie să ştii când să opreşti o băutură, ca să începi să iei alta. Se mai trezise şi bucătăreasa, care venise pe la nouă să aprindă focurile în sobe; slujnica cea tânără, Paraschiva, dormea şi ea azi mai mult.

— Încet, încet, Stanco, să nu scoli copiii că s-au culcat târziu…

Şi Stanca, bătrâioară şi cam adusă din spate, puse lemn cu lemn pe duşumea, ca să nu huruie, şi apoi se duse să mai aducă un braţ. Afară era un ger cu adevărat ca de Bobotează, care făcea aerul ca sticla.

Zincă potrivi perina sub capul fetei care dormea cu faţa culcată pe mâna dreaptă. O privi lung, clătinând din cap, sfâşiată de o veche amărăciune. „Dacă nu se va mărita nici anul acesta…?“ Zinca nu apucă să-şi sfârşească gândul, că se-nfioră şi îşi spuse, topită de milă. Şi durere: „Doamne, de va rămâne singură, ce va înţelege ea din viaţă…?“ îi mângâie obrazu încet, cu grijă, să n-o deştepte. „Are anul acesta douăzeci şi patru de ani. Cele de o vârstă cu ea sunt măritate de zece-unsprezece ani, unele au câte cinci-şase copii… E prost, nu e vorbă, şi obiceiul ăsta să măriţi o fată la treisprezece, la paisprezece ani, când e încă de tot crudă, dar asta e nebunia părinţilor care se grăbesc să scape de o grijă… ca să nu rămâie cu piatra în casă…” Numai ea, care a văzut atâtea mame de paisprezece ani, ştie cum le zdruncină sănătatea naşterile astea pripite, de rămân betege pentru toată viaţa… Se întoarce în aşternutul care e prea cald pentru ficatul ei şi nu-şi poate alunga neliniştea. Doamne, au fost destui tineri care au întrebat-o pe Tiţa ce gânduri are… De ce nu s-o fi măritând? De ce iese cu atâta silă la baluri şi la soarele?

Ce frumos a *vălţuit* azi-noapte cu verii ei! Atât de frumos îi stătea mai ales alături de Costache, înalt, în fracul negru, cu guler de catifea albastră, că toată lumea nu avea ochi decât pentru ei, şi când s-a sfârşit danţul au bătut din palme…

Acum când doarme, faţa ei pare mai rotundă, nu mai e încruntată ca de obicei, de a rămas cu o cută între sprâncene. Deşi seamănă mult cu Costache, nu e, ca fată, atât de frumoasă cât e el, ca bărbat. Trăsăturile Bălceştilor stau bine bărbaţilor, dar sunt prea aspre pentru femei. Gura le e prea severă, ochii prea pironitori. Prea e mare depărtarea între pleoape şi sprâncene, de par toţi Bălceştii atât de stranii.

Şi totuşi, Marghioala, care are faţa cam lungă şi uscată şi pleoapele de sus chiar prea late, s-a măritat înaintea Sevastiţei şi are acum casa ei, căminul ei... are copii, are un bărbat al ei...

Tiţa a visat ceva; zâmbeşte şi se întoarce; acum părul îi cade pe faţă, căci nu vrea să şi-l puie seara pe moaţe, ca Marghioala. Doamne, cum va putea ea să rămână cândva, singură cuc, la Bălceşti? Ori în vreo odaie întunecată de mahala, dacă Bălceştii vor merge la nepoţi?

Zinca se ridică din pat şi se duce de îngenunche la icoana Maicii Domnului, aşezată în colţul dinspre răsărit, deasupra căreia arde zi şi noapte o candelă roşie, ferecată în argint, agăţată de un arc. „Anul acesta, Maică preacurată... dă-i şi ei bucuria de a fi soţie... de a fi mamă... Ai milă de mine...” şi se frânge în genunchi de durere.

Anul trecut a putut totuşi să facă pentru Sevastiţa ce n-a putut face mai înainte şi ce n-ar fi nădăjduit niciodată. A fost un an tare bun la Bălceşti. A scos de pe fân aproape trei sute de galbeni. L-a vândut, chiar în ajunul Crăciunului, unor proprietari de pe Vedea, căci acolo a fost astă-vară secetă. Şi de la prune a scos bani, cam două sute de galbeni... Are acum pentru Sevastiţa aproape opt sute de galbeni puşi deoparte. „Doamne dacă ar fi anul acesta... până nu trece ea de douăzeci şi patru de ani. Până când nu se înăspreşte la chip...”

A venit femeia să mai aducă un braţ de lemne.

— Cucoană, ştiţi... coconaşul Nicolache nu doarme.

Zinca întrebă speriată:

— Dar ce face? De ce nu doarme? E bolnav?

— Nu cred... Umblă prin casă... vorbeşte tare... şi apoi scrie la masă. I-am dus două ceaiuri. Stanca se îndreaptă spre uşă, dar în prag se opreşte. Ştiţi că a venit şi ăst an dă la boierul ăla, cum îi zice... Mede... Mede...

— Medelioglu, Stanco?

— Da... dă la el... aşa cum îi zice. E un băiat la bucătărie şi a adus într-un sac doi purcei. Vai, tare sunt frumoşi... dă soi cum nu să găsesc la noi, pă Argeş.

Zinca se bucură copilăreşte, înduioşată; uneori îi dau lacrimile când vede că se gândesc oamenii şi la ea. Aseară, înainte de a pleca de acasă, copiii toți tăbărâseră cu boabe de grâu pe ea... îi uraseră la mulți ani şi-i dăduseră fiecare câte un dar. Tița îi împletise în taină nişte mănuşi de lână de angora, pe care cususe apoi palme de piele de căprioară. Marghioala îi împletise şi-i adusese nişte târlici cu fir de lână bătut, tot aşa, întărite pe talpă cu piele, cusuți la cizmar, că iarna cam trăgea pe sub uşi... Costache îi cumpărase din leafa lui o frumusețe de şal călduros de Buchara, cum văzuse el la o cucoană din protipendadă... Barbu... ei, Barbu, sfătuit de Nicolache – credea ea – îi dăduse ochelarii să-i schimbe sticlele, căci văzuse el că ea ține mereu *Vestitorul* la doi coți[{222}] când citeşte ziarul, seara... Se supărase de dimineață că a pierdut ochelarii – îi luase băiatul să le potrivească sticlele – dar fu nevoită să mărturisească, n-avea încotro, că acum poate citi foaia numai de la o jumătate de cot. Nicolache nu putuse refuza plata unui mare logofăt, care ținea să arate în scris că are ighemonicon[{223}] şi care-i mai dădea pe deasupra un vraf de cărți şi hrisoave, aşa că-i cumpărase maică-si de la Danielopolu o lampă cu picior înalt şi cu abajur de porțelan, care ardea cu gaz rectificat, adusă de la Braşov, căci vedea seară de seară că lumânarea de seu ori de ceară, cu pâlpâitul ei, supără ochii bătrânei tot mai mult. Ea plânsese de fericire şi, înainte chiar de plecare, voise să ducă lampa asta în odaia de musafiri (ea şi acum tot aşa îi zicea, deşi era odaia lui Nicolache); i se părea că el avea mai multă nevoie, fiindcă de multe ori citea şi scria toată noaptea. Dar văzu că îşi cumpărase una la fel şi pentru el.

Îi dădură iar lacrimile şi se închină... Mi-a dat Dumnezeu copii buni." Din pricina durerilor de ficat căpătase un mers parcă fără sprijin, nesigur pe picioare.

Totuşi, puse cu plăcere târlicii cei noi, îmbrăcă un capot, peste el o scurteică de casă şi se duse la bucătărie să vadă darul pe care-l primise de la nevasta postelnicului Medelioglu. În fiecare an îi trimitea de Anul nou câte un dar, de când o făcuse bine de un soi de dambla, înțepându-i spinarea cu

ace, cum aflase ea de la un bătrân hagiu, cu care stătuse mult de vorbă despre leacurile arapilor[224] din India. După înțepături o ținea acoperită bine, punându-i cataplasme de fiertură de mătrăgună. De şapte ori îi făcuse ai casei maslu, o duseseră şi o culcaseră la Sfânta sfintelor, ca să treacă preotul peste ea cu sfânta *Evanghelie*, dar fusese de prisos. Însă cu înțepăturile astea se făcuse bine. De atunci, de câte ori era cineva bolnav în casă, numai pe ea, pe serdăreasă, o chemau.

Erau închişi în magazia de lemne doi godaci lungi şi albi de tot, lați în spate, cu părul rar, dar mătăsos, cu urechi blegi şi fălci mari, cu ritul ca o perniță trandafirie. Flăcăul care adusese sacul în spinare. Înalt, slab, cu fața măslinie, înfăşurat într-o scurtă peticita şi încălțat cu nişte cizme groase la fel de peticite, îi spusese că a zis cocoana să nu-i taie, ci să-i păstreze dă prăsilă, că d-aia i-a trimis o pereche…

Dar aici în bucătărie o mai aşteptă şi altă bucurie. Vorniceasa Zinca Golescu, pe care o cunoştea numai prin copiii ei, dar n-o văzuse niciodată, îi trimisese patru ghivece cu un soi rar de indruşaim[225], adus pentru ea anume de la Adrianopol. Indruşaimul acesta înflorea şi iarna, dac-a era ținut la lumină şi căldură, iar florile, în umbreluțe de tulpini subțiri, erau de culoare aproape vişinie. „E foarte bun de pus iarna la ferestre, pe mese, ori de arimat de tavan”, se gândi Zinca. Vara, e minunat pentru cerdac. Găsi între flori şi un bilet: „De la o Zoe pentru altă Zoe. Anul nou cu noroc”. Ştia că Zinca Dolescu iubeşte nespus florile, că a reparat de curând conacul de Ia Goleşti şi că a făcut acolo o grădină cu soiuri rare, aproape tot atât de frumoase ca aceea de la Belvedere, unde se ducea tot Bucureştiul să vadă Horile Goleştilor.

Se auzi dintr-o dată o talangă sunând dârz la uşă şi după ea plesnele năprasnice de bici, întovărăşite de chiote şi hăuieli, ca şi de mugete grozave. Copiii se treziră din somn şi alergară la ferestrele de la uliță ca să vadă colindul, Zinca venise şi ea, cam greoaie la cincizeci şi ceva de ani, iar după ea bucătăreasa şi Paraschiva.

Era acum ceva temeinic, nu ca „plugulețele” acelea fără plug de-aseară, când doi-trei băieți pocnesc din bici, şi

unul sună un clopoțel, spunând grăbit ceva ce nu se înțelege.

Apăruseră pe la ferestre şi vecinii.

Se oprise în fața casei lor, în zăpadă, un plug mare de lemn, dar cu cuțitul de fier, tras de şase boi plăvani, cu coarnele poleite cu hârtie aurie, roşie şi verde… înapoia plugului, pus pe o săniuță, în care era înfipt şi un brad mic împodobit, era un butoiaş, care în loc de capac avea o piele de tobă bine întinsă. Ieşeau din ea câteva fire de mătase. Un flăcău, purtând peste zăbun cămaşă de pânză lungă, cu râuri de arnici roşu, care-i ajungeau aproape până la opinci, în care băgase peste obiele două perechi de ciorapi de lână, trăgea de fire cu iscusință şi asta făcea ca buhaiul să scoată acele mugete grozave.

Împrăştiați de-a latul uliței, în zăpadă, în jurul plugului şi al buhaiului, încă vreo şase-şapte flăcăi, purtând la fel peste sumane şi zăbune cămăşi lungi, țărăneşti, cu râuri de arnici roşu, hăuleau şi pocneau fără încetare din bicele cu codirişteа scurtă ca la gârbaci, dar cu şfichiul de mătase legat de frânghii noi, lungi de patru-cinci coți. Cel de la uşă, care suna într-una talanga de oi, răcnea ceva cu „bădița Traian, care s-a sculat mai an“, ceva care, acum din pricina vuietului, nu se mai putea înțelege.

Atunci Bălcescu îl văzu din nou pe flăcăul pe care-l zărise de dimineață, cu un sac în spate, căutând ceva şi până la urmă intrase, înviniețit de ger şi rebegit, în curte. I se păruse şi atunci că l-a mai întâlnit undeva. Acum îl văzu însă bine, cu sacul gol în mână, şi în cap cu o şapcă trasă zdravăn, dar tot fără să-i acopere urechile învinețite de ger. Aştepta să sfârşească plesnetele de bici, ca să poată pleca şi el. Dar Nicu ştia acum de unde-l cunoştea şi trimise repede să-l cheme înăuntru, chiar prin față.

Nepricepând despre ce este vorba, omul intră speriat, în timp ce Paraschiva punea trei sfanțihi în căciula unui flăcău, care arunca dintr-o traistă boabe de grâu peste ferestre, peste casă. Acesta puse apoi bucuros gologanii în punga de meşină{226}, pe care o ținea aninată de gât.

— Ascultă, dumneata eşti Bănică? Ai cântat miercuri seara la prietenul meu Voinescu, nu? întrebă grăbit Bălcescu,

Omul cu ochii mari, negri, înconjurați cu mult alb, fu gata să cadă jos.

— Eşti bolnav, ce e cu dumneata?

Îl aşează pe scaun, ceru să i se aducă un ceai cald. Şi astfel află ce era viața lui Bănică Mustea în acest mijloc de veac romantic şi generos.

Ai lui se treziră robi la postelnicul Medelioglu de la Vadu Rău, care-i cumpărase de când se vânduse la sultan-mezat averea Dudescului. Tatăl lui era cu fierăria şi potcovăria curții, mamă-sa avea în seamă păsările, iar două surori erau slujnice sus în casă. Un unchi era lăutar, iar feciorul acestuia, țambalagiu. Boierul Medelioglu iubea nespus cântecul de lăută şi punea totdeauna să-i cânte lăutari la masă. De mic, Bănică prinsese ceva din meşteşugul unchiului său, iar de când a fost să aibă vreo şaisprezece ani, Medelioglu nu se mai putea lipsi de el. Îl cereau şi prietenii lui uneori, dar el nu-l prea da, căci acum Bănică rămăsese singur la vioară, unchiul Stănilă căpătase un reumatism la mâini şi nu mai putea îndoi degetele pe coarde, de aceea încercă să se facă muscalagiu. Dar şi cu naiul mergea destul de greu, iar până la urmă rămăsese să cânte numai din gură, căci ştia o seamă de cântece de inimă albastră... într-o seară, prin mai, când boierul era la moşie, Bănică a fost dus de vătaful curții, un transilvănean, trocar cum se zicea, la sala Slătineanu, unde l-a auzit cântând pe Wiest şi orchestra lui... A venit acasă, în odaia lungă, joasă, cu pereții coşcoviți, ale cărei uşi dau de-a dreptul în curte lângă puț, în mocirlă care nu se mai usucă niciodată, decât când e ger iarna, şi în seara aceea n-a lăsat niciun rob să doarmă. Cânta ca înnebunit tot ceea ce păstrase în ureche.

Vătaful a stat toată noaptea acolo, iar după ce li s-a stricat somnul, chiar şi ceilalți robi au ascultat răpiți ceea ce scotea din coardele viorii Bănică.

A doua zi, vătaful Ioachim l-a luat în grădină; s-au lungit împreună pe iarbă şi Ioachim i-a spus o părere a lui.

— Mă Bănică… tu trebuie să mergi să înveți la neamțul ăla, la Wiest, până i-oi fura meşteşugul…

— Nene Ioachime, nu pricep…

— Îți spun eu… Ai să te duci să spui că vrei să înveți şi, după câte ştiu eu, el o să te ia de şcolar, că am întrebat eu, şi am aflat eu că el are o şcoală… şi caută băieți cu dar la cântat.

— Dar, nene Ioachime, cum o să plec io dă la curte? Dacă o să afle boieru? Mă sfărâmă în picioare…

— N-o să afle, măre băiete… că nu t-ei duce să înveți decât când nu este el în Bucureşti… Şi apoi şi dacă află după ce oi învăța tu… mai curând va fi să se bucure… Se laudă el acum cu tine pe la prietenii lui, da' ce-o să fie mai târziu când o să furi ştiința lui Wiest?

Bănică s-a uitat cu silă la hainele lui peticite, zdrențuite.

— Zău, nene Ioachime, ce-mi spui dumneata o fi poate cu putință în Transilvania, acolo la Sibiu, dă unde eşti dumneata, dar p-aci e greu…

— Nu fi prost! Ai să mergi cu mine să-ți faci nişte straie mai acătării – că ştiu că ai ceva bani adunați din bacşişuri. Le laşi, când or fi gata, la un prieten al meu, dă peste munți, om cu minte dreaptă. Când pleci la şcoală… te duci şi te îmbraci la el… Tot la el te întorci şi te dezbraci, îți iei țoalele şi vii acasă…

Până la urmă aşa a făcut.

Luni întregi, cât boierul era la moşie, arnăutul de la poartă îl lăsa să iasă, fiindcă spunea Ioachim că Bănică e trimis să stea lângă gardul grădinii de la Giafer şi să asculte lăutarii vestiți, ca să învețe cântece noi pentru boier…

Dar la şcoala lui Wiest nimeni nu ştie nici azi că Bănică e țigan rob. Ar muri de ruşine ca adineauri dacă ar afla cumva ceilalți şcolari ai lui Wiest că el îi freacă boierului picioarele dimineața, îi ține ligheanul, îl bărbiereşte şi face şi alte treburi de slugă de odaie şi de ciubucciu…

— A aflat Medelioglu că acum cânți după note?

— Încă nu…

— Şi ce-ai de gând să faci?

— Ma răscumpăr, sau dacă nu, mă spânzur într-o noapte în grajd…

Bălcescu se supără de-a binelea.

— Nu vorbi prostii, lasă spânzurătoarea… Trebuie să le eliberezi… Trebuie să găsim noi douăzeci de galbeni cu care să le poți răscumpăra. Am eu un plan. Trebuie să vii să cânți mâine seară la „Asociația literară”. După asta vom aduna acolo banii care ne trebuie.

— Cu douăzeci dă galbeni nu pot fi răscumpărat. Boieru nici nu vrea să audă. I-a dat marele logofăt Bălăceanu o sută dă galbeni pentru mine… într-o seară când ei jucau cărți… şi când m-a luat pă mine şi pă văru Ristache, țambalagiu… cu el.

Bălcescu încremeni.

— Nu te-a dat pe o sută de galbeni? Dar asta e o sumă, nu glumă, cumperi… dar se întrerupse, căci simți că orice comparație ar fi fost penibilă. Îi place lui atât de mult muzica?

— Muzica, ciubucul şi vinul… Stă după masă într-un scaun mare, cu o tipsie dinainte, pă care e cafea, un ciubuc şi sticla dă vin. Stă singur aşa, şi noi îi cântăm un ceas, două, până îl fură somnu şi să duce să să culce.

— Auzisem că-i o fiară… E cel mai ticălos dintre proprietarii de moşii… Cum mai arată ca înfățişare?

— Io… ştiu? Cum să vă spun? Este mic, osos, uscat şi la trup, şi la față… nu are *dăcât* piele galbenă pă el… Are nişte ochi ca ai mei, şi nasul lung, cu o mustață întoarsă ca o lipitoare în jos… E ras la tâmple şi la ceafă.

Bălcescu zâmbi. Acum îşi aduse aminte unde l-a cunoscut pe Medelioglu, cu vreo cinci ani mai înainte: la conacul lui Raletu.

— Am înțeles… Va fi greu. Dar trebuie să izbutim… Trebuie să cânți mâine seară la „Asociația literară”.

— Nu pot… nu vreau să afle nimeni că sunt rob…

— Lasă prostiile astea, Bănică… şi deodată se întoarse spre el… Ce-ar fi dacă ai fugi, Bănică?

Vioristul clătină din cap, cu amărăciune şi spaimă.

— Unde să fug? E greu să scapi dă boieru ăsta. Au fugit unii oameni ai lui în munți şi tot i-a aflat... Pă urmă şi-au scuipat plămânii.

— Ştiu eu pe cineva care a fugit de pe moşia lui... Dar, în sfârşit... e altceva... Ascultă... şi Bălcescu se opri din plimbarea lui agitată... Vei cânta mâine seară... la soarea... iar acolo nu va şti nimeni, decât ce vei vrea dumneata să se ştie. Stai jos şi bea-ți ceaiul, că se răceşte... Ia şi din cozonacul ăla...

— Dar cum o să lipsesc din curte mâine seară?

— Ai să vezi cum... dar bea-ți ceaiul...

Bălcescu ieşi şi se întoarse întovărăşit de maică-sa. Bănică sări desperat în picioare, se înecă vorbind cu gura plină şi fu să moară apoi de ruşine că a vărsat ceaşca cu ceai.

Până la urmă a rămas că serdăreasa va cere pentru mâine seară, de la nevasta lui Medelioglu, să i-l trimită pe Bănică să cânte la ea acasă. Apoi se va face cum e mai bine...

O soarea artistică

Casa vornicului Iordache Florescu era întâia casă din josul Podului Mogoşoaiei, lângă bisericuța Sfântu' Spiridon de pe malul Dâmboviței, care se găsea însă pe atunci de partea astălaltă, căci în spatele casei banului Ghica, gârla făcea un mare ocol în jos, spre miazăzi, tocmai printre bisericuță şi mănăstirea Antim... Era o casă veche bătrânească, cu pivnițele de cărămidă boltită, de rezistase zeci de ani iureşului apelor de primăvară mânioasă, mai ales cu ajutorul a trei rânduri de bulumaci groşi cât omul, care întăreau malul ceva mai ridicat, deasupra sporit în totul cu alte vreo treizeci de proptele, fagi întregi curățați de ramuri şi cojiți. În catul scund, deasupra, era un mare număr de odăi, nu numai pentru cei zece copii ai marelui vornic, dar şi pentru musafiri, căci era una dintre casele cele mai ospitaliere din Bucureşti. Aproape toți Floreştii moşteniseră chipul mereu încruntat, cu capul mic şi sprâncenat al vornicului, pe un gât lung, iar

trupul îl aveau înalt şi şui; şi totuşi erau foarte căutaţi de toată lumea, ca oameni de viaţă.

Pe Podul Mogoşoaiei, în sania de piaţă, cu valtrap şi cu zurgălăi, cu cai purtând tuiuri roşii în frunte şi mânaţi de birjarul care stătea în picioare, veneau cei patru Bălceşti: Nicu şi Sevastiţa pe scaunul aşternut cu blană vopsită vişiniu, iar Costache şi Barbu în spatele lor, în picioare, pe laviţa dinapoi, cum era obiceiul pentru tineret. După ce trecuseră de hanul şi prăvăliile bisericii Zlătarilor şi cele de la Sfântul Ioan cel Mare – era cam peste drum – fuseseră nevoiţi să se oprească în dreptul fostului Han al lui Constantin – Constantin Brâncoveanu – unde, pe maidanul înzăpezit, se afla acum un circ{227} mare. Era ceasul la care boierii veneau la reprezentaţii în sănii, de pe toate uliţele vecine, ca şi gloata, aceasta bineînţeles pe jos. Săniile se îmbulzeau unele într-altele de nu mai putea niciuna să treacă, nici să lase loc unui vicleim{228}, cu facle, irozi, soldaţi, ciobani, îngeri, care se încurcau printre ele. De atâta *umblet*, se zobise zăpada şi se făcuse pulbere groasă fumurie, toată. Aşteptând, văzură de aci, devale, pe malul gârlei îngheţate tun, aprins, în faţa casei Floreştilor, focul cel mare la care se încălzeau vizitii şi masalagiu. Oamenii aduseseră laviţe lungi şi tari de la bucătărie, beau ţuică fiartă şi puneau să le cânte copiii cu steaua. Flăcările mari arătau ferestrele casei luminate de ele şi, ca zugrăvite pe un perete în para focului cu sfinţii pe ea, toată bisericuţa Sfântul Spiridon din malul apei... Săniile de casă aşteptau trase pe maidanul din faţă, şi caii acoperiţi cu cergi rontăiau grăunţe.

La scară, Balceştii dădură drumul săniei de birjă, cum se zicea, şi urcară cele câteva trepte ale cerdacului, unde-i aştepta o slugă de curte cu o saricâ miţoasă şi pâslari; sluga le deschise uşa cea mare.

Se ştia, firește, că nu e un mare bal, că e doar o soarea a tineretului iubitor de literatură, de muzică şi danţ, gata să aplaude şi poeziile patriotice citite de Bolliac şi de Grigore Alexandrescu.

De obicei, atunci când era vorba de primit un oaspete mai de seamă, să zicem vreunul dintre marii boieri reformişti (Ion Câmpineanu, de pildă), la intrarea saloanelor unde aveau loc soarelele „Asociației literare”, cum se numea acum societatea de curând constituită, se afla chiar preşedintele Iancu Văcărescu, iar pentru oaspeți obişnuiți, numai unul dintre membrii comitetului, dar totdeauna având alături şi pe stăpâna casei sau altă reprezentantă a neamului ei. Nicu Bălcescu fu foarte surprins când de data aceasta văzu că sunt întâmpinați de cei doi frați, care păreau gemeni, Dimitrie şi Costache, în fracuri tutunii fără cusur, având însă alături nu pe Luxița Florescu, ci pe vioaia Ana Ipătescu, despre care ştie, e drept, că împreună cu Lucica şi Sevastița era a treia femeie inițiată în secretele „Frăției”, datorită mai ales grijii ce-i purta colonelul Nicolae Golescu, cel ce avea o încredere nemărginită în ea şi o socotea ca pe o rudă a sa, încredințându-i multe secrete politice.

Sala în care intraseră era numai un fel de anticameră a salonului cel mare şi avea numaidecât, în stânga, odaia celor doi frați, Costache şi Dimitrie, pe când ceilalți copii ai vornicului îşi aveau odăile lor în partea dinspre gârlă, unde casa mai avea, deasupra malului, un cat puternic proptit; catul acesta fusese adăugat acolo în fund, cu timpul, numai pentru copii, care tot sporiseră la număr. Sala de la intrare era destul de înaltă, dar ca tot restul casei, cam prea veche, netapetată, ci doar zugrăvită cu mari buchete de flori, pietate cu apă, foarte palide, în mijlocul unor mari chenare aurii, căci aşa dorise Luxița, al cărei cuvânt era lege în casă… Spunea ea râzând că zugrăveala e mult mai uşor de curățat decât tapetul. Două oglinzi mari cu ramele în acoladă de fiecare latură şi aurite îşi făceau față, multiplicând la nesfârşit pe cei care îşi scoteau hainele groase de pe ei, ca să rămâie îmbrăcați de serată. Şi aici era o înnoire cerută de Luxița şi ştiută de toți prietenii şi anume că nu mai era nevoie să rămâie întreaga seară toți slujitorii musafirilor într-o odaie de dedesubt, ca să le păzească hainele groase, de obicei foarte scumpe. Doi oameni de casă, supravegheați de vătaful curții, luau acum

hainele boierilor şi le duceau cu grijă în odaia băieţilor, unde le puneau pe paturi, pe scaune, pe masa de lucru chiar. Slujitorii aceştia erau acum deprinşi cu asemenea rânduială şi se dusese pomina că nu fac nicio încurcătură şi pot să dea, în orice clipă, orice haină care li se cere.

Cei patru îşi lăsară deci veşmintele şi Costache Bălcescu apăru în salon, înalt şi subţire, într-un frac negru, cu guler de catifea albastră, cu un jabou de mătase alb-albăstrui în loc de guler şi cravată de o eleganţă care făcuse să i se dea de la o vreme, între fete, numele de *„prince noir*[229]*“* – după ce fusese un timp „baronul“ – poreclă de care el auzise şi era foarte mândru în sinea lui. Unii îl bănuiau că la serate îşi măreşte cu picături de arsenic ochii negri, şi aşa destul de mari. Îşi mângâia uşor cu palma bărbuţa subţire ca un chenar şi, cu Sevastiţa la braţ, ea în rochie de tafta albastru-închis (căci se socotea la douăzeci şi patru de ani fată bătrână), îşi făcu în sală o intrare foarte observată de toată lumea. Barbu n-avea încă frac, ci numai un fel de redingotă, despre care numai el ştia că este a lui Costache, bine transformată de un croitor neamţ de lângă metohul Episcopiei. De altfel şi el era aproape tot atât de înalt ca şi Costache, dar spre deosebire de acesta, aproape blond şi cu ochi mici sub fruntea mare, boltită, şi obrajii parcă de două ori mai înalţi decât ar fi fost firesc, încât umerii lor cădeau prea jos şi când slăbeau erau prea vădiţi, arătându-i nasul prea mare.

Bălcescu îl întrebă puţin mirat pe Dimitrie, care luase de braţ pe Barbu, unde e Luxiţa, iar acesta îl lămuri că este sus, în iatacul ei, puţin cam bolnavă, că nu se poate duce nimeni s-o vadă, fiindcă doctorul Gronau (doctorul la modă) nu dă voie.

Era destul de neliniştit, când Ana Ipătescu se apropie de el şi, luându-i braţul, trecură prin cele două saloane care dădeau unul într-altul şi erau acum pline de tineret. Când ajunseră în fostul pridvor, lung cât casa, închis acum cu un geamlâc ca o galerie cu faţa spre gârlă, îi spuse în şoaptă să se urce sus la Luxiţa, căci ea îl aşteaptă.

Un covor lung printre nişte hârdaie verzi cu leandri şi lămâi sterpi de-a lungul peretelui acoperit de litografii, ducea pe o scară de lemn, boită în roşu, la iatacul de sus. Un slujitor de casă îşi făcea de lucru acolo, având cuvânt ca din porunca doctorului neamț să nu lase pe nimeni să treacă mai departe.

O găsi în iatacul ei, culcată pe patul cu baldachin de mătase verde deasupra, sprijinit de coloanele răsucite de lemn de nuc, bine lustruit. Era într-un capot de mătase de culoarea sidefului, peste care avea un fel de jachetă lungă de catifea verzuie, tivită cu o blană subțire de oposum. Câte trei zulufi în stânga şi în dreapta îi făceau fața mai mică, accentuându-i sprâncenele prea negre, cam depărtate, dar ea îl primi surâzătoare şi chipul ei îi păru nespus de grațios, aşa lungită pe pat.

— Ce-i asta? Eşti bolnavă? întrebă el neliniştit, înainte chiar de a-i da bună ziua.

Ea nu-i răspunse ci, rămânând culcată, îşi ținti asupra lui privirea, cu un surâs plin de taină.

— Lucico, reluă el tot mai neliniştit, eşti într-adevăr bolnavă?

Ea zâmbea mereu, cu ochii pironiți asupra lui. Părea că vrea să-i ascundă ceva.

— Nu pot să-ți spun…

Se sperie şi mai rău de acest răspuns şi atunci tânăra şi oacheşa femeie îi făcu semn, cu degetele moi ca un surâs, să se apropie, şi-i spuse ceva încetişor la ureche.

El rămase încremenit şi o flacără îi trecu prin ochii mari şi uşor oblici, peste obrajii negricioşi.

— Acum n-ai ce face, va trebui să mă iei de nevastă…

Foarte tulburat, se plimba încet prin iatac, netezindu-şi cu palmele tâmplele care-i zvâcneau, pletele mici de diacon, întoarse peste urechi. Nu putea vorbi, se gândea atât de concentrat, de parcă ar fi fost într-altă lume…

Îşi reveni când ea îl întreba, surâzătoare:

— Nu te bucuri?

Atunci el veni lângă pat, îi luă mâna uşoară în mâna lui fierbinte şi-i spuse cu o voce gravă, înfrigurată:

— Ți-am vorbit cu sinceritate, Lucico. Tu nu înțelegi că eu sunt un om bolnav, că eu nu am dreptul să am o femeie totdeauna lângă mine, fără ca viața ei să nu fie în primejdie? Mama nu ştie că şi eu sunt bolnav, de aceea îmi vorbeşte deschis. Ei bine, ea socoate din experiența ei doftoricească că această boală se ia.

— Puțin îmi pasă… şi mâna ei uşoară îl strânse tare şi-l sili să se apropie şi mai mult, îl sili să îngenunche lângă pat, apoi îşi apropie gura de buzele lui şi-l sărută apăsat.

Dar el era tot îndepărtat, tot în lumea lui de gânduri şi după un timp îi spuse adânc îndurerat:

— Dar copilul? Eu nu voi avea curajul să-l țin lângă mine, să îmbrățişez făptura aceea mică şi nevinovată, aşa cum aş dori din toată ființa mea.

— Cred că nu e tocmai adevărat ce spui tu… dar… să ni-l dea Dumnezeu şi vom face aşa cum e datoria noastră să facem.

Vorbea înțelept. Avea acum treizeci de ani şi o dorință fără margini de a fi mamă.

Bălcescu rămase îndelung pe gânduri, pe mica treaptă de la picioarele patului. Apoi reluă ca un obsedat:

— Viața mea este hotărâtă… şi fiecare ceas al ei trebuie folosit cu *scumpătate*… Trebuie să ştim să jertfim tot ce nu duce pe calea acelei idei care ne călăuzeşte… tot ce ne poate face într-o clipă oarecare să şovăim… Zâmbi, privind-o cu o nesfârşită dragoste, şi adăugă: De pildă, ca acum.

— Dacă tu socoți că aşa ți-e scris… că asta e soarta ta… eu nu te pot împiedica.

— Nu aşa mi-e scris, Lucico… (De când se simte mai legat de ea, îi spune de preferință, numai el Lucica.) Soarta mea e o soartă pe care mi-am ales-o eu singur, în deplină libertate, înainte chiar de a îi bolnav… Apoi se ridică dintr-o dată hotărât, duse mână nervoasă peste fruntea prea înaltă, cam prea modelată, ca şi când ar fi risipit un vis şi continuă: Să ajuți milioane de robi trudiți, să fii părtaş la ridicarea lor la

o viață nouă, omenească, liberă este o datorie de la care eu de acum încolo nu mă pot sustrage orice aş face... şi drept să-ți spun, când sunt singur cu mine însumi, mi se pare că e o soartă cu care mă împac, nu fără un soi de fericire, din adânc.

Ea înțelese şi-i vorbi cu o cinstită hotărâre:

— Eu nu te voi împiedica niciodată de la ceea ce tu socoți că e datoria vieții tale... Voi căuta să-mi fac totuşi viața alături de tine, în umbra ta... iar de la aceasta tu nu mă poți împiedica.

Au rămas amândoi mult timp tăcuți, tresărind doar când Ana Ipătescu intră ca să anunțe foarte tulburată:

— A venit.

Luxița se întunecă puțin.

— Cine i-a ieşit înainte?

— Iancu Văcărescu şi cu mine... pe urmă s-a adunat lumea în jurul lui.

— Acum ce face?

— Stă într-un colț al salonului cu lire şi harfe de vorbă cu Iancu Câmpineanu.

Salonul cu lire şi harfe era întâiul dintre saloane.

Puțin iritat că se vorbeşte fără să i se spuie de-a dreptul despre ceva, care probabil îl interesează, întrebă:

— Cine a venit, despre cine e vorba?

— Cantacuzino, Costache Cantacuzino... îi spuse în grabă Luxița, cerându-şi parcă iertare că a întârziat să-i spună.

Bălcescu fu într-adevăr uimit. Îl ştia plecat de multă vreme din țară, după ce fusese în conflict cu Alexandru Ghica, pentru că acesta îl înlocuise din toate slujbele. Intrigase şi el ca să-l scoată din domnie, şi, adăugind la multe alte pricini între care şi votul potrivnic politicii lui la cel al Adunării Obşteşti, izbutise; dar când avu loc alegerea de la sfârşitul anului 1842, Costache Cantacuzino nu întruni decât un număr ridicol de voturi. De supărare, vesti că el nu mai rămâne în țara asta nerecunoscătoare, că se duce să trăiască în străinătate, mai ales la Constantinopol, unde cam pregătea acum şi căderea lui Gheorghe Bibescu, norocosul cu o sută

treizeci şi unu de voturi, de la alegerea care-l umilise pe el însuşi atât de mult. Ceruse lui Iancu Văcărescu, spre uimirea tuturor, să fie primit la soareaua literară de astă-seară. Spre neliniştea multora... Cel mai neliniştit fu colonelul Nicolae Golescu, care, aflând de această vizită, anunțase de pe la prânz pe Luxița, prin Ana Ipătescu, să-i înlesnească chiar în astă-seară o şedință de comitet a „Frăției".

— Acum înțelegi, domnule Bălcescu, de ce Luxița este bolnavă şi nu are voie nimeni să urce aci sus? îl întrebă râzând Ana.

Se hotărî ca Ana Ipătescu să vestească pe frații Goleşti, pe Arăpilă, pe Bolliac, pe Tell şi pe Axente Sever, de îndată ce vor sosi, să urce pe scara din dos sus la iatac, pentru o consfătuire, aşa cum de fapt se mai întâmplase şi altădată, numai că atunci, tot în vremea unei serate, şedința „Frăției" avu loc în pivnița boltită şi întunecoasă, cu ieşiri secrete spre zăvoaiele gârlei.

Nu era vorba propriu-zis de un comitet, căci statutele nu putuseră fi respectate întocmai, ci de un nucleu dintre membrii „Frăției", care aveau îndeosebi încredere unii într-alții.

Jos, lumea aproape se îmbulzea. Aproape că se umpluseră cele două saloane foarte vaste, zugrăvite tot cu apă, dar primul salon, cel mare, având pe pereți, în chenare mari şi pătrate, cu laturi aurii tot în acoladă, lire mari şi harfe, aurii şi ele, pe când al doilea salon avea în mijlocul chenarelor câte un mare scut alămiu de sub care ieşeau snopuri de sulițe şi spade. Erau făcute după acelaşi canon şi de acelaşi meşter care zugrăvise şi casa unchiului Manolache Florescu, de lângă Cişmigiu. De tavan era spânzurat un policandru cu zece brațe, şi de fiecare braț atârnau un fel de ciucuri de stras alb, care străluceau, răsfrângând flăcările lumânărilor de spermanțet{230}. Două oglinzi mari cu ramă îngustă înmulțeau lumânările, făcându-le scânteietoare.

Pregătirile erau sfârşite şi era gata să se înceapă programul artistic. Toate jilțurile, un fel de „empire{231}", cu spătar

destul de înalt, capitonate cu pluş albăstrui, fuseseră ocupate şi se mai aduseseră multe scaune de feluri diferite din alte încăperi. O canapea dreaptă şi lată ca un divan, cu spătar înalt, fusese rezervată, într-o parte, pentru poetul preşedinte Iancu Văcărescu şi pentru musafirii *neobicinuiți*, Costache Cantacuzino şi Ion Câmpineanu. Cel care vestea producția ce urma era tânărul Costache Florescu, şi el apăru acum din uşa dinspre galeria-cerdac, întovărăşit de Grigore Alexandrescu. Acesta îşi rezemă un cot de pianul din stânga şi aşteptă surâzând, puțin ironic, prezentarea.

— Strălucitul nostru poet Grigore Alexandrescu ne va citi *Satira duhului meu.*

Se auziră unele aplauze şi o voce din fund strigă:

— Vrem să auzim *Ucigaşul fără voie.*

Înalt, cu fața mare, smeadă, frumoasă, cu fruntea lată, cu plete romantice întoarse ca la diaconi, cum era moda, şi cu ochii depărtați, cu un statornic zâmbet ironic sub mustața mică, mătăsoasă, poetul citi cu oarecare indiferență, parcă absent şi totuşi cu o vervă neaşteptată de la o privire atât de melancolică, vreo câteva fragmente din *Satira duhului meu:*

„Trageți toți câte-o carte! Domnule, eşti cu mine,
Şezi, mă rog, împotrivă, şi vezi de joacă bine.
Dar ți-am spus, coconiță, că eu, din întâmplare,
Nici bine, nici nebine nu poci să fac cercare;
Am cuvintele mele: aste jocuri plăcute,
Cu voia dumitale, îmi sunt necunoscute.
Nebun cine te-o crede, vrei să te rugăm poate;
Astăzi chiar şi copiii ştiu jocurile toate.”

Se auziră în amândouă saloanele hohote de râs scurte şi murmure vesele. Poetul zâmbi cu gândul aiurea, îşi mângâie cu un deget mustața şi continuă simplu, fără să joace ori să declame:

„Dar cărțile cu mine e greu să se împace.

Mai lesne poci a spune hoțiile urmate
La zece tribunaluri sub nume de dreptate;
Mai lesne poci să număr pe degetele mele
Câți sfinți avem pe lună şi ci te versuri rele
Decât să bag în seamă ce carte nu e dată “

Din nou câteva cucoane chicotesc vesele, deşi satira pare anume scrisă pentru multe dintre ele.

„Râz văzându-te singur şi într-un colț doparte,
Parcă-ai fi mers acolo, ca să compui o carte,
Iar nu ca să te bucuri cu lumea dimpreună.
Dacă vro coconiță frumoasă, dulce, bună,
Crezând că ne prefacem, ne-ndeamnă, ne pofteşte
Ne ia la joc, greşeala-i îndată şi-o plăteşte:
Rar să se afle damă de mijloc aşa tare
Ca să n-o fac să cază la cea dintâi mişcare.
Ăsta îți e talentul şi darurile toate!“

Aici nu mai putu continua, pentru că larma şi veselia umplură amândouă saloanele. Spusese cu atâta limpezime fraza, că mulți îl şi văzură pe poet căzând cu dama în brațe pe podea.

I se ceru apoi cu aplauze stăruitoare să declame *Ucigaşul fără voie*, dar spuse că el e cam firav şi nu are forța dramatică de trebuință, totuşi e gata, dacă le face plăcere, să citească *Boul şi vițelul*, o fabulă nevinovată, pe care o spuse apoi cu aceeaşi iscusită distilare a ironiei. Fu iar aplaudat, fireşte.

În schimb, Cezar Bolliac, cu fața lui pătrată din pricina bărbii neîngrijite, cu ochii apropiați, rotunzi, iscoditori chiar prin ochelari, sub strânsura frunții vaste, cu jacheta lui destul de mototolită, veni cu pas hotărât, nu se rezemă de pian cum era obiceiul şi anunță puternic: *Clăcaşii*[232]. Era o poezie începută de curând, după sfatul lui Bălcescu, dar pe care nu o socotea încă sfârşită. Ținu totuşi s-o spuie, ca să audă cei de față şi alt sunet de cobză, cum zicea el.

„Oh! legați pentru vecie
De pământul unde stăm,
Plătim vecinica chirie
Şi pe apa care bem.
Nu avem nimic al nostru;
Tot în preajmă e străin!
Venim rupți din lucrul vostru
Şi dăm peste-al lipsei chin.

Ca un dobitoc de muncă,
Ca copaciul roditor,
Ca rodirea dintr-o luncă
Voi priviți pe muncitor.
El şi fiii, şi soție,
Boul, vaca şi viței,
Toți sunt zestre şi moşie:
Robi ai muncii, robi ai ei.
Sunteți veseli când ne vindeți
În arendă la cochinți[233]*!*
Cămătă pe muncă prindeți
Pruncilor de la părinți!
Bătrân, văduvă, copilul
Munca-le vă sunt datori;
Şi sudoarea lor, suspinul
V-aprind setea de comori “

Fu foarte aplaudat, căci în felul lui tineretul acesta era totuşi un tineret plin de inimă şi progresist, chiar dacă mai târziu, la vârsta când se dezvoltă instinctul de proprietate, cum băga de seamă ironic Bălcescu, avea să urmeze în cea mai mare parte legea intereselor lui.

După ce aplauzele se potoliră, Costache Florescu păşi în urmă unei destul de voluminoase boieroaice, îmbrăcată într-o rochie foarte largă, întinsă jos pe cercuri nevăzute de sârmă, o rochie de culoarea prunei coapte, de loc urâtă şi care lăsa vederii tuturor nişte umeri rotunzi, cam prea plini, dar albi. După ea venea, subțire şi juvenil, cu sprâncene groase peste

ochi, Dimitrie Florescu, care se aşează la pian, un „Erard“ negru cu coada, adus în Bucureşti de curând, dăruit lui Dimitrie de tatăl său, marele vornic, la terminarea Colegiului şi după sfatul lui Aristia, care vedea în tânărul acesta un talent muzical de mare viitor. Acum profesorul, în colțul de lângă fereastră, tresări de plăcere, văzându-l aşezat, plimbându-şi mâinile pe clape.

Costache Florescu era voios, căci nu se lăsase până ce nu-şi înscrisese în program voluminoasa lui simpatie, silindu-l pe fratele său să o acompanieze. Vesti:

— Vorniceasa Ghica, rugată stăruitor de noi, va binevoi să ne cânte o romanță compusă de Dimitrie Florescu, pe versuri ale marelui poet Alecsandri.

Tineretul întâmpină cu aplauze şi strigăte vesele pe compozitor şi pe interpreta sa, bucuroşi poate că nu le cânta iar aria din *Lucia di Lamermoor.*

— Îmi pare rău că gazda noastră, Luxița Florescu, este bolnavă în iatacul ei şi nu poate să ne asculte, cuvântă vorniceasa. Dar…

— Dar ascultăm noi… cântă… ascultăm noi, se auziră stăruitoare şi gălăgioase voci tinere, pe când Aristia făcea semne lui Cezar Bolliac, pe furiş, că ar vrea să-i spuie ceva. Cântecul plăcu, şi el vestea pe acel care avea să *compuie* bucata cea mai cântată a Bucureştilor în vremea aceea, tot pe versuri de Alecsandri, cunoscuta *Steluța*: „Tu care eşti pierdută în neagra vecinicie”.

În timpul acesta, în iatacul de sus urcaseră, neobservați de cei de jos, Nicolae Golescu, Ştefan Golescu, Arăpila, Voinescu II, Bolliac şi, spre surprinderea lui Bălcescu, Ion Ghica, venit în sfârşit de la Iaşi, unde era reținut de lecțiile de inginerie, pe care le dădea ca profesor la Academia de acolo.

Fireşte că întâiul lucru pe care-l discutară fu prezența lui Constantin Cantacuzino în țară – şi mai ales la această serată – cum şi consecințele ei pentru „Asociație”.

— Dacă intrigantul acesta s-a întors, fu de părere Bolliac, este că se simte tare. Cu siguranță că la Țarigrad n-a stat

cu mâinile încrucişate.

— Eşti sigur că a fost tot timpul la Ţarigrad? îl întrerupse Ştefan Golescu. Mulţi cred că în timpul acesta a fost la una dintre moşiile lui din Teleorman. Unii cred că a fost la Braşov şi la Viena.

Dar Ion Ghica era mai bine informat, căci mai totdeauna cei dintr-o capitală ştiau mai bine ce se întâmplă în cealaltă. Cantacuzino fusese de vreo două ori în ţară, cu treburi pe la moşiile lui, dar stătuse cea mai mare parte din timp la Constatinopol. Avea mari şanse acum, cu căderea lui Reşid-paşa, care nu-l putea suferi, să fie ajutat de noul mare vizir.

— În orice caz, spuse Ghica, este foarte neplăcut lucru că s-a poftit la această soarea. Vodă Bibescu, şi aşa pornit împotriva societăţii, va fi foarte supărat, probabil. Cantacuzino poate veni să vadă care e atmosfera în ţară, dar Iancu Văcărescu rău a făcut că n-a fost mai cu luare-aminte şi nu a găsit un mod oarecare spre a nu-l primi.

Bălcescu fu însă de părere că nimeni nu poate fi refuzat dacă îşi arată dorinţa de a asista la asemenea petrecere nevinovată. Tocmai pentru anumite motive care privesc „Frăţia“ trebuie păstrat caracterul deschis al reuniunilor „Asociaţiei literare“.

— Şi pe urmă, crede Iancu Ghica în mod serios că pe Bibescu îl neliniştеşte mai mult Constantin Cantacuzino decât Ion Câmpineanu, de pildă, care e totuşi obişnuit la aceste soarele?... Şi, deşi ştia că are să-l supere pe bunul său prieten Iancu Ghica, de vreme ce acesta era nepotul lui Câmpineanu, el continuă, zeflemitor: Adevărul este că zelul marilor boieri pentru ridicarea culturală a poporului român este desigur sincer, dar nu e lipsit de anumite dedesubturi. De ce a făcut tot ce a putut Alexandru Ghica numai ca să ducă la desfiinţarea Filarmonicii, care se manifestase cu atâta succes în 1834? De ce a băgat intrigi între Eliade şi Câmpineanu? Fiindcă i se părea – şi poate pe drept cuvânt – că Ion Câmpineanu îşi sporise prin Filarmonică, prin intelectuali mai ales, popularitatea şi deci şi sorţii de a-i lua locul lui Alexandru Ghica... De ce Bibescu, la rândul său, a dus iar la

desființarea Filarmonicii abia reînființată, făcând să nu i se mai dea sala de la Momolo şi anunțând că face el o nouă asociație teatrală cu Aristia, care e, mi se pare, jos în salon şi care ştie cât prețuiesc făgăduielile domneşti, căci şi acum e mereu purtat pe drumuri?… Sunt deci de părere că nu trebuie să luăm în seama toate toanele şi ifosele culturale ale foştilor, actualilor şi viitorilor domnitori. Adevărata ridicare în învățătură a neamului presupune mai întâi eliberarea din acea sclavie care este claca ticăloasă, care menține poporul român în rătăcirile întunericului. Nu este bine pe de altă parte, vă repet, că atunci când avem „Frăția“, unde suntem numai noi între noi, să facem din „Asociația literară“ un club închis, căci atunci într-adevăr ar da de bănuit.

Veni de jos Sevastița. Era trimisă de Ana şi aduse o veste neaşteptată.

— Marele agă halea, Iancu Manu, a venit să asiste şi el la soarea… A vrut să întrerupă cântecul când a venit el, dar a făcut semn să nu se deranjeze nimeni, să continue vorniceasa să cânte – tocmai cânta aria din *Lucia di Lamermoor* – până la capăt şi s-a mulțumit să se aşeze pe un scaun lângă uşă.

Asta puse vârf la toate. Omul care veghea la siguranța regimului venise el însuşi la această nevinovată soarea…

— E limpede că e trimis de Bibescu, care prin oamenii lui a aflat, desigur, că se află aci Costache Cantacuzino… Nu mai vorbesc de Ion Câmpineanu, fu de părere Ion Voinescu II.

— Câtă vreme sunt toți trei jos acolo, nu e nicio primejdie pentru noi, căută să-l liniştească Bălcescu, glumind.

Nicolae Golescu era însă şi el neliniştit. Adunaseră cei de la „Frăția” un număr destul de mare de arme de tot soiul la el la Belvedere, profitând de reputația lui de mare vânător. Dar ca să nu bată la ochi, dacă ar păstra în casă aproape treizeci de puşti şi vreo cincizeci de pistoale, în cele din urmă hotărâseră să ascundă o parte din ele într-un pod cu fân, cam părăsit, la Ana Ipătescu acasă, loc oricum puțin supravegheat.

— Totuşi, încheie el, vizita asta a lui Iancu Manu nu-mi place.

— N-ar trebui să vă fie atât de mult teamă de el. Se pretinde progresist şi prieten al scriitorilor şi pictorilor. I-a cerut lui Rosenthal să-i picteze întreaga familie... Ar fi putut veni aci din simpla plăcere de a asculta declamații şi muzică, fu de părere Ştefan Golescu.

Bălcescu se înfurie de-a binelea:

— Că el vrea să se ia bine cu cercurile progresiste, care pregătesc revoluția, este foarte firesc, căci îşi păstrează astfel omul dreptul de a coti în clipa potrivită, aşa cum va sufla vântul. Dar ca noi să nu vedem primejdia unei apropieri prea mari de acest om ar fi o greşeală de neiertat. În ceea ce priveşte armele, cred că ar trebui să cerem părerea fratelui Axente Sever, care ştie poate mai bine ce e de făcut şi are, printre tabacii lui, oameni care pot să ducă la îndeplinire o hotărâre, pe care am putea-o lua în această privință...

Fratele Axente Sever, profesorul ardelean, înalt, osos, cu frunte goală şi boltită deasupra unor ochi duşi în fundul capului, cu o barbă castanie destul de mare, care-i lăsa afară o parte din obrajii uscați şi bărbia în față, era înfăşurat într-un surtuc negru, strimt, şi avea mai curând o înfățişare de ascet.

— Apoi, fraților, eu gândesc că nu e bine să purtăm armele de ici, colo, aşa cum ni se năzare nouă că ar fi careva primejdie... Că atunci ajungem să le schimbăm locul în fiecare zi şi pare-mi-se că astfel nu facem decât tocmai să sporim primejdia. Caută să le lăsăm deci unde sunt şi numai dacă se întâmplă ceva că e musai să le mutăm, atunci om aviza, eu cu feciorii mei tăbăci, că cum îi mai bine să facem. Acum e bine totuşi că ştim din vreme şi ne-om pregăti şi noi.

Şi ceilalți găsiră că părerea profesorului de la Sfântul Sava e chibzuită. Aveau încredere în el, pentru că îl ştiau nespus de serios, deşi vorbea greu; dar el n-avea încredere în nimeni, ochii lui sfredeleau, bănuitori, pe toată lumea şi de aceea conlucrarea cu el era destul de grea. Nu se înțelegea decât cu Bălcescu şi numai uneori cu Nicolae Golescu, care, oricum, era şeful lui direct în ierarhia „Frăției".

Între timp, jos, în saloanele ticsite de lume, fu o nouă tulburare. Eufrosina Băl-Ceaurescu venea însoțită de aghiotantul lui vodă, faimosul colonel Dăscălescu... Era o mică întrerupere şi ea întrebă cu o prefăcută spaimă dacă n-a întârziat (căci înadins întârziase). Fu asigurată de cei care făcuseră cerc în jurul ei că e în partea a doua a programului.

Cei care fuseseră în iatac apărură treptat şi cu mare grijă, jos, în cele două saloane, intrând pe uşi diferite. Bălcescu veni prin odaia băieților şi păru deci că a venit de la intrare, de afară. Nu fu zărit de cei de pe marea canapea albastră şi nici de ceilalți, căci îi priveau toți, ascultând cu luare-aminte, pe Bolintineanu, care declama cu patos O *fată tânără pe patul morții*... Când cei de față văzuseră că Bolintineanu nu apare încă, se temuseră că se va fi ascuns, cum îi era obiceiul, şi-l căutaseră îndârjiți. Poetul fusese descoperit într-un jilț în odaia băieților şi chemat, cu aplauze care nu mai încetau, să declame bucata favorită a sexului frumos, pe care mai toate fetele o ştiau, de trei ani încoace, pe dinafară. Ceea ce el primi, după alt răsfăț, căci îi plăcea să fie răsfățat de femei. Avea fața destul de lată, şi fruntea bombată şi prelungită mult prin chelie. Mustața mică, mătăsoasă avea parcă sub ea un soi de sedilă, pusă de buza de jos, o aşa-zisă muscă. Era ceva molatic în toată făptura lui, foarte grațioasă, şi îndeosebi avea o dulceață feminină în ochii negri cu pleoape moi şi catifelate. Chiar acum când se încrunta, încrucişându-şi puțin privirea fără să-şi dea seama – ca să fie, chipurile, mai dramatic – nu izbutea să alunge de pe figura lui acea grație răsfățată.

Bolliac se apropie de Bălcescu, care era secretarul „Asociației", ca şi Voinescu II, şi-i spuse că înainte ca Bănică să cânte, el ar vrea să citească o poezie pe care a compus-o chiar atunci, când a aflat că vioristul totuşi va cânta. Vreo câteva strofe numai. Bălcescu le găsi într-adevăr foarte potrivite, dar fu de părere să le citească după ce Bănică va fi cântat.

Acum apăru, prin uşa care ducea în pridvor, Costache Florescu, urmat de Eufrosina Băl-Ceaurescu şi de un

tânăr înalt cu părul pe spate ca nişte plete, mai mult negricios. Crainicului îi veni nespus de greu să facă să înceteze aplauzele, ca să anunțe cine va urma. Când se potoliră, se anunță o scenă dintr-un vodevil franțuzesc, pe care ei îl jucau şi la teatru. Aristia, în colțul în care se retrăsese, se întristă auzind ce vor arăta cei doi. Era o scenetă banală, mai mult sau mai puțin vioaie, dar căreia Eufrosina îi dădea, e drept, un farmec nespus. La sfârşit cântă ea singură un fel de cuplet, care de doi ani era fredonat cu un fel de patimă de tinerele demoazele din lumea bună. Dimitrie Florescu apăruse neobservat şi fericit la pian şi o acompania.

Devenise neasemănat de frumoasă, acum, când împlinise de curând douăzeci de ani. Din rochia de catifea subțire, neagră, mult decoltată, lăsând umerii rotunzi şi albi, de altfel se albise şi la față de se dusese vestea că face băi cu lapte de măgăriță, creştea un trup zvelt, cu ceva marmorean în el. Era o rochie strânsă pe talie, cu prelungiri ascuțite spre şoldurile tari şi înguste, de unde se revărsa înfoiată, până la pământ. Părul ei ca de aur era întors în sus cu sprijinul unui conci încrustat cu mărgăritare. Cu fiecare pas, rochia ei largă, pe cercuri, sălta uşor într-un joc plin de grație, plimbându-i mersul sprinten. Ana Ipătescu aplaudă stăruitor şi, vrăjită, parcă de atât aur şi alb de trandafir, de ochii viorii, se întoarse spre Tița.

— Spune, Tițo, nu ți se pare că are ceva dintr-un heruvim?

Tița era şi ea tulburată de atâta frumusețe. Ceea ce nu înțelegea era cum putuse deveni atât de albă, căci până la cincisprezece ani părea mai mult smeadă.

Eufrosina, răspunzând aplauzelor stăruitoare, începu un nou cântec cu vocea ei fragedă, plăpândă, pură şi tulburător de limpede.

Avea o frunte delicată şi netedă ca marmura. Ochii, de un albastru nepământesc, în formă de migdală, cu gene negre lungi, străluceau sub sprâncenele subțiri, parcă aduse din condei. Obrajii gingaş modelați aveau unduiri de crin. Nasul delicat şi semeț îşi fremăta aripioarele nărilor, uşor înfiorate. Zâmbea tot timpul, ca să arate parcă tuturor, că deşi are buzele cărnoase şi moi, gura îi e foarte vie. Lucru rar

pe vremea aceea, avea toți dinții şi încă albi ca un miez de fildeş al buzelor roşii.

— Tițo, are întocmai aceeaşi rochie ca şi tine, numai că a ta este de tafta albastră şi a ei de catifea neagră, spuse din nou Ana Ipătescu vecinei ei.

Tița băgase şi ea de seamă asemănarea şi-şi aminti că învățaseră amândouă să croiască, de când îşi făceau şorțuri şi rochii de in, în grădină, sub nuc, când aveau paisprezece ani. I se mai ceru din nou Eufrosinei alte cântece. Ea făcu semn să se facă linişte şi spuse cu ochii calzi:

— Dacă maestrul Aristia, pe care-l văd în jilțul acela, e atât de bun să mă acompanieze la pian, voi cânta şi altceva. Vă rog să-l rugați şi dumneavoastră. Îl arătă în colțul unde era. Cei de față începură să-l aplaude şi el se ridică tulburat cu totul, surprins.

Nu mai vorbeau de doi ani, de când se supăraseră. În seara aceasta, el o privea mereu, îndurerat, ca pe un vis, ca pe o fericire pierdută pentru totdeauna. Când o văzuse intrând, cu acel frumos aghiotant domnesc, simțise un cuțit în inimă. Durerea amorțise, dar cuțitul rămăsese acolo. Deşi îşi jurase că nu-i va mai vorbi niciodată, acum gestul ei drăguț îl înfrânse încă o dată. Omul care luptase în rândul eterişților, pieriți în acel măcel cumplit de la Drăgăşani, nu putu să spună nu. Zâmbi cu frumoasa lui față de actor obosit, ochii mari i se luminară trist şi, cu acel mers bărbătesc şi nepăsător, care plăcea atât de mult pe scenă, porni spre pian.

Mai cântară încă vreo trei-patru cântece, răspunseră furtunii de aplauze, apoi ea îl luă de braț şi-l duse într-un colț, unde li se făcu loc pe o canapea.

— Şi aghiotantul tău?

— Lasă că e bine unde e. Are destule cunoştințe a ci,

Au stat de vorbă acolo multă vreme... Aristia se chinuia de moarte să ghicească adevăratele ei sentimente, dar oricât de experimentat era la vârsta lui, nu putu să vadă adevărul în gingăşia ei şireată.

Bănică aştepta cu vioara în mână în galeria cu geamlâc, lângă uşă. Tremura tot şi îşi muşca buzele. Avea să cânte fără acompaniament, căci nimeni nu ştia să descifreze la vedere notele noi şi nici nu fusese timp de repetiție. Îl rugase însă pe Dimitrie Florescu să stea la pian şi să-i dea din când în când pe *la.*

Intră, cel dintâi, flăcăiandrul negricios, cu sprâncenele negre, tari, amestecate parcă, pleoapa de sus fiind dusă în adânc cu genele; puse pe un trepied notele copiate cu grijă de Bănică şi cusute într-un caiet gros. Apoi anunță:

— Veți auzi acum un extraordinar violonist, elev al maestrului Wiest; ne cântă un *capriccio per violino solo* de Paganini.

Fură aplauze bucuroase, zgomotoase. Dimitrie se dădu într-o parte, rămânând să întoarcă foile. Bănică, într-un surtuc negru, legat la gât cu o cravată de mătase, cu pantalonii de culoare fumurie, aştepta lângă trepied. Lupta să-şi biruie tremuratul mâinii. Era palid ca de ceară, cu ochii, în albul lor mult, tot atât de negri ca şi părul. Avea mâna cu degetele subțiri, nervoase şi neobicinuit de lungi, crispate pe arcuş. Nu putea începe şi, în saloane, întârzierea lui produse o linişte înghețată. Apoi îşi muşcă buzele, aproape fumurii şi ele, strânse pumnul pe gâtul viorii şi începu…

Într-adevăr era ceva văzut şi auzit întâia oară la Bucureşti. Încălecarea frământată, perlată a sunetelor ca într-un joc nebunesc de rândunici bete de lumină, în jurul unui brad, la începutul dimineții, tăia răsuflarea ascultătorilor. Când cântecul părea că şi-a terminat creşterea şi se pierde, jocul nebunesc al sunetelor în cascadă sporea iarăşi mai tare.

A trebuit să cânte cinci-şase dintre aceste faimoase *capriccii.* Se ridicau toți în picioare şi-i cereau alte bucăți, şi altele. Când totuşi sfârşi şi dispăru – împreună cu Dimitrie – pe uşa care ducea la galeria cu geamlâc, apăru Bolliac întrerupând cu greu aplauzele.

— Scumpi prieteni şi prietene, vă cer îngăduința să vă citesc o poezie compusă de mine chiar astă-seară, când am aflat că

acest artist, pe care-l cunosc de mai multă vreme, va cânta aci, în fața dumneavoastră…

I s-a răspuns cu aplauze. Şi-a potrivit nervos ochelarii şi a citit cu o căldură şi o sinceritate aproape brutală:

„Cântă robul pe-a lui vioară,
Flăcări el în piepturi ne strecoară,
Cântă cel născut din mamă sclavă,
Pe noi toți să ne-aridice în slavă;

În genunchi el stă şi cântă,
Arta lui zic toți că este sfântă,
Mâna lui, întocma Paganini.
Dar picioarele le sfâşie spinii.
Când ne vrăjeşte, zicem, ce sublim…
Dar cât suferă noi nu simțim.
Îl lăsăm zdrobit de lanț, îl păzim cu dorobanț…

Voi numiți asta dreptate?
Şi mai spuneți, om cu om e frate,
Pentru zece, cinspre galbeni
Țineți în robie ochi de oameni?

Fraților, că totuşi suntem frați,
Este ceasul: nu mai pregetați.
Veniți lanțurile a-i desface,
În robie el a nu mai zace,
Veniți toți să ne unim,
Pe artistul rob să-l slobozim"

Încă mai erau toți sub vraja *capricciilor* lui Paganini când mâna bărbătească a lui Bolliac se adause şi ea ultimului vers, într-un îndemn din inimă. Aplaudară mult şi cu o căldură puțin obicinuită. El le făcu semn să se oprească şi apoi continuă:

— Uitați-vă despre ce e vorba… Acest mare violonist este țigan rob, spre ruşinea veacului nostru. Noi îi putem da libertatea cea fără de seamă dacă îl vom răscumpăra.

Prietenul Nicolae Bălcescu şi cu mine vă propunem să subscrieți toți câte puțin, cât vă lasă inima, iar cei care aveți şi mai puțin, cât puteți... Stăpânul acestui rob cere trei sute de galbeni. Să-i adunăm, dar, fireşte, nu toți astă-seară.

— Cât ai spus? întrebă Câmpineanu, căci temându-se ca suma să nu-i sperie, Bolliac se cam bâlbâise.

— Trei sute de galbeni...

Costache Filipescu, care era acum lângă Bălcescu şi Tița, înfățişa nedumerirea tuturor când îşi arătă uimirea.

— Trei sute de galbeni? Dar un rob se vinde cu cincisprezece-douăzeci de galbeni.

— După câte ştiu, spuse poetul patriot, suma aceasta de douăzeci de galbeni i-a oferit-o artistul însuşi, dar stăpânul lui nici n-a vrut să audă. Un prieten al boierului, care ar fi vrut să aibă în casa lui un asemenea viorist, a oferit o sută de galbeni, Atunci boierul lui a cerut trei sute.

A urmat o lungă tăcere, fiecare ocolea privirea celuilalt, neîndrăznind să spună cel dintâi un cuvânț care putea să fie nepotrivit; şi fiecăruia îi era teamă ca Bolliac să nu i se adreseze lui de-a dreptul.

Atunci, de pe canapeaua albastră, a ridicat uşor mâna acoperită de mâneca largă a binişului mătăsos până la inelele mari încărcate cu smaralde şi briliante Costache Cantacuzino.

— Să fie de la mine cincizeci de galbeni...

Suma păru foarte mare, depăşind chiar subscripțiile anuale ale societății, care nu treceau de zece-douăzeci de galbeni de persoană şi deodată începură aplauzele. Când se potoliră, lumea îşi îndreptă ochii spre ceilalți musafiri de seamă şi Iancu Manu se simți îndatorat să vestească cu un zâmbet care ascundea supărarea de a fi prins în situația să risipească banii:

— Fie şi de la mine treizeci de galbeni, şi se aşează iar picior peste picior, întinzând şi mai mult pantalonii cenuşii legați cu bentiță sub pantof, căci de la o vreme se îmbrăca nemțeşte.

Alte aplauze. Când Iancu Văcărescu se ridică, cerând să fie înscris şi el cu cincizeci de galbeni, fu o voie bună

înlăcrimată în cele două. Saloane, căci şi cei din salonul scuturilor erau îngrămădiți în uşă. Cei doi frați Golescu, care mai rămăseseră în sală, subscriseră fiecare câte treizeci de galbeni.

— Dacă lucrurile merg aşa, apoi încă o soarea ca aceasta şi vom avea banii de trebuință ca să zdrobim lanțurile acestui strălucit artist, lămuri emoționat Bolliac.

S-a ridicat Ion Câmpineanu, care, mângâindu-şi retoric barba mică şi frângându-şi cu mâna reverul stâng al fracului cenuşiu, într-un gest *obicinuit* la tribuna Obşteştei Adunări, unde fusese atât de ascultat, vorbi domol, cu o voce muzicală:

— E ruşinea noastră, a tuturor, că o sclavie demnă de epocile cele mai întunecate ale istoriei mai dăinuie la noi şi azi…

Şi continuă, în cuvinte destul de meşteşugite, o adevărată cuvântare, de altfel frumoasă, dar Bălcescu se întrebă dacă nu vorbeşte atât de mult tocmai ca să nu subscrie nimic, ori prea puțin.

— … Şi pentru ca să nu întârziem niciun ceas mai mult clipa când acest artist, care v-a vrăjit cu arcuşul lui, va putea răsufla în libertate la fel cu noi toți, vă rog să-mi dați voie să subscriu eu restul sumei de care e nevoie.

Bolliac încremeni şi abia putu să întrebe:

— Subscrieți… subscrieți o sută zece galbeni{234}?

— Dacă atât mai lipseşte, atunci subscriu o sută zece galbeni.

Bolliac ar fi vrut să mulțumească, dar se iscă un ropot de aplauze atât de îndârjite, încât rămase cu fraza începută.

Iancu Manu şopti malițios lui Constantin Cantacuzino:

— Prințule, s-a dus iar domnia… şi-i surâse arătând limpede că el a înțeles sensul întrecerii dintre cei doi rivali. Îi şopti la ureche, stăruind răutăcios: Ăştia de aici vor umple într-o săptămână Bucureştii, iar într-o lună, țara întreagă cu întâmplarea de astă-seară. Nu ai ce face.

Costache Cantacuzino îşi mângâie barba iritat, şi-i şopti şuierat:

— Nu-l vor puterile protectoare, mă. Degeaba se prăpădeşte cu firea... Apoi îşi bagă mâna dreaptă, cu inele multe, între inimă şi şalul persan cu care era încins peste anteriul cu flori de aur.

Se vesti curând că subscrierea va urma, pentru ca să se poată cumpăra şi o vioară potrivită pentru asemenea artist. Se vor aşeza foi de hârtie şi toc cu cerneala pe o măsuță şi fiecare, dacă doreşte, va trece şi va subscrie.

Cum se sfârşi programul, scaunele fură date la o parte şi un grup de fete zburdalnice înconjurară pe vorniceasa Ghica, rugând-o să cânte la pian, ca să se danseze. Lăsându-se destul rugată, vorniceasa se aşează totuşi la pian, plimba apoi mâinile pe clape, făcând ochii mici ca să pară visătoare şi începu un valț de Lanner{235}, pe care-l cânta fredonându-l în acelaşi timp. Grupul de ofițeri, căci erau destui, Costache Filipescu, Deivos, Cristophi, Fărcăşanu şi alții se înclinară pe rând, zornăindu-şi pintenii, în fața câte unei fetişcane care pândea clipa cu inima palpitând şi apoi se avântau lunecând lin... Se dansa foarte depărtat unul de altul, schițând mişcări de balans. Fetele, cu capul încadrat cu zulufi, uşor înclinat pe umăr, cu brațele tinere, goale, accentuau ritmul, legănându-se şi făcând să se legene şi rochiile lor strânse sub sâni şi largi jos ca nişte clopote mari de mătase, cu cercuri pe dedesubt de sârmă, aşa încât unele mişcări dezvăluiau pantalonii de batist alb, cu dantelă încrețită jos.

Alături de canapea se mai adunaseră jilțuri în semicerc, ca musafirii de seamă să poată privi în voie şi nu fără o vădită plăcere, de altfel. Fiecare pereche care trecea era măsurată cu privirea de aceşti de mult reputați cunoscători ai frumuseții femeieşti. Iancu Manu, spătos şi încă tânăr cu toți cei patruzeci de ani ai lui, îşi mângâie uşor cu un deget mustața stufoasă retezată scurt şi aruncă priviri admirative spre o boieroaică tânără, cu cap mic de copil, dar tot atât de înaltă ca el şi robustă ca o lupoaică roşcată: boieroaica se legăna uşor *dansând* cu Voinescu II. Era faimoasa Bălaşa Grădişteanu, o văduvă abia în vârstă de nouăsprezece ani. Cel poftit dintre ei (la al doilea valț) fu însă Iancu Văcărescu. Veni

la el, surâzătoare, una dintre nepoatele lui, aceea pe care Bălcescu o cunoscuse la conacul lui Raletu şi care împreună cu prietenele ei se amuzau drăcoase să-l învețe pe poet să danțeze danțurile moderne... De obicei el se prefăcea că se lasă greu, că „nu face", sau aşa ceva, atunci ceilalți dansatori se opreau şi ei şi aplaudau cu râsete prietenoase pe preşedintele lor, care mai era şi poetul iubit pe deasupra. Până la urmă învățase valțul destul de bine şi era, de altfel, singurul dintre poeți care ştia să danțeze. Deşi avea aproape cincizeci şi cinci de ani şi era oarecum greoi la trup, Iancu Văcărescu păstrase un fel de tinerețe care uimea. Avea şi el ochii mari ai Văcăreştilor, fața lor cărnoasă cu trăsături limpezi şi hotărâte, zâmbetul din tot chipul, gustul pentru frumusețea feminină, ceea ce răutăciosul epigramist Grigore Alexandrescu – care-l iubea nespus de mult şi-l necăjea şi în scris pe tema slăbiciunii lui pentru fete tinere – exprimă în diferite variante, dar lapidar: „Poetul Iancu Văcărescu, binecuvântatul muzelor şi binecuvântătorul muzelor numai în vârstă de şaptesprezece ani! " Ca mai toți bărbații în această epocă de trecere, îşi tot căuta şi el un fel de barbă mai potrivită, căci mai fiecare, ca toți purtătorii de barbă din lumea întreagă, încerca tot timpul „să-şi facă un cap". Avusese când barbă mare, boierească, răsfirată, când o tunsese pătrată, când o subțiase în față şi-şi tunsese mustața... Acum o purta scăzută în jurul bărbiei, ca poeții romantici, uşor deosebită de mustața care era lăsată ceva mai plină.

Bălcescu şi Tița, pe o canapea, la fel lucrată cu cea albastră, dar cu catifeaua de culoarea vinului, priveau din când în când la cei ce dănțuiau, deşi el ar fi vrut să fie din nou sus, aşa cum îi făgăduise Luxiței, ca să joace şah cu Bolliac, ori chiar cu ea, care oricum nu mai putea veni acum jos. Se iscă în saloane un soi de veselie şi Tița văzu că lumea râde fără răutate de o pereche de dansatori cu totul nepotriviți. O damă cam coaptă se lăsa dusă cu o mutră acră de Grigore Alexandrescu, pe care se vedea că nu-l putuse refuza şi care, cu un zâmbet ironic în colțul gurii, avea aerul să spuie: „Acum după versurile mele despre danț, aveți şi prilejul unei demonstrații". Se vedea limpede că tomnatica dănțuitoare era terorizată de gândul că ar putea să cadă pe podeaua ceruită cu un dansator aşa de puțin dibaci. De altfel, după câtva timp, ea mulțumi cavalerului ei şi se desprinse grabnic de el…

Costache pofti ceremonios pe Tița; ea se ridică subțire şi de o nespusă eleganță în rochia de tafta albastră, cu guler de dantelă albă şi tiv tot de dantelă la mâneci. Nu mai vrea să se îmbrace ca fetele, cu talia sus de tot, sub sâni, ci avea un corsaj strâns pe corp, lung, terminat în unghi ascuțit pe şolduri, de unde fusta se desfăşura larg până la călcâie. Femeile foarte împopoțonate, cum era moda, cu fel de fel de volane şi false croieli şi de culori foarte diferite, găseau că rochia, de o singură culoare şi aceea foarte închisă, era prea bătrânească şi nu-şi explicau de ce Tița place atât de mult bărbaților, mai ales că, în afară de faimosul ei picior mic, nu găseau la ea nimic deosebit… Cu mâna subțire uşor rezemată de brațul fratelui ei, tăcută, formau o pereche desăvârşită. Fața ei lungă şi limpede era acum frumoasă, deşi rece. Veniră fetele zglobii şi de dincolo să-i privească. „Veniți să privim, fetelor… *Le prince noir* dănțuieşte cu sora lui"… Treptat, rămaseră ei singuri şi Văcărescu îi chemă să treacă şi prin celălalt salon al lirelor şi harpelor, să-i poată admira toată lumea.

Când el, înalt, în fracul negru cu guler de catifea albastră, a dus-o la loc, au fost multe aplauze.

Din nou s-au perindat prin fața ei, poftind-o mai ales ofițerii cu uniformele strânse pe talie, scurte de tot, ca nişte fracuri cu coadă smulsă, cu epoleți mari de aur; dar ea, închisă în ea însăşi, îşi ceru scurt iertare, spunând că este obosită.

Grigore Alexandrescu, căruia îi plăcea totuşi valțul, dar simțea că-l evită dănțuitoarele, îşi luă inima în dinți şi se apropie de Tița, cu surâsul lui obicinuit, ironic.

— Aveți curajul să vedeți cum se poate dansa prost cu mult talent?

Tița îl privi lung. Nu-i plăcea acest perpetuu surâs ironic, dar simțea că e la el o mască menită să-i ascundă timiditatea şi marea lui sensibilitate.

— De ce nu?… şi se ridică, însă fără zâmbetul convențional al acestor formalități. De ce nu? Poetul care a scris *Umbra lui Mircea la Cozia*, *Anul 1840* are dreptul să dănțuiască şi prost dacă vrea.

Grigore Alexandrescu se simți măgulit şi, înainte de a-i cuprinde talia, se aplecă spre Bălcescu:

— Fii cu luare-aminte şi gata să ne ridici, dacă vom luneca pe duşumeaua asta lustruită.

Atunci ea îi spuse cu oarecare severitate:

— N-ai să cazi. O să am eu grijă de asta… Dumneata gândeşte-te numai să nu mă calci prea rău pe pantofi. Pe cât se poate nu ridica tocurile de pe podeală şi lasă-te dus de mine. Stai drept, nu te suci atât; fii cu luare-aminte la mină mea dreaptă, care îți va apăsa brațul, să-ți arate, când e nevoie, ritmul muzicii… Şi nu mai zâmbi ironic, e de prisos, n-are niciun rost!…

Lumea îi privea la început surprinsă şi se aştepta la un fel de scenă de comedie, dar cei doi lunecau lin, şi Grigore Alexandrescu mai, mai să se apropie, ca eleganță acum, tot înalt şi el, de Costache, care nu era de altfel decât tot elevul desăvârşit al Țiței. Se alcătuise din nou o pereche potrivită şi admirată. Un soi de fericire se simțea pe chipul mare, cu fruntea vastă şi mustața fină, al poetului, care dănțuia parcă întâia dată. „Ar fi o pereche potrivită”, se gândea în clipă asta şi Bălcescu, deşi îl cam irita felul

permanent ironic al lui Grigore Alexandrescu în viața de toate zilele. Pe de o parte îi plăcea că-l vedea mereu nemulțumit de cele ce se întâmplau în țară. De moravurile boierimii oriental feudale, de arivismul{236} ciocoiesc, dar în acelaşi timp îşi dădea seama că această atitudine ironică, în care se refugia acest strălucit poet, era în acelaşi timp o fugă, o teamă de a cerceta mai de aproape, de a merge curajos la cauzele adânci ale răului. Dacă în versuri ironia asta era la locul ei, strecurată aproape în orice frază pe care o spunea, în viața de toate zilele era iritantă. Devenise la el o a doua natură, încât uneori chiar când nu formula ceva de spirit, dar prin simpla rezervă vădită în ochii mari şi vii, care arătau că ei nu participă la sensul celor spuse, sau prin zâmbetul care devenise puțin automat, anula orice gândire serioasă. „Şi totuşi, se gândea Bălcescu, ar fi singurul soț potrivit dacă Tița l-ar primi de bărbat... Maica ar putea dormi în sfârşit liniştită şi poate că fata, atât de înăsprită şi autoritară cum a devenit în ultima vreme, l-ar sili şi pe el să nu mai fugă de anumite răspunderi."

— De ce nu-l înveți, stimată domnişoară, şi pe Nicu să danțeze, când eşti atât de meşteră?

— Nicu ştie să danțeze destul de bine...

— Nu l-am văzut parcă niciodată...

— Nu dănțuieşte, fiindcă... fiindcă el are altceva de făcut în viață. Şi pe urmă spune că nu-i place să fie privit de alții, ca la teatru... De altminteri, de Anul nou, între ai noştri, a dănțuit toată noaptea...

Poetul se simțea foarte bine, dar una dintre răspunderile de care fugea era şi aceea de a-şi lua nevastă, aşa că Tița nu avu prilejul să-i spună şi lui – fără îndoială – nu.

Când vorniceasa se declară obosită – dar în realitate plictisită de a tot cânta pentru alții, căci ar fi vrut să dănțuiască şi ea cu ofițerii cei frumoşi, dacă nu cu pajul ei ştiut, Costache Florescu – se aduseră cafelele şi bomboanele pe tablale purtate de feciori în straie albe, găietănate. Atunci se împrăştiată toți grupuri, grupuri şi începu larma conversațiilor şi a râsetelor zgomotoase.

Trebuie să spunem răspicat că, în această „Asociație literară” de cultură românească, mai nimeni nu vorbea în seara asta româneşte. Noua „Asociație” voia să arate că e totuşi o elită socială, ai cărei membri erau destul de bogați ca să poată călători în străinătate sau să-şi poată îngădui luxul unei guvernante scump plătite. Din această vreme începe să se adauge totdeauna, la inventarul de zestre al unei „fete de familie”, specificarea stăruitoare că „vorbeşte franțuzeşte”, ba chiar că în familia ei nu se vorbeşte decât franțuzeşte, cu excepția dispozițiilor date personalului de serviciu. A fost totdeauna de altfel tendința claselor dominante să-şi creeze şi un limbaj oarecum cifrat esoteric, adică exclusiv pentru uzul membrilor săi şi în acelaşi timp semn distinctiv al castei, între alte semne... Tot astfel, bunicii şi părinții celor de azi învățau cu mândrie greceşte ca să pară ighemonicoşi şi culți. Totuşi este locul să se amintească aci că încercarea lui Bibescu de a înființa un liceu de stat, al treilea liceu în Țara Românească, acesta cu limba de predare franceză, şi propunerea ca la cursurile complimentare şi speciale (adică începuturile universitare de la Sfântul Sava) limba de predare să fie tot cea franceză, ceea ce ar fi dus cu timpul la desființarea Colegiilor de la Sfântul Sava şi de la Craiova, n-a izbutit. N-a izbutit, căci a stârnit mânia unei părți dintre intelectuali.

Din salonul scuturilor se aude dezlănțuirea unui hohot de râs atât de puternic, încât şi cei din salonul lirelor ridică întrebător capetele, bănuind că acolo trebuie să se petreacă lucruri cu deosebire amuzante. Peste câteva clipe năvăli dincoace un grup tânăr, cu obrajii încălziți de râs, şi una dintre fete, bălaie, cu un nas mic şi ochii albaştri, o nepoată a baş boierului Iordache Filipescu, se adresează de-a dreptul marelui agă Manu, ciripind într-o franțuzească precipitată:

— E adevărat, *monsieur*, că a pălmuit-o Bibescu pe Elisa?... că a târât-o de păr prin palat... din cauză că e amorezată de acel consul străin?... E adevărat? Dumneavoastră trebuie să ştiți – şi iar izbucniră toate şi toți în hohote de râs.

Iancu Manu era într-o situație foarte gingaşă. I se cerea – cu nevinovăție de altfel – tocmai lui, ministrul poliției, să dea pe față taine din palatul domnitorului său, dar în acelaşi timp era încântat că era şi el acum interesant, într-un fel sau altul, pentru acest tineret care nu putea fi pedepsit (dar care, fie zis în treacăt, îşi dovedea astfel puterea corosivă, care în felul său slăbea zi de zi regimul…). A dat, surâzând şi abil, un răspuns în doi peri, dar nu scăpă uşor şi conversația deveni generală, avându-l pe el – care venise totuşi aci să spioneze – drept motiv generator şi îmbrățişând, prin bârfeli elegante, nu numai viața particulară, dar şi cea politică a domnitorului.

Povestea nu era de altfel născocită. Bibescu se căsătorise cu Zoe Brâncoveanu, care acum era închisă cu brutalitate într-o casă de sănătate din Viena, pentru ca el să se poată căsători cu Maricica Văcărescu, femeia cea mai frumoasă a principatului (alături de Eufrosina Ceaurescu). Cea mai mare dintre fetele lui Bibescu din întâia căsătorie, Elisa, era îndrăgostită de unul dintre consulii străini şi toată lumea de sus a Bucureştiului nu vorbea decât despre asta… întrebările fetelor erau foarte periculoase pentru marele agă, pentru că ele scotoceau toată viața intimă a lui Bibescu.

— E adevărat, *monsieur* agă, că de ziua Sfintei Marii, când au venit unele boieroaice să se închine doamnei de ziua ei, ea, trântită pe un divan, le-a trimis pantoful, strigând tare, să audă toată lumea, ca ele să se închine pantofului, că pe ea destul au bârfit-o ani de zile?

Iancu Manu zâmbi iarăşi, mărturisind că nu ştie nimic, dar că nu e cu neputință să fie aşa, căci se ştie în ce mod s-au purtat boieroaicele din protipendadă față de înalta doamnă.

Adevărul era că a doua căsătorie a lui Bibescu apărea celor mai mulți ca o dovadă a imoralității păturii conducătoare şi constituise unul din scandalurile penibile ale epocii. Fusese necesar mai întâi un dublu divorț, Maricica Văcărescu fiind şi ea căsătorită cu marele spătar Costache Ghica, fratele fostului domnitor, cu care avea, la rândul ei, tot trei fete. A fost nevoie de compromisuri urâte, de mărturisiri false,

pentru ca după vreo trei ani, în care timp Maricica Văcărescu locuia cu vodă la palatul de sub dealul Mitropoliei şi avea cu el primul copil (tot o fată), să se obțină de la patriarhul din Țarigrad pronunțarea divorțului. Încă şi mai penibilă era silnicia cu care Bibescu a stăruit să o închidă pe Zoe, nevasta dintâi, în acea casă de sănătate de la Viena, fiindcă numai aşa se putea căsători cu alta, păstrând totuşi imensa avere a femeii: cea mai mare avere din țară, cuprinzând între altele şi palatul de la Mogoşoaia, şi moşia Brâncoveni, şi cea de la Breaza şi altele multe... fireşte, sub pretextul drepturilor lui, de organ tutelar al copiilor. A fost nevoie, ca să se obțină şi *cestălalt* divorț, care părea din cale afară de imoral, să se puie în mişcare jumătate din diplomația europeană a epocii. Bibescu ținea cu orice preț să aibă şi averea nevestei dintâi şi frumusețea într-adevăr răpitoare a celei de-a doua. Nu l-a lăsat pe Sathmary până când nu a înregistrat pentru istorie, într-unul dintre cele mai izbutite portrete ale acestuia, chipul de Ileană Cosânzeană al femeii. Ovalul desăvârşit, chipul delicat de culoarea chihlimbarului, părul de aur roşcat, pieptănat cu cărare la mijloc şi adus, într-o parte şi alta, peste urechi, ochii mari de culoarea prunei verzi, nasul şi gura lucrate de natură cu o gingăşie meticuloasă sunt într-adevăr tulburătoare. După ani de zile şi după o trudă îndârjită şi stăruitoare, care ar fi descurajat orice altă femeie, dar nu pe această aurie porumbiță cu gheare de uliu, cele două divorțuri fură, cu multă silă, pronunțate; atunci, cei doi îndrăgostiți hotărâră o nuntă cum nu se mai văzuse în Țara Românească. Mai întâi, el îi constitui o zestre de trei milioane cinci sute de mii de lei aur, mai mult de jumătate din bugetul anual al principatului, ca s-o mângâie că stătuse atâta timp închisă oarecum în casă, numai ca să evite ironiile lumii „bune“. Nunta avu loc la Focşani, naşi fiind Mihail Sturza şi Smaranda, soția lui. A fost într-adevăr o nuntă ca în poveşti, cu parăzi militare bubuituri de tun, cu iluminații şi praznice în toată țara, cu alaiuri nesfârşite, deşi Făt-Frumosul, care-şi făcuse cu ocazia asta cuşmă şi mantie voievodală în locul gugiumanului şi căbăniței predecesorilor

săi, era tatăl a cinci copii, iar Ileana Cosânzeana, mamă a trei fete, din primele lor căsătorii, iar acum, pe lângă o fată, copilul amândurora, era pe cale să le vie încă unul din această nouă căsătorie, adică zece copii laolaltă.

Chiar dacă era invidiat de marele vornic Cantacuzino, care era amărât că el nu interesează pe nimeni şi e lăsat în pace ca o momâie indiferentă, marele agă Manu era şi destul de încurcat că aveau despre ce să ciripească în franţuzeşte fetişcanele de la soareaua literară şi că era silit să dea atâtea lămuriri, tocmai el care din nesocotinţă se aventurase aci, nădăjduind să afle ce ar fi fost de aflat.

Nici Cantacuzino şi nici Ion Câmpineanu nu pierdură prilejul să-i ceară noutăţi despre nemaipomenita afacere a falimentului Hagi Moscu, nu chiar de-a dreptul, ci mai mult prin aluzii, dar destul de acre, Ion Câmpineanu ar fi vrut să ştie, pe de altă parte, dacă Filarmonica va putea să-şi continue stăruinţa pentru construirea unui teatru naţional pe terenul Hanului lui Filaret, de curând cumpărat în acest scop, sau ce gânduri are în privinţa asta vodă. Iancu Manu răspundea, surâzând, binevoitor şi cu ocoluri, dar ce gândea el în clipă asta avea să se vadă abia peste câtva timp: Filarmonica a fost ca şi desfiinţată şi în noua ei formă, deşi fusese şi el, Iancu Manu, unul dintre iniţiatorii ei, iar „Asociaţia literară” a fost încorsetată cu nişte statute „drastice”, ca să se ştie cine răspunde când fetişcanele cu zulufi şi cu rochii largi de mătase, încheiate sub sâni şi puse pe cercuri de sârmă, ciripesc pe socoteala doamnei şi a domniţelor lui vodă.

Se auzi o larmă haotică afară, strigăte puternice şi unii slujitori năvălită înăuntru, anunţând că Vicleimul cu Irozii vor neapărat să urce sus. Aga se înfurie şi vru să-şi arate autoritatea, dar tineretul, în frunte cu Dimitrie şi Costache Florescu, stărui, bătând din palme, ca jocul să fie lăsat să între.

Da, să vie, dar numai în sala de la intrare, ca să nu murdărească covoarele. Se vor deschide amândouă uşile şi lumea va privi din saloane, ca la teatru, hotărî jupâneasa

Dumitra, care alergase speriată de jos, de la bucătărie, şi de care vrând-nevrând trebuia să asculte toată lumea, căci era cunoscută pentru gura ei.

Nu încăpea însă tot Vicleimul în tindă, altfel încăpătoare, pentru că era prea numeros. Se alcătuia dintr-un Irod în straie vopsite şi cu coroană poleită cu aur în cap, ofițerul său îmbrăcat aproape la fel, dar fără coroană, trei magi îmbrăcați în cearşafuri şi turbane ca nişte beduini, îngerii, care la cearşafuri adăugaseră aripi de hârtie albastră întinse pe speteze, şi un număr mare de ciobani cu sarici pe ei: toți purtau bâte noduroase de tufan, căci regula era ca orice Vicleim să facă un fel de pustiu în fața să – aşa cum făcuse Irod omorând patruzeci de mii de prunci în noaptea nativității – şi deci trebuia nimicit în calea Vicleimului orice alt colind întâlnit; dacă nu apucau să între, grabnic şi desperat, în vreo curte, copiii care colindau cu steaua se pomeneau aproape dezbrăcați, iar stelele erau sfărâmate; la fel trebuiau să se ascundă şi cei cu pluguşorul. Iar dacă întâmplarea aducea față în față două Vicleimuri, care erau foarte numeroase şi nu se puteau ascunde pe loc, atunci era de neînlăturat o bătălie crâncenă cu capete sparte şi cotonogire serioasă.

După ce se reprezenta noaptea de la Bethleem, dramatizată, trebuia să urmeze jocul păpuşarilor, dar aceştia fură opriți foarte curând, căci făceau uneori abateri necuviincioase, ca şi Vicleimul de altfel. Bolintineanu luă căciula din mâna unuia care voia să umble prin salon, ca să adune gologani; cu o fată la braț, dădu ocol încăperii, oprindu-se în fața fiecăruia dintre invitați (Cantacuzino dădu un galben împărătesc) şi apoi îi puse-n mână omului căciula plină de lei şi sfanți.

Înainte de plecare, una din guvernantele franceze cântă la pian un cadril-lancier{237}. Nimeni nu fu lăsat la o parte şi se formă un număr destul de mare de perechi, care se mişcau mai mult sau mai puțin după tactul bătut energic la pian. Iancu Văcărescu era acum partenerul unei oacheşe micuțe, cu gura mare, cărnoasă şi roşie; păstra un zâmbet plin de şiretenie. Iancu Manu nu putu danța cu vulpoaica

înaltă şi cu un cap de copil, cu acea Bălaşe pe care o admirase atât, căci ea era acum pereche cu Costache Bălcescu, dar fu încântat că nepoata baş boierului Filipescu, cea bălaie şi cârnă, îl pofti la joc... Ion Câmpineanu avea alături una dintre cucoanele tinere şi era față în față cu Costache Filipescu şi o fată bălană cu chip dulceag de miel.

Eufrosina, care se despărțise de Aristia, invitându-l de altfel destul de cald, ca să vie s-o mai vadă – căci aflase şi ea că Bibescu vrea să reorganizeze Filarmonica în teatrul cel mare, după ce va fi construit, sub conducerea fostului actor – se pregătea să iasă pe uşă, când auzi invitația muzicala pentru cadril-lancier. Se întoarse către colonelul Dăscălescu şi-i spuse să-şi caute o parteneră. Ea se salutase cu Tița, care-i răspunsese destul de prietenos, şi acum se duse întins spre colțul dinspre fereastră, unde erau cei doi pe canapeaua albastră.

— Vreți să dansați cu mine lancier-ul, domnule Bălcescu? întrebă ea şi se înclină, aproape tremurând că va fi refuzată.

Tânărul istoric zâmbi surprins, încurcat de acest „domnule Bălcescu", deşi înclinarea i se păru puțin ironică, apoi se ridică spunându-şi că un cadril e mai puțin spectacol ca alt danț. Tița fu aproape în aceeaşi clipă poftită de Grigore Alexandrescu.

În timp ce perechile îşi căutau locurile, Iancu Manu, trecând pe lângă Eufrosina, zâmbind cu o oarecare răutate, ca şi când ar fi spus: „Tocmai cu acesta ți-ai găsit să dansezi când sunt atâția ofițeri faimoşi aci?" o întrebă în şoaptă:

— Dansezi cu domnul Bălcescu?

La care ea răspunse aproape şuierat, cu ochii vii:

— Da, lângă el mă simt mai deşteaptă; lângă el oamenii sunt mai deştepți. Avea aerul să spună: „Poți să încerci şi dumneata".

Iancu Manu se încruntă, simțind usturimea răspunsului primit, iar Eufrosina, aşteptând semnalul muzicii, se apropie şi se sprijini puternic de brațul dansatorului ei.

Nu mai rămăseseră pe scaune decât, într-un colț, o guvernantă obeză şi bătrână, cu obrajii stacojii şi cu ochelari, ca şi marele vornic Cantacuzino, care fu cuprins de spaimă la gândul că vreuna dintre fetele astea năzdrăvane l-ar putea sili să danseze cu bătrâna caraghioasă... care a rămas fără cavaler. Ştia că a doua zi ar fi glumit răutăcios tot Bucureştii ăştia pe socoteala evgheniei lui împărătese bizantine. Îşi zise şi aşa că a călcat cu stângul... Ce planuri îşi făcuse venind aci şi care era rezultatul? Fusese convins că, de cum va intra pe uşă, va avea la picioarele lui această „Asociație literară", unde ştie că se dospeşte popularitatea – fie ea şi restrânsă la o anumită lume – popularitate care, acum când se „alegeau" din nou domnii, uşura urcarea în scaunul țării. Nu trebuia să cucerească decât câteva familii boiereşti şi câteva zeci de mari negustori, căci aceştia alegeau pe cei vreo patruzeci de membri ai Adunării Obşteşti extraordinare (în cea ordinară nu erau negustori), care la rândul ei alegea pe vodă... Era un simulacru de alegere, dar Cantacuzino nu se putea lipsi de ea, deşi avea tot sprijinul de la Constantinopol, pentru că sprijinul acesta îi era necesar hospodarului{238}, numai ca să nu fie scos de pe tron după ce fusese numit. Astfel izbutise el, în ultima vreme, să obțină făgăduieli serioase la Poartă că până în primăvară Bibescu va fi scos. Îşi făcuse planul să devie preşedintele „Asociației", pe care vrea să o amăgească dăruindu-i o tipografie de care ştia că avea ea nevoie, întrucât aceşti intelectuali cu condei dirijau ceea ce s-ar fi numit opinie publică. Acum îşi dă seama că nu e nimic de făcut şi-l birui amărăciunea.

În timpul acesta se spuse una dintre puținele fraze româneşti, rostite la această serată. O spuse marele agă Iancu Manu, cu un straşnic iz boieresc, când trecu pe lângă Iancu Văcărescu, în timpul dansului.

— Cantacuzino s-a întors... I s-a făcut de haleală... Ascultă-mă pe mine, ăsta nu va fi niciodată boier halea.

În primul rând descendentul lui Şaitanoglu este dezgustat de îmbrăcămintea de pe el, care i se arată acum nu ca un sprijin, ci ca o piedică în calea spre domnie. Îşi

frământa barba mătăsoasă, îngrijită ca o comoară cu *piepteni* bătuți în briliante şi cu parfumuri. De fapt era îmbrăcat nu fără tâlc, căci voia anume să amintească prin splendoarea lui bizantină, de obârşia imperială a Cantacuzinilor. Capul îi era înfăşurat într-un şal de India ca un turban, prins într-o parte cu un smarald, care făcea singur cât două moşii... Anteriul de pe el era dintr-o mătase de Damasc, bătută din fire de culori înrudite, mult mai aurii, cu găietane din fir de aur roşu şi peste el era încins cu alt şal care amintea de cel de la cap, dar avea şi mai multe flori de aur. Peste anteriu avea o feregea de stofă subțire de Veneția, verde, mlădioasă ca mătasea, care era ceva mai scurtă ca anteriul şi cădea acoperindu-i frumos genunchiul cu faldurile ei. Peste feregea avea un biniş de atlaz argintiu, căptuşit cu blană de zibelină albă... în picioare ciacşirii, ieşind de sub anteriu, înfăşurați de carâmbi de mătase – de tuzluci – intrau în cizmulițe scurte, galbene, de saftian de Persia. Oricine şi-ar fi dat seama că îmbrăcămintea lui reprezenta, chiar şi fără giuvaericale, o avere întreagă, iar cu atât mai mare se vădea averea acestuia, cu cât era sporită de cele patru mari inele cu floare de briliante şi rubine care împodobeau mâinile frumos aşezate, una întinsă pe spătarul, alta pe marginea ridicată a divanului. Era o îmbrăcăminte şi o barbă cu care, fireşte, nu se putea dănțui între aceşti tineri neastâmpărați, alături de aceste fete care-i plăceau atât şi care, cu rochiile lor învoalte, făceau reverențe dănțuitorilor după ritm. Nu, o îmbrăcăminte ca a lui era bună pentru stat în jilț, nemişcat, ca să primeşti omagii în genunchi şi temenele de supunere. Fusese convins că aşa se va întâmpla, că-i vor face toți temenele, chiar şi fetele. Intrase asta în socotelile lui. Şi în loc de asta, surprindea mai curând priviri compătimitor furişate şi zâmbete necuviincioase. Era limpede că mai nimeni dintre cei tineri nu-l cunoştea, mai ales că lipsise atâția ani din țară.

Crezu deodată că-i vine amețeală. Bătrâna guvernantă îi prinsese întâmplător privirea şi, zâmbind, se sculase venind spre el.

Se întreba îngrozit ce vrea de la el şi ar fi vrut să se desfacă podeaua, ceruită cu roşu, să-l înghită.

— Mi se pare că vă plictisiți grozav, îi spuse, într-o franțuzească elvețiană, guvernanta, care era de puțină vreme în țară, şi se aşează şi ea pe canapea. Ce vreți? Asta este soarta noastră, a bătrânilor, la asemenea petreceri... Trebuie să ştim să ne resemnăm.

O fulgeră cu o privire ucigaşă şi o pofti apoi aspru să se întoarcă numaidecât la locul ei, ceea ce ea făcu puțin aiurită, lucru care atrase luarea-aminte a unui întreg grup de dănțuitori.

Descoperi cu înfiorare că e bătrân... Nu-i venea să creadă. Făcu socoteala în gând şi găsi că la patruzeci şi cinci de ani ar trebui totuşi să fie mai tânăr decât Manu şi Câmpineanu, iar Iancu Văcărescu trebuie să aibă nouă sau zece ani – cel puțin – mai mult decât el. Ei dănțuiau acum şi glumeau în mijlocul unui tineret care scânteia de frumusețe, iar el „făcea canapeaua", alături de o femeie bătrână. Îl cuprinse o ciudă aprigă pe barba asta măreață şi căruntă, care-i fusese până nu demult mândria vieții şi strigătul triumfal al bărbăției lui. Îşi dădu seama că nu numai nicio fată, dar nicio femeie tânără n-ar avea-curajul să danseze, în lume, cu o asemenea barba, fără să se simtă ridicolă şi nenorocită. Îi era cu neputință să admită că, de aci încolo, va putea fi suportat numai pentru numele şi averea lui şi numai pe ascuns, că niciuna nu va mai fi mândră, până la nesocotința, lăudându-se, că până nu demult, că i-a plăcut lui.

Se făcu un fel de horă şi dănțuitoarele treceau împletind ritmic şirul lor cu al bărbaților, care le conduceau elegant, ținându-le ridicată mâna dreaptă... Iancu Manu, fericit că dansează, întâlnind privirea lui Cantacuzino îi zâmbi compătimitor.

Acum dănțuitoarele stăteau pe loc şi cavalerii se opreau în fața lor, făcându-le complimente. Mai ales ofițerilor, în hainele lor turnate pe corp. Cu epoleții de aur şi fireturi, îi stătea grozav de bine când, drepți, înclinau uşor capul... Cantacuzino se gândi că numai armata asta nouă, în

uniforme ruseşti, a stricat orânduirea lucrurilor şi că, dacă va fi domn, nici el nu va putea face altfel, căci nu va putea comanda armata în anteriu şi caftan.

Kisseleff avusese dreptate acum vreo cincisprezece ani când pusese pe spătarul Alexandru Ghica, şeful oştirii, să treacă în revistă armata, după întâiul ei an de existență, dar îl sfătuise să nu treacă pe dinaintea frontului cu barbă şi cu anteriu. Alexandru Ghica – s-a ştiut mai târziu – era îngrozit la gândul că va trebui să se îmbrace cu nişte pantaloni vizibili, care i se păreau caraghioşi, aşa strânşi pe picioare ca o altă piele. Îşi făcuse uniforma, dar după ce o încercase umblând cu ea prin cameră, cu ochii în lacrimi, îngrozit, o lăsase la ruda sa – inspecția era la Craiova – şi, la exercițiile de dimineață, luă parte cu o suită de ofițeri români şi ruşi, el singur fiind în anteriu şi caftan. Şi-a dat totuşi seama că nu merge, şi la banchetul de la prânz apăru, cu oarecare întârziere, în uniforma armatei şi cu o bărbuță ca un colier, cu mustăcioara tunsă în locul bărbii de boier halea.

În clipele acelea, Costache Cantacuzino luă o hotărâre deznădăjduită. Îşi va da jos barba şi va chema chiar mâine pe croitorul de sub clubul de la casa Torok, să-i facă, în cel mult o săptămână, câteva costume nemțeşti. Uniforma o va încerca numai după ce va fi ales domn.

Un mizantrop meloman

După ce sfârşea masa, mai totdeauna numai cu ai casei, căci nu-i plăceau musafirii şi în genere oamenii, pe care nu-i căuta decât când îi venea toane să joace cărți, postelnicul Medelioglu se urca în sacnacsiu, se aşeza într-un jilț scund şi larg, bine căptuşit, şi aştepta cu o mutră acră, de parcă nu-i priise masa. Purtând anteriu roşu şi capot de pambriu verde în ale cărui mâneci largi ar fi putut intra toată făptura lui mică, osoasă şi uscată, boierul aştepta să vie Bănică, să-i aducă tipsia cu picior de mahon pe care era ciubucul, cafeaua şi carafa cu vin. Ochii lui prea mari, negri şi

cu albul lucios erau parcă mereu înlăcrămați. Parcă toată durerea lumii era în el.

Se purta ras la tâmple şi la ceafă şi, cum pe de o parte ceea ce-i mai rămăsese era acoperit de fesul cu fundă verde, cum pe de alta era spân şi galben ca şofranul, ochios, cu cap mic şi urechi mari, semăna cu acei cățeluşi galbeni fără niciun fir de păr pe ei, cu înfățişare bătrânicioasă, pe care-i țin în mânecă unele cucoane, fiindcă sunt friguroşi şi tremură tot timpul. Avea şi o mustață subțire, cam de un deget, lungă, întoarsă în jos, lipită ca o scoabă neagră sub nas, peste gură.

După ce trase din ciubuc, să vadă dacă e bine aprins, şi îşi turnă în paharul subțire de cleştar un vin greu ca untdelemnul, făcu semn, cu mâna, lui Bănică... Nu-i plăcea să vorbească; dar robul ştia ce doreşte stăpânul, aşa încât se şi depănă cu paşi de stafie, căci îl slujea pe boier umblând încălțat numai cu ciorapi de lână şi îmbrăcat într-un fel de capot peticit, aruncat de acesta.

S-a întors cu vioara sub braț, singur; la prânz cânta fără țambalagiu. Aşteptă mult până să-i facă boierul iarăşi un semn să înceapă... Totdeauna aştepta, aşa, căci postelnicul, mereu îngândurat şi cu ochii lăcrămoşi rămaşi în gol, niciodată nu-i vorbea, ci numai făcea semne, ca să nu se cheltuiască prea mult din făptura lui mică de şofran. De astă dată însă întrebă ceva fără să ridice vocea.

— Notele ți le-ai adus...?

Bănică începu să tremure şi i se înmuiară picioarele... Coborî câte cinci trepte spre sala lungă din dos, împleticindu-se.

Țiganii ceilalți, care n-aveau de lucru, stăteau întinşi pe patul de scânduri, lung cât toată odaia; aici dormeau ei de-a latul, pe rogojini. Bănică trase de dedesubt – căci se culca la margine, la perete – o lădiță mucegăită de umezeală, fiindcă odaia avea pe jos numai lipitură de lut şi bălegar, şi din ea scoase caietul de note.

Când se întoarse în sacnacsiu, Medelioglu întinse mâna moale şi uscată, în care robul îi puse, tăcut, caietul. Boierul frunzări caietul şi rămase uimit, căci se aştepta

ca notele să fie în transcripție psaltihică, aşa cum se notau pe atunci şi toate cântecele de lume, cum de pildă ştia că îşi scria compunerile atât de răspândite şi prietenul său Anton Pann. După aceea îi făcu semn din nou, indicând notele. Bănică înțelese şi le puse pe tipsie, începând un *capriccio.* Cânta prost, căci era absent, se întreba tot timpul, tremurând, de unde ştia boierul că a învățat notele de la Wiest şi ce are de gând să facă.

Dar Medelioglu nu era nici măcar supărat, afară dacă, după firea lui posacă şi mereu întunecată, nu-i va fi căşunat pe toată omenirea.

Asculta aşa, de multă vreme, poate pustiu de gânduri, sorbind rareori din filigeană ori din paharul de cleştar şi trăgând din ciubuc, când i se spuse că doi boieri Goleşti şi alți doi boieri tineri întreabă dacă primeşte musafiri.

Se trezi din visătoria lui de parcă ar fi căzut în apă. În clipa dinții vru să spună că nu primeşte pe nimeni, dar pe urmă îşi dădu seama că boierii Goleşti, poate pe deasupra chiar foştii aghiotanți ai domnitorului, nu pot fi nici măcar lăsați să aştepte la uşă. Spuse deci să fie poftiți înăuntru.

Ei salutară aproape milităreşte – Ştefan şi Nicolae Golescu, Nicolae Bălcescu şi Voinescu II – iar el răspunse ducând mâna la inimă, la frunte şi la podea. Îi pofti jos şi-l trimise pe Bănică, arătându-i pe muteşte, să aducă vin, cafele şi ciubucuri,

— Boierule, începu Nicolae Golescu, noi venim din partea „Asociației literare", care este o societate pentru cinstirea scrisului românesc şi pentru învățătura tineretului, să-ți facem o rugăminte, ce cunoscând inima dumitale cea simțitoare la tot ce e frumos, nu ne îndoim că va găsi primirea cuvenită.

Cei patru erau toți foarte tulburați, căci oarecum trăgeau nădejdea că s-ar putea să aibă surpriza ca postelnicul Medelioglu, aflând despre ce era vorba, să-l elibereze pe Bănică fără nicio despăgubire.

De aceea Nicolae Golescu aştepta, nădăjduind că omulețul uscat şi galben le va veni întru întimpinare la jumătatea

drumului, dar acesta rămase cu ochii lui prea mari şi moi pierduți în nesfârşit.

— Vă rugăm anume să faceți un act creştinesc şi să eliberați pe acest rob al dumneavoastră, care este un adevărat artist, întrucât intenția societății noastre este să-l trimitem la Viena să-şi termine învățătura şi să se facă acolo cunoscut, convinşi fiind că faima lui va aduce cinste țării noastre.

Aci, adânc tulburat, Nicolae Golescu se opri într-un gest de aşteptare şi îl privi stăruitor. La fel, ceilalți trei îşi ațintiră privirea pe făptura mică din fața lor.

După ce rămase încă multă vreme absent, ca şi când ar fi fost pe gânduri, Medelioglu răspunse încet şi scăzut:

— Nu-l pot slobozi.

Urmă o tăcere îndelungată, în care timp postelnicul le umplu el însuşi cu vin cele patru pahare de cleştar, dovadă de civilizație, căci obiceiul încă era ca să bea toată lumea din acelaşi pahar. Bălcescu descoperi cu uimire că rafturile rotunde de cărți, care se vedeau în jurul sacnacsiului, nu erau pictate ca în unele case boiereşti, ci erau cărți adevărate, în greceşte şi franțuzeşte… De altfel, pe o măsuță erau versurile lui Lamartine, cu zăloagă de mătase cam pe la mijloc. El însă le spusese de pe drum tovarăşilor săi că se înşală nespus atunci când trag nădejdea că acest Medelioglu îl va elibera pe Bănică fără plată. Ştia de la Toma Panduru – care venea din ce în ce mai des în casa din mahalaua Visarionului, ca să se vaiete, plin de amărăciune, de felul crud şi neomenos în care omulețul acesta, cu scoabă neagră deasupra gurii, se purta cu clăcaşii de pe moşia sa – că Medelioglu nu avea decât o singură moşie, dar mare, Vadu Rău.

Îşi amintea de asemenea de timpul când trecea spre Bălceşti şi când se oprea totdeauna un ceas, două ca să odihnească la Vadu Rău caii. Stătea atunci îndelung cu sătenii, care nu numai că nu-l uitaseră, dar îl prețuiau ca pe un prieten al lor, deşi îl ştiau boier. Vorbeau cu el fără nicio stânjenire; îi spuseseră de nenumărate ori întâmplări din care ştia

că omulețul uscat şi spân, din fața lui, era un fel de fiară, că era mai rău decât toți ceilalți proprietari din district, care de altfel numai buni nu erau... Damian, în tăbăcăria de pe gârla Dâmboviței, tremura şi acum la gândul că ar putea fi descoperit... Toate astea şi le amintea Bălcescu încă mai pătrunzător acum.

— Boierule, avem o altă propunere, dacă aceasta nu vă este pe plac... „Asociația" noastră ar vrea să-l răscumpere pe acest țigan şi vă rugăm să ne spuneți cât avem de plătit pentru el.

Vorbise astfel Voinescu II, cu mâinile amândouă pe genunchii lui mari.

Medelioglu reveni din ținuturile pustii şi triste, în care-i călătoreau gândurile, şi spuse tot atât de încet şi de scurt ca întâia dată:

— Nu e de vânzare...

Cei patru se priviră unii pe alții, nedumeriți, încurcați. Bănică, la uşă, unde încremenise aşteptând, deoarece boierul nu-i făcuse semn să plece, căzu moale întâi în genunchi, apoi se răsuci în jurul lui, ca un sac golit.

Medelioglu bătu din palme fără nicio urmă de compătimire şi, când apăru un arnăut îi arătă uşor cu mâna pe cel căzut, fără să spuie nimic. Acesta înțelese şi luă pe brațe trupul lung, dar slăbit de boală al țiganului artist.

Voinescu II, – jucându-şi degetele pe genunchi, stărui cu o voce lipsită de culoare, rece:

— Mi s-a spus că ați cerut pentru el suma de trei sute de galbeni. Vi se oferă acum această sumă.

— Arhon da, nu pot să primesc nicio sumă, fiindcă nu-l pot slobozi. Nici eu nu pot trăi fără el...

Spusese aceasta cu aceeaşi voce moale şi iar se depărta de ei, pe potecile pustiului din el.

Cei patru se priveau şi îşi vorbeau prin ridicări de umeri, făcându-şi semne, căci gazda nu se uita la ei. Ştefan Golescu stărui de asemeni:

— Vă rugăm totuşi să vă gândiți mai bine... E vorba de un artist, poate de un mare artist.

— Am ştiut de mult... înaintea dumneavoastră, acest lucru... Şi tocmai de aceea vreau să-l păstrez, tocmai de aceea nu-l pot elibera... E, sigur, un mare artist.

Atunci Bălcescu, nemaiputându-şi stăpâni dezgustul, se ridică în picioare; simțea nevoia să se mişte, să facă un gest.

— Dumneavoastră nu vă dați seama că nu aveți dreptul să înăbuşiți un talent... să sechestrați un artist... să vă bucurați singur de arta lui, care este a poporului întreg?

— Legea îmi dă acest drept... şi mi-l apăr.

— O lege monstruoasă, care înjoseşte ideea de om.

Ochii lui Bălcescu scăpărau, şi de enervare stâlcea uşor cuvintele.

— N-am făcut-o eu, mormăi scurt postelnicul.

— Da, scrâşni din dinți Bălcescu, au făcut-o alții, alții la fel ca dumnevoastră.

— N-am făcut-o eu, repetă mai moale Medelioglu şi rămase iar pe gânduri, cu ochii mari, cu urechile lungi şi drepte, cu mustața ca o scoabă peste gura uscată, ca un cățel friguros cu botniță...

Tăcură şi ei înțelegând că nu mai e nimic de făcut şi se ridicară să plece. Nicolae Golescu, sperând că s-ar putea să fie totuşi numai o încercare a postelnicului, ca să ridice prețul robului, luă pe frate-său deoparte şi-l întrebă dacă ar fi de părere ca ei, cei doi Goleşti, să mai dea fiecare câte o sută de galbeni, ca să, se poată oferi un nou preț lui Medelioglu, lucru pe care Ştefan îl încuviință.

— Boierule, îți oferim cinci sute de galbeni pentru răscumpărarea acestui rob.

Erau toți emoționați, căci era, pe timpul acela, o sumă considerabilă.

Postelnicul rămase mult timp pe gânduri şi pe urmă spuse cu un surâs de mort:

— La vârsta mea nu am altă plăcere îngăduită decât asta... şi arătă tipsia cu cafele, vin şi ciubucuri... şi cântecul sublim al acestui rob. Nu mă pot lipsi de el.

Au înțeles că totul e de prisos şi au plecat. Medelioglu a chemat pe Ioachim, vătaful curții, şi pe arnăuții de la poartă,

pe cel de zi şi pe cel de noapte, şi le-a spus că Bănică nu va mai ieşi niciodată pe poartă, că îi face pe ei răspunzători de acest lucru. Să-l mute din odaia robilor în una din odăile din partea astălaltă a bucătăriei. Să-l îmbrace cu anteriu nou, să-i cumpere papuci noi de meşină. Când pleacă el, boierul, din Bucureşti, să ştie că unul dintre arnăuți va veni după dânsul ca să stea cu ochii pe țigan, căci îl va lua totdeauna şi pe Bănică la moşie...

Ioachim îşi luă inima în dinți şi-i spuse cu o voce totuşi sugrumată de teamă:

— Boierule, mi se pare că Bănică nu mai are mult de trăit.

Medelioglu clătină din cap.

— Şi mie tot aşa mi se pare.

Spre Bucureşti cu chervanele

Trecură cu chervanele Tisa înghețată şi se îndreptau acum spre Huedin. Aci fură nevoiți să aştepte câteva zile până să li se mute dricul chervanelor de pe roți pe tălpoaie de sanie, căci cu cât urcau spre țară, cu atât iarna era mai grea. Roțile, parte le puseseră atârnate înapoi, parte le adunaseră într-un chervan mai gol. Mergeau acum foarte uşor, caii călcau până la două poşte pe zi. Marfa pe care o aduceau nu era prea grea, pentru că era mai toată foarte scumpă la preț, încăpând în lăzi uşoare. Mai erau, fireşte, şi darurile pe care fiecare chirigiu{239} şi însoțitor de chervane le aducea în lădița lui proprie celor de acasă, copiilor mai ales, care-i aşteptau cu nerăbdare de aproape şase luni, visându-i în fiecare noapte.

După ce lăsară în urmă şi Clujul, când trecură Mureşul văzură că nu e de glumit, că e o iarnă grea, satele erau troienite, lumea se închidea în ogrăzi înzăpezite.

După ce trecură şi Oltul, la Braşov trebuiră să aştepte multă vreme înainte de a porni din nou spre Bran; de Valea Prahovei nu putea fi vorba, fiindcă în anul care venea nu se ştia dacă va fi gata drumul început încă din vara lui patruzeci şi patru, iar trecătoarea de la Juvală era troienită

greu, fiindcă de mult nu mai căzuse atâta zăpadă, mai ales în februarie, când era nădejde să se sfârşească potopul iernii.

Şi după ce aflară că drumul s-a deschis, trecerea fu o grea încercare, făcută cu mult curaj. Numai nişte chirigii îndrăzneți şi încercați ca orzarii ăştia din Delea Veche au fost în stare să treacă în trei zile, cu săniile încărcate, de la Bran la Rucăr, de-a lungul Ghimbavului, pe lângă posada Dâmbovicioarei.

Aci s-au oprit, căci aveau nevoie de odihnă şi ei şi caii, şi astfel două zile nu dormiră toți, ca de regulă, în chervane, ci rămâneau de pază numai câte un sfert din ei, cu rândul; ceilalți se culcau omeneşte prin casele Rucărului, case de munte, curate ca paharul, făcute din lemn. Venea numaidecât după podul mic o cârciumă cu muşchi afumat şi pastramă straşnică cu gust fraged. Şi nici vinul adus de la Valea Mare nu era de lepădat, iar cât priveşte țuica fiartă dreasă cu dulce şi cu scorțişoară, nimic de zis.

Plecară din nou la drum, întremați, şi nădăjduiau de data asta să-i prindă Mucenicii acasă, în Bucureşti. Pentru ei, iarna grea şi prelungită era cu folos, acum că trecuseră greu, căci numai dacă ar fi ținut zăpada şi înghețul cât mai mult, ar fi putut merge pe sănii până în curtea Planului Şerban-Vodă, unde erau aşteptați. Se grăbeau să ajungă la timp potrivit, înainte de Paşte, cu lipscănia nouă, aşteptată de negustorii subțiri ai Bucureştilor.

Trecuseră Dâmbovița, înainte de Dragoslavele, pe gheață, o trecuseră din nou după aceea şi se îndreptau acum pe valea adâncă dintre Mateiaş şi Hăruga, spre Stoeneşti. Cei care urmau să fie de pază la noapte dormeau sau încercau să adoarmă pe țoale şi perine în fundul chervanului, iar Mitru şi Damian şedeau rezemați de-a curmezişul lui, cam în față.

— Mă Mitrule, mie nu-mi plac oamenii ăştia care să tot țin dă noi, d-alaltăseară, şi-i arătă doi călăreți care mergeau în frunte, alături de înaintaşii întâiului chervan. Nu-mi plac. Să tot vără în sufletul nostru.

Mitru îi măsură cu luare-aminte, deşi cam de departe. Unul dintre ei, care era atât de înalt că-i atârnau picioarele mult sub burta calului mărunt de munte, purta o mustață ciupită, iar celalalt era îndesat şi cu mustața plină; amândoi erau încălțați cu cizme şi pe umeri aveau epingele seine[240], groase. Se luaseră în vorbă cu chirigiii de la un ciocan de țuică.

— Vor să meargă oamenii cu noi până la Târgovişte şi le e urât singuri, cu drumul ăsta dă iarnă, răspunse Mitru; totuşi, îngrijorat, se întoarse şi-i mai măsură înc-o dată cu privirea pe cei doi, căci acum la cotitura drumului îi vedea mai din față.

— Apăi vezi că asta-i… Io i-am întrebat aseară unde merg, şi ei mi-au spus că merg la Piteşti, cu noi… Fiindcă era vorba ca noi să mergem pă la Piteşti… să lăsăm şi p-acolo ceva marfă… Iată, noi am schimbat drumul, l-au schimbat şi ei.

— Frate Damian, să ştii că ai dreptate. Parcă i-am mai văzut io p-ăştia doi.

Atunci îşi amintiră, ajutându-se unul pe altul, că pe ăştia doi călăreți îi mai întâlniseră ei în sus de Titu, când trecuseră pe acolo la ducere spre Câmpulung, dar atunci erau amândoi, într-o căruță cu coviltir; ăla îndesatul mâna caii şi călătoreau tot spre munte. Asta fusese pe la prânz; iar la popasul de noapte din pădure fuseseră loviți cu focuri. Toată noaptea fuseseră împuşcături şi le vâjâiseră gloanțele pe la ureche. Unul dintre însoțitori fusese lovit în gât şi murise pe loc. Alt rău tâlharii nu mai îndrăzniseră să facă… Puştile ghintuite ale celor de la chervane erau mai repezi la foc.

Îl înmormântaseră la Valea Rea pe bietul rumân – care lăsase acasă trei copii – şi plecaseră mai departe.

— Ce-i de făcut, Mitrule?… Ăştia, dacă nu azi, apăi mâine o pornesc razna înainte, ca să dea dă veste tâlharilor că ne întoarcem…

Chirigiul de pe capră prinse ceva din cele spuse de Damian şi întoarse şi el capul, neliniştit. Ceilalți doi oameni dormeau învăluiți în sarici, în fundul chervanului.

— Mă Gligore, tu nu i-ai mai văzut pă cei doi călăreți care merg pă lângă chervanu lui Danielopolu? Ăia dă

lângă înaintaş?

Gligore se aplecă într-o parte, pândi o altă cotitură şi pe urmă spuse cu glas de om fără grijă:

— Da' mă, io cu ăştia am băut la crâşma din Titu... Sa vede că să întorc şi ei acasă.

Chervanele ocoleau acum pe un drum care se încolăcea pe coasta înzăpezită şi erau răsfirate unul deasupra altuia, cu coviltirile lor mari, ca într-o vedere, zugrăvită cu multe caturi sau ca anumite privelişti la intrarea unor biserici... Mergeau cu mare grijă şi la oarecare depărtare unul de altul, că era primejdie de lunecuş. Oamenii coborâseră din sănii şi ţineau în braţe drugi, gata să împiedice lunecarea. Ici, colo, copacii se aplecau încărcaţi de zăpadă ca de o povară albă, diafană şi rece.

Mitru şi Damian nu mai vorbiră cu nimeni, dar când ajunseră în vale, fiecare arătă ţeava pistolului câte unuia dintre cei doi călăreţi şi le cerură să se dea jos de pe cai, neîntârziat. Nici unul dintre aceştia, luat prea repede, nu avu timp să-şi scoată pistolul, dar cel îndesat sări dintr-o dată cu calul într-o parte, după o casă, că se apropiau de un sat aşezat pe coastă. Au tras focuri după el, dar nu l-au putut nimeri, deşi era zăpadă şi copacii goi: s-a pierdut într-o vâlceluşă. Pe cel rămas l-au descusut, l-au bătut, dar mare lucru n-au putut să scoată de la el. Chiar şi faptul că purta pistolul ascuns nu dovedea cine ştie ce, căci omul era la drum şi afară de asta tăgăduia că ar fi avut vreun gând rău. Le spuse că el şi prietenul său nu mai mergeau pe la Piteşti, tocmai de frica hoţilor, că de aceea se ţineau de chervane. Ei îl legară burduf şi-l trântiră în fundul chervanului, în care erau păstrate o parte dintre roţi. Se pregătiră să înfrunte un atac care, dacă nu venea în noaptea aceea, ar fi putut veni în cea următoare... Avea să fie însă foarte greu pentru ei, pe drum cu chervanele astea mari ca nişte care cu fân: pe zăpada albă, ele constituiau ţinte uşoare.

Oamenii erau acum mânioşi. Graba de a sosi în plină iarnă la Bucureşti se vedea necontenit legată de mari primejdii. Cei mai mulţi se jurară că fac ultimul lor drum peste graniţă

cu chervanele. E adevărat că se câştiga un ban mai mult, cu care se mai ajutorează omul, să-şi împlinească nevoile, dar nu face. Uite, pe bietul Dobre, pe care-l îngropară la ducere, îl aşteaptă acasă trei copii... şi cu ce nerăbdare! Ce pot ei să le ducă acestor copii în locul tatălui lor?... Bulendrele pe care le-au cumpărat, punând fiecare câte un galben, doi, ca să le facă mai uşoară întâlnirea cu cei ce şi-au pierdut sprijinul... şi atât. E tot ce le vine înapoi.

— Mă Damiane, mă... io, ce să zic?... încerc la doi-trei ani drumu ăsta, că am casă grea, mă... Şapte copii, mă, şi din lucru cu mâna e tare greu să ții nouă guri, mă... Dar tu... mă? Tu care eşti becher[241]?... Dă ce-ți pui tu viața pentru marfa lui Dobrovici, care să îngraşă dân munca noastră şi pune în fiece an alt rând dă grăsime pă el, ca stejarii care pun alt rând da grosime?

Cel ce întrebă pe flăcăul pandurului era meşterul Gavrilă Ruse.

Îşi pipăi cu silă barba, crescută mare de tot, căci nu se mai bărbieriseră unii din ei cu săptămânile. Era atâta mânie şi dezgust în vorbele meşterului, încât Damian se simți îndatorat să-i spuie drept că adună bani, să-l răscumpere pe tată-său şi să-l aducă la Bucureşti.

Meşterul Gavrilă Ruse îşi îndesă cu tutun luleaua cumpărată la Dresda, aprinse fitilul cu cremenea şi începu să tragă cu nădejde până când ieşiră scântei în găoacea pipei, apoi scuipă afară din coviltir şi se întoarse iarăşi către oameni.

— Bună-i deprinderea asta a nemților dă a trage din lulea... Numai că nu-mi ajunge mult iarba asta ticăloasă pă care-o aduc, fiindcă am făcut greşeala să dăruiesc la câțiva prieteni asemenea lulele, într-un rând când m-am întors dă pă drum, şi acum trebuie să le aduc şi tutun, dă câte ori vin... Da' vezi că şi la gust e mai bună luleaua când o bei împreună cu alții, ați văzut cum fac nemții? Cu cana dă bere dănainte... Da’ ca să nu uit vorba, tu, mă Mitrule... tu n-ai dăcât un copil, fetița aceea care-ți seamănă dă parcă ai făcut-o singur... Dă ce ții s-o laşi, mă, fără tată? Că tu ai putea s-o scoți, oricum, la căpătâi cu ce iei sâmbăta dă la Dobrovici...

— Am şi io casă grea, meştere... Am pă mama la Popeşti-Vasilați, am pă socru-miu... soacră-mea... două cumnate...

— Da' ce, mă?... Socru-tu stă pă capul tău? El avea prăvălia lui, nu era rău cojocar după câte ştiu... că am început a ucenici împreună!

— Păi dă când l-a înecat gârla, dă nu au scăpat dăcât cu viața, el şi ai lui o duc greu... El e cam bolnav şi nu poate lucra. I-au slăbit ochii.

— Ei, asta-i, mă Mitrule, să puie ochelari, mă, că slavă Domnului e încă în putere... îl cunosc dă mult... Să tot aibă patruzeci şi patru-patruzeci şi cinci dă ani. Într-o vreme am lucrat chiar împreună, la un meşter dă pă lângă Sfânta Vineri. Pă urmă şi-a deschis el prăvălie, pă seama lui.

Mitru nu mai răspunse. Ar fi fost prea mult de spus.

Înainte de miezul nopții, urmau să treacă vreme de trei-patru ceasuri printr-o pădure de fagi. Se hotărâseră să scoată un rând de înaintaşi, că săniile mergeau mai mult singure la vale, pe zăpada întărită, şi să trimită înainte, pe drum, o ceată de opt-nouă călăreți. De vor fi atacați, vor şti ce să facă cei rămaşi în urmă; iar de vor fi lăsați să treacă, şi numai după aceea vor fi atacate chervanele, ei să se întoarcă, să-i ia din spate pe tâlhari. Îşi mai vorbiră şi de semnele pe care să şi le deie de la depărtare cu *trumpeta* pe care-o cumpăraseră de la Lipsca. Era nevoie să se înştiințeze unii pe alții cum stau lucrurile.

Prevederea se dovedi plină de înțelepciune. Se înnoptase de mult, era o noapte albicioasă din pricina zăpezii şi cu cerul pufos, când ceata de călăreți, la o cotitură în pădure, dădu peste un morman de buşteni aşezați de-a curmezişul drumului. Țineau puştile la subsuoară şi în fiece clipă erau gata să tragă. Descălecară şi duseră în grabă caii după copacii mai groşi; ei înşişi se ascunseră după alți copaci, tot aşa de groşi. Aşteptară câteva clipe, sfredelind noaptea luminoasă de-atâta zăpadă, dar nimic nu se văzu mişcându-se. Damian veni, iuțind pasul, după copacul unde se găsea Mitru, care, fiind ceva mai în vârstă, avea cuvânt în fruntea cetei.

— Ei, ce facem?

— Dracu ştie!... Nu să vede nimic... Oricum, trage două focuri, ca să zgândărim, să audă cei din urmă şi să se oprească la o cât mai mare depărtare.

Lui Damian îi trecu un fior rece prin şira spinării... Simți că i se înmoaie brațele. Faptul că nu vedea pe nimeni, că se ştiau pândiți, ochiți, că nici nu ştiau de unde vor fi atacați îl împiedica să gândească şi îi tăia răsuflarea. Parcă, ascunşi după copaci, erau diavoli muți, nu oameni. Încercă să mai întrebe ceva, dar vorbele îi pieriră în gât, glasul nu-l mai asculta. De frică să nu se înmoaie de tot, nu mai întrebă nimic. Îşi pipăi numai cuțitul de oțel, ascuțit, din tureatca cizmei şi pistolul din teaca de piele. În ele îi era nădejdea. Altfel lupți de la un pas... când vezi cu cine lupți.

Cele două focuri pocniră de parcă s-ar fi spart bolta cerului şi pe urmă hăuliră sfărâmându-se peste muscel. Oamenilor li se scutură zăpada de pe crăci în cap.

— Acum, măi, hai să dăm la o parte trunchiurile astea... Voi încărcați-vă iar puştile, le spuse celor patru care rămăseseră la pândă.

— Şi dacă trag în noi? întrebă Duță Lecu. Unul dintre însoțitorii chervanului lui Danielopolu.

Mitru îl privi, surâzând în umbră.

— N-au puşti ghintuite ca ale noastre... nu pot să pândească prea d-aproape, şi, cât dă cât, e noapte. Nu toți plumbii nimeresc.

— Ce noapte, că să vede parcă s-a crăpat dă ziuă, Mitrule, parcă n-ar fi înainte dă miezu nopții.

Patru oameni lăsară puştile şi începură să dea trunchiurile de copac la o parte. Ceilalți, câte doi, de o parte şi de alta a drumului, pândeau, intrați cam la zece paşi în pădure, gata să tragă.

Peste câteva clipe, zbură şuierând un plumb, care muşcă din coaja unui trunchi din drum şi făcu să răsune, iar hăulind, valea toată. Damian îngheță. Cei patru oameni se ascunseră şi ei după trunchiuri.

— Împingeți, aşa ascunşi cum sunteți, mă Neagule... Voi nu *trăgeți*, mă, dacă nu vedeți nimic.

Mai pocniră două-trei focuri, dar astea mai puțin ochite. În scurtă vreme, copacii fură aşezați de o parte şi de alta a drumului, ca nişte metereze, toți oamenii trecură în dosul lor, jumătate cu fața la pădure spre dreapta, iar cealaltă jumătate cu fața la stângă; caii fură trecuți după un pâlc de copaci, mai deşi, mai groşi.

Atunci Mitru îi spuse lui Duță Lecu să sune din trumpeta cumpărată la Lipsca, aşa cum fusese înțelegerea. Niciodată de când era lumea nu răsunase aşa ceva pe acolo, pe valea asta împădurită; aerul înghețat păru că se crapă. Parcă era noaptea de apoi.

Se auzi un vâjâit de focuri, din urmă, de la chervanele care înțeleseră ce se întâmplă, şi peste vreun sfert de ceas acestea trecură pe drum în goana mare. În câteva clipe fură în afară de bătaia puştilor, care încercară să tragă în plin, în cai, dar tâlharii trăgeau alături, speriați de sunetul neîntrerupt de trumpetă, de focurile de dinapoi ca şi de cele din față.

Când oamenii lui Mitru îşi luară şi ei caii de dârlogi să-i încalece, tâlharii înțeleseră că lupta a fost zadarnică, dar tot mai sloboziră câteva focuri. Un plumb îi muşcă din coapsa lui Mitru şi doborî calul sub el. Ceilalți descălecară din nou traseră până când Damian îl desprinse pe Mitru de sub calul ucis şi îl urcă în şa la dânsul, apoi încălecă şi el alături şi porniră toți în goana cailor.

La Târgovişte îi desfăcură legătura pe care i-o făcuseră ei în grabă şi, la han, veni o femeie care spălă rana cu apă fiartă şi-i puse deasupra o cataplasmă de buruieni. Apoi îl legă strâns.

Pe tâlharul prins îl dădură dorobanților.

Mitru stătea acum culcat pe moale, în chervan, şi nu se văietă o clipă în cele două zile cât mai merseră pe tălpoaie. Dar deodată se porni o căldură din senin, cum de mult nu se mai pomenise la vremea Mucenicilor. Zăpada începu să se topească, văzând cu ochii. Nu mai puteau sta în chervane decât dezbrăcați, căci se înăbuşeau. Drumul începu să devie un fel de ciulama de zăpadă şi noroi. Pe la Răcari fură nevoiți să scoată tălpoaiele şi să puie din nou roțile, căci altfel nu mai

puteau trece peste muşuroaiele din porumbişti. Mergeau puțin pe drum, cât era drum, încercau mai mult peste câmp, dar toate şanțurile şi gropile erau acum pline de apă. Ca să treacă un pârâu revărsat, ocoliră pe lângă Butimanu; se frământară ziua întreagă, căutând un loc mai potrivit în care să nu se înfunde roțile. Ardea soarele ca în plină vară şi oamenii lepădaseră nu numai cojoacele, ci şi flanelele, de rămăseseră numai în pieptare şi cămăşi.

Au făcut până la Bucureşti patru zile în loc de una, ocolind prin păduri, unde erau mai ales la adăpost de soare, iar zăpada oarecum înghețată. Mitru nu se putea coborî, dar nici nu putea spune că rana îl doare cumva. Nu se putea sprijini pe picior, atât.

Au răsuflat abia când s-au văzut în marginea oraşului, făcându-şi socoteala că acum pot să ducă marfa la nevoie şi cu căruțe aduse de acasă.

Blestemând, căci drumul se făcuse ciulama de noroi şi în oraş, ba încă mai rău, chiuind, au trecut de ulița Târgoviştei, urmăriți de către trecători, de la ferestrele caselor, din pragurile prăvăliilor, ca un alai domnesc.

Uruiau acum chervanele – era după vecernie – pe caldarâmul Podului Mogoşoaiei, când se duse vestea în tot Târgul din Lăuntru că vin chervanele de la Lipsca. Negustorimea începuse să se adune la Hanul Şerban-Vodă de pe Lipscani, unde avea să se încheie călătoria. Acolo veneau şi cei care voiau să cumpere – ce se găsea de vânzare – înaintea altora, şi acolo veneau şi rudele celor plecați.

Hanul Şerban-Vodă se afla între biserica Zlătarilor şi Sfântul Gheorghe, vreo două sute de paşi de la Podul Mogoşoaiei pe mâna stângă, şi avea o curte mare ca de două-trei pogoane. În loc de garduri avea de jur împrejur, pe toate patru laturi, un fel de lungi magazii de zid. Pe ulițe, magazia era împărțită în prăvălii, toate la fel, cât lungul hanului, cu un fel de trotuar îngust în fața lor. Înăuntru, spre curte, erau patru intrări pe patru laturi. Podul magaziilor, destul de înalt, de zid şi el, slujea ca depozit pentru mărfuri. Uşile prăvăliilor, şi înăuntru intrările la depozite, erau întemeiate pe arcade de

zid, care aminteau arhitectura brâncovenească, deoarece, în 1704, arzând hanul clădit de Şerban-Vodă, fusese reclădit în parte de Constantin Brâncoveanu.

La colțul dinspre Lipscani, ca şi la cel făcut cu Ulița Nemțească, prăvăliile aveau frontispicii pentagonale foarte sobre, dar nu lipsite de eleganță, cu toată vechimea şi înfățişarea lor dărăpănată. În fundul curții nesfârşite se aflau şi nişte locuințe la catul de deasupra, unde încă mai trăgeau negustorii veniți de aiurea, dacă nu găseau ceva mai bun. Celelalte încăperi însă erau mai mult „*cantălarii*" ale marilor bancheri, care finanțau aducerea de mărfuri şi care le păstrau acolo în depozite, până când, plătind, marii negustori ridicau treptat ceea ce cumpăraseră.

Era târziu, noapte de-a binelea, când chervanele, făcându-şi loc cu greu pe ulițele înguste, deşi multe prăvălii erau închise la ora aceea, intrară pe sub bolta ca un gang a porții dinspre ulița Lipscani. Maidanul dinlăuntru, parcă nesfârşit, era aproape pustiu.

Cam în mijlocul curții, spre dreapta, oprite la o magazie mare de scânduri, lângă ruina unei bisericuțe, două căruțe braşoveneşti încărcau nişte lăzi la lumina faclelor. Alte facle arătau în fund, pe dreapta, locul unde urma să tragă chervanele, deosebit fiecare la arcada depozitului său. Întreg maidanul care copleşea magaziile era o băltoacă din pricina zăpezii topite şi caii fură siliți să tragă din răsputeri, opintindu-se din nou. Pentru cei care veneau pe jos se găsea pe partea dreaptă un fel de trotuar pietruit cu bolovani mici de râu, dar nădejdea era tot la cizmele cele groase, cu care omul – dacă le are – calcă unde vrea. Marii bancheri şi negustori începuseră să sosească însă cu birjele şi caleştile. Încet, încet tinda cea mare de jos a hanului se umplu de negustori, unii şi mai aşa, cei mai mulți în caftane şi cu şepci ruseşti în cap. Erau bancherii Hillel, Pavlicioni, Meitani, Sakelarie (Sakellario) şi alții. Danielopolu, care adusese marfă pe cont propriu, deşi avea prăvălia peste drum, se lăsă puțin aşteptat, ca şi Dobrovici.

În schimb, Hagi Curti sări printre cei dintâi din caleaşca. Aştepta o ladă de ceasornice, aduse cu chervanul lui Dobrovici. Au desfăcut apoi ici şi colo unele lăzi de încercare, s-au ciorovăit şi s-au tocmit.

Danielopolu, venit în sfârşit, nu ştia la ce preț să se oprească, iar proprietarii marilor prăvălii de pe poduri îl zoreau, că se apropia Paştele.

Nimeni nu se mai gândea, nu se mai uita la cei ce trecuseră prin atâtea cumpene până să aducă marfa cu bine... Doar ai lor, câți apucaseră să vie. Oamenii care înfruntaseră atâtea primejdii zâmbeau năuci, parcă nu le venea să creadă că s-au întors, îşi țineau copilaşii de mână sau îi ridicau în brațe, stângaci, cu puterea dulce a aşteptării...

Lipsiseră mai bine de o jumătate de an; dar nici acum însoțitorii nu puteau merge noaptea acasă, căci trebuiau să predea marfa după condici, fără să se amestece nimeni altul, la început, în rosturile lor; ceilalți dintre oameni, chirigiii, luându-şi caii de căpestre, se pregăteau să plece pe jos până acasă la ei, în mahalua Orzarilor, însă atunci rudele lor, tot chirigii, vestiți de călăreți, sosiră cu braşovencile să-i ia, aducându-le, cu prilejul acesta, şi pe unii dintre cei dragi, care se arătau nerăbdători, bucuroşi de darurile aşteptate.

Dobrovici se înveseli foarte, aflând că nicio ladă de marfă nu i s-a pierdut şi că e pagubă numai un însoțitor, care nici nu era de la chervanul lui, şi de calul ucis sub Mitru. Pe rănit îl trimise cu caleaşca lui la doctorul Mayer, care se întorsese de o lună şi el de la Budapesta. Acesta desfăcu legătura rănii, o pipăi şi spuse că merge foarte bine, că osul nu e atins. În două săptămâni flăcăul va putea merge fără băț. Îi spălă cu grijă locul, îl înfăşură din nou şi-l trimise înapoi cu caleaşca la han.

Dar Mitru nu putea să aştepte două săptămâni, el ceru să fie dus numaidecât acasă.

— Unde să mergi, mă Mitrule, acasă? Da' cine poate trece gârla în noaptea asta?... Toate podurile sunt păzite! spuse mirat Fănică Teică, unul dintre lucrătorii care acum desfăceau cu tesla încă o ladă de încercare.

— Trec cu o luntre pă la Radu-Vodă. Vreau să fiu în noaptea asta acasă. Ce să fac p-aici?

Mitru nu mai putea de dorul fetiței şi al nevestei şi i se părea că tot n-are niciun rost să mai rămâie pe lada pe care stătea întins.

— Ei, băiete, tu să fii sănătos! Dă două zile mănăstirea e înconjurată dă apă... A venit Dâmbovița mare. Mahalaua Tabacilor e jumătate sub apă.

Mitru simți că-i îngheață tâmplele. Nu putu să răsufle şi se chinui fără folos să se ridice.

— Mahalaua noastră e sub apă?...

— Nu ştiu dacă toată, că nimeni nu poate trece gârla, şi omul puse mâna să smulgă mai uşor scândura lăzii.

— Mă fraților, spuneți, mă, ce ştiți? Voi cum ați trecut?

— Păi tu nu vezi că noi suntem toți din Dobroteasa? E primejdie ca podurile să fie luate la noapte dă apă.

L-au dus sus într-o odaie cu vreo cinci paturi, acum goale, şi i-au pus pe o masă costiță de porc, deşi era în postul cel mare, şi o sticlă cu vin. Dar omul nu se atinse nici de una, nici de alta. Toată noaptea, cât era lumina stinsă, se bătu cu gândurile în tăcere, să-l lase pe Damian să doarmă tihnit pe patul de alături. Deşi rupt de oboseală, Damian ținuse să-l vegheze pe bolnav. Totuşi, uneori, Mitru se zvârcolea atât de tare, că Damian se deştepta şi aprindea îngrijorat lumânarea.

— Mitrule, ție ți-e rău, mă omule... îi pipăia fruntea, gâtul. Arzi ca focu, mă.

Dar bolnavul nu se gândea la el.

— Mă, frate Damiane, ce-or fi făcând ai mei în ceasu ăsta? Mai trăiesc oare? Suiți pă casă, aşteaptă să să prăbuşească zidurile sub ei şi io nu pot să-mi ajut fetița şi nevasta...

— Mitrule, nu pier oamenii aşa uşor... Mai sar vecinii. Pa urmă, casa ta nu e chiar în malu' apei.

— Ei, când *vine* apele... Acolo la noi acoperă tot, până sub poalele Filaretului.

— Pă urmă e şi socru-tău acolo, şi soacră-ta... Nu e femeia fără ajutor...

— Oameni bolnavi… ce pot să facă? Sunt şi speriaţi dă apă, dă acum zece ani, dă când Dâmbovița le-a luat totu', dă i-a lăsat pă drumuri.

Damian simți că trebuie să facă ceva, să-şi liniştească prietenul, şi deşi era frânt de somn şi oboseală, se sculă şi se îmbrăcă.

— Ascultă, Mitrule, dormi liniştit, că uite, io mă îmbrac şi cum oi şti, cum n-oi şti trec gârla, iar mâine dimineață îți aduc veşti dă la fetiță şi dă la nevastă…

Mitru tăcu şi îşi lăsă capul într-o parte. Niciodată nu ar fi îndrăznit să-l roage asta pe Damian. Dar dacă s-a hotărât prietenul său să facă asemenea lucru, să ia apa în piept, neîndoios că va trece gârla înainte de ziuă, cu orice preț. Se linişti o clipă şi uşurarea îi veni şi din faptul că-i dădură pe neştiute lacrimile, i se înmuiară în sfârşit. Ochii care ardeau şi-i simțea mereu tari în orbite…

Deodată îl pătrunse alt gând, ca un ascuțiş de cuțit.

— Ascultă, Damiane, nu trebuie să treci apa… cu orice preț… Aş fi neom până la sfârşitul zilelor mele să ştiu că ți-ai pierdut viața din pricina mea. Dâmbovița asta e turbată când se umflă.

Dar Damian îşi trăsese cizmele, îşi pusese un pieptar de dimie şi din prag îi făcu semn că nu mai e timp de stat la vorbă.

Nu fu chiar atât de greu pe cât se aşteptase. Ostaşii de la podul de piatră, care avea numai picioarele de piatră, se arătară înțelegători, aflând că omul se ducea să scoată din casă un copil, şi-l lăsară să treacă la un ceas când nici nu avea cine să-l vadă. O luă apoi înainte pe Podul Calicilor până la Sfântul Nicolae de pe Prund, după asta tăie dealul Mitropoliei şi o ținu într-una pe sub viile Filaretului. Când ajunse în dreptul fântânii lui Cantacuzino, era ziuă şi văzu toată câmpia acoperită de apă. Prin curțile de sub deal, care acum era ca un mal, fuseseră cărate tot soiul de calabalâcuri şi fără îndoială că, în afară de cei ce le păzeau prin ogrăzi, în fiece casă se mai aflau încă două-trei familii dormind

îngrămădite. Apa nu părea adâncă, rareori ajungea la burta cailor… Bărbaţi şi femei umblau pe ulițe ca pe nişte râuri, unii în luntre, alţii pe un soi de plute făcute la întâmplare, pe care le împingeau cu prăjinile. Erau unii şi în albii. Dar cei mai mulţi mergeau în care şi căruțe care înaintau ’ greu şi încet, dar înaintau. Cu o căruță, pe care o tocmi la preț bun, izbuti Damian să treacă spre uliţa Lînarilor, unde, la capăt, se găsea casa lui Mitru Tabacii, o căsuță cu două odăiţe şi tindă la mijloc. Nu-i găsi de loc speriaţi pe ai casei. Fiind aproape în curtea bisericii, erau pe un soi de dâmb, la care apa nici nu ajunsese măcar. Nu era chiar o revărsare ca în anii grei… Când auziră că s-a întors Mitru, se dezlănţui în casă o bucurie de nedescris. Nevastă-sa începu să plângă şi îi străluceau ochii de lacrimi. Socrul, soacra, cele două cumnate au căzut în genunchi la icoana cu candelă roşie, mulţumind lui Dumnezeu că l-a adus sănătos. Damian spuse că Mitru nu poate veni astăzi, că trebuie să dea în primire marfa, dar că vrea să-şi vadă nevasta şi fetiţa. N-a stat mult, a urcat în căruță femeia şi fetiţa oacheşă, care tremura şi întreba necontenit, dar tot ea îşi răspundea.

— A venit tăticu, mămico?… A venit… Nu vine la noi acasă? Şi ridicându-şi capul îmbrobodit către Damian, care o ţinea în braţe cu duioşie fără margini: Nu vine tăticu?

Gherghina, nevasta lui Mitru, era o femeie mică, tare slabă, cu ochii mari şi frumoşi, dar duşi în fundul capului, de părea bolnavă. Nu se gândea însă la starea ei, ci la copil.

— N-o slăbesc frigurile pă fetiţă. Către seară începe să ardă, zace şi geme pă pat şi nu pot să-i fac nimic.

Mahalaua Tabacilor era de obicei plină de mlaştini şi mirosea nu numai de la multele tăbăcării, ci şi de la tot ce căra Dâmboviţa ca murdărie şi mortăciuni.

Damian nu se duse la han decât să-i lase lui Mitru fetiţa şi nevasta, apoi se întoarse cu căruţa sub Dealul Filaretului. Un prieten, tabac de-al lui, îi adusese vorbă de la meşterul Licsandru Hergă, pe care-l văzuse în zori, că azi-dimineaţă oamenii din cinci mahalale vor merge toţi la mitropolit, să-i ceară să mute morile de pe Dâmboviţa. De-o sută de ani

mahalagiii din partea locului cereau Mitropoliei să desfacă morile, care împiedicau curgerea grabnică a râului, şi aproape în fiecare toamna şi primăvară erau pricina de revărsare. Dacă Mitropolia le-ar fi desfiinţat pe ale ei, pe cele din jos de Podul Beilîcului, atunci şi boierii – siliţi la nevoie – şi-ar fi desfăcut şi ei morile de la Gorgani, de la Sfântul Elefterie, de la Grozăveşti şi mai ales cele din jos de mahalaua Tabacilor.

Astăzi avea să fie însă ultima dată când mergeau la mitropolit să-l roage. Dacă nu înţelegea de cuvânt nici acum, ştiau ce aveau de făcut, căci tabacii îşi luaseră cuţite şi amnare la ei. Aveau şi şomoioage, şi găleţi cu păcură asupra lor. Până seara dădeau foc la toate morile. Se adunaseră ca la două-trei sute de oameni, bărbaţi şi câteva femei, plini de mânie. Întrebarea fu, cine să vorbească mitropolitului? Se hotărâră să-l cheme pe profesorul Axente Sever, şi astfel Damian, împreună cu Fănică Teică, cel care avea casa din jos de cotul gârlei şi căruia apa îi luase de data asta tot, plecară la profesor, care şedea în vremea aceea pe undeva pe lângă biserica Antim.

Nu putură ajunge până la mitropolit, care le trimise vorbă printr-un sachelar{242} că el nu poate să strice veniturile sfântului lăcaş; atunci se hotărâră să treacă toţi podul de piatră şi să ardă morile.

Coborâră printre prăvălii pe Podul Calicilor, dar în faţa Hanului Golescu le ieşiră înainte dorobanţii Agiei, cum şi arnăuţii Mitropoliei, ca să le spuie că numai oamenii stăpânirii au voie să treacă dintr-o parte în alta, întrucât este primejdie să se prăbuşească podul.

Licsandru Hergă, voinicul cât un munte, meşterul de la pieile crude, puse mâna în pieptul ceauşului şi-i arătă picioarele de piatră ale podului.

— Îţi baţi joc dă oameni? Cum o să-l ia apa cu picioarele astea?

— Aşa e porunca, omule, vezi-ţi dă treabă... Tu nu vezi ce turbată e apa?

Locul era îngust, cel mai îngust, de pe cursul apei, numai matcă, iar puhoiul pământiu vuia năprasnic. Dar malurile

erau ridicate şi bine întărite cu sute de bulumaci şi cu propte puternice, din trunchiuri întregi de stejari şi fagi cojiți. În dreapta se afla o casă cu vreo trei caturi, făcută parcă din două-trei case, amestecate între ele sub acelaşi acoperiş. Pe un fel de jumătate pridvor se-ngrămădea lume, care privea cu spaimă creşterea apei, din nou îndârjită la ceasul acela. În stânga, era o casă lungă ca o magazie, ridicată de la apă pe un fel de costişe de câțiva paşi. Întărită şi ea cu zeci de bulumaci şi joasă, casa cuprindea prăvălii şi tarabe, de parcă ea singură alcătuia o piață întreagă de zarzavaturi şi făină. Se mai găseau, până acum în primăvară, grămezi de cartofi, gulii, morcovi, sfecle, ridichi mari, funii de usturoi şi ceapă şi altele. Negustorii, cu fote dinainte, priveau de asemeni cu îngrijorare, iar când apa aducea, ca de la o rupere, coşuri cu zarzavaturi răsturnate, tarabe pe care le răsuceau vârtejurile şuvoiului, scaune cu bulendre luate de apă, oamenii se închinau, galbeni la față. Dincolo de apă, la capătul celălalt al podului, pe unde trecea mai departe Podul Calicilor, erau numai cafenele turceşti şi cârciumi greceşti. Acolo, în fața lor, unde erau de obicei aşternute scoarțe ori măsuțe cu scăunele, stăteau acum în picioare, înghesuiți, sute de oameni care priveau creşterea treptată, dar cu întreruperi, a apei. Ştiau că dacă va trece de partea de piatră a picioarelor şi se va ridica spre bârne, însemna că va ajunge chiar până la pragul bisericii lui Bucur şi atunci trei sferturi din malul drept ar fi fost înecat... Dar deocamdată primejdia sta pe loc, şi dacă o să dea Dumnezeu să se schimbe vremea şi să înceteze căldurile, putea trece şi necazul acesta, alegându-se cu cât se stricase şi cu spaima.

Amenințarea cea mare venea de la rupturile de case şi trunchiurile de copaci luate de apă, care loveau ca berbecii în tot ce întâlneau în cale, se încălecau unde era puțină oprelişte, năruiau tot.

— Iarnă lungă cu zăpadă multă în februarie... iarnă până la Mucenici. Ce vrei? îl întreba Bolliac pe locotenentul Deivos de la pompieri, trăgându-l de centiron şi necăjindu-se că ochelarii nu-l ajutau să vadă prea departe; veniseră şi ei

cu cei mulți din boierime şi negustorime în acest loc de urmărire îngrijorată a semnului ştiut de toți.

— În mahalaua Izvorului, apa e largă ca un lac, cât vezi cu ochii.

Din sus, târâți vijelios, se văzură înotând, dar mai mult duşi de apă, vreo câțiva porci țigăneşti cu râturile ascuțite şi urechile tari; guițau înspăimântați, din pricina că se tot izbeau de un acoperiş şi de alte rupturi, când încercau să iasă spre mal. Erau la început doi. În urma lor plutea încă unul.

— Ăştia să înece, jupâne... ăştia să înece, spuse clătinând din cap şi căinându-l un vânzător, care cântărea după ochi, în mână, o legătură de usturoi, cerută de un muşteriu bărbos.

— Cum o să se înece?... Porci de baltă, ăştia nu se înece.

— O să-i rupă roata morii mai jos.

— N-o să-i rupă, că morile sunt oprite, ca să nu-şi piardă roțile.

Atunci se văzu venind din susul apei, în picioare, într-o luntre îngustă de baltă, un om îmbrăcat cu un zăbun peticit. Era vădit că încercase să se ție de porci, dar acum îl ducea puhoiul la întâmplare. Nu avea decât o prăjină lungă cu care nu putea vâsli, dar putea împinge.

— P-ăsta ştiu că-l beleşte stăpânu-su, că n-a avut grija porcilor.

Când luntrea se apropie izbindu-se de zarzavaturile şi de rupturile de lemn care jucau pe apa înspumată, oamenii văzură lămurit că flăcăul, mereu în picioare, era alb ca varul şi nu mai era stăpân pe luntrea îngustă. Prăjina era poate mai lungă decât adâncimea apei, dar tăria şuvoiului, iuțeala lui amețitoare, nu-i mai îngăduia să *prinză* cu ea sprijin la fund. Acum toți priveau îngroziți şi aşteptau să-l vadă răsturnat, strivit de vreunul din picioarele podului, în jurul căruia rotea apa învârtejită cu spumă ca zăpada gălbuie. Unii îi strigau: „Sări, sări pe mal". El privea mereu țintă la pod, pierit la față. Dar în ultima clipă, flăcăul încă mai alb la chip, avu iscusința să atingă cu prăjina uşor, numai atât cât trebuia, piciorul

podului ca să se poată strecura. Puțin de-ar fi apăsat mai tare, se răsucea în loc şi se răsturna. Trecu în câteva clipe.

În fruntea cetelor de tabaci, mânioşi că nu pot trece podul, Axente Sever se uită în dreapta, se uită în stângă, apoi le şopti ceva la ureche lui Damian şi lui Licsandru Hergă, cel voinic ca un taur. Amândoi începură să se apropie pe nesimțite şi uitându-se parcă în altă parte, aşa cam pe nebăgate de seamă, îi luară uşor în brațe pe cei doi arnăuți, împingându-i pe pod. Tabacii ceilalți prinseră mişcarea şi împinseră puternic toți odată.

Dorobanții nu mai putură trage în arnăuți încurcați cu gloata, care în câteva clipe trecu podul, lăsându-i năuci în urmă.

Dincolo, mulțimea privitorilor începu să strige, bucuroasă de o asemenea izbândă, chiar dacă întâmplarea nu-i prea privea. Însă pe unii îi privea, căci erau acolo, de partea cealaltă, şi membri de-ai „Frăției". Erau Bolliac, Deivos, Ana Ipătescu şi alții, amestecați cu mulțimea. Nespus de bucuroşi ieşiră înaintea celor din frunte, şi pe urmă lumea, umplând acum ulița, care o lua ocolit la dreapta, se îndreptă spre cele trei mori mari ale Mitropoliei. Erau cele mai mari din Bucureşti, fiecare din ele aducea mai mult venit decât o moşie. Semănau de departe cu nişte magazii uriaşe de lemn negru şi erau jumătate aşezate pe dubasuri lungi, ca să se poată ține tot la apă adâncă, fiindcă iezătură nu le era de ajuns la câtă putere cereau pietrele lor.

De pe toată lungimea în oraş a Dâmboviției acesta era singurul loc unde se adunau toate şuvoaiele gârlei, într-o adâncime aproape statorincă.

Acum mergeau toți bucuroşi de întâia izbândă şi încă mai îndârjiți ca la început. În grabă, negustorii care-şi țineau tarabele afară traseră marfa înăuntru, dar înghesuiala era atât de-mare, că unii păşeau din iuțeală şi peste tarabe.

După ce trecură şi podişca peste Bucureştioara, de-a lungul căreia se mutaseră mai toate scaunele de măcelărie ale oraşului – de rămăsese pe lângă biserica Batiştei (adică tot pe

Bucureştioara) abia zece-cincisprezece prăvălii – mai bine de o sută de calfe îşi luară cuțitele cu ei şi alergară după prietenii lor tabaci să le dea ajutor.

Ajunseră pe maidanul plin de paie şi bălegar, mare cât cinci arii, unde carele dejugau aşteptându-şi rândul la măcinat. Şi aici arnăuții Mitropoliei le ieşiră înainte cu pistoalele întinse. Oamenii se opriră o clipă. Unul dintre morari le veni în față.

— Oameni buni, nu faceți vreo nechibzuință. Mâine o sută de brutării nu vor avea făină pentru pâine. O să rămână lumea flămândă... N-o să aibă copiii ce mânca.

— Nu mai au nevoie dă pâine, bieții dă ei, că i-au înecat apele voastre, ticăloşilor... Foc!... Dați foc, fraților, strigă Licsandru Hergă.

Faclele erau aprinse, dar oamenii şovăiau în fața pistoalelor întinse.

Ana Ipătescu se întoarse spre Axente Sever:

— Dacă dăm buzna, după ce ăştia îşi descarcă pistoalele, n-avem ce-alege de ei... Poate nici nu trag.

Dar Axente Sever era îngândurat şi nu răspunse. Numai când Licsandru Hergă, cel cât un munte, întrebă şi el ce e de făcut, Axente Sever răspunse întorcând spatele spre moară:

— D-apoi c-aşteptați puțin, mă fârtaților, că arnăuții au acum privirea rea... Dacă cercăm acum, trag... Stați să-i mai înmuiem puțin.

Peste câteva clipe, cei din urmă începură să împingă iar. Ana Ipătescu trecu, în învălmăşeală, printre arnăuți, dar scăpă ea singură, şi acum ajunsese pe maidanul din spatele lor. O lăsară acolo; o cucoană singură, aşa de frumos îmbrăcată ca ea, nu li se părea primejdioasă. Se proptiră pe picioare ca să ție piept celorlalți. Un diacon ieşi însă din moară, trecu podişca şi veni la Ana.

— Au ce eşti dumneata, boieroaică, ori ce eşti? Nu ți-e frică dă Dumnezeu? Dacă te afuriseşte înaltpreasfântul? Nu ți-e frică dă iad? Se închină şi scuipă. Auzi, cocoană?

Dar Licsandru Hergă îi răspunse cu glasul lui de buhai:

— În iad o să meargă el, mitropolitul, o să mergeți voi toți, boaitelor{243}, că din cauza voastră pier copiii oamenilor.

Vuietul mulțimii crescu atât de mult, încât se văzu că din nou vor încerca oamenii să treacă spre mori.

Axente Sever făcu semn lui Fănică Teică şi celor din față să mai ție oamenii, apoi veni la Damian şi la Hergă, şoptindu-le ceva. Ei înțeleseră că arnăuții trebuie şi aci cuprinşi în brațe. Cei ce veneau în urmă, purtând facle aprinse, îşi făcură loc în față. Mulțimea vuia într-una, întrecând vuietul apei. Diaconul trebui să între din nou în moară, pentru că tot timpul oamenii îl luau în râs, ba începuseră să şi arunce în el cu rupturi de gard. Atunci, Ana Ipătescu veni pe neaşteptate şi smulse o faclă din mâna unei femei. Până să alerge arnăutul după ea o azvârli de pe mal cu atâta putere, că falca căzu în spatele morii pe scândurile aşezate pe capetele dubasurilor. Paznicii începură să strige la cei din moară să stingă facla. În clipa aceea, Axente Sever făcu semn lui Damian şi lui Hergă. Arnăuții încercau să țină mulțimea de oameni care împingeau, proptindu-se unul de altul. Când văzură pe deasupra capetelor cuțitele lungi pe care le învârteau calfele de măcelari, arnăuții înțeleseră că, de-or face moarte de om, niciunul dintre ei nu va mai scăpa cu viață. Aşa încât a fost foarte uşor să fie luați în brațe de cei mai îndrăzneți dintre tabaci şi, târâți în învălmăşeală, ajunseră toți pe podişcile morilor. Peste un sfert de ceas, vâlvătăile se ridicau în slavă, pârlind, lingând pereții de bârne. Oamenii chiuiau de bucurie. Diaconul fu bătut până la sânge, dar şi lui, şi lucrătorilor li se dădu ajutor să iasă la timp dintre flăcări.

Înalt, slab, cu fruntea osoasă şi ochii în fundul capului, Axente Sever îşi mângâia barba lungă care îi înconjura obrajii, lăsându-i bărbia în față cu totul goală; se aplecă spre dascălul greoi ca un baci care era alături de el.

— Bun început, măi frate... Apoi cu ficiorii ăştia ai mei nu m-oi teme că m-oi face de ruşine... Calfele astea, tabacii ăştia, or fi. Zic zău lui Dumnezeu, în fruntea revoluției.

Cu arderea morilor Mitropoliei, supărare mare nu fu. De mult populația cerea cu îndirjire desființarea lor. Aşa că Vodă Bibescu se supără de formă, auzind văicărerile mitropolitului, care coborâse cei câțiva paşi, de la Mitropolie la

palatul lui vodă, ca să se plângă, dar de luat nu luă nicio măsură împotriva tabacilor, chiar când văzu de la fereastra de sus a palatului noianul de flăcări şi fum.

Sosind din timp la han, ca să înceapă predarea mărfii la una din magaziile din dreapta, Damian abia avu timp să urce, doar câteva clipe, sus la Mitru, să-i dea punga cu bani pe care acesta i-o încredințase spre păstrare după ce fusese rănit. Îl găsi nespus de fericit, jucându-se cu fiică-sa, oacheşă, cu ochii mari şi atât de slabă, în timp ce, slăbită şi mereu speriată şi ea, tânăra lui nevastă, aproape un copil, îl privea obosită şi înduioşată.

— Mitrule, am să-ți dau ceva… Şi fiindcă Mitru nu pricepea, Damian adăugă nedumerit: Ceva ce mi-ai dat în păstrare… ştii? Când ai fost rănit, economiile tale de drum.

Acum, Mitru pricepu, fireşte, dar făcu un semn moale cu mâna:

— Ține-i încă la tine… până când mă mut acasă… Ți-i cer io… când o fi… acum dă-mi numai un galben.

Damian se miră că nu-i ia, să-i dea nevestei, să-i păstreze ea, dar îi făcu pe voie. Scoase din chimirul de la brâu şase sfanți şi i-i dădu.

Câteva zile până la Blagoveştenie, prietenul său nu numai că nu-i mai ceru lui Damian niciun galben, deşi se mutase acasă, dar îl rugă chiar să păstreze mai departe punga pe care i-o dăduse, ba îi mai întinse şi alți treizeci de galbeni, pe care-i primise drept simbrie, pe timp de şase luni cât fusese în țara nemțească, spunându-i să-i pună tot acolo, la el în pungă. Începuse să meargă acum destul de bine, piciorul nu-l mai supăra şi îl pofti pe Damian la el la masă, chiar la Blagoveştenie, că era cu frupt de peşte. Se găti deci a treia zi şi el mai curat şi, pe la prânz, trecu gârla din Dobroteasa, peste podul de la moara lui Ghica. După ce luă un urcior cu vin de la un cârciumar cunoscut, de sub Mitropolie, se îndreptă pe Podul Beilîcului, spre biserica Sfântului Nicolae din Tabaci, umblând până la carâmbii cizmelor prin noroiul de zăpadă topită.

Apele se retrăseseră în matca lor; totuşi mlaştinile dinspre Beliu erau încă de vreo patru-cinci ori mai mari ca de obicei. Fiindcă o parte din şuvoiul apei, scăpat de strânsoare, aruncase spre aceste mlaştini multe dintre cele ce târâse cu el, zeci de femei şi copii din mahala, umblând desculți şi suflecați până la genunchi prin apa rece ca gheața, adunau, în zilele acelea, fel de fel de lucruri de printre răchite şi trunchiurile găunoase de sălcii. Rupturi de mobilă şi scânduri, zdrențe, zarzavaturi de tot soiul, morcovi şi cartofi, ceapa mai ales. Copiii se băteau îndeosebi pe nuci, căci pesemne se prăbuşise undeva, izbită de apă, vreo magazie cu nuci, care acum pluteau pe întinsul mlaştinii ca o lintiță gălbuie. Foarte mândru era un băiețandru care găsise o halcă întreagă de pastramă neagră de capră, pe care o purta fericit pe umăr.

— Nu vezi că e plină dă noroi, mă Costică? Ce-ai să faci cu ea, mă? îl întrebă o bătrână uscată, cu vârful nasului apropiat de bărbie.

— Nu mai spune, lele Fănțoaie… aoleo, oi fi vrând să ți-o dau cumva dumitale?… Ei las' că o spală mama acasă bine şi pă urmă o punem la prăjit în tigaie…

Şi băiețandrul aduna de zor şi nuci, pe care le vâra în sân, umflându-şi cămaşa murdară.

Damian era aşteptat cu masa întinsă în odaia cea mai mare, cea de la față, în care locuiau socrul şi soacra. Era un pat şi în tindă; aci dormea, după câte a înțeles el. Mitru cu nevasta şi, ghemuită într-un leagăn, ca un căruț, spânzurat de un fus culcat, fetița. Leagănul fusese potrivit când fata era micuță, căci putea fi mişcat de mama ei, noaptea, când dormea. Acum era cam scurt, căci cu banii pe care-i dăduse încă de la întoarcere Gherghinei, ca să cumpere scânduri, soacră-sa cumpărase azi de-ale mâncării, peste cât hotărâse Mitru, „că ea are obraz".

Masa fusese pusă pentru vreo doisprezece inşi, cinci urmând să stea pe pat, alții în fața lor pe un scaun ca o laviță, iar în capul mesei, într-o parte, boiereşte, socrul, de cealaltă parte soacra. Şi masa era tot după felul boieresc, deşi fără carne. După ce luară câte două-trei țuici cu măsline şi

icre sărate tescuite, se aduse în mijlocul mesei, aşternută cu pânza albă, o oală de şapte-opt ocale, plină cu borş de crap, din care scoseseră în faţa fiecăruia, în străchini, câte două-trei bucăţi, dar bucăţi, nu glumă.

Soacra, o femeie cam îndesată, cu o gură mare şi nasul mic, cu bărbia lată şi ieşită înainte, trecută bine de patruzeci de ani, dar încă bălană, îşi tot îndemna musafirii, care de altfel nu aşteptau să fie rugaţi.

— Hai, Lino, că d-asta n-aveţi voi în fiecare zi… Şi le umplea iar străchinile.

În afară de Damian, musafiri mai erau ţaţa Liţa, o bătrână care şedea pe aceeaşi uliţă, şi fata ei, Lina, o văduvă cu faţa brăzdată, cu dinţii căzuţi încă de tânără şi care vorbea ţinând mâna în dreptul gurii. Veniseră de asemeni un bătrân şi o bătrână, care se pare că fuseseră şi ei bogaţi pe vremuri, dar acum erau scăpătaţi şi fără îndoială că o duceau greu.

Socrul, puhav, fălcos şi stacojiu, trăgea mereu, îndemnând pe alţii, din urcior. Mâncau musafirii, dar mâncau şi ai casei, socrii şi cele două cumnate, mişcând într-una fălcile şi plimbând mâncarea când pe măselele dintr-o parte, ca nişte ghemotoace vizibile, când pe cele din cealaltă parte. Nu mâncau mai de loc Damian, care se sătura din te miri ce, şi Mitru, care părea cam bolnav. Gherghina n-avea timp să stea jos, că nu mai prididea aducând la masă ori ridicând de pe masă şi turnând vin în cană… Totodată trebuia să aibă grijă de plita cu ochiurile de gătit din tindă unde se prăjeau încă nişte piftele de cartofi şi gogoşi tot de post.

Socrul nu prea vorbea, era tăcut la mâncare, dar soacra se arăta nespus de vorbăreaţă şi îndeosebi îi plăcea să vorbească numai ea.

— Ei, ce mese dădeam noi, până nu a venit prăpădul dă apă să ne ia tot. Rămâneau musafirii la noi câte două zile, uneori, şi mâncarea dă pă masă nu să sfârşea niciodată… Veneau des şi ipistaţi{244} dă la Agie… Ba dă vreo două ori chiar căpitanul Costache, da' era numai ceauş atunci… Parcă-l aud: „Sarmale ca astea făcute dă mâna dumitale n-am mai pomenit, cocoană Pulherio!“ Că nu mă scotea din cocoană Pulherio… Şi nu-i mai

rămânea nimic în strachină… Ei, acum nu mai vine, că nu mai avem nicio avere… nu mai avem prăvălie. Ce casă cu patru odăi aveam… Ei!… ei!… şi vacă în grajd şi brişcă cu cal. S-a duu… uu… s… Uite, aşa, s-a dus tot pă apă. Am scăpat în noaptea aia numai cu cămăşile pă noi, într-o barcă dă la Agie… O aşteptasem până în zori urcați pă casă.

Bărbatu-său, Eftimie Colcitu, avea acum vreo patruzeci şi cinci-patruzeci şi şase de ani; fusese în tinerețe calfă de cojocar, apoi meşter mărunt, dar izbutise într-o vreme să-şi deschidă prăvălia lui proprie şi, fiind meşteşugar iscusit, dar mai ales negustor isteț, în vreo zece ani făcuse avere… Duceau la târg, la Urziceni, la Titu, la Fierbinți căciuli, cojoace şi scurteici noi, nu numai din cele făcute în prăvălia lui, de cele vreo zece calfe şi ucenici – care munceau de dimineață până noaptea târziu, uneori duminica – dar şi marfă cumpărată ieftin de la alți meşteri nevoiaşi, care nu aveau unde să şi-o desfacă. De când cu „prăpădul“ însă, cum spunea Pulcheria, parcă se rupsese ceva în el… Nu mai putuse să-şi facă din nou prăvălia şi, după ce încercase să intre ca meşter la alții, se lipsise. Nu voia să ajungă, cum spunea el, din cal măgar şi nici muncind la alții nu putea câştiga cine ştie ce. Se mutase cu familia şi stătuse vreo câțiva ani ceva mai departe, într-o casă dintre vii, unde plătea chirie numai un galben pe an, că proprietarul era bucuros să fie cineva acolo, ca să nu i se fure gardul şi uşile… Fetele cele mari apucaseră să guste din fruptul bogăției, că ele aveau, acum zece ani, când cu „prăpădul“, între treisprezece şi paisprezece ani, pe când cea mică, Gherghina, n-avea pe atunci decât vreo zece ani şi nu-şi mai amintea acum mare lucru din bogăția de altădată. Se trezise muncind ca o roabă în casă, disprețuită de surorile ei, care se socoteau cucoane, fiindcă trăiseră bine şi aşteptau să se mărite cu boieri, ori măcar cu negustori de frunte. Pe la treisprezece ani îl întâlnise pe Mitru şi se măritase cu el, pe când cele mari rămăseseră şi până azi nemăritate. Cu lucrători nu s-ar fi căsătorit ele nicidecum, iar alții, cei pe care ar fi vrut să-i ia de bărbați, nu le găseau pe plac… La un an după ce s-a născut fetița, s-au mutat toți mai aproape de

oraş, în căsuța lui Mitru, la care acesta a mai adăugat o odaie de paiantă, din nuiele şi lut dat cu var, în care dormeau acum cele două cumnate. Mitru cu fetița lui şi nevasta s-au mutat în tindă, iar socrilor le-a lăsat odaia „mare“ de la față. Aceştia au socotit că-i fac o deosebită cinste mutându-se la el, şi la un Crăciun ori la un Paşte, când, greoi şi cu ochii puțin tulburi, cojocarul dădea mâna celor doi „copii“ – lui Mitru şi Gherghinei – să i-o sărute, o făcea cu o mândrie rece de popă… Până când, într-o zi, Mitru s-a lipsit de această cinste. El se lipsise, însă nevastă-sa, nu… Ființa cea mai oropsită din familie şi tare chinuită, căci uneori, înainte de măritiş, tată-său o bătea cu cureaua, căpătase un fel de spaimă şi, ca un câine bătut mereu, era şi acum fericită în clipele în care ai ei îi aruncau o vorbă bună, iar când erau supărați, o cuprindea deznădejdea şi nu ştia ce să mai facă. Mitru se supăra văzând-o bolnavă şi atât de târâtă la picioarele lor, nemaiştiind ce să le facă numai să le între în voie, pierzându-şi capul când îi vedea nemulțumiți. Acum, la masă, el fierbea de mânie privindu-şi cumnatele, amândouă voinice, bălane şi cu bărbia mult dusă în față ca o falcă de cal, la fel cu mama lor, aşezate temeinic pe pat, îndopându-se cu poftă şi, laolaltă cu toți ceilalți, golind mereu cana cu vin. Gherghina tocmai intra cu o tavă de peşte prăjit, aprinsă la față şi stropită toată de untdelemnul încins în tigaie.

— Froso, fii tu bună şi stai puțin la prăjit gogoşile, ca să vie Gherghina să mănânce şi ea, o rugă Mitru pe cumnată-sa, în timp ce el aşeza perina sub capul fetiței care ațipise în fundul patului.

Frosa îl fulgeră cu o privire de oțel. Falca i se lungi şi mai mult, a dispreț.

— Da’ ce, mă Mitrule, m-am băgat slugă la nevastă-ta?… Hei, dacă era vorba să mă bag la stăpân, găseam io ceva mai bun decât să slugăresc la un tabac. Cel puțin atunci aş şti că iau şi simbrie… nu slugăresc numai pă mâncare şi îmbrăcăminte.

Pulcheria se supără şi ea.

— Auzi, cum poți să spui aşa unei fete ca Frosa? Dumneata ştii cum a crescut ea la mine? Niciun nasture n-am lăsat-o să coasă, că aveam două slujnici, şi acum ce vrei să vă slugărească pă voi?... şi-i dădură lacrimile, fața cu bărbia dusă în față i se schimonosi de durere, ca a unui copil bătrân. C-aşa-i când omu n-are noroc şi ajunge la uşa altuia, ca bietele mele fete... Că atunci când aveam io... şi o lungi aşa mereu, vreun sfert de ceas, scâncindu-se şi vorbind cam fără şir.

Lui Mitru îi venea să deie un picior în masă şi s-o răstoarne, dar se uită la Damian şi se stăpâni. Când însă intră Gherghina, o trase lângă el cu sila, pe scaun.

— Lasă să să ardă dracului gogoşile alea şi stai aci cu noi să mănânci şi tu... Că nu mai pot să te văz slugărind aşa.

Dar Pulcheria izbucni şi mai tare. Plângea acum de-a binelea, cam smiorcăindu-se.

— Auzi, să să arză gogoşile pă care le-am plămădit io, dă le-am pus şofran şi vanilie... Asta mi-e răsplata pentru truda mea? C-am muncit toată dimineața... c-am vrut ca toată lumea să fie mulțumită acum când avem şi noi un ban în casă...

De aceea-i poftise şi pe vecini. Pulcheria poftea vecinii ca să le arate că are, căci era făloasă, voia să se ştie că ea nu e ca altele din mahala, calică.

Dar ce era al ei era al ei... Avea, ceea ce se spune, inimă bună. Nu pregeta să ajute pe cineva. Dădea cu uşurință când vedea pe cineva că nu are, dădea de sus şi mai ales era foarte mândră de bunătatea asta a ei... şi de muncit muncea, dar nu era pricepută de loc într-ale gospodăriei. Nu era de niciun folos, căci orice lucru făcut cu gândul de folos răspundea într-o parte cu o pagubă. Dacă punea un petic la ruptură, apoi era tăiat dintr-o haină bună. La bucătărie însă se pricepea, şi dacă ai fi lăsat-o şi ar fi avut din ce, toată ziua ar fi gătit. Pe orice bani punea mâna, se grăbea să facă din ei fripturi, iarna piftii dichisite cum ştia ea, plăcinte cu orice prilej. Zicea ea că-i place să vadă lumea din jurul ei mulțumită; trebuie adăugat... şi să fie lăudată; că ea în afară

de peşte, din care ar fi mâncat oricât, nu mânca mare lucru; zicea c-o îngreuiază şi-o apasă în gât… În fiece duminică făcea plăcinte, pe care bărbatu-său şi cele două fete le mâncau cu mare poftă, ba chema la plăcinte şi musafiri, şi toți îi spuneau de fiecare dată că nicicând n-au pus în gură lucruri aşa de bune. Ea era fericită, îşi amintea de vremurile îmbelşugate de odinioară.

Se făcuse aproape seară şi încă se căra la masă. După ce mâncară gogoşile, se întorseseră iar la crap prăjit adus în tava. Lacrimile fură uitate şi musafirii tot închinau urciorul, cu voie bună, povestind neîncetat fel de fel de întâmplări din viața lor.

Damian ascultase tot timpul fără să scoată o vorbă. Se întreba numai ce caută el acolo… Abia la urmă pricepu de ce a fost chemat. Tocmai începuse să toace de vecernie la mănăstire şi la biserică, iar ei erau tot la masă. Pulcheria aduse vorba aproape din senin, după ce-l îndemnase să ia din gogoşi şi să bea.

— Ce zici dumneata, musiu Damian, dă asta?… Ai mai auzit ginere să nu aibă încredere în socrul lui, negustor dă frunte?… Să nu-l respecte? Şi întorcându-se spre musafiri: Uite, vă iau şi pă dumneavoastră martori şi vă întreb… Aştepta răspunsul.

Damian era nedumerit – mai ales că i se spunea musiu întâia dată în viața lui – dar Mitru pricepu unde bate soacră-sa, care de altfel nu se opri, ci duse lucrurile mai departe.

— Auziți, a venit cu bani din țara nemțească şi în loc să-i dea „dumnealui” să-i păstreze, i-a dat lui musiu Damian. Noi nici nu ştim măcar cu cât a venit… Spune şi dumneata!… Şi iar se întoarse spre prietenul lui gineri-său.

Damian, intimidat de ea, şi neştiind prea bine cum stau lucrurile, se grăbi să spuie aşa, fără niciun rost:

— El mi-a dat să-i țin… Io am vrut mereu să-i dau înapoi.

Pulcheria se umflă în pene, privind spre bărbatu-său, care tăcea cu fălcile stacojii încleştate, cu ochii mici, rotunzi, de gâscan.

— Ei vezi? Vezi! Ți-am spus io?... Musiu Damian a vrut să-i dea banii înapoi. Şi adresându-se acum musafirilor: Uite, aşa face şi cu simbria lui! Nu-i dă toți banii „dumnealui” în mână. Nu. Mai opreşte şi îi ascunde, dă te miri cum îi trăsneşte pân cap. Am găsit bani nu numai în buzunare şi pă sub saltele, dar şi după icoană, pân lâna dă la plapumă... ba şi sub streaşină... Auzi, sub streaşină! Mă mir, zău, dă cum i-a trăsnit prin cap aşa ceva... Se închina şi aştepta aprobarea martorilor, dar musafirii văzură că Mitru, cu fața lui mare şi palidă, îşi muşca buzele. Le fu teamă să spună vreo vorbă. N-avură curajul să-l ruşineze pe tabac, aşa cum nădăjduia soacra... Numai Damian întrebă mirat, însă cu vocea scăzută:

— Da' ce, dumneavoastră umblați prin buzunarele omului?

— Dacă-ți spun că ascunde din bani?... reluă ea, fără să bage de seamă sensul cuvintelor, reținând numai uimirea goală a lui Damian. Să poate una ca asta? În loc să-i dea „dumnealui”, care are atâta bătaie dă cap cu cumpărăturile?... Că să scoală omu cu noaptea în cap, dă să duce la piață... Mitru, nu zice nimeni, ceva dă el — dar el ştie ce ştie la tăbăcăria lui, iar bietu bărbată-miu vine aproape dă prânz cu picioarele rupte da oboseală, umflate.

Mitru îşi muşcă buzele, ca să se stăpânească, şi spuse mânnios, dar fără să strige, mai mult mârâit:

— Da’ ce, io îl trimit?... Ce nevoie am io dă cumpărături?... dă plăcinte şi fripturi, tot la trei, patru zile?...

Atunci, pentru întâia dată, jupânul îşi descleştă fălcile.

— Io mă duc să cumpăr numai ca să te ajut... că pă mine mă cunosc toți negustorii şi îmi dau ce e mai bun şi îmi lasă şi din preț.

— Ce nevoie am io dă ce e mai bun? Ce nevoie avem noi dă cumpărături? Nu sunt decât un biet lucrător. Io şi cu nevastă-mea ne mulțumim cu o fiertură acolo... numai să avem cu ce îmbrăca şi încălța fetița, să nu mai umble cu picioruşele goale prin noroi... să-i luăm şi ei un pătuc, ceva, că s-a zgârcit toată în leagănu ăla! zise Mitru fără să se mai stăpânească, aproape tremurând.

Niciodată Damian nu-l văzuse atât de mânios şi îndurerat, încălzită de vin, Pulcheria deveni şi mai bătăioasă.

— Dumitale nu-ți trebuie decât o fiertură, fiindcă aşa ai fost învățat... da' vezi că noi am fost altfel obicinuiți...

Ca să-şi îndreptățească lăcomia şi pretențiile, socrul şi soacra hotărâseră, ei între ei, că Mitru trebuie să aibă aur mult ascuns.

— Hei, nu vine el eu nimica toată dă acolo, dă la Lipsca aia... îi spusese cojocarul fie-si Gherghina, iar Pulcheria clătinase din cap, că negreşit aşa e.

— Maică, tu trebuie să-l iscodeşti, fusese de părere mamă-sa. Să descoperi unde-şi ține auru. Că nu-l ține în ladă. Ai văzut, am încercat dăgeaba cu cheia. E bine să stai cu ochii pă cheie, cere-i bani şi pândeşte-l şi vezi chiar atunci dă unde-i scoate, că aşa-i dai dă urmă... Pândeşte-l mai ales noaptea. Ia-te după el când iese p-afară. Poate că-i pune pân magazie pă undeva, pă la cotețu purcelului, cine ştie unde-i trece pân cap, că e fățarnic şi fără inimă.

— Vezi, poate dai dă vreo hârtie, fusese de părere şi cojocarul... uită-te la ea. Poate îi ține la zaraf[245].

Gherghina îl pândise o vară întreagă, îi tot ceruse cheile ca să vadă unde le ține. Îi ceruse bani pe neaşteptate, anume pentru ca el, din pripeală, să descopere locul unde-i ține şi astfel ai ei, care o țineau din scurt tot timpul, să dea de urma aurului, dar nu aflase nimic, căci omul cu adevărat nu avea nimic.

Ei se socoteau jefuiți de un drept al lor şi îl urau crâncen. Îi cereau totdeauna pe un ton disprețuitor:

— Hai, dă, că ai dă unde... că n-o să sărăceşti pentru un galben, doi, acolo... Credeau că tot ei îl fac astfel de ruşine.

El răbda; ținea la nevastă-sa şi mai ales la fetiță. Acum mai ales, de când se întorsese de la Lipsca fără să arate în niciun fel că are bani, ei erau încredințați că-i ține în vreo ascunzătoare.

— E fățarnic rău, Pulcherio... Crezi tu că a venit d-acolo numai cu şase sfănțihi?

Pentru ei dovada fusese deci făcută. Mitru îşi ascundea banii.

— E bine ca omul să cunoască ce i să cuvine lui şi ce să cuvine altora… reluă Pulcheria, uitându-se disprețuitor.

— Ce vreți să vi să cuvină? întrebă Mitru, cu fălcile aproape încleştate. Să vă mulțumiți cu ce să găseşte…

Ea se întoarse mirată spre cei din stânga, apoi spre cei din dreapta… Pe urmă îl privi pe Mitru foarte liniştită, drept în ochi.

— Cum, cu ce să găseşte? Da' ce suntem noi în casa asta? Nemişcată, cu falca de jos dusă înainte, aştepta răspunsul.

Mitru îşi muşcă buzele, ca să se stăpânească, şi apoi încet, hotărât, puse pumnul lui mare pe masă.

— Ştiu io ce sunteți? şi ridică din umeri a nedumerire.

— Păi vezi? te întreb ce suntem noi în casa asta? stărui Pulcheria, crezând că l-a înfundat şi că el nu poate să răspundă.

Mitru mârâi tăios, privind în dreapta şi în stânga ca un dulău sâcâit, care totuşi nu vrea să muşte.

— Nu ştiu, io nu v-am chemat… întreabă pă bărbatu dumitale, poate că ştie el mai bine…

— Dă ce vrei să-l superi acum pă „dumnealui"? Ştii că dă când cu nenorocirea e bolnav dă inimă şi nu poate face nimic… Hei, să fi fost el sănătos, n-am mai fi stat noi să răbdăm mojiciile tuturora.

Mitru îşi muşcă buzele iar şi se uită la Damian, apoi la nevastă-sa.

— Ca să coşi un cojoc nu să cere cine ştie câtă sănătate.

— Da? S-o înceapă acum iar dă la început, dă la ac?… După ce-a avut prăvălie cu zece calfe şi ucenici?

Pulcheria era îndurerată şi mânioasă, aflând că i se mai poate pretinde unui om, care a trăit atâția ani din munca altora – numiți lucrători – să muncească acum el însuşi pentru ca să aibă ce mânca.

— Dacă vrea să scape dă mojiciile altora, nu-i alt mijloc mai bun… scrâşni Mitru.

Gherghina, albă la față ca varul, îl văzu că fierbe, şi ochii ei mari, speriați îl rugau să se liniştească. Totuşi el mai mârâi, privind pe sub sprâncene spre Damian.

— Să coasă şi muierile astea două... c-ar putea face un cojoc pă noapte... pentru ele mai mult am luat io dă lucru acasă şi pentru „dumnealui", că văd că vă e ruşine să să ştie că lucrați... Am luat pă numele meu... da' nu mi-a trăsnit pân cap că o să mă lăsați să le cos io singur noaptea întreagă... după ce stau cât stau în tăbăcărie, otrăvit dă putoarea pieilor.

Proastă, aţâţată de vin în pălăvrăgeală ei interesată, şi părându-i-se mereu că l-a înfundat, că l-a făcut de ruşine față de ceilalți, Pulcheria nu se lăsă de loc. Voia să scoată cu orice preț banii de la Damian.

— Ce-i dacă lucrezi şi noaptea? Cum vrei să-ți creşti copilu' din cei trei lei pă zi pă care-i iei dă la fabrică? Fetelor mele nu poți să le ceri să facă ce n-au învățat. Pentru altceva au fost crescute... Ei, o să să mărite ele şi atunci o să vedem ce-ai să mai născoceşti, lipsit dă inimă cum eşti.

Mitru nu mai zise nimic. Se gândea numai la necazul lui. Da... voia să-şi crească fetița. E slăbuță... bolnavă de friguri... A încercat să-i ia lapte. Nu s-a putut, că i s-a cerut să ia pentru toată lumea. Totdeauna trebuie să cumpere atât cât să-i sature bine mai întâi pe ei şi apoi vine rândul fetiței şi al nevestei, care fără îndoială că o să dea în oftică de cât munceşte chinuită în casă.

Îi e milă de nevasta asta a lui, dar e şi furios pe ea că-l leagă de mâini şi de picioare. Din pricina ei, lui îi este cu neputință să pună în casă o adevărată orânduială. Ea este aceea care dă totul... Spune că dă numai să nu audă vorbe. Nici nu se atinge de mâncare câtă vreme ceilalți toți din casă nu sunt sătui. Poate el s-o lase flămândă? Mai degrabă se spânzură decât să-şi vadă nevasta nemâncată. De aceea ia de lucru noaptea acasă... de aceea, din doi în doi ani, se duce la târg în țara nemțească. Pentru să-i dea nevesti-si o aripă de pasăre, trebuie să aducă în casă două găini. Dacă nu sunt două găini, ea, cu inima ei bună, dă totul celorlalți şi rămâne

flămândă. Mitru a încercat într-o zi de ceartă să-i alunge, dar femeia a spus că ea îşi face seama... că nu-şi poate goni părinții în drum.

Damian îl vede că a căzut pe gânduri şi înțelege ce-l frământă. Nu ştie cum l-ar putea ajuta... îl vede şi Pulcheria tăcând şi crede că l-a pus la pământ, că l-a făcut de ruşine. Anume îşi făcuse ea socoteală să poftească lumea la masă, ca să arate şi față de străini cum se poartă Mitru cu socrii. Totuşi n-a putut scoate banii de la Damian... Flecară şi dârză revine, o ia de la capăt.

— Cine vrei să ție banii şi socoteala casei dacă nu „dumnealui“?... care nu e oricine, care e părintele nevestei dumitale. Cine vrei să fie mai mare în casa asta?

Mitru simți ceva ca un venin fierbând în el şi spuse apăsat, scurt, ca o tăietură de oțel:

— Io... înțelegi? Io...

Ea reveni, fără să priceapă tăria răspunsului lui, la vorba cu care i se păruse că îl înfundase adineauri şi pe care o vânturase, fără îndoială, în lungile discuții şi socoteli dintre ea şi bărbatu-său.

— Dacă nu e el cel mai mare, atunci ce e el în casa asta?... Ce suntem noi toți aci? I se părea că la asta nu e cu putință niciun răspuns.

Atunci Mitru se aplecă spre ea, peste masă, şi-i spuse încet, dar aproape şuierat, cu ochii negri, arzători, în ochii ei:

— Ce sunt cei care umblă pă furiş în buzunaru altora şi iau ce nu e al lor?

Încremeniră toți... Jupânul singur părea că nici nu aude, că nu e de față. Pulcheria păli. Se întoarse către cei de față.

— Îmi spune asta în fața musafirilor? Să cunoaşte că este un țărănoi, un țopârlan. Vorbi apoi scurt către Gherghina. Să-l laşi... Auzi? Să-l laşi!... că bărbat mai găseşti, dar părinți nu...

Mitru nu se mai putea stăpâni. În strâmbătura feței lui se vedea o furie fără margini. Vru să spună ceva aspru, dar în clipa aceea Gherghina se lăsă moale în genunchi, cu o spaimă fără seamăn în ochi şi abia putu să îngăimeze:

— Nu față dă străini, Mitrule, nu față dă străini…

Dar el nu-şi mai putea pune frâu, pentru că de prea multă vreme clocotea.

— Vreți să ştiți ce sunteți în casa asta? Mereu întrebați ce sunteți! Atunci ascultați… Sunteți nişte trântori nesățioşi care au secat stupu' în care au fost primiți. Nu sunteți părinți, sunteți nişte lepre, ați mâncat viața fetei voastre. Se ridică aproape răsturnând masa, luă în brațe fetița care şedea între perne şi se întoarse spre Damian. Hai, Damiane, că io am sfârşit cu ăştia.

Şi bătrâna, şi cele două fete ale ei începură să țipe vorbe fără rost. Bătrânul încercă întâi să pună mâna pe cuțit, dar amintindu-şi cât de voinic era Mitru – chiar dacă avea rana la picior – dădu drumul înapoi cuțitului şi se strânse în el însuşi, otrăvit.

Gherghina căzuse moale, cu ochii albi, şi nu mai ştiu nimic de ea. Atunci Mitru dădu fetița din brațe lui Damian, iar el ridică de jos ca pe o moarta pe nevastă-sa şi se îndreptă spre uşă, purtând-o pe brațe.

Bătrâna îi sări înainte, țipând din toate puterile:

— Să-mi laşi fata… E fata mea… fata mea…

Dar Mitru nu se mai putea opri acum.

— O fi fata dumitale, da' mi-a dat-o popa mie… Dă-te la o parte, că te zvârl dă nu te vezi.

O luară înspre Dealu Filaretuluî. Damian era parcă abătut.

— Şi pentru asta, mă Mitrule… ca să mănânce ăştia plăcinte duminica, a muşcat plumbu din tine? Pentru asta, la fiece doi ani înfrunți tu moartea?

Mitru spuse doar atât:

— Ei, acum s-a isprăvit…

Femeia s-a deşteptat-pe drum şi, când a dat cu ochii de bărbatu-său, când s-a simțit în brațele lui, a început să plângă ca o nebună.

— Credeam că m-ai lăsat acolo.

— Cum o să te las? Nu eşti nevasta mea? Hei, nu zic nu… bărbat ca mine mai găseşti tu… da' părinți ca ei, nu crez.

— Şi ce facem, Mitrule? Tremura, căci din nou o cuprinsese groaza de ce va fi.

— Le lăsăm tot ce-i acolo... Am cincizeci dă galbeni, ne găsim o altă casă. Tu nu vei mai slugări atâta lume... iar io nu voi mai munci şi noaptea... că asta ne duce pă amândoi în mormânt, dă rămâne fetița singură pă lume. Trebuie să dorm şi io un ceas, două pă noapte.

— Nu să poate să nu-i ajutăm, Mitrule. Mor de foame, aşa, singuri.

— O să le trimitem atât cât să aibă ce mânca. Dacă vor plăcinte, să muncească. Au prins gust, dă pă vremea când țineau prăvălie cu zece calfe, să muncească alții pentru ei... Se întoarse dintr-o dată, aproape vesel către prietenul său. Damian, unde dormim noi astă-seară?

Găsiră o odaie cu chirie, chiar în noaptea aceea, la o vecină a lui Damian, în mahalaua Dobroteasa.

Petreceri şi năravuri boiereşti

Când ajunse la urechi vestea de necrezut că prietenul său Costache Cantacuzino şi-a dat jos barba şi s-a îmbrăcat nemțeşte, Alecu Filipescu Vulpe se cruci. În ruptul capului nu-i venea să creadă că era adevărat, dar când chiar fiul său, Vulpachi, cum îl răsfățau prietenii, îi spuse că l-a văzut pe Cantacuzino în librăria lui Rosetache şi Winterhalder, unde intrase ca să ceară să i se trimită la caleaşcă cinci butelii de şampanie franțuzească, nu mai putu să se îndoiască şi fu cuprins de dezgust. Vulpachi nici nu-l recunoscuse de altfel pe vestitul boier, căci nu era de recunoscut, dar Costache singur l-a oprit lângă tejgheaua plăților şi l-a întrebat:

— Ce mai face tată-tău, mă Vulpachi, tot mai jupoaie lumea la cărți?

El n-a apucat să răspundă, pentru că întrebarea îl zăpăcise; abia pe urmă s-a trezit, când l-a auzit pe vânzător trimițând băiatul cu coşul.

— Băiete, du coşu ăla la caleaşca marelui vornic Cantacuzino...

Atunci s-a dumerit şi a ieşit afară să-l vadă mai bine pe Cantacuzino, măcar de departe…

— Şi cum arăta, mă? Cum arăta?

— Curat doftorul ăla neamț, Mayer…

Vulpe iar se închină, fâlfâindu-şi mânecile largi ale giubelei.

— Dă Doamne să nu mor până nu l-oi vedea şi eu, cu ochii mei.

Vornicul era într-adevăr hotărât să rupă cu Vulpe, zicându-şi că nu mai are nimic de făcut cu asemenea căzătură de om, care nu este în stare să înțeleagă nimic şi mai are pe deasupra şi o gură spurcată, de i s-a dus vestea până la Țarigrad, unde erau încă atâția ighemonicoşi greci care fuseseră prin țară… Dar nu putu ține mult, căci patima jocului de cărți era mai tare decât orice hotărâre, şi aşa, într-una din zile, îi trimise vorbă că are să vină să-l vadă.

Vestea îl bucură pe Vulpe, pentru că se simțea prost ştiind că vornicul rupsese cu el şi pe urmă îi şi simțea lipsa la joc. Costache era unul dintre puținii care jucau tare. Totuşi, râcâit de ciudă pe inimă, nu se lăsă până nu mai făcu încă una de-a lui. În seara aceea de marți, chemă mulți prieteni, jucători serioşi, precum şi chibiți, care ştiu să se facă de nelipsit fără să strice jocul, aducând şi ducând cele mai proaspete noutăți, ridicând banii căzuți pe jos, îndurând glumele afurisite ale gazdei, când Vulpe avea pofta să-şi afirme personalitatea mai brutal şi trebuia să aibă pe altcineva la îndemână.

Acum pusese să i se aducă nişte şaluri pe sofa; i se aduse de asemeni şi o perină mare. Când află că vornicul este în tindă, se vârî repede în aşternut şi începu să facă strâmbături de durere. Ceilalți luară o înfățişare mironosiță de oameni compătimitori.

Cantacuzino rămase într-adevăr surprins când văzu odaia asta de bolnav şi-şi schimbă dintr-o dată mutra, de bravadă, pe care şi-o compusese în tinda hainelor, mutră cu care era hotărât să întâmpine privirile batjocoritoare la care se aştepta.

— Nene Alecule, ce-i cu dumneata?

Dar nenea Alecu, după ce mai făcu două-trei schime, abia putu răspunde, morfolit:

— Zahăr… Costache… zahăr… mă prăpădesc.

— Cine ți-a spus, omule? Nu se poate, răspunse logofătul «compătimitor.

— Doftorul Mayer… A gustat şi mi-a spus că am zahăr… şi Vulpe se strâmbă iarăşi de durere.

Cantacuzino, ştiind cum cercetau doctorii, ca să afle dacă bolnavii au diabet, îşi încruntă privirea.

— Poate că totuşi n-ai zahăr, nene Alecule.

— Asa-mi spuneam şi eu, Costăchiță. La tine mi-e nădejdea. Uite, ți-a rămas şi ție… Vrei să guşti? Şi îi întinse nevinovat o cană de faianță de pe lavița de mahon a sofalei. Am auzit că te-ai făcut acum doftor.

La început Cantacuzino nu pricepu ce vrea Filipescu, dar când auzi hohotele de râs din jurul lui se dumiri, se încruntă o clipă, vru să iasă trântind uşile, pe urmă hotărî că e mai cuminte să găsească şi el că gluma e bună. Începu deci să râdă şi când văzu că bătrânul azvârle plapuma şi se trudeşte să se scoale, îi întinse mână o dată cu ceilalți.

— Să te văd, Costache… să te văd mai bine. Da' mai întâi bea, şi-i îndesa cana de faianță în mină. Cantacuzino avu o mişcare de greață, dar bătrânul se grăbi să-l linişteasică, zâmbind. Bea, mă… că-i şampanie franțuzească, uite că beau şi eu… şi bău cu poftă, udându-şi mustățile şi barba… Noroc! Bine te-ai întors!

Atunci vornicul bău şi el.

— Bine te-am găsit…

Cu toate acestea, banului îi era peste putință să creadă că are în fața lui pe marele vornic, acum logofăt (dar lumea îi spunea tot vornic), Constantin Cantacuzino… Avea cu totul alt cap… şi niciodată n-ar fi bănuit că sub barba mare, dreaptă, mătăsoasă, care îi înmuia cu totul chipul şi-i făcea ochii catifelați, se ascundeau nişte fălci de câine cârn, pe care favoritele greşit tăiate şi întoarse spre urechi le făcea şi mai mari. Fruntea cu cărarea într-o parte, împinsă într-un început de chelie, cu o frizură măruntă de bărbier prost,

niciodată nu părea atât de scundă pe vremea când boierul purta un şal de India răsucit ca un turban. Dar cel mai caraghios lucru era mustața mică, întoarsă cu vârfurile în sus ca sfârcurile unor codițe de căței... Marele vornic nu ştia cât de greu se găseşte cea mai bună potrivire a părului pe un chip şi că pentru asta trebuie încercări numeroase, dacă nu se nimereşte cumva totul în mod norocos, de la început.

Ceea ce îl jignea îndeosebi pe Vulpe era însă izul de goliciune, impresia de dezvăluire a unor stări de dedesubt, de lipsă de ruşine, de prea multă piele scoasă la iveală... Astfel gura vornicului, ascunsă pe vremuri între mustăți şi începutul bărbii, apărea acum toată ca buzele goale ale unui băiat de cincisprezece ani. După ce Cantacuzino încercă să se aşeze cu picioarele subt el şi din cauza pantalonilor strânşi, neizbutind, se duse de luă un gheridon[246], să-l facă scaun la marginea sofalei, Alecu Vulpe, mereu obsedat, îi ridică iute coada fracului, să-şi arate sila pentru pantalonii ăştia nemțeşti care nu ascund nimic.

— Of... Of... Costache, s-ar răsuci în mormânt Şaitanoglu de-ar şti că ți se vede fundul ceacşirilor[247].

Fără îndoială, acel Şaitanoglu, străbunicul bizantin, care făcea legătura stirpei cu împărații, purta pe vremuri, ca şi Vulpe acum, peste ceacşiri, anteriul de mătase aurită, lung de la gât până la tălpi, peste anteriu şal persan, ca un brâu, şi apoi fermeneaua de caşmir, iar peste fermenea, giubeaua de pambriu verde, căptuşită cu cacom. Ceacşirii, cu carâmbii tuzlucilor, coborau până la meşii de saftian. Din toată făptura Vulpii, ca a mai tuturor boierilor bătrâni, nu se vedea piele, decât nasul cu puțin din fruntea de sub caucul de casă, pleoapele, umerii obrajilor cât ieşeau din barbă şi jumătățile mâinilor cât ieşeau din mâneca fermenelei.

Jocul se înteți se şi galbenii se îngrămădeau pe masa scundă. Totuşi, în tot timpul jocului, Vulpe mârâia de câte ori îşi aducea aminte. Punea banii jos şi mârâia.

— Nu te lăsau să dormi feciorii porcarului, ai?

Porcarul era bătrânul boier Dumitrache Bibescu de la Craiova, însurat cu o Văcărească, şi tată al domnitorului

actual, ca şi al domnitorului viitor, Barbu Ştirbei... Ceea ce nu-i putea ierta Vulpe bătrânului boier craiovean era că în fiecare an trimitea cirezi de cai şi turme de porci ca să fie vânduți la Budapesta.

Nu i-a iertat asta cu totul nici peste câteva luni, când Vulpachi se însură chiar cu fata feciorului de porcar, adică fata lui Vodă Bibescu, Eliza, cea care fusese pălmuită, fiindcă îi plăcea un consul străin. E adevărat şi că Ion Filipescu Vulpachi nu era decât un copil natural, înfiat de tată-său, burlac, om acum de peste şaizeci şi cinci de ani, puțin surpat şi cam fără dinți.

Un arnăut veni şi vesti pe Vulpachi că au venit să-l ia cu sania colonelul Dăscălescu, aghiotantul domnesc şi – îndrăzni să adauge chiar el, atât de neobişnuit lucru era – o cuconiță tare frumoasă.

Vulpachi tresări încântat.

— A venit Eufrosina Ceaurescu. Plec să facem o plimbare la şosea.

Se iscă o larmă veselă... „Mai bine să vie şi cei doi aci”... Toată lumea dorea să vadă mai de aproape pe năstruşnica frumusețe a Bucureştilor. Vulpachi spuse că se duce să-i poftească înăuntru, dar se întoarse singur.

— Eufrosina nu vrea să se lipsească de plimbarea cu sania la şosea. Spune că-i o vreme minunată pentru alergat. Vrea să-şi plimbe armăsarii cei albi. Dar vă făgăduieşte că la întoarcere se opreşte împreună cu colonelul Dăscălescu aci. Ieşi apoi şi el, îmbrăcat cu o dulamă de samur.

Colonelul Dăscălescu era aghiotant domnesc mai mult din pricină că era bărbat frumos, înalt şi cu ochii negri catifelați, fiindcă, altfel, niciodată un descendent al cine ştie cărui dascăl n-ar fi ajuns nici măcar ofițer, necum colonel, iar aghiotant domnesc şi mai puțin. Dar când zic „da” femeile de la curte, e greu să zică „nu” însuşi vodă. Se legase prieten cu Vulpachi de când acesta pusese ochii pe Elisa, fiica cea mai mare a lui Bibescu, care nu ar fi văzut cu ochi răi, date fiind rânduielile din familia lui, un ginere ca Vulpachi. Frosy era nedespărțită în ultima vreme de acest colonel, care avea de

altfel să-i devie soț, deşi deocamdată nici ea însăşi nu bănuia că vor ajunge lucrurile acolo.

Peste un ceas şi mai bine se întoarseră... Cu obrajii ei albi ca de porțelan, îmbujorați de ger, cu nasul semeț şi nările subțiri, nervoase, aşa aţâţată, aprinsă la faţă de goana nebună a saniei, îmbrăcată într-o rochie lungă de catifea albastră, sub maloteaua de astrahan sein, cu o căciulă căzăcească din acelaşi astrahan sein care-i tăcea ochii şi mai albaştri şi de sub care capul ei cu buclele aurii apărea prin contrast diafan ca al unei nepământeşti prințese dintr-o poveste, Eufrosina îi năuci de-a binelea pe cei de faţă. Toți se sculară în picioare, afară de Vulpe şi de Băl-Ceaurescu... Cantacuzino, care şi-o aminti cu o înciudată bucurie, de la soareaua Floreştiler, vru să rămână şi el jos, ca să nu se arate mai puțin mare boier decât cei doi, care şedeau gravi în anteriile şi giubelele lor de mătase, înflorate cu aur. Dar îşi aduse aminte că e îmbrăcat europeneşte şi se ridică numai pe jumătate, moale şi încurcat, fără să-i sărute mâna ca restul musafirilor.

Se făcuse acum un joc mare de stos[248], la o masă alungită în tinda cea mare, ca să poată juca toată lumea. Cel care ținea banca era Cantacuzino. Atrasă de joc, Frosy veni şi arătă că vrea să i se aducă un scaun lângă Cantacuzino. Ea ştia bine cine e acel, alături de care se aşeza, dar avea aerul că nu o interesează. Scotocind în manşonul de astrahan sein, se pregătea să puie pe masă miza ei obişnuită, care era acum de zece napoleoni de aur.

Cantacuzino îi luă însă înainte şi, punându-i în faţă un fişic desfăcut cam de cincizeci de napoleoni, îi spuse cu un tâlc anumit:

— Dacă stai aci lângă mine toată seara, sunt ai dumitale.

Eufrosina îl privi cam dintr-o parte cu ochii ei albaştri, umbriți de genele lungi şi negre şi zâmbi. Toți cei de faţă se întrerupseră din joc şi priveau spre surâsul ei ciudat. Izmenindu-se[249] puțin cu un gest ca şi cum ar fi ochit dădu un bobârnac fişicului de napoleoni care se împrăştiară pe jos. Cantacuzino înmărmuri... Şi cei de faţă gândeau fără îndoială

că rareori un mare boier suferise asemenea usturătoare batjocură.

Descendentul dunărean al împăraților bizantini spuse cu un soi de şuierat:

— Poate că nu ştiați, *mademoiselle,* că erau cincizeci de napoleoni!

— Am văzut, spuse ea rece. Pentru un cadou era prea mult… Ca să mă cumpărați, prea puțin.

Băl-Ceaurescu îşi încleştă pumnul. Apropierea acestei frumuseți care era totuşi din neamul lui îl întărâtase. Ştia ce drojdie de ură fusese între ei toți şi mama acestei fete. Se gândea şi la nenorocirea pe care o adusese pe capul fratelui său, făcându-l neom pe Fanache. Şi în acelaşi timp o simțea la un pas, amețitoare şi plină de ispite. Îl încântă ca şi pe ceilalți răspunsul ei umilitor pentru Cantacuzino. Îi plăcea că se găsise cineva care să-i facă şi lui o astfel de figură, îl ungea pe inimă că ea dăduse acest bobârnac peste mutra trufaşă a vornicului. Dar un demon al propriei lui trufii îl îndemnă să arate că acolo unde nu izbutise descendentul din Bizanț, va izbuti el, Băl-Ceaurescu. Era în făptura lui o înfoire de taur negru, cu ochi injectați de culorile pe care le vede. Scoase de pe degetul arătător al mâinii drepte un inel greu de aur cu un smarald foarte mare, puțin lungăreț. Îl împinse încet spre ea, în timp ce toți aşteptau înfrigurați.

— Ăsta îl primiți, stimată demoazelă?

Eufrosina întoarse mirată capul şi privi lung inelul greu. Se gândi că acest om martirizase pe mama ei, că toți ai lui se purtaseră cu ea şi cu maică-sa ca nişte fiare. Zâmbi cu nevinovăție şi întrebă interesată, examinând smaraldul:

— Ce preț poate să aibă?

Băl-Ceaurescu îşi trecu limba peste buze.

— Cam două mii de napoleoni…

— Oh! tresări ea cu un surâs grațios, asta e mai mult decât cincizeci de napoleoni… Trebuie să mă mai gândesc.

Cei de față se priviră uluiți. Vulpachi îşi muşca buza de jos. Colonelul Dăscalescu parcă nu auzea nimic.

— Atunci puteți să-l păstrați până îmi veți da răspunsul, îi spuse omul negricios cu fălci puternice, cu sprâncene mari, îmbinate, încurajat de răspunsul ei.

Ea zâmbi din nou, îl luă, îl puse în manşon şi spuse cu voce moale:

— Atunci am să vă dau răspunsul poimâine, joi seara, la mine acasă. Şi după ce-şi roti privirea asupra celor de față, adăugă: La o masă la care vă invit pe toți cei de față.

Unul dintre invitați bătu fericit din palme, dar ceilalți tăcură nedumeriți, deşi încântați de această invitație.

Apoi Eufrosina mizã cei zece napoleoni pe care-i scoase din manşon, câştigă şi se ridică să plece, salutată de toată lumea. Fu dusă, ea şi colonelul Dăscălescu, până la sania la care cei doi armăsari albi, cu gâturile încordate, frământau nerăbdători zăpada, de către Vulpachi.

Alecu Vulpe sosi, împreună cu Vulpachi, cel din urmă dintre cei poftiți la masă la Eufrosina. Peste zece sănii erau trase în mijlocul curții înzăpezite. Vizitiii aprinseseră un foc mare în şopron şi se încălzeau în jurul lui, gălăgioşi, jucând cărți. Caii fuseseră deshămați şi duşi în grajdul cel mare... Lungă vreme marele ban se opri năucit, căci nu vedea nicio casă, şi în afară de lumina lunii şi aceea a focului, nici măcar ferestre luminate.

— Aici e, mă Iancule... Unde dracu stă în oborul ăsta?

Un arnăut le ieşi înainte, îndată ce vizitiul îl scoborâse din sanie pe Vulpe şi le arătă drumul spre o prispă joasă, țărănească, sprijinită de stâlpi rari, cam strâmbi. Ferestrele erau mici şi păreau astupate. Vulpe, doborât de vârstă, fu singurul care intră fără să se aplece pe uşa de lemn de stejar, făcută numai din toamna trecută. Vulpachi, care nu mai fusese pe aici, era şi el încurcat.

Când însă marele ban intră înăuntru, fu parcă orbit de lumină. În mijlocul tindei aşternute cu covoare groase, o masă neagră de abanos, îngustă şi lungă, ținea până în fund. Zece sfeşnice de câte cinci lumânări fiecare se înşirau pe masă, răs-frângându-şi lumina în cristalul gros şi tăiat în

muchii al vitrinelor încărcate cu vase scumpe şi cu tot felul de tăvi şi pocale de argint, unele şi de aur, aşezate pe dreapta şi pe stânga sălii... Alte sfeşnice erau aşezate deasupra vitrinelor. Pe masa neagră şi lustruită nu se afla față de masă, ci câte un mic şervet brodat, pus în dreptul fiecărui musafir şi alături de şervet, tacâmul de argint, adică tot felul de cuțite, linguri şi furculițe şi de asemeni tot felul de pahare de cleştar, mari şi mici. O ghirlandă lungă de flori de seră, încolăcite, şerpuia în mijlocul mesei. În fund, o oglindă mare cât peretele făcea masa de două ori mai lunga şi mai strălucitoare.

Întimpinat cu strigăte prieteneşti, banul Vulpe fu poftit în mijloc, în dreapta gazdei, unde i se păstrase locul, în stânga fiind Cantacuzino, care venise şi el. În fața gazdei, Băl-Ceaurescu, şi alături de el era colonelul Dăscălescu, cel care, cu experiența lui de la curte şi de la consulate, împodobise masa cu podoabe nemaivăzute de boierii care cam beau din acelaşi pahar.

După ce musafirii au luat mezelicuri{250} de tot soiul de pe tăvile de argint şi de faianță, Vulpachi vru să ridice în sănătatea gazdei paharul plin cu vin amar italienesc. Aceasta însă îi făcu semn să mai aştepte o clipă. Apoi punând pe o tăviță de cristal inelul de aur cu smarald al lui Băl-Ceaurescu, înălță, mâna albă cu degetele lungi, aşa cum făcea uneori şi pe scenă, şi spuse surâzând moale:

— Arhon boierule, vă datorez un răspuns. Am întrebat pe popa Dumitru de la noi, de la biserica Visarionului, şi mi-a spus că nu se poate... că e păcat... că suntem rude... Poftim înapoi inelul. Şi-i împinse tava de cristal, cu inelul pe ea.

Răspunsul fu găsit plin de haz, şi Băl-Ceaurescu, o clipă zăpăcit, începu şi el să râdă alături de ceilalți, înainte ca cei doi lachei în haine arnăuțeşti albe, găietănate, să înceapă a aduce tăvile cu mâncare, intrară pe uşă două bătrâne, îmbrăcate în rochii de cât negru, împodobite cu barişuri tot negre, şi se aşezară în capul mesei, în fund, aşa cum li se spusese dinainte. Stăteau cu spatele la oglindă, una-n dreapta, alta-n stânga. Mai întâi însă Eufrosina le arătase tuturor cu mână, înfățişându-le.

— Bunică-mea şi sora ei…

Musafirii o priviră cu uimire, socotind că vorbeşte poate despre bunica ei dinspre tată… Nimeni n-ar fi bănuit că aceşti mari boieri stau la masă cu două bătrâne țigănci, încă roabe.

După masă au băut cafele şi au tras ciubucuri în odaia cu pian, înghesuiți cum au putut… Unii aşezați jos pe covorul gros, sprijiniți pe perini mari de brocart ori catifea, dar toți încântați de această înghesuială familiară.

Frusinica le-a cântat tot ceea ce au cerut, iar ei au ascultat-o fermecați. Era de nepriceput de unde venea nemaipomenita gingăşie şi prospețime de cristal a vocii ei.

Capul lui Băl-Ceaurescu era plin de un soi de leşinătură dulce. Nu putea gândi nimic… Leşinătură asta îi cuprinsese toată ființa. Simți că nu se va putea lipsi s-o mai vadă şi în alte seri şi cât de des, pe această femeie atât de frumoasă, care ştia să înnebunească lumea… însă el, Hristache Băl-Ceaurescu, nu este dintre cei care înnebunesc atât de uşor. Îşi zâmbea în sinea lui îngâmfat, sigur că o va răpune.

Tița nu vrea să se mărite

Spre primăvară, Bălcescu începuse să tuşească sec şi să se simtă obosit. Lucra mult şi era necăjit că nu avea niciun spor la lucru. Vremea, după căldurile de la începutul lui martie, fusese rece şi i se părea că frigul îi înțepeneşte oasele. De câteva ori pe zi tremura de-a binelea. Urmărea pe două planuri două lucrări despre care credea că ar putea fi rostul vieții lui. Aduna mereu material pentru o scriere, cum încă nu întâlnise. O scriere în care să se ocupe de starea socială a plugarilor români dezvoltată mult mai pe larg decât o făcuse el însuşi. Cea de a doua lucrare era o istorie a luptelor românilor sub Mihai Viteazul. Fără aceste două lucrări i se părea că îndreptare pentru neamul românesc în ceasul de față nu putea fi. Trebuie să existe – îşi zicea el – o carte documentată şi plină de avânt, care să trezească iar în

popor dorința de libertate şi mândria de a face sacrificii pentru dobândirea independenței naționale, sentiment amorțit în cursul a două veacuri de robie turcească. Erau două lucrări care însă aveau aceleaşi rădăcini şi trebuia să se vădească până la urmă că sunt două tulpini ale aceluiaşi copac.

Evocând zilele de luptă vijelioasă ale clipei celei mai înalte din istoria Țării Româneşti, se isca în poporul român amintirea acestui trecut glorios, dar nefericit… A doua lucrare avea să arate tocmai pricinile pentru care domnia lui Mihai Viteazul a fost glorioasă, dar nefericită şi, până la capăt, a dus' chiar la o înfrângere a țării. Viteazul voievod care nu a ştiut unde să caute sprijin nu a înțeles suferința seculară a poporului, aşa încât – lucru dureros pentru Bălcescu – tocmai el este acela care a legiuit robia țăranilor, legându-i de glie, numai ca să împace pe boierii al căror sprijin i se părea lui mai de preț. Erau să fie deci două cărți cheie ale neamului românesc.

Dar lucrul mergea greu de tot, Pe masa îngustă şi lungă erau zeci de caiete cu extrase şi aproape douăzeci de cărți deschise la pagini subliniate cu plaivaz roşu şi albastru. Dar era prea puțin… Simțea că nu va izbuti să realizeze nici pe sfert din ceea ce plănuia… îi lipseau izvoarele. Fiecare carte pe care izbutise cu greu să şi-o procure trimitea în notițe, jos, la alte şi alte zeci de cărți, izvoare la care el nu vedea nici o posibilitate să ajungă.

Îl cuprinse un soi de deznădejde şi se trânti pe sofa cu fața în jos. Se simțea rău. Îl săpa mereu tusea mai ales de când primăvara devenise dintr-o dată ploioasă şi rece, cu cerul mereu acoperit.

N-o auzi pe Tița bătând în uşă şi nici n-o auzi intrând. Altfel o ştia mereu pe urmele lui, ca o umbră, îngrijorată, bănuitoare. Ea venise acum, alarmată de tusea lui.

Bălcescu i-a simțit mâna mângâindu-l pe creştet. Şi-a ridicat privirile spre ea. Ochii ei erau de o cutremurătoare duioşie. Ținea în mână stângă ghergheful la care broda nişte dantele.

— Nicolache, ce e cu tine?

Nu răspunse, n-avea puterea să spuie nimic.

Ea îi căută privirea, ca un copil supărat.

— De ce nu mai iei siropul ăla?... Acum primăvara, trebuie să ai mai multă grijă de sănătatea ta.

Fără să spuie o vorbă, Bălcescu se duse la un raft şi dintre cărți scoase sticluța cu sirop. Fata i-o luă din mână şi-i turnă o linguriță pe care o înghiți cu oarecare silă, dând pe gât în grabă un pahar de apă.

— Ce-i cu tine?

Inima ei de soră tremura, aşteptând o vorbă de-a lui. Era foarte palidă şi cărarea din mijloc îi dădea o înfățişare tristă, deşi ea voia să ascundă cât era de îngrijorată şi cât suferea.

— Nu pot lucra, Tița. Rămase cu ochii închişi, în picioare, ducându-şi palmele la tâmple. Nu pot lucra aşa cum vreau.

— Ce te împiedică? întrebă ea neliniştită, nedumerită.

— Îmi lipsesc cărțile de care am nevoie. Nu se găsesc în țară.

Vocea lui era înfiorată. Ochii lui, puțin oblici, păreau înlăcrimați. Se trântise într-un fotel, să-şi poată întoarce fața, să şi-o ascundă în mâini, căci îi era ruşine de această clipă de slăbiciune.

— Nu poți să le ceri?... Nu ai putea să le comanzi prin librăria lui Rosetti? Venise lângă el şi se aşezase pe marginea gros căptuşită a fotoliului. Îi ridică încet fața spre ea: Nu te ascunde de mine, Nicule.

— Sunt cărți foarte scumpe, e foarte greu... îi venea să-şi ceară iertare şi o privea cu stângăcie... Pe urmă, nu-i vorba că-mi lipsesc numai cărțile tipărite. Ar trebui să merg la izvoare, să cercetez arhivele străine, colecțiile de documente şi manuscrise... unele muzee. Opera istoricului nu e român, nu poți să împlineşti cu fantezia ta lipsa faptelor şi a datelor reale.

Enumerarea aceasta însăşi îl exaspera, îi arăta toată neputința implicată într-o stare de lucruri care nu putea fi alta... îl cuprinse un fior de deznădejde şi-şi ascunse fața în palme.

Tița rămase o clipă îngândurată. Se plimbă câțiva paşi prin casă. Se duse apoi în dreptul ferestrei. Toată grădina era înflorită. Privi şi cercetă un timp teancul de exemplare cu coperta albastră, din *Magazinu Istoricu pentru Dacia.* Erau vreo douăzeci de volume (de formatul obişnuit al cărților), pe care Bălcescu le păstrase pentru prieteni. În colțul din dreapta al curții un castan cu flori roze, nu cum erau cei obişnuiți, albi, semăna cu un candelabru aprins. Îl privi lung şi apoi se îndreptă spre fratele ei.

— Nicule, de ce n-ai pleca tu în străinătate?

Cât era de istovit şi de trist, Bălcescu nu se putu stăpâni totuşi să nu zâmbească.

— E o glumă, Tița… Cum aş putea să plec?

— Aşa cum pleacă atâta lume.

— Cu ce bani?

— Trebuie să se găsească bani pentru asemenea lucru… Ar fi o ruşine pentru poporul român să nu aibă cu un ceas mai devreme o istorie a lui Mihai Viteazul.

— Tița, nu e nicio ruşine pentru bietul popor, căci el n-are nicio vină în toate acestea., De vină este această boierime ticăloasă care sărăceşte nu numai poporul, ci şi statul, împiedicându-l să-şi îndeplinească rostul său. Voi renunța şi eu la *Istoria românilor sub Mihai Viteazul*, cel puțin pentru câtăva vreme, şi mă voi ocupa de alte subiecte, care nu cer asemenea documentare grea… Ce să fac? Nu te supăra… sunt foarte stingherit că te-am făcut martoră a unor gânduri fără rost. Îşi căută pălăria şi surtucul şi se îndreptă spre uşă. Mă duc pe stradă.. Vreau să merg. Cred că-mi va face bine mersul.

Rămasă singură, Tița se duse din nou la fereastră, unde mărul prieten îşi îngrămădea în geam ramurile lui înflorite… Toată grădina şi toată mahalaua era plină de pomi înfloriți, de la albul gingaş al mărului şi al părului, la ninsoarea roză a vişinilor, caişilor şi piersicilor, gutuilor şi al prunilor… „Dacă vremea asta se răceşte mai rău la noapte, gândi Tița, vitregia ei va secera tot acest rod care se vesteşte atât de

bogat… Şi Nicolache e un pom încărcat de flori care va trebui să rodească. Nu trebuie să-l secere vitregia vremurilor.”

După masă, pe când serdăreasa îşi sorbea cafeaua într-un fotel căptuşit şi îmbrăcat în cânepă vopsită verde, Tița îşi aduse un scaun scund, fără spătar, dar tot căptuşit, şi se aşează lângă ea.

— Mamă, cât spui tu că ai adunat pentru mine?

Zinca tresări, uşor înfiorată. Ce vrea să spuie fata asta?… Nu cumva s-a hotărât?… Şi îşi puse tremurând mâna ei, pătată cu puncte de boala de ficat, pe mâna frumoasă şi slabă pe care fata şi-o sprijinise pe rezemătoarea fotelului.

— Fetița mamei… Ce este? Ce vrei să spui?

Tița îi vorbi încet, cu hotărâre:

— Ai spus că ai pus pentru mine deoparte aproape şase sute de galbeni. Trebuie să-mi dai patru sute din ei.

Acum Zinca nu mai pricepu nimic. Privi fața slăbită a fetei. Buzele severe şi ochii mari, puțin întunecați ai Țiței arătau o voință care nu mai putea fi întoarsă.

— De ce-ți trebuie ție banii aceştia? Ce vrei să faci cu ei?

Fără şovăire, fără să se întrebe dacă lucrul e de-a binelea cu putință, fata o lămuri că Nicu trebuie să plece până într-o lună la Paris, Roma, la Viena, unde va crede el că e nevoie să meargă.

— Şi cum vom pune iar banii la loc?… Asta e toată zestrea ta.

— Eu n-am nevoie de nicio zestre… Nu mă voi mărita niciodată.

Nu mai suna în vocea ei aceeaşi sălbatică îndirjire, de altădată, dar maică-sa înțelese cu atât mai limpede că se află în fața unei voințe reci, de fier. Parcă-i strânse o gheară biata ei inimă de mamă. Se gândea că va muri, iar fata asta va merge tăcută spre iarna singurătății.

— Şi Costache? De ani de zile stăruie să meargă şi el la Paris şi nu m-am înlesnit să-l trimit. E frate mai mare… are şi el dreptul.

— Costache va pleca mai târziu. Vom vedea atunci ce vom face.

Zinca se gândi tulburată că, simțindu-se în felul ei singură, fata s-a înăsprit şi a devenit poruncitoare.

Costache tocmai sosea acasă. Coborî din birjă, tremurând puțin sub pelerina cea neagră, căci nu voia să poarte flanelă pe sub cămaşă, cum era obiceiul. Spunea că nu-i elegant. Îşi puse bastonul alături şi se aplecă să sărute mâna mamei lui.

— Costache, tu poți să scoți până în două săptămâni un paşaport lui Nicu pentru Paris? întrebă Tița dintr-o dată, fără ocol, oarecum cu severitate.

Costache rămase o clipă năuc, apoi zâmbi bucuros, ca un copil mare.

— Pleacă Nicu la Paris! Să fie cu noroc! Până într-o săptămână îi scot paşaportul.

El nu mai era grăbit, căci se îndrăgostise de o fată tânără, de neam, şi mai ales foarte bogată. Nu voia să plece decât împreună cu dânsa, după însurătoare, căci singur îi era teamă să n-o piardă.

Stupii şi gândacii

Toma stătea lungit în pat şi încerca să adoarmă, dar nu era chip... Mânia ardea în el şi-l ustura ca vinul ce merge spre oțețit. Se chinui până în zori şi nu văzu nicio cale de înțelegere cu boierul lor. Îşi spuse că trebuie să meargă la Bucureşti, să se plângă boierului Bălcescu sau cucoanei doftoroaie, să vadă ce spun şi ei. Dar mai întâi, iată cum a fost de la început.

Când acum aproape trei ani a văzut-o pe Safta ridicându-se din pat, după două săptămâni de mojmondeli şi fel de fel de fierturi, s-a crucit. Dar şi mai rău s-a crucit văzând cele ce-au urmat după aceea.

Era toamnă. Femeia l-a dat afară din casă, de-a văruit bordeiul şi a lipit pe jos, cu lut amestecat cu balegă de cal, a dres soba care începuse să nu mai ardă şi pe urmă a fiert

toate țoalele şi a făcut înăuntru curat, oglindă. Astă nu i-a plăcut lui Toma chiar atât de mult că-l punea Safta mereu să-şi lase opincile la uşă când era noroi, bodogănea tot timpul... Ba că nu-i e cămaşa curată, ba că nu s-a spălat din vară, de când l-a plouat sau de când se scălda în gârlă... Sâmbăta îl băga cu capul în albie şi-l freca zdravăn cu leşie tare, de-i ustura pielea. Când n-a mai avut pentru ce să mârâie înăuntru, muierea nu s-a lăsat până n-a mai pus un perete de gard de nuiele şopronului din spatele bordeiului, în care se adăposteau boii. Muncea până cădea jos lungită şi apoi se aşeza în pat, se văieta de şale, de mijloc, ba că o apasă pe piept, şi ocăra pe toată lumea, spunând că astă nu e viață. După ce Toma îi dădea fierturi de buruieni şi o punea pe picioare, ea iar începea, ba cu una, ba cu alta... Prin câşlegi, când troienele de zăpadă înghețaseră, i s-a năzărit să-şi care nuiele groase şi lungi din crângurile de peste gârlă, ca să facă la primăvară o casă de gard lipit cu lut. Atât l-a bătut la cap, ce tot se duce el să care pentru boier, după datoria lui de clăcaş, şi că s-o ia şi pe dânsa, încât a urcat în sanie cu toporişca în mână şi au adus şi pentru ei vreo patru care. Tăia ea cu toporul ca un bărbat, retezând dintr-o dată copăcelul mai gros ca degetul ăl mare. A făcut o claie întreagă de crăci lungi de tot, adăpostind după ele şi mai mult şopronul cu boii, cum şi câinii, pe care nu-i mai ținea în bordei. Lui Toma îi venea să se bată cu pumnul în cap că şi-a adus nebuna în casă. Nepoata asta îmbătrânită înainte de vreme, căci nu avea decât vreo douăzeci şi şase de ani şi, înăcrită de necazuri şi de boală, era mai rea ca o nevastă.

În primăvară, nu l-a mai lăsat o clipă să se odihnească: a cărat singură bolovani în sac de la gârlă şi l-a pus să aducă de la Stîlpeni, din Muscel, un meşter, care i-a lucrat temelia unei căsuțe, abia mai mare decât un bordei, dar care se chema că este o odaie cu tindă ei. Singură a împletit gardul, singură a cărat alte lemne cu carul, când Toma nu era în podvadă... Pe urmă, atât l-a bătut la cap, că a scos şi din banii dați de băiat ca să fie puşi deoparte, ştia el pentru ce, şi a adus iar meşterul dulgher care a făcut tavan, uşa şi două

ochiuri de fereastră la căsuța de gard, pe care ea a început apoi s-o umple cu pietriş şi s-o lipească binişor cu lut. A încercat el să zică nu de vreo câteva ori, dar Safta i-a spus că-i e ruşine să mai doarmă cu el în bordei, că ce zice lumea de ea, fată mare, care stă cu bărbat în casă. Auzi, slută, să te prăpădeşti de râs, nu alta! Când spre sfârşitul verii a văzut până la urmă căsuța acoperită şi cu uşile puse, ferestrele astupate cu băşică de bou şi când a crezut şi el că poate răsufla, s-a pomenit cu altă nebunie. Că ea a vorbit încă din iarnă cu un prisăcar de la Stîlpeni, care i-a spus că-i vinde câțiva stupi cu un soi bun de albine, mai bun ca al boierului, că prisăcarul acela îi face stupii şi tot… De pe urma stupilor se câştigă bine; lumânările de ceară au mare căutare la Bucureşti, unde lumea stă până seara târziu, ba şi noaptea, la taifas, şi unde sunt atâtea biserici, şi că ea, Safta, ce să facă aci, singură, lângă râpă, cu tufişurile astea de măcieş şi de curpeni?

Femeia asta are pe dracul în ea, gândise omul. A dat deci câțiva bănuți, puțini, şi pentru asta. Dar tot n-a îmbunat-o, tot acră, cicălitoare şi neodihnită a rămas. Nu mai răsufla liniştit decât când o vedea în bordei, lungită pe pat, văicărindu-se, bând fierturi peste fierturi şi spunând că ea moare şi mai multe nu… Nu murea, se scula şi mai afurisită şi mai născocea altceva. Coteț de păsări a făcut după ce a închis, ca un grajd, şopronul boilor, iar în primăvară, Toma s-a trezit în odaia cea curată, care era goală, căci lui îi făcuse nepoată-sa pat în tindă, cu nişte omizi mari şi buburoase, care se urcau pe pereți şi pe crăcile puse anume pentru ele… de nu mai dormea omul, de frică să nu răzbească până la el vietățile astea scârboase prin cine ştie ce crăpătură… Muierea naibii se apucase să crească gândaci de mătase…

Umbla pe jos prin sate; pe sub deal şi stătea de vorbă cu oamenii pricepuți la creşterea gândacilor şi albinelor, afla ba de una, ba de alta, că altfel da zece înainte bărbaților la stupi şi la viermii de mătase. Altceva nu făcuse în viața ei. Se vedea în toate acestea furia ei că fusese călcată în picioare şi aruncată dincolo de poartă de către cei de la curte, dar şi

bucuria că acum muncea în voie. Muncea pentru omul ăsta cumsecade, care-i dăduse un acoperiş să se adăpostească, muncea pentru ea însăşi nu pentru un boier blestemat, căci pâinea pe care o mânca acum nu mai era tot atât de amară ca altădată. O bucura mai cu seamă că era de capul ei, că nu o alunga la tot pasul vătaful cu gârbaciul... Avea, este drept, un soi de nebunie de a începe totdeauna altceva, de îndată ce un lucru era sfârşit. A dat vreo două trâmbe de pânză cu borangic şi a primit de la o gospodină o viţică, pe care a crescut-o mare.

Peste vreo doi ani, când i se legase binişor gospodăria Toma s-a pomenit chemat la curte de logofăt, care a înmuiat pana în călimara de la brâu şi i-a arătat că e dator atât şi atât...

— Că pă ce?

— Pă asta... şi pă asta...

Cel mai rău l-a mâniat că i-a cerut să dea zece stupi şi atâtea vedre de ceară datorie pentru doi ani în urmă. De asemeni să mai dea atâţia coţi de borangic pentru frunza de dud pe care o mănâncă viermii.

— Dă ce să-ţi dau, neică, pentru stupi? a întrebat Toma, vânăt de mânie.

— Păi, albinele adună miere dă pă livezile boiereşti... ori nu? Dă când creşti tu stupi, au început să slăbească stupii boiereşti.

Să te cruceşti, nu altceva! se gândi că stupii slăbesc, fiindcă nu mai era Safta să-i îngrijească.

— Şi pentru frunza dă dud dă ce să dau?

— Duzii nu sunt tot pă moşia boierească?

Toma simţea în el răsuciri de cuţit. Abia se stăpâni.

— Sunt duzi dă prin curţile oamenilor, dă prin grădinile lor, şi după pravilă astea sunt scutite dă dijmă.

— Nu mai spune... Ei, dacă te crezi mai deştept ca boieru, o să-ţi pară rău, rău dă tot.

Lui Toma îi venea să pună mâna pe ceva şi să-i dea în cap. Ce-o fi, o fi!... Dar pe urmă se gândi că n-are rost să omoare sluga, şi nu pe boieri.

După un timp, vechilul relua cu un soi de prietenie, bătându-l pe umăr:

— Şi pă urmă, ce te oțărăşti tu atât, mă Tomo? N-o să fie al boierului tot ce e aci? Fi-tu e fugar şi nu poate să moştenească nimica…

— Da' cum asta? Le las nepoată-mii ăsteia, care le-a făcut cu mâna ei. I le fac danie din viață…

Vechilul îl privi cu milă.

— N-ai drept să le faci danie, nu sunt ale tale…

A înjugat boii la car, a pus în el o putinică de brânză, câteva brațe de lemne, un sac de mălai, pentru flăcău, a luat în brațe şi un urcior cu miere pentru cucoana doftoroaia, că-i era ruşine să se ducă la casa ei cu mâna goală.

La Bucureşti era zor mare, ca să se facă bagajul boierului Nicolache care, după câte se spunea, pleca la Paris.

Serdăreasa alerga în toate părțile, căci îi făcuse băiatului rufărie nouă, i-a împletit, din lână moale, nişte pieptare groase, bătute bine, ca să aibă la el, că n-a vrut să ia cojocel înflorat – pe acolo, gândea ea că poate aşa ceva nu se găseşte – şi-l ştie slab de piept. I-a făcut şi încălțăminte nouă, o altă pelerină, căci s-ar putea să fie prea scumpe acolo, iar el să nu mai aibă la iarnă toți banii odată…

Bălcescu stătu mult timp la îndoială dacă să călătorească sau nu pe apă, căci îşi zicea că dacă merge cu diligența, vede mai bine oamenii şi locurile; mai ales prietenii lui, moldovenii, erau de părerea asta, cu toate că aveau la îndemână Galații; până la urmă, totuşi, Rosetti îl convinse să meargă până la Viena şi poate şi mai sus cu piroscaful. Loydul austriac pusese pe Dunăre o serie de vapoare zgomotoase, dar confortabile: „Wien", „Pesth", „Maria Dorothea" şi altele. E mai sănătos şi mai puțin obositor, îi explicase Rosetti. Ai pat în cabină, loc în sufragerie şi poți să stai şi pe punte.

Nu mai pridideau cu pregătirile, totuşi Bălcescu a găsit timp să stea de vorbă cu Toma sub nucul din grădină; erau nişte călduri de nu mai umbla nimeni ziua pe uliță, prin

oraşul pustiu. Spre seară răzbătea însă mireasma de lămâiță, căci cinci-şase tufe erau albe ca de zăpadă.

Toma i-a povestit de-a fir-a-păr necazurile lui.

— Scrie asta în Regulamentul ăla, boierule?

— Nu mă mai boieri atât, „frate Toma”... Da... da... „frate Toma”, şi poate ai să înțelegi în curând, o să-ți spuie Damian de ce îți spun aşa... Ei bine, în Regulament nu numai că nu spune că trebuie să plăteşti, ci, dimpotrivă, scrie anume că grădinile şi ogrăzile oamenilor sunt scutite de dijmă.

— Atunci ce e dă făcut? Oamenii aceştia ne dau în cap dă cum încercăm şi noi să ieşim la liman...

Bălcescu nu răspunse, dar sprâncenele i se îmbinaseră şi gura i se strâmbă într-un surâs amar. Apoi ridică din umeri, fără să spună o vorbă.

Toma privi o clipă spre fereastră; îşi frământa pălăria mare în mâini, se vedea că-i vine greu să vorbească.

— Nu vă supărați... V-aş mai face o rugăminte...

— Nu mă supăr, Tomo, nu mă supăr... Spune tot ce ai pe inimă.

— Apoi, uitați-vă... Io aş vrea să fac danie încă dă p-acum, din viață, bruma dă lucruri şi căsuța pă care o am la Vadu Rău. Dar vechilu mi-a spus că nu am dreptu să fac nicio danie, că şi aşa tot ce am acolo e al boierului şi nu poate moşteni dăcât copilu', dacă e şi el clăcaş pă moşie. Aşa să fie oare?

— După vechea pravilă nu are dreptul ăsta, căci după cum ştii, se fac astfel de danii... dar după legea nouă mi-e teamă că o poate întoarce cum vrea el. Vechilul a ştiut ce spune. Dacă boierul vrea... Dar ascultă, te voi trimite la un prieten, avocat la Divanul apelativ, să te lămurească el... Nu-i vei plăti nimic pentru asta. Drept să-ți spun, însă, nu prea cred că-ți va fi de vreun folos.

— Atunci ce e dă făcut? încotro să ne îndreptăm?... în țara asta nu avem dreptu nici să răsuflăm? Ce e dă făcut?

Bălcescu şi-a luat tâmplele în mâini de furie şi neputință.

— Nu ştiu ce e de făcut, frate Toma... Uite, eu plec pentru vreo doi ani... şi bine ai făcut că ai venit la mine. Să fie ultimul

gând cu care plec din țară... Să nu uit nimic... Să zacă şi să dospească totul în mine ca o otravă – să mă întovărăşească durerea voastră de-a lungul drumului, ca luna pe călător.

Scrisori post-restant

— Dumneavoastră sunteți domnul Nicolas Ba... Balicesco? întrebă funcționara pariziană de dinapoia ghişeului, reținând, încă grijulie, scrisoarea.

— Nicolas Balchesco, rectifică Bălcescu pronunțarea numelui său pentru tânăra fată neîncrezătoare.

Nu erau decât zece ani de când se inventase marca poştală, şi în decurs de un deceniu se organizase serviciul corespondenței în toată Europa. Lumea era încântată de această simplificare şi abuza de ea ca de o noutate... E veacul corespondenței.

Nevoia de corespondență în vremea asta era însă pentru mulți arzătoare, căci nefiind încă gazete de mare răspândire, telegrame şi alte mijloace, ştirile din țară se comunicau numai prin scrisori. Bălcescu se mai folosea şi de avantajul de a-şi putea primi la poştă corespondența din țară – post-restant – cum se spunea.

Era binevenită pentru el măsura post-restant, cu atât mai mult cu cât, de la sosirea să la Paris, îşi schimbase de câteva ori locuința, aşa încât până când i-ar fi venit din țară o scrisoare la ultima adresă dată, el s-ar fi mutat la una nouă. Mai călătorise apoi şi prin Italia (unde se întâlnise cu Alecsandri şi Elena Negri) şi era aci încă un motiv de incertitudine în corespondență.

Cântări în mână scrisoarea, mai ales că văzuse pe învelişul ei scrisul Sevastiței, şi constată bucuros că e voluminoasă. O puse în buzunar şi se îndreptă ca de obicei spre Biblioteca Națională. De când sosise la Paris nu lăsase să-i treacă nicio zi, niciun ceas, fără să le folosească lucid, cu patimă, fără odihnă. Ştia că mai are câțiva ani de trăit, căci boala, pe neobservate pentru ceilalți, făcea progrese necontenite. O lună petrecuta la Palermo, pe terasa cu

lespezile rare, roase de piatră a unei case gălbui cu coloane, între grădini de portocali, alături de prietenii iubiți, Alecsandri şi Elena Negri, îl întremase puțin, dar răul rămânea adânc. „Din cei zece ani pe care mi i-am dorit, pe care i-am cerut încă, îşi zicea el, cinci au şi trecut.” Pentru întregirea lucrării pe care o pregătea *Istoria românilor sub Mihai Viteazul*, aduna material din toate bibliotecile şi arhivele la care putea răzbate, din mai toate oraşele mari prin care trecea.

Trăia modest, ocolea pe cât putea chiar întrunirile de la sediul Asociației Studenților Români din Franța, al cărei preşedinte era Ion Ghica, care plecase mai înainte, secretar Costache Rosetti, care venise din nou la Paris, şi casier Vîrnav, moldoveanul care pusese la dispoziție localul necesar. Bălcescu plăti, alături de alți cincizeci de sub scriitori, cei zece franci la care se îndatoră anual, dar prefera în locul vieții de student boem viața de studii în biblioteci.

Merse acum grăbit, pe culoarul lung şi îngust, până la sala stampelor.

Se scuză că-şi deranjează vecinul obişnuit, un bătrânel cu cap mare şi chel pe un gât subțire, şi o dată aşezat la masă scoase nerăbdător scrisoarea din buzunar, înainte chiar ca să facă semn să i se aducă volumele şi legăturile cu reproduceri, puse deoparte din ajun de către un funcționar foarte politicos şi foarte îndatoritor.

Erau obişnuitele ştiri despre ai lui. Mama tot necăjită cu ficatul, cu toate fierturile de buruieni pe care le lua… Costache e mai îndrăgostit ca oricând, scrie o piesă de teatru, dar Barbu nu e cuminte de loc şi poate din pricina asta mama nu se poate întrema. Barbu s-a înhăitat cu câțiva inşi mai bogați decât el şi colindă toate balurile mascate, şi – din păcate – în fiece zi sunt în Bucureşti două-trei baluri mascate, oriunde e o sală mai încăpătoare, mai cu seamă la hoteluri, unele foarte ordinare, cum zicea Sevastița. Mama tremură de grija lui Barbu, ştiindu-l că se duce la aceste baluri, şi din cauza jocurilor de cărți de-acolo. Jocurile de cărți sunt o plagă a oraşului. Se joacă la orice oră din zi şi din noapte, fără măsură, aproape cu sprijinul poliției. Mama adună bani, să-l

trimită cât mai repede pe Barbu la Paris, să-l smulgă dintre prietenii lui stricați. Marghioala e bine, îşi vede de copii, şi bărbatu-său, acum din nou în slujbă, e sănătos. Despre ea, Sevastița, să n-aibă nicio grijă. Mai prost pare să fie anul acesta cu rodul moşiei... La începutul lui martie au fost nişte călduri mari, tot ca în patruzeci şi şase, care au topit ca nimic troienele înțepenite ale iernii bogate în ninsori şi viscole. Au fost inundații mari în Bucureşti. Din cauza căldurii prea timpurii au înmugurit toți pomii prea devreme. Pe la începutul lui april a venit un îngheț aspru, aşa că e puțină nădejde să poată fi ceva de cules la Bălceşti, anul acesta.

„Nenorocirea cea mare este însă alta, Nicule. Au ars Bucureştii. A ars jumătate din oraş. A fost ceva, cum spune mama, că nu s-a mai pomenit de cincizeci de ani, poate de o sută de ani. Jalea e de nedescris. Noi am avut un noroc nespus, căci vântul a bătut spre răsărit. Focul a izbucnit în ziua întâia de Paşti, în timpul unei furtuni grozave, care sufla dinspre apus. Un băiat, ca de vreo doisprezece ani, fiul prietenului nostru Costache Filipescu, neavând voie să umble cu puşca, s-a dus în şopronul unde se țineau trăsurile ca să descarce arma pe ascuns. A tras din joacă în podul şopronului, unde se ținea fânul. A luat foc într-o clipă tot podul, tot şopronul, casele vecine din jurul bisericii Sfântul Dumitru, de lângă Hanul lui Constantin. Flăcările, spun cei care le-au văzut întâi, parcă zburau din casă în casă spre biserica Sfântu Gheorghe, spre Bărăției, spre biserica Sfânta Vineri, căci furtuna ridica în văzduh căpițe întregi de paie aprinse ori şindrila de pe acoperişuri şi cârpe de tot felul, ba chiar şi acoperişuri întregi cuprinse de flăcări şi le rostogolea peste alte case. Cum era în ziua de Paşti şi cum ardea Târgul din Lăuntru, unde sunt cele mai mari prăvălii, şi prăvălie lipită de prăvălie, străzile erau pustii, căci băieții de prăvălie şi tejghetarii erau plecați acasă la ai lor, şi la fel lipseau şi negustorii. Din ulițele Lipscani, Nemțească, Cavafi, Covaci, Gabroveni, Bărăției până în piața Sfântu' Anton în câteva ceasuri n-a mai rămas decât cenuşă. De la Sfântu Gheorghe,

care a ars cu totul, în această zi de Paşti, focul s-a întins spre Lucaci şi a ieşit înspre bariera Vergutui, spre Delea Veche şi spre bariera Iancului. Furtuna bătea atât de puternic, încât s-au găsit peste câteva zile mătăsuri, panglici şi alte asemenea mărfuri uşoare smulse de prin magazine şi azvârlite cine ştie unde, de-au rămas agățate, încurcate, în crengile copacilor din pădurea de la Mărcuța şi Pantelimon…

Căpitanul Papazoglu, pe care l-am văzut la Faca, ne spunea că boierimea cea mare era la palat să felicite pe vodă în ziua de Paşti şi că s-a risipit în grabă, fugind fiecare pe la casele lor. A fost greu de stins focul şi din pricină că toată lumea îşi scotea calabalâcul ori marfa în mijlocul uliței, nădăjduind s-o scape, de nu mai puteau trece sacalele pojărniciei şi nici tulumbele. A fost scoasă toată armata să dea ajutor. Abia a fost timp să fie ajutați nenorociții de deținuți de la puşcăria din spatele hanului lui Manuc… Hanul Şerban-Vodă nu a ars şi iată de ce, după cum ne-a spus Papazoglu: bancherii Menoah Hillel şi Zerlendi s-au dus la vodă, care trecea călare; au îngenuncheat, cu capetele goale, înaintea calului, strigând deznădăjduiți: «Apără, măria-ta, Hanul Şerban-Vodă, căci magaziile lui, pe lângă o mulțime de mărfuri şi pe lângă casele de bani, sunt încărcate cu treizeci de butoaie de iarbă de puşcă.» Lui vodă i s-a făcut părul măciucă, nu alta: «Cum, iarbă de puşcă în mijlocul oraşului? Ocna o să vă mănânce!» Dar Hillel, stând mereu în genunchi, a spus: «Ştim că vom merge la ocnă, dar scapă hanul, măria-ta.» Atunci vodă a poruncit ca toți pojarnicii şi toți sacagiii oraşului să înconjoare hanul şi să-l apere de flăcări. «Cum ai dat de ştire abia acum, când ard Bucureştii, că ai iarbă de puşcă în bolțile hanului? Trebuia de la început să cari totul afară.» «Nu pot să vă spun acum, dar scăpați hanul… Ştiu că voi fi spânzurat, dar scăpați hanul.» A treia zi s-a aflat că n-a fost niciun butoi de iarbă de puşcă, ci numai o născocire a bancherilor care au izbutit astfel să-şi scape mărfurile din magazii. Mama zice că o să-i bată Dumnezeu că s-au gândit numai la avuțiile lor, nu le-a păsat de căsuțele săracilor din Udricani şi Delea Veche, unde-au rămas oamenii pe drumuri, fiindcă toți pompierii şi

toți sacagiii din Bucureşti au primit poruncă să apere hanul. Căpitanul Papazoglu ne-a povestit multe ieri la Faca, pentru că a fost trimis cu compania lui în ajutorul populației; spunea că a văzut trei cadavre, rezemate de zidurile care mai rămăseseră din biserica Lucaci. A ars, o dată cu biserica, Stela, şi sora Vlădichii Chesarie, grecul. Se zice că au fost morți şi la biserica Batistei, din care nu au mai rămas decât zidurile. Lumea de acolo a scăpat doar fugind cum a putut dinspre partea de răsărit în cea de apus a oraşului. Au ars foarte multe biserici, nu se ştie câte.

Nicule – continua scrisoarea – *n-au fost sărbători, a fost o jale fără margini… Lumea a rămas pe drumuri; mii şi mii de femei şi de copii dorm pe câte o claie de calabalâc, stricat şi aia; plâng de ți se rupe inima. Negustorii ştiu că îşi vor întocmi iarăşi la loc averile, dar ce-au să facă micii calemgii şi oamenii muncitori, Nicole, care o viață întreagă au trudit ca să aibă un acoperiş pentru copii şi câteva lucruri mai omeneşti în casă. O femeie se bocea: «N-am mâncat o jumătate dă an dăcât pâine cu ceapă şi verdețuri, ca să cumpăr o ladă să-i fac zestre fetei, şi acum a ars cu totu'…» Pe tine şi pe prietenii noştri de la Paris o să vă doară nespus că a ars şi casa lui Negulici. Tabloul lui cel mare «Bolnavii de la Mărcuța» s-a făcut cenuşă, cu zeci de alte tablouri mai mici."*

Scrisoarea mai cuprindea amănunte despre o prietenă a mamei lor, care locuia pe lângă biserica Sfinților… A trimis pe Stoica s-o aducă cu poştalionul. Calabalâcul mai de preț i l-au pus în magazia de lemne, care acum e goală, iar ea, Sevastița, cu două fetițe, locuieşte în odaia lui, a lui Nicu, până când acea prietenă a mamei va găsi o altă locuință. Îl mai vesteşte că-i trimite mamă-sa, „în săptămâna viitoare, încă cincizeci de galbeni, printr-o scrisoare, tot la bancherul cel vechi".

Bălcescu nu a mai putut să lucreze nimic în ziua aceea… Când înapoie, cu rugămintea de a-i fi păstrate, teancul de cărți şi colecția pe care nu o desfăcuse, funcționarul îl întrebă mirat:

— Plecați? N-aveți dispoziție de lucru, după cât se pare, domnule?!

Bălcescu zâmbi cu o adâncă tulburare.

— Da… nu prea am dispoziție de lucru… Au ars Bucureştii.

— Bucureştii?… Cum? Ce?

Omul nu pricepea nimic.

Bălcescu clătină din cap, fără să se întoarcă… O să fie surprinsă Luxița, văzându-l că vine s-o ia cu trei ore mai devreme…

Era acum de mai bine de un an la Paris, când Tița, într-o altă scrisoare, îl înştiință despre întâmplarea de la Vadu Rău, întâmplare ce umpluse de groază toată boierimea şi era cât pe-aci să aprindă țara. Boierul Medelioglu fusese ucis cu o lovitură de ciocan de către fierarul curții, Filaret Mustea, tatăl țiganului lăutar Bănică. Boierul nu-l mai lăsa pe băiat să iasă din casă, nici măcar în curte. De mai bine de doi ani îl ținea închis. Nu-l mai punea la nicio treabă şi-l îmbrăcase cu anteriu curat şi cu ceacşiri legați cu tuzluci de meşi. Nu-i cerea decât să-i cânte împreună cu țambalagiul un ceas după masa de prânz şi două ceasuri după masa de seară. Stătea mereu pe gânduri, în jilțul său, uscat ca nişte moaşte, şi sorbea când din ceaşca de cafea, când din pahar, trăgea din ciubuc şi se gândea, el ştia la ce… Uneori, când ei cântau, el citea câte o carte de versuri greceşti ori franțuzeşti. Băiatul devenise o umbră, mai ales că era bolnav de piept. Nu-l mai lăsa să cânte față de musafiri. Atunci punea să cânte alt viorist, împreună cu țambalagiul.

Cu o săptămână înainte de nenorocire, Bănică i s-a aruncat la picioare, rugându-l să-i dea drumul, căci el nu mai poate îndura, se prăpădeşte. Boierul s-a ridicat, a venit la el şi l-a pălmuit; o palmă cu degete, uscate ca vergelele. Niciodată nu lovise el însuşi pe vreun rob ori vreun clăcaş. Totdeauna punea vătafii să-i bată, uneori în fața lui, până erau lăsați jos mai mult morți. L-a ocărit pe Bănică: „Slugă nerecunoscătqare… Te țin pe puf şi tu vrei să pleci?“ Flăcăul a rămas cu gâtul moale; i-au dat lacrimile şi i s-a încrețit

fruntea. A alergat apoi pe sala din dos, unde era un cuier mare pentru atârnat hainele groase. A scos un şnur de la un macat de pe sofa şi a făcut un laţ, s-a suit pe un scăunel, apoi a atârnat şnurul de cuier, a vârât capul în laţ şi a împins scaunul cu piciorul.

L-au găsit învineţit, cu ochii ieşiţi din cap, cu limba scoasă. Mort. Boierul a dat poruncă să-l îmbrace curat, i-a pus meşi noi de brunel în picioare, i-a făcut şi coşciug, în care a fost aşezat cu tălpile legate cu o panglică şi cu mâinile vinete pe piept. Toată lumea plângea, şi când a fost să-l acopere cu pământ, boierul avea lacrimi în ochii lui mari şi albicioşi şi a spus: „să-i fie ţărâna uşoară”… în clipa aceea, tatăl băiatului, Filaret fierarul, care venise cu barosul la el, de credea lumea că vrea să-l pună în mormânt ori cine ştie ce, a ridicat barosu şi l-a ucis pe boier dintr-o singură lovitură. Pe urmă l-au dus sătenii toţi până la primărie, de frică să nu-l ucidă şi pe el oamenii curţii, iar pe celălalt, pe boier, l-au lăsat părăsit pe marginea *groapei* proaspete, cu capul strivit, cu giubeaua plină de sânge şi de bucăţi de os. Vreo două babe se uitau la el şi nu ştiau ce să facă. Pe fierar l-au judecat grabnic la Bucureşti. Toate maidanele în jurul Divanului erau pline de săteni şi de muncitori. Trei boieri tineri l-au apărat pe ţigan şi chiar boierii cei mari, după cele ce au auzit că a fost viaţa lui Bănică, dar mai ales viaţa postelnicului, înfăţişat de apărător ca un sadic. N-au mai avut curajul să-l osândească la moarte pe Filaret Mustea, fierarul. N-au putut să-i dea decât cinci ani de ocnă la Telega.

Despre cei de acasă, Tiţa îi scria fratelui ei că sunt toţi bine, că le e dor de el, că numai Costache a rămas acum în Bucureşti şi că el le-a povestit astea toate săptămâna trecută, când a venit să-i vadă la Bălceşti.

…L-a găsit pe Arăpilă la cafeaua „Regence” în piaţa Comediei Franceze. Către ora prânzului avea să vie tot acolo, ca să ia masa împreună, şi Luxiţa, căreia îi plăcea să hoinărească pe străzile cu vitrine bogate ale Parisului.

Ascultând scrisoarea pe care i-o citea Bălcescu, Alecu Golescu fu tulburat adânc; amândoi îşi amintiră unul altuia

un şir întreg de întâmplări din viața grea a robilor țigani. Lui Arăpilă însă îi stătea pe inimă să facă şi o mică observație.

— Nicule, să ştii că Tița are dar la povestit… Ce frumos scrie… că stai şi te miri.

Bălcescu clătină din cap, parcă ar fi spus: „Ei, cred şi eu“, apoi spuse sorbindu-şi *oranjada*, căci îi era destul de cald:

— Scrie aşa frumos, fiindcă îmi scrie mie, lui frate-su. Scrie aşa cum vorbeşte, dar când scrie unor străini, scrie şi ea sucit, pocit, aşa ca şi noi toți. E parcă un făcut cu limba noastră românească… Cum dă de cerneală, se pătează. Vreau să spun că se suceşte, îşi dă ifose strâmbe, întortochind *frazul,* ca să pară că este mai altfel, mai grozav. Aşa s-au tradus unele părți din biblie, aşa scriu şi țăranii când ştiu carte. Scriu cum cred şi ei că e frumos, nu cum vorbesc în fiece zi… *Doresc ca mica mea epistolie…* Aşa scriu la noi funcționarii, profesorii, aşa scriu toți scriitorii, parcă ne e ruşine să scrim aşa, simplu, cum vorbim. Lasă că unii mai stricăm limba, din grabă şi din neglijență, cum mi se întâmplă mie cu scrisorile pe care le trimit prietenilor. De altfel să vezi cum scrie Tița către străini… Nu o mai recunoşti… Pasămite, vrea să fie altfel decât e ea, cea de toată ziua, cum e în scrisorile către mine.

— Vezi că sunt cuvinte noi, greu de folosit.

— Lasă neologismele. Vorbesc de felul firesc şi curgător al limbii pe care o vorbim toată ziua. Poate că niciodată până azi nu s-a vorbit o limbă mai frumoasă ca aceea pe care o vorbim cu toții, toată ziua. Vorbim cei mai mulți o limbă curată şi curgătoare ca grâul de sămânță. Ei, bine, peste o sută de ani, nimeni nu va şti cât de frumos s-a vorbit româneşte la mijlocul acesta de veac… Nu vor rămâne mărturie decât paginile scrise, care-s sucite, pocite, peticite, împopoțonate, radicalizate… totdeauna pozând față de cineva. Parcă toți suntem nişte analfabeți înfumurați.

— Aşa scriem toți, e adevărat…

— Nu-i aşa?… Eu câteodată mă îngrozesc de scrisul meu… Vezi că scrisul simplu îl nimereşti numai în intimitate şi numai când îl înveți. Hei, va mai curge apa pe gârlă până când noi, românii, vom învăța să scriem aşa cum vorbim.

Citiră din nou scrisoarea când veni Luxița, şi pe ea a podidit-o plânsul, deşi nu-l văzuse niciodată pe Bănică; îl cunoştea numai din cele ce-i povesteau prietenii şi mai ales din câte i se spuseseră atunci când cântase muzicantul la ea acasă, şi ea fusese nevoită să rămână sus, în iatac.

Peste câtva timp, venind într-o luni după-amiază, tot la „Regence“, unde uneori juca şi şah, Bălcescu era agitat, frenetic, exaltat.

Luxița sosise mai devreme şi-l aştepta mâncând înghețată.

— Lucica... am descoperit, în sfârşit, portretul lui Mihai Viteazul cel adevărat... al lui Sadeler{251}...

Ea, tulburată de tulburarea lui, întrebă scăpând din mână linguriţa:

— Unde?

— La Biblioteca Națională... secția stampelor... Să vezi... Dar mai mult nu putu să-i spună. Hai să ieşim la aer, hai sa alergăm. Nu pot sta locului... Ah, dacă ar fi aici cineva, cu care să mă iau la trântă...

Ea a oprit o trăsură şi i-a spus omului de pe capră să meargă la Saint-Cloud. După ce au trecut lungul pod de peste Sena, Bălcescu, mai liniştit, îi povesti întâmplarea.

— Lucica, tu ştii, ți-am spus încă din Bucureşti că n-am nicio încredere în portretul adus din Transilvania de Mayer, care pretinde că a găsit chipul lui Mihai Viteazul; mi s-a părut că nu-i adevărat, cu toate afirmațiile Poenarului şi cu toată disertația învățatului Dr. A. Kurz... Nu, acesta nu era Mihai al nostru, îmi ziceam. De când am plecat din țară, în toate cercetările pe care le-am făcut prin bibliotecile multor țări, căutam mereu să dau de un portret al lui Mihai Viteazul, deosebit de cel nesigur din unele cărți *streine*, cea a lui Bisselius, de pildă. La Roma am răscolit şi am văzut mii de portrete fără să pot descoperi ceea ce speram. Şi iată că azi, 2 august 1847, Lucica, ducându-mă cu Arăpilă la cabinetul de stampe, ca să facem oarecare cercetări genealogice, cerui, între altele, şi fără multă speranță, să mi se arate portretele ce au despre otomanii, ungurii, transilvanii şi românii vestiți. Mi s-au adus, în colecția Transilvania, şase portrete ale lui Mihai

Viteazul, dintre care trei cunoscute din cărți,două noi, iar al şaselea, ei, bine, şi nou, şi minunat, aşa cum l-am văzut noi pe Mihai Viteazul. Scrie pe el în latineşte că a fost desenat după natură de Algidius Sadeler, sculptorul majestății-sale imperiale şi e pusă şi data... Praga, anul 1601. Luxița, am dat şi eu, şi Arăpilă tot ceea ce aveam în buzunar şi am comandat pe loc o gravură frumoasă şi credincioasă, spre a da în admirarea românilor adevăratul portret al eroului lor.

Lucica se bucura, dar îi mai aduse şi ea o veste tot atât de neaşteptată... Are să fie peste câteva luni mamă. Acum speră să fie adevărat, nu ca la Bucureşti. Bălcescu se întunecă puțin.

— Ți-am spus numai ca să ştii... Restul nu te priveşte, adăugă ea, cu inima strânsă.

— Lucica, pentru numele lui Dumnezeu, cum poți vorbi aşa? Dacă nu ar fi decât grija sănătății tale... şi tot aş, fi cuprins de îngrijorare.

— N-avea grijă de mine. Aici nu o să mai pot rămâne prea multă vreme fără să bage de seamă prietenii noştri. Voi merge – nu în țară, fireşte – ci la Budapesta... După naştere voi vedea ce e de făcut... Două lucruri doresc. Rog pe Dumnezeu să semene copilul cu tine şi vreau să ştie toată lumea că e al tău, iar în al doilea rând, vreau să-l cresc eu. Va trebui, scumpul meu, să vesteşti pe toată lumea că ai un copil la Budapesta, cu o unguroaică, sau aşa ceva, şi că ai vrea să-l aduci în țară.

— Atunci are să vrea Tița să-l ia ea. Sunt sigur de asta.

— Am să-i iau înainte şi am să-l înfiez eu. Pretinsa lui mamă nu are să mi-l dea, bineînțeles, decât mie.

— Îți vei face un duşman din Tița... căci, îți repet, va dori ea, fără îndoială, să crească copilul.

— Asta nu...! Voi şti eu s-o împac... Dacă te iubeşte pe tine, vreau să mă iubească şi pe mine.

— Îi e o teamă nespusă de tine, îi e frică să nu mă abați de la ceea ce ea numeşte rostul meu pe lume.

— Dar tu nu vezi că fac tot ce pot să-ți las cea mai deplină libertate?... că sunt numai umbra ta?

— Sunteți două umbre geloase una pe alta.

— Nu pricep. Am crezut totdeauna că fata asta mă iubeşte. Acum vreo cinci ani, când ea nu era decât o fetiță, nu mă scotea din nana Luxița şi era pe lângă mine ca o soră mai mică.

Închise umbreluța şi rămase pe gânduri. Cu un soi de deznădejde dorea să fie de data asta mamă, căci se gândea că e ultima ei şansă. Avea să împlinească treizeci şi doi de ani.

Bălcescu se gândi că Tița are acum peste douăzeci şi cinci de ani, că s-a maturizat în singurătatea ei, că a devenit tot mai îndărătnică şi mai autoritară; şopti îngândurat şi el: „S-a mai schimbat... s-a schimbat mult... Acum trăieşte numai pentru mine...”

Seara au mâncat împreună la cafeneaua „Tortoni“, unde a venit şi Arăpilă, au băut toți trei două butelii de Bourgogne, ca să sărbătorească portretul descoperit.

— Şi încă alt portret... Sunt sigură că va fi la fel, tot îndruga Luxița, râzând nebunatică, fără ca Arăpilă să poată pricepe ceva.

Peste câteva săptămâni ea plecă; Bălcescu o conduse o parte din drum spre Budapesta.

Licsandru şi Licsandra

Toma îşi trânti furios pălăria de pământ.

Când n-are omul noroc, n-are, şi pace.

Vrând să ocolească Hanul Golescu pe după biserica Sfântu Ilie şi s-o ia spre Sfântu Nicolae din Țigănie, prin dosul Mitropoliei, într-o înghesuială de care, căruțe şi brişti, cum e mai întotdeauna în preajma podului de piatră, peste gârlă, se pomeni cu carul sucit, dintr-o izbitură, de mai-mai să-l arunce şi pe el în şanțul drumului. O braşoveancă mare cât o hardughie, vrând să facă loc în grabă unei droaşte boiereşti, care venea în goana celor patru cai, îi izbi fundul carului şi-i rupse o roată dinapoi. Să-l iei de gât? Pe cine să-l iei de gât? Droaşca nu se mai vedea. Omul cu braşoveanca? Tot el

înjurase şi trecuse mai departe, că el avea roţile bine legate cu fier.

Toma se scărpină în cap, judecă mai de-aproape paguba şi-şi zise că oleacă de noroc tot a avut. Până la Damian nu era mai departe decât la două-trei zvârlituri de băţ, cât e de la Mitropolie până în Dealu Filaretului, şi încă o ţârâ de noroc mai avea, că se găsea tocmai în Ţigănie, unde avea prieteni care să-i dreagă pe loc carul.

După ce boierul Medelioglu fusese îngropat, clironomii[252] lui nu mai voiseră să ţină în casă pe nimeni din neamul celui care zdrobise ţeasta boierului. Se chibzuiră câtva timp şi căzură la învoială între ei să-i dăruiască pe toţi cinci (erau nevasta lui Filaret Mustea, Chiriac, feciorul cel mare al lui Filaret, care avea acum aproape treizeci de ani, şi apoi feciorul cel mare al acestuia, care avea şi el doisprezece ani şi învăţa tocmai acum meşteşugul potcovitului şi al legatului în fier, şi încă doi băieţi mici, în picioarele goale şi cu burţile mari). Mitropolia, deşi ţiganii ei nu erau robi la fel cu aceia ai boierilor, îi primise pe loc... cum să nu-i primească? Şi îi băgă în ţigănia ei, unde avea tot felul de şoproane cu foale, menghine, nicovale şi alte unelte pentru dresul caretelor, potcovitul cailor şi alte nevoi ale curţii mitropolitane. Dar, din păcate, Chiriac, prietenul lui Toma, plecase să dreagă nişte garduri de fier, în cimitir. Se găsi în locul lui alt meşter.

Pentru o căciulă de mălai, un ţigan bătrân, în zdrenţe, cu o barbă sură, ţepoasă, îi spuse că face roata pe loc, cu legătură bună de fier, până într-un ceas, mai ales dacă Toma pune şi o mână de brânză lângă mălai. Pandurul se învoi, şi în timp ce aştepta, se gândi să se repeadă până acasă, ca să ducă ori sacul cu mălai, ori putina de brânză, dar văzând ciurda de puradei care dădeau târcoale carului, se gândi că e mai cuminte să aştepte pe loc.

Anul trecut, Mitru stătuse vreo lună în odaia închiriată pe lângă biserica Dobrotesei; pe urmă îşi zise că nu e bine să risipească banii şi se hotărâse să-şi clădească o căsuţă a

lui, pentru fetiță şi nevastă. La asta îl îndemna cu stăruință şi Licsandru Hergă.

— Mă Mitrule, mă… acolo la mine, sub Dealu Filaretului, e raiul pă pământ, mă. Îți dau şi ție cinci-şase prăjini, pă nimica toată, mi-oi plăti tu datoria cu țârâita, când te-oi înlesni. Tare o place Licsandra mea pă Gherghina ta şi ar fi bucuroasă să stea alături, dă, că pă drumurile astea dintre vii nu prea sunt vecine. O casă, mă, o faci cu nimica toată. Te mai ajut şi io, o să pună mâna şi alți tabaci d-ai noştri. Că şi pă mine m-au ajutat la multe.

Licsandru Hergă era de felul lui dintr-un sat de pe lângă Giurgiu. Ai lui avuseseră de furcă mereu cu cetele de turci care ieşeau pe neaşteptate, din fosta raia, după pradă. Cu vreo cincisprezece ani mai înainte, pe când el şi cu tată-său şi ceilalți doi frați mai mari erau la câmp, o ceată de başbuzuci intraseră după jaf în sat şi adunaseră ce găsiseră ei că le trebuie, dar mai ales copile şi neveste tinere, de la casă la casă. Ar fi vrut să adune şi vite, dar erau în pădure, la păşune. De obicei, oamenii fugeau, se lipseau de tot, numai să-şi scape viața, dar acum era prea de tot. Oprea Hergă îşi luă cei trei feciori, dintre care Licsandru era cel mai mic, că n-avea decât cincisprezece ani, îşi căută topoare şi cuțite, pe care le ascunseră cum putură sub nişte țoale puse pe umăr, şi se întoarse în sat să-şi scape cele două fete şi bruma de avere.

— Io, povestea Licsandru, nu eram atât dă voinic cât sunt acuma, că eram un copilandru… Dă tăicuța şi frații ceilalți crez că mă întreceau atunci, cât sunt io azi, cu cel puțin un lat dă palmă.

Ascultătorii se minunau, şi pe drept, fiindcă Licsandru Hergă era un munte de om, bălan şi puternic ca un plăvan, de ridica glumind un juncan în brațe.

— Şi cum vă spun, ne întorceam în sat prăpădiți, ca vai de noi… „Mă, spuse taica, să încercăm să-i luăm la început cu binele, cu rugăminți…” Da' turcii cum ne-au văzut au început să ne înjure pe limba lor, să ne zgâlțâie, şi ne-au şi înconjurat. Trăseseră toți iataganele, dar în jurul ceauşului lor nu erau

decât cinci-şase, căci ceilalți împânziseră satu, după pradă. S-apropie taica dă calu ceauşului şi să roagă; ceauşu îl înjură şi-l loveşte cu latu săbiei... în clipa aceea, până să ridice el iarăşi sabia, taica l-a săltat cu o mână din şa şi l-a izbit dă pământ dă crez că a plesnit fierea în el şi nu s-a mai sculat dă jos. Noi ne aşteptam la asta, într-o clipă am fost pă turci... Unul dintre ei a apucat să tragă cu pistolu şi l-a împuşcat pă taică-miu, dar celorlalți le-am frânt paloşele şi i-am omorât. Ai noştri, din sat, care se mai găseau pă lângă noi, au început să răcnească, au sărit cu coase şi topoare în mâini şi aşa au pus pă goană ceata dă tâlhari, să tot fi fost vreo cincizeci... dă n-au mai avut timp să ia nimic... Atunci am văzut că turcii ştiu dă frică. După moartea tăicuțului, noi ne-am împrăştiat pă unde am putut, că nu mai era dă trăit acolo. Surorile s-au tras spre Piteşti, unde frati-miu ăl mare a deschis o măcelărie. S-a dus după el şi frati-miu celălalt, iar io am dat cu ochii dă Licsandra asta, am luat şi zestre bărăganu cât îl vedeți, şi căsuța, şi am învățat tăbăcirea pieilor la Dobrovici.

Bărăganu de care vorbea Licsandru Hergă era tocmai pe dos decât un bărăgan, era mai mult o râpă în care se povârnea Dealu Filaretului şi avea poate patruzeci-cincizeci de prăjini. An cu an, voinicul acesta sădise ba ici un zarzăr, ba dincolo un gutui. Unde era povârnişul mai moale se prinseseră şi destui butuci de vie, din care să scoată omul un butoi de vin, cam în fiecare toamnă. Căsuța, două odăi, cu tindă între ele, iar în față cu prispă, era cam bătrână şi acoperişul trebuia reparat în fiece an, că-l cam zburau furtunile din olane... Era la drum, spre ulița căreia îi zicea, fireşte, ulița dintre vii; ducea de la fântâna lui Cantacuzino, la deal, către viile Mitropoliei şi ale Băicoienilor, unde se afla şi vestita crâşmă a lui Tache Sbanghiul. Ulița nu cuprindea decât câteva case ascunse subt duzi şi cireşi; nu se prea vedeau de la drum că gardurile viilor erau întărite cu stufişuri de porumbe negre şi curpeni.

Licsandru avea dreptate. Uneori, spre seară, când priveai de aici, din deal, Bucureştii, cu sutele lui de turle de biserici, iar ochii îți lunecau până departe, în vale, spre lacul Bănesei şi al

Herăstrăului, şi când încoace spre Cotroceni şi Grozăveşti soarele apunea roşu, azvârlind raze prelungi care-i întocmeau un soi de coadă de păun, aici la Licsandru acasă chiar că era raiul pe pământ. Şi totuşi frumusețea adevărată se arătau a fi înşişi Licsandru şi Licsandra, femeia lui cea voinică şi tânără, amândoi peste măsura oamenilor obişnuiți, ca un Adam şi o Evă dintre uriaşi, făcuți anume unu! pentru altul, cu singura deosebire între ei că ea, deşi era tot atât de bălana şi cu carnea voinică, avea însă părul castaniu şi greu ca un coif de mătasea porumbului.

După ce au adunat tot ce le era de trebuință ca să clădească, căsuța lui Mitru a fost gata în patru zile, că au lucrat nu numai el cu soția lui, în două zile de sărbătoare şi o duminică la mijloc, ci şi vreo zece prieteni tabaci. Au găsit şi un popă cumsecade la ei, la Cuțitul de Argint, care i-a dezlegat pentru lucru duminica. N-avea decât o odaie şi o tindă, dar tinda era mare cât o odaie şi făcuseră în ea o sobă cu plită, al cărei cuptor dădea prin perete în odaie, ca să le încălzească o dată pe amândouă. În tindă era loc destul de pus un pat mare, în care dormeau de-a latul toți trei. N-aveau grădină mai de loc, căci în dreptul lor râpa era mai mult o ruptură de deal şi o mai scobiseră şi ei luând lut şi pietre pentru casă. Aveau totuşi un nuc şi cinci zarzări şi apoi, cât de cât, puseseră pe muchiile râpei vreo doi butuci de vie, cu care să facă boltă pentru umbră.

În magazia de lemne şi de unelte de tot soiul aşezaseră o plită ca să gătească acolo Gherghina, vara, afară mai la aer. Nu erau nici departe de tăbăcărie, unde mergea el la lucru, dar erau pe deal şi deci feriți de revărsările gârlei.

Când Damian văzu că-i gata căsuța lui Mitru, puțin cam strâmbă, dar altfel bine proptită în pământ, se îmbolnăvi de dorința de a-şi face şi el una la fel. Se gândea că după ce l-o slobozi pe taică-său, să aibă unde să-l ducă, unde să-şi petreacă omul bătrânețele. Rugă pe Hergă să-i vândă şi lui un petic de sub râpă, din „bărăgan”. Socotea că până la toamnă tot o să-şi poată dura măcar o odaie, cum o fi, iar până atunci îşi pusese un pat de lemn pe prispa lui Mitru.

Când ploua, fugea în magazie. Până în toamnă, Toma îşi tot făcea drum cu carul spre Bucureşti, aducând de la Vadu Rău când crengi lungi şi tinere pentru gardul pereților, când căpriori cu bârne. Nerăbdător, Damian începuse să închidă cu pari ograda şi să-şi potrivească şi oleacă de grădină din doi duzi, un măr şi vreo doi gutui tineri, crescuți parcă unul dintr-altul.

Roata lui Toma nu a fost reparată, cum se lăudase meşterul, într-un ceas, nici în două, ci abia către seară. Şi stăpânul ei nu se plăti numai cu o căciulă de mălai şi cu un pumn de brânză, ci cu o stacană de rachiu, ca să ardă mai bine foalele.

Aşa că ajunse acasă, sub deal, târziu, când cădea soarele înapoi, dincolo de Cotroceni. O găsi pe Licsandra lui Hergă plângând. Era ziua ei, că împlinise douăzeci şi doi de ani, şi gătise mâncare bună poftind la masă în aşteptarea bărbaților pe Gherghina cu Tincuța, fetița ei, dar cu toate că era aproape nouă seara, bărbații încă nu veneau.

Zadarnic încerca s-o împace Gherghina, că iar se mânia… „arz-o focu de masă“… şi iar începea să plângă. Era de felul ei cam copilăroasă. Îl vestise din vreme şi pe Chiose cimpoierul, chemat totdeauna când meşterul tabac voia să petreacă. Zdrențăros, cu nădragii peticiți şi cămaşa ferfeniță, Chiose avea o asemenea înfățişare care te face să te gândeşti la un țap bolnav. Era bătrân şi nu mai vedea de un ochi, auzul îi slăbise de tot, nu mai ştia decât cântece uitate, din vremea când auzea el bine, cântece bătrâneşti, unde era vorba de luptele cu turcii la Brăila, la Giurgiu, la Cerneți cu Pazvantoglu. Cu cântece de felul acesta nu prea era îndrăgit de cei tineri, care mureau după cântecele de lume: „Amoraş… amoraş vede-te-aş călugăraş…“ şi altele. Dar Licsandru, cu plosca de vin lângă el, l-ar fi ascultat toată noaptea.

Nu erau de vină ei că întârziaseră. Avuseseră mult de lucru. Deşi începuseră ziua de la cinci dimineața şi nu se *hodiniseră* decât o jumătate de ceas la prânz, abia către opt seara isprăviseră.

Fusese o zi dogoritoare, pieile puțeau mai rău ca stârvurile. Dobrovici stătuse pe capul lor şi nu-i lăsase să plece până ce nu socotise el că ar fi timpul. O vină totuşi aveau, dacă e vorba de vină, numai fiindcă după aceea ascultaseră de îndemnul lui Hergă, care-i târâse la gârlă.

— Hai, mă, să ne scăldăm, să mai uităm, să mai iasă duhoarea asta din noi... Blestemată meserie... N-ar mai avea linişte în mormânt Custură, că el m-a făcut tabac.

— Hei, tu îți scoți mai bine pâinea, că eşti meşter şi eşti bine plătit, spuse Mitru care încerca să ia mâzga de pe el cu palma. Nu te lasă jupânul să pleci... îmi scot şi io pâinea... mai neagră, dar mi-o scot. Şi-o scoate şi Damian ăsta... Da' ce să zicem dă ceilalți, ai mai mulți? Îi mănâncă putreziciunea în fabrica asta şi din ce câştigă nici nu pot da dă mâncare acasă, îşi țin copiii flămânzi. Ar trebui să vorbim cu jupânu.

— Ce să vorbeşti, mă Mitrule? Nu mai tot îndruga şi tu prostii. Ăştia nu ascultă dă vorbă. Ăştia ascultă numai dă asta. Uite, vezi tu? Şi arătă un pumn ca un baros bălan. Să-i dai la cap cu ciocanu.

Erau numai în cămăşi, izmene şi papuci. Îşi spălară cum putură cămăşile şi izmenele. Le stoarseră şi le întinseră în poiană, spre soarele ce apunea. Apoi se bălăciră în apă pe lângă sălciile de pe malul celălalt, unde era şuvoiul adânc. Dâmbovița, pe vremea aceea, era un râu cu ochiurile vârtej, cu şuvoaie, un râu pe care-l puteau trece numai cei ce ştiau să înoate bine.

În apă, pe când plutea spre sălciile de pe partea cealaltă, Damian se pomeni cu un băiețandru care înota de zor după el.

— Nene Damiane... nene Damiane!

— Ce-i, mă, cu tine, mă țâncule?

Era un prieten tânăr de tot, care se supăra când i se spunea țânc. Şi tocmai dinadins, să-l necăjească, numai aşa îi spunea Damian.

— Nene Damiane, vii mâine cu zmeul pe maidan? Vino, zău, că vine şi Biolaru, umblă după încurcat şi ne ia la toți zmeiele cu zmeul lui... Zău, vino, nene Damiane, că mâine-i sărbătoare.

— Bine, măi, viu… şi Damian dispăru sub apa cam pământie când o priveai, dar destul de limpede şi răcoritoare când o luai în palmă.

Avea şi el o slăbiciune de flăcău. Îi plăceau zmeiele. Avea unul, cât o uşă. Păpuşa de sfoară o ținea pe un soi de scripete. În fiece sărbătoare, după-amiaza, înconjurat de copii şi de golanii de pe câmpia Filaretului, îşi înălța zmeul, cunoscut de zece mahalale. Că avea şi un obicei care cam supăra pe mulți. După ce îl înălța şi făcea poliția zmeielor pe câmpie, se ducea cu el acasă, urcând dealul. Lega sfoara cea groasă de streaşină şi îl lăsa aşa în văzduh, de nu se mai vedea, dar se auzea două-trei ceasuri seara. Vâjâitoarea era atât de puternică, încât nu lăsa lumea să doarmă în trei mahalale.

Trupul musculos de uriaş al lui Hergă, orice făcea el, tot ieşea din apă. Oricât de răcoritoare era spre seară gârla, tot nu reuşi să-i învioreze. Erau prea cătrăniți de duhoarea pieilor. Se frecau tăcuți, cu cenuşă din fabrică şi cu mâl nisipos din fundul apei, căci nu aveau săpun.

În deal, zăluda de Licsandra, zor-nevoie că ea ştie unde întârzie ei. La cârciuma! Ştia ea o cârciumă lângă grădina Bellului, unde cânta o țigancă: şi nu şi nu că ea se duce să-i caute acolo.

Plăpândă şi cuminte, Gherghina încercă s-o împace.

— Sunt oameni trudiți, nu le arde dă asta, soro; or sa vie… Au poate dă lucru… şi se duse la şipot să aducă o căldare cu apă.

Toma încercă şi el s-o domolească pe Licsandra, dar bălana era ca o juncană înfuriată, gata să împungă; n-asculta de nimic.

— Să-mi facă el una ca asta dă ziua mea? Îi sparg capu!

Într-o mică adâncitură de râpă, izvora un fir de apă, pe care Licsandra îl prinsese într-un sipet de lemn. Fiindcă firul apei era prea subțire, puseseră dedesubt o putină ea să se adune, şi-aşa putina era mereu plină cu apă. Dar acum nevasta lui Mitru veni cu căldarea goală; din pricina arşiței de peste zi, firul secase. Se amărî că trebuia să se ducă tocmai la fântâna cea mare, turcească, şi-i venea greu să urce. (Fântâna

din Dealu Filaretului nu mai era cea veche, turcească, ci una nouă, ca un chioşc cu coloane mari, veneau aici sacalele boiereşti de departe, să ia apă bună, de băut, dar lumea din mahala se ținea tot de vechiul nume.)

Pornise devale, luând pe umeri cobilița cu două căldări, când se auzi strigată din urmă:

— Unde te duci, fă?

— Să aduc oleacă dă apa… că n-are ce bea bărbatu şi fetița la noapte.

— Lasă, fă, că-ți aduc io… că te dăşală căldarea asta, îi spuse Licsandra cu milă, ajungând-o din urmă. Îi trase cobilița din mână, înşfăcase şi o doniță de-a ei în cealaltă mână.

— Păi, ți-o fi şi ție greu, Licsadro, spuse îndoindu-se Gherghina şi-i dădu cobilița.

Un zâmbet îndoi gura cărnoasa a Licsandrei.

— Mi-e greu, fă! Tu nu vezi ce şale am io! Şi-şi bătu cu palma şalele mari, de juncană.

Când se întoarse cu căldările în cobilița şi cu donița din mână plină, din pricina greutății trebuise să urce alergând cu paşi mărunți, dar când le lăsă jos, îşi regăsi zâmbetul mare şi bun.

— Na, fă, apă…

— Da' repede ai venit?! se miră Toma.

— Era lume dăstulă, da“ m-am dus la şipotu cailor… aşteptau alții şi acolo. Nişte flăcăi ziceau să aştept şi io… da’ când m-am proptit cu căldările în ei… „Ce, mă? Să aştept? Să aştepte tat-tu şi mă-ta…“ S-au mai înghesuit ei în mine, da' mi-au făcut lo**c.**

Oamenii nu puteau întârzia până să se usuce cămăşile, aşa că după ce le văzură zbicite cât de cât în adierea răcoroasă a serii, zoriți şi de toaca de vecernie a mănăstirii, se îmbrăcară cu rufele jilave şi o porniră spre casă, posomorâți, încruntați şi zdrobiți de oboseală.

Licsandra îi întâmpină strigând ca o nebună, iar ochii ei mari, verzi ca frunza înotau în lacrimi.

— Acum veniți? Pă unde ați umblat? Să vă fie ruşine... Asta-i masă? Umblați telelei, şi noi aici ne uscăm aşteptându-vă.

Licsandru se strâmbă la ea.

— Muncesc, nu fi proastă... Şi nu ne mai bate şi tu la cap, că dăstul ne-a bătut Dumnezeu cu o pâine atât dă amară...

Dar voinica şi bălana nevastă nu se împăcă atât de uşor.

— Da' viața mea nu e amară?... Asta-i mâncare?... Că s-a ars dă tot, şi vru să ia de pe foc tigaia să o azvârle în curte.

Cătrănit cum era, Licsandru o apucă pe nevastă-sa de coada groasă, împletită şi răsucită la ceafă şi o suci cu capul spre el. Ea lasă tigaia jos, începu să se zbuciume, dar cu socoteală, că o durea. Încercă să-l lovească cu picioarele ei goale, cu pulpe voinice, îi trase la întâmplare câțiva pumni zdraveni, dar omul arăta că nici nu se sinchiseşte. Părea o juncană înfuriată, care împunge îndârjită, dar şi stânjenită, că era prinsă bine. Când Licsandru băgă de seamă că o doare rădăcina părului, o apropie, o prinse în brațe şi o strânse de se speriară şi ceilalți, auzind cum îi pârâie oasele. Ea se lăsă moale şi biruită în brațele lui, să-şi lipească mustața ca vrabia de buzele ei.

Lângă gura pivniței, sub un vişin, era aşternut un țol pestriț, țesut la război, din fâşii subțiri şi lungi de petice, adunate la întâmplare şi strânse pe gheme, vreme de ani de zile. Pe țol era pusă o masă scundă de-o palmă, cu trei picioare. Stăteau toți în jurul ei, cu picioarele încrucişate: Toma, Damian, Mitru, Chiose, Licsandru, soacră-sa, o bătrână care parcă se ascundea, ca să nu stingherească pe nimeni şi care murea de fericire văzându-şi copiii, şi i-ar fi privit toată ziua. Printre ei se învârtea fetița. Cele două femei tinere spuseră că ele mănâncă mai pe urmă, că nu e loc. Luau toți cu lingura de lemn din strachina cea mare cu borş de caracudă{253} şi rupeau din feliile de mămăligă tăiată cu sfoara. Damian şi Mitru se cam sfiau la luat bucățile.

— Hai, mă, luați... nu vă prostiți aşa... îi îndemnă Licsandru, cu gura plină.

E drept că el avea fălci puternice şi mânca de zor cât doi.

— Ziceam să rămână şi pentru muieri, spuse Damian, alegând carnea de pe oasele unei caracude.

— Nu vă sfiiți, luați, întări şi Licsandra, că noi mai avem în căldare. Avem şi friptură dă miel.

Îşi treceau plosca înflorită cu râuri roşii şi verzi de la gură la gură... „Noroc!“ Era vin bun, făcut de Licsandru, care se pricepea la asta, nu vin botezat cu apă, ca la cârciumar. Îşi ştergeau mustățile apăsat. Când Licsandra aduse tigaia mare cu bucăți de miel fript în untură, le veni mai uşor, căci omul îşi lua bucata, începea să muşte din ea şi se dădea mai la o parte, ca să facă loc şi celorlalți.

Toma ridică plosca şi se uită la bătrânica scăzută de ani.

— Noroc! Să-ți trăiască copiii, lele Sultano.

Bătrâna începu să plângă de bucurie.

— Să le ajute Dumnezeu... şi Maica Domnului... că sunt copii buni. Să ți-l ție Dumnezeu sănătos şi p-al dumitale... şi pă fetița dumitale, Mitrule... Să trăiți cu toții...

După ce au mâncat şi cireşe şi vişine, culese din pomii împrăştiați prin peticul de vie, s-au lungit toți pe țol şi Chiose a început să cânte... îi zicea şi din cimpoi şi din gură. Erau cântece vechi-ca banii de demult, cântece pe care el,

bătrân şi obosit, le cânta cu un alean venit de departe. Se mai cânta încă pe vremea aceea, în tot lungul Dunării, cântecul lui Corbea, schimbat de lăutari şi cântăreți după loc şi după felul fiecăruia. Mai ales Chiose nu le prea ținea minte toate şi le cam încurca uneori; glasul îi era puțin cam răguşit, dar alteori suna ca un ban de aramă. Îşi umflă acum cimpoiul, cu cele trei țurloaie ale lui, apoi îl lăsa să-şi tremure singur suflul uşor, în timp ce el zicea din gură, domol ca un izvor, cu ochii lăcrămoşi:

„Face-oi, puică, cum mă-nveți,
Face-oi luntre şi lopeți…
Să despic Dunărea-n două
Când o ieşi luna nouă…
Să merg la Giurgiu de vale,
Să m-agăț dă istamboale,
Să cumpăr fără parale…
Ca să cumpăr cu toptanu,
În-mână cu iartaganu…
Să mă duc la cafenea,
Unde beau turcii cafea,
Să-ți aduc şi mahmudele,
Ca să scăpăm de belele…
Aur să-ți aduc cât vrei,
Şi-o pereche dă cercei,
Să trăim trei zile-n baltă,
Să văd apa cum te scaldă.“

Licsandru, care asculta mâncând cireşe, împinse deoparte, cu un fel de înciudare, strachina mare cât o căldare şi strigă la Chiose:

— Mă, lasă-l dracului p-ăsta… Zi-l p-ăla cu Corbea. Cum bea o duşcă de vin mai mult, Licsandru cădea într-o jale întarâtată.

Chiose nu răspundea niciodată nimic, trăgea şi el o duşcă din ploscă şi zicea aşa cum i se cerea, cu glasul adânc, dar cam şters şi puțin răguşit:

„Zace Corbea la-nchisoare
Dă trei ani lipsit dă soare…
Dă soare şi dă fetițe
Care-i dădeau lui gurițe…
Zace-acum fără pat
În oraş la Țarigrad…
Că mulți turci a mai scurtat,
Ba dă cap, ba dă picere,
Să nu fie cu durere…

Oliliu, mi-e dat să mor
Cu butucii dă picior…
Sa plătesc până la sfanț
Cu gâtu legat în lanț.

Când eram de şapte ani
Luam miei dă la ciobani
Fără plată, fără bani…
Când eram dă optsprezece
Cercam vinu dacă-i rece,
Pivnița dă-i răcoroasă,
Crâşmărița dă-i frumoasă…
Când aveam vro doojdoi
Băteam noaptea la ciocoi.
Ba în poartă, ba în geam,
Nu mişca ciocoiu neam…

Trimisei vorbă în sat
Printr-un om pă înserat,
Puică-aşteaptă-mă că viu,
D-am o vorbă c-un zapciu…
Dă mi-o fi anu mai bun,
Am să viu cam dă Crăciun…
Dă nu viu pân la Florii,
Atunci, puicuță, să ştii
C-am rămas prin buruieni,

Să-mi faci slujbe şi pomeni…

Când veniră turcii în sat,
Le dădui zer şi păsat,
Le vorbii cu iartaganu
Să mai vie şi la anu“

Licsandru asculta culcat pe spate. Se gândea la taică-său ucis cu pistolul de turc, la surorile lui. Nevastă-sa, lungită şi ea pe spate, îşi puse capul pe pieptul lui. Avea obrajii plini şi laţi, gura cărnoasă, şi doi ochi mari ce păreau negri, sub lună. Îşi aninase-n urechi cercei de cireşe pietroase, cum pietroşi îi erau şi sânii mari, care împungeau cămaşa de cânepă. Îndoise un picior, iar celălalt, – cu coapsa plină, se vedea gol şi voinic până deasupra genunchiului. Gherghina o cuprinse în braţe pe fetiţa care adormise, culcată lângă ea.

Toma Panduru îşi aduse aminte de Siseşti, de Băileşti… Şi el tăiase turci.

Întâia bătaie a ornicului{254} în 1848

De două zile, Bălcescu şi Arăpilă, într-un grup de studenţi români amestecaţi cu studenţi francezi de la politehnică, alergau de colo până colo, pe străzile Parisului, oriunde aflau că s-ar îi ridicat baricade. E o zi plăcută de februarie, căci de câtva timp s-a arătat soarele din nou, după săptămâni de burniţă.

— Alecule, trăim zile istorice… Trebuie să le vedem bine, cu ochii noştri… Numai aşa putem să ne închipuim mai lămurit ce a fost în trecut. Era copleşit de însemnătatea momentului revoluţionar. Şi el şi Arăpilă se simţeau cutremuraţi sub zodia istoriei.

Acum sunt toţi cuprinşi de valurile mulţimii în piaţa Concordiei şi strigă laolaltă cu ceilalţi: *Vive la reforme*{255}*!… A bas Guizot*{256}*!…* Populaţia Parisului cere cu energie reforma parlamentară şi înlocuirea primului ministru reacţionar al regelui Ludovic Filip. Cineva propune să se îndrepte toţi

spre Camera Deputaților. Dar podul de sus de pe Sena e barat de un pluton din garda municipală. O căruță e împinsă înainte, cordonul este rupt, şi poporul a năvălit în sala deputaților unde aplaudă declarațiile îndârjite ale opoziției.

Până seara, Parisul e plin de baricade. Coloane tot mai numeroase vin din cartierele muncitoreşti spre centru.

A doua zi, către seară, la douăzeci şi trei februarie, Bălcescu şi Arăpilă, care n-au dormit întreaga noapte, văd lume îngrămădită în fața Ministerului Afacerilor Străine pe Boulevard des Capucines. Se agită frenetic pălăriile, se strigă lozinci antidinastice. Un colonel care apare în fața manifestanților este huiduit fără cruțare. Dintr-o dată, fără nicio somație, trupă descarcă armele. Un strigăt de groază sfâşie văzduhul. Toți fug din toate părțile, împiedicându-se unii pe alții. Bălcescu şi Arăpilă au izbutit să se adăpostească într-un gang a cărui poartă a fost sfărâmată. Pe pavajul străzii au rămas poate o sută de cadavre şi răniți. Bălcescu priveşte înfiorat şi gândurile lui cheamă zilele revoluției de la 1789. Coloana împrăştiată se întoarce peste un ceas din nou. Aduce în frunte vreo câteva cotigi. Muncitori cu hainele sfâşiate, prin care li se văd brațele înnegrite şi musculoase, urcă în cotigi o parte din cadavre şi pe răniți. Colonelul vinovat a dispărut.

A doua zi, cei doi prieteni, amestecați în grupul politehnicienilor, au stat tot timpul pironiți de grilajul de fier, înalt şi subțire, din fața Carrousel-ului, asediat de mulțime. De data asta, trupele intimidate se mulțumesc să stea pe loc, ba unele regimente țin țevile armelor întoarse spre pământ, arătând că în niciun caz nu vor mai trage în popor. Parisul întreg fierbe ca un cazan.

Pe la ora unsprezece încep să se audă focuri puternice înspre Palais Royal, palatul regal. Bălcescu şi Arăpilă ar vrea să meargă şi ei acolo, dar politehnicienii spun că trebuie să rămână toți pe loc, aci în piața Carrousel-ului. Se vede că sunt şi unele lucruri stabilite din vreme. Peste câtva timp, dinspre Tuilerii{257} apar câteva landouri regale, goale. Se află că Ludovic Filip a abdicat şi că aşteaptă trăsurile, ca să plece

în Anglia... Mulțimea atacă landourile. Un lacheu e ucis, câțiva cai cad împuşcați. Se dă foc trăsurilor şi flăcări puternice se ridică spre cer. Acum se cară mobile din Palais Royal şi focul sporeşte necontenit. Fumul îi îneacă pe manifestanți, noroc că în mare parte e împins de vânt spre Tuilerii şi spre Luvru. Amândouă palatele se văd halucinant printre limbi de flăcări şi nori de fum, ca într-un chenar sfârtecat care le sporeşte măreția.

Garda națională, care a trecut de azi-dimineață de partea mulțimii, atacă acum Tuileriile. Politehnicienii, şi cu ei Bălcescu şi Arăpilă, trecând de grilajul de fier subțire şi înalt, pătrund în urma gărzii în palat. Au ajuns până în sala tronului. Pe ferestrele sparte pătrund de afară valuri de fum împinse de vântul umed al zilei cețoase de februarie.

În sala cea aurită, mulțimea s-a oprit. Câțiva se aşază să se odihnească – unul chiar pe tronul regal. Se produce o învălmăşeală. Şi alții vor să se aşeze în glumă pe tronul regal. Un student bătrân, cu figura tăiată parcă în lemn, împuşcă bustul regelui, care se face țăndări şi cade.

— La moarte, în efigie! strigă cel ce a tras.

Încep să sară, țăndurite, şi ferestrele, draperiile mari de culoarea sângelui sunt sfâşiate. Acum, un grup îşi împarte, ca amintire, catifeaua roşie a tronului. Arăpilă şi Bălcescu întind şi ei mâna şi smulg un petic de catifea din ce rămâne pe jilțul aurit.

— Pentru Vasile Alecsandri, lămureşte bucuros fostul iuncher. Va muri de ciudă că n-a fost şi el aci.

Chiar de a doua zi după aceste întâmplări, în timp ce Parisul mai fierbea încă, Bălcescu îşi relua locul său în sălile documentelor şi ale manuscriselor de la Biblioteca Națională. Ocolea prin curtea cu havuz şi cu statuia lui Carol al V-lea şi urca scara, în clădirea cu aspect aproape dărăpănat, spre sala de lectură. La etaj, printr-o odaie îngustă, trecea la departamentul manuscriselor cu săli – acestea luminoase – care dădeau unele într-altele şi, o dată

aşezat în faţa teancurilor de in-folii{258}, îşi scotea caietele şi începea să ia note.

La sediul Asociaţiei Studenţilor Români de la Paris, în discuţiile care aveau loc acum zi de zi, unii erau de părere să se întoarcă neîntârziat cu toţii în ţară, pentru ca să facă şi ei acolo ceea ce văzuseră că au făcut parizienii în aceste zile de februarie. Bălcescu rămase neclintit la punctul lui de vedere. O revoluţie nu se importă. O revoluţie nu izbucneşte numai pentru că se găsesc câţiva amatori care-şi simt vână de conducători de popoare. O revoluţie izbucneşte numai atunci când procesul pregătitor s-a încheiat şi când poporul îşi alege singur şi în mod firesc pe conducători dintre cei ce se pun în slujba lui.

Se cunoaşte că un popor este gata de revoluţie – spunea el – după modul în care reacţionează la anumite fapte şi întâmplări. Asemenea fapte şi întâmplări nu numai că se aseamănă cu jocul unui capac deasupra unui cazan care fierbe clocotitor, dar au ele însele, o dată ivite, şi puterea de a influenţa la rândul lor poporul, de a-i descătuşa şi înzeci mânia. Când aceste semne lipsesc, şi în ţară la noi lipsesc – zicea el – înseamnă că încă nu a sosit clipa revoluţiei.

Îi lăsa pe „agitatori" să discute zi şi noapte şi îşi aduna mai departe fişe în caietele care se îngrămădeau în geamantanul din camera mobilată.

Prin martie, cu cinci-şase volume desfăcute în faţa lui, Bălcescu lua note de zor. Tocmai când era mai concentrat asupra unui gros in-folio, îi şopti cineva în ureche, aproape şuierat:

— Nicule, vino repede. Hai la Tortoni să stăm de vorbă… Am primit o scrisoare nemaipomenită din ţară…

E Arăpilă, cu faţa lui neagră, aprinsă de urcatul prea iute al scărilor.

A închis cărţile, a făcut un semn funcţionarului atât de amabil şi au pornit grăbiţi spre marea cafenea de pe bulevard.

Dar mai întâi Bălcescu vrea să se abată pe la ghişeul lui poştal, ca să vadă dacă nu are cumva scrisori, căci nu a mai trecut pe acolo de câteva zile. Nu mai are răbdare şi,

chiar sus, pe imperiala omnibusului, citeşte scrisoarea primită de Arăpilă de la Bariţiu. Este o corespondenţă venită din Bucureşti, pe care directorul gazetei de la Braşov s-a grăbit s-o trimită în copie prietenului său Alecu Golescu încă înainte ca, ea să apară în ziar, căci vrea să profite de un „*Eilwagen*" care pleacă spre Sibiu şi să i-o expedieze cât mai repede.

Bălcescu citeşte, uluit.

„... Ieri pe la 11½ ceasuri înaintea prânzului s-a întâmplat o catastrofă care nu s-a auzit niciodată pe pământul acesta «Un locuitor de aici, grec de felul lui, cu numele Iani, meşteşugul lui ceaprazar, iar alţii îi zic şi Iani Cîrnu, purtând o judecată de clironomie părintească pe la tribunalurile de aicia, după cum zic 4 ani, şi nefiind nicăiria ascultat, a dat mai multe jălbi măriei-sale lui vodă, cari jălbi de şi se îndorsa[259] *către Departamentul Dreptăţii, totuşi sărmanul om nu-şi căpeta dreptate, ci toate plângerile lui se amistue la deie. Intrând omul în desperaţie, a hotărât să moară decât să trăiască mai mult, însă până a muri să omoare pe toţi acei ciocoi, pe care avea el presupus că au înecat dreptul. S-a înarmat cu un iatagan, un cuţit lung turcesc, a intrat mai întâi în Departamentul Dreptăţii (ce sta înaintea palatului cel mare al tuturor Divanurilor judecătoreşti), intrând în cancelarie unde lucra Dl. Costache Giani, şeful mesei, şi arătându-i tacrirul (acesta este ce arată pricina pe scurt, a început a da cu ascuţişul iataganului în Dl. Giani, ce şedea pe scaun, la masa unde scrie, şi-i despărţia masa, lovindu-l de vreo două ori peste cap, zic că ar fi tăiat urechea şi în cap rane adânci, însă nu de moarte: sărind dorobanţii, ar fi lovit şi pe tinerul Cernăvodeanul în umer sau mână, după aceasta pe dorobanţi, însă cu acea iuţeală, că aceştia ar fi căzut. Desperatul ar fi scăpat din cancelaria departamentului şi s-ar fi suit pe scări ca să intre în înaltul Divan, unde erau toţi boierii adunaţi şi judecau. Alţii zic că s-ar fi suit numai treptele cele dintâi, şi doi dorobanţi nu l-ar fi lăsat. Aşa el a măcelărit şi pe aceştia şi a fugit în curtea bisericii Doamnei Bălaşii, de unde s-a dat*

prins. Am vrut ca să intru în curtea Divanurilor, ca să cercetez mai de aproape, dar nu era cu putință de mulțimea norodului şi de mulțimea săniilor boiereşti ce cura ca ploaia din toate părțile. Norodul l-a vedzut când l-au adus din curtea bisericii, că se ruga să nu-l chinuiască ci pe loc să-l omoare, că el n-a găsit dreptate pe pământ.

Eu scriu d-voastre împrejurările, după cum le-am audzit şi eu de la alți prieteni şi cunoscuți, însă aflându-le mai bine, nu voi lipsi mai în urmă a vi le face cunoscut. Alții strigă: păcat că n-a omorât pe toți tâlharii cu care este împănată logofeția Dreptății şi Divanurile. Dintre dorobanți aud că-s doi răniți foarte rău.

Primiți, vă rog, domnule, această veste, dimpreună cu respectul cu care me numesc al d-voastre plecat prieten şi slugă»

A. P.

Opinie ce hotărâre dau asupra acestei catastrofe: Un grec a avut curajul a rezbuna nedreptățile pătimite; un român lasă ca să jupoaie ciocoiul 7 piei de pe spinare, după cum avem mii şi sute de pilde că unii săraci s-au văzut siliți a da reclamațiile lor prin biserici la icoana Maicii Domnului, alții a aprinde rogojini şi a arde din pricina nedreptăților pătimite"

La ghişeul mic, i se înmânează lui Bălcescu, spre surprinderea lui, trei scrisori. Una este de la Tița, o cunoaşte nu numai după scris, ci şi fiindcă e voluminoasă. Celelalte sunt: una de la Laurian, şi alta de la Telegescu, de la care n-a primit niciodată nicio scrisoare până acum.

Din scrisoarea lui Laurian, care se îngrozeşte povestindu-i de asemeni întâmplarea, află mai mult că Iani Cîrnu este feciorul plăcintarului de la şcoala Sfântul Sava, cunoscut amândurora. Mai află că în aceeaşi zi, în care a lovit cu cuțitul, Iani Cîrnu a şi fost dus în fața tribunalului criminal care-l osândi la moarte. A doua zi, vineri douăzeci şi nouă ianuarie, l-a osândit şi tribunalul de a doua instanță, iar sâmbătă hotărârea a fost întărită de către înaltul Divan. „în

toată apărarea sa, arvanitul a arătat un curaj şi o severitate neobişnuită. Acum aşteptăm să vedem ce va zice Domnul…”

Tot despre cele întâmplate la Bucureşti îi povestea şi Telegescu, tulburat, dar în fraze neaşteptat de corect scrise. Nu-i mai scrisese niciodată în viața lui. Chiar şi acum se simțea că îi scria numai ca membru al „Frăției”, mai îmbătrânit cu vreo zece ani decât în ajunul complotului de pe vremuri, dar tot atât de revoltat ca şi atunci în fața nedreptăților.

„… frate, la 28 ale curentului Ianuarie s-a întâmplat ceva în Bucureşti încă neauzit până acum în Țara Românească… Un grec… împins de deznădejdea nedreptății ce suferia, a învârtit (*cuțitul) printre câțiva din acei asupritori şi canțelaria departamentului Dreptății astăzi este văpsită cu sângele nedreptății ce o locuia… aicea tot poporul a socotit prea nemerită aceasta întâmplare…”*

Bălcescu a citit, a recitit, a rămas mult pe gânduri, parcă ar fi vorbit singur, cu el însuşi.

— Ei, ce zici, Nicule?… Nu este extraordinar?… La un an după uciderea lui Medelioglu? îl întrebă, uluit, Arăpilă.

Bălcescu e aproape alb la față.

— Alecule, asta e întâia bătaie a ornicului. Țara e coaptă pentru revoluție. Hai la Bucureşti…

Vine, aproape alergând, alt prieten al lor, doctorul Niculescu. Nici nu se aşază bine la masă.

— De când vă caut! Vârnav a primit o scrisoare din Bucureşti… Un’ arnăut a vrut să omoare tot Divanul apelativ. De-abia l-au prins.

Arăpilă îi arătă scrisoarea. Bălcescu nu a mai scos o vorbă. Doctorul se uită la ei şi nu pricepe de ce sunt aşa de tăcuți.

— Da’ ce e cu voi, oameni buni? Sunteți supărați? Bălcescu îi zâmbeşte obosit, ca să arate că nu e supărat, şi se întoarce spre Arăpilă şi spune cu privirea pierdută, peste capetele celorlalți:

— Mergem în țară, Alecule.

CARTEA A PATRA
Acasă la Nicolae Golescu

De partea astălaltă a Dâmboviței, cam din dreptul satului Cotroceni şi până pe drumul Târgovişteі, se află faimoasa grădină de la Belvedere a Goleştilor, mai mult un crâng, întins pe mai bine de o sută de pogoane. Cei patru frați, după ce au vândut statului prin 1835 casa de pe Podul Mogoşoaiei, de lângă biserica lui Kretzulescu, pentru ca să se facă din ea palat domnesc de „țeremonie", au clădit aici, în grădina de la Belvedere, în locul casei bătrâneşti dărăpănate, în care Tudor Vladimirescu închisese în 1821 pe boieri, păstrați ca ostateci, un fel de conac asemănător cu cel din Goleşti de pe Argeş, unde ei locuiau iarna laolaltă cu mama lor.

Casa de acum nu era prea mare, dar era împodobită ca un castel; se înălța în mijlocul crângului, pe ale cărui vaste pajişti, mărginite cu zăvoaiele Dâmboviței, urcau fără zgomot caretele şi caleştile care veneau din Bucureşti pe Podul de Pământ, numit apoi şi Calea Belvedere, ce începea pe atunci din fața bisericii şi Hanului Zlătarilor.

În jurul conacului, grădina propriu-zisă era înconjurată cu un gard viu de merişor şi cu ulmi tăiați ca pereții, aşa cum văzuseră frații Goleşti la Schönbrünn locuința împărătească de lângă Viena. Această grădină mai mică, în mijlocul căreia se înălța pe o movilă şi un fel de colonadă albă, o „Belvedere" într-adevăr, era vestită în tot Bucureştii prin arborii şi florile de soi străin aduse acolo. Pasiflora, forsythia, magnolia, catalpă cu frunzele late ca lipanul şi fructele ca nişte bastoane lungi roşcovii, tamarine şi soiuri mărunte, begonia aster, nemțişor şi multe altele, îngrijite cu dragoste de Zinca Golescu.

Căuzaşii aleseseră anume conacul de la Belvedere pentru a se întâlni acolo, în zilele de Paşti, căci pe față era vorba numai de o vizită obicinuită de sărbători, când în mod firesc lumea se adună laolaltă.

Întors în țară pe Dunăre, pe la Giurgiu, cu Arăpilă, nu cu multe zile înainte, Bălcescu, după ce meditase tot drumul asupra celor ce avea de făcut, purcese grabnic la reorganizarea şi reactivarea „Frăției". Cu o zi înainte se alesese Comitetul executiv de trei, cu putere hotărâtoare, compus din Bălcescu, Ion Ghica şi Alecu Golescu Negru (Arăpilă).

Urmează ca astă-seară, a treia zi de Paşti, în douăsprezece april, Bălcescu să citească textul proclamației ce se va da către țară, cel mult în două săptămâni, aşa cum s-a hotărât, şi aceasta va fi clipa izbucnirii revoluției... Sunt de față cei patru frați Goleşti, vărul lor Golescu Arăpilă, Bolliac, Costache Rosetti, maiorul Voinescu, Dumitru şi Ion Brătianu, căpitanul Teologu, Costache Kretzulescu şi naratorul de mai târziu Ion Ghica, toți fruntaşi ai „Frăției". Bălcescu încă nu sosise; gazda, Nicolae Golescu, trimisese o caleaşcă să-l aducă, pentru că din mahalaua Visarionului până aici e o cale lungă, pe ulițe întortocheate şi încâlcite.

În aşteptare, unii s-au lungit pe sofalele îmbrăcate în brocart roşu cu aur, alții fac grupuri de câte doi-trei, iar prin fața lor se plimbă slujitori în straie albe, găietănate cu negru, şi le înfățişează tăvi de argint cu ouă roşii, cozonac, friptură de miel, cafele şi vin.

Între Rosetti, Ion Ghica şi Cezar Bolliac s-a încins o vie discuție în fața portretului lui Nicolae Golescu, isprăvit de curând şi aşezat acum într-un colț al salonului pe un şevalet. Rosetti, prieten şi mare admirator al lui Rosenthal, autorul portretului, laudă cu pasiune expresia blândă şi căldura coloritului. Gazda e înfățişată în costum de vânătoare. Poartă peste îmbrăcămintea de vânătoare un spențer de pânză, dar i se vede țeapăn gulerul alb scrobit şi cravata lată pe care Ghica nu le găseşte potrivite la îmbrăcămintea de vânătoare. Peste spențer are o tolbă de piele pentru vinar, pare-se, şi tocul unui pistol, de asemenea o cartuşieră. În picioare poartă un fel de carâmbi de stofă, lungi până peste genunchi, ca botforii, şi încheiați cu nasturi. În mâna stângă ține țeava lungă a puştii sprijinite pe podea. Pălăria de vânătoare şi pelerina sunt aruncate pe un fotoliu

căptuşit şi îmbrăcat în acelaşi brocart roşcat ca şi sofalele. Foarte vie e privirea prepelicarului, care-şi aţinteşte ochii în ochii stăpânului.

Se string iarăşi toţi, căci se discută aprins şi nu mai iau seama prepelicarului roşcat, care se joacă voios prin casă cu o pisică. Se vorbeşte despre arestări, despre planurile lui Bibescu. Se pare că Vilara ca şi Iancu Manu, deşi porniţi făţiş pe represiune, îi sfătuiseră totuşi pe revoluţionari – îndeobşte cunoscuţi de ei – să mai aştepte, să fie prudenţi; în felul acesta voiau adică să se arate prieteni ai mişcării. Câţiva au criticat afişele revoluţionare lipite de vreo câteva nopţi pe ulişe. Erau echivoce.

Iată că a sosit Bălcescu, însoţit de Costache, numaidecât şedinţa e deschisă. Proclamaţia redactată de Bălcescu e dinadins scurtă şi răspicată. Fiecare frază cuprinde o idee, un punct de reformă, anunţat limpede, ca să sune de-a lungul şi de-a latul ţării ca o lovitură de tun. Bălcescu le citeşte rar, una după alta, şi ideile lui sunt primite cu hotărâre, fără nicio discuţie, căci au fost dezbătute încă din ajun.

1. Libertatea individuală, libertatea cugetării şi a tiparului.
2. Desfiinţarea castelor şi a privilegiilor.
3. Împroprietărirea clăcaşilor cu despăgubirea proprietarilor… şi alte optsprezece puncte.

Ostrovul Imper

Ca să ajungă la ostrovul Imper, Hagi Curti şi Dobrovici plecară împreună de la Sfântu Gheorghe vechi; trecură printre pielăriile şi curelăriile cu şei spânzurate la intrare şi uneori cu cai întregi, lucraţi din piele păroasă, de păreau împăiaţi, apoi coborâră pe Podul Târgului din Afară. Trecură, firesţe, pe lângă biserica Olarilor, după care încep iar prăvăliile, mai ales cu marchitănie şi lipscănie. La capul Podului, la barieră, caleaşca lor se descurcă greu printre cârciumile pline toată ziua şi băcăniile care se ţin lanţ. Hagi Curti opri în faţa unei olării cu străchini şi urcioare şi a unei dogării încărcate cu marfă: butoaie şi butoiaşe, doniţe, scaune şi mese

nevopsite, mături şi împletituri albe de nuiele. Cumpărară lucruri de trebuință pentru moşie – se înțelege – ca să le trimită acasă. Se poticniră şi în fața unei tinichigerii cu găleți spânzurate afară, sobe, burlane, vedre şi tot soiul de căni de tinichea; şi de acolo aveau de cumpărat. State Dobrovici întârzie un timp în fața câtorva mari prăvălii cu cojoace cumpărate de la el; avea nişte socoteli cu negustorii de aici. În pragul mai tuturor prăvăliilor sunt musafiri care se tocmesc îndârjit, ba spun că se lipsesc de aşa marfă, şi chiar pleacă, se prefac că intră într-altă prăvălie, dar când înțeleg că negustorul nu mai poate lăsa din preț, se întorc. Sunt aşa de multe prăvălii de acelaşi soi, aşezate unele lângă altele, şi atât se aseamănă între ele, cu marfa lor atârnată ori scoasă pe tarabe şi galantare până în uliță, încât cumpărătorul se zăpăceşte şi nu mai ştie bine în care prăvălie a fost. Nu se descurcă decât când ajunge în încăperea scundă şi întunecoasă unde jupânul stă la tejghea în papuci şi cu fes pe cap.

Au trecut greu şi au ajuns în Câmpul Moşilor, dar aci caleaşca nu poate merge decât la pas. E puzderie de lume, tarabe nenumărate, căci a început vestitul târg din mai – târgul Moşilor, cel întemeiat încă de pe vremea lui Matei Basarab. Au trecut de oborul cât un bărăgan, care se întinde până la grădina lui Eliade, plină acum de barăci şi circuri. Voiau s-o ieie pe lângă gardul întărit cu duzi al grădinii, lăsând la dreapta drumul cel mare care prin Pantelimon şi Cernica merge spre Săruleşti şi de acolo peste Bărăgan spre Urziceni, Brăila şi Galați.

Grădina lui Eliade era la început o livadă ca de vreo cinci pogoane, cu poteci umbrite de duzi mari şi de corcoduşi, cu soci mulți, ici şi colo cu liliac şi lămâiță, cu câțiva tei. Aici a fost construită peste un subsol o casă cu un cat, în care a fost mutată mai târziu o parte din faimoasa tipografie – adusă de la Mavrogheni – cum şi locuința poetului.

E o larmă de surle, de tobe, de pocnete, de strigăte, de lăutari, care te asurzeşte, căci e şi sâmbătă seara.

Grădina cea mare, despărțită de casă, este închiriată în timpul târgului, pe parcele, corturilor cu circuri şi comedianți, berăriilor cu danțuri de măscărici şi „cadâne“, care joacă leneş şi desfrânat după muzica moale turcească, pe un soi de scenă împodobită cu verdeață şi oglinzi. În grădină e răcoare, şi cumpărătorii, după ce au stat în arşița târgului, vin aci să petreacă. De mare folos i-a fost lui Eliade ajutorul în bani şi sfatul pe care i l-a dat bancherul Pavlicioni, îndemnându-l să cumpere acest loc aproape de via sa.

Vizitiul se înşelă şi trecu mai departe, ținând-o mereu pe drumul Pantelimonului, cu casele cu prispe înguste, lipite pe jos cu pământ, fără parmalâc, cu acoperişuri înalte de şindrilă, destul de înghesuite unele într-altele: aşa ajunseră până aproape de mănăstirea Mărcuța, ctitorie a lui Ghica-Vodă. Ocolul nu era prea mare şi Dobrovici se supără degeaba, căci toate ulițele care se despart pe stânga sunt drumuri printre vii şi duc la lacul Fundeni, cu malurile lui nelămurite din stufişurile de trestii şi cu ochiuri de apă, uneori acoperite cu lintiță şi frunze late ca lipanul, pe care dorm ca pe tipsii verzi nuferii albi cu inimă galbenă. Cam în mijlocul lacului este un mic ostrov – cel căutat de ei – la care se ajunge lunecând printre trestii şi cele câteva sălcii, pe unde se plimbă şi rațele sălbatice, şi vidrele cu cap turtit şi coada lopătoasă. Laşi luntrea şi calci pe pământ sănătos, cu arini, ulmi şi gherghini sălbatici plini de privighetori. În mijloc este o poiană cu iarba grasă şi înaltă. Proprietarul ostrovului, bancherul Pavlicioni, este în ceartă cu Cantacuzineştii, proprietarii satului Fundeni şi ctitorii bisericii de acolo, fiindcă el pretinde că ostrovul ține de via lui cumpărată de la Ghiculesti şi care merge din spatele grădinii Eliade până în apa lacului. Un drum fără case pe de lături duce tot printre vii, de la grădina lui Eliade până la lac, şi este numit „între Ziduri”, din pricină că se înfundă între nişte ruine de pe malul apei. Acesta era drumul pe care voiau să meargă ei. Deocamdată ostrovul nu e de niciun folos nimănui şi slujeşte numai şerpilor de apă şi vidrelor ca să vâneze peşti, ca şi mărginaşilor, care vin să se scalde vara, în zilele de sărbătoare, şi apoi să treacă apa cu

luntrile şi să mănânce haiduceşte pe iarbă verde, după ce unii au pescuit ziua întreagă, fiecare după norocul lui.

Aici, în ostrovul Imper, bancherul, proprietarul de prăvălii şi de vii, arendaşul de moşii Pavlicioni a poftit astă-seară la o masă mare pe fruntaşii negoţului, încât nu lipseşte niciun staroste de breaslă din Bucureşti. E un bărbat înalt, cu nas puternic, cu ochi mari, negri. Poartă o mustață stufoasă, retezată scurt, deasupra unei guri roşii ca de femeie. Tot ca de femeie îs şi obrajii mari, albi. În afară de Eliade şi Danielopolu, numai el, dintre cei ce vor fi de față, e îmbrăcat după moda apusului, în redingotă cenuşie. Pare de altfel şi mai tânăr decât e cu adevărat. Toți, măguliți de această poftire, au răspuns că vor veni cu mare bucurie. Până să se adune musafirii care, de la conacul din vie până aci vor avea de trecut numai un braț îngust al lacului, Pavlicioni a luat pe Hagi Curti, giuvaergiul şi zaraful vestit, împreună cu Dobrovici, starostele tăbăcarilor, la o plimbare într-o barcă cu trei vâslaşi. Barca e destul de încăpătoare şi are o găteală de caic[260] turcesc, cu perne multe pe laviţe, cu umbrar roşu de pânză. Se aud şi lăutarii de pe insulă cântând încă de pe acum *Din sânul mamei mele* de Anton Pann. Încet, malul împădurit al ostrovului rămâne în umbra serii; se văd acum căsuțele de la Fundeni şi moara. Mai sus, bisericuța spătarului Cantacuzino.

— Straşnică plimbare! În oraş e o zăpuşeală de nu poți răsufla. De mult n-a mai fost atât de cald în mai. Am să-mi fac şi eu o asemenea barcă, se lăfăieşte bucuros Hagi Curți.

— Nu pentru plimbare v-am luat cu barca, măi oameni buni, ci pentru că trebuie să vorbim noi între noi, ceva mai în taină, înainte de venirea celorlalți.

Hagi Curti face un semn, arată întrebător spre vâslaşi.

— Ăştia?

— Nu ştiu româneşte. Sunt albanezi pentru vie. Acum i-am adus.

— Spune, la ce te gândeşti anume? vrea să ştie zaraful.

Răspunsul cade hotărât, fără întârziere:

— Să facem aşa ca revoluția care o veni să nu ne scape din mână… şi lui Pavlicioni îi scapără ochii…

Starostele tăbăcarilor nu prea pricepe şi, mirat, se uită să vadă ce a înțeles Hagi Curți. Vede că nici acesta n-a înțeles mare lucru.

— Dar ce putem face noi?… Nişte negustori? întreabă zaraful şi ridică brațul cu mâneca largă a giubelei ca mărturie a nedumeririi lui de om cu glagore şi cu picioarele pe pământ.

— Noi trebuie să conducem revoluția, că de nu, e rău, rău de tot. Dacă trece de boieri, se întoarce împotriva noastră… Pavlicioni stă rezemat în fundul bărcii, pe perne, şi trage din ciubuc. Cei doi se miră, căci li se pare de necrezut că ei ar putea conduce revoluția.

— Dar ce putem face noi, omule? Noi n-avem darul de-a glăsui mulțimii. Noi nu suntem vorbitori, şi Hagi Curti ia martor cu privirea din nou pe prietenul său tăbăcar, căci tot ce spune bancherul le dă amețeală.

— Nu spune prostii… Hagiule! Nu ăia care vorbesc şi dau din mână conduc revoluțiile.

Dobrovici e însă de părerea lui Hagi Curti, de care se sprijină cu încredere negustorească, căci de ani de zile Dobrovici e obişnuit să ceară sfatul giuvaergiului.

— Nu zău, cum am putea conduce revoluția noi, nişte bieți negustori?

Bancherul şi arendaşul ridică mâinile, scos din sărite, dar numaidecât, spunându-şi că trebuie să aibă răbdare cu asemenea oameni, reia cu o linişte chibzuită.

— Cine credeți voi că duce, unde vrea el, barca asta? Ăştia care dau din mâini? Nu… Uitați-vă aci. Le arătă în spatele lui cârma, ale cărei sfori le ține el acum în mâna dreaptă.

— Îi vedeți voi pe ăştia trei care vâslesc? Ei ştiu că merg spre moară, că aşa le-am spus la plecare şi trag într-acolo. Ei, uite…

Cei doi privesc şi se minunează când văd că barca deodată coteşte puternic la stânga, spre satul de pe mal.

— Cu cât mai tare dau vâslaşii din mâini, cu atât mai mult şi mai repede se îndepărtează de ținta la care vor ei

să meargă.

Dobrovici ar vrea parcă să vadă încă o dată minunea.

— Tragi nevăzut de sforile astea şi barca merge unde vrei dumneata?

Şi când vede că Pavlicioni repetă trasul de sforile cârmei, omul se scarpină mirat în cap.

— Aşa trebuie să meargă şi revoluția condusă de noi. Înțelegeți? V-am chemat pe voi doi, fiindcă voi doi trebuie să intrați în guvern după ce vodă va fi răsturnat…

Acum mirarea lui Dobrovici nu mai are margini.

— Noi, miniştri? se bâlbâie el năucit şi uluit, cu mâinile una într-alta.

— Da… şi Pavlicioni dă cu pumnul în lavița bărcii.

Hagi Curti s-a gândit o clipă, apoi răspunde cum se cuvine, cu o hotărâre chibzuită, iscodindu-l uşor cu privirea pe Dobrovici, ca să vadă dacă-l urmează şi de data asta:

— Frate Rudi, te-am ascultat de multe ori, o să te ascultăm şi acum.

Da, starostele e de aceeaşi părere, căci dă din cap tăcut, ca şi când ar rumega ideea, dar de fapt se bizuie pe prietenul său.

Apoi Pavlicioni le explică în amănunte ce au să facă astă-seară, când va vorbi un musafir de seamă, Eliade, pe care de altfel ei îl cunosc bine, căci au fost abonați la ziarele lui.

Îl bate la cap îndeosebi pe Dobrovici, pe care îl vede totuşi mai moale…

— De ce să nu fi ministru dumneata, care ai o tăbăcărie cu aproape două sute de meşteri, calfe şi ucenici? Dumneata care eşti starostele breslei dumitale?

Ar vrea, acum după ce i-a dăscălit cum trebuie, să se întoarcă mai devreme pe ostrov, căci ține să se ocupe el însuşi de pregătirea ospățului. E grozav de priceput şi are un gust deosebit pentru bunătățile mesei, deşi el însuşi nu mănâncă mai nimic. Îi place să vadă pe alții mâncând cu poftă la masa lui şi să-i îndemne necontenit: „Mai ia puțin… gustă şi din asta… să vezi ce dulceață are pastrama asta, fragedă, de nu-i simți sărătura… un pic, numai un pic. Vinul ăsta e de la

mine din vie dar e dichisit după legea lui, de un grec thesaliot…“

Până să se aşeze la masă, câțiva arnăuți găietănați, dar fără pistoalele obişnuite, se plimbă printre musafiri cu tăvi cu băuturi şi mezeluri, dar poftindu-i să vie şi la un butoi întors, pe al cărui fund e aşternută o față de masă şi pe care se află nenumărate alte mezelicuri: ghiudem, ficăței şi chifteluțe prăjite de pasăre, măsline verzui, icre de ştiucă, pălămidă friptă, chefali cu ceapă şi obleți prăjiți în untdelemn, cu sare multă deasupra. Din acelaşi butoi, de la cep, se scot ulcele de pelin de mai din viile lui Pavlicioni. Alături e o tăviță cu sticle de tot soiul, mastică de Chios tare şi dulceagă, țuică bătrână de Văleni de Munte, rachiuri ungureşti de caise, votcă şi altele. În timpul acesta focul dogoreşte pe o vatră mare un grătar cu sute de mititei pe el, dar – făcute anume, ca să se poată învârti deasupra ei, pe jeratic de tei şi sub supravegherea grijulie a gazdei – şi câteva frigărui cu câte şase pui de mai, pe când la alt soi de foc sfârâie dând miros plăcut alte frigărui, acestea de chebap. „Din ăsta să gustați negreşit, că e făcut cu socoteală, aşa cum am văzut eu într-o vară în Damasc, că numai acolo chebapul e chebap.” Au gustat din toate cu o poftă de haiduci pântecoşi. S-au aşezat apoi la masă, pe covoarele aşternute pe iarbă, stând cu picioarele strânse sub ei, căci mai toți, stânjeniți de perine, le dăduseră în lături. După saramura de biban cu multă boia şi după marinată de crap lat în burtă, au venit fripturile. Dar cel mai mult le plăcură parcă mieii care fuseseră puşi la foc hoțeşte, adică îngropați în jeratic, în pielea lor, până plesneau, şi erau unşi apoi cu tot felul de mirodenii.

…Toți mâncară cu poftă, după legea veacului, slujindu-se cei mai mulți de degete, căci furculițele puse alături – născocire destul de proaspătă pentru ei – îi cam încurcau. După ce băură câteva soiuri de vin, Pavlicioni, care nu băuse decât ceaiuri toată seara şi care se pregătea să țină o cuvântare, făcu semn slujitorilor; aceştia strânseră toate paharele de pe masă şi aduseră altele de cleştar subțire, înflorat, şi de formă nemaivăzută de către cei de față. Din

două putini largi, joase, pline cu gheață se iviră apoi zeci de sticle de şampanie, păstrate la început la gheţăria cea mare din vie, şi apoi, aburite de răceală, aduse aci în butoaie tot cu gheață. Nu toți marii negustori băuseră până în această seară şampanie, oricât erau de bogați. Deşi, după pacea de la Adrianopole, începuse să se aducă din Franța multă şampanie şi de bună calitate, totuşi oamenilor, care luptaseră aprig ca să facă averi mari, li se părea aceasta o frivolitate, un lux de neîngăduit când îl plăteau ei. Se revolta în ei zgârcenia, duhul însuşi care dusese la adunarea averii atunci când era vorba să cumpere drăcie de asta franțuzească. Dar astă-seară, văzând-o jucând spumoasă şi aurie în paharele de cleştar, găsiră că, rece şi pişcătoare, e tare bună şi nu aşteptau să fie rugați de Pavlicioni ca să lase să li se umple mereu paharele.

Peste vreo două ceasuri, cu toată boarea răcoroasă a lacului şi a pădurii, se încălziseră de mâncare şi băutură atât de mult, mai ales că şedeau cu picioarele sub ei, pe covoare, încât lepădaseră giubelele şi rămaseră numai în anterii şi fermenele. Unii se amețiră de-a binelea, beau mereu şi chicoteau ca fetişcanele la pişcătură rece a băuturii spumoase. Iată însă că Pavlicroni se ridică în picioare, ținând în mână un pahar pe care îl va pune apoi jos, când se va încălzi şi el de focul oratoriei.

— Frați negustori... v-am poftit aci la mine, în această Insulă...

O voce mucalită strigă mai din coada mesei:

— Fiindcă în oraş e holeră...

— Nu pentru asta, ci pentru că se petrec în lume lucruri mari. De la un capăt la altul al Europei, totul se mişcă pentru libertate. Frați negustori, în scurtă vreme şi noi ne vom elibera din lanțurile sclaviei. Dar pentru asta trebuie să ne mişcăm şi noi... adică negustorimea.

— Şi cât mai repede, că dacă nu, ne-o iau înainte neoamenii, şi e rău, întregi Hagi Curti, care dovedea că pricepuse bine învățătura prietenului său Rudi.

— La mine în tăbăcărie, calfele şi ucenicii numai de revoluție vorbesc, adăugă cu vocea lui groasă şi starostele

Dobrovici.

Se ridică atunci un bătrân cu mustața mare, albă, care bucuros ar fi purtat barbă dacă nu ar fi fost oprit de la asta, căci afară de marii boieri, numai clericii şi țăranii bătrâni aveau asemenea drept, numai pentru ei nu era oprelişte.

— Eu cred că Rudi are dreptate... Trebuie să ne grăbim... Ce auz în fabrică şi în prăvăliile mele nu-mi place. Zilierii cred că le-a sosit ceasul. Vom păți ce-au pățit cei din Franța... Aşa, vă spun să ştiți, că eu am trăit pe vremea aceea, de fugea lumea de acolo în toate părțile, că la ei acasă se scăldau în sânge.

— Ei bine, v-am chemat aci, reluă Pavlicioni, ca să ne cunoaştem mai bine între noi, între voi şi mai ales ca să cunoaştem cu toții pe cel care va fi în fruntea revoluției româneşti, pe marele cărturar şi dascăl al neamului, pe scumpul nostru Ion Eliade.

Înainte ca să izbucnească aprobările zgomotoase Hagi Curti întregi cu căldură cele spuse.

— Ca proprietar al celei mai mari tipografii din Bucureşti, dumnealui e şi puțin negustor de-ai noştri.

Unii bat din palme, alții strigă, se aude şi un întârziat „aferim”... Un nor a trecut peste fața lunii noi, fără s-o poată umbri. Din ostrov nu se poate vedea spre oraş şi se simt aci ca apărați de Agie şi de dorobanți.

Eliade se ridică înlăcrimat, tulburat.

— Oameni buni, eu nu sunt decât un smerit scriitor. Tipografia mea e...

Dar Hagi Curti îl întrerupe iar, grăbit, încălzit de perspectivele nebănuite de el până în seara asta.

— Eşti cel mai mare dintre noi. Trebuie să fii în frunte.

— E prea mult pentru modestele mele mijloace. Şi întoarse spre cer un profil cezarian, corijat de frumoasele lui plete cărunte şi de mustața mătăsoasă.

Pavlicioni, care tot vorbind se plimba, a venit acum alături de Eliade.

— Cum vrei să lăsăm revoluția pe seama câtorva studenți anarhişti şi a unor neisprăviți? Unde vom ajunge?

Toți întăresc zgomotos. Se aud tot felul de apostrofe şi strigăte... „Nu vrem anarhie... Nu vrem să ni se suie în cap desculții.”

Eliade, aşteptând să se sfârşească strigătele, schimbă priviri înduioşate cu Pavlicioni, apoi reia cu voce sonoră, plină de hotărâre.

— Aci sunt alături de dumneavoastră. Am scris-o şi la gazetă: urăsc tirania, mi-e frică de anarhie. Sunt aci amândoi unchii mei, amândoi negustori şi cărturari, Danielopolii. Ei mă cunosc şi vă cunosc.

A fost un vuiet de aprobări, unii au încercat chiar să se ridice în picioare. Chemat stăruitor să vorbească, Nicolae Danielopolu le-a arătat ce „rolă” frumoasă este chemată să joace negustorimea. Vorbea cu uşurință şi se cam lăsa îmbătat de cele ce spunea.

Petrecerea era în toiul ei, negustorimea se înfierbântase bine de tot aflând că rangurile şi privilegiile boiereşti vor fi desființate – era ceea ce burghezia numea cu convingere „egalitate” – limbile se dezlegară, fiecare lua cuvântul şi făgăduia că „dă” pentru revoluție atâtea calfe şi atâția zilieri, amintind astfel de vestirile cu duh ale mesenilor, către naşul ridicat în picioare la nunțile la care se făcea „masă cu dar”, pentru ca să se scoată cheltuielile.

O seamă de oratori improvizați, în anterie, cu ceacşiri roşii şi cu meşi galbeni în picioare, țineau acum cuvântări mai abitir ca apărătorii în fața Divanului apelativ. Printre cei mai înflăcărați de ideea egalității cu boierii – căci nimeni nu voia egalitate cu țăranii şi muncitorii – era starostele Dobrovici, care rostea întâiul său discurs în viață.

Nu mai ştia să sfârşească, nu nimerea nicidecum cuvântul de încheiere şi lungea astfel la nesfârşit, fără să ştie când se va putea opri. Până la urmă făgădui şi el o sută de calfe... Dar abia se aşezase jos şi iată că un vătaf de curte veni să-i spuie ceva la ureche. Într-o clipită i s-au dus aburii vinului şi ai succesului oratoric. Pare abătut. Pavlicioni, care a băgat de seamă întâmplarea, întreabă de la locul lui despre ce e vorba. Toți întorc capetele într-acolo. Mai tuturor li s-a

înmuiat inima, să nu fie vreo veste proastă, vreo poruncă a Agiei, vreun foc în mijlocul Bucureştilor, un foc dintre cele care nimicesc jumătate din oraş.

Dobrovici abia mai poate îngâna două cuvinte. Cineva lămureşte despre ce e vorba.

— A venit un slujitor de la boierul Alecu Vulpe. Spune că-l cheamă boierul numaidecât, la el acasă, pe fratele Dobrovici. Zice că să vie repede, că boierul e furios.

Pavlicioni se ridică, indignat.

— Acum? Sâmbătă seara? Dar ce-i asta? Suntem slugile lui? Cum poate fi chemat astfel un mare negustor? Şi ce-i dacă-i supărat boierul Vulpe? Nu te duce, frate Dobrovici. Eşti tot atât de bogat ca şi el. La Viena şi Lipsca, numele dumitale e aur, iar de Vulpe nu ştie nimeni.

Toată lumea strigă... „Nu te duce, jupâne... ai moşii tot aşa frumoase ca ale lui... Nu te duce, vere... Să te cheme ziua, ca oamenii, nu acum, la miezul nopții... Trimite-i vorbă că eşti musafir... Că eşti la o masă cu prieteni.“

Dar lui Dobrovici i s-au tăiat picioarele. Celorlalți puțin le pasă, căci nu e vorba de ei. Dar el ştie cum se poartă boierimea cu negustorii. Când era mare vornic, Alecu Vulpe era cât pe-aci să-l țintuiască de o ureche la stâlp, în piața Sfântu Gheorghe, pentru că ieşise din prăvălia lui o piele scumpă, dar cam putredă, răscoaptă. Un negustor putea fi oricând chemat la Agie, uns cu smoală şi plimbat aşa prin oraş, cu marfa legată de gât, dacă marfa aceasta era socotită de boieri proastă ori prea scumpă.

— Nu vă supărați, mă duc... Să vedem numai despre ce e vorba. Am caleaşca la conacul viei, şi într-o jumătate de ceas sunt înapoi.

Negustorul şi boierul

A trecut brațul de apă cel mai adânc şi mai îngust la Fîntînică, în barca cu cei trei arnăuți şi apoi, luând în piept o potecă râpoasă, printre butucii de vie în floare, a ajuns la conac. Dar când să se suie în caleaşca, ia vizitiul de unde nu

e. Pasămite vizitiii tuturor butcilor se adunaseră în foişorul viei şi povesteau snoave, după ce mâncaseră şi ei friptură şi băuseră un pahar de vin, din porunca anume a lui Pavlicioni. Starostele Dobrovici ardea de nerăbdare. I s-a părut nemaipomenit că vizitiul nu-l aşteaptă pe capră şi de cum îl văzu se răţoi la el, amarnic:

— Unde-mi stai, ticălosule? Nu ţi-am spus să aştepţi totdeauna lângă cai?

La răspunsul învinuitului că s-a dus şi el să îmbuce ceva, mânia marelui negustor n-a mai cunoscut margini. A luat biciuşca din toc şi a început să-i care cu ea. Cu faţa arsă de plesnitura biciului, omul numai a scrâşnit din dinţi, s-a urcat pe capră şi a pornit.

Ajuns la casa cea mare de pe Podul Mogoşoaiei, peste drum de biserica Sfântu' Nicolae Tabacu, Dobrovici a oprit caleaşca afară şi a fost dus de paznicul de noapte de la poartă, care văzuse caleaşca şi l-a crezut boier, la uşa cea mare din faţă. A bătut tot paznicul acesta în uşă, iar un arnăut cu găietane a venit să-i deschidă, făcându-i apoi loc să între, l-a trecut pe starostele tăbăcarilor prin două săli mici cu oglinzi şi laviţe de palisandru, unde acesta şi-a lăsat papucii şi giubeaua, şi apoi l-a dus în sala cea mare cu sacnacsiu, spre colţul uliţei.

Aici Alecu Vulpe împreună cu alţi boieri joacă ca de obicei cărţi. Bineînţeles este de faţă şi Băl-Ceaurescu, acum nedespărţit de Eufrosina, care e deci şi ea. Încet, încet, chinuit de fata asta care nu vrea să-i fie decât nepoată, a umplut-o de bijuterii. Se mulţumeşte deocamdată s-o ia cu el în toate părţile, în fiece zi.

Când Vulpe îl văzu pe Dobrovici, se întrerupse din joc şi începu să strige furios:

— Pe unde ai intrat? Pe unde ai intrat, mă?

Dobrovici se fâstâceşte, ar vrea să spună ceva, i se îneacă vorbele în gâtlej.

— Să vedeţi...;

Vulpe, furios, nici n-a aşteptat răspunsul.

— Pe unde ai intrat, n-auzi? Se întoarce spre arnăut, cu gura pungă... Pe unde l-ai adus, mă vită?

Sluga se bâlbâie, speriată.

— Prin față, am crezut că...

Vulpe se întoarce iar furios către Dobrovici:

— Mascara[261], intri într-o casă boierească prin față? — şi-i priveşte pe ceilalți ca înmărmurit de o asemenea cutezanță apoi se porneşte a urla către negustor: Afară! Ieşi afară... Şi către slugă: Vită, adu-l prin uşa din dos.

Eufrosina, care stătea de vorbă, lungită pe sofa, cu Vulpachi şi cu colonelul Dăscălescu, se uita cu milă la tatăl lui Pană; părea gata să-i spuie o vorbă marelui ban. Pe urmă se răzgândi şi urmări cu privirile pe Dobrovici, care ieşi împleticindu-se. Omul abia şi-a pus la nimereală anteriul şi cizmulițele de saftian. E dus prin curte către bucătării, intră într-un soi de tindă lungă, cu duşumea ceruită, ocoleşte la dreapta pe alta şi mai lungă, năucit de nu vede nimic, şi pe urmă, pe uşa din fund, e scos iarăşi în odaia cea mare cu sacnacsiu.

Dar nimeni nu se mai uită la el. Aşteaptă într-un colț, ca la trei sferturi de ceas. Abia atunci marele ban îşi aminteşte şi spune uneia din slugile care purtau tăvile cu gustări, vin şi cafele pentru jucători să-i aducă blana de cacom[262] alb. Când sluga i-a pus-o dinainte, Vulpe îşi dezdoaie picioarele de sub el, se ridică greoi, coboară de pe sofa şi vine amenințător spre Dobrovici.

— Ascultă, ce blană e asta? Ți-ai bătut joc de mine? După ce îmbracă haina iar îi vorbeşte întărâtat, privindu-l mânios cu ochii fără gene, mici de ciudă. Vino aici... Ia uite cum îmi vine gulerul...

— Vine bine, măria-ta, aşa trebuie să vie...

— Aşa trebuie să vie? Scârbă ce eşti! Cu mine vorbeşti tu aşa? Vrea să-l lovească, dar oasele-i trosnesc şi mâna uscată nu-l ajunge.

Dobrovici se văicăreşte, nenorocit, cu capul lăsat smerit pe umărul stâng.

— Măria-ta, o facem din nou dacă nu vă place... Săru' mâna... nu vă supărați.

Dar Vulpe fierbe de mânie; gura lui fără dinți, ca o pungă, e albă de un soi de spumă uşoară.

— Ți-ai bătut joc de mine, neruşinatule... Caută ceva, şi parcă nu găseşte, apoi ia de pe masă o cutie de tabac goală şi o aruncă în blănar. Uite cum vorbeşte cu mine un fecior de mățar! Ascultă, dacă mâine când mă scol nu găsesc blana fără cusur, pun să te bată dinaintea bucătăriei.

Dobrovici iese, împleticindu-se ca beat, fără să poată şti dacă pare beat că a fost atât de umilit sau de bucurie pentru că a scăpat aşa uşor.

Bălcescu veni acasă pe la zece seara. În timp ce-şi lăsa macferlanul{263} şi pălăria în mica marchiză-verandă, fu întimpinat de Tița, care-l aştepta, ca în fiecare seară, anume să-l vadă ea mâncând, căci doctorul Gronau îi spusese că numai o masă hrănitoare şi îmbelşugată îl poate păstra în viață. Era foarte intrigată şi îl vesti degrabă:

— Ai o scrisoare cu adresa în ungureşte, de la Budapesta.

Bălcescu tresări. Inima-i bătea ca niciodată până acum. Întrebă atât de pripit unde e scrisoarea, încât Tița deveni şi mai curioasă. Scrisoarea era alături de cele două ouă fierte şi de friptura de pui rece de pe tava aşternută cu şervet alb şi pusă pe lunga lui masă de lucru. O desfăcu, dar nu pricepu absolut nimic. Era de la început până la sfârşit scrisă în ungureşte şi doar o dată întâlni numele Bălcescu, spre sfârşitul ei.

— Ce e? întrebă sora neliniştită.

— Tița, nu ştiu ungureşte decât *Keleti Ujsag*{264} şi tocmai cuvintele acestea lipsesc din scrisoarea asta. Trebuie să caut mâine pe cineva care să mi-o tălmăcească.

Încerca să-şi astâmpere curiozitatea, dar el însuşi devenea din ce în ce mai înciudat pe acest mod de a i se scrie. Desigur că Luxița îl vesteşte că a născut. Va fi având un băiat cumva? Ori fetiță? Deşi îşi spunea că paternitatea este pentru el o fericire îndepărtată, nereală, totuşi ar fi vrut neapărat să

ştie ce s-a întâmplat cu adevărat. Se sili să pară liniştit. Încercă să mănânci şi ciocăni încet un ou.

Tița îl mai întrebă despre ce s-a discutat la „Frăția", dacă mâine este cumva liber, ca să meargă la unchiul lor la vie. I-a poftit la masa de seară şi le trimite o trăsură. Dar orice spunea, gândul îi fugea într-altă parte; de altfel şi din răspunsurile lui se vedea că e, la rândul lui, cu gândurile aiurea. Dar aşa, de pe drumurile astea ale incertitudinii şi al întrebărilor, Bălcescu reveni într-o clipă încremenit, şi fața îi căpătă o paloare pământie. Parcă i se înfipse un cuțit în inimă. Dacă ea a murit din naştere şi îi scrie despre asta altcineva, o mână străină şi milostivă? Gândul îi fu cu neputință de îndurat; se ridică scurt de la masă. Tița, care îl spiona neliniştită, înregistră în propria ei făptură, ca un seismograf de o nesfârşită sensibilitate, toată brusca lui emoție, deşi pentru ea era fără obiect.

— Nicule, ce e? Şi-i prinse mâna cu adâncă duioşie.

— Nimic, Tița, fii bună, lasă-mă te rog singur, lasă-mă cu gândurile mele... nici eu nu ştiu nimic.

Înțelese din privirea lui arzătoare, din vorbele lui cu un accent de deznădejde că trebuie să-l lase singur.

Timp de o oră întreagă se plimbă prin casă frământat de cele mai mistuitoare întrebări. Gândul că a putut să moară Luxița îl înnebunea. Niciodată nu a iubit-o atât cât o iubea în clipele astea, când era pierdută pentru el. O descoperea de la clipă la clipă şi o înțelegea, cum nu o cunoscuse şi nu o înțelesese în curgerea anilor. Era atâta generozitate, atât elan al dăruirii în făptura asta mlădioasă şi sprintenă, neaşteptată în reacțiile ei, care uneori era stinsă şi aproape urâtă când era bolnavă, ori nu ținea ea să fie frumoasă, dar care era plină de farmec şi de strălucire atunci când voia ea – femeia asta care întorcea sporită bucuria ce i se da, ca o oglindă de cristal pur, care răsfrânge înzecit lumina dăruită. Avea acum treizeci şi doi de ani şi uneori era abătută, istovită de griji, bolnavă, dar în aceeaşi clipă, dacă afla faptul de care era însetată inima ei, înflorea ca o adolescentă, privită

de un salon întreg. Ar putea oare pieri, ca să nu mai fie niciodată, aşa cum nu mai suit frunzele din alt an?

Privea mereu scrisoarea de pe masă, ţintuit de cuvintele ei neînţelese. Îşi aduse aminte că şi Luxiţa se aştepta la o naştere grea, căci un doctor îi spusese că întâia naştere la treizeci şi mai bine de ani este totdeauna legată de mari primejdii. Ştia şi le-a înfruntat. Era în ea o sete nepotolită de a fi mamă, ar fi înfruntat pentru asta şi certitudinea morţii.

Recitea cuvintele ungureşti care nu-i spuneau nimic, absolut nimic, deşi în ele era taina cea mare a vieţii lui.

Nu mai putea fi vorbă de somn, de aşteptat până a doua zi, căci până în zori era o veşnicie. Dar nu putea nici să înţeleagă unde ar putea găsi chiar în noaptea asta pe cineva care să ştie ungureşte, pe cineva pe care ar putea să-l scoale la miezul nopţii. Începu să-şi cerceteze în minte şirul slujitoarelor şi al meseriaşilor unguri cunoscuţi, care ar putea să-i tălmăcească scrisoarea. Nu găsi nimic. Se trânti în fotoliul verde, hotărât să doarmă îmbrăcat, dacă va putea cumva dormi, şi stinse lumina. De afară intră pe fereastra deschisă văpaia molatică a lunii, umplând încăperea de arabescuri albe, negre.

Dintr-o dată tresări, uimit că nu se gândise de la început la el… Rosenthal! Ştie că e un hoinar fără leac şi că noaptea nu-l găseşti niciodată acasă, însă îl va căuta în tot Bucureştii. A şi pornit. Dar în uşă întâlni pe Tiţa, care nici ea nu putea să doarmă din pricina scrisorii şi care îl pândea neliniştită.

— Tiţa, mă duc la Rosenthal! Să-mi citească scrisoarea chiar în noaptea asta. Nu mai pot.

Îşi puse macferlanul, îşi luă pălăria rotundă şi tare şi ieşi pe portiţă, pe lângă bolta de viţă. Soră-sa se întreba şi mai neliniştită ce putea să aştepte el, ce puteau să aducă acele rânduri ungureşti… de ce a simţit nevoia să plece chiar noaptea în căutare.

Nu l-a găsit pe Rosenthal acasă, dar l-a găsit la Rosetti, unde într-un chioşc îmbrăcat în iederă mai erau şi alţi prieteni şi prietene de-ai lor. El le cânta din vioară, sub lumina lunii. Bălcescu le-a spus limpede ce vrea. Să i se citească

numaidecât o scrisoare. Cei de față au înțeles, şi ei doi au intrat în casă. La lumina unui sfeşnic, Rosenthal a început să citească numai pentru el mai întâi. Bălcescu aştepta de parcă era ținut într-o gheară. O gheară care, spre sfârşit, în clipa când sub mustața mică a lui Rosenthal apăru un zâmbet, începu să-şi slăbească strânsoarea. Fără să-i mai traducă, pictorul îl luă în brațe, strângându-l plin de căldură.

— Nicule, eşti tată. Unguroaica ta ți-a făcut un băiat. Îl cheamă Bonifaciu.

— Şi ea? întrebă Bălcescu, încă nelinişstit.

— Cred că e bine... N-ar fi scris o scrisoare atât de năzdrăvană dacă ar fi ceva rău.

— Năzdrăvană? Cum asta?

În timpul acesta, cei de afară, privind prin fereastra joasă, îi văzuseră îmbrățişându-se şi erau tare curioşi să ştie ce veste atât de frumoasă putuse primi Bălcescu. Îi strigară să vie în chioşc. Bălcescu însă nu se lăsă până ce Rosenthal nu-i traduse scrisoarea cuvânt cu cuvânt.

Era o scrisoare exuberantă, ca un strigăt de triumf şi veselă ca o glumă, căci Luxița se apucase să imagineze o întreagă poveste care-i dădea şi lui o poftă nebună de râs. Că mama ei, profesoara, care a vrut s-o gonească de acasă pentru păcatul ei, când a văzut pe micul Bonifaciu, într-o clipă s-a îndrăgostit de el... A declarat că seamănă cu un frate al ei, pe care l-a iubit... Că au băut toți şampanie... Că ea se simte foarte bine şi că-l iubeşte mai mult ca oricând. Ar vrea să vie la Bucureşti, dar maică-sa i-a spus că nu dă ea copilul să plece pe drum, să se îmbolnăvească, cine ştie, Iezus Maria! Că n-are decât să vină el, păcătosul de bărbat, la Budapesta... ori dacă ea nu s-a săturat de el, să se ducă ea la Bucureşti, dar copilul nu-l va da. Că-i va găsi ea o doică şi-l va creşte singură. Scrisoarea încheia spunând că ea s-a hotărât şi chiar aşa va face. Va veni adică la Bucureşti, singură. „Fată smintită de optsprezece ani", ar fi spus bătrâna mamă...

Rosenthal îl mai îmbrățişă încă o dată şi veniră amândoi nespus de veseli acum „în chioşcul luminat de lună". Cei de față stăruiau toți să afle despre ce e vorba. Mai ales o cârnă,

care se ghicea, în lumina dulce a lunii, drept o fire foarte sentimentală, zgândărea mereu curiozitatea celorlalți.

— Nicule, la urma urmelor, de ce să nu le spunem? fu de părere prietenul, strunind din nou vioara.

Vru să zică hotărât: Nu... dar pe urmă îl fulgeră uşor un gând. Rămase tăcut, zâmbindu-şi lui însuşi, clătinând din cap, căci acum pricepu de ce i-a scris Luxița aşa... şi de ce a pus să fie tălmăcită scrisoarea în ungureşte, numai în ungureşte... De ce improvizase o asemenea poveste. Vrea ea, anume, ca scrisoarea să fie arătată la toată lumea... Avea ea socotelile ei... îşi surâdea mereu lui însuşi. Foarte bine, va face aşa cum doreşte ea.

— Spune-le tu!

Rosenthal nu aşteptă să i se spuie încă o dată.

— Nicu are un băiat... I l-a născut o unguroaică la Budapesta. Îl cheamă Bonifaciu.

Costache Rosetti, care se dusese în iatac să fie lângă Maria lui când alăptează fetița şi se întorcea, auzi din prag vestea dată de Rosenthal. Întinse brațele înflăcărat către Bălcescu.

— Frate, vino să te îmbrățişez... Ai un băiat... Un viitor combatant pentru cauza poporului... Mă emoționează grozav gândul că poate Bonifaciu al tău este născut în aceeaşi zi cu Liby a mea. Ah, aceştia sunt copiii libertății... frate... Ei sunt zorile omenirii celei noi.

De un an de zile, Rosetti se însurase cu Maria Grant, pe care o iubea de îndelungată vreme. I se născuse de câteva zile o fetiță, pe care el, asociind-o de la naştere cu revoluția care sta să izbucnească, o botezase, plin de înflăcărare, Libertate şi-i prescurtară numele în Liby.

Veselia fu dintr-un salt sporită şi-l îmbrățişară toți pe rând. Se întoarse acasă absent, îndepărtat, ca şi cum ar fi băut un vin bun. Se simțea fericit. Totul i se părea limpede şi uşor. Când vru să întoarcă cheia în broască, uşa verandei se deschise singură. Tița îl aştepta. Fața ei era descompusă de nelinişte.

— Ce-a fost, Nicule? Dar neliniştea i se topi ca o zăpadă la sfârşitul lui martie, când văzu, după ce aprinse lumina, figura lui fericită. Acum ardea de curiozitate femeiască, iar el se simți obligat să-i spuie ceva... şi cum nu putea să o mintă, decât tăcând, trecu şi el sub tăcere o parte din adevăr. Îi spuse deci că la Paris a cunoscut o studentă unguroaică, de la Budapesta. Că are acum un băiat, Bonifaciu. Deodată fața ei deveni palidă. Dar nu vorbi numaidecât. Încercă să plece cu tava spre uşa, se opri în loc, se întoarse spre el şi-i spuse hotărât.

— Nicule, să-l luăm la noi. Vreau să ți-l cresc eu.

El bâlbâi încurcat tot felul de motive, care până la urmă se rezumară la stăruința acelei bunici imaginare de a-şi păstra nepotul. Când se despărțiră, Tița luă cu ea scrisoarea. Parcă s-ar fi bizuit pe o tehnică să afle ea adevărul, chiar dintr-o limbă din care nu ştia niciun cuvânt. A fost, bineînțeles, de prisos, şi nici în viitor, niciodată, n-a putut scoate un cuvânt mai mult de la el despre Bonifaciu.

În grădina Teii Doamnei

Pe malul lacului celui mai limpede şi mai bun de scăldat din câte face Colentina, şi sunt multe, Buftea, Herăstrău, Floreasca, Tei, Imper, Fundeni, Cernica şi altele, grădina Tei e foarte căutată de bucureşteni. Cu pajişti dulci, cu privighetori şi belşug de flori, aici luna mai e nespus de frumoasă.

Pe o cărare largă ce mergea printre teii care stăteau să dea în floare, chiar lângă palatul Doamnei – al doamnei lui Grigore Ghica – se plimbă vorbind aprins Ion Ghica şi Eliade. Acesta e foarte agitat şi oarecum plângăreț.

— Vasăzică, voi vreți să faceți revoluție fără mine?

— Domnule profesor, nu suntem „noi”, ci este, aşa cum văd că ştiți, o societate întreagă, „Frăția”.

E cald, căci vara a venit dintr-o dată şi amândoi merg cu capul descoperit, ținându-şi în mână pălăriile tari şi înalte.

Eliade reia, îndurerat şi mânios:

— Iancu Ghica, uită-te în ochii mei... Cei mai mulți de la „Frăția" voastră sunt foşti elevi de-ai mei, de la Sfântul Sava. Nu vă e ruşine vouă să faceți revoluție fără mine?

Ion Ghica e foarte mişcat, căci nu poate uita că Eliade este după Gheorghe Lazăr – şi urmaş numaidecât al acestuia – întâiul mare dascăl al neamului. Este autorul unei gramatici a limbii româneşti, un creator deschizător de drumuri noi în cultura românească. Este autorul *Zburătorului*, poezia pe care nimeni nu o poate uita. Este dascălul lor, al tuturor, chiar dacă după 1828 el a renunțat să mai fie director al şcoalei şi să ție cursuri, ca să se poată ocupa de ziare, şi deci nici el, nici Bălcescu nu l-au avut propriu-zis profesor – dar niciodată, poate, cuvântul de dascăl nu a fost mai potrivit decât adresat acestui om, care cu Dinicu Goâescu a înființat „Societatea literară" în 1827, apoi cu Ion Cîmpineanu, „Filarmonica" în 1833 – şi deci teatru românesc – şi care prin *Curierul românesc,* prin *Curierul de ambe sexe* şi prin *Gazeta teatrului* a creat piesa românească. E desigur inconsecvent, irascibil, puțin prăpăstios, pătimaş din cale afară, dar cum zic toți „e mare." Ochii de viezure s-au umezit şi Ghica ia mâna profesorului.

— Am să vorbesc negreşit cu Bălcescu. Vă caut eu poimâine acasă.

— Eu am înțeles că va veni şi el aci, cu dumneata.

— Şi-a adus aminte că pe ulicioara care duce la intrarea în grădină sunt şi câțiva oțetari care acum sunt în floare. Îi face rău mirosul de oțetari. Îl înăbuşe.

— Pretext ca să nu vie.

Nu era pretext, ci în totul adevărat. Pentru Bălcescu, mirosul florilor de oțetar era ca un miros de tăbăcărie, îl înăbuşea şi-i dădea palpitații. Chiar în ajun, umblând cu Ghica pe uliță, devenise nervos şi palid, trecând pe sub nişte oțetari de pe ulița Batiştei. Călcase în uruială de flori gălbui, scuturate, ca un rumeguş de tâmplărie, şi era îngrozit că i s-ar fi putut lua praf de flori pe ghete. Eliade primi explicația lui Iancu Ghica şi acesta îi repetă la plecare:

— Atunci vă caut eu poimâine.

Zmeiele

Oricât era de grăbit, Damian totuşi se opri din drum să vadă o întâmplare care îi plăcea cu deosebire. Tocmai trecea pe lângă biserica Udricanilor, chiar prin cimitir, zorit să ajungă mai repede la un prieten al jupânului Dobrovici, de la care avea să aducă nişte bani trimişi de la Craiova, când vede în faţa bisericii o straşnică încurcătură de zmeie.

Toţi prietenii lui ştiu că muncind douăsprezece ore pe zi, în tăbăcărie, o singură slăbiciune şi plăcere are şi el, să înalţe zmeul pe maidan, duminica după-amiază. Ceea ce vede acum îl opreşte locului, deşi e grăbit. De peste gardul unei curţi, sau poate de pe uliţa vecină, că nu se vede bine, se înalţă sfoara întinsă a unui zmeu care, după părerea lui de cunoscător, era „din două“ (adică dintr-o coală de tipar cum s-ar zice). Câţiva băieţi care se jucau cu un zmeu mai mic, acesta pe jumătate, văd cu desperare cum se apropie, ca un pirat al aerului, zmeul cel mare, pentru că îl cunosc fără îndoială şi ştiu că e al unui vânător de zmeie, spaima mahalalei. Puştii, pare-se la întâiul lor zmeu mare, ţipă amarnic:

— Mamă… mamăă… ne ia Jarcalete zmeu… Mamăăă…

Şiretenia jocului e să se încurce zmeiele, iar cel mai puternic trage apoi de sfoara celui mai slab şi o rupe, aducând zmeul spre el, ori scăpându-l şi lăsându-l să zboare în libertate, ca să cadă mai departe, unde e prins de tovarăşii vânătorului. Acum copiii trag repede sfoara, ca să aducă zmeul jos, dar simt cu deznădejde că e prea târziu, când iată că o năzdrăvană de fată, cu un păr încâlcit, mai mult alb decât bălai, ca un caier de lână, cu faţa arămie şi ochi albaştri, să tot aibă cel mult şaisprezece ani, lasă jos cutia cu panglici pe care o aducea de pe uliţa Franceză la stăpâna croitoriei unde era ucenică şi se repede la unul dintre băieţi, îi ia sfoara din mâini şi în loc să strângă mereu, dimpotrivă, „dă sfoară”. Zmeul cel mic se depărtează, plutind în gol, pare acum scăpat din mână. Se lăsă o clipă undeva peste case, dar

dintr-o smucitură fata l-a înălțat iar. Acum e din nou sus şi nu numai atât, dar se apropie îndrăzneț, el acum, de zmeul cel mare. Damian priveşte uimit şi nu se poate dumiri.

— Îți taie sfoara, fetițo, ce faci?... Că el are sfoară mai groasă... O fi având şi cârlig ascuțit...

Dar fata cu părul ca un caier de lână albă, cu ochii viorii şi obrajii călițI de soare îl ascultă privind numai la zmeu şi-i vorbeşte dintr-o parte, fără să întoarcă de loc capul:

— Ce ştii dumneata!

Într-adevăr, lui Damian nu-i trecu prin minte că fata are să ocolească sfoara zmeului cel mare şi are să se înalțe apoi spre coada lui maiestuoasă, făcută din lungi şi subțiri fâşii de cârpă... Jarcalete, dacă el o fi fost, a priceput primejdia, dar prea târziu. Zmeul cel mic a prins o fâşie mai răşchiratăă din vârful cozii şi, dintr-o smucitură a mâinii, fata năzdrăvană răstoarnă zmeul cel mare, care nu cade în rotocoale, ci drept ca un lemn. Smuceşte la vreme apoi ca să desprindă zmeul mic. Ba a găsit şi timp să plesnească peste obraz un golan, care voia să vadă ce e în cutia pusă jos. Dă apoi sfoara în mâna copilului şi vrea să plece, când întâlneşte surâsul şi privirea luminoasă a lui Damian, care se scărpina în cap, minunându-se.

— Iscusită fată... Te pricepi straşnic... Mi-a plăcut cum ai răpus zmeul cel mare... Parc-ai fi chiar Ileana Cosânzeana, spaima zmeilor...

Ilinca râde, întrebându-se cum naiba de i-a ghicit numele.

— Îmi place grozav zmeu... Duminica după-amiază, când nu avem dă lucru la croitorie, mă joc pă maidan cu zmeu.

— Şi mie îmi cam place, îi răspunse flăcăul, mâncând-o cu ochii. Am acasă unu mare cât o uşă.

— Aşa dă mare... pă ce maidan îl înalți?

— Pă maidanu cel mare dă la Filaret.

Ea a şi făcut câțiva paşi înainte şi îi strigă de departe:

— Viu duminică să-ți văd zmeu... Aduc şi eu zmeu meu.

— Stai, cum te cheamă?

— Îți spun io duminică.

Pe maidanul nesfârşit de sub Dealu Filaretului, lângă mlaştina cea mare din faţa faimoasei fântâni cu coloane albe, în locul celei turceşti, duminica după-amiază se adună copii şi flăcăi din cinci mahalale. Se joacă arşice, mosoare, nasturi, pe de lături şi mai pe ascuns chiar stos; mai în margine unii bat ţurca ori joacă poarca. E şi un dulap mare, care nu s-a mai desfăcut şi a rămas de la Paşti. Pentru două parale, un băiat se poate înălţa în vârful scrânciobului, stând pe un scaun colorat ca o caretă şi ţinându-şi fata de după gât. Salepgii, vânzători de rahat cu apă rece, purtându-şi aninată de gât tava cu rahat şi într-o mână donița cu apă, bragagii cu donițele ferecate în cercuri şi în ținte de alamă, cărucioare cu turtă dulce, nimic nu lipseşte. Nenumărate zmeie s-au înălțat şi zboară peste pomi, luptă cu vântul şi trec pe deasupra caselor spre oraş.

Iată un zmeu mai mare decât toate; vâjâitoarea lui se aude puternic peste mulțimea de zvonuri a maidanului. E albastru şi pluteşte cel mai sus dintre toate zmeiele. Stăpâneşte cerul; aproape nemişcat, numai coada lungă şi maiestuoasă i se răsfiră uşor în vânt. Trebuie să fie într-adevăr cât o uşă de mare. Vine înspre el, cu poftă de joacă, un zmeu „din două”, galben cu rotocoale roşii. E vioi de tot şi într-una face tumbe. Se apropie îndrăzneț de zmeul cel mare, albastru, care mârâie la el ca un dulău mânios. Zmeul mic nu se sperie. Se apropie mai mult. Dar când zmeul cel mare încearcă să se apropie de el, zmeul cel neastâmpărat a şi sărit iute şi s-a învârtit fugind sprinten într-un şir de rotocoale pe care greoiul dulău nu le poate face. A scăpat. Ilinca râde fericită de şotia pe care a făcut-o. Zmeul cel mare, albastru, se întoarce la loc, în măreția lui neclintită şi mânioasă. Damian vede că a fost păcălit şi se bucură, căci aşa de năzdrăvană nu poate fi decât fetița de la răspântia Udricanilor. Când zmeul galben cu rotocoale roşii la colțuri se apropie iar, Damian, care pusese păpuşa cea mare de sfoară groasă pe un fel de osie ca roata puțului, dă drumul dintr-o dată roții; zmeul cel mare fuge spre oraş, ca scăpat din mână. Zmeul cel mic nu

pricepe ce s-a întâmplat… Dintr-o dată oprit, zmeul cel mare se înalță vijelios, sfoara lui a prins pe dedesubt sfoara zmeului sprințar cu rotocoale.

Damian îşi petrece brațul pe după umărul fetei, chipurile ca să n-o tragă zmeul pe care ea îl joacă aşa de isteț, de n-ai crede că e cu putință. Aproape că izbuteşte cât e de mare să facă şi rotocoale. Cu părul ca un caier de lână, cu fața arămie şi ochii albaştri viorii, îşi arată fericită dințişorii albi, aproape cuprinsă în brațele voinice ale flăcăului. Mai fericit însă surâde negriciosul Damian.

— Câți ani ai?

— Şaisprezece, răspunde ea cu un ochi la zmeu, ca un cățel.

Damian se gândeşte amărât că el are douăzeci şi şapte de ani.

Nu are timp să se întristeze, căci fata arată uimită deasupra mulțimii, o momâie, în jurul căreia aleargă lumea din toate părțile. „Geamala… geamala“, strigă câțiva copii, fugind de zor într-acolo. E o păpuşă mare, de cinci ori mai 'naltă ca un stat de om, şi joacă după cântecul cimpoiului şi al cobzei. N-are cap, ci numai o glugă de panglici colorate, dar trupul îi e cu două fețe, gras cât o butie, căci înăuntru e umflat şi susținut cu cercuri. Matahala e îmbrăcată în haine colorate, cămaşă albă, şorțul de dinainte şi «cel din spate roşii. Mâinile din față, împreunate, țin un buchet roşu, iar mâinile din spate îi sunt împreunate pe piept, fără buchet. Omul dinăuntru, care o ține de belciuge, păşeşte domol înainte şi înapoi, după isonul cimpoiului şi al cobzei, sub paza tovarăşilor lui înarmați cu bâte.

— Hai repede s-o vedem şi noi, că vin dorobanții dă la Agie şi-o gonesc… Sprințară, fata a şi pornit.

Damian ştia şi el că, de la o vreme, geamala nu mai era îngăduită; alergară în grabă s-o vadă de aproape, să asculte glumele şi hohotele celor adunați, numai că nu putură răzbate până la ea. Erau în jur ca la o mie de oameni. Se

mulțumiră să vadă momâia săltându-se peste mulțime ca un turn uşor, înclinându-se când spre dreapta, când spre stânga.

Eliade pe Dealu' Filaretului

Şi de data asta Ion Ghica, în loc să vină cu trăsura lui, luă o birjă de piață, cu doi cai; după ce trecu podul Mihai-Vodă, ocoli pe la biserica Sfinții Apostoli. Pe drumuri întortocheate şi înguste, printre curți şi grădini, ajunse pe Podul Calicilor, cam în dreptul Mitropoliei. Acolo, birja o luă din loc la stânga printre livezi, începând să urce dealul pe un drum, printre arțari şi călini în floare, deasupra câmpiei întinse a Filaretului. Ajunsă în deal, intră pe poarta deschisă totdeauna, trecu peste făgaşul gloduros dintre tufişurile încâlcite de tot soiul de lăstari şi atunci se ivi dintre nuci crama cea mare preschimbată în birt cu grădină. Loc foarte căutat de boierime.

Era seară şi la lumina masalalelor se lăfăiau în față galantarele cu fripturi şi cu tot felul de trufandale, brânză nouă de mai, roşii şi castraveți din grădini calde, ori felii de nisetru şi somn. Sub acoperişul lor țuguiat, două grătare mari cât rădvanele puneau la grea încercare pe cei pofticioşi. Puii se învârteau înşirați pe frigări deasupra jeraticului de cărbuni de tei, iar pe vergelele grătarului înnegrite şi mereu unse cu seu sfârâiau momițele, muşchii, vrăbioarele, curelele, feliile de ficat de purcel, fuduliile, ugerul de vacă şi alte bunătăți care umpleau grădina de un fum ispititor. Şi, bineînțeles, nenumărați mititei. Într-un fel de groapă zidită, prin care trecea un fir de apă de la izvor, înotau câțiva crapi, lini şi bibani, aşteptând să fie aleşi de muşterii.

Din stânga, unde era grădina cu mesele îndesate sub frunzişuri de tei, tot mai mult în floare, venea legănată de adierea vântului, pe deasupra strigătelor şi râsetelor, jalea armonioasa a cântecului lăutăresc:

„Ardă-ți rochia pă tine…
Cum arde inima-n mine…“

Dar Ghica ocoli la dreapta, spre curtea din partea gheţăriei, unde era un chioşc chiar pe marginea râpei.

Stăpânul birtului din grădină, care era acum şi el membru al „Frăţiei" împreună cu cei mai mulţi flăcăi care slujeau la mese pe procopseală, mai pusese de formă câteva mese pe lângă chioşc, ca să se creadă că şi aici e tot o parte din birt şi poate intra cine vrea. Altfel, curtea era plină de butoaie goale, de scaune şi mese stricate, de stive de lemne. Celor care ar fi vrut să rămână aici li se spunea că se slujeşte greu aşa departe.

Deasupra gheţăriei, în parul care sprijinea acoperişul turtit, de trestie, e o ulcică smălţuită care îi face să surâdă pe arhiereii şi fraţii asociaţiei secrete, numind-o praporul lor, căci era semn că în seara (sau în ziua) aceea era şedinţă la „Frăţia" şi deci băieţii din birt trebuiau să împiedice pe alţi muşterii să se aşeze în partea asta a grădinii, făcând cum or şti... numai să izbutească. Aici fusese înfiinţată de altfel, cu aproape cinci ani mai înainte, „Frăţia".

Acum ulcica albastră era în par, dar în chioşc se aflau numai Bălcescu, Ghica şi Arăpilă; se ţinea numai o şedinţă a Comitetului executiv împreună cu Tell, cea obişnuită având a urma după aceea.

Discuţia a fost foarte lungă şi anevoioasă. Obiectul ei era cererea lui Eliade de a face parte din „Frăţia" şi din conducerea revoluţiei, care trebuia să izbucnească într-o săptămână, cel mult două. Arăpilă crede că ar trebui să se mai gândească, să mai vadă, stăruie în acest sens, şi primirea lui Eliade pare să fie deocamdată amânată, dar Tell intervine hotărât:

— Acum e prea târziu. Săptămâna viitoare pornim revoluţia. Dar fără negustorime nu ne putem mişca. Ea e cheagul revoluţiei. Deci avem nevoie de Eliade, căci negustorimea merge buluc după el.

Bălcescu se îndoieşte de acest lucru.

— Ce înseamnă asta ca negustorimea este cheagul revoluţiei? O revoluţie clădită pe negustori şi boierime este o revoluţie clădită pe nisip!

— Eliade e un mare dascăl al neamului, spuse parcă în paranteză Ghica, care e mereu tulburat de întâlnirea de la grădina Tei, când s-a văzut față-n față cu omul atât de popular.

Târziu Bălcescu se lăsă în cele din urmă înduplecat.

— Doresc din adâncul ființei mele ca aducerea lui Eliade în sânul „Frăției”... a lui Eliade pe care şi eu de altfel îl prețuiesc ca pe un mare dascăl, ca pe un poet strălucit, să nu fie o cotitură gravă pentru revoluție... Să nu ne pară rău mai târziu. Şi cu asta votez şi eu pentru venirea lui Eliade în sânul „Frăției”.

Ghica, ştiind că Eliade, conform înțelegerii, aşteaptă în cealaltă parte a grădinii, s-a dus să-l aducă.

Din uşa joasă a ghețăriei apare, îndoit de şale, sublocotenentul Dincă Bălăşoiu din compania pompierilor; vine îmbrăcat în uniformă, ca toți ofițerii din „Frăția”. Tell, singur plecând călare de la Giurgiu, noaptea, lăsă vorbă că e dus în inspecție, dar acum nu mai intră în oraş ca mai înainte, purtând haine militare, ci descălecă la un frate între vii, stă acolo ziua întreagă şi seara vine cu jacheta nemțească; o ia tot prin ghețărie, unde este în fund o altă intrare ce dă în nişte tufişuri şi butuci de vie, care aci se agață de-a dreptul de pomi. Îmbrăcămintea, de dată nouă, europenească, nu face deosebire deocamdată între căldurile verii şi gerurile iernii (când se adaugă blana ori paltonul), aşa că mai toți cei de față poartă surtucul gros de postav ori redingotă, dedesubt jiletcă, pantaloni gri, întinşi, pe picior cu bentițe petrecute pe sub talpă, guler tare, uneori înmuiat de năduşeală, şi cravate late, petrecute de două-trei ori în jurul gâtului. Cel ce are în seamă cheia de la intrarea din dos e Dincă Bălăşoiu. De aceea astă-seară a trecut de două ori pe aci, ca să poată asigura intrarea lui Teii. El are grijă să controleze des trecerea şi să observe ca uşa să nu fie îngrămădită ori pironită cu ceva, împiedicând astfel plecarea pe furiş a tuturor, de va fi cumva nevoie să plece aşa.

Tot acolo, pe o potecă mai devale, stă de pază şi un om al lor, care de altfel e şi paznic în vie. Le e teamă la toți să nu li

se întâmple şi lor ceea ce s-a întâmplat celor din Moldova, cu puțin mai înainte. Revoluționarii au fost arestați la Iaşi, datorită şireteniei lui Mihail Sturza, chiar la locul adunării.

— Să nu ne ia şi pe noi ca din oală… trebuie să avem mare grijă, precizează Dincă Bălăşoiu, ca să arate că ştie ce răspundere are. Ei, dar unde sunt ceilalți?

— Sunt aici deocamdată şi doi frați Goleşti… Ion Ghica s-a dus să-l aducă pe Eliade, pe care l-au admis în „Frăția" noastră.

Dându-şi chipiul înalt pe ceafă, mehedințeanul se minunează:

— Aleserăți pe Eliade la „Frăția"!?… Dar nu se poate şti dacă aprobă aceasta ori nu, dacă se minunează că au greşit şi l-au primit, ori că au izbutit să-l convingă şi astfel să-l primească.

Tocmai atunci intră, în cântecul tarafului de lăutari, Eliade, cu un grup de câțiva mari negustori şi câteva calfe. Fluieratul vesel al naiului vesteşte ca o izbândă. Tell iese în întâmpinarea noului frate. Bălcescu şi Arăpilă se uită lung; uimiți de spectacolul zgomotos al acestei intrări. Eliade, îmbrăcat cu jacheta cenuşie, cu jiletca şi pieptul în afară, întinzând în lături, ca într-un salut, mâna în care ține pălăria lui înaltă şi tare, vine în fruntea unui fel de alai. „Dreptate şi Frăție", sună prea puternic pentru acest loc glasul lui de poet. Apoi, cu o solemnitate teatrală, făcând semn lăutarilor să tacă, întinzând mereu mâna în care-şi ținea pălăria cenuşie, el îşi înalță profilul şi începu un soi de cuvântare:

— Fraților, sublimă este pentru mine această zi în care aduc sfios inima mea pe altarul „Frăției". Am zis altar, fiindcă altar slujit de preoți este această sublimă societate, altar din care pornesc razele libertății ca nişte săbii… Am zis săbii, fraților, fiindcă de aci vor porni săbiile de lumină ale dreptății, ca să nimicească stihiile întunericului. Şi încheie cu un salut final… „Dreptate şi Frăție"… „Frăție şi Dreptate"…

Tell îi dă dă acolada rituală şi apoi se înghesuie toți în chioşc, aducând şi scaune de la alte mese. Bălcescu vede doi lucrători care veniseră în micul alai şi aşteaptă deoparte,

sfioşi. Oamenii s-au oprit ceva mai departe şi stau încurcați, cu şepcile în mină.

…Ar fi fost altfel, gândeşte Damian, dacă ar fi vrut să vie şi Licsandru; ar fi avut şi ei mai mult curaj… Dar n-a vrut să vină între boieri. Zice că el nu merge alături de Dobrovici… şi că atunci nu mai e „Frăția” lor.

Mitru şi Damian, când îi chemase jupânul, n-au îndrăznit să zică nu, mai ales că şi Axente Sever i-a sfătuit să se lase aduşi de jupân, care are şi el legăturile lui şi încă mari, deci trebuie să i se facă pe voie.

— Dar pe flăcăii aceştia îi cunosc…! spuse Bălcescu.

Dobrovici, foarte mândru, îi înfățişează sfătos:

— Sunt calfe în tăbăcăria mea… Face cu ochiul: în ei mi-e nădejdea la o adică… şi către un slujitor: Băiete, dă un chil de vin şi câte o friptură flăcăilor de colo. Stați, mă, jos, la masa aia şi voi.

— Să-i chemăm cu noi, e de părere Bălcescu.

— Cum asta? Să stea lucrătorii mei cu mine la masă?

Dobrovici se uită nedumerit la Eliade, apoi la celălalt negustor, Hagi Curti, care pare de asemenea surprins. Marele dascăl se simte îndatorat să desluşească despre ce e vorba.

— Domnilor, şi acum pot să vă spun fraților: să vedeți, prietenii mei nu sunt nişte meseriaşi cu doi-trei lucrători acolo… lămureşte el cu bunăvoință, încurcat puțin. Dumnealui este domnul Dobrovici, starostele blănarilor, care are şi o tăbăcărie eu cincisprezece meşteri şi cu o sută cincizeci de calfe… Nu se obişnuieşte… Dumnealui este Hagi Curti, cel mai mare giuvaergiu de pe Lipscani…

Dobrovici îşi frământa nedumerit şalul cu care era încins peste anteriul de moar roşu şi arată iritat, însă respectuos:

— Nu vă supărați… Nu e vorba de mine… Dar vedeți, lucrătorii mei sunt oameni cuviincioşi, care ştiu ce se cade şi ce nu. S-ar simți şi ei prost cu mine la masă. Nu se cuvine să stricăm orânduiala moştenită din moşi-strămoşi, aşa cum a lăsat-o Dumnezeu.

Bălcescu îl priveşte tremurând de mânie.

— Şi vreți să le cereți să-şi dea viața?... Pentru ce?... Nu vă supărați, rămâneți dumneavoastră aci, mă duc eu la aceşti prieteni tabaci. Şi trece dincolo.

— Nu vă supărați, trec şi eu acolo... se aude vocea groasa a lui Arăpilă. Şi în liniştea care s-a făcut, se mută şi el la masa cealaltă. Căci la această masă sunt cei doi „diaconi" ai „Frăției", Damian Tabacu şi Mitru Tabacu, cu care cei doi membri ai Comitetului aveau mai mult de vorbit decât cu starostei e Dobrovici, de pildă.

Mitru le arată că jupânul îi socotea pe toți cei din fabrică oamenii lui şi nici prin cap nu-i trece că ei ar putea zice altfel decât el. A dat poruncă să vie cu el doi inşi, mai de nădejde, cum zicea, şi atunci toți ceilalți au hotărât să meargă ei doi.

În săptămâna hotărâtoare

Zilele premergătoare revoluției au fost încărcate de întâmplări şi pline de înfrigurare. Peste treizeci şi mai bine de ani, Ghica avea să le descrie foarte pitoresc în amintirile sale, fireşte, cu unele schimbări şi scăpări ale memoriei, explicabile când amintirile se aştern pe hârtie după asemenea întârziere.

Au încercat mai întâi să strângă bani de la cei mai bogați dintre conspiratori, dar până la urmă n-au putut aduna decât vreo două mii cinci sute de galbeni, care au fost depuşi în librăria lui Costache Rosetti şi a lui Winterhalder. De acolo porneau mai târziu bilete către negustorii afiliați, care dădeau în schimbul unor alte bilete, cu tâlc anumit, armele pe care oamenii lor le păstrau la ei acasă. „Dă, te rog, aducătorului un ghiudem şi doi cârnați", scria în bilet, şi aducătorul pleca pe ferite, cu o puşcă şi două pistoale. Noaptea s-au lipit afişe pe ulițe, ceea ce nu era greu, dat fiind că oraşul nu era luminat decât cu câteva zeci de felinare cu lumânări de seu şi numai pe Podul Mogoşoaiei. Treceau din casă în casă petiții, semnate de fruntaşii mahalalelor şi conținând, ca şi afişele, tot felul de cereri, dintre care unele

erau cuprinse şi în proiectul de constituție din Proclamația de la Izlaz.

Fierberea populației era atât de mare, încât Vodă Bibescu fu nevoit să renunțe la execuția lui Iani Cîrnu, cel care dintr-o clipă de deznădejde, văzând cum este sabotată dreptatea la Divan, spintecase cu şişul pe calemgiul Giani. Venind după uciderea postelnicului Medelioglu de către fierarul Mustea, care răzbunase moartea fiului său, întâmplarea spori pornirea spre luptă a straturilor populare.

Ceea ce a îngreunat şi mai mult posibilitățile de apărare ale lui Bibescu a fost că toată lumea vorbea pe față despre revoluție. Mai ales de când, după luarea Tuileriilor şi izgonirea lui Ludovic Filip{265}, mişcarea revoluționară cuprinsese aproape întreaga Europă apuseană. Ion Maiorescu, profesorul ardelean de la Craiova, întorcându-se dintr-o călătorie şi venind să-l vadă pe Aaron Florian, prietenul său, povestise cu multă înflăcărare ce văzuse de pildă la Viena şi de asemeni la Dresda, unde printre cei care luptau pe baricade se găsea şi un tânăr muzician, Wagner{266}. De altfel, în principate, revoluția ar fi izbucnit şi mai devreme, dacă n-ar fi fost amânată, la cererea poetului Lamartine{267}, ministrul de externe al Republicii Franceze de la 1848, şi care trimitea vorbă consulului său de aci să nu se înceapă nimic până la sosirea doctorului Mandl{268}, emisarul său.

A fost mare discuție, dacă n-ar fi mai bine, acum când se ştie că Vodă Bibescu cunoaşte mişcarea în pregătire, să i se ceară amical să adere şi el la constituție, primind să i se forțeze mâna doar aşa, de formă, cum socoteau unii membri ai „Frăției".

Era şi părerea lui Eliade, întreținută în mintea poetului chiar de marele agă Iancu Manu, ca şi de marele vornic Alecu Vilara, unul dintre intimii domnitorului. Nicolae Golescu credea că n-ar fi rău să i se treacă pe sub nas lui Bibescu ideea că ar putea fi viitorul rege al unor principate unite. Acelaşi lucru i se propusese de altfel, mai demult, şi lui Mihail Sturza din Moldova, ceea ce nu-l împiedicase pe acesta ca, după ce-şi asigurase prețioasa persoană, baricadându-se

într-o cazarmă, să trimită apoi să-i aresteze pe toți revoluționarii în plină şedință, să-i bată cu sălbăticie şi pe cei mai mulți dintre ei să-i azvârle afară din țară.

Între timp o parte din membrii „Frăției" se întâlnesc din nou, de data asta la Ştefan Golescu acasă – fiindcă el avea şi câteva odăi pentru el singur, în oraş – unde Eliade aduse o lungă proclamație scrisă de el, căci se socotea redactorul indicat al revoluției, prin calitatea lui de poet plin de inspirație şi dornic să împace toată lumea, cerând, cum zicea el, ca „Să se dea la toți, dar fără ca să se ia de la nimeni", ori ca „revoluția trebuie să fie în folosul tuturor şi în paguba nimănui"... şi aşa mai departe.

I s-a spus că proclamația revoluționară a şi fost scrisă, la cererea Comitetului, de către Bălcescu şi că nu se mai poate reveni asupra ei. A stăruit şi i s-a citit şi lui această scurta proclamație. La articolul privitor la eliberarea şi împroprietărirea clăcaşilor, Eliade a protestat:

— Ne vom pierde prietenia negustorilor, care mai toți sunt iubitori de proprietate, mulți fiind proprietari de moşii... Vom întări apoi pe toți marii boieri şi chiar puterile protectoare. Trebuie să punem în fruntea proclamației: „Respect la proprietate... Respect la persoane..."

Bălcescu, susținut de Arăpilă, a fost de neînduplecat.

— Nu facem revoluția ca să fim pe placul boierilor, care şi aşa ne vor urî şi vor căuta să ne lovească... Negustorii vor fi alături de noi, căci şi ei au interes să se desființeze rangurile şi privilegiile boiereşti, să fie mai multă libertate, ca oamenii de la țară să fie slobozi, să poată veni să lucreze în fabrici şi în manufacturi...

Eliade pare foarte încurcat. Vanitatea lui de poet se simte jignită.

— Atunci de ce m-ați mai primit între dumneavoastră, dacă nu aveți nevoie de condeiul meu? Am lucrat cinci zile la această proclamație, şi acum uite...

Ştefan Golescu, gazda, cere să se mai citească o dată proclamația lui Eliade şi se constată că ar putea fi primită ca o introducere la punctele redactate de Bălcescu, puncte care

conțineau sâmburele adevăratei revoluții, aşa cum dorea istoricul şi prietenii săi.

Eliade, bucuros că i s-a primit colaborarea, a renunțat la opoziția pe care o făcea la punctele eliberării clăcaşilor, spunându-şi că până la urmă Adunarea Constituantă va avea rolul să decidă ea. S-a hotărât ca totul să se tipărească în tipografia lui Eliade de la Obor, iar exemplarele scoase să fie ascunse numaidecât după aceea într-o claie de fân, în via lui Pavlicioni.

S-a mai adus la cunoştința celor de față o discuție care a avut loc la palat, cu puțin mai înainte.

Iancu Manu a venit cu propunerea să fie arestați trei inşi: Costache Rosetti, Grigore Scarlat Grădişteanu şi Ion Ghica… Dar logofătul bisericesc, Costache Cornescu, s-a sculat să spună că era de prisos să-l aresteze pe nepotul său Ruset, căci nu mai putea fi primejdios, fiind gata să plece la Paris. Atunci un alt mădular al sfatului domnesc, Grigore Grădişteanu, zise că el nu admite excepții, şi că ori să se aresteze câte trei, ori niciunul, căci altfel, dacă e să se facă favoruri, atunci va cere şi el excepție pentru nepotul său Grigore Scarlat Grădişteanu. Până la urmă s-au amânat toate arestările.

Arăpilă a atras luarea-aminte a celor de față că jocul acesta pe muchie de cuțit al celor două tabere, care se spionau şi credeau că se cunosc, care ştiau că e „ceva” şi într-o parte şi într-altă dar nu ştiau precis ce anume, ducea la o paralizare a acțiunii, favorabilă în cele din urmă celui mai şiret, care ar fi putut să fie Vodă Bibescu.

La sfârşitul acestei şedințe agitate a venit Rosetti, care întârziase, şi a adus la cunoştință celor de față că a sosit doctorul Mandl, care aduce o scrisoare adresată chiar lui, lui Rosetti. S-a dat citire scrisorii, în care ministrul de externe al Franței, invocând conjunctura politică, pretindea ca revoluția să se facă numai după o prealabilă înțelegere şi aprobare a Porții. A fost o mare deziluzie. Bălcescu a trântit furios o pernă pe podea.

— Revoluție cu voia sultanului? Iată ce sprijin, şi apăsă sarcastic cuvântul, ni se oferă din afară.

Eliade, susținut de Kretzulescu, a fost de părere că totuşi nu trebuie rupt orice contact cu Poarta şi că ar fi bine dacă mişcarea revoluționară ar avea acolo un agent împuternicit de ei şi care să devie un fel de trimis diplomatic, în caz de reuşită a revoluției.

Cei de față au înțeles din asta că ar fi dorința lui Eliade ca el însuşi să fie asemenea agent. Dar nu, Eliade declară hotărât că nu poate primi asta în niciun caz. Şi până la urmă se văzu că ideea însăşi îl îngrozea.

— Sunt om mai în vârstă ca dumneavoastră. Am familie grea... care ar rămâne pe drumuri în caz că mi s-ar întâmpla ceva acolo... Ar fi mai bine să meargă un tânăr, fără familie grea ca mine... de pildă fratele Ion Ghica, care ştie atât de bine şi turceşte.

S-a aprobat acest lucru. Ideea agenților reprezentanți fiind găsită bună, s-a hotărât ca Ion Maiorescu să meargă la Frankfurt, unde era dieta{269} imperiului german, iar Alecu Golescu Arăpilă la Viena, după ce va fi trecut mai întâi prin Ardeal – să facă legătura cu fruntaşii românilor de peste munți. Nimeni nu şi-a dat seama că, în modul acesta, Comitetul executiv al „Frăției" era descompletat prin plecarea lui Ghica şi Arăpilă, ceea ce mai târziu avea să fie mult regretat de Bălcescu, care, amintindu-şi seara aceasta, va găsi că Eliade a procedat de la început cu o subțire şiretenie.

În timp ce aveau loc atâtea şedințe secrete, în acest început de iunie ploios, poporul fierbea. Se mai aflase că sunt în oraş numeroase cazuri de holeră, a treia epidemie de la apariția bolii în principate, întâia epidemie fiind în 1831. Erau în Bucureşti vreo patru sute cincizeci de cazuri, alte sute mai în fiece oraş de pe Dunăre. Unele ulițe fuseseră închise cu cordoane de dorobanți şi multă lume părăsea îngrozită oraşul, căci în apa cu oțet şi în usturoiul recomandat de medici era slabă nădejde.

Vodă şi protipendada se plimbau însă fără nicio grijă, seara, în trăsuri deschise şi carete, pe noua şosea tăiată

prin pădurea preschimbată în grădină de la Fântâna lui Mavrogheni spre Mogoşoaia şi Băneasa. Ca să se deschidă mai larg acest loc de plimbare, se dăduse poruncă să se dărâme câteva căsuțe şi moara de vânt de la capul Podului Mogoşoaiei. Apoi Bibescu adusese un grădinar specialist, pe Mayer, care aranjase de altfel şi aleile laterale, şi grădina lacului Dura, care se numea acum grădina Cişmigiului, după numele celui care avea în grija lui cişmelele din grădină, de la „Şipotul Fântânelor". Noul drum spre Ploieşti se numise la propunerea lui Bibescu Şoseaua Kisseleff şi numirea asta fusese numaidecât primită cu plăcere de întreaga populație, într-atât de bune erau amintirile poporului despre înțeleapta administrație a acestui om de inimă.

Dar dacă veneau unii gură-cască ca să vadă lungile şiruri de echipaje albastre şi galbene, cu roțile cu spițe roşii şi cu arnăuți la spate, în care se lăfăiau frumoasele şi urâtele protipendadei şi chiar şi celelalte, mulțimea cea mare petrecea prin grădinile de la margine, iar tineretul mai mult pe maidane.

Bibescu, deşi încă nehotărât, crezând că-i poate încurca mai bine pe revoluționari fără să-i sperie, îşi luă totuşi măsurile lui, suficiente – credea el – ca să înlăture fierberea de suprafață a câtorva tineri boieraşi exaltați, care nu vor să ție seama de ce se poate şi ce nu se poate, şi care, în dorința lor de a importa revoluția nu vor depăşi cum credea el şi alții vorbăria obişnuită. Acum însă Agia este înştiințată că nişte arme au fost adunate şi ascunse, dar nu ştia anume de unde au fost luate şi unde au fost duse.

Asta ar fi mult mai grav. S-au hotărât deci unele percheziții. Nicolae Golescu, aflând de bănuiala şi de gândurile Agiei, socoti că armele trebuie transportate fără întârziere, din podul de fân al Ipăteştilor; avea motive puternice să creadă că în primul rând cercetările se vor îndrepta într-acolo. Dar Agia nu se înşelase decât în privința numelor de botez. Ea face într-adevăr o percheziție, dar la Grigore Ipătescu, nu la Nicolae. Scotoceşte podul, pivnița, grajdurile. Grigore Ipătescu,

înainte de a fi arestat, are timp să şoptească unei slugi credincioase să fugă la celălalt Ipătescu.

— Spune-i lui Nae să fugă şi să se ascundă repede... Şi mai ales să facă tot ce ştie el că e de făcut... Spune-i cum a căutat Agia aici...

Slujitorul credincios a făcut întocmai, şi Nicolae Ipătescu a avut timp să şi treacă pe la Axente Sever acasă. Ardeleanul acesta osos şi înalt, cu fruntea boltită şi ochii apropiați, cu barba mare de jur împrejurul obrazului, ştie totdeauna să se descurce. Toți au încredere în el şi ştiu că şi acum o să ia repede măsuri, dar fără să se pripească. Greutatea cea mare este că cele vreo patruzeci de puşti, ca şi numeroasele pistoale de la Nicolae Ipătescu trebuie mutate, plimbate pe uliță, ziua-n amiaza mare, iar oraşul e cutreierat de patrule de dorobanți călări, întărâtați de mirosul de praf de puşcă şi de revoluția care plutea în aer.

Axente Sever şi-a chemat oamenii lui de încredere, pe Damian Tabacu şi pe Mitru Tabacu, s-au sfătuit, au chibzuit. Şi s-au hotărât să mute chiar în acea zi, până la prânz, toate armele într-o magazie a fabricii, să le vâre sub pieile uscate, dar încă nelucrate.

Pentru rest, Damian şi-a luat totul asupra lui.

Pe Podul Văcăreştilor merg spre Dobroteasa, spre mahalaua Tabacilor, două cotigi trase de câte o calfă voinică, înhămată între hulubele scurte, pe când de la spate împinge altă calfă. Se vede cât de colo că aceste două cotigi sunt pline de piei nelucrate încă. Se strecoară fără grijă printre care, căruțe, căleşti şi printre negustori cu marfă în spinare de pe la Sfânta Vineri. Adică nu chiar fără grijă – ulițele astea sunt întortocheate, nu se vede mai departe de douăzeci-treizeci de paşi, şi oriunde te poți trezi nas în nas cu vreo caraulă de dorobanți care poate ar vrea să vadă ce se află la fundul cotigilor, sub pieile puse la vedere. De aceea Damian şi Mitru urmăresc cu privirea un zmeu galben cu rotocoale roşii; zmeul merge la o bună, foarte bună depărtare înaintea lor. Mitru, care trage la întâia cotigă, între hulube, s-a oprit dintr-o dată, căci sus, în tăria văzduhului, zmeul s-a oprit şi el. Vede că şi

Damian se uită țintă la zmeu. Se privesc apoi unul pe altul, îngrijorați, ochind unde să tragă şi cum să ascundă cotigile; dar – semn bun – zmeul porneşte iarăşi la drum, în slava cerului. Pornesc şi ei înainte. Când să se apropie de o biserică, zmeul s-a oprit. Face rotocoale. E primejdie. Ajutați de ceilalți doi frați care împing din spate cotigile, Damian şi Mitru se duc repede în dosul bisericii, la umbră, între oțetari, şi se întind, chipurile, să se odihnească, dar cu ochii la zmeu.

Ilinca vede că dorobanții călări, cu chipiile lor înalte, nu sunt hotărâți dacă s-o ia pe Podul Văcăreştilor, spre oraş, sau s-o ia de-a lungul gârlei spre Mitropolie. Joacă şi ea zmeul în loc până îi vine peste ochi, scăpând de sub basmaua albastră părul ca un caier de lână albă. Dar aşa ea trage şi mai bine cu coada ochiului.

Damian tresare. Zmeul galben cu rotocoale roşii trage mereu, aplecat, spre dreapta.

— Săi, Mitrule, că putem pleca, dorobanții au luat-o la dreapta.

Cotigile sunt scoase în drum şi pornesc mai departe.

Spre seară, armele erau adânc vârâte în magazia cea mare, sub pieile de bou argăsire, dar nelucrate încă. Dacă ar fi venit oamenii Agiei să le caute, i-ar fi trăsnit de la uşă mirosul greu, care te lovea parcă în moalele capului, şi fără îndoială că s-ar fi lipsit să mai caute.

Noaptea cea de taină

Căuzaşii au hotărât să țină o şedință sâmbăta seara, la birtul cel mare, în grădina din Dealu Filaretului. Pentru mai bună regulă, se hotărâse ca revoluția să izbucnească în mai multe părți o dată şi mai ales ca fruntaşii, ştiuți acum şi urmăriți cu stăruință de Agie, să se împrăştie în cât mai multe puncte, ca să nu poată ghici Bibescu de unde-i va veni lovitura cea mare şi să nu ştie cum să-şi organizeze apărarea. Aşa gândea Nicolae Bălcescu. Fusese însărcinat ca, împreună cu căpitanul Teologu şi cu pictorul Negulici, să meargă la Telega şi să-l întâlnească acolo pe locotenentul Cristophi,

afiliat „Frăției “; locotenentul se pregătea să vină la Bucureşti în fruntea companiei de soldați pe care o comanda, dar şi a vreo câtorva sute de ciocănaşi, harnici şi voinici muncitori liberi din salină. Nădejdea lor era să ajungă apoi în aceeaşi zi la Ploieşti, unde existau câteva manufacturi de lumânări, de clopote şi cele mai mari dogării din țară, deci unde-şi puteau spori numărul, mai ales că negustorimea era de partea revoluționarilor.

Ştefan Golescu, Radu Golescu, Alecu Golescu Arăpilă, împreună cu Eliade, aveau să întâlnească la Izlaz pe Tell eu oamenii din batalionul său şi pe Pleşoianu cu o companie de două sute cincizeci de oameni din batalionul din Oltenia. Aceştia avuseseră din vreme câteva consfătuiri cu preotul Radu Şapcă din Celei, în ostrovul înțesat de sălcii şi cu multe colibe pe grindul din fața Izlazului. Încă de anul trecut, norodul din colțul acesta de țară, de pe moşia Brâncoveni, a nevestei dintâi a Bibescului, fusese gata să pornească spre Bucureşti, cu alai de răzmeriță. Numai cu greu s-au domolit atunci sătenii. Mai fierbeau încă. Aici voiau revoluționarii să deie izbitura de nădejde, căci aci erau siguri totodată şi de sprijinul oştirii. La Bucureşti urmă să rămână Nicolae Golescu, Alecu Golescu (Albu), Costache Rosetti, Costache Bălcescu, Ion Brătianu şi mai ales cel mai de nădejde decât toți, Axente Sever, care avea în mână pe tabaci, cum şi calfele măcelarilor din ulița scaunelor de pe lângă biserica Batiştei, îndeosebi pe cei de la vărsarea Bucureştioarei în Dâmbovița.

Se va vedea că lucrurile au mers aşa, dar nu tocmai aşa. Căpitanul Teologu şi pictorul Negulici au fost arestați înainte chiar de şedința decisivă, ultima, care trebuia să fie sâmbătă seara şi care urma să înceapă, împotriva obiceiului, abia după miezul nopții, şedință la care Bălcescu şi Arăpilă, din Comitetul executiv, acum când Ghica era plecat, urmau să arate ultimele dispoziții.

Ştefan Golescu se uită îngrijorat la ceasul său turcesc de buzunar, mare cât o farfurioară de dulceață şi cu orele însemnate cu minuscule triunghiuri negre. A întârziat destul

de mult, căci a vrut să fie sigur de un lucru bănuit şi pentru asta a pândit de pe prispa unei cafenele pline de râşnitori şi arnăuți. Pe Podul Beilîcului a scăzut în cele din urmă o droşcă cu opt cai de poştă, cu felinarele aprinse; a putut desluşi înlăuntru uniforma colonelului Bibescu, vărul şi aghiotantul domnitorului. Aşadar era adevărată informația care i-a venit pe la asfințitul soarelui. Colonelul Bibescu se duce să-l aresteze pe Tell la Giurgiu. Ocoleşte şi el la dreapta, pe o uliță de lumânărari, cam prin fața marii biserici Sfântu Spiridon şi apoi începu să urce Dealu Filaretului.

Pare să fi trecut mult de miezul nopții întunecoase şi umede. Frunzişurile stinse îl stropesc cu apă; a plouat într-una până acum. Zoreşte ca să le ducă vestea şi celorlalți, căci întreg planul poate fi răsturnat dacă nu iau măsuri. Pe drumeagul dintre arini, soci şi călini, care duce la cramă, nu e nimeni. E şi târziu… Luna apare şi iar dispare printre norii pufoşi şi nestatornici. Muşteriii nu s-au mai arătat astă-seară din pricina ploii şi chiar dacă vor fi fost, au plecat de mult. Ocoleşte din nou la dreapta. Iată-i! Cei căutați de el stau în chioşcul abia luminat.

— „Dreptate şi Frăție…”

Dar o voce spartă tună în spatele lui.

— Stai! Mâinile sus!

Fără să-şi dea seama, a ridicat mâinile. Din spate, două gheare îl pipăie, îi iau revolverul. Abia atunci întoarce capul şi vede doi dorobanți care-i țin baionetele în coastă! E îmbrâncit în chioşc.

— Treci şi tu acolo.

La masa lor de totdeauna, frații cauzaşi sunt abătuți de tot, deşi altfel parcă ar sta în plină şedință. Nu sunt numai doi dorobanți ascunşi în curticică. Sunt patru. Au armele îndreptate pe furiş asupra celor din chioşc.

— Îi mai ținem mult aici? întrebă unul dintre ei.

— Hei, până când s-or aduna toți şoarecii în capcană. Are grijă dă ei dom' căpitan Costache, îi numără care cum vine. S-a ascuns în şanț cu oamenii lui.

Cei din chioşc au nişte mutre de înmormântare. Singuri Bălcescu şi Arăpilă sunt încruntați, într-un fel de tăcere semeață, vrând parcă să dea curaj şi celorlalți. Nicolae Golescu întreabă în şoaptă pe frate-său, Ştefan, care s-a dumirit până la urmă:

— Pe cine bănuieşti tu că ne-a vândut?... Tell?...

Ştefan răspunse în şoaptă, dar ca să audă toți. Crede că a pornit un ordin general de arestări de la Iancu Manu. A trecut vărul lui Bibescu în droaşcă spre Giurgiu, tocmai să-l aresteze pe Tell. Deci nu poate fi vorba de acesta.

Intră Dobrovici cu pasul greu, cu anteriul măturând iarba. Zâmbeşte sub mustața groasă, dar nici el nu apucă să termine salutul: „Dreptate, Frăție“, că e oprit cu o voce de tunet, scotocit sub anteriu, sub giubea şi apoi, năucit, e împins în chioşc.

Poetul Catina, cu mutra lui de „lion“, fiu de cafegiu de pe Podul Mogoşoaiei, îi spune amărât, în stilul său, lui Hagi Curti, cunoscut al casei lor, mare iubitor de soiuri alese de cafea:

— Ce zici, Hagiule? Ce zici, tocmai în ultimul ceas, în ceasul suprem!

Dar se aud paşi din nou. Din spatele gheţăriei a apărut în uniformă, cu chipiul negru cât un işlic, dar cu stea în frunte, cu o pelerină de ploaie pe el, Dincă Bălăşoiu. I se strigă puternic să stea. Se opreşte brusc. Se întoarce. Pelerina i-a căzut de pe umeri. Apar epoleții de aur şi ceaprazurile de mătase aurie, cu furajera de adjutant arcuită pe piept. Dorobanții şovăie o clipă, dar îndată el începe să răcnească la ei din toate puterile:

— De ce sunteți numai patru dorobanți aici, mă? Câți inşi a dat ordin măria-sa să fie aici? Dorobanții îl privesc uimiți, încremeniți, nu ştiu ce să răspundă. Dar Dincă răspunde tot el. Opt... Unde sunt ceilalți patru?

— Să vedeți... se bâlbâie unul din dorobanți, mustăcios şi stacojiu.

— Ce să văd, mă? Unde-i căpitanul Costache? Unde-i chiorul? urlă Dincă mereu furios.

— Jos în şanț, lângă podeț… Ați trecut pe lângă el.

Dincă se plimbă fierbând în sus şi în jos.

— Să vie Chiorul numaidecât aici…

Cei din chioşc se privesc uluiți. Aşadar, trădătorul e Dincă. N-ar fi putut crede asta nimeni… niciodată, o dată cu capul.

Îi arată pe cei din chioşc, încremeniți.

— Cum vreți, mă, să păziți pe tâlharii aceştia numai cu patru oameni?

— Ceilalți păzesc în tufiş şi în şanț, la pod, cu dom' căpitan Costache.

Dincă se uită mereu încruntat la cei din chioşc, care sunt buimăciți. Nu vorbeşte, strigă, clocotind de mânie.

— Şi pe cei închişi în beci cine-i păzeşte? Voi doi mergeți cu mine la beci… Tu te duci să-l chemi aici pe căpitanul Costache Chiorul. Dar pleci numai după ce vin eu de la beci. Ai înțeles? Voi, hai cu mine.

Îi lasă să treacă înainte pe cei doi, spre pridvorul casei, conducându-i spre beci.

— Înțeles, să trăiți!

În timp ce arestații din chioşc îl privesc mereu uluiți, vineți de supărare, văzând că tocmai Dincă e cel ce i-a trădat, ofițerul se întoarce de la beci şi se adresează poruncitor dorobanțului mustăcios.

— Acum du-te şi spune-i lui Costache să vină numaidecât aici, că-l cheamă aghiotantul măriei-sale. Să veniți numaidecât…

— Venim numaidecât…

Cătină se întoarse cu dezgust către Nicolae Golescu şi Arăpilă.

— Ați înțeles acum prețul trădării? L-a făcut aghiotant…

Dincă, de îndată ce iese primul dorobanț, îi pune celui rămas pistolul în tâmplă.

— Dă arma!

Când acesta i-o dă, năuc, el strigă spre chioşc:

— Frate Serghiescule, ia arma asta. Îmbracă vestonul lui, pune-ți capela…

Ceea ce Serghiescu face numaidecât. L-a chemat pe „Naționalul” fiindcă i se potriveşte mai bine uniforma dorobanțului mătăhălos.

Cei din chioşc se privesc năuci, cu zâmbetele strepezite, chiar că nu mai pricep nimic.

— Acum, la beci şi cu ăsta... Să-i păzeşti cu grijă... Cine strigă e împuşcat...

Pleacă împreună eu Serghiescu, care-l împinge pe dorobanț spre gârliciul care duce la beci, de unde Dincă revine singur cu cele două arme în mână şi cheamă din nou:

— Frate Carina, frate Telegescu, luați armele astea repede... îi aşază apoi, cu grabă, într-o parte şi alta, ca să nu fie prea văzuți de cei ce intră, căci se aude un zgomot de paşi. Hai, acum, la pândă, să-l prindem şi pe căpitanul Costache Chiorul.

Cei doi au luat locul dorobanților: stau la pândă cu țevile întoarse spre chioşc, să-l înşele pe căpitanul de la Agie. După câteva clipe de aşteptare se aude aproape pasul greu şi vocea dogită a lui Costache Chiorul. Puțin mirat, puțin speriat că a stârnit mânia aghiotantului lui vodă, căpitanul de dorobanți calcă grăbit.

— Aghiotantul măriei-sale?... Unde e, mă?

Dincă sare dintr-o parte şi îi pune pistolul la tâmplă, în timp ce Carina şi Telegescu se ocupă de celălalt dorobanț.

— Mâinile sus, Costache! L-a dezarmat scurt, apoi rânjeşte la el, batjocoritor, văzând că omul nu şi-a revenit. Ascultă, Costache, hrăpăreț şi fricos ai fost toată viața, dar dacă devii din senin curajos, dacă strigi cumva, îți zbor creierii. S-a întors către dorobanț, îi scoate mundirul şi chipiul şi după ce l-a dezbrăcat cheamă pe Hagi Curti:

— Ia arma asta, îmbracă mundirul şi chipiul şi hai cu mine la beci... în pragul cramei îi spune zarafului: Rămâneți acolo la uşă până vă chemăm noi... Şi în şoaptă: Puneți şi lacătul mai târziu!... Țineți-i trântiți grămadă înăuntru, dar dacă fac zgomot, dacă încearcă ceva, împuşcați-i fără milă.

Oamenii din chioşc răsuflă uşurați, parcă nu le vine să creadă în această norocoasă întâmplare. Admirația lor

pentru prezența de spirit a lui Dincă e fără margini. N-au de unde să ştie că omul mai trecuse printr-o întâmplare cam la fel cu asta şi în mintea lui tiparul situației exista de mult.

— Fraților, cum ieşim de aici mai repede? se grăbeşte Nicolae Golescu, gata ca şi ceilalți de plecare.

Dincă le-o ia înainte:

— Veniți după mine prin ghețărie…

Dar Bălcescu îl opreşte, cu o îndirjire stăpânită:

— Frați cauzaşi, de ce să plecăm? Ştiți că au fost arestați pictorul Negulici şi căpitanul Teologu? Că s-au făcut percheziții pe la cei mai mulți dintre noi…? Vilara şi aga Iancu Manu au dat liste de cei care trebuie să fie arestați… De ce să plecăm de aci înainte de a lua vreo hotărâre? V-ați gândit care că aci este singurul loc unde poliția nu ne mai caută în noaptea asta?

Ştefan Golescu ridică din umeri.

— Dar dacă e printre noi şi un alt trădător?

Bălcescu le vorbeşte cald şi hotărât ființa lui întreagă a devenit de oțel.

— Nu mai are nicio însemnătate. Trebuie să proclamăm revoluția acum, repede, în cel mult trei zile. Continuă apoi, cu pumnii strânşi. Vă repet: întoarcere pentru noi nu mai este.

Arăpilă fierbe ca vinul de soi bun.

— Frate Bălcescule, bine ai grăit. Spune degrabă ce e de făcut…

Ştefan Golescu se opreşte, oricum, ceva mai liniştit.

— Deh… dacă punem strajă afară, am putea rămâne.

— Ce să facă straja afară? E mai rău. Dacă vine cineva şi este oprit, se iscă zarvă mare şi vin toți dorobanții peste noi aici, îl întrerupse frate-său, nervos.

Dincă face câțiva paşi, căutând, chibzuit. Cu zorzoanele metalice de pe el adună de la felinar bruma de lumină pe care o îngăduie noaptea.

— Putem face altfel. Lăsăm să intre pe oricine vine, cum făceau ei. Aci, îi punem puştile în piept. Vasăzică le întoarcem capcana. Frate Cătină, ieşiți mai în față şi

îndreptați armele spre noi, să vie cât mai încrezători. Puneți felinarul, aşa ca să se vadă că e şedință.

Ştefan Golescu e tot neliniştit.

— Bine, rămânem, dar atunci spune repede... şi se întoarce nervos spre Bălcescu. Simte nevoia să-i vadă fața şi aduce lângă el, pe masă, felinarul din colțul chioşcului, unde era pitit în verdeață.

Bălcescu respiră adânc. Şi-a prins mâinile nervoase de reverul surtucului. Ochii lui negri au o concentrare de foc interior, iar lumina felinarului îi face să pară oblici. Vorbeşte cu glas foarte scăzut, sobru, dar se simte că el trăieşte răspunderea acestei clipe hotărâtoare pentru poporul român. Numai paloarea şi aspectul vag, osos al feței mai arată ceva din suferințele omului, mai amintesc că totuşi un rău necruțător îi mistuie sănătatea. Dar febra pe care o arată vocea lui nu e febra trupului, e febra minții încordate într-un scop care depăşeşte ceasul şi locul.

— Planul pe care îl urzim de trei săptămâni... îl aplicăm numaidecât. Astă-seară e sâmbătă... cinci iunie... Mâine plecăm din Bucureşti, aşa cum s-a hotărât. Vă reamintesc pe scurt. Eu la Telega – acum fără Negulici şi fără Teologu – la locotenentul Cristophi, să încerc să viu cu compania lui şi cu ciocănaşii spre Bucureşti... Maiorul Tell e plecat de trei zile de la Giurgiu şi aşteaptă un semn de la noi. Trebuie să fie acum pe undeva, pe la Turnu-Măgurele. Nu mai poate fi arestat. Oricum, să plece mâine dimineață un om la el şi să-i spuie, dacă-l mai găseşte, să se îndrepte numaidecât spre Izlaz, unde ne aşteaptă căpitanul Pleşoianu cu compania a treia din regimentul I. Dumneata, frate Ştefan, pleci mâine acolo cu Eliade, cu Alecu Golescu şi cu fratele Arăpilă. Fruntaşii cunoscuți ai revoluției trebuie – aşa cum am hotărât – să se împrăştie în toată țara, să-l zăpăcim pe Bibescu, să nu ştie unde e pregătit atacul; Marin Serghiescu şi Telegescu pleacă la Ocnele Mari...

— Unde e Proclamația? S-a tipărit? Trebuia să ne-o dai de joi, întrebă, grăbit, Ştefan Golescu.

— Joi a fost gata… I-am dat-o lui Eliade s-o tipărească în tipografia lui şi uite ce-a ieşit din ea…

Scoate, fluturând nemulțumit, vreo zece foi cu proclamația.

S-a rezemat apoi o clipă de stâlpul chioşcului. Parcă are o uşoară amețeală… o clipă răsuflă cu greutate, îşi trece limba peste buzele uscate, dar îşi revine numaidecât.

— Reiau ideea… De la Celei vine popa Radu Şapcă… şi desigur cu mult popor după el. Totul este pregătit pentru plecarea voastră, cu Eliade şi Alecu Negru, frate Ştefane, dar trebuie să luați amănunte de la Rosetti care nu a putut veni astă-seară… Veți pleca cu trăsura lui… La Bucureşti – şi cu un gest îl arată pe Nicolae Golescu – căutați pe Axente Sever, care nu a putut veni astă-seară nici el; veți aştepta semnalul de la Izlaz… (Axente Sever nu vrusese să vie, nu-i plăceau boierii, îi socotea pe unii dintre ei drept „ciocoi de Bucureşti”.)

Bălcescu e întrerupt de Arăpilă, care dă lămuriri:

— Tabacii şi măcelarii lui Axente Sever fac pregătiri de atac: se vor aduna de cum or auzi clopotul Mitropoliei tras într-o dungă. Greutatea este că unele ulițe sunt închise din pricina holerei. Dar când or suna clopotele tuturor bisericilor, nu mai şovăie nimeni. La clopotul Mitropoliei sunt două echipe de schimb. În caz că una e arestată, vine cealaltă.

Cătină se apropie un pas de ei, cu arma sprijinită la subsuoară.

— Eu am compus un „marş al revoluției“ pe care vreau să-l citesc în piață, în ziua proclamării constituției. A scos din buzunar o foaie de hârtie şi citeşte repede, de teamă să nu fie oprit. Mai mult spune pe dinafară. Ascultați:

„Aideți, frați, într-o unire,
Țara noastră e-n pieire.
Aste ziduri şi palate,
Unde zac mii de păcate,
Aideți a le dărâma.
N-auziți, în piață larmă?
Dați năvală-n mâini cu armă,
Că soldatul..“

Nicolae Golescu, care şi aşa ascultase neliniştit, întărâtat, îl întrerupse nervos:

— Frate, nu e timpul acum de citit versuri.

Catina priveşte zăpăcit şi ruşinat în toate părțile, cerând parcă ajutor.

Plin de înțelegere, Bălcescu îl bate pe umăr.

— Foarte bine, frate Catina, îl vei citi... Dar după ce mai întâi vei citi, miercuri, Proclamația.

Ştefan Golescu îl vesteşte grijuliu, trecându-şi nervos nună peste părul cam prea ondulat.

— Nu te grăbi, căci nu se ştie încă în ce fel se termină seara asta... Nu-i încă lucru sigur că revoluția noastră nu va fi sugrumată în faşă, cum a fost cea din Moldova.

Dobrovici anunță, şi din partea lui, vestea pe care a aflat-o abia de curând.

— Am auzit că acolo i-a arestuit pe toți într-o singură noapte, la locul de adunare. Eu, drept să vă spun, nu sunt sigur că-i voi mai vedea pe ai mei de-acasă...

Costache Filipescu îşi netezeşte mustățile, nervos.

— Nici eu nu prea văd cum vom ieşi de aci... Mai ales dacă mai lungim şedința asta... În orice caz, acasă eu nu mă mai duc. Îmi pierd urma.

Ştefan Golescu vede lucrurile şi mai negru.

— Dacă ne arestează pe noi, s-a sfârşit şi cu revoluția.

Toți sunt acum iarăşi neliniştiți, iritați.

Bălcescu prinde cu pumnul colțul mesei, căutând să se stăpânească; îl domină o idee. În redingota lui îngustă, pare într-adevăr mai înalt decât toți cei de față, deşi nu e decât mijlociu de statură. Bărbuța tunsă mult spre obraji şi potrivită pe buza de jos cu briciul dă feței sale palide un chenar hotărât.

— Frați căuzaşi... eu nu mă tem de arestări... Nu mă mai tem nici măcar de trădări... Revoluția este în mers, pornită fiind de la începutul istoriei româneşti. E fructul unei îndelungi transformări a stărilor de lucruri şi nimic nu o mai poate opri, deoarece azi nu mai este a noastră, adică a

boierilor… un complot… ci este a poporului şi duce mai departe răscoala lui Tudor Vladimirescu…

Un dorobanț strigă de afară, cu un glas răguşit, speriat:

— Dom'le căpitan… Dom'le căpitan Costache!

Drobovici tresare, speriat, la fel de altminteri cu toți ceilalți. Îşi strânge giubeaua pe el, ca şi cum s-ar apăra.

— Hait… S-a sfârşit. Acum iar ne arestuieşte…

Dincă a sărit într-o parte, a pândit o clipă şi, când dorobanțul a intrat grăbit şi zăpăcit, i-a pus pistolul la tâmplă.

— Ce-i cu căpitanul Costache?

Dorobanțul se împleticeşte surprins, năucit.

— Să vedeți… Se bâlbâie şi arată un plic. Porunca astă de la Agie…

Dincă citeşte petecul de hârtie şi se întoarce tulburat spre cei din chioşc.

— L-au arestat pe Rosetti… Apoi arată beciul şi îi spune dorobanțului: Hai, că te duc eu la căpitanul Costache.

Iese cu el, după ce i-a luat arma, şi se întoarce după un timp singur.

Bălcescu, surâzând în chenarul bărbii lui scăzute, se întoarce către ceilalți, cărora le-a trecut spaima:

— Nu se ştie care dintre scântei va aprinde țara, dar țara nu aşteaptă decât o scânteie ca să ia foc. Cu cât trecem mai repede la fapte, cu atât e mai bine. Revoluția nu mai e azi în pericol… Revoluția nu mai poate fi trădată… E palid de tot la față. Răsuflă cu oarecare greutate, se cunoaşte acum că sforțarea i-a luat respirația. Vreau să spun că, dacă vom fi trădați, vom fi eliberați neîntârziat de popor. De aceea nici nu mă sinchisesc de trădători. Revoluția ar putea fi trădată, dar numai de noi, dacă îi vom trăda țelurile… Asta e ceea ce aveam de spus.

Au plecat numaidecât apoi, după ce i-au chemat şi pe cei din gura beciului, căruia i-au pus lacătul pe din afară. Sunt patru inşi îmbrăcați cu vestoane şi capele de-ale dorobanților, cu armele pe umăr, care îi escortează pe ceilalți.

Când ajung la podeț, Dincă strigă celor din şanț să fie cu ochii în patru, că mai sunt şi alții arestați în beci...

Sfârşitul volumului I

{1} Formă de guvernare provizoriu instituită în timpul cât scaunul domnesc rămânea vacant sau pe timpul absenței domnitorului.
{2} Nume dat unei organizații politice secrete, cu ramificații şi în țările româneşti, înființată la începutul sec. XIX de patrioții greci pentru eliberarea țării lor de sub stăpânirea otomană.
{3} Dregător care purta grija mesei domneşti, fiind şeful bucătarilor, al pescarilor şi al grădinarilor.
{4} *Clucer*; Dregător care se ocupa cu aprovizionarea Curții domneşti .
{5} Car mare pentru transportul mărfurilor şi al persoanelor.
{6} *Căminar;* Slujitor însărcinat, în Evul Mediu, în Moldova şi apoi în Țara Românească, cu perceperea unor dări .
{7} Titlu dat boierului de la curtea domnilor români care avea grijă de băutura domnului, iar în împrejurări deosebite sau la sărbători îl servea personal pe domn, gustând băutura înaintea acestuia pentru a se convinge că nu este otrăvită.
{8} Titlu dat boierului însărcinat cu pregătirea şi distribuirea pâinii la Curtea domnească.
{9} *Velință*; Țesătură țărănească groasă de lână albă sau vărgată în diferite culori, de obicei împâslită la piuă, folosită ca pătură, cuvertură, covor etc.
{10} *Macat*; Cuvertură de lână, de bumbac etc.
{11} Cârnat din carne de porc tocată mare, cu satârul, şi condimentată cu mult piper şi usturoi.
{12} *Vătaf*; Supraveghetor al slugilor de la curtea unui boier sau de la o mănăstire; logofăt.
{13} Stofă de lână merinos
{14} Titlu dat în Evul Mediu, în Țările Române, persoanelor însărcinate cu conducerea unui județ, a unui ținut, a unei cetăți, având atribuții militare, administrative şi judecătoreşti;
{15} Pantofi cu vârful ascuțit, purtați în trecut de țărani;
{16} Registru în care erau trecute toate persoanele apte de muncă.
{17} *Liude*; Om de rând (adesea străin) în raport cu fiscul, fie că era impozabil, fie că era scutit de impozite.
{18} Obligație la care erau supuşi țăranii dependenți în folosul domniei (mai ales în timp de război), care consta în prestații (transport, cărăuşie) sau rechiziții ale animalelor de tracțiune;
{19} *Pravilă*; Lege (sau cod de legi), dispoziție, regulament, hotărâre (cu caracter civil sau bisericesc)
{20} Titlu de mare dregător în ierarhia boierilor români, membru al Sfatului domnesc .
{21} *Dajdie*; Impozit, dare, bir.
{22} *Gelep*; Negustor oriental din Evul Mediu care cumpăra vite din Țările Române pentru a le vinde mai departe în alte țări
{23} *Țarigrad*; Actualul Istambul, **Constantinopole, numit de Turci Stambul, şi de Slavi Țarigrad, capitala imperiului otoman, întemeiată de Constantin în jurul anului 330 D.C.**
{24} Muncă prestată de țăranii şerbi şi liberi, fără pământ, în beneficiul stăpânilor de moşie
{25} Persoană care supraveghea şi administra munca de pe o moşie, om de încredere al unui moşier
{26} *Cobiliță*; Piesă de lemn curbat, purtată pe umeri şi care serveşte la transportarea găleților, a cofelor, a coşurilor etc.
{27} *Hat*; Fâşie îngustă de pământ nearat care desparte două ogoare sau două terenuri agricole aparținând unor gospodării diferite;
{28} *Gârbaci*; Bici făcut din mai multe curele împletite (uneori cu vârfurile plumbuite) sau din vână de bou.
{29} *Meremetisi*; A repara; a reface; a restaura.
{30} *Pogon*; Unitate de măsură pentru suprafețe de teren agricol, folosită în trecut mai ales în Țara Românească , egală cu circa 0,5 hectare
{31} Unitate de măsură a distanțelor folosită în trecut, egală cu aproximativ 20 km
{32} Încălțăminte de casă din pâslă.

{33} Un fel de ciorapi groşi (cu sau fără talpă) care se poartă la ţară
{34} Piele subţire şi fină de capră (sau de oaie, de viţel)
{35} *Suvai – Sevai*; Ţesătură de mătase cu fir.
{36} *Madame de Staël* (1766—1817) — scriitoare franceză, precursoare a romantismului.
{37} *Francois Rene de Chateaubriand* (1768—1848) — poet şi literat francez, autor a numeroase elegii, poeme, povestiri etc.
{38} *Muscal, Muscălesc*; Muscali erau numiţi locuitorii oraşului Moscova, dar în general, în concepţia populară a devenit denumirea tuturor ruşilor.
{39} Şezătoare la care participanţii vin cu ceva de lucru
{40} *Fonfăit*; Care vorbeşte pe nas, care pronunţă nazal
{41} Îndurare , iertare
{42} *Angara*; Nume generic dat obligaţiilor în muncă impuse ţărănimii.
{43} Dare care reprezenta a zecea parte din produsele principale, percepută de stăpânii feudali de la producătorii direcţi; formă de rentă funciară feudală, care consta în cedarea de către ţăran proprietarului funciar a unei părţi din producţia obţinută de pe bucata de pământ primită de la acesta spre a fi lucrată în parte.
{44} *Sluger*; Dregător în Ţările Române însărcinat cu aprovizionarea Curţii domneşti şi a armatei (rangul şi atribuţiile variind de la o epocă la alta şi de la un principat la altul)
{45} Ofiţer cu gradul de locotenent.
{46} Denumire a unităţii de contribuabili în Ţara Românească
{47} *Raia*; Cetate de pe teritoriul ţărilor româneşti, ocupată şi administrată direct de autorităţile militare turceşti, împreună cu ţinutul din jur.
{48} *Dulamă*; Haină ţărănească lungă şi îmblănită, făcută din postav gros.
{49} *Găitan*; Fir de metal sau şiret (împletit ori răsucit) de lână, mătase etc., cusut ca ornament la unele obiecte de îmbrăcăminte.
{50} Pantaloni tipici ţărăneşti, din postav alb făcut în casă.
{51} Haină ţărănească lungă până la genunchi, făcută din pănură, dimie, postav gros etc.
{52} Partea de dinapoi, mobilă, a unui car sau a unei căruţe în care se aşează în mod obişnuit nutreţul necesar la drum animalelor de tracţiune.
{53} *Mavrofor*; Voluntar grec din unităţile de elită ale Eteriei.
{54} Care n-are formă bine conturată; lipsit de orice formă; inform.
{55} *Nefer*; Soldat din vechea armată turcă.
{56} *Giubea*; Haină lungă şi largă din postav fin, adesea căptuşită cu blană, purtată, în trecut, de boieri.
{57} *Zaherea*; Denumire dată proviziilor pe care Ţările Române erau obligate să le dea oştilor otomane.
{58} Tribut anual pe care ţările vasale îl plăteau Imperiului Otoman.
{59} *Fedeleş*; Butoiaş mic, de forme diferite, în care ţăranii îşi ţin apa când lucrează la câmp.
{60} În judeţul Olt, Cel ce are grijă de ospăţul nunţii.
{61} Folosit cu predilecţie când este vorba despre cai. *Cal roib*; Cal cu păr roşcat.
{62} Credem că se înţelege de aici că acest cântec al poporului nu este un produs încheiat, rotunjit, ci este un fond statornic de poezie şi muzică, un organism viu, numai o parte din vorbe şi din modulaţii înnoindu-se uneori, dar negreşit în consonanţă cu întregul, aşa cum se înnoiesc în decursul anilor celulele organismelor care se dezvoltă. E, cu alte cuvinte, creaţie continuă.

Fără această zestre a trecutului, care îi dă un iz de pământ reavăn, cântecul poporului este orice, dar nu mai este el însuşi... O făptură de bronz, înverzit, a fost găsită adânc în humă, şi mâini nepricepute au scuturat de pe ea pământul tot, lustruind-o şi gătind-o cu poleială galbenă. E ceea ce a făcut burghezia culturală la noi cu „dorul“ cântecului popular, pe care l-a desprins şi l-a înzorzonat după gustul ei. „Du-te dor la badea-n sân“ şi altele la fel. însă un „dor“ corcit cu tralala nu mai e cântec al poporului, e un dor individual, nu o simţire laolaltă. Pe de altă parte, e fără noimă şi acel fetişism estetizant al oricărei silabe rurale, cacofonice... Este treaba oamenilor de ştiinţă să culeagă, cu o tehnică riguroasă, folclorul, dar ceea ce trebuie să se ştie e ca nu orice produs folcloric este artă populară, care este izvorul artei de totdeauna.

Scientiştii au strâmbat, pe vremuri, prea mult din nas, vorbind despre culegerile de poezie populara ale lui Alecsandri. Fapt este că aceste poezii, culese şi uşor modificate de el, sunt vii şi citite şi astăzi, pe când multe din colecţiile sistematice, dinspre sfârşitul veacului — pe care de altfel culegerile lui nu le-au împiedicat în nici un fel, căci actul poetului n-a eliminat şi nici n-a alterat obiectul — dorm în tomuri groase. Alecsandri n-a greşit sporind frumuseţea poeziilor culese de el, fiindcă fondul artei poporului poate fi sporit de către poeţi, cântăreţi şi compozitori, de oricine, dar numai în măsura în care aceştia ţin seama de legile lui de formaţie, şi în acest mod cei ce a colaborat efectiv cu versul românesc se arată el însuşi ca un participant la esenţa creaţiei româneşti... indiferent de altfel care e obârşia lui. Prin culegerile lui de poezii obşteşti, Alecsandri s-a dovedit a fi, în acel ceas, în afară de propria lui operă, care nu e vizată aci, floarea extremă a poporului său.

Poate tocmai fiindcă era această floare extremă a poporului său, Alecsandri a simţit şi ce funcţie unică juca, într-acea vreme de asuprire, cântecul în viaţa rumânilor. Căci, în pragul lui 1848 suntem, din pricina vitregiei istorice, la o culme a cântecului poporului. Seva unui popor obidit, ţinut cu vrăjmăşie în întuneric, îşi împlinea cum putea nevoile de expresie şi comunicare, iar felul amar în care îşi împlinea aceste nevoi caracterizează epoca însăşi.

La un popor robit, aproape în totalitatea lui analfabet (căci erau puţine excepţiile), prin nepăsarea şi prin voinţa stăpânitorilor (fiindcă boierii reformişti erau doar o floare de primăvară), care are atâtea de spus, cântecul trebuie să înlocuiască cititul, să înlocuiască fondul de cărţi al altor popoare ceva mai norocoase. îndeplineşte funcţia volumelor de poezie, pe marginile cărora cititorii îşi înseamnă versurile şi strofele în care se regăsesc, căci întotdeauna pe paginile cărţilor s-au îngemănat, la orice depărtări, minţile şi inimile bucuroase de a se descoperi, unele pe altele, semene.

Dar mai ales în această epocă de dinaintea lui 1848, cântecul poporului ţine locul foilor tipărite, care ar fi trebuit să fie multe, căci până în 1820 nu era nici una, iar pe urmă au fost doar câteva.

Locul sutelor de mii de foi tipărite care au lipsit l-a ţinut cântecul, care era în felul sau o foaie cântată. Rumânul arde să-şi spună amarul şi vrea să-i spună Mariei, puicuţei, mândrei că o iubeşte. Are nevoie de un mijloc de comunicare, şi nevoia i-o împlineşte într-un sens doină satirică şi cântecul bătrânesc, într-altul doina de dragoste... Un cântec al poporului nu e „frumos", nu e un tril, un joc de sunete plăcute... E un mijloc copleşitor de comunicare. De nenumărate ori viersul este o epistolă nescrisă de dor, cu tâlcul ei pentru cel care-l cântă şi este o epistolă primită şi gândită din nou pentru cel care-l ascultă... Unii îndrăgostiţi romantici îşi propuneau, când unul pleca în călătorie, să privească mai târziu, în aceeaşi clipă, oriunde s-ar găsi ei, luna... Când doi care se îndrăgesc ascultă în acelaşi timp doină de dragoste, ei fac acelaşi lucru.

De la sat la sat cântecul se încarcă de sensuri adăugate de către cei care l-au cântat, pierzând uneori altele, şi până la urmă acest cântec poartă cu el o dragoste, o patimă, care sunt ale poporului însuşi. (n.a.)

{63} *Bată*; Cingătoare îngustă şi lungă, ţesută din lână de diferite culori.

{64} Cerc de lemn, de lână împletită etc., învelit în pânză sau într-o împletitură de păr, pe care, în unele regiuni de la ţară, îl poartă femeile măritate pe creştetul capului, sub basma.

{65} *Fotă*; Piesă a costumului popular românesc (bogat ornamentată) purtată de femei, formată dintr-o ţesătură dreptunghiulară de lână care se petrece în jurul corpului, ţinând locul fustei, sau din două bucăţi de stofă acoperind partea din faţă a corpului (ca un şorţ) şi pe cea din spate.

{66} Funcţionar de cancelarie; copist.

{67} *Anteriu*; Haină lungă purtată de preoţii ortodocşi; sutană.

{68} *Catrinţă*; Obiect de îmbrăcăminte din portul naţional al femeilor romance, care serveşte ca fustă sau ca şorţ şi care constă dintr-o bucată dreptunghiulară de stofă.

{69} *Beilic*; Vânzare forţată de oi în Ţările Române făcută în favoarea sultanului la preţuri fixate de turci; dijmă (în oi).

{70} *Ruşfet*; Obligaţie suplimentară în muncă sau în natură, pe care ţăranii erau obligaţi s-o presteze în trecut moşierilor.

{71} Spectru, fantasmă, strigoi.
{72} *Conabiu*; Roşu-închis, de culoarea vişinei coapte; viţiniu.
{73} Varietate de viţă-de-vie care dă struguri cu boabe mari, lunguiețe şi foarte cărnoase.
{74} *Icosar*; Monedă turcească de argint sau (mai rar) de aur care a circulat pe vremuri şi în ţările româneşti.
{75} Puşcă lungă arnăuţească.
{76} *Tacrir*; Interogatoriu, Proces-verbal.
{77} Acţiune judiciară, proces, cauză.
{78} *Plăvan*; Bovină cu păr alb-gălbui sau alb-cenuşiu.
{79} *Serdăreasă*; Soţia unui *Serdar.* Boier de rang mijlociu din sec. XVIII-XIX.
{80} *Cin*; Ierarhie.
{81} *Evghenicos*; Nobil, aristocrat.
{82} Loc aproape plan sau uşor scobit, de obicei în vârful unui deal sau al unui munte.
{83} *Hrisov*; Act domnesc care servea, ca titlu de proprietate, de privilegiu etc.
{84} *Moşnean*; Ţăran liber, posesor al unei proprietăţi de pământ moştenite de la un străbun comun.
{85} *Tiugă*,sau *Tigvă*; Un fel de dovleac care are forma unei ulcele şi în care, când e uscat, ţăranii ţin apă, lapte ş.a.
{86} *Sâneaţă*; Puşcă primitivă cu cremene.
{87} *Grind*; Fâşie de teren mai ridicată, în delta unui râu sau în regiunea lui inundabilă, de-a lungul malurilor, pe care apele n-o acoperă decât în caz de inundaţii mari.
{88} Vizitiu care conducea diligenţele, poştalioanele sau trăsurile boiereşti.
{89} *Malotea*;Haină (lungă până la pământ), de obicei căptuşită cu blană (scumpă), având marginile din faţă tivite cu blană, uneori cu guler şi manşete de blană
{90} Încăpere cu acoperiş şi pereţi cu numeroase geamuri, aşezată la intrarea unei case.
{91} Construcţie de lemn, de piatră etc. de forma unui perete sau a unui gard scund, folosită pentru a mărgini o altă construcţie sau un element de construcţie.
{92} Femeie (bătrână) care vindecă bolile cu mijloace empirice.
{93} *Sfanţ*; Din germană – zwanziger: veche monetă austriacă de argint .
{94} Sistem de construcţie a pereţilor unor case, care constă dintr-un schelet de lemn având golurile umplute sau acoperite cu diferite materiale .
{95} Haină bărbătească purtată de ţărani, făcută din lână sau din bumbac, de obicei lungă, cu sau fără mâneci, împodobită cu cusături.
{96} *Isnaf*; Asociaţie de muncitori cu aceeaşi meserie (organizaţi în vederea apărării intereselor); breaslă.
{97} *Mânătarcă*; Ciupercă comestibilă cu pălăria cărnoasă, foarte bombată, de culoare brună-gălbuie .
{98} Client
{99} *Bina*; Clădire în curs de construcţie .
{100} *Embatic*; Formă de arendare a unei proprietăţi pe termen foarte lung, în intervalul căruia arendaşul beneficia de toate drepturile de proprietate.
{101} *Putină*; Vas de lemn, de obicei de forma unui trunchi de con, făcut din doage legate cu cercuri şi folosit mai ales la păstrarea unor brânzeturi, murături etc.
{102} Făină din seminţe de susan din care se prepară mâncăruri de post.
{103} (La jocul de arşice) Arşic mai mare (plumbuit) cu care se lovesc celelalte arşice în timpul jocului. Arşic - Os al articulaţiei piciorului, deasupra copitelor, la vite; os al articulaţiei genunchiului, la picioarele (de dinapoi ale) mieilor şi caprelor, folosit la un joc de copii, de unde provine şi numele jocului.
{104} Pui de giol; a câştiga toate arşicele adversarului.
{105} *Lion*; Persoană despre care toată lumea vorbeşte: *lionul zilei.*
{106} Caleaşcă, trăsură cu patru roţi.
{107} *Umanioare*; Totalitatea studiilor clasice considerate ca bază a culturii unui om.

{108} Haină boierească lungă de ceremonie, cu mânecile largi şi despicate, strânsă pe bust şi largă în poale, căptuşită cu blană şi devenită cu timpul îmbrăcăminte a vechilor lăutari.
{109} Favoriți, Perciuni.
{110} *Salep;* Nume dat tuberculilor uscați ai unor specii de orhidee; praf de amidon extras din aceşti tuberculi şi care, fiert în lapte sau în apă, se foloseşte ca întăritor pentru copii sau convalescenți. **2.** Băutură preparată de orientali din salep, miere şi apă.
{111} Pantofi groşi, rezistenți.
{112} Pastă gelatinoasă comestibilă, dulce, amestecată cu miez de nucă, asemănătoare cu rahatul.
{113} Cretă (pentru scris pe tablă).
{114} *Mare dragoman* ; Dregător în Imperiul Otoman care se ocupa de relațiile diplomatice cu statele europene.
{115} *Masala*; Dispozitiv constând dintr-un băț prevăzut la un capăt cu cârlți, cârpe sau alt material, îmbibat cu petrol, care servea la luminat, în special, în timpul unor manifestații de masă; faclă; torță.
{116} Tuberculoză pulmonară.
{117} *Tui*; Steag turcesc alcătuit dintr-o lance cu Semiluna (sau cu o măciulie de metal) în vârf, cu două sau cu trei cozi albe de cal împletite prinse de ea, care constituia un semn distinctiv al puterii şi rangului unor înalți demnitari din Imperiul Otoman şi din țările vasale lui.
{118} *Căbăniță*; Mantie blănită cu samur și ornată cu fir de aur şi cu diamante pe care sultanu o dăruia domnilor românești împreună cu cuca, sangeacu, topuzu şi sabia când le acorda tronu. (Această investitură a durat pînă la 1832, cînd cabanița a fost înlocuită cu hervaneaua).
{119} Potcap acoperit cu un văl, de obicei negru, care atârnă pe spate, purtat de prelații şi călugării ortodocşi la anumite ocazii.
{120} Reprezentant sau agent diplomatic al domnilor români la Poarta Otomană.
{121} Ridicătură de pământ construită în jurul unui loc întărit, pentru a-l apăra.
{122} Titlu dat comandantului pedeştrilor însărcinați cu paza oraşului de reşedință, iar ulterior şefului agiei.
{123} Vino, vino. (tur.).
{124} *Dever*; Volumul vânzărilor de mărfuri pe o perioadă dată, exprimat în bani.
{125} *Testemel*; Basma, tulpan, năframă.
{126} *Bariş*; Broboadă de lână foarte subțire şi uşoară; maramă, testemel, tulpan.
{127} *Baş*; Întâiul, Primul (tur.). *Ciohodar*; Slujbaş la curtea domnească având obligația să îngrijească de încălțămintea domnului sau îndeplinind funcția de lacheu al acestuia .
{128} Bun sau venit al statului dat în arendă.
{129} Câtimea de impozit prevăzută de legile electorale necesară pentru acordarea dreptului de alegător.
{130} Vas făcut din doage de lemn, dintre care două pot fi mai lungi ți găurite, servind ca toarte, folosit la păstrarea sau la transportarea lichidelor; ciubăr.
{131} Corabie mică.
{132} Stat-major sau când este vorba despre o persoană, e Ofițer de stat-major.
{133} În vechea terminologie a unor armate elev al unei şcoli militare; cadet.
{134} Nume dat mercenarilor din Țările Române în Evul Mediu.
{135} *Lenducă*; Cartuşieră. Ornament acoperit cu o placă aurită și atârnat de o panglică lată tot aurită, pe care, la paradă ori când sunt de serviciu, îl poartă pe umărul stâng ofițerii de cavalerie, de artilerie şi cei sanitari, iar de la 1932 toți ofițerii.
{136} Tunică sau uniformă (militară).
{137} Corp de gardă; comandament militar.
{138} *Jacques Auguste de Thou* (1553—1617) — magistrat şi istoric francez, autorul unei vaste şi documentate *Istorii universale.*

{139} *Ioan Cristian Engel* (1770—1814) — autorul unor studii consacrate Țărilor Române, printre care şi cel citat de N. Bălcescu : *Istoria Moldovei şi a Valahiei,* scris în 1804.
{140} *Joseph Hammer* (1774—1856) — orientalist german, autorul unei *Istorii a imperiului otoman.*
{141} Scurta istorie a faptelor de vitejie ale lui Mihai, domnul Moldovei, Transilvaniei şi Valahiei... (lat.).
{142} Bun e acela care face bine altora (fr.).
{143} Valoarea nu ține seama de numărul anilor (fr.).
{144} Funcționar administrativ din trecut, îndeplinind funcția de contabil, casierşşi strângător de biruri pe județ.
{145} Eu voi şti, tu vei şti, el va şti, noi vom şti, voi veți şti, ei vor şti (fr.).
{146} Noi vom şti, domnişoara, iar nu voi vom fi (fr.).
{147} Vă iubesc la nebunie (fr.).
{148} Vă iubesc, vă ador... (fr.).
{149} ...Veți avea
Destinul florilor atît de proaspete, atît de frumoase...
Ca şi ele veți fi iubite, vă veți ofili ca şi ele...
{150} Bucătăria principală a mănăstirilor şi cea de vară a gospodăriilor țărăneşti.
{151} As la jocul de cărți.
{152} *Mucarniță*: Unealtă pentru stingerea lumânărilor (a felinarelor) sau pentru retezarea mucurilor acestora
{153} *Butcă*; Caleaşcă.
{154} *Menzil*; Nume dat în Țările Române, înainte de introducerea căilor ferate, serviciului de transport pentru călători şi pentru corespondență.
{155} *Contracciu*; Persoană care încheie un contract de concesiune; concesionar.
{156} *Tist*; Ofițer; comandant, căpetenie.
{157} Lornetă (fr.).
{158} Sunt mâhnită, dragul meu... Văd că e peste mână... Îmi pare rău... Ştii însă că nu mă pot lipsi de muzică timp de două luni la țară (fr.).
{159} Ți-am spus eu că o să fie cu buclucuri. Şi iată... (fr.)
{160} În sfârşit, s-a terminat. Vă mulțumesc, dragii mei prieteni (fr.).
{161} Parte a cizmei care acoperă piciorul de la gleznă până sub genunchi; carâmb.
{162} Dar sunteți fermecătoare, domnişoară... Sunteți aproape un copil... (fr.).
{163} Vorbesc prost franțuzeşte. Nu pot (fr.).
{164} Permiteți-mi, doamnă, să vă ofer în aceste locuri o ceaşcă de cafea Mocca. Dumneavoastră şi frumoasei dumneavoastre însoțitoare... Numele meu e Constantin Cantacuzino (fr.).
{165} Comandant al unui polc; grad militar corespunzător colonelului.
{166} Tăcut, posac, ursuz
{167} *Arhon*; Titlu de politețe cu care se adresa cineva unui boier.
{168} Probabil *Năpârstoc;* Epitet dat unui copil mic.
{169} De culoarea portocalei, roşu-portocaliu.
{170} *Calfă*; Lucrător care primeşte o calificare într-o meserie sau în comerț după terminarea perioadei de ucenicie şi care, în timpul breslelor, era obligat să lucreze încă un anumit timp la patronul său pentru o leafă mică.
{171} Obiect de îmbrăcăminte din portul național al femeilor române, ținând locul fustei şi constând dintr-o bucată dreptunghiulară de stofă țesută în casă şi împodobită cu flori sau cu motive naționale. Denumită funcție de zona geografica , catrință , fotă, opreag, şorț, vâlnic, zadie.
{172} *Medelnicer*; Titlu dat în evul mediu, boierului care turna domnului apă ca să se spele pe mâini, punea sarea şi servea bucatele; boier de rangul al doilea, fără funcție.
{173} Lăcaş (fr.).
{174} Factorul (fr.).
{175} Cântăreț din nai; naist.
{176} Bărbatul meu a asistat chiar la prima reprezentație ! Era printre partizanii lui Hugo !... A fost bătaie în sală... (fr.).

{177} *Theophile Gautier* (1811—1872) — poet, critic şi romancier francez, adept al teoriei idealiste „artă pentru artă".
{178} Linişte ! (fr.).
{179} Comedia umană (fr.).
{180} Iată de ce mi-e sufletul dezgustat
De golul înfricoşător care-l umple,
De ce mi-am întors privirea
De la acest pământ ingrat şi gol,
Şi la sfârşit am spus: O, Doamne (fr.).
{181} Ofiţer cu gradul de locotenent.
{182} *Brussa* — oraş în Turcia, unde au fost întemniţaţi o parte dintre revoluţionarii români din 1848.
{183} Om insensibil la valorile culturale; filistin; om leneş, comod, indolent.
{184} Funcţionar administrativ care conducea o parte dintr-un judeţ; ajutor de subprefect.
{185} Fotoliu.
{186} Trebuie căutat tâlcul lucrurilor (fr.).
{187} *Essentiel* — esenţial (fr.).
{188} *Spangă*; Baionetă
{189} *Valtrap*; Pătură de postav sau de alt material, împodobită cu diferite cusături, care se pune pe spinarea calului sub şa.
{190} *Soiree masquee* — serată, bal mascat (fr.).
{191} *To a nunnery to... and quickly too... Farewel...* (Du-te la mănăstire... şi cât mai curând... adio...) (engl.).
{192} De culoarea frunzelor uscate de tutun; cafeniu-verzui.
{193} *Gefreităr*: De la cuvântul german *gefreiter* care înseamnă caporal
{194} Surtuc fără pulpane, purtat de unii ţărani.
{195} Sală de mese într-o mănăstire.
{196} *Plutarch* (45?—50? — 125 e.n.) — istoric şi moralist grec, autorul unor biografii celebre ale contemporanilor săi, incluse în volumul *Viaţa oamenilor iluştri din Grecia şi Roma.*
{197} *Xenophon* — istoric, filozof şi general atenian, unul dintre elevii preferaţi ai lui Socrate despre care se crede că ar fi trăit între anii 430—352 î.e.n.
{198} *Tucidide* — (469—395 f.e.n.) — istoric atenian.
{199} *Gaius Cornelius Tacitus* (55—120 e.n.) — istoric roman.
{200} Edward Gibbon (1737—1796) — autorul lucrării Decăderea imperiului roman.
{201} *Henri Jomini* (1779—1869) — general francez, autor al unor tratate de tactică şi strategie militară.
{202} *Bidermeyer* — mobilă de epocă.
{203} *Lipscan*; Negustor care vindea pe pieţele româneşti mărfuri aduse de la Lipsca. Lipsca fiind numele slavo-român al oraşului Leipzig.
{204} *Cărvunar*; Nume dat, prin asociaţie cu carbonarii italieni, elementelor progresiste care au iniţiat, la începutul sec. XIX, în Ţara Românească şi în Moldova, o mişcare reformatoare, reprezentând interesele boierilor liberali şi ale negustorilor .
{205} Acordat ăca o favoare.
{206} *Pygmalion* — rege legendar din Cypru, care, pentru a se putea consacra artei, a hotărât să nu se căsătorească niciodată. Ca să-l pedepsească, Afrodita l-a făcut să se îndrăgostească de propria să creaţie — o statuie de fildeş reprezentând o femeie neasemuit de frumoasă. La rugăminţile lui Pygmalion, Afrodita a însufleţit statuia pe care acesta o luat-o în căsătorie.
{207} Unealtă de pescuit în formă lunguiaţă, alcătuită dintr-un coş făcut din plasă sau din nuiele de răchită împletite, cu gura îngustă şi întoarsă înăuntru în formă de pâlnie .
{208} Scumpo... (gr.).
{209} Pension particular pentru fiii de boieri, deschis în 1847 la Bucureşti de profesorul sas *Amoniu Schewitz* (1815—1879).
{210} *Piroscaf*; Navă acţionată de un motor cu aburi.
{211} Atelier sau secţie dintr-o fabrică de tăbăcărie în care se execută operaţiile premergătoare tăbăcirii.

{212} Excremente (de om sau de animal).
{213} Din păcate termen negăsit în vreo sursă. Intraductibil.
{214} *Guten Tag, Herr Schwartz* — Bună ziua, domnule Schwartz (germ.).
{215} Sublocotenent în vechea armată rusă.
{216} *Eilwagen;* Diligență
{217} *Ludovic Wiest* (1819—1889) profesor de vioară la Conservatorul din Bucureşti.
{218} *Psaltichie*; Metodă de învățare a muzicii vocale bisericeşti specifică ritului ortodox
{219} Serată – Din fr. **soirée.**
{220} *Felegean*; Ceaşcă (turcească) de cafea, fără toartă, pusă pe un suport.
{221} Pentru că această poezie a lui Constantin Rosetti a fost una dintre cele mai citite – şi mai cântate – pe la mijlocul veacului trecut, o transcriem aci, în notă, în întregime:

A CUI E VINA
Tu-mi ziceai odată cum că pân'la moarte
Dragostea ta toată mie-mi vei păstra;
M-ai uitat pe mine, le-ai uitat pe toate,
Astfel merge lumea, nu e vina ta.

Tu-mi ziceai odată: „Ah! al meu iubite,
Partea mea din ceruri ție ți-o voi da";
Toate sunt uitate, toate sunt pierdute,
Astfel este veacul, nu e vina ta.

Când vărsai, ştii, *lacrămi*, şi-n genunchi la mine
Îmi ziceai: „o, dragă, nu te voi uita!"
Mă uitaşi îndată, mort fui pentru tine;
Vremea şterge toate, nu e vina ta.

Când te-aveam în brațe, buza ta cea dulce
Roua fericirii pe a mea lăsa;
Dar acum otravă şi venin mi-aduce,
Astfel ți-este sexu, nu e vina ta.

Aurul şi slava îți goni amoru
Şi-ți văzui credința, că în vânt zbura,
Ți-ai închis şi rana, îți peri şi dorul,
Astfel ți-este sexu, nu e vina ta.

Cinste şi iubire, dragoste, credință,
Ieri jurai tu mie, azi cui s-o-ntâmpla;
Nu cunoşti iubire, nu simți pocăință,
Astfel ți-este sexu, nu e vina ta.

Dar cu toată, însă, multa-ți necredință,
Inima-mi tot bate oricând te-oi vedea;
Înger eşti în ochii-mi, sfântă mult ființă,
Astfel ți -este sexu, nu e vina ta.
(n.a.)

{222} *Cot*; Veche unitate de măsură pentru lungimi egală cu 0,664 metri (în Muntenia) sau cu 0,637 metri (în Moldova), care reprezenta distanța de la cot până la încheietura palmei .
{223} Fast, lux, somptuozitate.
{224} *Arap*; Persoană care face parte dintr-o populație africană negroidă; Om cu pielea şi părul de culoare neagră; Arab.
{225} Plantă agățătoare decorativă din familia leguminoaselor, cu flori roşii, violete sau albe; Muşcată.
{226} Piele de oaie sau de capră tăbăcită, folosită, mai ales, la căptuşirea încălțămintei.

{227} Depresiune circulară (cu aspect de amfiteatru) formată prin acțiunea de eroziune.
{228} Veche dramă populară de origine creştină reprezentând naşterea lui Isus Hristos, jucată la țară, în perioada Crăciunului, de către flăcăi costumați. Interzis de Alexandru Şuțu în 22 decembrie 1819, dar care s-a continuat până în zilele noastre.
{229} Prinț negru (fr.).
{230} Substanță grasă de culoare albă, cu aspect de ceară, obținută din craniul de caşalot, de balenă, de delfin şi folosită în cosmetică şi la fabricarea lumânărilor; ceară de balenă.
{231} *Empire* — mobilă din epoca imperiului lui Napoleon Bonaparte.
{232} Titlul definitiv al poeziei e *Clăcaşul*
{233} *Cochinț*; Avar, zgârcit, scump. Cuvânt ce pare o formă alterată din *cocon.*
{234} În textul original : „o sută şaizeci de galbeni". Cum însă prețul robului era de trei sute de galbeni (vezi mai înainte, pag. 134), şi nu de trei sute cincizeci, am modificat suma indicată de autor.
{235} *Iosef Lanner* (1801—1843) — compozitor austriac, autor a numeroase valsuri, galopuri etc.
{236} *Arivist*; Persoană care caută, prin tot felul de mijloace lipsite de scrupule, să parvină la o situație în societate; persoană care urmăreşte cât mai multe foloase personale.
{237} Dans de origine franceză, cu mişcare lentă, în cursul căruia partenerii se schimbă între ei; melodia după care se execută acest dans.
{238} *Hospodar*; Titlu ce purtau odinioară Domnii români supuşi turcilor
{239} Persoană care transporta cu căruța, în schimbul unei plăți, oameni sau mărfuri; cărăuş.
{240} *Ipingea*; Manta bărbătească făcută din dimie sau din postav, uneori cu glugă, şi împodobită cu găitane. *Sein*; De culoare cenuşie-roşcată.
{241} Bărbat adult necăsătorit; flăcău tomnatic; holtei; burlac; celibatar.
{242} Preot de gradul întâi
{243} *Boait*; Om care comite fapte nedemne, reprobabile; nemernic; mârşav; ticălos; netrebnic. Termen de batjocură pentru oameni.
{244} *Epistat*; Cel mai mic grad de ofițer de poliție; (în trecut) subcomisar.
{245} Persoană care se îndeletnicea cu împrumutul de bani în schimbul unei camete; cămătar.
{246} Măsuță rotundă cu unul sau cu trei picioare.
{247} *Ceacşiri*; Pantaloni turcești foarte largi, șalvari.
{248} Joc nemțesc în cărți numit şi *faraon,* introdus de ofițerii muscali în 1804.
{249} *A se izmeni*; A se purta fără naturalețe, cu mofturi; a se fandosi.
{250} *Mezelic*; Gustare, aperitiv.
{251} Egidius Sadeler (n. ca. 1570, Antwerpen - d. 1629, Praga) a fost un pictor, gravor şi cartograf flamand la curtea împăratului Rudolf al II-lea.
{252} Moştenitorii.
{253} Peşte de baltă, cu corpul turtit lateral, lung de 20-35 cm *(Carassius carassius).*
{254} *Ornic*; Ceasornic (de perete); orologiu, pendulă.
{255} Trăiască reforma !... Jos Guizot !...
{256} *F rançois Guizot* (1787—1874) — om de stat reacționar şi istoric francez, ministru sub Ludovic Filip.
{257} Este vorba despre palatul Tuileries.
{258} *In-folio*; (Despre formatul unei cărți) În care coala de hârtie este îndoită în două, formând patru pagini.
{259} Cu sensul de; Se adresau.
{260} Luntre uşoară, lungă şi îngustă, încovoiată la capete, folosită în Orient.
{261} Actor de circ sau de bâlci care evolua cu un program comic; măscărici; saltimbanc. Cuvânt sau acțiune jignitoare.
{262} Blană de hermină.
{263} Un fel de pardesiu de modă veche, fără mâneci, având numai deschizături pentru scoaterea brațelor, şi peste care cade o pelerină scurtă.
{264} Ziarul orientului (magh.).
{265} *Ludovic Filip* (1773—1850) — rege al Franței, izgonit de pe tron în 1848.

{266} *Richard Wagner* (1813—1883) — compozitor german, autorul operelor : *Lohengrin, Tannhduser*, *Tristan şi Isolda*, etc., precum şi a unei tetralogii muzicale, inspirată de vechea legendă a Nibelungilor.

{267} *Alphonse de Lamartine* (1790—1869) — poet francez de factură romantică, autorul a numeroase poeme, elegii etc.

{268} *Louis Mandl* — agent confidențial al lui Lamartine, trimis în Principate în iunie 1848, ca să studieze situația politică.

{269} Adunare legislativă.